A PER
NAGY IMRE
ÉS TÁRSAI
1958, 1989
1956-OS INTÉZET – NAGY IMRE ALAPÍTVÁNY

A PER
NAGY IMRE ÉS TÁRSAI
1958, 1989

A PER
NAGY IMRE ÉS TÁRSAI
1958, 1989

SZERKESZTETTE
Dornbach Alajos
Kende Péter
Rainer M. János
Somlai Katalin

Budapest, 2008
1956-os Intézet

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM
TÖRTÉNETÉNEK DOKUMENTÁCIÓS ÉS
KUTATÓINTÉZETE KÖZALAPÍTVÁNY

Könyv- és címlapterv
Molnár Iscsu István

© 1956-os Intézet
Dornbach Alajos
Győri László
Kende Péter
Rainer M. János
Somlai Katalin

Kende Péter
7 Előszó

Dornbach Alajos
17 A pártállam igazságszolgáltatása és a Nagy Imre-per

Litván György
41 A Nagy Imre-per politikai háttere

Rainer M. János
63 A kihallgatószobától a vesztőhelyig

Dokumentumok
121 Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről
122 Nagy Imre fellebbezése a legfőbb ügyésznek
124 Nagy Imre beadványa a legfőbb ügyésznek
129 Szilágyi József feljegyzése
136 Vádirat Nagy Imre és társai ellen
164 Ítélet Szilágyi József perében
173 Nagy Imre az utolsó szó jogán
174 Ítélet Nagy Imre és társai perében
222 Nagy Imre válasza a kegyelemre vonatkozó kérdésre
223 Jegyzőkönyv a halálbüntetés végrehajtásáról
225 Az ítélet Nagy Imre és bűntársai ügyében – Az Igazságügyminisztérium közleménye
231 Történelmi igazságtételt! – A TIB felhívása
234 Határozat a nyomozás megszüntetéséről Losonczy Géza ügyében
238 A legfőbb ügyész 1989-es törvényességi óvása
299 A vádlottakat képviselő ügyvéd védőbeszéde
305 A Legfelsőbb Bíróság 1989-es határozata

327 A Nagy Imre-per nemzetközi visszhangja

Győri László
391 A per és a per vádlottjainak bibliográfiája

415 Rövidítések

419 Névmutató

Előszó

Kereken ötven éve, hogy egy rendkívüli, úgynevezett népbírósági tárgyalás lefolytatása után halálra ítélték Nagy Imrét és három vádlott-társát, a per további öt vádlottjára pedig különböző mértékű, súlyos börtönbüntetéseket szabtak ki. A jelen kötet tiszteletadás az 1956-os forradalom tragikus sorsú miniszterelnöke és a vele együtt, egyazon titkos perben elítéltek emléke előtt, ugyanakkor kísérlet arra, hogy a per politikai hátterét, eljárásjogi koncepcióját és lefolyásának körülményeit a lehető legnagyobb tényszerűséggel az olvasó elé tárja.

Szélesebb értelemben azonban az 1956. évi népforradalmat követő megtorlás mementója is. A Nagy Imre és nyolc vádlott-társa ellen lefolytatott titkos per ugyanis – amelynek még a tényéről is csak a halálos ítéletek végrehajtása után értesülhetett a magyar közönség és a világközvélemény – csupán egy volt az ugyanakkor, nagy számban, ugyancsak a nyilvánosság háta mögött lefolytatott, terheltek kisebb vagy nagyobb körét felölelő bűnvádi eljárások között, amelyek során több tízezren kerültek bíróság elé a forradalommal kapcsolatos cselekményük vagy magatartásuk miatt. Az 1956 utáni négy-öt évben zajló rendőrségi és bírósági megtorlás központilag irányított rendszerében az 1958. június 16-án lezárult per természetesen különleges helyet foglalt el, mivel vádlottjai a forradalom legismertebb személyiségei közül kerültek ki, elítélésükkel a szovjet ellenőrzés alatt álló kommunista párthatalom „példát akart statuálni", egyszersmind – saját fogalmi rendszere szerint – „csapást mérni" a nyugati imperializmusra, amely felfogása szerint az 1956. évi események hátterében állt. Megjegyzendő azonban, hogy a „példastatuálási" törekvést is csak a fennálló politikai hatalom fogalmainak megfelelően lehet értelmezni, hiszen a megtorlásban részt vevő fővárosi és megyei rendőri és bírói szervek tényleges instruálása korántsem szimbolikus eszközökkel, hanem (mint ezt a Nagy Imre-per esetében szemléltetni fogjuk) a legfelsőbb politikai hatalom felől érkező közvetlen utasításokkal történt. A per utólagos – minden szempontból post factum – „nyilvánossága" is föltehetőleg leginkább arra szolgált, hogy a megtorló hatalom saját fölbiztatott híveinek bosszúszomját kielégítse, s a per lefolytatásáról közzétett politikai tartalmú szöveggel az egyidejűleg folyó többi büntetőeljárást igazolja. Hogy aztán a per kigondolói és végrehajtói végül is kire mértek „csapást", az már más kérdés, a válasz – ötven év táv-

latából – nyilvánvalóan eltér a bírókat irányító politikai hatalom várakozásaitól.

A kötet tartalmáról

Az olvasó ebben a kötetben először is három elemzést talál, amelyek közül az első (Dornbach Alajosé) a pártállam igazságszolgáltatási módszereiről, a második (Litván Györgyé) a Nagy Imre-per politikai hátteréről, a harmadik pedig (Rainer M. Jánosé) a per lefolyásáról szól, ideértve annak rendőrségi és más előzményeit is.

Az elemzések nyújtotta áttekintést azután olyan alapdokumentumok egészítik ki, mint a vádirat és az ítélet teljes szövege, továbbá három beadvány (kettő Nagy Imrétől, egy Szilágyi Józseftől), majd Nagy Imrének a tárgyalás végeztével, illetve az utolsó szó jogán elmondott szavai, valamint a kivégzési jegyzőkönyv.[1] Bármily furcsán hangozzék is, a két első alapdokumentum (a vádirat és az ítéletek teljes, eredeti szövege) magyar nyelven mind a mai napig nem volt a nyilvánosság számára hozzáférhető.[2] Teljes per-kötet híján a kapcsolódó többi szöveg is nehezen volt föllelhető.

A per története azonban nem a kivégzéssel ér véget, hiszen az 1989. évi fordulat pillanatában a legfőbb ügyész törvényességi óvása alapján sor került a per újabb tárgyalására; kötetünk tartalmazza mind a törvényességi óvást, mind a Legfelsőbb Bíróság 1989. júliusi felmentő végzését. A kötetet végül kiegészíti a per nemzetközi visszhangjának szemelvényes áttekintése és a perről, illetve annak szereplőiről készült fontosabb munkák bibliográfiája.

A kötet elemző írásaiból világosan kiderül, hogy az 1958. júniusi titkos tárgyalás, amelynek hivatalos kommünikéje június 16-ának éjjelén került a nyilvánosság elé, a Nagy Imre ellen folytatott rendőrségi és bírósági eljárásnak csak az utolsó felvonása volt. Ez az eljárás kisebb-nagyobb szünetekkel több mint másfél éven át folyt. De még a népbírósági tárgyalás sem egyetlen menetben történt: már 1958 februárjában volt egy per-kezdet, amelyet azonban az első tárgyalási nap után megszakítottak; a közös eljárás alá vont tíz terhelt közül egy (Losonczy Géza) már 1957 decemberében, a kihallgatások során elpusztult, egy másodikat pedig (Szilágyi Józsefet), akinek az ügyét menet közben elkülönítették a többiekétől, egy a többinél is titkosabb bírósági procedúra után, 1958 áprilisában ítéltek halálra és végeztek ki.

1 A dokumentumokat szöveghűen, eredeti központozással közöljük – A szerk.

2 A vádirat és az ítélet teljes szövege angol nyelven már korábban megjelent. Lásd *The Secret Trial of Imre Nagy*. Ed. Alajos Dornbach. Forew. János Radványi. London, 1994. Praeger, 27–118. p.

Néhány szó a per három irányból történő megközelítéséről.

Értelem szerint a per megértését a lefolytatott eljárás *politikai* megközelítése adja meg, hiszen az a szándék, hogy Nagy Imrére, valamint néhány más társára „a legsúlyosabb ítéletet" – vagyis halálbüntetést – kell kiszabni, már az úgynevezett bírósági tárgyalás megkezdése előtt nyilvánvaló volt. Csak a megfelelő pillanatra nézve nem volt egyértelmű döntés, mint ahogy – talán – arra sem, hogy személy szerint kikre kell a „legsúlyosabb ítéletet" kiszabni. Az ítélet másnapján és a következő évtizedekben a per politikai megfontolásairól és mozgatóiról úgyszólván semmi pontosat nem lehetett tudni, legfeljebb azt, hogy a döntés valahol a moszkvai birodalmi vezetés és a Kádár János vezette MSZMP közötti erőtérben született. A szovjet rendszer összeomlásával fokozatosan (ha nem is teljesen) hozzáférhetővé váltak azok a politikai iratok, elsősorban a szovjet–magyar titkos tárgyalásokra vonatkozók, amelyekből lassanként kikerekedett a per lefolytatására vonatkozó döntéshozatal képe. Ma már egyértelmű, hogy a részletekbe menő döntést nem Moszkvában, hanem Budapesten hozták, hogy az ügy legfontosabb kezdeményezője, kimenetelének teljhatalmú eldöntője a végső pillanatban nem Ny. Sz. Hruscsov, hanem Kádár János volt. Ez derül ki nemcsak Litván György itt olvasható elemzéséből, hanem a Kádár János politikai tevékenységét feltáró más munkákból is.

Ami a Nagy Imre-per *jogi elemzését* illeti, azt 1989-ig lehetetlenné tette a perre vonatkozó akták titkossága és úgyszólván teljes hozzáférhetetlensége. Itt nem lehet szó nélkül hagyni, hogy az 1958 februárja és júniusa között három fázisban lebonyolított per még a Rákosi- és Sztálin-korszak látványos műpereivel összehasonlítva is szinte példátlan volt. Ezt a pert nemcsak „zárt tárgyalásban", azaz a nyilvánosság teljes kizárásával folytatták le, de a részt vevő személyeket is (a bírósági ülnökökig és a védőügyvédekig) az eljárás egész időtartama alatt zárt térségben tartották, ahonnan a külvilághoz még telefonkapcsolat sem vezetett. A per rekonstruálását ezenfelül rendkívül megnehezíti az a körülmény, hogy szó szerinti jegyzőkönyv nem készült. A tárgyaláson elhangzottakról ugyanúgy rövidített, csonkított és a politikai ellenőrök által átfogalmazott jegyzőkönyvek maradtak fönt, mint a pert megelőző másfél év sorozatos rendőri kihallgatásairól. Külön furcsaság, hogy a nyilvánosságnak egészen a pártállami rendszer végéig azzal az összefoglaló, nem is a bíróságtól származó kommünikével kellett beérnie, amelyet 1958. június 16-a éjjelén tettek közzé. A hatalom birtokosai mind a vádiratot, mind az ítélet teljes szövegét megtartották maguknak (alkalmasint azért, mert a kommüniké szövege több ponton eltért az ítélet írásba foglalt indoklásától). Ezekre a szövegekre csak az 1989. évi felmentő eljárásban derült fény.

Ami végül a per lefolyásának *emberi oldalát* illeti, itt először is azt kell nyomatékosan aláhúzni, hogy hiteles tárgyi emlékek (például személyes napló vagy búcsúlevél) hiányában minden erre vonatkozó megközelítés csak

hipotetikus lehet. Az elmúlt ötven évben a per lefolyására vonatkozóan a legszavahihetőbb tanúságot azok az egykori terheltek szolgáltatták, akik túlélték a büntetőeljárást, s kiszabadulásuk után szabadon megnyilatkozhattak (mint például Kopácsi Sándor és Vásárhelyi Miklós): vagy azért, mert külföldre kerültek, vagy azért, mert már a nyolcvanas években vették maguknak a bátorságot, hogy (legalábbis zárolt formában) interjút adjanak arról, ami a büntetőeljárás során velük történt. A forráskritika kötelezettsége természetesen még ezekkel a megnyilatkozásokkal szemben is fönnáll. De az figyelemre méltó, hogy a megtorlás fontosabb szereplői közül még utólag sem érezte kötelességének senki, hogy az általa is őrzött titok fátylát föllebbentse.

Rainer M. János alább közölt tanulmánya a per szereplői közül Nagy Imrére koncentrál, de az olvasó egyetlen személyből kiindulva is képet alkothat magának a vádlottak teljes kiszolgáltatottságáról és mindazokról a körülményekről, amelyek révén fogláraik „beismerő" vallomásra, azaz a vádiratban foglaltak elfogadására próbálták őket rászorítani. Ebből az írásból, amely a per közvetlen előzményeit és lefolyását néha óráról órára követi, kiderül például, hogy a vádlottak milyen védőügyvédek között választhattak, s hogy érdembeli tanácskozásra még ezekkel is szinte alig nyílt lehetőségük. Mellesleg a védőknek maguknak is néhány rövid órájuk volt a sok ezer oldalnyi peranyag áttekintésére, s miközben a külvilággal sem érintkezhettek, egymás közötti beszélgetéseiket is gondosan lehallgatta a zárt tér őrizetét ellátó politikai rendőrség. A „népbíróság" minden védőtanú meghallgatásától elzárkózott, miközben terhelő tanúnak (egy-két kivételtől eltekintve) olyan személyeket vonultatott föl, akik a per tárgyához hasonló vádakkal maguk is őrizetben voltak.

Mi nincsen ebben a kötetben?

Egy politikai perről szóló elemző és dokumentumkötetet kézbe véve az olvasó nyilván arra is számít, hogy megtalálja benne a bírósági tárgyalás teljes szövegét – vagy legalábbis legfontosabb mozzanatait. Adott esetben sem egyikre, sem másikra nem volt lehetőség. Több okból kellett erről lemondanunk, amelyeket így foglalhatunk össze:

1. *A hiteles jegyzőkönyvek hiánya*. Mint már említettük, mind a nyomozó hatóságok, mind a „népbíróság" illetékesei (vagy a fölöttük álló párthatóságok) saját szempontjaik szerint döntötték el, mi kerüljön, és mi ne kerüljön be a kihallgatásokról és a tárgyalásokról készült jegyzőkönyvekbe. Ezek tehát korántsem tekinthetők szó szerinti leiratnak. Teljes leirat nem is készült. 1989-ben azonban kiderült, hogy a júniusi tárgyalásról megmaradt egy hangfelvétel, amely többé-kevésbé hitelesnek tekinthető. Ez a hangfelvétel (amely azonban nem tartalmazza Szilágyi József elkülönített perét) jelenleg a Magyar Országos Levéltár birtokában van, digitalizálása a közelmúltban kezdődött el, és amikor e könyv nyomdába került, még nem fejeződött be. Kötetünk előkészítése során tehát még ez a hanganyag sem

volt véglegesítve, még kevésbé leírva. Megjegyzendő, hogy egy teljes leírás mintegy ezerötszáz oldalnyi kéziratot eredményezne, ami még több kötetbe is nehezen volna beleszorítható.

2. *Az anyag terjedelme*. A Nagy Imre-per értelem szerint nemcsak azt a néhány órát jelenti, amikor a vádlottakat egy névleges bíróság elé hurcolták, és ott rohamléptekkel a vádak elfogadására próbálták rábírni, hanem a pert megelőző rendőrségi kihallgatások sok ezer óráját is, amelyek révén nyomon követhető, miként alakult a nyomozók és politikai feletteseik fejében a vád struktúrája. A perhez értelem szerint hozzátartoznak azok a feljegyzések is, amelyeket a vádlottak nyomozóik felszólítására készítettek, s amelyeknek egyike-másika (a teljességről soha nem lehetünk bizonyosak) a büntető hatóságok dossziéiban is fennmaradt. Mindent egybevéve a Nagy Imre-per iratai, úgy, ahogyan azok 1989 után a belügyi hatóságoktól a levéltárakba átkerültek, huszonöt-harminc ezer oldalnyi gépelt iratot tesznek ki. Ennek szó szerinti közlése egyetlen kötetben természetesen lehetetlenség, még szelektált közlése is messze túllépett volna egy a nagyközönség számára készülő munka lehetséges terjedelmén. Arról nem is szólva, hogy az olvasónak bármiféle szemelvényezéssel és válogatással szemben jogos kétségei merülhetnek fel. Úgy gondoltuk, hogy minden más megoldásnál tisztességesebb ennek a feladatnak a lehetetlenségéről számot adni.

3. *A népbírósági tárgyalás szövegével szemben emelhető elvi kifogások*. A vizsgálati időszakból fennmaradt szövegek nemcsak terjedelmüket, hanem tartalmukat illetően is gondot okoznak. Éspedig nemcsak azért, mert a politikai utasításra folyó kihallgatások jegyzőkönyvei célzatosan torzítottak, hanem azért is, mert a teljes jogfosztottság állapotában kicsikart vallomások úgyszólván soha nem voltak „hiteles tükrei" annak, amit a kihallgatottak a vád tárgyává tett tényállásokról tudtak vagy gondoltak. Az inkvizíciós eljárás „tényfeltáró" rendszere még akkor is torzít, amikor a vallatók látszólag szabadon beszéltetik áldozataikat.

Megfogalmazhatók-e ugyanezek az aggályok a „népbírósági tárgyaláson" tett vallomásokkal kapcsolatban is? Elvégre a vádlottak itt nem a teljes elzártságban, hanem szélesebb közönség előtt, továbbá a vádirat és a velük együtt perbe fogott vádlott-társak ismeretében szólaltak meg, ráadásul az eljárást vezető mindkét tanácselnök úgy tett, mintha az igazságszolgáltatás bizonyos formai elemeinek eleget akarna tenni. Nos, úgy véljük, hogy a tárgyalások szövege ezzel együtt is majdnem ugyanolyan problémát vet fel, mint a kihallgatásoké. A kezdettől fogva zártnak nyilvánított bírósági tárgyalásról – amelyet egyébként a börtön épületében folytattak le – teljesen hiányzott a nyilvánosság, ideértve még a családtagok jelenlétét is. Ezt a tökéletesen kiszolgáltatott helyzetet a vádlottak az első perctől fogva felmérték. Mint ahogy azt is, hogy mindazt, amit e színlelt tárgyaláson mondani vagy tenni fognak, kizárólag fogláraik látják és hallják majd. Ebből egyenesen levonható az a következtetés, hogy ezen a tárgyaláson a vádlot-

tak nem úgy nyilatkoztak meg, mint ahogy tették volna, ha a tárgyalóteremben a politikai megtorlást szolgáló rendőri és bírósági személyzeten kívül jelen vannak családtagjaik, barátaik vagy a szélesebb közvéleményt megjelenítő más személyek, esetleg még a világsajtó is… A hangszalagok lehallgatásával most már szó szerint is felidézhetjük, hogy mit mondtak abban a néhány órában, amikor egy népbírósági tárgyalásnak nevezett kegyetlen játék résztvevői voltak, *de nem tudjuk*, *hogy miként védekeztek vagy hogyan támadtak volna*, *ha azt látják*, *hogy a per nyilvános*. Nagy Imre volt az egyetlen, aki mégis úgy beszélt, mintha valódi bíróság és nagyobb közönség előtt állna, sőt mintha valamiképpen az utókor előtt is számadást kellene tennie politikai cselekedeteinek indokairól. Ebben az értelemben vállalta tetteiért a politikai felelősséget, visszautasítva ugyanakkor a bűnvádi eljárás puszta lehetőségét is. Élesen eltért az övétől a per egy másik vádlottjának alapállása: Szilágyi József, felmérve, hogy gazemberek kezében van, akiket a vádlottak igazsága még csak nem is érdekel, egyetlen feladatának azt érezte, hogy rabtartóinak szemébe mondja: amit tesznek, az a nemzet elárulása és az általuk hangoztatott eszmék „fasiszta" meggyalázása.

Nem kétséges, hogy egy napon majd teljes szövegében nyilvánosságra kell hozni a Nagy Imre és társai ellen folytatott büntetőjogi eljárás aktáit. De ezeket olyan szemmel illik majd olvasni, mint egy régmúlt kor úgyszólván már csak szótárral értelmezhető szövegeit, amelyeknek csak akkor érthetjük meg minden egyes kitételét, ha a perbe fogottak személyes körülményein túl számításba vesszük a kommunista ideológia sajátos nyelvezetét.

A per jellegéről

Konstruált per volt-e a Nagy Imre-per? Azon politikai perek sorába illeszkedik-e, amelyeket a Szovjetunióban a harmincas évek második felében, a kelet-közép-európai országokban pedig a negyvenes évek vége felé folytattak le a fennálló pártállami rendszer jó néhány vezetője ellen? Nem egészen, mert hiszen azok a perek, mint ismeretes, kizárólag belső hatalmi harcok folyományaként keletkeztek, és teljesen légből kapott, ép ésszel még komolyan sem vehető vádakra épültek. (Például Rajk László esetében arra, hogy Jugoszlávia szolgálatában állt, s hogy meg akarta gyilkolni Rákosi Mátyást.) A Nagy Imre és társai ellen emelt vádaknak ezzel szemben csupán a rendszere és szövegezése volt koholt – tudniillik az a feltételezés, hogy Nagy Imre társaival együtt évek óta a kommunista rendszer megdöntésére szövetkezett –, viszont nem volt kitalált az eseménysorozat, amelyben Nagy Imre és kormánya hozzálátott a kommunista egypárti diktatúra intézményes felszámolásához, s szembekerült a Szovjetunióval. Ebben az értelemben Nagy Imre perbe fogása nem volt képtelenség egy olyan politikai rendszer részéről, amely a Szovjetunió szolgálatában állt, jóllehet Nagy Imre a per során indokoltan hivatkozott arra, hogy egy kormányfő politikai tevékenységét nem lehet bűnténynek minősíteni.

A Nagy Imre és társai ellen lefolytatott eljárás azáltal vált konstruált perré, hogy a vádlottak cselekményeit költött mesébe próbálta beleilleszteni. A kommunista állampárt instrukcióit követő rendőrségi kihallgatók, ügyészek és bírók nem abból indultak ki, amit az elébük kerülő vádlottak ténylegesen tettek, illetve magukról mondtak, hanem abból a politikai koncepcióból, amelyet a hatalomba visszaültetett MSZMP lényegében már 1956 decemberében a maga számára kidolgozott, s amely szerint a forradalom 1956 októberében nem spontán tört ki, nem azért, mert a magyar társadalom meg akart szabadulni az előző tíz évben rákényszerített politikai rendszertől, hanem mert a kommunista pártvezetés egy összeesküvő csoportja bizonyos értelmiségi elemek támogatásával arra készült, hogy megdöntse „a népi demokráciát". A Nagy Imre-per kommunikációs feladata ennek a mesének az erősítése lett volna, a vádlottak vallomásainak ezt a mesét kellett volna hittétellé emelniük. Ehhez azonban együttműködő vádlottak kellettek volna, vagy ezek híján olyan fizikai kényszerítő eszközök, amelyekkel – hogy csak Rajk László példájánál maradjunk – a vádat látványosan igazoló vallomásokat lehetett volna kicsikarni. Az ilyen eszközök alkalmazása azonban a Sztálin halála utáni korszakban már nem tartozott a bevett szokások közé, és Kádár János személy szerint is viszolygott attól, hogy egykori elvtársaival szemben ilyen kényszerítő módszereket alkalmazzon. A per alakulását illetően ennélfogva kezdettől volt némi bizonytalanság, s nyilvánvalóan ez is szerepet játszott abban, hogy a bírósági tárgyalást (pontosabban tárgyalásokat) titokban folytatták le. Nem akkor rendelték el a zárt tárgyalást, amikor ezt a tanácselnök a per kezdetén kimondta, hiszen a színhely és az időpont kijelölésétől kezdve a bírósági aktuson részt vevő személyzet összeállításáig minden titokban történt.

A titkosság legfőbb oka természetesen politikai volt: 1958 februárja és júniusa között a Kádár-rendszer valószínűleg nem érezte még magát olyannyira konszolidáltnak, hogy egy Nagy Imre-per hírével Magyarország nyilvánossága elé merjen állni. A per meghirdetése ráadásul beláthatatlan diplomáciai bonyodalmakat is vonhatott volna maga után, tekintettel arra, hogy Nagy Imre és számos vádlott-társa ekkor névlegesen még Romániában tartózkodott, s diplomáciai védettséget élvezett. A külvilágban a moszkvai vezetőket és bukaresti cinkosaikat kivéve senki – szó szerint senki – nem tudta, hogy Nagy Imrét és társait titokban már 1957 áprilisában Budapestre szállították, és ott börtönben tartják. A Nagy Imre-per utólagos visszhangjában, amelyről még röviden szó lesz, ez a körülmény is szerepet játszott.

Fölvetődik azonban a következő kérdés: miért kellett ennek a minden részletében megrendezett tárgyalásnak utólag is titokban maradnia? Miért nem készült róla részletes filmfelvétel, amelyet utólag a Magyar Televízióban vagy a budapesti mozikban levetíthettek volna? Vagy pontosabban – hiszen tudjuk, hogy filmfelvétel készült, s ebből az MSZMP illetékes propa-

gandaosztálya össze is állított egy nyolcvan perces kivonatot, nyilvánvalóan a számára, azaz az általa költött mese számára legkedvezőbb részletek kimazsolázásával –: miért nem vetítették le soha ezt a propagandafilmet a Kádár-rendszer fennállása során? A válasz erre föltehetőleg az, hogy a vádlottak csak kis részben játszották el azt a szerepet, amelyet rabtartóik szántak nekik. Egy részük ugyan az adott pillanatban bűnösnek vallotta magát, a perben elhangzottak nagyobb része azonban nem volt szó szerint idézhető. S propagandaszempontból talán még a vádlottak köré emelt embertelen körülmények is a rendezők ellen fordultak. A filmkockákon ugyanis valamiképpen átsüt a tárgyalásnak nevezett eljárás nyomasztó légköre. A propagandafilmet a legfőbb illetékesek végül is fiókba, illetve páncélszekrénybe zárták. Ezt a filmet 2001 óta a Terror Házában vetítik.

De térjünk vissza a per konstrukciójára. A Nagy Imréék ellen emelt vád furcsa hamissága – az a körülmény, hogy valós tényeket próbál egy politikai hazugság keretébe beleszorítani – az oka annak, hogy 1989-ben a vádlottak rehabilitációja is felemásra sikeredett. Ahogy erről Dornbach Alajos írásában olvashatunk, a Legfelsőbb Bíróság által lefolytatott eljárás arra futott ki, hogy Nagy Imréék – szöges ellentétben az 1958-ban ellenük kimondott ítélettel – ártatlanok voltak, hiszen nem akarták a népi demokratikus rendet megdönteni. Ez a végzés szimmetrikus ellenpontja a népbírósági ítéletnek, de a maga módján szintén eltér a történelmi valóságtól, habár ez esetben nem ármányos okokból, hanem az igazságtétel jóindulatú szándékától vezetve. A történelmi valóság ugyanis ennél jóval bonyolultabb: Nagy Imre és elítélt társai (valamint velük együtt még sokan mások) aktív szerepet játszottak a kommunista rendszer megdöntésében, sőt kiemelkedő szerepet, ami mondjuk Nagy Imrét, Maléter Pált és Losonczy Gézát illeti. Ehhez legfeljebb annyi megkötést lehet hozzáfűzni, hogy eredetileg, nevezetesen október 23-a előtt (s talán még utána is egy darabig) nem a rendszer megdöntése, hanem az átalakítása, a megjavítása volt a szándékuk. A perben elítélt személyek egyébként nem is egészen egyformán viszonyultak az 1956. őszi eseményekhez. Ha olyan bíróságot képzelünk el, amely ugyan politikailag, de ezen belül némi méltányossággal, s főleg a tények iránti tisztelettel vizsgálja a Nagy Imre-per tíz vádlottjának cselekményszerű részvételét a kommunista rendszer 1956. október végi összeomlásában, ez a bíróság óhatatlanul arra a következtetésre jutott volna, hogy mindegyikük más és más előélet után, más és más elképzelésekkel jutott arra a helyre, ahonnan a november 4-én betörő szovjet invázió rendőri osztagai elhurcolták.

A per hatása Magyarország megítélésére és a Kádár-rendszer további alakulására

Ha az olvasó beletekint e kötet utolsó részébe, meglehetősen pontos képet alkothat magának arról, hogy miként fogadta a világ az 1958. június 16. éj-

jelén közzétett ítélkezési és ítélet-végrehajtási közleményt. A váratlanul jött hír hatása sokkoló volt, a magyarországi kommunista rendszer megítélését illetően pedig egyenesen katasztrofális. A nyugati kommentárok többsége a harmincas évek moszkvai látványpereivel és az ötvenes évek elejének hasonló ítélkezéseivel hozta párhuzamba a Nagy Imre-ügy bírósági tárgyalását és az ítéleteket, miközben külön is felháborítónak tartotta, hogy a per teljesen titokban és minden előzetes bejelentés nélkül folyt le. Nemzetközileg az is példátlannak számított, hogy olyan személyeket vontak bíróság elé s ítéltek súlyos börtönbüntetésre vagy éppenséggel halálra, akiknek egy része – a budapesti jugoszláv követségről 1956. november végén Romániába hurcoltak csoportja – állítólag diplomáciai védettséget élvezett (amit Románia nyilvánosan vállalt, mi több, ENSZ-delegátusa révén erre vonatkozóan még akkor is megnyugtató kijelentéseket tett, amikor Nagy Imre és társai már régóta egy budapesti börtönben sínylődtek). Ebből a szempontból, de sok más vonatkozásban is a Budapestről jövő hír egyszerűen lélegzetelállító volt, s – mint az emberiség elleni merénylet – a civilizált együttélésben kialakult elemi jogok szinte precedens nélküli megsértése olyan széles körű visszhangot váltott ki, mint kevés esemény az előző évtizedben. Nemcsak a sajtó szólalt meg, hanem vezető államférfiak és szellemi emberek egész légiója, pártállástól szinte függetlenül. Alig több mint másfél éven belül másodszor terelődött Magyarországra ilyen élesen a figyelem, s noha Nagy Imréék kivégzése nem volt összehasonlítható azzal a gyászos eseménnyel, amelynek Magyarország az 1956. november 4-e utáni napokban a színtere volt, utólag mégis úgy tűnik, hogy több indulatot váltott ki. Hogy miért, ezt az olvasó meg fogja érteni, ha beleolvas az erre vonatkozó fejezetbe. A körképből egyébként nem hagytuk ki a szovjet–kommunista sajtó (meglehetősen gyér) megszólalásait sem, hogy ezekkel is érzékeltessük, milyen újabb csúcsokat ért el ez alkalomból a hivatalos hazugság a szovjet–kínai tábor propagandájában.

Nagy Imréék elítélésének mikéntjével a Kádár-rendszer évekre kizárta magát a civilizált nemzetek közösségéből. Legitimitása már addig is gyenge lábon állt, Nagy Imréék csalárd meggyilkolása azonban még az addig előlegezett kevés bizalmat is semmissé tette. Még az a kevés külföldi megfigyelő is, aki mentő körülményeket keresett Kádáréknak, legfeljebb azzal érvelhetett, hogy a parancs föltehetően Moszkvából jött, s Kádár János talán jobb belátása ellenére engedelmeskedett. Az azóta nyilvánosságra került pártiratokból azonban tudjuk, hogy még ez a mentség sem állja meg a helyét. A magyar kormányzati irányt ugyan Moszkvából szabták meg, sőt Nagy Imréék elrablása is elsődlegesen a szovjet katonai-rendőri szervek műve volt, 1958 tavaszára azonban Kádár János és kormányzata már elég mozgásteret kapott ahhoz, hogy maga határozza meg, miként rendezi meg a pert, és mi legyen annak személy szerinti kimenetele.

A Nagy Imre-per véres kimenetele és mindaz, amit ez az eljárás a megtorlásban jelképezett, évekkel hátráltatta a Kádár-rendszer megbékélését is a magyar néppel. Holott a megbékélés nyilvánvaló politikai okokból, de a hatvanas évektől kezdve kibontakozó új vonal tanúsága szerint is, része volt a Kádár János-féle MSZMP politikai terveinek. Miközben gazdaságilag intézkedések egész sora szolgálta a társadalom megnyerését, a Nagy Imre-ügy politikailag eltávolíthatatlan súly maradt a rendszer lábán. A hatvanas évek elejétől lehetett ugyan az elnyomás csavarjait lazábbra fogni, még politikai amnesztiákat is lehetett hirdetni, az ötvenes évek utolsó harmadában lefolytatott politikai pereket azonban tartalmilag felülvizsgálni és hatálytalanítani nem lehetett: egyrészt azért, mert az ötvenhatos népforradalom ördögi beállítása ezeknek során visszavonhatatlan hittétellé emelkedett, másrészt pedig, mert nem volt mit kezdeni a megtorlás temetetlenül hagyott holtjaival. Hogy mennyire így volt, azt az 1989-es év mutatta meg. Attól a pillanattól kezdve, hogy a Kádár János visszavonulása után fölállított hivatalos történészbizottság vezetője és szószólója (Pozsgay Imre) „népfelkelésnek" nyilvánította az 1956-os eseményeket, a pártállami diktatúra egész önigazolási rendszere vált tarthatatlanná. A „temetetlen holtak" 1989. június 16-i nyilvános elföldelésével pedig megkezdődött a kommunista rendszer önfelszámolása.

Ebben az értelemben a kommunista Nagy Imre harmadszor is, még egyszer és utoljára a XX. századi magyar történelem főszereplőjévé vált. S amit 1956 októberében, második színrelépésekor nem tudott elérni, holott életét tette rá, azt harmincegy évvel mártírhalála után végrehajtotta a nem mindig hálás és nem is feltétlenül okszerűen cselekvő utókor.

Budapesten, 2008 tavaszán

Kende Péter

Dornbach Alajos

A pártállami igazságszolgáltatás és a Nagy Imre-per

A jogrend jó törvényekre, a törvények tiszteletére és a törvényeket pártatlanul alkalmazó bíróságokra épül. A korrekt törvényalkalmazás követelményének csak az államhatalom egyéb tényezőitől független bíróság képes megfelelni. Az államrendszerek fontos jellemzője, hogy miként viszonyulnak a bírói függetlenség kérdéséhez.

Az igazságszolgáltatás Magyarországon a kommunista hatalomátvétel előtt az európai demokráciák mércéjével mérve is korrekt volt, annak ellenére, hogy az ország polgárosodása csak részben ment végbe. A magyarországi jogászképzés nagy hagyományokra tekintett vissza, az igazságszolgáltatás működését szabályozó törvények – közöttük a büntetőeljárási törvény – korszerűek voltak. Miközben a két világháború közötti korszak bizonyos törvényei és egyéb jogszabályok durván sértették az emberi és az állampolgári jogokat, a büntetőbírák, bíróságok – a nyilas uralom előtt – jogszerűen jártak el.[1] Így vélekedik erről a két világháború között perbe fogott kommunisták tucatjait védő Domokos József is, aki 1948 után legfőbb ügyész, majd 1958-ig a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt.[2]

Igazságszolgáltatás a pártállami diktatúrában

A kommunista diktatúra mindenhol felszámolta a bírói függetlenséget, és – mint minden totális diktatúra – az igazságszolgáltatást a társadalom elnyomásának, megfélemlítésének eszközévé züllesztette. Ez történt Magyarországon is. Az 1947 és 1949 között fokozatosan berendezkedő szovjet típusú egypárti diktatúra a bíróságokat is az ellenőrzése alá vonta.

A kommunista igazságszolgáltatási politika más volt 1956 előtt, és más volt 1956 után. Az évek folyamán némiképp mindkét periódusban szelídült: az első periódusban 1953 után, a második periódusban a hatvanas évek kö-

1 Kivétel természetesen volt: a biatorbágyi viadukt felrobbantása kapcsán 1931 szeptemberében bevezetett rögtönítélő bíráskodás hatálya alatt folytatták le Sallai Imre és Fürst Sándor illegális kommunista vezetők ellen a politikai elrettentést célzó, halálos ítéletekkel végződő pert.

2 Lásd Domokos József: *Emlékezik egy kommunista védőügyvéd.* Budapest, 1979. Gondolat. 441–443 p.

zepétől következett be fokozatos enyhülés. Az első periódusban, a sztálinizmus korszakában elképesztő számban folytattak le politikai indítékú pereket: a tízmilliós országban 1949 és 1953 között bevallottan mintegy 280 ezer ügyben hoztak a bíróságok ilyen jellegű büntető ítéletet, gyakran meg nem történt események miatt, konstruált vádak alapján. Céljuk elsősorban a megfélemlítés, a társadalom engedelmességre szorítása volt.

Az igazságszolgáltatásban – a jogalkotásban csakúgy, mint a jogalkalmazásban – a gyökeres változás az 1949. évi kommunista hatalomátvétellel kezdődött. Romlott a törvényalkotás relatíve kiegyensúlyozott rendje, amely az állampolgárok és a közösség érdekellentéteit oly módon szabályozza, hogy az ember, az állampolgár érdekeit helyezi előtérbe. Az állampolgár jogfosztottá vált az állammal – pontosabban a hatalmat erőszakkal megszerző és erőszakkal gyakorló apparátussal – szemben. Jellemző volt ez az állam büntetőhatalmának gyakorlásában – a politikai rendőrség akár évekig bárkit fogva tarthatott, bírósági ítélet nélkül, borzalmas körülmények között –, a büntetőbírósági gyakorlat pedig cinikus színjátékká silányult, a vádlottak elemi jogaikat sem gyakorolhatták.

Eltávolították a bíróságokról – különösen a büntetőbírák közül – a „polgári elemeket", vagyis azokat, akik nem mutattak hajlandóságot a hatalom korlátlan kiszolgálására. A tisztogatások okozta létszámhiány kiküszöbölésére pár hónapos tanfolyam elvégzése után bírákká neveztek ki jogi diplomával nem rendelkező, sokszor még középiskolát sem végzett, de a kommunista állampárthoz hű munkás- és parasztfiatalokat. A képzetlen, ám kommunista elkötelezettségű új bírákkal és a hivatalukban meghagyott, megfélemlített régiekkel viszonylag könnyű volt elfogadtatni azt az elvet, hogy a bíróság számára a legfontosabb jogforrás nem az írott törvény, hanem a „dolgozó nép forradalmi jogtudata". Fennen hirdették, hogy az igazságszolgáltatás az osztályharc eszköze. A bíróságok bevallottan az osztályellenséggel, a volt kizsákmányoló osztályok tagjaival szembeni terror eszközeivé váltak. Az új rendszer azonban nemcsak a kizsákmányolókkal, hanem az „uralkodó osztályok" tagjaival: a munkásokkal és parasztokkal, sőt saját híveivel szemben is alkalmazta az igazságszolgáltatási terrorgépezetet, mert, kisebbség lévén, hatalmát csak a megfélemlítés, a terror eszközével tudta fenntartani. Saját hívei rendszeres megtizedelésével kényszerítette őket feltétlen engedelmességre.

1949 után példátlan igazságszolgáltatási hadjárat indult a hatalom iránt bármi módon ellenérzést tanúsítókkal szemben. Évente sok tízezer embert ítéltek börtönbüntetésre politikai indítékkal, még többet tartottak fogva internálótáborokban, bírói ítélet nélkül. Látványos kirakatpereket rendeztek: többnyire koholt vádak alapján rengeteg politikai és gazdasági vezetőt ítéltek halálra vagy börtönbüntetésre, számtalan kisember vált szinte véletlenszerűen a megfélemlítő gépezet áldozatává. A fontosabb perekben nemcsak a vádat képviselő ügyész és a bíró személyéről, de a konstruált vád koncep-

ciójáról és a büntetés mértékéről is a kommunista párt vezetői döntöttek. Még a legkisebb vidéki bíróságon is gyakori volt, hogy a bírák a helyi pártvezetők utasítására hoztak ítéletet. Ismerünk eseteket, amikor a bírót a politikai rendőrség letartóztatta, mert a vádlottat az utasítás ellenére felmentette. Szerencsés esetben csupán az állásából bocsátották el a megbízhatatlan bírót, aki aztán hosszú évekig csak fizikai munkásként dolgozhatott, mivel a munkáltatók a politikai rendőrség kívánságaival szemben senkit nem mertek alkalmazni. Az 1949 utáni években a bírói függetlenséget gyakorlatilag felszámolták.

Nem kímélték az ügyvédeket sem. Korlátozták, durván megsértették a vádlottak és védőik jogait: a nyomozati eljárás iratait gyakran meg sem tekinthették a bírósági eljárás során, a vádlott és védője sok esetben csak a bírósági tárgyalóteremben találkozott, a védők védencükkel nem, vagy csak a nyomozótiszt jelenlétében beszélhettek, aki az elhangzottakról azonnal írásos jelentést csatolt az iratokhoz. Bizonyos ügyekben a vádat csak szóban, a tárgyalóteremben ismertették a vádlottal. A forradalom után bevezetett „gyorsított eljárásban" pedig bizonyítás nélkül, a nyomozás során felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyvek alapján, a tanúk bírósági meghallgatását mellőzve, a védelem bizonyítási lehetőségeit megvonva ítélték el a vádlottakat. Sok ügyvédet letartóztattak vagy kizártak az ügyvédi kamarából, mert politikai perekben következetesen próbálták védeni védencüket, érvényesíteni akarták védői jogaikat. Az 1958. szeptember 1-jén kézbesített határozatokkal politikai megbízhatatlanság címén, de indoklás nélkül kizárták az ügyvédi kamarákból a magyar ügyvédi kar mintegy harmadát. Az érintetteknek még formális jogorvoslati lehetőséget sem biztosítottak. A megyei ügyvédi kamarákat az igazságügyi miniszter felügyelete alá helyezték. Bírói, ügyészi állás betöltéséhez, illetve ügyvédi kamarai tagsághoz előfeltétel volt az úgynevezett feddhetetlenségi bizonyítvány.[3] Az ügyvédi hivatás gyakorlásának lehetőségei ezt követően beszűkültek, a megfélemlített ügyvédek egy része pedig készségesen együttműködött a hatóságokkal. A nyomozók – különösen a politikainak minősített ügyekben – brutálisan bántalmazták a gyanúsítottakat és gyakran a tanúkat is; a beismerő vallomásokat kínvallatással, zsarolással csikarták ki. Ezek a beismerő vallomások a bíróság számára elégséges bizonyítékot szolgáltattak az elmarasztaló ítélethez még akkor is, ha valaki a tárgyaláson a vallomást kényszerre hivatkozva visszavonta. A koncepciós kirakatperek vádlottjai azonban többnyire engedelmes

3 Egy 1956 utáni elnöki tanácsi határozat rendszeresítette a feddhetetlenségi bizonyítványt. Bizonyos állások betöltéséhez, illetve hivatások gyakorlásához megkövetelték az illetékes miniszter vagy országos főhatóság vezetője által kiállított igazolást. A jogalapul szolgáló elnöki tanácsi határozat szerint ezt a bizonyítványt csak „feddhetetlen jellemű" állampolgár részére állíthatták ki. A kiadását megtagadó döntés ellen jogorvoslatnak nem volt helye, a döntést nem kellett indokolni.

eszközzé váltak a nyomozók kezében: a tárgyalásokon a legképtelenebb vádat is buzgón beismerték.

Érdemes felidézni az első nagy kirakatperek egyikének néhány jellemző mozzanatát és összefüggését.[4]

A Standard-gyár vezetői ellen 1949 végén szabotázs, kémkedés és hazaárulás vádjával büntetőeljárást indítottak annak érdekében, hogy a büntetőper ürügyén állami tulajdonba vehessék az amerikai érdekeltségű cég legnagyobb európai gyárát. Koholt vádak alapján 1949-ben letartóztatták a gyár igazgatóját és számos munkatársát. Kirakatperben halálra ítélték és kivégezték a vezérigazgatót és egy társát, a többi vádlottat súlyos szabadságvesztésre ítélték, a gyárat pedig állami tulajdonba vették. Az ügy modellértékű. A nyomozati iratokban cinikus nyíltsággal dokumentálták a hamis vád felépítésének folyamatát. A felettesek számára készített nyomozótiszti jelentések rögzítik a hamis vád konstruálásának mozzanatait: a nyomozótisztek azt latolgatják, vajon az általuk is ártatlannak tekintett embereket mivel lehetne megvádolni, hogy a vád hihető legyen. Az egyik nyomozótiszt feljegyzései szerint a vádlottak kezdetben nem vállalták a terhükre rótt cselekményeket, de miután a szovjet tanácsadó javaslatára „keményebb módszerekhez" nyúltak, megtörtek. A keményebb módszer a fizikai és a lelki kényszert jelentette: brutális verést, éheztetést, állati körülmények közötti fogva tartást, a fenyegetést, hogy a családtagok is hasonló sorsra jutnak, ha a vádlott nem engedelmeskedik. Az előre megírt bírósági tárgyalási jegyzőkönyvet kérdés-felelet formájában betanították a vádlottaknak, több főpróbát tartottak a bíró jelenlétében, a tanácsvezető bíró az előre leírtakon kívül más kérdéseket nem tehetett fel, nehogy a vádlottak kiessenek a szerepükből. Az egyik nyomozó a nyomozás befejezése után figyelmeztette főnökeit, hogy a tárgyalásig folyamatosan nagyon keményen kell bánni a vádlottakkal, ha biztosítani akarják, hogy végigjátsszák a szerepüket. Egy másik azt javasolta, hogy felváltva: hol feltűnő brutalitással, hol indokolatlanul enyhén kell bánni a vádlottakkal, mert az utóbbiért nagyon hálásak, és így teljesen meg lehet törni az akaratukat. Az egyik hithű kommunista vádlottal elhitették, nem kell komolyan vennie a halálos ítéletet, arra csak az amerikai imperialisták elleni harc miatt van szükség, elítéltként néhány évig inkognitóban a Szovjetunióban dolgozhat majd, aztán elengedik. Biztos, ami biztos, azért őt is ugyanúgy megkínozták, mint a társait.

A Standard-ügy nyilvános tárgyalását nyugati újságírók jelenlétében tartották meg. A közönség kicsit is tájékozott része természetesen nem hitt a saját bűnösségüket beismerő és bizonygató vádlottaknak, de a közvéleményt részben hiszterizálták, részben megfélemlítették az ilyen ítéletekkel.

4 Az ITT-ISEC (International Telephone and Telegraph Corporation-International Standard Electric Corporation) budapesti gyárának vezetői elleni per felülvizsgálatát ügyvédként 1988-ban kezdeményeztem.

Színjátékszerűen lefolytattak néhány kirakatpert, azonban a perek nagy tömege titokban, a nyilvánosság teljes kizárása mellett zajlott. Mindennapos volt, hogy emberek eltűntek. Gyakran az elhurcoltak legközelebbi hozzátartozói sem tudták, miért tartóztatták le őket, s mi történt velük. Minden felvilágosítást megtagadtak, az érdeklődőket megfenyegették, a hozzátartozókat mint „ellenséges elemeket" az állásukból elbocsátották, a városokból távoli kényszerlakhelyre telepítették. A titokban és sebtében lefolytatott formális bírósági tárgyalásokról sok családtag csak utólag, néha évek múlva értesült.

1953 júniusában, Nagy Imre miniszterelnökké való kinevezésekor a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége szovjet kezdeményezésre határozatban ismerte el az évek óta folytatott törvénysértő eljárásokat, a konstruált kirakatpereket, elrendelték mintegy háromszáz per felülvizsgálatát. (A kommunista vezetők ennek ellenére egészen 1989-ig eufemisztikusan és általánosságban beszéltek „a személyi kultusz áldozatairól", a koncepciós perekben – és általában a politikai perekben – ártatlanul elítélt emberekről, de csak nagyon keveseknek és csak részlegesen szolgáltattak igazságot.)

1953 júniusa után valamit javult a törvényesség. A nagyobb kirakatperek túlélőit – a nyilvánosságot kerülve, szinte titokban – kiengedték a börtönökből. A nyilvánosság mellőzésével pár tucat – főleg a kommunista vezetőkkel szembeni, konstruált vádakra alapozott – ítéletet formálisan is felülbíráltak, és a vádlottakat felmentették. Az ortodox moszkovitáknak ugyan 1955 tavaszán sikerült a reformer Nagy Imrét eltávolítani a hatalomból, a növekvő elégedetlenség láttán és a szovjet vezetők tanácsára azonban nem került sor további látványos kirakatperekre, sőt – ha vontatottan is – folytatták a koncepciós perek revízióját.

Az említett Standard-ügy kapcsán például a Magyar Dolgozók Pártja Központi Ellenőrző Bizottsága 1955. február 2-án kelt állásfoglalásában megállapította, hogy a Standard-gyárban szabotázs nem történt, a bírósági ítéletek törvénysértők. Az ügy egyik mellékperében jogerősen 15 év szabadságvesztésre ítélt Kozma László műegyetemi tanárt egyéni kegyelemmel már 1954-ben szabadlábra helyezték, visszakapta egyetemi tanszékvezetői állását, visszaállították párttagságát is. Szabadulása után beadványokkal ostromolta a hatóságokat, hogy társait is helyezzék szabadlábra, vizsgálják felül az ítéleteket. A többi elítélt végül is 1955–56-ban kapott egyéni kegyelmet. 1956 nyarán még arra hivatkozva utasította el a Legfelsőbb Bíróság elnöke az egyik elítélt törvényességi óvás iránti kérelmét, hogy az iratok beszerzésére irányuló erőfeszítései eredménytelenek maradtak, így a kérelmet érdemben nem tudja elbírálni. Az iratok között később megtekinthettük azt az átiratot, amellyel a Legfelsőbb Bíróság elnöke a betekintésre megkapott iratokat a Belügyminisztériumba visszaküldte. Az iratokat ugyanis a politikai rendőrség kezelte – és tette hozzáférhetetlenné. 1957-ben

aztán alapos és részletes perújítási nyomozást folytattak az ügyben, példás alapossággal feltárták az 1949–50-ben elkövetett törvénysértéseket, de az ítéleteket a Legfelsőbb Bíróság csak 1989-ben (32 évvel később!) semmisítette meg.

A forradalom leverése után Kádáréknak nem állt érdekükben a Rákosikor bűneinek szellőztetése. Kádár János ugyan az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. november 11-i ülésén kifejtette, hogy az előző korszakban kompromittált politikusoknak, illetve középkádereknek semmiféle vezető szerepe nem lehet a jövőben, de a forradalom leverése után szükség volt a politikai rendőrség régi, ám többnyire súlyosan kompromittált kádereire. Őket csak 1962-ben zárták ki a pártból, és bocsátották el a politikai rendőrségtől. (Többségüket a gazdasági, illetve a kulturális élet felelős pozícióiba helyezték.)

Az igazságszolgáltatás és a megtorlási politika

1956 után változott a politikai cél, és változtak a politikai módszerek is. A kommunista vezetők, a politikai rendőrség nyomozói, az általuk irányított ügyészek és vérbírók féktelen dühvel vetették magukat a forradalom résztvevőire. Sokukat a személyes bosszú fűtötte, amiért a forradalom napjaiban rettegniük, bujkálniuk kellett, netán közvetlenül szembetalálták magukat a népharaggal. A terror gépezete azok ellen irányult, akik bármilyen formában részt vettek a forradalomban. Nem folytatták azonban azt a korábban általános gyakorlatot, hogy fegyelmező céllal saját híveiket is bebörtönözzék.

Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. április 2-án tartott titkos ülésén foglalkozott a forradalomban való részvétel miatti felelősségre vonás kérdésével. Kádár János az ülésen ezzel kapcsolatban kijelentette: „Természetesen – a múltnak tapasztalatait figyelembe véve – kitalálni semmit nem szabad, hanem a százezrek által ismert tényekből kell kiindulni."[5] Az ok világos volt: 1953-ban fellebbentették a fátylat a törvénytelenségek műhelytitkairól, amelyekről az érintettek tömegei révén a társadalom jelentős része amúgy is tudott, majd 1956 nyarán sor került néhány korábbi kirakatper újratárgyalására, az ezekben az ügyekben elkövetett törvénytelenségek beismerésére. Felmentették az 1949-ben kivégzett kommunista belügyminisztert, Rajk Lászlót és társait, beismerték, hogy kínvallatással kikényszerített beismerő vallomások és hamis vádak alapján ítélték el őket. Ünnepélyes újratemetésük 1956. október 6-án, a forradalom kitörése előtt két héttel százezres tömegdemonstrációvá vált. Kádár János nyilvánvalóan erre is gondolt, amikor elhatárolódott a korábban alkalmazott módszerektől.

5 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. 2. köt. 1957. január 25.–1957. április 2.* Szerk. Némethné Vágyi Karola, Urbán Károly. Budapest, 1993. Intera Rt. 348. p.

Ez a mértéktartás korántsem jelentette azt, hogy Justitia istenasszony beköltözött a bírósági tárgyalótermekbe. A régi törvénysértések, ha más formában is, tovább éltek, sőt virultak: igaz, nem kitalált, sosem volt tények alapján ítélték el emberek tömegeit, de a megtörtént tényeket eltorzították, hamis következtetéseket vontak le belőlük a vádlottak céljaira és az eseményekben játszott szerepére vonatkozóan. Ha valaki a forradalom napjaiban csillapító céllal szólt a feldühödött tömeghez, de szónoklatában a kommunista rendszert is bírálta, azt jobb esetben lázítás címén sokévi börtönre, rosszabb esetben a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel" vádjával halálra ítélték. Több köztiszteletben álló embert végeztek ki ilyen vádak alapján.

Kádár János – aki sok más kommunista vezetővel együtt maga is megjárta Rákosi börtöneit – görcsös erőfeszítéseket tett, hogy elhitesse a társadalommal és a világgal: az 1956 utáni rendszer nem azonos a forradalom előtti sztálinista rendszerrel. A leginkább kompromittált vezetők valóban eltűntek a politikai életből, moszkvai emigrációba kényszerültek, miután népszerűtlenségük miatt a szovjet vezetés is alkalmatlannak ítélte őket arra, hogy politikai szerepet vállaljanak, az elnyomó apparátus viszont ugyanaz volt, mint az ötvenes évek első felében.

A forradalom leverését példátlan mértékű megtorlás követte, noha Kádár János ismételten büntetlenséget ígért a forradalom résztvevőinek. A bíróságok több mint huszonkétezer embert ítéltek börtönbüntetésre, még többre tehető az internáltak, ítélet nélkül hosszabb-rövidebb ideig fogva tartottak száma. A lakosság mintegy fél százalékát sújtották szabadságelvonással. A forradalomban való részvételéért 229 embert ítéltek halálra. Sok elfogott felkelőt a szovjetek bírósági eljárás nélkül, azonnal kivégeztek.

A megtoroláshoz tartozott az is, hogy akik forradalmi eseményekben részt vettek, tömegesen vesztették el állásukat, kvalifikált munkát évekig nem kaptak, a diákokat kizárták az egyetemekről, főiskolákról. Több mint kétszázezer ember menekült el az országból, s jelentős részük a megtorlás elől távozott Nyugatra.

Különösen az első időszakban, és főként vidéken brutálisan bántalmazták a letartóztatottakat, és az esetek többségében a törvényes eljárás látszatára sem törekedtek. Már a forradalmi napokban tett egy-egy kommunistaellenes vagy bíráló kijelentés is ok lehetett a felelősségre vonásra. Százezrek érezték magukat bizonytalanságban.

A megtorlási perek nagy részét a legnagyobb titokban tárgyalták a bíróságok, a hozzátartozókkal gyakran csak a halálos ítélet végrehajtásának tényét közölték. Sokan csak 1989-ben tudták meg, hogy pontosan milyen vád alapján ítélték halálra és végezték ki hozzátartozójukat. Az iratok megtekintésére csak 1989 tavaszától nyílott lehetőség.

Annak érzékeltetésére, hogy a bíróságok mennyire önkényesen ítélkeztek az eléjük kerülő egyszerű emberek felett, érdemes megemlíteni egy

jellemző esetet. Egy fiatal munkást, Fuchs Aladárt gyilkossági bűnrészesség miatt életfogytiglani börtönbüntetésre ítéltek. Tizenhárom évet ült börtönben, a nyomozás során elszenvedett bántalmazások következtében rokkantan került szabadlábra. A vád szerint a forradalom napjaiban fegyveres nemzetőrként közreműködött egy nem közismert, alacsony beosztású kommunista funkcionárius letartóztatásában, akit az ítélet szerint később „nyilván" kivégeztek.[6]

Tucatnyi hasonlóan megalapozatlan ítéletet ismerhettünk meg 1989–90-ben. Különösen kegyetlenül ítélkeztek a fiatal katonák és munkások felett: a kivégzettek nagy része közülük került ki. Ha valakiről bebizonyosodott, vagy beismerte, hogy részt vett a fegyveres harcokban, többnyire akkor is gyilkosság kísérlete miatt ítélték halálra, ha nem volt bizonyítható, hogy bárkit is akár csak megsebesített volna. A szovjet invázió elején egyes katonai alakulatok – feljebbvalóik parancsának engedelmeskedve – fegyveresen álltak ellen. Akik ezekben a fegyveres ellenállási akciókban részt vettek, azokat szinte kivétel nélkül halálra ítélték és kivégezték.

A civilizált államok történetében példátlanul azt is titokban tartották a hozzátartozók előtt, hogy hol vannak eltemetve a kivégzettek. Ahol ezt bizonytalan értesülések alapján sejteni lehetett – például Budapesten a Rákoskeresztúri új köztemető (ma Újköztemető) 301-es percellájában –, a hozzátartozókat, akik gondozták ezeket a feltételezett sírokat, a hatóságok egészen a nyolcvanas évek végéig zaklatták, a gondozott sírokat szétrombolták.

Figyelemre méltó, hogyan szolgálta a megtorlási politikát a jogalkotás. Az 1956. december 11-én hatályba lépett 1956. évi 28. tvr. és 6/1956. /XII. 11./ korm. sz. rendelet bevezette a rögtönbíráskodást. A rögtönítélő bíróságok a vádlott őrizetbe vételétől számított 72 órán belül ítéletet hoztak a közrendet és közbiztonságot sértő súlyosabb bűncselekmények ügyében, valamint a lőfegyver és lőszer engedély nélküli tartása miatt indult ügyekben. A vádat az ügyész szóban terjesztette elő, a bizonyítékokról az ügyész gondoskodott, a bíróság halálbüntetést vagy életfogytiglani szabadságvesztést szabott ki; fiatalkorúak esetében volt lehetőség enyhébb büntetésre.

E különleges eljárásokban az ítéletet hozó bírák bírálták el a halálos ítélet esetén benyújtott kegyelmi kérelmeket is. Rendes eljárásban halálbüntetés kiszabásánál a kegyelemadásról az államfői testület, a Magyar

6 A bíróság a vád által feltételezett kivégzést minden bizonyíték nélkül elfogadta ténynek, és Fuchs Aladárt elítélte. Nem volt felderíthető, kik végezték a letartóztatást, kik voltak azok, akik az éppen jelen lévő fiatal nemzetőrt megkérték, hogy kísérje be a rendőrségre a letartóztatottat. Jóllehet ismertek voltak az „áldozat" személyi adatai, a bíróság a védő és a vádlott kérése ellenére sem kísérelte meg tisztázni, hogy mi történt vele. 1990-ben, az ügy felülvizsgálata során könnyedén tisztáztam a központi lakcímnyilvántartás alapján, hogy az „áldozat" 1957 januárjában disszidált. Az ítéletet ugyanaz a dr. Vida Ferenc tanácselnök által vezetett népbírósági tanács hozta, amely Nagy Imrét és társait is elítélte.

Népköztársaság Elnöki Tanácsa volt hivatott dönteni – az alkotmány rendelkezésének megfelelően. A kegyelemadás ilyen korlátozása alkotmányellenes volt.

1957. január 15-én lépett hatályba az 1957. évi 4. sz. tvr. a gyorsított büntetőeljárásról. Ez hasonló tartalmú volt, mint a rögtönítélő bíráskodásról szóló jogszabály, azonban a bíróság hatáskörét az államellenes szervezkedés, lázadás, hűtlenség vádjával folytatott eljárásokra is kiterjesztette, továbbá nem csupán a katonai bíróságokra vonatkozott.

1957. március 22-én a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma (a büntetőbírák testülete) állást foglalt abban a kérdésben, miként kell értelmezni a második szovjet invázió kezdetekor, 1956. november 4-én közzétett rádiófelhívást, amelyben Kádár János büntetlenséget ígért az események résztvevőinek, amennyiben leteszik a fegyvert. A Büntető Kollégium megállapította, hogy Kádár Jánosnak ez a rádiónyilatkozata egy-egy konkrét ügyben még enyhítő körülményként sem vehető figyelembe, mivel nem minősíthető közkegyelmi rendelkezésnek, ugyanis azt csak az államfői testület, az Elnöki Tanács jogosult hozni.

1957. április 6-án életbe lépett az 1957. évi 25. tvr. a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának felállításáról. Ez a bírósági tanács négy laikus népbíróból és egy szakbíróból állt, különleges hatáskörrel rendelkezett, és jogosult volt a gyorsított büntetőeljárás szabályai szerint lefolytatni a tárgyalásokat. Ítélete ellen nem lehetett fellebbezni. A népbírókat az államfői testület, az Elnöki Tanács „választotta", valójában a politikai rendőrség és a pártvezetés jelölése alapján. Ebben a formában rövid ideig működött, mert 1957. június 15-én hatályba lépett az 1957. évi 34. tvr. „a népbírósági tanácsokról és a bírósági szervezet, valamint a büntetőeljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról". Ez a jogszabály elrendelte a népbírósági tanácsok felállítását minden megyei bíróságon és a Legfelsőbb Bíróságon, a korábban már bevezetett gyorsított eljárás fenntartása mellett. Ezen túlmenően alapvető változtatásokat hajtott végre a büntetőeljárási törvényen. A népbíróságok által meghozott elsőfokú ítéletek másodfokú felülbírálása során nem érvényesült a büntetőeljárási törvénynek a súlyosbítási tilalomra vonatkozó rendelkezése, amely szerint ha csak a védő vagy a vádlott fellebbezett az ítélet enyhítéséért, a másodfokú eljárásban nem lehetett súlyosbítani a büntetést. A népbírósági eljárásokban sor került olyan tragikus esetekre, hogy bár csak a védő fellebbezett az elsőfokú ítélet ellen enyhítés érdekében, a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa másodfokon, súlyosbítva a büntetést, halálbüntetést szabott ki. Korlátozták a vádlottak védőválasztási jogait. A továbbiakban a katonai bíróság előtt, valamint az igazságügyi miniszter és a belügyminiszter által meghatározandó politikai jelentőségű ügyekben csak az igazságügyi miniszter által összeállított listán szereplő ügyvédek láthatták el a védelmet. A védőválasztás korlátozása a nyolcvanas évek végéig hatályban volt. Az évek során mind több korrekt ügyvéd is fel-

kerülhetett a listára, de – különösen az első időszakban – általában csak a rendszerhez lojális ügyvédeket vették fel.

A nagy megtorlási hullám 1962 augusztusáig tartott. Ekkor kizárták a pártból az 1956 előtt leginkább kompromittálódott vezetőket, egyidejűleg a politikai rendőrségtől is elbocsátották a forradalom előtti időszakban a legsúlyosabb törvénysértéseket elkövető politikai nyomozótiszteket. A Kádár-féle vezetés a forradalom leverése után fokozatosan bár, de meg tudta erősíteni pozícióját. Amilyen mértékben sikerült Kádáréknak a helyzetüket konszolidálniuk, úgy enyhült a megtorlás szigora is. A rövidebb tartamú szabadságvesztésre ítélt politikai foglyok büntetésén már 1959-ben és 1960-ban közkegyelmi rendelkezésekkel enyhítettek, nagy, átfogó közkegyelmi rendelkezést pedig 1963 márciusában hoztak: ekkor az 1956 után bebörtönzötteket szabadlábra helyezték, kivéve azokat, akiket gyilkosság vagy hazaárulás vádjával ítéltek el. (Más kérdés, hogy sok elítélt cselekményét alaptalanul és önkényesen minősítették gyilkosságnak vagy hazaárulásnak.)

Az 1963-as közkegyelmi rendeletnek elsősorban külpolitikai indítéka volt. Az ENSZ Közgyűlése 1956 óta minden évben napirendre tűzte a „magyar ügyet", a forradalom leverését és a példátlan megtorlások kérdését. A Kádár-kormány szerette volna elérni, hogy a téma ne szerepeljen a világszervezet napirendjén, ezért széles körű amnesztiát hirdetett, ellenőrzésére pedig meghívták Magyarországra az ENSZ főtitkárát.

A hatvanas évek közepétől Kádár János és a kommunista vezetés görcsös erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy megbékéljen a társadalommal, és tekintélyt szerezzen a nemzetközi közvélemény előtt. Így alakult ki fokozatosan az a „puha diktatúra", amely a szovjet blokkon belül a magyar társadalom számára kiváltságosan előnyös helyzetet biztosított (a „béketábor legvidámabb barakkja"). Az igazságügyi apparátus azonban – ha történtek is személyi változások – változatlanul a régi volt. Erre utal, hogy a hatvanas évek közepén például arra kötelezték a jogi diploma nélküli káderbírákat, hogy záros határidőn belül végezzék el a jogi egyetemet levelező tagozaton. Akik ennek a követelménynek nem tudtak eleget tenni, azokat eltávolították a bírói apparátusból. Bár a bírói munkában mindinkább érvényesült a szakszerűség, éltek a régi reflexek is, a hatalom nem tudott szakítani régi önmagával.

Ha csökkenő számban is, de voltak politikai bűnperek, amelyeket lehetőleg a nyilvánosság mellőzésével, a legnagyobb titokban folytattak le. Így 1958-ban távollétében és titokban ítélték halálra kémkedés és hazaárulás vádjával Magyarország egykori washingtoni követét, Radványi Jánost. Következtében Radványi közvetített a magyar állami és pártvezetés, illetve az ENSZ és az USA külügyminisztériumának illetékesei között abban a kérdésben, hogy az ENSZ napirendjéről vegyék le a „magyar ügyet", de ennek feltételeként Magyarországon részesítsék közkegyelemben az 1956 után politikai okból elítélteket. Tevékenysége sikerrel járt, később azonban egyes ortodox kom-

munista vezetők kémkedéssel, hazaárulással gyanúsították. Hazarendelték, de Radványi a hazatérést megtagadta, és menedékjogot kért az Egyesült Államokban. Csak 1990-ben tudta meg, hogy távollétében halálra ítélték.[7]

A Nagy Imre-per „politikai" felülvizsgálata

Sok mindent elárul a hatalom természetrajzáról, miként került sor az 1956-os forradalom, ezen belül Nagy Imre és társai szerepének átértékelésére, a Nagy Imre-per felülvizsgálatára. A Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőperben meghozott ítélet nyilvánosságra hozatala után a hatalom gyakorlói Nagy Imréről évtizedeken át csak a gyalázkodás hangján beszéltek. A hetvenes évek végén terebélyesedő magyarországi szamizdat irodalom viszont mind több esetben foglalkozott a forradalom és Nagy Imréék szerepével, és mind nagyobb számban kerültek be Magyarországra a forradalomról írt könyvtárnyi irodalom termékei.

A demokratikus ellenzék tevékenysége Magyarországon a nyolcvanas évek elejétől kezdődően évről évre erősödött. Az ellenzékiek magánlakásokon szervezett szabadegyetemi előadásokon és tematikus konferenciákon tettek kísérletet az 1956-os forradalom tárgyilagos értékelésére. Történészek és szociológusok készítettek interjúkat a forradalom még élő szereplőivel és szemtanúival.

A Nagy Imre-per akkor egyedüli Magyarországon élő egykori vádlottja, Vásárhelyi Miklós 1985 januárjában közreműködésemmel perújrafelvételt kezdeményezett. Több hónapos huzavona után sem kapott engedélyt arra, hogy a per iratait – vagy akár csak az ellene meghozott ítéletet – megtekinthesse. Kizárólag a Legfelsőbb Bíróság egyik bírája által erre a célra az ítéletből készített rövid – kizárólag reá vonatkozó adatokat tartalmazó – kivonatot olvashatta el. A perújítási kérelmet a Legfelsőbb Bíróság, illetve az elutasító határozat elleni fellebbezést a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa 1988 végén elutasította. A másodfokú elutasítás idejére már elhangzott Grósz Károlynak, az MSZMP akkori első titkárának az ígérete, hogy engedélyezni fogják Nagy Imre és kivégzett társai újratemetését.

A kivégzett miniszterelnököt és társait annak idején ugyanúgy titokban temették el, mint a forradalom sok más mártírját. Több mint harminc éven át eredménytelen maradt a hozzátartozók minden igyekezete, a sírokat nem tudták azonosítani. A bizonytalan értesülések alapján vélelmezett sírhelyeket ennek ellenére látogatták, és megkísérelték gondozásukat, a rendbe hozott sírhantokat a politikai rendőrség minden esetben szétdúlta. A forradalom vagy a kivégzés évfordulóin a hetvenes évek végétől a feltételezett sírhoz látogatókat a rendőrség igazoltatta és zaklatta.

7 Kezdeményezésemre 1990-ben a Legfelsőbb Bíróság az ügyet felülvizsgálta, és Radványi Jánost bűncselekmény hiányában felmentette.

1988 tavaszán szerveződött a Történelmi Igazságtétel Bizottsága (TIB). Tagjai a Nagy Imre-per kivégzettjeinek hozzátartozói, illetve a per még életben lévő szereplői voltak, hozzájuk csatlakozott az 1956 után bebörtönzött értelmiségiek egy csoportja. A szervezet követelte az 1945 utáni összes politikai indítékú törvénysértés feltárását, a jogi, erkölcsi és politikai elégtételt. Az alapító felhívást csak szamizdatként tudták közzétenni. A szervezet 1988 júliusában – élve a társadalmi szervezetek alapítására vonatkozó törvényes lehetőséggel – mint jogi személy formálisan is megalakult. A követeléseket eljuttatták a kormány és országgyűlés minden tagjához. A hatóságok 1989 januárjáig nem voltak hajlandók tudomást venni a szervezet létezéséről, egyetlen újság sem írhatott róla.

A TIB a hozzátartozók megbízása alapján, velük együttműködve kezdeményezte Nagy Imréék exhumálását és ünnepélyes, nyilvános újratemetését. A hatóságok a szervezetet 1989 januárjától fogadták el tárgyalópartnernek, és ekkor már lehetővé tették azt is, hogy a TIB újsághirdetés formájában felhívást tehessen közzé, és felajánlja szolgálatait az 1956 utáni megtorlások során kivégzettek hozzátartozóinak a sírok felkutatásában, az áldozatok exhumálásában és azonosításában. A TIB jogi szekciójának vezetőjeként 1989. január 6-án a *Magyar Nemzet*ben apróhirdetésben közzétehettem, hogy az érdeklődők az ügyvédi irodámban jelentkezhetnek. Megdöbbentően sok hozzátartozó keresett fel, akik többnyire nemcsak a sírok felkutatását és a kivégzettek újratemetését sürgették, de meg akarták ismerni a kivégzés okát, a büntetőperek iratait. Hamarosan a kivégzettek bírósági iratait is megtekinthették a hozzátartozók, kezdetben csak a TIB ügyvédje jelenlétében.

Grósz Károly ígéretének elhangzása után fél év telt el, amíg a hozzátartozókkal hivatalosan is közölték, hogy az újratemetést engedélyezik. A hatóságok tudomásul vették a hozzátartozók és a TIB kívánságát, hogy az újratemetést 1988. június 16-án, a kivégzés harmincadik évfordulóján, nyilvánosan rendezzék meg. Csak a kihantolás napjaiban vált ismertté, hogy a hatóságok számára komoly gondot okozott kideríteni, hol találhatók a sírok, mert semmiféle írásos anyag nem állott a rendelkezésükre. A kijelölt fiatal nyomozótisztek csak a legnagyobb nehézségek árán tudták azonosítani a sírhelyeket, a valamikori közreműködők már nem éltek, vagy letagadták, amit tudtak.

Mindenesetre a sírokat sikerült felkutatni, és fény derült a kivégzés után történtekre is. A kivégzés 1958. június 16-án hajnalban történt, a Gyűjtőfogháznak abban a részlegében, ahol általában a halálos ítéleteket végrehajtották. Ezt megelőzően szigorú rendszabályokat vezettek be annak érdekében, hogy minél kevesebb ember szerezzen tudomást arról, mi is történik. A tetemeket a kivégzés helyszínén, a Kisfogház udvarán, a bitófák tőszomszédságában, primitív koporsókban földelték el. Hogy a temetés nyomait eltüntessék, az udvart azonnal betonnal burkolták. 1961-ben, máig nem

tisztázott okból, egy éjszaka a koporsókat a legnagyobb titokban kiemelték, és azonnal eltemették a börtön szomszédságában lévő Rákoskeresztúri új köztemető 301-es parcellájában, ahol olyan kivégzetteket vagy börtönben elhunyt fegyenceket szoktak eltemetni, akiknek a tetemét nem adták át a hozzátartozóknak. A 301-es parcella a temető legtávolabbi sarkában, egy bozóttal benőtt, gazos területen volt, és a következő harminc évben meg is hagyták ilyennek. A temetői nyilvántartásba fiktív adatokat jegyeztek be. A sírok felkutatásán hetekig eredménytelenül dolgozó nyomozóknak szinte csak a véletlen segített: sikerült megtalálniuk egy nyugdíjas temetőőrt, akinek az egyik beavatott börtönőr árulta el, hogy hová temették Nagy Imrét, és aki a helyszínt emlékezetébe véste. Nagy Imre, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József és Gimes Miklós exhumált tetemét orvos szakértők és antropológusok korszerű módszerekkel azonosították. A kihantolás 1989 áprilisában történt.

Történelmi jelentőségű esemény volt, amikor 1989 januárjában Pozsgay Imre akkori államminiszter, az MSZMP Politikai Bizottsága tagja, az előző történelmi időszak értékelésre kijelölt bizottság vezetője rádiónyilatkozatában bejelentette, hogy az 1956. októberi események nem „ellenforradalomnak", hanem „népfelkelésnek" minősülnek. Ezt megelőzően ugyan már sorozatosan láttak napvilágot olyan publikációk, amelyek megkérdőjelezték az 1956. októberi forradalommal kapcsolatos hivatalos álláspontot, Pozsgay Imre bejelentése azonban a szenzáció erejével hatott. Hamarosan be kellett ismerni azt is, hogy a Nagy Imre és társai ellen koncepciós pert folytattak. Az MSZMP vezető testülete el is rendelte a per felülvizsgálatát. Grósz Károly pártfőtitkár ekkor még személyes véleményeként külön hangsúlyozta, hogy a per felülvizsgálata nem jelenti Nagy Imre és társai politikai rehabilitálását. Ez a distinkció azonban óriási felháborodást váltott ki, ezért kénytelen volt álláspontját revideálni. Végül is a televízió nyilvánossága előtt bejelentette, hogy az 1989. június 16-án sorra kerülő ünnepélyes gyászszertartás előtt meg kell történnie a per bírósági felülvizsgálatának. Májusban megszüntették a titkosítást, ettől kezdve a per iratai a túlélők, a hozzátartozók és jogi képviselőik számára hozzáférhetővé váltak.

A nyomozás és a per néhány mozzanata

A kötetben közzétett alapdokumentumokból az olvasó megismerheti, hogy a forradalom leverése után milyen vádak alapján és milyen indokkal ítélte el a bíróság Nagy Imrét és társait, továbbá hogy harminc év múlva milyen indokkal mondta ki az elítéltek ártatlanságát. A felmentő ítélet eléggé elemzően részletezi az 1958-as ítélet legsúlyosabb törvénysértéseit. Mégis érdemes áttekinteni az 1957–58-ban lefolytatott nyomozás és bírósági eljárás néhány olyan mozzanatát, amelyek az ebben a kötetben közzétett dokumentumokból nem derülnek ki.

November 4-én, a szovjet invázió nyilvános bejelentése után Nagy Imre, elfogadva a jugoszlávok ajánlatát, a jugoszláv nagykövetségre menekült. Nagy Imrével együtt a későbbi vádlott-társak közül Donáth Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Jánosi Ferenc, Szilágyi József és Losonczy Géza tartózkodott családjával együtt a jugoszláv követségen. Az épületet szovjet páncélosok vették körül, és fokozódó presszíót gyakoroltak a jugoszláv diplomatákra és a követségen tartózkodókra, hogy kikényszerítsék Nagy Imréék távozását. Blokád alá helyezték a követséget, az oda bemenni akarókat inzultálták, több esetben letartóztatták, az épületre tüzet nyitottak, a követség egyik tisztviselőjét agyonlőtték. Többhetes tárgyalás után megegyezés jött létre a jugoszláv és a magyar kormány között, hogy Nagy Imre és munkatársai, valamint családtagjaik a követség épületéből sértetlenül a lakásukra távozhatnak. November 22-én a Kádár-kormány belügyi szervei által rendelkezésre bocsátott autóbusz érkezett értük. A követségről távozó autóbuszt a szovjet katonai-rendőri erők feltartóztatták, a tiltakozó jugoszláv diplomatákat bántalmazták, Nagy Imrééket pedig a mátyásföldi szovjet laktanyába vitték. Itt Nagy Imrét és munkatársait megkísérelték rávenni arra, hogy büntetlenség fejében működjenek együtt Kádár Jánossal, Nagy Imre mondjon le hivatalosan is miniszterelnöki tisztéről. Ez a próbálkozás nem vezetett eredményre. November 23-án Nagy Imrét és több munkatársát családtagjaikkal együtt különrepülőgépeken Romániába szállították, ahol szigorú őrizet és megfigyelés alatt tartották.

Maléter Pál a Nagy Imre-kormány honvédelmi miniszteréként november 3-án a szovjet parancsnoksággal a szovjetek kivonulásának módozatairól tárgyalt. A látszólag normális légkörben folyó tárgyalás közepette fegyveres kíséretével együtt berontott a terembe Szerov tábornok, a KGB vezetője, és letartóztatta Maléter Pált, valamint tárgyaló delegációjának tagjait. Szovjet, illetve magyar belügyi szervek tartóztatták le 1956. november 5-én Kopácsi Sándort, 1956. december 5-én a bujkáló Gimes Miklóst. Tildy Zoltán letartóztatására csak 1957. május 23-án került sor. A november 4-e utáni első hetekben a letartóztatásokat zömmel a szovjet katonai rendőrség egységei végezték, mint ahogy az ő irányításuk alatt állt a Gyorskocsi utcai katonai börtön is. Az első hetekben többnyire szovjetek voltak az őrök és a kihallgatótisztek. Csak fokozatosan, 1957 elején adták át a helyüket az újjászerveződő magyar politikai nyomozóapparátusnak és őrszemélyzetnek. A szovjet tanácsadók azonban továbbra is az épületben működtek.

Mint azt kötetünkben megjelent tanulmányában Litván György is írja, kizárólag a hatóságok politikai megfontolásán múlott, hogy kik váltak Nagy Imre közvetlen vádlott-társaivá. Tevékenységük ugyanis eleve nem kapcsolódott olyan szorosan egymáshoz, hogy egy perben való szerepeltetésük indokolt lett volna. Volt olyan köztük, aki forradalmi tevékenységét illetően sokkal lazább kapcsolatban volt Nagy Imrével, mint sokan mások, akiket külön perekben vontak felelősségre. Nyilvánvaló, hogy a Nagy Imre-pert

eredetileg kirakatpernek szánták, és a vádlottakat úgy válogatták össze, hogy a felelőssé tehetők különböző köreit reprezentálják.

Jellemző, hagy Maléter Pál tábornokkal és Kopácsi Sándor rendőrfőkapitánnyal szemben a nyomozást gyorsan lefolytatták, és 1957. február 28-án kettőjük ellen már vádiratot nyújtottak be a Budapesti Katonai Bírósághoz, amely március 8-ra ki is tűzte a tárgyalásukat. A tárgyalást azonban nem tartották meg, mivel a politikai rendőrség egy nyomozója az ügy összes iratát elvitte a bíróságról, csupán egyetlen vádirati példányt hagyott hátra. Az elvitt iratcsomagnak nyoma veszett. Később, a Nagy Imre-perben, ismét vádat emeltek ellenük.

Kádár János az 1956 novemberét követő hetekben ismételten kijelentette, hogy Nagy Imre és munkatársai ellen tevékenységükért nem indítanak büntetőeljárást. Ennek ellenére, amikor 1957. március 21–28. között Kádár János Moszkvában járt, és személyesen tárgyalt Hruscsovval, megállapodtak Nagy Imréék felelősségre vonásában. Március 27-én, majd a következő napokban Snagovban a vádlottakat sorra őrizetbe vették, letartóztatták, először egy bukaresti börtönben tartották fogva, majd április 17-én repülőgéppel titokban Budapestre szállították őket. 1956. november 22-e és 1957. március 27-e között a szovjet, majd a román hatóságok bármiféle formális jogcím nélkül tartották őrizetben a későbbi vádlottakat, társaikat és hozzátartozóikat.

Ezt követően a vádlottakat a Gyorskocsi utcai börtönben tizenegy hónapon keresztül mindenkitől elkülönítve, magánzárkákban tartották fogva. A nyomozás elképesztően nagy apparátussal folyt. 1957 első felében jött létre az a közel harmincezer oldalnyi nyomozati anyag, amely 83 vaskos dossziéban a Nagy Imre-per nyomozati előzményeit képezi. A nyomozás azonban nemcsak a Nagy Imre-per vádlottjainak tevékenységére terjedt ki, hanem a forradalom teljes vezérkarára: Nagy Imrére, közvetlen munkatársaira és a fontosabb politikai szereplőkre. A politikai rendőrség döntötte el, így esetenként átiratban közölte az ügyészséggel és a bírósággal, hogy mikor, kik ellen, milyen cselekmények miatt kell vádat emelni, megnevezték, hogy ki legyen a bíró, kik legyenek a bírósági népi ülnökök, ki legyen az ügyész, a jegyzőkönyvvezető, legtöbb esetben még azt is megfogalmazták, hogy mikor és hol legyen a tárgyalás (a bírósági épület pontos címével és szobaszámmal). A bíróságok minden esetben az utasításoknak megfelelően jártak el. Átirataikban a rendőri szervek nemegyszer megindokolták, hogy egy-egy ügyben miért az általuk ajánlott bírót tartják a legalkalmasabbnak. A bírósági tárgyalásokon minden ügyben végig jelen voltak a politikai rendőrség nyomozói, főnökeik számára írásbeli jelentést készítettek az aznap elhangzottakról, és ezeken a jelentéseken aznapi, vagy legkésőbb másnapi keltezéssel olvasható volt a nyomozást irányító tiszt, fontosabb ügyekben a belügyminiszter feljegyzése, hogy a jelentést látta! A nyomozók jelentésükben olykor minősítették a bíró munkáját is, észrevételeket tettek.

A vádlottak kihallgatásai vég nélkül folytak. Több tucatnyi alkalommal hallgatták ki őket, csupán a Nagy Imrével készített kihallgatási jegyzőkönyvek több száz oldalra rúgnak, a szembesítési jegyzőkönyvek végeláthatatlanok. Módszeresen arra törekedtek, hogy a vádlottakból más vádlottakra terhelő nyilatkozatokat csikarjanak ki, majd ennek kapcsán szembesítéseket rendeljenek el. Nyilvánvalóan törekedtek arra, hogy fizikai és lélektani eszközökkel megtörjék a vádlottak ellenállását, hogy szembeállítsák őket egymással. Nagy Imre és Szilágyi József több esetben nagyon határozottan tiltakozott a gorombaság, a velük alkalmazott durva hangnem és általában a rossz bánásmód ellen. Az előkerült dokumentumfilm-részletek szerint a vádlottak a bírósági tárgyalásig lesoványodtak, fizikailag leromlottak.

A kihallgatási jegyzőkönyvek fogalmazásai viszonylag hűek, legalábbis azt tartalmazzák, amit engedtek a kihallgatottnak elmondani, mert különben a kihallgatott személyek megtagadták a jegyzőkönyv aláírását. Márpedig csak az aláírt jegyzőkönyv ért valamit a nyomozóknak.

Fizikai bántalmazásra a Nagy Imre-per vádlottjai közül csak a börtönben 1957. december 21-én meghalt Losonczy Géza esetében lehet következtetni. Az 1989-ben hozzáférhetővé vált orvosi leletek és a boncolási jegyzőkönyv szerint tüdőgyulladásban halt meg. Idegei felmondták a szolgálatot, pszichózis tünetei mutatkoztak rajta. Kezelhetetlenül viselkedett, nyilvánvaló volt, hogy vallomásaira nem lehet bírói ítéletet alapozni. Éhségsztrájkba kezdett, ezért mesterségesen táplálták. A kihantolás utáni vizsgálatok szerint halála előtt több bordája eltört. A bordatöréseket részben nem sokkal halála előtt szenvedte el, részben korábban történtek (a csontok összeforrása elkezdődött). Feltételezés szerint vagy a kényszertáplálás során a légcsövébe juthatott a táplálék, vagy a bántalmazások folytán keletkezett bordatörés okozott tüdőgyulladást, és hagyták meghalni.

A nyomozást 1957. augusztus első napjaiban lényegében befejezték. Utána semmiféle érdemi intézkedésre nem került sor. A nyomozó hatóság 1957. augusztus 17-i keltezéssel elkészített egy igen terjedelmes vádiratot, amelyről csak az ügyész aláírása hiányzik. Ebben a vádiratban még Losonczy Géza szerepel másodrendű vádlottként. Nyilvánvaló politikai okai voltak annak, hogy a befejezett nyomozás iratait még közel fél évig nem adták át a bíróságnak. 1957 nyarán a kommunista vezetők még nem látták elérkezettnek az időt arra, hogy a párttagsággal és a társadalommal elfogadtassák a Nagy Imre-pert. Ahogy a vezetés helyzete megszilárdult, úgy változott a Nagy Imre felelősségével kapcsolatos nyilatkozatok hangneme is. Kádár János kezdetben még büntetlenséget ígért Nagy Imrének és társainak, majd fokozatosan mind nagyobb nyomatékkal beszélt Nagy Imre felelősségéről. Végül 1957. december 21-én az MSZMP Központi Bizottságának zártkörű ülésén azt javasolta, hogy a letartóztatottakkal szemben „szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak”.[8] Erről a nyilvánosság természetesen sem-

mit nem tudott. Az MSZMP Központi Bizottsága ugyanezen az ülésen jóváhagyta a Nagy Imre-per megindítását. Az események véletlen egybeesése, hogy ezen a napon halt meg Losonczy Géza, így az ügyben új vádiratot kellett készíteni. Az új vádirat 1958. január 28-án kelt, legnagyobb részében szó szerint megegyezik az 1957. augusztus 17-ivel, másodrendű vádlottja pedig az akkor már emigrációban lévő Király Béla tábornok, a nemzetőrség parancsnoka lett.

A hatályos büntetőeljárási törvény szerint az elkészített vádiratot az ügyészség a nyomozás irataival együtt nyújtja be a bírósághoz. A bíróság elnöke utána jelöli ki a tárgyalásvezető bírót. A Nagy Imre-per vádirata 1958. január 28-án kelt. 1958. február 5-én és 6-án azonban a bíróság már tárgyalást tartott az ügyben. Közben kellett lezajlania az iratok benyújtásának, a tárgyalást vezető bíró és a bírói tanács kijelölésének, a bíráknak ez alatt az idő alatt kellett átnézni a nyomozati iratokat. A magyar büntetőeljárásban a bírói kikérdezés elve érvényesül: elsősorban a vezető bíró kérdezi a vádlottat és a tanúkat, nem a vádat képviselő ügyész és a védő, tehát ismernie kell a nyomozás anyagát, hogy kérdezni tudjon. Több tízezer oldalas nyomozati anyagról lévén szó, teljesen nyilvánvaló, hogy semmiféle érdemi irattanulmányozásra nem kerülhetett sor. A tanácsvezető bírót, dr. Radó Zoltánt a nyomozó hatóság nyilván már jó előre „felkészítette", megismertette vele a számára fontos részeket. Radó azonban csak 1958. február 5-én és 6-án vezette a tárgyalást. (Tudjuk, hogy a nyomozás irányítói elégedetlenek is voltak a teljesítményével. A Biszku Béla belügyminiszterhez írt jelentésben például bűnéül róják fel: megengedi Nagy Imrének, hogy részletesen kifejtse védekezését.) Ezután hosszabb szünet következett, és amikor a tárgyalást 1958 júniusában újrakezdték, már dr. Vida Ferenc bíró volt a kijelölt tanácsvezető.

1958. február 5-én a tárgyalás azzal kezdődött, hogy a külföldre menekült Király Béla tábornok, nemzetőrparancsnok ügyét a bíróság elkülönítette. A büntető perrendtartás szerint ez azt jelentette volna, hogy az ügyet a bíróságnak majd később külön kell tárgyalnia. A Király Béla elleni vádat végül soha nem tárgyalták, ennek oka nem ismert, de feltételezhető, hogy milyen indokkal tekintettek el ettől. Király Bélát háborús bűntett, kémkedés és államrend elleni bűncselekmény miatt 1952-ben első fokon halálra, másodfokon életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. 1956 őszén szabadlábra helyezték. Amikor Nagy Imre miniszterelnök a nemzetőrség főparancsnokává kinevezte, a Legfelsőbb Bíróság – Domonkos József legfőbb ügyész törvényességi óvása alapján – felmentette Királyt az 1952. évi ítélet alól. 1957. április 18-án a legfőbb ügyész a felmentést kimondó határozat ellen nyújtott be törvényességi óvást. Ennek alapján a Legfelsőbb Bíróság

8 *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei.* Szerk. Némethné Vágyi Karola et al. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár. 153. p.

az 1956. október 31-én meghozott felmentő határozatot – eljárásjogi formai szabálytalanságra hivatkozva – megsemmisítette, és az 1952-es ítéletet hatályába visszaállította. Mindenesetre a Legfelsőbb Bíróság a Király Bélával – mint Nagy Imre vádlott-társával – szembeni, 1957 februárjában megszakadt eljárást 1989 őszén úgy zárta le, hogy bűncselekmény hiánya miatt megszüntette. Ugyancsak 1989 őszén a legfőbb ügyész – immár harmadszor – törvényességi óvást nyújtott be Király Béla 1952-ben lefolytatott perében, és az óvás alapján a Legfelsőbb Bíróság hatályába visszaállította a Király Bélát 1956. október 31-én felmentő ítéletet. Vagyis 1989. június 16-án, amikor Nagy Imre és kivégzett társai újratemetésénél Király Béla a ravatal mellett gyászbeszédet mondott, életfogytiglani börtönbüntetést kimondó jogerős bírói ítélet hatálya alatt állott – bár nem tudott róla. 1989 őszéig nem is értesült arról, hogy az 1952-es ítéletet 1957 januárjában hatályába visszaállították.

1958 februárjában a legnagyobb titokban kezdődött el a Nagy Imre-per tárgyalása. Csak évekkel később, Vásárhelyi Miklós és Donáth Ferenc kiszabadulása után vált ismertté, hogy a február 6-án sebtében félbeszakított eljárást csupán júniusban folytatták. A döntésnek – amint erről Litván György tanulmányából értesülhetünk – nagypolitikai okai is voltak. Kádár János kérésére az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. február 5-én, a Központi Bizottság pedig 1958. február 14-én úgy döntött, hogy a tárgyalást félbe kell szakítani, mivel a szovjet vezetők úgy vélik, az általuk akkoriban kezdeményezett szovjet–nyugati csúcstalálkozó esélyét rontaná a Nagy Imre-per. Ezért a pártvezetés a pert – az igazságszolgáltatás függetlenségének nagyobb dicsőségére – bizonytalan időre elnapoltatta.

A nyomozás, valamint a per során kihallgatott tanúk többsége maga is letartóztatásban volt, vagy már börtönbüntetését töltötte. Többször előfordult, hogy akkor hallgattak meg tanúként valakit, amikor néhány nap múlva a saját büntetőügyében volt tárgyalása. A tanúkat igyekeztek rászorítani, hogy saját helyzetük javítása érdekében tegyenek terhelő vallomást másokra. Az eljárás nem adott módot arra, hogy a vádlottak mentőtanúk meghallgatását kérjék.

A tárgyalást a politikai rendőrség börtönépületében, a Gyorskocsi utcában folytatták le, igen szigorú biztonsági előírások mellett. Védőügyvédek csak a listán szereplő ügyvédek közül kerülhettek ki. Nagy Imre védője, dr. Bárd Imre kivételével a tárgyalás napjaiban a bíróság épületét el sem hagyhatták. Hozzátartozóiknak és irodatársaiknak azt kellett mondaniuk, hogy több napos vidéki tárgyaláson vesznek részt. Tilos volt iratokat maguknál tartaniuk, az ügy semmiféle irodai nyilvántartásukban nem szerepelhetett. A tárgyalás során készített jegyzeteiket is elvették. Nevükkel ellátott füzetet kaptak, abba jegyzetelhettek, ezek a füzetek ma is a bírósági akták között találhatók. A történelmi hűségnek tartozunk azonban azzal, hogy megemlítsük: Nagy Imre ragaszkodott hozzá, hogy az eredetileg ki-

jelölt védő helyett az általa választott dr. Bárd Imre láthassa el a védelmét. A hatóságok ehhez, vonakodva bár, de hozzájárultak. A listás dr. Bárd Imre rendkívül tisztességesen járt el. A tárgyalási jegyzőkönyvek szerint minden lehetséges érvet felsorakoztatott védence érdekében, és mindent megtett, amit egy jóhiszemű szakember egy ilyen ügyben megtehet. Az eredmény nyilvánvalóan a legkevésbé sem írható az ő számlájára.

A bírósági tárgyalást dr. Vida durva önkénnyel vezette. Megengedhetetlen módon korlátozta a vádlottakat abban, hogy védekezésüket elmondják. De különösen önkényes volt a bíróság a tárgyalási jegyzőkönyvet illetően. Ezt a jegyzőkönyvet az eljárási törvény szerint a vádlottaknak nem kell aláírniuk, csak a bíróság tagjai és a jegyzőkönyvvezető hitelesítik. Ugyanannak az eljárási törvénynek az értelmében a hiteles tárgyalási jegyzőkönyveknek nem kellett szó szerint tartalmazniuk az elhangzottakat. Ami azonban ebben az ügyben történt, az egyenesen elképesztő. Hangszalagon rögzítették a tárgyaláson elhangzottakat, és készült gyorsírásos jegyzőkönyv is, teljes terjedelmében azonban egyik sincs meg. Megvan viszont, majdnem teljes terjedelemben, a magnetofon-felvételek gépirata. (Ebből is hiányzik azonban több vádlott utolsó szó jogán elmondott beszédének teljes szövege.) Kiderül, hogy a hangszalagról leírt teljes szöveget két fázisban is gondos szerkesztői kezek alakították: hosszú részleteket kihagytak, a szöveget helyenként kisebb mértékben átfogalmazták. Szerkesztői munka eredménye, hogy Nagy Imre 1958. június 9-i, hangszalag-átiratban ötvenegy gépelt oldalnyi vallomása, amellyel február 5-én tett vallomását kiegészítette, a végleges jegyzőkönyvben csak három és fél oldal. Ugyanilyen önkényesen megcsonkítva jegyzőkönyvezték a többiek nyilatkozatait is. Így még utólag is nehéz kétséget kizáróan megállapítani, hogy egy-egy vádlott mit mondott valójában a tárgyaláson.

Külön kell szólnunk arról, hogyan viselkedtek a vádlottak a tárgyalás során. Nagy Imre és Szilágyi József mindvégig tagadták bűnösségüket, és bámulatos kitartással igyekeztek cáfolni a vádakat. Sorsukat illetően egyiküknek sem lehetett illúziója. Nagy Imre már a snagovi deportálás napjaiban írt visszaemlékezéseiben kétségtelenné tette, hogy tudja, mi vár rá. Vallomásaiból kiolvasható, hogy nem a nyomozó hatósággal vagy a bírósággal vitatkozik, hanem az utókornak érvel, okosan, alaposan, tanáros precizitással. Mindvégig higgadtan viselkedett, udvarias volt a vele szemben elfogult és rosszindulatú bírákkal szemben is. Volt lelkiereje ahhoz, hogy a halálos ítélet kihirdetése után méltósággal indokolja meg, miért nem kér kegyelmet.

Mind a jegyzőkönyv, mind a vádlott-társak emlékezése arról tanúskodik, hogy Szilágyi József nem védekezett, hanem vádolt. Követelte, hogy ültessék mellé a vádlottak padjára Kádár Jánost és a Kádár-féle vezetés többi tagját, követelte, hogy legalább tanúként hallgassák meg őket. Az utolsó szó jogán elmondott, tömören felépített, esszé-számba menő felszólalását a tanácsvezető bíró legalább tíz esetben félbeszakította, figyelmeztette,

hogy védekezzen, és ne másokat vádoljon. A nyomozás során is hosszú, kézzel írott beadványokban fejtette ki a szovjet és a magyar kommunista vezetőket elmarasztaló álláspontját. Sorsát ez pecsételte meg: az 1955. február 5-i és 6-i tárgyaláson tanúsított magatartása végképp kétségessé tette a bíróság számára, hogy jelenlétében zökkenőmentesen le tudják majd folytatni a tárgyalást. A tárgyalás elnapolása után, április 16-án a bíróság dr. Vida Ferenc vezette tanácsa ügyészi indítványra Szilágyi József ügyét elkülönítette a többiekétől, és három nap alatt soron kívül letárgyalta. Egészen felületesen, nagyon rövid és formális tanúkihallgatások után, április 22-én kihirdették a halálos ítéletet, és április 24-én végre is hajtották. Hogy Szilágyi Józsefet külön ítélték el, szintén csak Donáth Ferenc és Vásárhelyi Miklós kiszabadulása után vált ismertté, akkor is igen szűk körben.

A többi vádlott a jegyzőkönyvek szövegéből kivehetően elsősorban a túlélésre törekedett. Egyikük sem volt hajlandó beismerni azt az összeesküvési koncepciót, amit a nyomozó hatóság és a bíróság rájuk akart kényszeríteni. Pedig az ügyész és a bírák legfőbb törekvése ez volt. Talán ezért nem mutatták be a perről készült propagandaanyagot sem. Az igazságszolgáltatási komédia nyilvánosságra hozatalának akkor lett volna értelme, ha a vádlottakat sikerül együttműködésre szorítani. A legfontosabb tények tekintetében azonban minden vádlott ragaszkodott az igazsághoz. A per megrendezése előtt, 1956 végén és 1957 tavaszán valamennyiük előtt megcsillantották azt a lehetőséget, hogy megalkuvás árán elkerülhetik a felelősségre vonást. Ezt azonban egyik vádlott sem vállalta.

A jogi felülvizsgálat buktatói

A hatályos magyar büntetőeljárási törvény szerint jogerős büntetőbírói ítélet felülvizsgálata rendkívüli perorvoslat útján lehetséges: perújrafelvétellel, vagy törvényességi óvás alapján. Perújrafelvételre akkor kerülhet sor, ha új bizonyítékok felbukkanása miatt indokolt a per részletes újratárgyalása, az egész bírósági tárgyalás megismétlése. Törvényességi óvási eljárásban – a kizárólag a Legfelsőbb Bíróság elnöke vagy a legfőbb ügyész által benyújtható törvényességi óvás alapján – a Legfelsőbb Bíróság egyedül azt vizsgálva hoz új ítéletet, hogy az eredeti ítélethozatalkor hatályos törvényekkel összhangban és a rendelkezésre álló bizonyítékoknak megfelelően törvényes-e az ítélet. Az igazságügyi hatóságok az utóbbi megoldást választották, már csak azért is, mert több mint harminc évvel az eredeti ítélet meghozatala után perújrafelvételnek, a per részletes újratárgyalásának nem lett volna értelme, hisz a valamikori szereplők nagy része már nem élt. (Négy vádlottat kivégeztek, további vádlottak, valamint tanúk időközben elhunytak.) Az ügyben a legfőbb ügyész volt hivatott a törvényességi óvást elkészíteni és a Legfelsőbb Bírósághoz benyújtani.

Grósz Károly, az MSZMP főtitkára bejelentette, hogy a június 16-ra kitűzött újratemetés előtt a Legfelsőbb Bíróság felülbírálja az 1958-ban meghozott ítéletet. A per anyagát – a magyar bíróság függetlenségének hangoztatása mellett – 1989 májusáig a Belügyminisztériumban őrizték és kezelték, az iratokhoz a bíróság és az ügyészség is csak a belügyi szervek hozzájárulásával férhetett hozzá. Az iratok titkosságának megszüntetése után a legfőbb ügyész kétségbeesve mutatta be a televízió műsorában a 83 vaskos dossziéból álló iratanyagot, és elmondta, hogy az óvás elkészítésére, az iratok áttekintésére az ügyészségnek több hónapra lenne szüksége. A tárgyalásra végül is 1989. július 6-án került sor.

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy vajon az 1989-es törvényességi óvási eljárásban mennyire érvényesült az igazságszolgáltatás függetlenségének elve. A bíróságokról 1989 tavaszán a TIB követelésére és a közvélemény megnyugtatására eltávolították azokat a kompromittált régi bírákat, akik az 1956 utáni megtorlási periódusban halálos ítéleteket hoztak. De a bírák egy része – ha halálos ítéleteket nem hozott is – részt vett a megtorlási perekben, vagy az 1956 utáni periódus politikai pereiben. A Legfelsőbb Bíróság héttagú Elnökségi Tanácsa, amely 1989 júliusában felmentő ítéletet hozott, 1988 őszén még elutasította Vásárhelyi Miklós perújítási kérelmét. Nyilván nem tehetett mást. Ezzel együtt disszonáns volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság csak a pártvezetés jóvoltából kerülhetett abba a helyzetbe, hogy felülvizsgálhassa az 1958-ban meghozott ítéletet. Bár az 1958-as ítéletet a társadalom többsége törvénytelennek tartotta, ahhoz mégis szükség van némi jóhiszeműségre, hogy elhiggyük: az Elnökségi Tanács mind a hét bírája szakmai meggyőződésére hallgatott, amikor 1989. július 6-án meghozta az ítéletet. Idekívánkozik egy megjegyzés: nem a bírói kar feladata és felelőssége a bírói függetlenség feltételeinek a megteremtése. Ez azonban törvénysértő ítéletek esetében nem változtat az egyes bírák erkölcsi felelősségén.

Még kétségesebb a törvényességi óvást készítő legfőbb ügyészi apparátus szerepe. 1989 februárjában a Legfőbb Ügyészség ügyészei közül többen – olyanok is, akik végül az ügy felülvizsgálatában szerepet játszottak – levelet intéztek az MSZMP vezetőihez, tiltakozva amiatt, hogy Pozsgay Imre az 1956. októberi eseményeket népfelkelésnek minősítette. Hangsúlyozták, hogy szerintük az ellenforradalmi minősítés változatlanul helyes. Néhány közreműködő ügyész esetében nyilvánvaló volt, hogy ellenérzéseket táplálnak a per újraértékelésével kapcsolatban. Nem véletlen, hogy a nyilvánosság számára nem hozzáférhető peranyagból újságírók ügyészi közreműködéssel kaphattak olyan vallomásrészleteket, amelyek egyes vádlottakat előnytelen színben tüntettek fel. Összefüggésükből kiragadott, kommentár nélkül csak torz következtetésekre alapot adó vallomásrészleteket közöltek újságok. Tisztában kell lennünk azzal, hogy az 1989. július 6-án meghozott felmentő ítélet és az alapjául szolgáló törvényességi óvás a „közreműködő”

ügyészek és bírák helyzete és személyi korlátai, valamint az 1956 megítélése körüli akkori bizonytalanság miatt felemás. 1958-ban a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa Nagy Imrét és társait a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló" bűncselekmények elkövetése miatt ítélte el. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa 1989-ben felmentő ítéletében azt bizonygatja, hogy a vádlottak nem akarták megdönteni a népi demokratikus államrendet, hogy a vád tárgyává tett magatartásuk minden tekintetben megfelelt a törvényeknek. Ez az állítás féligazság.

1958-ban a „népi demokratikus államrend" nemcsak az alkotmányból, hanem az állami intézményrendszerre vonatkozó törvények sokaságából állt. Alapelveit tekintve az alkotmány többé-kevésbé korszerűnek volt tekinthető, mert hangzatosan biztosította az emberi alapjogokat, látszólag megfelelt a legfontosabb nemzetközi normáknak. Az intézményrendszerről szóló törvények azonban nemhogy nem biztosították az alapjogok érvényesülését, de kifejezetten olyan intézményrendszer létrehozását biztosították, amely gátolta, sőt lábbal tiporta őket. A Nagy Imre-per vádlottjainak cselekményei a forradalom utolsó periódusában már kétséget kizáróan a „népi demokratikus államrend" intézményrendszerének felszámolására, vagyis „a népi demokratikus államrend megdöntésére" irányultak, ám ezzel nem kerültek ellentétbe az alkotmány alaprendelkezéseivel.

A törvényességi óvást kidolgozó legfőbb ügyészségi apparátusban, illetve a Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletet hozó Elnökségi Tanácsában nem volt meg a szükséges bátorság ahhoz, hogy kimondja: az állami intézményrendszerre vonatkozó törvények – és általában a „népi demokratikus államrend", a Sztálin és Rákosi nevével fémjelzett intézményrendszer – ellentétesek voltak a hatályos magyar alkotmánnyal, ezért az ennek az alkotmányellenes államrendnek a megdöntésére irányuló tevékenység társadalmi veszélyesség hiányában nem valósított meg bűncselekményt. Ehelyett a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa annak bebizonyítására törekedett, hogy a vádlottak csak reformálni kívánták a rendszert, nem pedig megdönteni. Holott nem kétséges, hogy vállalt céljuk és szerepük szerint egyértelműen a sztálinista rendszer és pártvezetés megdöntésére törekedtek. 1989 nyarán azonban Magyarországon a bírói testület még nem tudta teljesen függetleníteni magát a forradalom addigi értékelésétől, és csak úgy tudott felmentő ítéletet hozni, hogy ezt a tényállást tagadta. A hatalom még az állampárt birtokában volt. A társadalom jelentős része tartott egy baloldali visszarendeződés lehetőségétől, még létezett a Szovjetunió, Magyarországon szovjet csapatok állomásoztak.

Külön elemző tanulmány témája lehetne, miként teremthetők meg a bírói függetlenség érvényesülésének feltételei a diktatúrából a demokráciába történő átmenet periódusában.

Közismert, hogy a kivégzett Nagy Imre, Szilágyi József, Maléter Pál, Gimes Miklós és a nyomozás során a börtönben elpusztított Losonczy

Géza 1989. június 16-i ünnepélyes újratemetésének szertartása hatalmas tömeget vonzott. A szertartás végül nemcsak a Nagy Imre-per öt mártírjának gyászszertartása volt, hanem a forradalom minden áldozatáé is. A főváros nagy tömeget befogadni alkalmas, legdíszesebb terén, a Hősök terén felállított ravatalon a forradalom mártírjainak jelképes koporsója a főhelyen állt. Nagy Imrét és mártírtársait a hozzátartozókkal egyetértésben a TIB eredeti elföldelésük helyén, a 301-es parcellában temette el újra. Ez a parcella nemzeti emlékhellyé vált, az ott eltemetett kivégzettek mindegyikének a sírját megjelölték, rendbe hozták, és ide temették át sok – annak idején másutt elföldelt – kivégzett földi maradványait. Itt épült meg a forradalom minden mártírjának az emlékműve, Jovánovics György alkotása.

A sors furcsa játéka, hogy 1989. július 6-án, azokban az órákban, amikor a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa megkezdte Nagy Imre és társai perének tárgyalását, meghalt Kádár János. Az a Kádár János, aki 1956. november 4-én szovjet tankok támogatásával Nagy Imrétől magához ragadta a hatalmat, és 1988-ig az ország első embere volt. Kádár János forradalomban játszott igen ellentmondásos szerepének részletesebb tárgyalására itt nincs mód. Az elmúlt két évtizedben napvilágra került dokumentumok azonban azt bizonyítják, hogy kifejezetten szorgalmazta Nagy Imre és társai szigorú felelősségre vonását – feltételezhetően azért is, mert az életben hagyott Nagy Imre az ő legitimitását veszélyeztette volna. Ugyanezek a dokumentumok Kádár Jánosnak a megtorlási periódusban vállalt szélesebb felelősségét is alátámasztják. Pártvezetőségi berkekből már a hetvenes, nyolcvanas években kiszivárgott, hogy nem volt szabad előtte kimondani Nagy Imre nevét. Halálának napját, sőt óráját még egy drámaíró sem tudta volna hatásosabban időzíteni.

A hatóságok és a nyilvánosság

Tanulságos, hogyan viszonyultak a hatóságok a nyilvánosság kérdéséhez. A Nagy Imre-per tárgyalásáról filmfelvétel is készült. A filmek nagy része nem került elő, csak egy rövidített, propaganda célú összeállítás, amelynek nagy részét narrátor kommentálja. Bár nyilvánvalóan a nagy nyilvánosságnak szánták, mégsem sikerült igazán, soha nem is tették közzé. Noha ez az összevágott változat a vádlottak esendő tárgyalási megnyilatkozásait tartalmazza, még így is egyértelmű, hogy inkább rokonszenvet vagy szánakozást váltott volna ki a nézőkből, ha nyilvánosságra hozzák. Szembetűnő manipulatív volta is: egyetlen összefüggő nyilatkozatot sem tartalmaz egy-egy vádlottól, csak egy-két mondatnyi terjedelemben lehet hallani a filmkockákon látható vádlott hangját – állítólagos nyilatkozatukat utána egy narrátor mondja el. A narrátori szöveg természetesen nem felel meg a tárgyalás jegyzőkönyv szerinti szövegének.

Amikor 1956. november 23-án Nagy Imrét és társait Romániába deportálták, másnap erről egy rövid kormányközlemény jelent meg. Ezt követően 1958. június 17-ig semmiféle hivatalos tájékoztatás nem hangzott el Nagy Imréékről, a közvélemény semmit nem tudott a sorsukról. Legfeljebb Kádár János korai megnyilvánulásai voltak ismertek, amelyekben büntetlenséget ígért nekik. 1958. június 17-én, a kivégzést követő napon a kormány hosszú közleményt tett közzé, amelyben beszámoltak a perről, Nagy Imre és társai ítéletben megállapított felelősségéről, a büntetésekről és a kivégzésekről. A társadalom nagy része döbbenettel értesült a történtekről.

Embertelen módon közölték az ítéletet a vádlottak romániai deportálásban tartott hozzátartozóival, akik semmit sem tudtak róluk letartóztatásuk óta. Eléjük tették a magyar napilapok 1958. június 17-i számát az ítéletről szóló kormányközleménnyel.

Érdemes megemlítenünk a büntetőper és a nyomozati iratok sorsát. Az iratok 1989 májusáig a Belügyminisztérium külön irattárában, az érdekeltek és kutatók számára hozzáférhetetlen helyen nyugodtak. Az akták utóélete azonban folyamatos volt. A belügyi hatóságok mind a Nagy Imre-perben, mind a fontosabb politikai perekben, így a Standard-perben is, sajátos tevékenységet folytattak.

Minden dossziét filológiai pontosságú névmutatóval láttak el, amelyben valamennyi, név szerint megemlített személy neve és fontosabb adata szerepelt. Feltüntették, folyt-e valamilyen büntetőeljárás az illető ellen, ha igen, milyen eredménnyel, és feltüntették, hogy az illető neve a dosszié mely lapjain található. Minden név mellett volt egy megjegyzés-rovat, ide írták be, ha az illető meghalt. Még 1987-ben is keletkeztek ilyen bejegyzések mind a Standard-perben, mind a Nagy Imre-perben. Az iratok ma levéltárban találhatók, kutatói feldolgozásuk elkezdődött.

Befejezésül a per egyik utolsó mozzanatát idézem fel. A halálos ítélet kihirdetése után a tanácsvezető bíró feltette Nagy Imrének a kötelező kérdést, hogy kér-e kegyelmet. Nagy Imre válasza ebben a kötetben olvasható. A torokszorító válasz egyben Nagy Imre kivételes lelkierejének, emberi méltóságának dokumentuma. Az ítéletet ugyan igazságtalannak és megalapozatlannak tekintette, de nem kért kegyelmet, mert nyilvánvalóan tudta, kérelmét pár perc múlva ugyanazok a bírák utasítanák el. Méltósággal és udvariasan válaszolt azoknak, akik a tárgyalások során számtalanszor igyekeztek őt megalázni. A jó ügy győzelmébe vetett töretlen hit jeleként fejti ki meggyőződését arról, hogy „nyugodtabb légkörben, világosabb látókörrel, a tények jobb ismerete alapján" a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály fel fogja őt menteni a vádak alól.

Az Administration of Justice in the Party State and the Trial of Imre Nagy (Introduction) c. írás átdolgozott változata. (In *The Secret Trial of Imre Nagy.* Ed. Alajos Dornbach. Forew. János Radványi. London, 1994. Praeger. 1–26. p.)

Litván György

A Nagy Imre-per politikai háttere

A magyarországi kommunizmus hosszan elhúzódó válságának az a szakasza, amely 1958. június 15-én Nagy Imre és társai elítélésével végződött, pontosan öt évvel korábban vette – láthatóan – kezdetét.

Az a tény, hogy 1953 kora nyarán, alig három hónappal Sztálin halála után a szovjet blokk több országában – az NDK-ban, Magyarországon, sőt bizonyos mértékig magában a Szovjetunióban is – válságjelek kezdtek mutatkozni, arra utal, hogy itt valójában egy régebben lappangó válságról lehetett szó – annak következtében, hogy Sztálin a háború után nem tudta vagy nem merte kihasználni győzelmét és presztízsét a rendszer „megnyitására", demokratizálására és modernizálására. Ám nyomasztó tekintélyével és terrorjával is csak késleltetni tudta a válság jelentkezését, s halála után utódai számára azonnal nyilvánvalóvá lett, hogy mind a belpolitikában, mind pedig a „birodalmi" és a külpolitikában változtatásokat kell életbe léptetni.

A változtatást Kelet-Németországban kezdték, már 1953 májusában. Az SZKP Központi Bizottsága ekkori határozatában olyannyira aggasztónak ítélte az NDK-beli helyzetet, hogy arra szólította fel Walter Ulbrichtot és elvtársait: egyelőre mondjanak le országukban „a szocializmus építéséről".

A következő hónapban Magyarország került sorra mint második számú veszélygóc. Június közepén Moszkvába rendelték a magyar párt- és állami vezetőket, s megalázó leckéztetések közepette arra kötelezték őket, hagyjanak fel sztálinista gazdaságpolitikájukkal és törvénysértéseikkel, amelyek növekvő szegénységbe és elkeseredésbe taszították a lakosságot. Az erőltetett iparosítás helyett fejlesszék a mezőgazdaságot, emeljék az életszínvonalat, „szilárdítsák meg" a törvényességet, törődjenek többet a nép szükségleteivel. Rákosi Mátyást – aki addig saját kezében egyesítette a legfőbb párt- és kormányfunkciókat – utasították, hogy a miniszterelnökséget haladéktalanul adja át a mérsékeltebb felfogása miatt addig háttérbe szorított Nagy Imrének.

1953. június 16-án tehát Nagy Imre mint a népbarát reformok kidolgozására és végrehajtására kijelölt miniszterelnök érkezett vissza Budapestre. Ezzel rálépett arra az útra, amely – napnyi pontossággal – öt évvel később kivégzéséhez vezetett.

Nagy Imre és a Nagy Imre-csoport történelmi szerepe

A Kreml gazdáinak ezúttal sikerült megtalálniuk a legmegfelelőbb embert a feladatra. Csupán két tényezőt hagytak számításon kívül: egyrészt azt, hogy Nagy Imre *túlságosan is* megfelelő erre a célra, mert az pontosan egybevág a meggyőződésével, sőt azzal a rögeszméjével, hogy szocializmust nem csupán a nép ellenére, hanem vele egyetértésben is lehet teremteni; másrészt pedig azt, hogy Magyarország esetében olyan európai társadalomról van szó, amely az övékétől eltérően hevesen, sőt drámaian reagál, ha *alternatívát* kínálnak neki – különösen ilyen drámai tálalásban – a sztálinizmus addig megismert valóságával szemben.

Nagy Imre mélységesen hitt az általa július 4-én meghirdetett és élő rádióadásban közvetített kormányprogramban. Beszédének hangneme világossá tette az egyszerűbb hallgatók számára is, hogy nem pusztán az addigi politika módosításáról, hanem elvetéséről és felváltásáról van szó. Ez felvillanyozta, reménységgel töltötte el az apátiába süllyedt, megnyomorgatott lakosságot, s az addig alig ismert új miniszterelnököt egyszeriben a legnépszerűbb, sőt egyedül elfogadott kommunista politikussá avatta. Ezt tovább erősítették a következő hónapokban meghozott gazdasági és politikai-igazgatási intézkedések (az úgynevezett kuláklisták megszüntetése, az internálótáborok feloszlatása, az állami tervutasítások módosítása, a szolgáltató kisipar engedélyezése, egyes termelőszövetkezetek feloszlása stb.), s még inkább az a makacs elvhűség, mellyel 1955. tavaszi váltása után is kitartott álláspontja és programja mellett, s megtagadta, hogy állítólagos „jobboldali opportunista" hibáiért bolsevik „önkritikát" gyakoroljon.

Nagy Imre neve ettől kezdve egy humánusabb, nemzetibb és racionálisabb szocialista rend lehetőségének jelképe lett. Egyben az olyan kommunistáé, aki tudomásul veszi, hogy az országban nem kommunisták is élnek (sőt ők vannak többségben), aki komolyan veszi alternatív programját, s hajlandó ennek védelmében a moszkvai és budapesti sztálinista vezérkarral is szembeszállni.

Egymagában azonban Nagy Imre minden elvhűsége és bátorsága mellett is elszigetelt, magányos ember, tehetetlenségre ítélt, kizárt párttag maradt volna. De programja és magatartása a hitében megrendült pártbeli értelmiség gondolkodó részének is életfontosságú alternatívát nyújtott. Az első, bár elgáncsolt kommunista reformkísérlet után már nem jelentett sötétbe ugrást vagy öngyilkosságot a sztálinizmussal való szembefordulás.

Ennek a korábban oly lelkesen szolgáló pártértelmiségnek ismert, tekintélyes, befolyásos tagjai (zömmel a pártsajtó egykori vezető munkatársai, részben a koncepciós perek frissen szabadult áldozatai) 1955 tavaszától mind aktívabban kezdtek Nagy Imre köré csoportosulni, hozzá és eszméihez kapcsolva a fiatalabb korosztályok számos tagját is. Így formálódott ki az úgynevezett Nagy Imre-csoport, amelynek szűkebb köréhez tartoztak Losonczy Géza, Haraszti Sándor, Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, Faze-

kas György újságírók, olyan illegális kommunisták, mint Donáth Ferenc, Jánosi Ferenc, Ujhelyi Szilárd, Szilágyi József és néhányan az írók közül, mint Déry Tibor, Aczél Tamás, Méray Tibor. De hamarosan melléjük állt a Magyar Írók Szövetségének csaknem teljes tagsága és pártszervezete, az *Irodalmi Ujság* című hetilap és néhány más kulturális orgánum, s végül a Petőfi Kör mint a fiatal, kommunista neveltetésű értelmiség nyilvános, szenvedélyes vitafóruma.

Ez az eleinte néhány tucat, majd néhány száz, végül néhány ezer ember minden szervezettség nélkül, pusztán az ismeretségek és barátságok, a rokonszenv és az egyetértés szálain kapcsolódott egymáshoz. De így is kivételes, egyedi jelenség volt a szovjet blokkban, s a Rákosi Mátyás-féle sztálinista vezetés mindent meg is tett, hogy megsemmisítse ezt a „revizionista" pártellenzéket. Mégis, 1956 tavaszán, az SZKP XX. kongresszusa történelmi pillanatában Magyarország és az itteni kommunista párt volt az egyedüli, ahol létezett egy többé-kevésbé koherens, összetartó, céltudatos és elszánt ellenzék, amely képes volt kihasználni a helyzetet, a nagy történelmi adottságot.

Ennek a csoportosulásnak és irányzatnak a célja persze nem a kommunista rendszer megdöntése, hanem megújítása, reformálása, élhetővé tétele volt. Ezért a célért viszont – maga mögött tudva az egész társadalom rokonszenvét – eltökélten harcolt, s mivel a sztálinista vezetés (Moszkva támogatásával) konokul ellenállt, a feszültség 1956 októberében a diák-, majd munkástömegek bekapcsolódásával forradalmi robbanáshoz vezetett.

A reformerek ily módon, akaratlanul, egy valódi népforradalom előkészítői lettek. A hullám átcsapott a fejük felett, s ami ezután következett, annak már nem ők voltak az irányítói.

Szerepük azonban korántsem fejeződött be. A régi hatalom és a forradalom erői közé szorulva az ismét miniszterelnökké választott Nagy Imre a vérontás megszüntetése érdekében közvetítő próbált lenni az uralkodó párt és a nép, a Szovjetunió és a magyar nemzet között; reformer-ellenzéki hívei pedig igyekeztek őt egyértelműen „átvinni" a nemzeti-demokratikus forradalom oldalára. Ez néhány nap alatt sikerrel is járt. Nagy Imre előbb megakadályozta, hogy a felkelés gócait brutális, a lakosságot is veszélyeztető katonai erővel verjék szét, majd elismerte a népmegmozdulás demokratikus és nemzeti céljainak jogosságát, végül pedig kinyilvánította a többpártrendszert és az ország semlegességét. Ezzel megteremtette a demokratikus konszolidáció feltételeit és lehetőségét a baloldali (sztálinista) és a jobboldali (ultrakonzervatív vagy fasisztoid) szélsőségekkel szemben. Noha a jobbratolódásnak is megvolt a veszélye, erre a konszolidációra is volt esély a hadsereg, a rendőrség és a nemzetőrség akkori vezetőinek (Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Király Béla) támogatásával.

Kétségtelen, hogy Nagy Imre és hívei ezzel átlépték a kommunizmus és a demokrácia közti határvonalat. S amikor november 4-én bekövetkezett

a szovjet invázió, a szakítás teljes lett: a miniszterelnök rádiószózatában a törvényes kormány megdöntésére irányuló akciónak minősítette a támadást, s nem mondott le, nem adta nevét a népfelszabadítási kísérlet erőszakos, véres letöréséhez, hanem legközelebb híveivel a jugoszláv követségre menekült, azzal a céllal, hogy Belgrádból folytassa tovább küzdelmét.

Mindezzel, betetőzve addigi „eretnekségüket", Nagy és hívei megtörték a kommunista mozgalom írott és íratlan szabályait. Moszkva helyett – fenntartásaikat félretéve – a nemzettel s ennek forradalmával azonosultak, s ezzel a világ előtt is hitelesítették e nagy népmegmozdulás alapvetően demokratikus és szabadságszerető jellegét.

A magyar forradalom vérbe fojtása és a „tábor" stabilizálása

A szovjet párt- és állami vezetés egy ideig habozni látszott a lengyel és magyar események megítélésében és kezelésében. Ennek magyarázatát részben a megkezdett desztalinizálási folyamatban, részben különböző – például a jugoszlávokat érintő – taktikai szempontokban, végül pedig a Politbürón belüli ellentétekben kell keresni.

Így például Anasztaz Mikojan szerepe Rákosi, majd Gerő eltávolításában, Nagy Imre októberi politikájának támogatásában azt a látszatot kelti, hogy a szovjet vezetés – vagy legalább annak mérsékeltebb szárnya – nem tartotta elképzelhetetlennek egy függetlenebb és belső berendezkedésében is demokratikusabb Magyarország létezését. Mai ismereteink szerint azonban végeredményben valószínűleg szükségszerű volt, hogy Moszkva – és legalább ugyanannyira a keletnémet, csehszlovák és a román sztálinista vezetés – ne tűrje meg a tábor egységének és fegyelmének ilyen megbontását.

Hruscsov már 1956 nyarán számolt egy magyarországi és/vagy lengyelországi beavatkozás szükségességével. A június 22–23-i moszkvai tanácskozás után azt üzente Titónak: „[…] elhatározták, ha a helyzet tovább romlik Magyarországon, minden eszközt fel fognak használni a válság leküzdésére. […] A Szovjetunió […] semmi áron nem engedheti meg, hogy »rést üssenek a tábor frontján«."[1]

Ez a hosszabb távú tendencia érvényesült október végén is a Kreml politikájában, különösen azután, hogy az amerikai elnök és külügyminisztere a szovjet vezetés értésére adták: nem érzik magukat közvetlenül érdekeltnek a magyar és a lengyel fejleményekben.

Legkésőbb október 31-én megszületett a végleges döntés a beavatkozásra, a két következő napon pedig Hruscsov és Malenkov (tehát immár

1 Veljko Mićunović: *Tito követe voltam. Moszkva, 1956–1958*. Budapest, 1990. Interart. 86. p. (Litván György feltehetően levéltári forrásokat használt cikkének megírásához, de mivel nem jelölte őket, a tanulmány újraközlésekor az idézetek könnyebb visszakereshetőségének kedvéért itt és a továbbiakban is az azóta megjelent forráskiadványokra hivatkozunk. – *A szerk.*)

nem Mikojan) a térség „testvérpártjainak" vezetőit tájékoztatták (Bresztben, Bukarestben és Brioni szigetén) az elkövetkezendőkről. A Titóval folytatott tárgyalás – Hruscsovék kellemes meglepetésére – az alapvető egyetértés jegyében folyt le, s külön fontos pontja volt, hogy a marsall magára vállalta Nagy Imre és munkatársai (nem egészen világos, hogy kormánya vagy csoportja) eltávolítását az útból.

Úgy látszik, ennek módját és mértékét nem tisztázták, legalábbis az utólagos nézeteltérések és kölcsönös szemrehányások erre vallanak. Kádár János az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 2-i ülésén elmondta, hogy Moszkvában a november 2-áról 3-ára virradó éjszakán, amikor megbeszéléseket folytatott több testvérpárt embereivel, „a jugoszláv elvtársak ígéretet tettek arra, hogy a budapesti követüket, Soldatić elvtársat küldik Nagy Imréhez és Losonczyhoz, közlik véleményüket, fel fogják őket szólítani mint kommunistákat, hogy vessenek véget az ilyenfajta tevékenységüknek, hogy kommunisták nevével deklarálják az ellenforradalmat, nyissák meg az utat egy forradalmi kormány létrejöttének".[2] Később meg is kérdezte Vidić külügyminiszter-helyettestől és Soldatićtól, miért nem került erre sor, s miért alakult úgy, ami nekik is kínos. Vidić állítólag nem felelt erre, de elismerte, hogy Nagy Imréék nem a fehérterrortól tartva kértek tőlük menedékjogot.

Legújabban szovjet történészek részéről is elhangzott az az egyelőre bizonytalan, de nagyon is valószerűnek hangzó verzió, mely szerint az elképzelés mindkét részről az volt, hogy a szovjet beavatkozás pillanatában már ne legyen kormány, Nagy Imre ismerje el, hogy nem tud úrrá lenni a káosz és az ellenforradalmi törekvések felett. Erre aztán jön a külső segítség és Kádár, s hozza a kibontakozást.

Politikai és nemzetközi szempontból valóban ez lett volna a legkedvezőbb változat. Később Moszkva súlyos szemrehányásokat is tett Belgrádnak az állítólagos ígéret megszegése miatt.

Tény, hogy a budapesti jugoszláv követség csak november 4-ére virradóan, s akkor is csak közvetett módon lépett akcióba. Bár ennek minden részlete még ma sem tisztázott, tudjuk, hogy Nagy Imre és hívei, valamint családtagjaik behívása-becsalása a jugoszláv követségre Szántó Zoltán és Erdős Péter segítségével történt. Szántót – későbbi rendőrségi vallomása szerint – november 4-én hajnali egy óra körül kérette magához Soldatić követ, és közölte vele, hogy egy korábbi kérés alapján kormánya menedékjogot biztosít a követségen Nagy Imrének és az általa megjelölendő személyeknek. Hangsúlyozta: ne késlekedjenek és ne habozzanak, mert komoly a veszély, fogadják el azonnal az ajánlatot.

2 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 1. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Sipos Levente. Budapest, 1993. Intera. 146. p.

Szántó állítólag csak reggel öt óra körül közölte az üzenetet Nagy Imrével a Parlamentben. Újabb néhány óra múltán bezárult a csapda a közel negyvenfős csoport mögött.

Még az éjszaka első felében letartóztatták Tökölön az egész magyar tárgyaló kormányküldöttséget, élén Maléter Pállal és Erdei Ferenccel. Erdeit néhány hét múlva szabadon bocsátották. Másnap letartóztatták a fegyveres erők egy másik jelentős vezetőjét, Kopácsi Sándor ezredest, Budapest rendőrfőkapitányát is. Harmadik társuk, Király Béla tábornok néhány napi ellenállás után kijutott Nyugatra, így őt csak *in contumaciam* tudták perbe fogni és elítélni.

A szovjet hatalom a több hónapos bizonytalankodás után most már teljes és félelmetes eltökéltségével lépett fel. A rendcsinálás bonyolult és összetett – katonai, rendőri és politikai – munkáját nem bízhatták a még nem igazán kipróbált magyar vezetőkre (Kádár és Münnich november 3-án érkeztek vissza Moszkvából és Ungvárról), de saját tábornokaikra sem. S mivel Mikojan többszörös kudarcot vallott, ezúttal a Politbüro keményvonalas szárnyának három tagja: Malenkov, Szuszlov és Arisztov érkezett teljes titokban Budapestre, s berendezkedett a szovjet nagykövetség tőszomszédságában, de a jugoszláv követség Nagy Imrééket rejtő épületétől is csupán 150–200 méternyire eső villában. Jelenlétükről csak a magyar vezetés két-három tagja tudhatott. Nem kételkedhetünk benne, hogy mindazt, ami a következő hetekben Nagy Imrével és csoportjával – és az országgal – történt, ebből az Andrássy úti villából, Vorosilov marsall egykori rezidenciájából irányították. A végrehajtás rendőri része nyilvánvalóan az ugyancsak itt tartózkodó KGB-főnök, Ivan Szerov tábornok kezében összpontosult.

Nagy Imre „kiiktatásának" Brioni szigetén megállapított tervét csak félig sikerült végrehajtani. Fizikailag sikerült ugyan eltávolítani az útból és a Parlamentből, ahová a Szolnokról érkező Kádárék csak november 7-én tudtak vagy mertek bevonulni, de politikailag nem. Az ország *törvényes* miniszterelnöke, akit november 3-áig nemcsak az ország közvéleménye, hanem a külföld is – Kelet és Nyugat egyaránt – elismert, még mindig Nagy Imre volt.

Amikor Nagy megérkezett a jugoszláv követségre, ott már várta Tito és Ranković üzenete, amelyben felszólították, hogy mondjon le a miniszterelnökségről. Ő ezt visszautasította, s a barátaival folytatott tanácskozás után (a követségen volt az MSZMP eredeti héttagú Ideiglenes Intéző Bizottságának öt tagja, csupán Kádár és a már lefogott Kopácsi hiányzott) ugyanígy reagált a belgrádi vezetés további, ismételt nyomáskísérleteire.

Elmondható, hogy sorsát leginkább ezzel pecsételte meg (bár az sem képzelhető el, hogy a felelősségre vonásból – ha egyszer már elhatározták, elkezdték és politikai síkra is vitték – őt és társait ki lehetett volna hagyni). Aczél György elbeszélése szerint, amikor az események után három évtizeddel a Nagy Imre-per és a kivégzés közöttük szóba került, Kádár indulatosan

csak annyit mondott: egy mondaton múlt minden (tudniillik egy egymondatos lemondó nyilatkozaton). Ezt hajtogatta bomlott aggyal még legutolsó, 1988-as beszédében is a Központi Bizottság előtt. De többször utalt erre már annak idején is, mind a pártvezetés előtt, mind pedig Vidić jugoszláv külügyminiszter-helyettessel folytatott tárgyalásain. A még bizonytalan helyzetű, két oldalról is szorongatott Kádár számára egyszerűen elviselhetetlennek tűnt, hogy ezt a legitimációt ne kapja meg. „Ez a legkényesebb kérdés most nemzetközileg és párton belül is" – mondotta az Ideiglenes Központi Bizottság november 11-i első ülésén.[3]

Nagy Imréék intranzigens magatartása természetesen a csoportnak a jugoszláv kormánnyal és diplomáciával fennálló viszonyát is megrontotta. A jugoszlávok így maguk is bennszorultak az általuk felállított csapdában. Akárcsak 1953-ban Hruscsovék, most Titóék sem számoltak Nagy Imre jellemével és Losonczyék szellemi függetlenségével. Azt hitték, hogy ha a forradalmi események nyomására áthágtak is a határon, elvtársi szóval és hangsúlyokkal ismét visszaterelhetők és megfegyelmezhetők lesznek.

Most be kellett látniuk, hogy tévedtek, és Nagy Imrééktől többé nem tudnak tisztességes eszközökkel megszabadulni: sem fizikailag, mert nem küldhetik őket haza, de nem is vihetik ki őket Belgrádba; sem politikailag és erkölcsileg, mert bármi történjen is velük a jövőben, az Jugoszláviát is érinteni fogja.

Az 1956. november 11-i első IKB-ülésen Kádár beszámolt a Nagy Imre-csoport helyzetéről, Soldatić követtel folytatott előző napi tárgyalásáról: „A lényeg az volt, hogy egyezzünk bele, hogy kivigyék ezt a társaságot Jugoszláviába.[…] Azt mondtam, hogy semmi szín alatt nem egyezhetünk bele, hogy elhagyják az ország területét. Azt javasoltam, mondják meg nekik, hogy adják írásba, hogy önmagukat mint minisztereket megszűntnek tekintik, és mondjanak valamit a jelenlegi kormánnyal kapcsolatban. Feltétlenül ki kell jelenteniük, hogy ez ellen a kormány ellen sehol sem fognak fellépni. Amíg ezt nem mondják, semmiféle kérdésről tárgyalni nem lehet."[4]

Mivel Soldatićtyal nem jött létre kielégítő megállapodás, Vidić külügyminiszter-helyettest küldték Budapestre tárgyalni, hogy a jugoszláv presztízsszempontokat is kielégítő megoldást találjon. A jegyzőkönyvek szerencsére fennmaradtak, és azon kevés dokumentum közé tartoznak, amelyeket sikerült megszerezni Belgrádból (lásd Zinner Tibor közleményét a *Társadalmi Szemle* 1989. évi 12. számában). Maga Kádár az Ideiglenes Központi Bizottság december 2-i ülésén számolt be arról, hogy világosan tudtára adta

3 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 1. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Sipos Levente. Budapest, 1993. Intera. 27. p.

4 Uo.

a jugoszláv diplomatáknak: Nagy Imréék nem mehetnek se haza, se Belgrádba, mert a hatalom szempontjából mindkét megoldás veszélyes. Kéthly Anna például külföldön máris a Nagy Imre-kormány legitimitására hivatkozik. Ha pedig szabadon hazatérhetnének, akaratlanul is újra az „uszítás" központjába kerülnének, s megint le kellene tartóztatni őket, ami újabb diplomáciai bonyodalmakhoz vezetne, még jugoszláv szempontból is. Mivel azonban Vidić mégis mindenáron – ugyancsak cinikusan, de érthetően – írásos garanciát követelt arra, hogy védenceik hazatérhetnek, mint Kádár elmondta, „három és fél órai vita után, nem tudom, mit tételeztek fel rólunk, hiszen megmondtuk, hogy semmi szín alatt nem engedhetjük meg, hogy itthon maradjanak – mégis beleírtuk".[5]

Tehát amikor a „védenceiket" szállító autóbusz november 22-én délután elindult a követség elől, Vidić és Soldatić pontosan tudhatták, hogy nem a lakásukra viszik őket. (Annál is pontosabban, mert a pár nappal korábban hazaindult Lukács Györgyöt, Szántó Zoltánt és Vas Zoltánt a KGB már az első sarkon elrabolta – amiről a jugoszláv diplomaták „elfelejtették" tájékoztatni Nagy Imrééket.) A továbbiakban a jugoszláv kormány arra szorítkozott, hogy tiltakozó jegyzékekben fejezze ki meglepetését és felháborodását az elrablás, majd pedig az ítéletek miatt.

A „megoldást" nyilvánvalóan a színfalak mögül irányító szovjet vezetők találták meg, de természetesen Kádárral mondatták ki: „Románia a jó megoldás: semmi bajuk sem lesz. […] Tessék, pihenjék ki a fáradalmaikat, nyugodjanak meg, gondolják át az eseményeket, hisz nincsenek ők örökre száműzve."[6]

A nyilvánosság előtt persze szó sem volt „száműzetésről". Az elrablást követően két napig csönd volt, és csak találgatások léteztek a csoport sorsáról. November 24-én azután az alábbi hivatalos közlemény jelent meg a lapokban: „Nagy Imre és társai már több mint két hete a magyar kormány engedélyét kérték, hogy a Magyar Népköztársaság területéről egy másik szocialista ország területére távozhassanak. A Román Népköztársaság kormányának beleegyezése alapján Nagy Imre és társai november 23-án a Román Népköztársaság területére távoztak."[7]

A valóságban az történt, hogy a csoportot szovjet páncélautók fedezete mellett a mátyásföldi KGB-főhadiszállásra szállították, ott a családokat elkülönítették. Ugyanaznap Budapestre érkezett Gheorghiu-Dej román pártfőtitkár, s kíséretében Walter Roman egykori moszkovita emigráns kommunista, Nagy Imre régi ismerőse, aki – nyilván moszkvai megbízás-

5 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyve.* 1. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Sipos Levente. Budapest, 1993. Intera. 148. p.

6 Uo. 115. p.

7 *Népszabadság*, 1956. november 25.

ból – már november 3-án, az invázió előestéjén is hosszasan tárgyalt Nagy Imrével. November 22-én ismét felkereste a már fogoly Nagyot, hogy Kádár és Gheorghiu-Dej nevében rábeszélje, „néhány hónapra" kapcsolódjon ki a közéletből, és hagyja el az országot. Nagy Imre azonban, mint ezt a Donáth Ferenchez átcsempészett levélben közölte, megtagadta az önkéntes távozást és bármiféle nyilatkozat megtételét.

Eközben vagy ezután Münnich Ferenc, a rendszer második embere a csoport többi tagjának – külön-külön – felajánlotta a politikai átállás lehetőségét. Miután ezt valamennyien visszautasították, még aznap este szovjet katonai repülőgépeken Romániába szállították, majd a Bukarest melletti Snagov üdülőhelyen helyezték el őket.

A fogadtatás és a bánásmód kezdettől sajátos keveréke volt a vendéglátásnak és a rabtartásnak. Román pártvezetők üdvözölték őket, de Nagyot, Losonczyt és Donáthot azonnal különválasztották a csoporttól. Lukács György pedig már az érkezéskor kijelentette: ne diplomatizáljunk, beszéljünk nyíltan, mi nem szabad akaratunkból jöttünk ide!

Ezt a „vendéglátók" is olyannyira tudták, hogy az üdülő helyiségeiben lehallgató berendezéseket helyeztek el és működtettek „vendégeik" véleményének pontosabb megismerése érdekében. A kiszolgáló személyzet is túlnyomó részben magyarul értő biztonsági emberekből állt. Az ellátás és a bánásmód – különösen 1957 elejétől – mindinkább internálótáborra emlékeztetett. A „menedékjog" érvénye pedig abban a percben megszűnt, amikor Kádár János ezt – az időközben előkerült „terhelő bizonyítékokra" hivatkozva – néhány soros levélben kérte a román kormánytól. Ez utóbbi nem tekintette szuverenitása megsértésének, hogy a Magyar Belügyminisztérium közegei több lépcsőben őrizetbe vegyék, majd megbilincselve repülőgépen elhurcolják korábban „elvtársként" kezelt vendégeiket.

A perhez vezető út állomásai

Még a mi hirtelen változásokban bővelkedő korunkban is párját ritkítja az a gyorsaság, amellyel az 1956. november 4-e utáni kormányzat és pártvezetés – személy szerint maga Kádár János – néhány hónap alatt átértékelte Nagy Imréék szerepét és tevékenységét.

A november 11-i első beszámolóban még csaknem azonosította magát a csoporttal, melynek jóhiszeműségét a legkevésbé sem vonta kétségbe: „Nekem személyes meggyőződésem, hogy Nagy Imre, Losonczy Géza és a többi elvtársak, akik a kormány tagjai voltak, az ellenforradalmat segíteni nem akarták."[8] Az akkori légkört jellemzi, hogy a felszólalók közül jó né-

8 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyve.* 1. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Sipos Levente. Budapest, 1993. Intera. 25. p.

hányan még természetesnek, sőt szükségesnek tartották a Nagyékkal való tárgyalást és együttműködést. Aczél György szerint „akár azon az alapon is, hogy ha az alapvető kérdésben megegyeznek, csináljanak külön pártot". Fehér Lajos ugyanezt még határozati javaslatban is megfogalmazta, továbbá javasolta, hogy esetleg Tito közvetítésével kellene Nagy Imrével tárgyalást kezdeni.

November 24-én Kádár már azt hangsúlyozta, hogy a Nagy Imre-csoporttal azért kényszerült szakítani, mert egy idő után „a párton belüli kérdéseket párton kívülre vitték, a belső kormányzati kérdéseket az utcára vitték". A pártvezetésben és a kormányban, mint mondta, „két áramlat volt, és ez megnyilvánult a felkelés megítélésében és később az ellenforradalom idején is". Szerinte ugyanis a pártközpontban is akadályozta a Nagy-csoport a felkelés elleni harcot.[9]

December 2-án tartott beszámolójában Kádár még korábbra tette Nagyék bűnbeesését: „a pártellenzék egy része, amely Nagy Imre és Losonczy elvtársak [sic!] irányítása alatt állt, ez év tavaszán túlment azon a határon, amelyen belül a harc a hibák ellen, azok kijavítása érdekében és a Rákosi–Gerő-klikk eltávolítása céljából folyt". A csoport „eszmei szülője", sőt „szervezője" lett a fegyveres felkelésnek, s külön központot alakított ki a Pártközpontban.[10]

1957 januárjában az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága Romániába küldte Kállai Gyulát, hogy tájékozódjon a snagovi csoport helyzetéről, különböző tagjainak álláspontjáról, s erről jelentést és javaslatot tegyen. Kállai az Intéző Bizottság január 29-i ülésén számolt be útjáról. A jegyzőkönyv szerint „beszélgetett a leválaszthatók közül Szántó Zoltánnal, Vas Zoltánnal, Lukács Györggyel, Ujhelyi Szilárddal és a végén Nagy Imrével (hogy a »csoport feje hogyan vélekedik a kérdésekről, mert véleménye rávilágít az egész csoport véleményére«)".[11]

Kiderül a beszámolóból, hogy Szántó Zoltán „pártellenes, Szovjetunióellenes politikai csoportként" jellemezte és denunciálta Nagy Imrééket. Vas Zoltán és Lukács György bizonyos fenntartásokkal ugyan, de alapjában szolidárisnak nyilvánították magukat a forradalommal és a csoporttal. Ujhelyi Szilárd pedig ezen túlmenően kifejezte legmélyebb egyet nem értését a magyar párt- és kormánypolitikával. „Azt látja, hogy bizonyos bírósági

9 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 1. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Sipos Levente. Budapest, 1993. Intera. 111–112. p.

10 Uo. 139–140. p.

11 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 2. köt. 1957. január 25.–1957. április 2. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Urbán Károly. Budapest, 1993. Intera. 76. p.

felelősségre vonások is lesznek, azt mondja, hogy ez mesterkélt felelősségre vonás lesz, és második Rajk-pert akarnak csinálni. Kijelentette, hogy a csoportot ő nem hagyja el, nyilatkozatot ellenük nem ad, ezzel szabadságát nem váltja meg."[12]

Nagy Imréről: „Semmiben nem érzi magát hibásnak", a hozott intézkedések helyesek voltak, és véleménye szerint ezekkel lehetett volna stabilizálni a helyzetet.[13]

Kállai úgy ítélte meg, hogy a csoport „fejedelmien" él, s megállapodtak, hogy „szigorúbb rezsimet vezetnek be". Szántó és Lukács jöjjön haza, Vas ne. „Nagy I., Jánosi [esetében] meg kell nézni, nem kellene-e bírósághoz fordulni. A pártba a csoportot nem szabad visszavenni." Az Intéző Bizottság határozata tudomásul vette az információt, s kimondta: „Szükséges a Nagy I.-csoport októberi–novemberi tevékenységére vonatkozó tényanyagot összegyűjteni (visszaemlékezések, ellenforradalmárok vallomásai, kormányülések jegyzőkönyvei stb.). Felelős Kádár J."[14]

A jelek szerint itt és ekkor hangzott el először, hogy Nagy Imrét bíróság elé kellene állítani.

A következő lépés az Ideiglenes Intéző Bizottság február 19-i, a február 26-i IKB-ülést előkészítő ülésén történt meg, s ugyancsak Kállai Gyula nevéhez fűződik. A jegyzőkönyv szerint Kállai a Nagy Imre-kérdésről a következőket mondotta: „[…] mi az egész Nagy Imre-csoport kérdését nagyon szőrmentén kezeltük, nem nagyon mentünk tovább, mint először, amikor azt mondtuk, hogy csak hibát követtek el, utána azt, hogy megnyitották az ellenforradalom előtt az utat. Nem lehet ezt a kérdést így felvetni. *Ennél tovább kell menni*. Megmondani, hogy Nagy Imre *árulást* követett el, és arról is beszélni kell, miben nyilvánult ez meg. Ezeket a kérdéseket: semlegesség, nemzeti kommunizmus, nemcsak általában kell felvetni, hanem mint a párton belül megvolt és ma is meglévő irányzatot, megnyilvánulást. (Azt javasolja, hogy a KB-ülésre a romániai útról való beszámoló ne kerüljön, hogy széles körben ne váljon ismertté. De mégis meg kell kezdeni a csoport politikai leleplezését, »mert nem fognak tudni a pártban meglévő ellenséges, zavaros nézetekkel megbirkózni«.)"[15]

Az ügyről szóló szigorúan titkos, belső határozat:
„2)A KB megbízza az IB-t, hogy a Nagy–Losonczy-csoport pártellenes tevékenységével kapcsolatban biztosítsa a tények pontos felderítését és rendszerezését, és a végzett munkáról kellő időben tegyen jelentést."[16]

12 Uo. 78. p.
13 Uo. 79. p.
14 Uo. 75. p.
15 Uo. 145. p.
16 Uo. 150. p.

Mindez cáfolni látszik azt a beállítást vagy feltételezést, hogy a Nagy Imre-perre – és általában a véres megtorlásra – elsősorban szovjet és keletnémet, egyszóval külső nyomás kényszerítette a magyar vezetést.

Az 1957. február 26-i IKB-ülésen a fentiek alapján tovább épült a vádkonstrukció. A beszámoló szerint a Nagy Imre-csoport már 1955 nyarától szervezett frakciót alkotott, 1956 októberében a kormány és különböző szervezetek útján ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, ezt november 4. után is folytatta, majd kapcsolatba lépett az amerikai és jugoszláv hatóságokkal és a Szabad Európa Rádióval. Ez alkalommal már határozat is született a csoport ellen indítandó eljárásról: egyelőre – a fokozatosság jegyében – még nem büntetőeljárásról, csupán „a tények pontos felderítéséről és rendszerezéséről", továbbá Szántó, Lukács és Vas ügyének elkülönítéséről.[17]

Az érdemi döntés 1957. március 21. és 29. között, Kádár hivatalos moszkvai tárgyalásain született meg. Itteni nyilvános beszédeiben Kádár feltűnő élességgel támadta Nagy Imrééket. Ez bizonyára része volt egyensúlyozó taktikájának, amellyel kivédeni igyekezett a sztálinista főnökök (Vorosilov, Molotov, Szuszlov stb.) nyomását. Elérte, hogy Rákosiék moszkvai emigráns csoportját „politikai halottakká" nyilvánítsák, de ennek fejében neki a másik irányban kellett erélyt mutatnia. Nem tudjuk még pontosan, melyik fél volt a Nagy Imre-ügyben a kezdeményező. Amikor a Kádár az április 2-i IIB-ülésen beszámolt moszkvai útjáról, feltűnő módon vállalta magára a kezdeményezés felelősségét: „Szóba került Nagy Imréék kérdése. Mi vetettük fel. Az elvtársak [az SZKP vezetői] helyeslik, hogy megfelelő szigorú felelősségre vonást eszközöljünk. Az elvtársak nézete szerint az megfontolás tárgyát képezheti, hogy rövidebb vagy hosszabb idő múlva kell a felelősségre vonásnak megtörténnie, de helyeslik, hogy ez megtörténjék." Majd hozzáteszi a saját véleményét: „[…] nézetem szerint nekünk a magyar nép számára, a magyar nép ellenségei számára is, és a világnak is meg kell mondani, hogy büntetlenül nem lehet ellenforradalmat szervezni szocialista rendszerben. Én amellett vagyok, hogy munkához kell látni, és valami belátható időn belül dönteni kell, nem lehet 8–10 hónapig, évekig várni a méregfog kihúzásával."[18]

A valóságban a beszámoló pillanatában a Romániába deportált csoport három tagja, Szilágyi József, Tánczos Gábor és Fazekas György már a magyar állambiztonsági szervek őrizetében volt – egyelőre román kollégáik bukaresti börtönében. (Ezzel tehát meg sem várták az Ideiglenes Központi Bizottság jóváhagyását, amely felől egyébként nem lehettek kétségeik.) Április első két hetében pedig sor került a többiek letartóztatására is. Április

17 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 2. köt. 1957. január 25.–1957. április 2. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Urbán Károly. Budapest, 1993. Intera. 150. p.

18 Uo. 348. p.

8-án és 11-én Donáth Ferencet és Losonczy Gézát, a két különválasztott „alvezért" vették őrizetbe, 14-én pedig magát Nagy Imrét és a közös szálláson lévő Jánosi Ferencet, Haraszti Sándort és Vásárhelyi Miklóst, majd 17-én megbilincselve és bekötött szemmel valamennyiüket repülőgépre ültették, és teljes titokban hazaszállították a Gyorskocsi utcai állambiztonsági börtönbe, ahol megkezdődött ügyükben az immár „szabályszerű" rendőrségi vizsgálat. Az akciót végrehajtó „különrészleg" vezetője Rajnai Sándor rendőr ezredes volt, a vizsgálat irányítója pedig Szalma József alezredes.

Kádár június 22-én jelentette be az Ideiglenes Központi Bizottságnak, hogy folyik a vizsgálat, és „a továbbiakat illetően" az ügyet ismét elő fogja terjeszteni, „ha az alapvető tények teljesen tisztázva lesznek". De azt már ekkor is tudta és képviselte, hogy a Nagy Imre-csoportot úgy kell kezelni, „mint akik átmentek az ellenség táborába".[19] És ugyanez az ülés zárta ki az IKB-ból a testület két olyan tagját, Köböl Józsefet és Gyenes Antalt, akik valamivel korábban még kimutatták rokonszenvüket vagy megértésüket Nagy Imréék irányában. Ez – természetesen – egyértelmű figyelmeztetés volt az IKB tagjainak az ajánlatos jövőbeni magatartásra vonatkozóan.

A „vizsgálat" a nyár végére lényegében befejeződött, de ősszel mégsem került sor a perre. A feltevések szerint egyrészt az ENSZ Közgyűlés szeptemberi ülése miatt, ahol éppen a magyar ügy volt napirenden az ötös bizottság jelentése alapján, másrészt – főként – a kommunista pártok novemberi moszkvai tanácskozásának sikere, a jugoszláv kommunista párttal való jó viszony fenntartása érdekében. Az ott történtekről Kádár november 29-én tájékoztatta a Központi Bizottságot, hangsúlyozva, hogy a testvérpártok – bár Togliattinak, Gomułkának és a jugoszlávoknak aggályaik is voltak – egyetértettek Nagy Imréék „aljas árulókként" való megítélésével. „A felelősségre vonást is eszerint értelmezzük" – mondta Moszkvában a nemzetközi kommunista vezérkarnak.[20]

A gondos politikai előkészítés után decemberben Kádárék elhatározták magukat a per megrendezésére. December 21-ére hívták össze a Központi Bizottság zárt ülését, kizárólag a „büntetőpolitika" elnevezésű napirend megtárgyalására. Az előadók Kádár János és a belügyminiszter, Biszku Béla voltak. Előterjesztésük alapján ekkor „döntött" a KB *név szerint* a Nagy Imre-csoport őrizetben és még Romániában lévő tagjai, valamint más letartóztatott vagy gyanúsított politikusok, magas rangú katonatisztek és rendőrök – összesen 25 személy – ügyében: kikkel szemben *kell* „szabad folyást engedni a törvényes eljárásnak", és kiknek *kell* viszonylag kisebb súlyú, bár

19 *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 4. köt. 1957. május 21.–1957. június 24. Szerk. Némethné Vágyi Karola, Urbán Károly. Budapest, 1994. Intera. 192. p.

20 *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának* 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Szerk. Némethné Vágyi Karola et al. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár. 126. p.

törvénybe ütköző cselekményeik ellenére „eljárási kegyelmet biztosítani".[21] Egyedül Losonczy Géza felett nem volt már hatalmuk. A Nagy Imre-per másodrendűnek szánt vádlottja meghalt a vizsgálati fogságban, méghozzá – az adatok szerint – éppen ezen a napon. Haláláért – Kádár szerint – „senkit nem terhel felelősség".[22] Pontos körülményeit azóta sem sikerült megállapítani – annyi bizonyos, hogy teljes testi és idegi összeroppanás és kétségbeesett éhségsztrájk nyomán következett be.

A vádak felsorolása és a vádlottak jellemzése Kádár és Biszku beszámolójában itt már teljesen elrugaszkodott a realitásoktól. Beállításuk szerint Nagy Imre már évek óta egy valóságos összeesküvő kör élén állt, társaival eleve elhatározta a többpártrendszer visszaállítását és a Varsói Szerződésből való kilépést, kapcsolatot tartott a nyugati imperialistákkal és a hazai fasiszta felkelőkkel stb.

Miután a KB csaknem minden jelentősebb tagja – beleértve a közismerten reformhajlandóságúakat is – kifejezésre juttatta egyetértését vagy a Politikai Bizottságénál is keményebb álláspontját, a távollevők (Marosán György, Fogarasi Béla filozófus) pedig levélben azonosultak a küszöbön álló döntéssel, a Központi Bizottság zárt ülése végül meghozta „néhány magyar állampolgár törvénybe ütköző cselekményeiről" szóló határozatát.[23] Ebben immár nemcsak a romániai csoportot osztották kétfelé, hanem a különböző időpontokban itthon letartóztatott vezető 56-os személyiségek közül is kijelölték a Nagy Imre-per további vádlottait (Tildy Zoltánt, Maléter Pált, Kopácsi Sándort, Gimes Miklóst, továbbá Erdős Péter újságírót és a „megszökött" Király Bélát), illetve azokat, akik – mint Pártay Tivadar, Szücs Miklós ezredes és mások – eljárási kegyelmet kaphatnak.

A határozat kimondta az ügy teljes titkosságát az eljárás egész tartamára azzal, hogy a zárt eljárásról csak annak lefolytatása után lehet majd igazságügy-minisztériumi közleményt nyilvánosságra hozni. Végül pedig a határozat körültekintő fogalmazásban kitért az ügy jugoszláv – diplomáciai – vonatkozásaira. Egyrészt kötelezte a Politikai Bizottságot, hogy tájékoztassa Tito elnököt: „az utólag kiderült súlyos tények teljesen hatálytalanították az 1956. november 19-i kétoldalú megállapodást". Másrészt előírta, hogy a büntetőeljárás során a jugoszláv vonatkozások sem a periratokban, sem más formában ne szerepeljenek.[24]

E párthatározat alapján került sor egy hónappal később, 1958. január 28-án a Szénási Géza legfőbb ügyész által aláírt vádirat kiadására „Nagy

21 *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának* 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Szerk. Némethné Vágyi Karola et al. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár 153. p.

22 Uo. 154. p.

23 Uo. 168. p.

24 Uo.

Imre és társai ellen, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűncselekmény miatt". A vádiratot természetesen csak az úgynevezett népbíróság tagjai, a vádlottak és zárt listáról választható védőik ismerhették meg és tanulmányozhatták egy hétig. Február 5-én ugyanis megkezdődött a titkos per a katonai bíróság hermetikusan elzárt Fő utcai tárgyalótermében, a Legfelsőbb Bíróság dr. Radó Zoltán által vezetett Népbírósági Tanácsa előtt.

A tíz vádlott kiválasztása – teljesen önkényesen – úgy történt, hogy a per a forradalom reprezentatív pere legyen. Az eredetileg pártellenzéki csoport – még Losonczy Géza nélkül is – számban és súlyban is fő helyet kapott benne (Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Szilágyi József, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós), annak jelzéséül, hogy felelősségük még nagyobb, mint a kormánytagoké vagy a katonáké, még ha nem viseltek is semmiféle tisztséget, mint Gimes Miklós, vagy csak pártvonalon működtek, mint Donáth Ferenc.

Ugyanakkor a jelek szerint „arányosítani" is akartak, s a Nagy Imre-csoport többi lefogott tagjának külön pereket rendeztek. A snagovi csoportból a veterán Haraszti Sándort, Tánczos Gábort, a Petőfi Kör titkárát, és Fazekas György újságírót tették egy perbe, noha tevékenységük egyáltalán nem kapcsolódott össze. Déry Tibort három írótársával már korábban elítélték, Lőcsei Pál, Novobáczky Sándor és Erdős Péter újságíróknak pedig egyszemélyes pereket tartottak.

A Nagy Imre-pernek egyszersmind a kormány perének is kellett lennie, ezért a miniszterelnök mellé került negyedrendű vádlottként legfőbb koalíciós minisztertársa, a kisgazdapárti Tildy Zoltán volt köztársasági elnök is, továbbá Maléter Pál, az utolsó kabinet honvédelmi minisztere. Ugyancsak Maléter, s sorrendben rögtön utána Kopácsi Sándor budapesti rendőrfőkapitány és a távol levő Király Béla tábornok neve reprezentálták a fegyveres erők forradalmi vezetését.

A tárgyalás második napján, február 6-án a vádlottak meghallgatásának befejezése után a pert félbeszakították, bizonyíték-kiegészítés címén elnapolták, és csak több mint négy hónappal később fejezték be, mégpedig másik tanácselnök, Vida Ferenc vezetésével. Vida egy harminc évvel későbbi rádióinterjúban azt állította, hogy Radó nem tudta kézben tartani a tárgyalást, erélytelen volt, hagyta a vádlottakat felülkerekedni. Más verziók szerint Radó hirtelen megbetegedett, szívrohamot vagy ehhez hasonlót kapott – vagy legalábbis erre hivatkozva bújt ki a per végigvitele és az ítélethozatal alól. A vezető pártszervek üléseinek jegyzőkönyveiből azonban kiderül, hogy a halasztás fő oka másban rejlett.

25 Kiss József–Ripp Zoltán: „Mi inkább az elnapolás mellett vagyunk, minthogy enyhe ítéletet hozzunk most". Három dokumentum a Nagy Imre-per 1958. februári elhalasztásáról. *Társadalmi Szemle* 1993. 4. sz. 87. p.

A Politikai Bizottság 1958. február 5-i ülésén – tehát a per kezdőnapján – olyan határozat született, mely szerint „a magyarországi ellenforradalom fő bűnöseinek elítélését alá kell rendelni az egész emberiség […] létkérdéseinek, a béke kérdésének. […] A Politikai Bizottságnak az a véleménye, hogy a per mostani lefolytatása ürügyül szolgálhatna a tárgyalások alól kibúvót kereső imperialista vezető körök számára."[25] Más szóval a pert Moszkvából állították le, az esedékes nagyhatalmi csúcstalálkozó és – Togliatti kérésére – az ugyancsak esedékes olaszországi választások miatt.

Kádár szinte teljes nyíltsággal tárta fel a dilemmát a Központi Bizottság február 14-i zárt ülése előtt. A fő cél most – mondotta – a hidegháború megtörése. „Mit tudunk most csinálni? – tette fel a kérdést a perrel kapcsolatban. – 1. Elhalasztjuk; 2. befejezzük, de befolyásoljuk a peres eljárást, hogy olyan ítéletet hozzanak, ami nem élezné a nemzetközi helyzetet. Ez a variáció azonban nagyon rossz lenne. Javasolja, hogy a Központi Bizottság vegye tudomásul ezt a mérlegelést, és járuljon hozzá a per befejezésének elhalasztásához."[26]

Ez a néhány mondat minden eddig megismert dokumentumnál többet árul el a magyar pártvezetésnek a Nagy Imre-perrel kapcsolatos felelősségéről. Először is kitűnik belőle, hogy a per megrendezését *nem* a szovjet vezetők kényszerítették Kádárékra. Másodszor, Kádár itt egyértelműen elismeri azt az általa, alvezérei, ítélőbírái és házi párttörténészei által mindvégig tagadott tényt, hogy a párt „befolyásolni" tudja a peres eljárást (s nyilván nemcsak az enyhítés irányában). Harmadszor pedig, ez az ülés és az itt elhangzottak letagadhatatlanná teszik az egész, mintegy száztagú Központi Bizottság felelősségét a Nagy Imre-ügyben, beleértve az ítéleteket is. Mert ha a december 21-i ülésen a KB elvi hozzájárulását adta ahhoz, hogy „szabad folyást kell engedni a törvény által előírt büntetőeljárásnak", itt már azt is tudomásul vette, s néhány kivétellel a felszólalásokban helyeselte is, hogy a pár hónapos halasztás árán ne „elvtelenül" enyhe, hanem – Kádár kifejezésével – „elvszerű" ítéletek szülessenek. Ez az eufemisztikus kifejezésmód, amelyet a hozzászóló KB-tagok zöme is átvett, félre nem érthetően arra utalt, hogy a perben *halálos* ítéletek lesznek. (Politikailag tájékozott emberek számára ugyanis nyilvánvaló lehetett, hogy nem néhány évvel súlyosabb ítéletek fenyegetnék kiéleződéssel a nemzetközi helyzetet!) Kádár ily módon a párt vezető rétegében igen ügyesen előkészítette a szörnyű terrorper „kedvező" fogadtatását, s egyben meg is osztotta a felelősséget az egész pártvezetéssel.[27]

Ilyen széles körben a jelek szerint nem is volt többször szükség az ügy tárgyalására. Kádár és a Politikai Bizottság megkapta a felhatalmazást a

26 *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának* 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Szerk. Némethné Vágyi Karola et al. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár. 239. p.

27 Uo. 237–245. p.

„részletek" kidolgozására és eldöntésére. Ezt rövidesen fel is használták arra, hogy a per legveszedelmesebb, a tárgyalás sima lefolyását veszélyeztető vádlottját, Szilágyi Józsefet elkülönített és előrehozott perben (1958. április 16–18.) halálra ítéltessék és április 24-én – minden kommüniké nélkül – kivégeztessék. (Ítéletét, megtévesztő módon, a Nagy-perről szóló június 17-i kommünikébe foglalták bele.)

A végső részletek – és az ítéletek – eldöntésére feltehetően május végén, június elején került sor. A Politikai Bizottság május 27-i ülésén, ahol Kádár János beszámolt előző heti moszkvai tárgyalásairól (a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének ülésén vett részt), az elfogadott határozat utolsó két pontja így szólt:

„6. Kötetlen, előzetes napirend nélküli politikai bizottsági ülést kell tartani június 2-án, hétfőn. Zavartalan tárgyalást biztosító helységről Biszku elvtárs gondoskodik.

7. A Nagy Imre-csoport tárgyalásának szabad folyást kell engedni. Ennek előfeltételeit kormányvonalon Münnich és Biszku, pártvonalon Kádár és Marosán elvtársak biztosítsák."[28]

(A két példányban készült, szigorú bizalmas jegyzőkönyvben Kádár saját kezűleg tette olvashatatlanná Nagy Imre nevét, s a „szig. bizalmas irattárba" helyezendő példányon „*X csoport*" szerepel.)

A „kötetlen" PB-ülést mai tudomásunk szerint Leányfalun, a pártüdülőben tartották. Bár erről semmiféle feljegyzés nem maradt fenn, s a résztvevők emlékezőtehetsége is csődöt mondott ezen a ponton, mégis erősen valószínű, hogy a népbíróság által kiszabandó ítéletek itt és ekkor születtek meg. Bizonyíték nélkül sem kételkedhetünk abban, hogy ezt az elsőrendű, sőt nemzetközi horderejű politikai kérdést a kádári pártvezetés ugyanúgy nem bízhatta igazságügyi szolgaszemélyzetre, mint előzőleg annak eldöntését, hogy Lukács Györgyöt, Vas Zoltánt vagy Rajk Júliát bíróság elé kell-e állítani vagy sem. Sőt nyugodtan feltételezhetjük – az időzítés is ezt támasztja alá –, hogy Kádár előzőleg Moszkvában jóváhagyatta a per időpontját és legalábbis Nagy Imre és Maléter Pál halálos ítéletét. (Hiszen előre lehetett látni, kinek a számlájára fogja írni a kivégzéseket a nemzetközi közvélemény.) Nem lehetetlen, de *kevésbé* vehető bizonyosra, hogy előzőleg például a nemzetközileg kevésbé ismert Gimes Miklós és Szilágyi József halálos ítéletét vagy a többi ítéletet is meg kellett volna „beszélni" Moszkvával. Egy onnan származó adat mindenesetre arról tanúskodik, hogy Biszku Béla belügyminiszter legalább egy alkalommal kiutazott, és a vizsgálat addigi eredményét bemutatta az „illetékes" szovjet szerveknek.[29]

28 *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. 1. kötet. Szerk. Horváth Ibolya, Solt Pál et al. Budapest, 1992. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 640. p.

29 Andropov, Rugyenko és Ivasutyin feljegyzése az SZKP KB részére a Biszku Bélával folyta-

Kádár János még az 1958. február 14-i zárt ülésen elmondta a Központi Bizottság tagjainak, hogy „háromszor futottak neki a Nagy Imre-ügynek". Először, „amikor lezárhattuk volna az ügyet, akkor nem volt erő hozzá. Múlt év szeptemberében is voltak politikai meggondolások. A munkáspártok nemzetközi találkozója előtt álltunk. Üzentünk volna hadat a jugoszlávoknak? A lengyelek sem nagy hívei a felelősségre vonásnak, az olaszok választásra készültek, az ítélet nem nagyon segítette volna őket."[30]

Eszerint a februári halasztás után a június közepi időpont már a negyedik „nekifutást" jelentette. Ezúttal nem láttak sem kül-, sem belpolitikai akadályt. Mi több, az 1956-os megaláztatásért bosszúra szomjazó belügyi és pártapparátus – akárcsak a szovjet, a keletnémet, a csehszlovák és a román pártvezetés – egyenesen követelte és sürgette a „centristáknak" tekintett Kádár-csoporttól az erélyes és minden további visszakozást elvágó gesztust.

De ezt követelte a forradalom utáni véres megtorlás „logikája" is. 1958 derekáig a bíróságok már sok ezer ítéletet és több száz halálos ítéletet hoztak, számos olyan politikus, katona, értelmiségi esetében is, akik közvetlenül a Nagy Imre-csoport vagy kormány tagjaival álltak kapcsolatban a forradalmi események alatt. A kölcsönös összefüggésre a Nagy Imre-kormány egyik államminisztere, a külön perben elítélt Bibó István világít rá frappáns módon egy visszaemlékezésben: „[…] nem éreztem azt, hogy én komolyan halálos ítélet árnyékában vagyok – elsősorban azért nem, mert fogalmam sem volt arról, hogy Nagy Imrét halálra ítélték, sőt akkor, amikor én a bíróság elé kerültem, már ki is végezték. Marián István cellatársamnak egy beszélgetés során – ő nagyon kétségbeesve várta a legrosszabbat – még én mondtam, lehetetlenség az, hogy téged halálra ítéljenek, mert ahhoz, hogy téged halálra ítéljenek, előbb halálra kell ítélni Malétert, akit a szovjet hadsereggel való tárgyalópartneri minőségében fogtak el. […] De Malétert azért sem lehet kivégezni – mondtam én teljes naivitásomban –, mert ahhoz előbb Nagy Imrét kellene kivégezni, és ez végleg lehetetlen."[31]

Mindezek a felsorolt politikai és taktikai meggondolások ott rejtőztek a pártvezetés ezzel kapcsolatos utolsó, 1958. június 6-i határozatának lakonikus, rövid és némileg egyszerűsítő, kádári megfogalmazása mögött: „A Központi Bizottság megállapítja, hogy a Népköztársaság törvényes rendjének megdöntésében bűnös, különleges ellenforradalmi csoporttal szemben szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak."[32]

tott megbeszélésről, 1957. augusztus 26. In *A „Jelcin-dosszié". Szovjet dokumentumok 1956–ról*. Szerk. Gál Éva et al. Budapest, 1993. Századvég – 1956-os Intézet. 199–201. p.

30 Kiss József–Ripp Zoltán: „Mi inkább az elnapolás mellett vagyunk, minthogy enyhe ítéletet hozzunk most". Három dokumentum a Nagy Imre-per 1958. februári elhalasztásáról. *Társadalmi Szemle*, 1993. 4. sz. 89. p.

31 Huszár Tibor: *Bibó István. Beszélgetések, politikai-életrajzi dokumentumok*. Budapest, 1989. Magyar Krónika. 164–165. p.

A Nagy Imre-per célzatai és jellege – a vád, az ítélet és a törvényességi óvás

A Nagy Imre-per mintegy másfél évig tartó előkészítése, a többszöri „nekifutás", a megrendezése ellen szóló vagy meggondolásra késztető bel- és külpolitikai szempontok ismerete gyakorlatilag kizárják azt a feltételezést, hogy politikai indulattól vagy bosszúvágytól vezérelt, meggondolatlan lépésről lett volna szó. Az újabban megismert adatok és dokumentumok inkább azt látszanak alátámasztani, hogy az ügyben mély és tragikus szükségszerűség érvényesült.

Kádár Jánosnak az MSZMP Központi Bizottsága előtt 1957–58-ban elmondott, most előkerült tíz beszéde arról tanúskodik, hogy ő maga és akkori vezetőtársai – nyilván szovjet és ÁVH-nyomásra, de egyben a hatalom logikájától és önnön rossz lelkiismeretüktől is hajtva – egyszerűen nem találtak megnyugvást, nem érezték magukat legitimálva és biztonságban mindaddig, amíg Nagy Imre és társai – egy alternatív vezetés és politika bármikor újra aktívvá és veszélyessé válható magva – életben voltak. Részükről főként ezzel magyarázható, hogy a már igen sikeres konszolidáció után is vállalták a per morális következményeit. 1988–89 fejleményei, s bennük az 1956-os forradalom és a Nagy Imre-per áldozatainak és életben maradt küzdőtársaiknak a szerepe, utólagosan bizonyos értelemben igazolta Kádárék félelmeit. (Meg kell jegyezni, hogy Kádár csaknem hasonló elszántsággal – bár kevésbé véres eszközökkel – hajtotta végre a *másik* hatalmi alternatíva, a sztálinista Rákosi-csoport politikai likvidálását!)

A per és az ítéletek előkészítésében, jóváhagyásában és nyilvános vállalásában a szovjet vezetést nem annyira indulat vagy bosszúvágy, inkább az a határozott törekvés vezette, hogy a maga csatlósövezetében gyökeresen kigyomlálja a nemzeti függetlenedés és az ideológiai eretnekség csíráit. A magyar forradalom fejlődésmenete – a reformprogramtól és a szellemi szabadságtörekvésektől a fegyveres felkelésig, valamint a többpártrendszer és a semlegesség kimondásáig – arról győzte meg őket, hogy ténylegesen nem lehet az SZKP XX. kongresszusán meghirdetett úton járni, s a térség országaiban – nem utolsósorban Jugoszláviában – jelentkező vagy várható külön utaktól Nagy Imre és társai bástyafokra tűzött fejével kell elvenni a kísérletezők kedvét. S mert Kádárban sem bíztak egészen, tudták, hogy legbiztosabban e közös gyilkossággal láncolhatják magukhoz.[33]

32 *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei*. Szerk. Némethné Vágyi Karola et al. Budapest, 1997. Magyar Országos Levéltár. 413–414. p.

33 Kádár János felelősségének súlyát a halálbüntetés kiszabásában az SZKP Elnökségének egy közelmúltban hozzáférhetővé vált határozata támasztja alá, mely szerint a per vádlottjaival szemben „szigort és nagylelkűséget [kell] tanúsítani". Lásd erről Huszár Tibor: *Kádár János. A hatalom évei 1956–1989*. Budapest, 2006, Corvina. 76. p.

Hruscsovék és Kádárék, s a „vizsgálatot" végző rendőr ideológusok természetesen kezdettől pontosan ismerték és értették a Nagy Imre-csoport szerepének és tevékenységének lényegét: a totális rendszer szellemi felbomlasztását és erkölcsi megbénítását a forradalom előtt, a közvetítést Nagy Imre és a felkelt nép között a forradalom napjaiban, s a demokratikus népforradalom melletti kiállást és kitartást a szovjet intervenció után. Szovjet és kommunista hatalmi szemszögből ezt joggal lehetett kárhoztatni, s joggal lehetett *volna* akár *eszmei* árulásnak is nevezni, ha 1. Nagy Imrének és híveinek ez a demokratikus irányú eszmei átalakulása nem nyilvános és logikus folyamatként ment volna végbe, és 2. ha Kádár és a pártapparátus őt követő centristái taktikából nem tették volna meg *ugyanazt* a fordulatot, amit Nagy Imréék meggyőződésből tettek.

Bárhogyan is: Nagy Imre és munkatársai teljesen legális és nyilvános tevékenységét és állásfoglalását, amelyet annak idején Kádárék is osztottak és támogattak, lehetett utólag politikailag elítélni, de semmiféle jogalap nem lehetett – még az adott „szocialista" jogrendben sem – a büntetőjogi felelősségre vonásra. Ehhez az egész problémát át kellett minősíteni, és át kellett „tolni" a valós eszmei és politikai síkról egy konstruált összeesküvési-büntetőjogi síkra.

Ez két módszerrel történt: egyrészt az idézett 1956–57-es Kádár-beszédekben és egyéb megnyilvánulásokban végrehajtott fokozatos átértékeléssel, másrészt a talán önmagukkal is elhitetett fordulattal, hogy csak „utólag", a vizsgálat révén derült fény a csoport tudatos összeesküvésének tényeire.

Ezen az „áttoláson" alapult a vád és az ítélet konstrukciója és tudatosan hazug nyelvezete, amely többnyire valós tényekre (ellenzéki cikkek, felszólalások, eszmecserék) teljesen valótlan következtetéseket (tudatos, rendszerellenes konspiráció, összeesküvés a kormányhatalom megszerzésére, illegális külföldi kapcsolatok, összejátszás a népi demokráciával szemben eleve ellenséges, jobboldali erőkkel stb.) épített.

A vádirat szerint „terheltek 1956. október 23-át megelőző időszakban ellenséges csoportosulást hoztak létre és különböző társadalmi szervezetekben kifejtett romboló tevékenységeikkel támadást vezettek a népi demokratikus államhatalom ellen, majd az ellenforradalom kirobbanása után annak élére állva, közvetlenül a szocialista államok szövetségének megbontására, a népi demokratikus államrend megdöntésére törtek".[34] Az ítélet, ha lehet, még inkább elrugaszkodott a történetileg rögzíthető valóságtól, s a vádlottak 1955–56. évi minden lépését, érintkezését és megnyilatkozását a „szervezkedés" kategóriáiban helyezte el.

Joggal írta *Az igazság a Nagy Imre-ügyben* című 1958-as párizsi kiadvány új, 1989-es előszavában az egykori szerkesztő, Kende Péter: „Mint látható, ezeknek a vádaknak a leghalványabb közük sincsen a perbe fogott személyek

34 Lásd kötetünk 161. oldalát.

tényleges tevékenységéhez, a forradalom előtti vagy alatti politikai indítékaihoz, az eseményekben játszott valóságos szerepéhez. Nem törekedtek a népi demokratikus államrend megdöntésére, nem robbantottak ki fegyveres lázadást, nem szövetkeztek az »imperialistákkal«, nem árulták el sem a hazát, sem azt az állami funkciót, amelynek betöltésére abban a válságos helyzetben őket (jól tudják, hogy kik) felkérték. […] E vádak elejtése természetesen senkit sem gátol meg abban, hogy Nagy Imrét továbbra is rossz kommunistának, hibás stratégának, a sztálini ihletésű párt- és állameszme árulójának tartsa. Ez lehet vélemény, akár történetírói ítéletalkotás is, de nem jogalap arra, hogy Nagy Imrét és elvbarátait – nem is szólva Tildyről, aki még csak elvbarát sem volt, pusztán minisztertárs egy válságos pillanatban – bűnügyi eljárás alá vonják. Ilyen jogalap még az 1958-ban érvényes törvények szerint sem volt. Az ún. rehabilitáció ebben és csak ebben az értelemben vetődik fel. Máskülönben Nagy Imre nem szorul rehabilitációra…"[35]

A rehabilitációra mégis sor került, méghozzá a magát 1989-ben igazolni és átmenteni igyekvő rendszer sietős utasítására, törvényességi óvás és a Legfelsőbb Bíróság Elnöki Tanácsa ennek alapján hozott határozata formájában. A legfőbb ügyész óvása részletes jogi és eljárásjogi elemzéssel mutatja ki a népbíróság eljárási szabálysértéseit és az ítélet ténymegállapításainak megalapozatlan vagy helytelen következtetéseit. Mai szemmel olvasva azonban ez a szöveg olyan benyomást kelt, mintha a kommunista pártállam népbírósága előtt hangzott volna el védőbeszéd gyanánt. (Igaz, az úgynevezett duplanullás listákon engedélyezett védőügyvédek legtöbbje nem merészkedett a vád avagy az ítélet akár részleges megkérdőjelezéséig sem.)

A törvényességi óvás nem a vádak és az ítélet alapvető hazugságait leplezi le, hanem oly módon *mentegeti* Nagy Imrét, vádlott-társait s magát a forradalmat, hogy eközben néha még messzebbre rugaszkodik el a történelmi igazságtól, mint a vádirat vagy az ítélet, csak éppen az ellenkező irányban.

Ha a vádak szerint Nagy Imre már régóta tudatosan a rendszer megdöntésére törekedett, az óvás szerint október 23-án és a következő napokban más célja sem volt, mint a rendszer megmentése. Ezért vállalta, hogy beszéljen a tüntető tömeghez, s értett egyet a közrend megteremtésére tett „rendkívüli intézkedésekkel".

Míg a vádak szerint Nagy Imre szabotálta, sőt meg is akadályozta a Corvin közi felkelőcsoport erőszakos felszámolását, az óvás szerint a miniszterelnök csupán „más megoldást" kívánt ugyanerre. Ez esetben a vád közelebb áll az igazsághoz, mint az utólagos igazságtevés!

A népbíróság Nagy Imre terhére rótta az október 28-án elrendelt tűzszünetet, mivel ez a felkelőknek, s nem a kormányerőknek kedvezett. Az óvás

35 *Az igazság a Nagy Imre ügyben*. Szerk. Kenedi János. Előszó Kende Péter. Budapest, 1989. Századvég – Nyilvánosság Klub. IX. p.

azzal mentegeti Nagy Imrét, hogy a rendelkezésre álló fegyveres és biztonsági erők valószínűleg egyáltalán nem voltak alkalmasak a közrend biztosítására.

A vádirattal és az ítélettel szemben a törvényességi óvás – egyebek között – azt hangsúlyozza, hogy a Gimes Miklós kezdeményezésére 1956 novemberében létrehozott Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom célja nem a szovjet tankhadosztályokkal visszaállított „népi demokratikus" államrend megdöntése volt, hanem az, hogy a kormány és a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre-csoport „közeledését és ezáltal a kibontakozást elősegítse". Ezt a képtelen állítást az irat néhány önmentő vallomásra alapozza. A valóságban Gimes Miklós a létrehozni kívánt illegális szervezet feladatának természetesen nem a rendszer megdöntésének irreális tervét, hanem a katonai rendcsinálás utáni *politikai* konszolidáció akadályozását tekintette, a bábkormánynak tett legkisebb engedmény nélkül.

Kétirányú torzítással van tehát dolgunk. Míg 1958 engedelmes jogászai sötét ellenforradalmároknak minősítették Nagy Imrét és „bűntársait", addig 1989-es utódaik példás, rendszerhű kommunistákat igyekeztek belőlük faragni.

Egyik beállítás sem felel meg a valóságnak. Ezek az emberek (Tildy Zoltán kivételével) olyan egykori kommunisták voltak, akik a sztálinizmus lelepleződött bűneinek hatására kiábrándultak a kommunizmusból (vagy akár a marxizmusból is), a forradalom hatására pedig azonosultak a magyar nép demokratikus és nemzeti szabadságtörekvésével. Történelmi szerepük abban állt, hogy utat nyitottak a demokráciának, s benne a különböző, demokratikus és antidemokratikus tendenciák érvényesülésének.

Megjelent a *Világosság* 1992. 10. számában.

Rainer M. János

A kihallgatószobától a vesztőhelyig

A háló finom szálai

Nagy Imre „ügye" a hazai és a nemzetközi nagypolitika ügyeként kezdődött, és úgy is ért véget. A politikai rendőrség adatgyűjtő, kihallgató, összegző munkája, a vizsgálat és a per pusztán „kivitelezte" a politikai akaratot, a felülről megrendelt formákat szállította a döntéshez. Megtervezte az eljárást, és kiválasztotta a főszereplőket (vádlottakat), még pontosabban: tervjavaslatokat adott, amelyeket a Kádár János és a Nagy Imréék kihallgatásait vezénylő Rajnai Sándor alezredes közötti tágas és homályos politikai térben bíráltak el, ott választották ki a legtetszetősebb változatot. A pókháló fő szálait nem kellett kifeszíteni, hiszen azok – a fő vádak – adottak voltak. Az áldozato(ka)t e kötelek is mozdíthatatlanul tartották volna későbbi helyükön. Csupán a látszat kedvéért kellett a finom, végső szálszerkezetet a már megbénult fogoly köré szőni.

Minden idők legkényesebb rutinmunkája várt tehát az 1956 előtt és alatt igencsak szétzilálódott magyar állambiztonsági-vizsgálati szervekre. Korábban megszerzett kreativitásukat nagyon kevéssé kamatoztathatták, ez esetben inkább a fegyelmezett engedelmeskedés erényét lehetett gyakorolni. A felső politikai „megrendeléshez" már hozzászokhattak, nem így a „szocialista törvényesség" új keletű követelményéhez, vagyis a fizikai kínzás és a valóságtól való teljes elrugaszkodás tilalmához. Így nem élhették ki teljesen és nyíltan az októberi rettegés és megaláztatás miatt érzett bosszúvágyukat. Ráadásul a tilalmak hátráltatták egy fontos politikai követelmény, a gyorsaság teljesítését. A „szakmai" munka mindössze arra korlátozódott, hogy a háló fő szálakhoz illeszkedő szemeit időnként a változó politikai igényeknek megfelelően módosítsák, s a vádlottakat az eljárásra kondicionálják.

Az utolsó szűk másfél év drámája Nagy Imre számára éppen ez volt. Talán még kihallgatóinál is jobban tudta, mennyire előre eldőlt már minden. Az utolsó szó elhangzásáig tartó hosszú időszak mégsem volt számára tét nélküli, ahogyan a hálószövögetőknek sem, akiknek konstrukciós munkájához a vádlott fizikai valóján kívül még valamire szükségük volt: a bűnösség megvallására, a beismerésre.

1956 decemberének első napjaiban újra megkezdte munkáját a Belügyminisztérium II., Politikai Nyomozó Főosztálya, amelynek élére Mátyás

László rendőr ezredes került.[1] Január elejéig a letartóztatásokat és kihallgatásokat még jobbára a KGB egységei végezték, a magyarok szinte csak asszisztáltak hozzá. Később viszont, különösen a volt spanyolos, a Rajk-ügy kapcsán börtönt járt Mátyás 1957. februári leváltása után a magyar szervekre hárult a munka dandárja.

Nagy neve lényegében minden 1956 októberével kapcsolatos nyomozásban, kihallgatásban szerepelt, néhány korai vizsgálatban azonban különleges fontossággal. Ilyen volt az első komolyabb politikai jelentőségű, halálos ítélettel záruló per, a Dudás József és Szabó János (Szabó bácsi) elleni, az 1956. október 30-i Dudás–Nagy Imre-tárgyalás okán.[2] A november 3-án éjjel letartóztatott Maléter Pál volt honvédelmi minisztert a KGB még november első felében többször kihallgatta a miniszterelnökről,[3] ugyanígy az 5-én szovjet őrizetbe került Kopácsi Sándort. Gimes Miklós december 5-i, majd Háy Gyula, Zelk Zoltán, Tardos Tibor és Lőcsei Pál 1957. január 19-i letartóztatása azt jelentette, hogy a megtorló hullám elérte a pártellenzéki értelmiség belső köreit – jóllehet eleinte az október 23-a előtti tevékenységet nem, vagy csak alig vizsgálták.

Október 23-a előttről kezdetben szinte semmi más nem állt rendelkezésre, mint a belügy Tájékoztató és Sajtóosztályának anyaga, valamint egy-két ügynök néhány jelentése Nagy Imre értelmiségi kapcsolatairól – mindez az erősen „sérült" belügyi irattárban „feküdt el".[4] Amennyire a későbbi vizsgálatból megállapítható, Nagy Imrének bizonyosan nem, s valószínűleg vádlott-társainak sem volt az államvédelmi szerveknél vezetett, saját operatív dossziéja, amelyet most fel lehetett volna használni.[5]

Ha effajta „szakmai" kiindulópont nem kínálkozott is, akadt frissebb, s nemcsak az egyelőre szovjet fogságban tartott letartóztatottaktól. Az állambiztonság megkapta Szántó Zoltán 1956. december 17-én Snagovban kelt feljelentő levelét, amellyel nyilvánvalóan a decemberi MSZMP-hatá-

1 A kinevezést a kormány 1956. dec. 6-án vette tudomásul. *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 5. köt. 1956. november 14.–1957. június 26. Szerk. Baráth Magdolna et al. Budapest, 1998. Napvilág. 438. p.

2 Baló Péter: *Dudás József a forradalom alatt*. Kézirat, 1995. (1956-os Intézet, Könyvtár.)

3 Maléter Pál kihallgatási jegyzőkönyvei. 1956. nov.–dec. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) V–150.393/3. dossz.

4 *Az 1956. évi magyarországi ellenforradalom az állambiztonsági munka tükrében*. Kézirat, 1959 körül. Készítette Kőnig Zoltán, Bicskei Miklósné, Kiss Gyula, Donkó Zoltán, Kassai László, Horváth János (valamennyien az állambiztonság tisztjei). ÁBTL V–150.352., V–150.352/1., V–150.352/2. dossz.

5 Még a nyolc éven át házi őrizetben tartott Tildy Zoltánét vagy a korábban börtönt megjárt Losonczy Gézáét és Donáth Ferencét sem használták fel. Egyes vádlottak dossziéjában az előzmények között, az úgynevezett priorálási kartonon több dossziészám is szerepel, ám hogy ezeket felhasználták volna, azt az iratok nem tükrözik.

rozatra reagált. Számos „adalék" közlésén túl Szántónak gondja volt arra is, hogy a közlendőket koncepcionális keretbe foglalja: „A jugoszláv követségen töltött 14 nap alatt számos olyan jelenségnek voltam tanúja, amelyek azt a benyomást, majd később meggyőződést keltették bennem, hogy legalábbis Nagy Imre szűkebb környezetének része volt a felkelés előkészítésében és vezetésében, hogy az eseményekre befolyást tudtak gyakorolni még november 4-e után is, hogy ebben segítségükre volt a jugoszláv nagykövetség, amellyel számos jel szerint már előbb is bensőséges kapcsolatban álltak."[6] Szántó adatainak felhasználásához persze felső politikai megerősítésre lett volna szükség. Ameddig ezt meg nem kapták, a Politikai Nyomozó Főosztályra visszaáramló „szakemberek" régi beidegződéseikre támaszkodtak. 1957 januárjában Somogy megyében nyomozást folytattak, amely több besúgó adatai alapján azt a meglepő eredményt hozta, hogy „Nagy Imréék" Fehér Lajosnak, a Nagybereki Állami Gazdaság igazgatójának (a vizsgálat idején az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága tagjának) „közvetítésével" kapcsolatban voltak egy horthysta tisztekből álló összeesküvő csoporttal. Ezt a legalább annyira nevetséges, mint amilyen veszélyes koncepciót egészen 1957. április közepéig „vizsgálták", amíg új koncepció nem érkezett illetékesebb helyről.[7]

Rajnai Sándor, a Politikai Nyomozó Főosztály helyettes vezetője (1950–56 között az ÁVH belső reakció elleni harc osztálya II. alosztályának vezetője, több konstruált per vizsgálója) nem sokat tudott kezdeni somogyi kollégáinak anyagaival. Inkább a már végképp hálóba kerültekkel foglalkozott, mint ezzel a feltételezett Nagy Imre–Fehér Lajos–horthysta tisztek összeesküvéssel. Még mielőtt január 17-én Gimest, 22-én Kopácsit, majd 24-én Malétert átvette a szovjetektől,[8] megkezdődött a legjelentősebb „ellenforradalmi csoportok" ügyének egyesítése monstruózusnak szánt, nagy perekké. Első lépésként 1957. január 15-én egyesítették Maléter és Kopácsi ügyét, s előbb hat katona- és rendőrtiszt, később mind többek ellen folytattak erőltetett ütemű vizsgálatot.[9] A másik „szálat" a január közepéig letartóztatott pártellenzéki írók és újságírók csoportja (Háy Gyula, Tardos Tibor, Zelk Zoltán, Molnár Zoltán, Fekete Gyula, Varga Domokos, Márkus

6 Szántó Zoltán feljegyzése a magyar pártvezetéshez, 1956. dec. 17. Dokumentumok a jugoszláv menedékről és a Szántó Zoltán-ügyről (1956–1958). Közli Kiss József, Ripp Zoltán. *Múltunk*, 1991. 4. 136–158. p. (147. p.) Másolata a Nagy Imre-per anyagában: ÁBTL V–150.000/86. dossz.

7 Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 17. köt. 20–25., 32–39. p. Magyar Országos Levéltár (MOL) XX–5-h; ÁBTL V–150.000/16/1. dossz. 29–31. p. Az első adatok 1957. jan. 23-ról valók, az utolsó ápr. 18-ról.

8 Összefoglaló jelentés, 1957. ápr. 25. (Gimes). MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 4. köt.; (Kopácsi), Horváth Miklós, Maléter Pál, uo. Vizsg. ir. 28. köt. 208. p.

9 Horváth Miklós: *Maléter Pál*. Budapest, 1995. Századvég–1956-os Intézet. 208–211. p.

István, Lőcsei Pál stb.) képezte, egyelőre tisztázatlan végső összetételben és bizonytalan vádakkal.[10]

Amíg az MSZMP vezetése „habozott", szembeötlően bizonytalan maradt a politikai rendőrség is. Annyira viszont azért nem, hogy a folyvást „felmerülő" adatok logikája szerint újabb és újabb kísérleteket ne tegyen arra, hogy a vizsgálatot előbb Nagy Imre közvetlen környezetére (az adott pillanatban ez a Snagovban tartózkodókat jelentette), s magára a volt kormányfőre is kiterjessze. A tapasztalt állambiztonságiak azonnal megértették Kállai Gyula romániai látogatásából és a „Nagy-csoport október–novemberi tevékenységére vonatkozó tényanyag összegyűjtéséről" szóló határozatból, hogy elkezdődhet az előkészítő munka. Az írók és újságírók vizsgálati tervéről 1957. február 8-án tartott értekezletet a jelen lévő szovjet tanácsadó így összegezte: „Elsődleges feladat bizonyítani, hogy ellenforradalom volt – és az írók egy része ezt előkészítette. Cselekményük ellenforradalmi volt. El kell határolni Nagy Imrétől – egyelőre –, helyes, hogy meg kell állapítani a Nagy Imrével való kapcsolatot. Nehéz megmondani, hogy Nagy Imre csatlakozott az írókhoz, vagy fordítva. Egy tény, hogy Nagy Imre készült vezetőnek lenni. Nagy Imrét az írók emelték fel." A még elég bizonytalan „értékelés" állandó továbbfejlesztését volt hivatott biztosítani a „Kállai elvtárssal [való] közvetlen kapcsolat" – vagyis a Nagy-ügy pártreferense a kezdeti hetekben „besegített" az állambiztonságnak is.[11] A Maléter–Kopácsi-ügyben vizsgálódók már január végén javasolták Fazekas György letartóztatását,[12] február végére pedig – biztosan nem véletlenül az MSZMP IKB ülésének napjaiban – egészen nagyszabású tervvel álltak elő. Ekkor már húsz letartóztatott volt az ügyben (tíz honvéd-, két rendőrfőtiszt, nyolc civil, köztük felkelők, de Mindszenty titkára, Turchányi Egon is), és további tucatnyi őrizetbe vételt indítványoztak. A javasoltak között volt a belügyminiszter-helyettesi posztról alig két hete leváltott Pőcze Tibor, Szűcs Ferenc, a honvédség hírszerzőfőnöke, Janza Károly volt honvédelmi miniszter, továbbá Fazekas György és Szilágyi József. A jelentés bevezetője az író- és újságíró-szövetségben, valamint az egyetemeken működő „ellenséges csoportokról" szólt, amelyek „uszítottak" az államrend ellen, és „Nagy Imre és Losonczy Géza körül csoportosulva előkészítették az […] ellenforradalmi eseményeket".[13] Béres Andor őrnagy tarthatatlannak ítélte, hogy egy húsz (s még ki tudja, mennyi) gyanúsítottat, kétszáz kihallgatott és ugyanannyi kihallgatásra váró tanút felvonultató ügyben

10 Standeisky Éva: *Az írók és a hatalom 1956–1963.* Budapest, 1996. 1956-os Intézet. 210–211. p.

11 MOL XX–5-h Déry Tibor és társai pere. Op. ir. 65. d. 28. köt. A szovjet tanácsadó(k) hozzászólásairól Szalma József készített kézírásos feljegyzést. (E forrásra Standeisky Éva hívta fel figyelmemet, ezúton is köszönöm.)

12 Jelentés Fazekas Györgyről, 1957. jan. 22. ÁBTL V–150-001. dossz. 365–366. p.

13 Jelentés, 1957. febr. 28. ÁBTL V–150.393/3. dossz.

mindössze tizenöt vizsgáló dolgozik. Tizenkilenc vizsgálóra és egy gépkocsira volt szüksége, ezért erősítést kért, s egy távlatos gondolkodásra valló mondattal zárta iromány át: „Utasítást kérünk arra, hogy Maléter Pál és társai ügyét befejezésre dolgozzuk-e fel, vagy pedig várható, hogy a romániai csoportból letartóztatások lesznek, és hogy a letartóztatandók Maléter, Kopácsi és az írók egyes tagjaiból alakuló [sic!] bűnszövetkezettel együtt kerülnek-e bíróság elé."[14]

Eltelt még némi idő, mire kiderült, hogy Béres valamennyi kezdeményezése nyitott kapukat dönget. A februári MSZMP IKB-határozatot, majd a szovjet pártelnökségben március elején lefolytatott véleménycserét követően a „befejezésre feldolgozott" és 1957. március 8-ra tárgyalásra kitűzött (bár némileg meglepően két vádlottra szűkített) Maléter–Kopácsi-pert 5-én elhalasztották.[15] Szalma József, a Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztályának (BM ORFK II/8.) vezetője, akinek az 1956. október 30. és november 7. közötti, kényszerű megszakítástól eltekintve 1955-től folyamatosan ez volt a beosztása,[16] munkához láthatott. 1957. március 10-én jóváhagyta Ferencsik József rendőrnyomozó ezredes határozatát a nyomozás elrendeléséről Nagy Imre ügyében. A határozatot még aznap ellenjegyezte Szénási Géza legfőbb ügyész is.[17] Ferencsik, Nagy Imre későbbi fő kihallgatója, ugyanúgy 1949–50-ben végzett operatív iskolát Moszkvában, mint Szalma és Rajnai, még magasabb beosztásokat töltött be az ÁVH-nál (a kémelhárítás helyettes vezetője, majd az 1. elhárító főosztály vezetője, Péter Gábor helyettese volt), ám 1953-ban karrierje megtört. Éppen Nagy Imre első miniszterelnöksége alatt került a BM Pest Megyei Főosztályának élére. A forradalom után a kémelhárító osztály vezetője lett.[18] Nagy másik kihallgatója, Kapitány István őrnagy (ugyancsak régi államvédelmis) több konstruált ügyben teljesített szolgálatot kihallgatóként, majd részt vett ezek felülvizsgálatában is. Kapitány jóval tapasztaltabb vizsgáló volt, mint Ferencsik, jóllehet 1957-ben a hírszerzésnél alosztályvezető volt.

Roppant kevés dokumentum maradt fenn arról, mit is végzett a Vizsgálati Osztály a nyomozás elrendelése és Nagy Imre letartóztatása között eltelt több mint egy hónap alatt. Ferencsik aláírása a nyomozást elrendelő iraton, majd az 1957. április 8-án kelt, Nagy Imre előzetes letartóztatásáról szóló határozaton[19] arról árulkodik, hogy már ekkor kijelölték Nagy

14 Uo.

15 Horváth Miklós: *Maléter Pál*. Budapest, 1995. Századvég–1956-os Intézet. 268–271. p.

16 Szalma József életrajzát a BM Személyzeti Főosztályának adatai alapján Germuska Pál állította össze, segítségét ezúton is köszönöm.

17 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 3. p.

18 Ferencsik József életrajzát a BM Személyzeti Főosztályának adatai alapján Germuska Pál állította össze. Lásd még MDP PB 1954. júl. 7. MOL MDP–MSZMP ir. 276. f. 53. cs. 184. ő. e.

19 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 4. p. A letartóztatási határozatot

személyes „előadóját". A későbbi vádlott-társak „anyagában" fennmaradtak a vizsgálat általános, valamint gyakran néhány napos kihallgatási ciklusokra lebontott irányelvei, „tervei", Nagy dossziéjából azonban ezek hiányoznak. A vizsgálat és a per irataiban 1960–61-ben, a dossziék irattározása során nagyszabású selejtezést hajtottak végre. Ennek tételes jegyzőkönyve szerint valószínűleg még márciusban elkészültek a vizsgálat „irányelvei", majd egy részletes, tizennégy oldalas vizsgálati terv. A későbbiek folyamán, ahogy más ügyekben, a Nagy-ügyben is rendszeresen születtek az addigi „munkát" és „eredményeket" összefoglaló jelentések. Az első 1957. március 13-án.[20]

Nincs meg a nyomozás hivatalos megkezdése előtt egy nappal kelt „Javaslat dokumentációs anyagok gyűjtésére" sem,[21] az „eredményről" szóló jelentés azonban fennmaradt. Mivel Czvetkovics László százados megbízását, ha csak egy nappal is, de a „nyílt" nyomozás megkezdése előtt kaphatta, jelentésében Nagy Imrét a bizalmas nyomozás szabályai szerint fedőnéven, „Kovács József" volt miniszterelnökként szerepeltette. (Nem így „Kovács József csoportjának" tagjait, akikkel szemben a nyomozás korábban indult.) Az adatgyűjtést „a Munkásmozgalmi Intézetben, a sajtó vonalán és az operatív szerveknél folytattuk" – jelentette a százados, áttekintvén „Kovács József" tevékenységét 1948 őszétől, amikor beszédeiben és tanulmányaiban „részletesen kifejtette antimarxista nézeteit a mezőgazdaság szoc[ialista] átszervezésével kapcsolatban". Czvetkovics átnézte Nagy első miniszterelnöksége alatt elmondott beszédeit is, megismerkedett leváltása után a pártvezetéshez intézett beadványaival, összegyűjtötte forradalom alatti működésének írásos dokumentumait – ezek ekkor az MSZMP köz-

Szénási legfőbb ügyész engedélyezte, Biszku Béla belügyminiszter hagyta jóvá, mindketten saját kezű aláírásukkal.

20 „Nagy Imre és társai ügyében a megsemmisítésre javasolt anyagok jegyzőkönyve. 1960. dec. 20." feliratú boríték. ÁBTL V–150.000. dossz. A BM II/8-e alosztály 17 gépelt oldalas listát készített a megsemmisítésre kijelölt iratokról. Ebben több száz iratot tételesen is felsoroltak, így például Nagy Imre és társai csaknem valamennyi kihallgatási jegyzőkönyvének másodpéldányát, tanúkihallgatási jegyzőkönyveket, az üggyel kapcsolatos iratokat, jelentéseket, összefoglalókat, határozatokat. Ez utóbbiak közül számos irat a fennmaradt dossziékban nem található meg, többek között a fentebb említettek. Megsemmisítettek 22 db vádirati példányt, 48 db napi jelentést a vádlottak állapotáról (1958. ápr. 18-tól júl. 2-ig, szinte naponta, 2–5 oldal terjedelemben). A jegyzőkönyv szerint: „A […] felsorolt anyagok mellett a Nagy Imre-ügy vizsgálata során működött értékelő csoport páncélszekrényeiben mintegy másfél szekrényre tehető olyan anyag van ömlesztett állapotban, amelynek tételes felsorolását elkészíteni nem tudjuk. Az anyagok részben összegyűrt, összetépett állapotban vannak. Ezért javasoljuk, hogy tételes felsorolásuk mellőzésével hajtsuk végre megsemmisítésüket." Erre végül 1961. febr. 1-jén kerítettek sort.

21 Uo.

pontjában voltak.[22] A csoportot a jelentés huszonnégy főben határozta meg (sorrendben: Losonczy Géza, Jánosi Ferenc, Fazekas György, Vásárhelyi Miklós, Haraszti Sándor, Szilágyi József, Tánczos Gábor, Ujhelyi Szilárd, Déry Tibor, Markos György, Háy Gyula, Kuczka Péter, Zelk Zoltán, Tardos Tibor, Boldizsár Iván, Fekete Sándor, Tamási Lajos, Benjámin László, Sipos Gyula, Erdei Sándor, Ádám György, Gimes Miklós, Novobáczky Sándor és Kovács István ügyész, a Legfőbb Ügyészség forradalmi bizottságának elnöke). Ellenük elsősorban október 23-a előtti újságcikkek, néhányukkal kapcsolatban ügynöki jelentések szóltak, egy részük nyilvánvaló kitaláció, más részük nyilvános szereplésekről gyűjtött információ volt. Ez az összefoglaló sem utalt korábbi dossziékra. Az előkészítő szakasz felhasználta, újracsoportosította a Maléter–Kopácsi-ügyben rögzített tanúvallomásokat.[23] Megkezdődött a Parlamentben történtekről szóló adatok (vagy inkább átszínezett történetek) összegyűjtése, egyelőre alacsonyabb beosztásokban dolgozó funkcionáriusoktól.[24]

1957. április 14-e, délután három óra volt, amikor Nagy Imrét Snagovban, a csoportból utolsóként letartóztatták. Nagy Imre a váratlanul érkező, egyben házkutatást is tartó, két magyar és két román állambiztonsági tisztből álló csoport vezetőjénél, Rajnai Sándornál tiltakozni próbált, letartóztatási parancsot, ügyészi végzést és házkutatási engedélyt követelt, Rajnai mindezt meg is ígérte – mihelyt magyar területen lesznek.[25] Még aznap az egész csoportot egyszerre szállították repülőgépen Bukarestből Tökölre,[26] majd a szovjet katonai repülőtérről Budapestre, a Gyorskocsi ut-

22 Czvetkovics László rendőrnyomozó százados jelentése „Kovács Józsefről" és csoportjáról, 1957. ápr. 11. ÁBTL V–150.000/16/1. dossz. 133–159. p. A pártközpontban voltak a kormány jegyzőkönyvei, de például a november 4-i rádióbeszéd nyilvánvalóan idegen nyelvből magyarra fordított szövege is, amelyet Czvetkovics a következőképpen idézett: „Itt »Kovács József« miniszterelnök beszél! Ma hajnalban a szovjet csapatok megtámadták fővárosunkat, avval a valószínű szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes demokratikus magyar kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Figyelmeztettem országunk népét és az egész világot erről a tényről." (138. p.)

23 Nagy Imre vizsgálati anyagába így kerültek be még letartóztatása előtt felvett tanúvallomások például az úgynevezett angyalföldi küldöttségről (Imre Mátyásné, Fehér László, Schlaghammer György tanúvallomási jegyzőkönyvei), MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 3. köt.; Herpai Sándor, Józsa Péter tanúvallomási jegyzőkönyvei, uo. 2. köt. (mind 1957 márciusából).

24 Takács István fhgy. feljegyzése a Parlamentben történtekről, 1957. febr. 15. Uo. Op. ir. 5. köt.

25 A letartóztatás jelenetét megörökítette a román állambiztonság lehallgató-berendezése. Tischler János: Nagy Imre letartóztatása. *Népszabadság*, 1998. május 30. A letartóztatást elrendelő, ügyészi ellenjegyzéssel ellátott határozatot Nagy április 15-én Budapesten írta alá.

26 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. máj. 6. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 40. p.

cai börtön épületébe. Megbilincselve, szemükön fekete kendővel, ahogy a legveszedelmesebb bűnözőket szokás.

Mire Nagy Imrét megérkezése másnapján, április 15-én reggel első alkalommal vezették elő kihallgatásra, az előző napokban felgyorsult előkészítő munkának köszönhetően ugrásszerűen megnőtt a begyűjtött „anyag" mennyisége. A csoport előzőleg letartóztatott tagjainak kihallgatását már a bukaresti börtönben megkezdték, egyesekkel már fél tucatnál több jegyzőkönyvet vettek fel. Megtörténtek a szükséges előkészületek a letartóztatottak fogadására Budapesten is. A Vizsgálati Osztályon „K", vagyis „különrészleget" hoztak létre. Vezetésével Rajnai Sándort bízták meg, vele együtt 1957. április 13-tól tizenhét vizsgáló és hat gépírónő teljesített itt szolgálatot.[27] A részleghez tartozó őrizetesek létszáma és „csoportosítása" (egy-egy vizsgálói „team" egy-egy potenciális per vádlottjaival foglalkozott) mindig az aktuális vizsgálati-politikai irányelveknek megfelelően változott. 1957 augusztusában „az ellenforradalmi események során vezető-szervező tevékenységet kifejtő" személyek körébe nyolcvannyolcan tartoztak.[28] A következő év február 10-re ez a szám hatvanháromra csökkent[29] – részben az időközben megszületett ítéletek (íróperek) hatására. A különrészleg létszáma előbb a kezdeti tizenhétről harmincegy főre növekedett, majd csökkenésnek indult; egy átlagos vizsgálóra három őrizetes kihallgatásának feladata hárult.[30]

A különrészleg 1957 májusától önálló költségkeretet kapott, amelybe ma már nehezen rekonstruálható módon étkezési kiadásoktól ismeretlen, „operatív célú kiadásokon" át „mátrafüredi pihenésig" (1957 augusztusában) sok minden belefért.[31] A „K" részleghez tartozó foglyokat általában a Gyorskocsi utcai fogdaépület harmadik emeletén őrizték, magánzárkában, kivéve, amikor – általában „operatív céllal" – zárkaügynököt telepítettek valaki mellé (szintén a különcsoporthoz tartozók közül). Két magánzárka között egyet üresen hagytak, hogy a kopogtatásos kommunikációt is lehetetlenné tegyék. Az itteni „K" szektort deszkafalakkal is elkülönítették

27 A különrészleg induló létszáma a „III. em. belépők 1957. IV. 13-tól" című kék fedelű, vonalas füzetből állapítható meg. ÁBTL V–150.000/16. dossz. Az állandó beosztottak piros csíkos, a fogolykísérők és a technikai segédszemélyzet kék csíkos belépőt kapott. A fluktuációra vall, hogy az alakuláskor kiadott mintegy hatvan piros és kék csíkoshoz képest 1958 nyaráig összesen 161 belépőt adtak ki.

28 Szalma József jelentése Biszku Béla belügyminiszternek, 1957. aug. 10. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 35. köt. 3–8. p.

29 Rajnai Sándor és Szalma József jelentése Biszku Béla belügyminiszternek, 1958. febr. 10. Uo. 17. köt. 314–319. p.

30 Rajnaiék ekkor javasolták a 31 fős létszám 16 főnyi csökkentését. Uo.

31 BM II/8. „K" pénztárkönyve. ÁBTL V–150.000/89. dossz. 1957. május 7-től 1958. május 9-ig egyébként összesen 106 997,91 forint kiadást jegyeztek a pénztárkönyvbe.

a vizsgálati fogda „normális életétől", mintegy „láthatatlanná téve" a Romániából hazahozottakat: „[…] tökéletes izoláltságban voltunk 1957 áprilisától 1958 augusztusáig – már aki megérte élve […]. Kis egyszemélyes, sötét zárkákban voltunk; az ablaknyílás egy pléhszerkezettel volt elzárva, úgyhogy csak épp beszivárgott valami kis fény a tetején; egy 25-ös izzó volt benn, ami éjjel-nappal égett. A priccs szélén kellett ülni, hogy a cirklin az őr mindig láthasson; sétálni is csak hosszában lehetett, ugyanezen okból. […] Az őrök nemezpapucsban voltak, így sohasem lehetett tudni, hogy nem éppen az ajtónál áll és figyel-e. Sétára, az előírások ellenére, nagyon-nagyon ritkán, havonta ha egyszer vittek le bennünket, akkor is csak pár percre, a börtönudvar egy külön e célból elkülönített, magas téglafallal körülvett, szűk sétáló cellájába, természetesen egyenként. […] Reggel hatkor volt az ébresztő, kilenckor a takarodó, és közben a változatosságot a cella reggelenkénti felmosása, a kihallgatások és az étkezések jelentették. A kosztra egyébként nem lehetett különösebb panasz; nehéz, vitaminszegény, de laktatós börtönkoszt volt. Ami szinte elviselhetetlenné tette az életünket, az a hihetetlen mennyiségű poloska volt."[32] Az elkülönítés olyan hatásos volt, hogy a legtöbb visszaemlékezés szerint még a börtön foglyai sem tudták, hogy Nagy Imre és társai a Gyorskocsi utcában vannak.

A részlegbe állandó belépési engedéllyel rendelkezett hat „»T« elvtárs", vagyis szovjet állambiztonsági tanácsadó, állandó kísérőjük és tolmácsaik.[33] Noha ennek más nyoma nincsen, bizonyos, hogy a KGB a vizsgálat egész folyamatát a saját „vonalán" is figyelemmel kísérte.[34]

A „K" részleg kihallgatói közül a legtöbben sokéves államvédelmi múlttal, s ehhez méltó tapasztalatokkal rendelkeztek. A módszerek, eltekintve attól a nem jelentéktelen különbségtől, hogy nem alkalmaztak közvetlen fizikai kényszert, verést, villanyozást, pihenésmegvonást (bár éjszakába nyúló kihallgatásokra ekkor is sor került), mit sem változtak. A letartóztatottakat nem nyilvánították terheltté, ami a korabeli büntetőeljárási szabályok szerint is lehetőséget adott volna ügyvédi segítség igénybevételére. A „munka" középpontjában a vádlott beismerő vallomása állt, ezt igyekeztek a „munkaértekezleteken" megtárgyalt, többnyire írásban rögzített „kihallgatási tervek" alapján elérni. A jegyzőkönyveket a vizsgálók fogalmazták a kihallgatások végeztével, a fogoly csak aláírta, legfeljebb egy-egy szót változtathatott. Az így keletkezett szöveg tartalmi szempontból csak nagyjá-

32 Vásárhelyi Miklós: *Ellenzékben*. Szerk. Tóbiás Áron. Budapest, 1989. Szabad Tér. 179–180. p.

33 „III. em. belépők 1957. IV. 13-tól". ÁBTL V–150.000/16. dossz., 1. p. 1. tétel: „Deutsch elvt. (T. elvtársak részére) 6 drb piroscsíkos, 6 drb"; „12 db + 1, össz 13."

34 Kopácsi Sándor szerint szovjet kihallgatók a Nagy Imre-ügy vizsgálata során is kihallgatták (*Életfogytiglan*. Párizs, 1989. I. U. S. 220–222., 242–244. p.; magyar kiadása: Budapest, 1989. Bibliotéka), de valószínűbb, hogy 1957. január előtti esetekre emlékezett.

ból tükrözte az elmondottakat, a szóhasználat tekintetében az eltérés még jelentősebb. Bizonyos tények és nevek nem csupán azért nem szerepelnek a jegyzőkönyvben, mert a kérdések elkerülték őket, hanem mert „felülről" úgy rendelkeztek: nem rögzíthetők. Nagy Imre esetében csaknem a vizsgálati szakasz végéig tilalom alá esett Kádár János neve. De nem is feltétlenül készült minden kihallgatásról jegyzőkönyv, csak a vizsgálat szempontjából relevánsakról. Az általában öt példányban készült jegyzőkönyveket vagy a kivonatoknak nevezett részleteket az egyes kihallgatók között „körözték", a letartóztatottakat pedig általában nem egymással, hanem csak a vallomásokkal „szembesítették". Voltaképpeni szembesítésre a tárgyalás előtt csak egy-két esetben került sor; Nagy Imrét senkivel sem szembesítették, rá a láthatatlanság kettőzötten vonatkozott, még vallomásának részleteit sem tárták mások elé, és sohasem volt zárkatársa.[35]

A vizsgálók időről időre írásos jelentésekben számoltak be az egyes foglyok vagy csoportok ügyének állásáról, ezek azután a különrészleg vezetőjéhez, Rajnaihoz, kivételes esetben feljebb is (Tömpe Andráshoz, a miniszter állambiztonsági helyetteséhez, olykor Biszku Béla belügyminiszterhez) kerültek. Legalább ide, de olykor egészen Moszkváig eljutottak a Rajnai és Szalma által jegyzett összefoglalók az egész csoport ügyéről. A különböző szintű jelentések azonos kaptafára készültek, mert legtöbbször már az első változat tartalmazta, hogy a potenciális vádlott mit tett „bizonyíthatóan" (kisebb részben, hogy mit feltételezhetően), s ez vajmi kevéssé változott. A jelentések így litániaszerűen ismételgették ugyanazokat az elemeket, jeléül annak, hogy készítőik soros jelentésükben bizton és jelentősen építettek az előzőkre, s így időt nyertek. Tekintetbe véve a fennmaradt, és felbecsülve a megsemmisített iratok mennyiségét, erre szükség is volt.[36]

Ebben a torzító tükörben jelenik meg előttünk Nagy Imre birkózása a gépezettel, amelyet számára több mint egy éven át jószerével két kihallgatója, Ferencsik ezredes és Kapitány István őrnagy testesített meg. Elképzelésük ugyanaz lehetett, mint a többi letartóztatottal: elsőként napról napra végigkérdezték volna, mit tett 1956. október 22. és november 4. között. Nagy Imrével nem merték vagy nem akarták megtenni, hogy a többi letartóztatotthoz hasonlóan még Romániában kihallgatásnak vetik alá, ezért az egységes terv szerint mindenkivel újrakezdték az egyszer már elmondottak rögzítését április 15–16-án. Két hetet szántak a forradalom napjaira[37] – ám Nagy Imre felborította az időtervet.

35 A kihallgatások és a jegyzőkönyvek elkészültének mechanizmusát részletesen elemezte bevezetőjében Kenedi János (in *A fogoly Bibó István vallomásai az 1956-os forradalomról.* A kötetet összeáll., a bevezetést, a jegyzeteket, valamint a Bibó István és társai peréről szóló tájékozatót írta Kenedi János. Budapest, 1996. 1956-os Intézet. 11–36. p.).

36 A Nagy Imre-per fennmaradt iratai, amelyek legalább háromnegyede a vizsgálati periódusban keletkezett, 90 kötetben közel 30 ezer oldalra rúgnak.

Első kihallgatása során a badacsonyi szüret felidézését követő kérdés „politikai barátaira" vonatkozott, a második alkalommal a velük október 23-án délben folytatott beszélgetéseiről faggatták.[38] Amit Nagy sejtett, ekkor bizonyossággá vált: ezek a kérdések egy klasszikus „összeesküvési per" nyitányát jelentették. Felismerése nyomán a következő naptól, április 16-tól kezdve megtagadta a választ a vizsgáló kérdéseire, és nem írta alá a jegyzőkönyveket sem. Először csak a konkrét eseményekre vonatkozó kérdéseket utasította vissza, követelte viszont, hogy rögzítsék politikai álláspontját. Erre meg a kihallgatók nem mutattak hajlandóságot. Április 19-én kijelentette: „[…] továbbra is tartom a már korábban is kifejtett és megindokolt álláspontomat, mely szerint nem vagyok hajlandó sem a jegyzőkönyvet aláírni, sem a feltett kérdésekre válaszolni. […] ha én nem így cselekednék, hozzájárulnék ügyem – mely szerintem jelentős politikai esemény – bűnüggyé való süllyesztéséhez. […] Én elvileg és politikailag akarom tisztázni magamat, s azt nem tudom megérteni, miért terelték a velem kapcsolatos politikai és elvi kérdést bűnügyi vonalra. Ez ellen a tény ellen tiltakozom […]. Kijelentem, hogy véleményem szerint bűnöket nem követtem el, esetleg hibákat igen, amelyeket a vizsgálat és azok a személyek, akik ügyemben határoztak, bűnösnek minősítenek." Mindezt „illetékes pártfórum előtt" kell tisztázni.[39]

A kihallgatók gyorsan taktikát változtattak, s elmondatták vele az életrajzát. Nagy „nem ette meg" a trükköt – csak 1944-es hazatéréséig foglalta össze életútját.[40] Az első Gyorskocsi utcai hét végére átesett a letartóztatás okozta lelki és fizikai sokkon. Előbb beadványt készült írni a pártvezetésnek, majd erről lemondott, a jelek szerint azért, mert úgy hitte, annak élére Rákosi került vissza.[41] Egyszer így fogalmazott: a fogva tartás „egyenlő az én halálommal".[42] Elutasította az „önvallomás" ugyancsak felkínált lehetőségét is. „Lelki egyensúlyom helyreáll, és ez is bizonyítja, hogy he-

37 Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Jánosi Ferenc, Haraszti Sándor, Fazekas György és Vásárhelyi Miklós kihallgatási jegyzőkönyvei alapján.

38 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei, 1957. ápr. 15., ápr. 16. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 13–23. p.

39 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei 1957. ápr. 19. de. Uo. 24–25. p. (16-a és 19-e között a kihallgatásokat nem rögzítették, vagy nem csatolták a periratokhoz.)

40 Uo. 25–28. p.

41 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei, 1957. ápr. 19. du. Uo. 28. p. Kijelentette, hogy ha Rákosi ezt teszi vele, azt megértené, de a „mostaniaktól" mindez érthetetlen – nyilván azzal a szándékkal fogalmazott így, hogy megtudja, ki is van hatalmon. Az idézett megjelölés bizonyosan Kádár Jánost takarja, akinek a nevét ekkor nem írhatták le a jegyzőkönyvezők. Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei, 1957. ápr. 22. Uo. 32. p.

42 Uo. 31. p.

lyesen cselekszem" – mondta 1957. április 22-én.[43] A következő jegyzőkönyvezési szünetben a vizsgálat a „jobb híján" elve alapján tovább gyarapította az „anyagát". Kellő előkészítés (környezettanulmány) után konspiratív házkutatást tartottak az Orsó utcai villában előbb április 30-án, majd – látva a sovány eredményt – május 15-én ismét.[44] Nagy Imre több ezer oldalnyi, a harmincas évektől 1956-ig keletkezett kéziratát dossziékba rendezték, és (a margóra színes postairónnal rótt vonalak és az aláhúzások tanúsága szerint) lelkiismeretesen átolvasták.[45] A pártellenzékben írott vitairatokon és tanulmányokon kívül a többivel semmit sem kezdtek. Május elején (az október 22. és november 4. közötti napokat kutató szakasz lezárultával) a többi letartóztatott jegyzőkönyveinek egyikét-másikát Nagy Imre elé tárták.[46] Egyelőre különösebb eredmény nélkül. A vádlott közreműködése annyira fontos volt, hogy ha másképpen nem ment, még engedményeket is tettek. Május 6-án Nagy Imre jegyzőkönyvbe diktálhatta tiltakozását. Mindenekelőtt azt, hogy elfogatása törvénytelenül, az eljárás szabályaival ellentétes módon zajlott le, nemzetközi egyezményekbe (magyar–jugoszláv, magyar–román) ütközik, s ellentétes a Kádár-kormány büntetlenséget ígérő deklarációival. Azt is leszögezte, hogy szívbetegsége miatt a fogság a halálát jelenti.[47] Ezután a kihallgatók engedélyével saját kezűleg írt fellebbezést a legfőbb ügyészhez, amelyben mindezt megismételte, s kérte szabadlábra helyezését.[48]

A vádlott-társak vallomásai és a kihallgatók közlései egyaránt arra utaltak, hogy az eljárást akkor is végigviszik, ha az ellenállást nem adja fel. A többiekkel már régen áttértek a jugoszláv követségi időszakra, közeledett a csoport hazaszállításának egyhónapos fordulója is, amikorra a politikai vezetés összefoglaló jelentést várt. Megkezdődött a tanúk kihallgatása, első körben az októberben a Parlamentben dolgozó alkalmazottaké, többek között a titkárnőké. Május 11-én Rajnai Sándor javaslatot terjesztett Biszku belügyminiszter elé a Romániában maradtak (Erdős Péterné, Szántó Zoltán, Ujhelyi Szilárd és Vas Zoltán) kihallgatására, sőt – „ha nem valla-

43 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei, 1957. ápr. 19. du. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 31. p.

44 Környezettanulmány. Bp. 1957. ápr. 19., Titkos házkutatási terv, 1957. ápr. 24., Jelentés konspiratív házkutatásról, 1957. máj. 2. ÁBTL V–150.000. dossz. 4–10. p.; Házkutatási jegyzőkönyv, 1957. ápr. 30., máj. 15. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 5–6. p.; Jelentés a Nagy Imre lakásán lefoglalt iratokról, 1957. máj. 7., uo. Op. ir. 1. köt. 12–15. p.;. Feljegyzés a máj. 15-i házkutatás alapján lefoglalt anyagokról, 1957. máj. 21., uo. 18. p.

45 Uo. Op. ir. 23–34. köt., Vizsg. ir. 7. köt.

46 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. máj. 2.; 1957. máj. 6. du. Uo. Vizsg. ir. 1. köt. 33–38. p., 44–50. p.

47 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. máj. 6. de. Uo. 39–43. p. (Nagy ezt aláírta.)

48 Nagy Imre fellebbezése a legfőbb ügyésznek, 1957. máj. 10. Lásd kötetünk 122. oldalán.

nak a valóságnak megfelelően" – esetleg letartóztatásukra. A „K" részleg vezetője ekkor meg is fogalmazta: „a vizsgálatnak rendkívül kevés idő áll rendelkezésére".[49] A kihallgatási jegyzőkönyvek május 6. és 27. közötti teljes hiánya arra vall, hogy Nagy Imre továbbra is ellenállt. 15-én újabb, ezúttal a Snagovban írott feljegyzésekre és politikai levelekre emlékeztető nyelvezetű beadvánnyal fordult a legfőbb ügyészhez, amelyben azt fejtegette, hogy ellenállása „elvi, politikai tiltakozás" ügyének kriminalizálása miatt. Tiltakozott a készülő koncepciós per ellen, amelynek az a célja, hogy az 1956-ban történtek „ellenforradalomként" való értékelését igazolja; tiltakozott amiatt, hogy egyoldalúan rá és társaira hárítják az összes felelősséget azért is, amit Rákosi és Gerő idézett elő, és azért is, amit az „egyetemlegesen felelős" magyar kormány tagjaként tettek vagy nem tettek. Ismét felhívta a figyelmet a letartóztatás és az eljárás törvénytelenségére is. Mivel sem vádiratra tett megjegyzések, sem búcsúlevél nem került elő, Nagy Imre saját peréről szóló ítélete egyben a politikus utolsó autentikus fogalmazványa, végső írásbeli üzenete.[50]

Írásos válasz beadványaira nem érkezett, s a szóbeli elutasítás után azt már ő maga sem kérte. Megtette, amit tehetett. Nem is ezért vette fontolóra az ellenállás feladását, hanem ismét romló egészségi állapota, valamint a nyomás fokozódása miatt. (Május végére idegileg kimerült, szívpanaszai erősödtek. Rosszul hatott rá társai teljes vagy részleges beismerő vallomása és az „ellenforradalom rémtetteiről" szóló illusztrált újságcikkek, amelyeket a kihallgatók durva hangú kommentárok kíséretében „prezentáltak".) Május 27-i kihallgatási jegyzőkönyvének első fele mutatja, hogyan kelt lelkében birokra az egyedül is igazságai mellett kitartó 1956-os miniszterelnök és a saját mozgalma által a „külső sötétségre vetett" kommunista. „A kérdés, amivel képtelen vagyok megbirkózni […], hogy akárhogy fejeződik be ez az én ügyem, engem a népi demokrácia bírósága fog elítélni. Ez számomra borzasztó. […] Ha ezeket az eseményeket [a Köztársaság téren történteket] látja az ember, más értékelést ad a dolgoknak. Most persze nagyon nehéz átértékelni ezeket, mert amikor hozzáfogok, azon veszem észre magam, hogy közben egész más kérdésekhez jutottam el. […] Újból eszembe jut a sorsom, a börtön, látom magam körül a cellafalakat, és ismét összeomlik bennem minden. Ráébredek, hogy hová jutottam. […] én azt a következtetést még nem vontam le, hogy Magyarországon októberben és novemberben egyértelműen és összességében ellenforradalom volt. Én idáig még nem jutottam. Azt vizsgálom, hogy azok az intézkedések helyesek voltak-e, amelyeket annak idején tettem, az volt-e a kivezető út a tragédiából, amelyet én képviseltem és részben valósítottam meg, vagy az volt a helyes, ami november 4-e után történt, illetve amelyet Kádár Jánosék képvi-

49 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 17. köt. 80–82. p.

50 Nagy Imre beadványa a legfőbb ügyésznek, 1957. máj. 15. Lásd kötetünk 124. oldalán.

seltek és valósítottak meg."[51] Május 27-én és másnap még rövid, tényszerű vallomást tett Tildy Zoltán, illetve Maléter Pál forradalom alatti tevékenységéről és korábbi ismeretségükről. A következő, június 11-i jegyzőkönyv mindössze azt rögzítette, hogy Nagy tudomásul vette az előzetes letartóztatás egy hónapos meghosszabbítását.[52]

Már a krízis jelezte, merre talál majd kiutat: „Azt vizsgálom, hogy azok az intézkedések helyesek voltak-e, amelyeket annak idején tettem." Megérezte: hibázott, amikor a politikai vitát erőltette Ferencsikkel és Kapitánnyal, mert a kihallgatóival szemben nem tudja megvetni a lábát a pártellenzék politikai, nyelvi-gondolati alapján sem, még „hátrább" csúszik, egészen addig, amíg elfogadja a „bűnösséget". Ezért június 14-én, kihallgatásra jelentkezve, az első kérdésre („tegyen vallomást arról, miben érzi magát bűnösnek") így válaszolt: „Úgy érzem, nem vagyok bűnös semmiben, el akarom mondani tevékenységemet."[53] A következő néhány napon még nem tudta megállni, hogy legalább egyidejű politikai indítékait ne fűzze hozzá az események leírásához. Ezek rögzítését azonban elutasították, mondván: nem tartoznak a tárgyhoz. Tíz nap elteltével vették csak észre Ferencsikék, hogy bakot lőttek, s a kihallgatást most is Nagy Imre irányítja. Ők éppen az ellenkezőjét hitték, vagyis hogy a tényleírásból következik majd a vád szája íze szerinti értékelés, a megtöretés, a gyónás, a bűnbánat. Nagy viszont most már csak akkor és úgy szőtte elbeszélésébe egykori nézeteit, ahogyan jónak látta, és következetesen visszautasított mindenféle utólagos értékelést. Július 11-én, egy vita lezárásaképpen ki is jelentette, hogy erre csak a bíróság előtt hajlandó, egyébként csak tetteit kívánja rögzíteni.[54]

A vizsgálat már május második felében kísérletet tett arra, hogy valamiféle átfogó képet alkosson az „ügy" egészéről, nem sok sikerrel. A hónap első felében intenzív kihallgatásokat folytattak a pártellenzék október előtti működéséről, beleértve a jugoszlávokkal való kapcsolatokat is. Az ennek nyomán keletkezett terjedelmes összefoglaló jelentés már négy időrendi fejezetben tárgyalta „Nagy Imre és áruló csoportja" tevékenységét.[55] Az első az „októberi események előkészítésében és a hatalom megszerzése érdekében" tett lépéseket tartalmazta. Szembeötlő fogalmi bizonytalansággal: hol „politikai baráti körről", hol „pártellenzéki csoportról", hol „Nagy Imre-

51 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. máj. 27. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 51–53. p. E lapokra Nagy rájegyezte: „nem jegyzőkönyvezésre írtam", uo.

52 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. jún. 11. Uo. 69. p.

53 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. jún. 14. de. Uo. 70. p.

54 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. júl. 11. de. Uo. 281. p.

55 Összefoglaló jelentés, 1957. máj. 15. Első fogalmazványa ÁBTL V–150.001/3. dossz. Tisztázata: Összefoglaló jelentés, 1957. máj. 18. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 1. köt.

frakcióról" írt a jelentés fogalmazója – ezeket a kifejezéseket Rajnai gondosan „áruló csoportra" egységesítette. Ez a rész egyelőre kevés konkrétummal szolgált: az 1955-ös írómemorandum kezdeményezésével, a Petőfi Kör és egyes sajtóorgánumok „irányításával" 1956 tavaszán, az október 23-a előtti „programmegbeszélésekkel". A pártellenzék politikai beszélgetéseiről szólt a vallomások nagy része, ami nem tűnt túl meggyőzőnek. Nagy Imre vitairatai és tanulmányai a hatalomátvétel programjaként, szervetlenül, láthatóan az utolsó pillanatban kerültek a jelentésbe. A következő, az október 23-tól 30-ig terjedő időszakot vizsgáló rész még gyengébbre sikeredett, mert a vizsgálat nem tudott mit kezdeni a pártvezetésben helyet foglaló Nagy Imrével és a politikai harcot vívó Donáthtal és Losonczyval. A következő, a november 4-ig tartó időszak értékelése sokkal könnyebb lett volna, ha a kriminalizálható mozzanatokba nem csúszott volna bele léptennyomon Kádár János neve (hogy, hogy nem, még a semlegességről szóló döntés leírásában is feltűnt). A jugoszláv követségi időszakról szóló negyedik rész középpontjában az Intézőbizottság platformtervezete állt a forradalmi követelésekkel, azokat az állításokat azonban, hogy onnan aktív ellenforradalmi tevékenységet fejtettek ki, semmi sem támasztotta alá.

A magyarázat a vizsgálatról szóló megjegyzésekben, az irat ötödik részében rejlett. Ebből kiderült, hogy addig egyetlen gyanúsított sem tört meg, nem volt hajlandó bűnösnek vallani magát. Nagy Imrén kívül Szilágyi József sem válaszolt a kérdésekre, s hiányzott azon „elvtársak visszaemlékezése" is, akik „az ellenforradalmi események ideje alatt bizonyos posztokon vezető beosztásban voltak". Rajnai óvatosan ugyan, de arra is utalt, hogy jó lenne nyilvánosságot adni az ügynek, mert így több tanú jelentkezik majd. Addig is maga tett javaslatot félszáznál több szabadlábon lévő személy, köztük több mint fél tucat MSZMP IKB-tag meg-, illetve kihallgatására.[56]

Ezek az alig leplezett kísérletek arra, hogy a háló finom szálaival befonják a fő szálakat szövőket is, nem kerülték el Kádár János figyelmét. A vizsgálók önállósodása cseppet sem volt ínyére, kreatív államvédelemre bizonyos határokon túl nem tartott igényt, megelégedett a rutinnal. Az MSZMP országos értekezletén elmondott zárszavában alaposan „helyre tette" a múltjában kutakodó állambiztonságiakat. Az ott elmondott eset szerint egy kihallgatott azzal védekezett, hogy „[…] miket beszélt a Kádár abban az időszakban [1956 októberében]. […] De mit válaszolt neki a nyomozó? Azt mondta: »Maga ne foglalkozzon a Kádárral, a Kádár dolgának a kivizsgálása sem fejeződött még be«. Ez tény. Ezt megvárom magam is. […] De hogy áll ez a proletár hatalom? Annak a hatalomnak az ellenséggel szemben érvényesülő ökle, ha ott egy – bocsánat a kifejezésért – egy nyo-

56 Rajnai Sándor két feljegyzése, 1957. máj. 29. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 17. köt. 94–101. p.

mozó, a jelzőt elhagyom […] így mert beszélni a […] Minisztertanács elnökéről. […] Itt az a nagyon fontos, hogy tisztán lássuk az államvédelem jelentőségét. És azt is tisztán lássuk, hogy mit emeljünk az ÁVH-n, és mit akadályozzunk meg az Államvédelmi Hatóságon belül [sic!]."[57]

A szovjet vezetést tájékoztató június 14-i összefoglaló az előzőnél jóval összefogottabbra sikerült. Az október előtti eseményeket tárgyaló rész középpontjába az ellenforradalmi akciók eszmei alapjaként Nagy Imre reakciós platformja került.

A jelentés elsőként tett javaslatot a bíróság elé állítandó személyekre: Nagy Imre, Losonczy, Tildy, Maléter, Kopácsi (esetleg távollétében Király Béla) – vagyis alapvetően kormánypert terveztek, amelyben a többi letartóztatottat tanúként vették számításba. Valamennyien államrend elleni szervezkedés kezdeményezésével és vezetésével vádolhatók, Nagy Imre és Maléter pedig hazaárulással is.[58]

Nagy Imre kihallgatásai a június 14-i fordulatot követően feszített ütemben folytak (olykor naponta kettő is volt, egy délelőtt, egy délután). Ennek ellenére elég lassan haladtak, a vizsgálat ugyanis – ha már a bűnösség és a minősítés kérdéseit Nagy következetesen elhárította – megpróbálta széttördelni azt, amit a vádlott előadni szándékozott. Elsősorban a gyanúsítottak és a tanúk most már nagyszámú jegyzőkönyvét használták erre a célra. Nem is eredménytelenül, Nagy Imre ugyanis rendre vitába szállt velük, vagy tagadta állításaikat, vagy kijelentette, hogy nem emlékszik, amivel bizonyára időt akart nyerni. Június 25-én két nyilvánvalóan hamis tanúvallomás miatt érzett felháborodásában (Gácsi János és Juhász István honvédtisztek azt állították, hogy Nagy Imrétől eredő parancs alapján robbantották fel a pártközpont liftaknáját) ismét megtagadta a jegyzőkönyv aláírását.[59] Néhány napon át Ferencsikék „irányítottak", de július első napjától kezdve ismét tágabb teret engedtek Nagy „előadásának", amely egyébként ekkor érkezett a Varsói Szerződés felmondásának és a semlegesség kihirdetésének időpontjához. Ezután újra ellentmondó tanúvallomásokkal bombázták, illetve felborították az időrendet, látszólag szeszélyesen, valójában a formálódó vádirat pontjai között kalandozva. Július 9-re így is elérkeztek november 4-hez, július 12-ig pedig befejezték a jugoszláv követségen töltött napok eseményeire vonatkozó kihallgatást. Ekkor készültek áttérni a pártellenzék tevékenységére, mégpedig alaposan előkészített koncepcióval: Nagy már régóta „kapcsolatban állt" a jugoszlávokkal, akikhez

57 Kádár zárszavának ezt a részét nem publikálták. Az elhangzottakból idéz: Szilárdan a párt élén – Moszkvában, Budapesten. (Az MSZMP KB 1957. július 3-i ülésének jegyzőkönyve.) Közread. Feitl István, Némethné Vágyi Karola. *Múltunk*, 1994. 4. 171–188. p. (174–175. p.)

58 Centr Hranyenyija Szovremennoj Dokumentacii (CHSZD), F. 89. op. 2. gy. 5. l. 87–104.

59 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. jún. 25. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 137. p.

eljuttatta politikai programját, sőt az éppen ezekben a napokban Strasbourgban *A magyar nép védelmében* címmel megjelent 1955–56-os írásai is a jugoszlávokon keresztül jutottak Nyugatra.[60]

Ez ismét ellenállásra késztette Nagyot. A jugoszláv kapcsolatok feszegetése az „ellenforradalom előkészítésének" kontextusában okvetlenül a Rajk-pert idézte fel, az 1955–56-os vitairatok nyugati megjelenése pedig (e pillanatig természetesen fogalma sem volt arról, hogy Kardos László Göncz Árpád közreműködésével 1957 tavaszán kijuttatta a kéziratot az országból) az „imperialistákkal" való összejátszást. Ismét megtagadta a választ, sőt néhány napos szünet után rossz egészségi állapotára hivatkozva kérte a kihallgatások megszakítását – egészségügyi jelentések híján is feltehető, hogy jó, sőt szemmel látható okkal, hiszen a kérésnek helyt adtak.[61]

A következő naptól a kihallgatások a pártellenzék tevékenységéről mégis folytatódtak, mégpedig négy napon át. Ezúttal már egyáltalán nem lehetett szó összefüggő előadásról, de a kérdésekre adott válaszokból úgy tűnik, Nagy lelki egyensúlya helyreállt. Viszonylag kevés vallomással szembesítették, a csoporton belüli feszültségek (elsősorban Gimessel és – Petőfi kori beszéde miatt – Déryvel) mégis fel-felbukkantak. Az október 23-a előtti „programkészítésről" szóló vallomást ismét megtagadta.

Az eredeti ütemterv szerint most következett volna az a fázis, amikor a vád logikájába rendezett „cselekvőségen" (a bűnösséget alátámasztó tetteken) a kihallgatók újra végigmennek. Július végére Nagy és Szilágyi kivételével az összes gyanúsított „túlesett" már ezen, s a legtöbben ekkor tették meg a maguk engedményét, fogadták el legalább részben a vádtól származó minősítést. Ferencsikék szerették volna Nagy Imre esetében is, megkésve ugyan, de tartani magukat ehhez a forgatókönyvhöz. Sikertelenül. Nagy megtagadta a válaszadást, nem reagált a már terjedelmes „albumokba" rendezett „bizonyító" iratok, fotók gyűjteményére, ellenben hosszas szóváltások után jegyzőkönyvbe vétette, hogy „a vizsgálat nem veti fel, sőt nem is engedi felvetni azon személyek cselekményeit és felelősségét, akik az októberi események idején velem együtt voltak, és akiket megítélésem szerint számos kérdésben nem kisebb felelősség terhel, mint engem – arra való hivatkozással, hogy az illető személyek jelenleg vezető állami vagy pártfunkciót viselnek".[62] Július 30-án a rögzített kihallgatások befejeződtek, már csak egy-két alkalmi jegyzőkönyv született.

Az augusztus 10-re a Belügyminisztérium által jegyzett, Moszkvával is egyeztetett vádiratban a júniusi javaslathoz képest már szerepelt Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Jánosi Ferenc, Király Béla és Vásárhelyi Miklós neve is. (Szilágyi Józsefet egy ugyanezen a napon nyolcvannyolc fő bíróság elé

60 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. júl. 12. Uo. Vizsg. ir. 2. köt. 10–20. p.

61 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. júl. 15. Uo. 22. p.

62 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. júl. 30. Uo. 103. p.

állítását „csoportosító" tervezet a pártellenzék többi tagjával együtt az „egyéni ügyek" közé utalta.[63]) Ezzel a hangsúlyt még inkább az „ellenforradalom előkészítésére" helyezték, ami így szinte az október 23-a után történtekkel egyenlő rangot kapott. Nagy Imrét a vádirat nem miniszterelnökként, hanem a hatalom átvételére törő „áruló csoport" vezetőjeként ábrázolta, aki a terveit – törvénytelen eszközök felhasználásától sem riadva vissza – október–november folyamán véghez is vitte. Érdekes módon azonban nem állította, hogy Nagy a burzsoá rendszert akarta restaurálni, csupán „áruló, nacionalista politikája" kivitelezése érdekében „szövetségre lépett az ellenforradalmi elemekkel", „elősegítette" a restaurációt, de saját célja végeredményben nem volt más, mint a hatalom. A vádirat „természetesen" kriminalizálta a pártellenzék egész tevékenységét, valamennyi megnyilvánulási formáját és akcióját, az 1955-ös memorandumtól kezdve. Nagy habozását október 23-a után tudatosan „kétkulacsos" magatartásként ábrázolta, amelynek jegyében például meghamisította a 28-i PB, majd a KV határozatát az események átértékeléséről. A kabinet létrehozása ugyanígy a kommunista kormány felszámolására tett tudatos lépés volt. A vádirat Nagynak rótta fel az összes fegyveres erő megbénítását a nemzetőrség létrehozásával. A semlegesség körüli kényes politikai kérdést egyszerű hamisítással oldotta meg: október 31-re, Nagy Imre Parlament előtti, alkalmi beszédére datálta a döntést, vagyis a vád szerint a kormányfő másnap a kabinetet „befejezett tények" elé állította.

A szovjet kormányhoz intézett jegyzékekkel – a vád szerint – az imperialisták segítségét kérte. Nem állították viszont ezt a november 4-i beszédről, amely csak „a szovjet csapatok elleni harcra uszította az ország lakosságát". Végül a jugoszláv követségről folytatta ellenséges tevékenységét, ám „a jugoszláv elvtársak tanácsai ellenére". Jugoszlávia szerepéről e félmondaton kívül a vádirat a pillanatnyi politikai helyzetnek megfelelően egy szót sem tartalmazott. Nagyot a népi demokratikus államrend elleni mozgalom (s nem szervezkedés) kezdeményezése és vezetése (BHÖ 1/1.[64]) és haza-

63 Szalma József őrnagy jelentése, 1956. aug. 10. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 35. köt. 3–8. p.

64 A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása, hivatalos rövidítése: BHÖ. Ez az összeállítás hatályos büntető törvénykönyv híján annak funkcióit töltötte be. Az 1. pont azonos az 1946: VII., a demokratikus államrend védelméről szóló törvénycikkel, csupán a „demokratikus" jelző változott „népi demokratikusra". Az 1. pont (1) bekezdése: „Bűntett miatt büntetendő, aki a Magyar Népköztársaság Alkotmányában meghatározott, népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet, vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti." (55. p.) A BHÖ 1/1. büntetési tétele (halál vagy életfogytig tartó börtön, avagy öttől tizenöt év börtön, 11/1. uo. 58. p.) nem tett tételes különbséget szervezkedés vagy mozgalom között. A szervezkedés és mozgalom közötti különbséget az 1957.

árulás (BHÖ 35/1.) bűntettével vádolták – mindkettő halálbüntetéssel volt sújtható.[65]

Augusztus 17-én a nyomozást lezárták, a keletkezett vizsgálati anyagokat átadták a gyanúsítottaknak „tanulmányozásra". Szeptember 2-án (mintegy „50–60 órás tanulmányozás után") Nagy Imre terjedelmes jegyzőkönyvben fejtette ki véleményét. Társai rá vonatkozó vallomásaiból most először látta folyamatában kinek-kinek részleges megtöretését, s ez nem maradt hatás nélkül. Nagy Imre ezúttal – ellentétben a korábbiakkal – a pártellenzék tetteivel kapcsolatban tagadott minden olyan ténybeli részletet is, ami szerinte igazolhatta a szervezkedés vádját. Ezzel azonban a valós nézetkülönbségeket jelentősen felnagyította, s olykor kifejezetten elhatárolta magát elvbarátaitól és sorstársaitól. Teljesen szükségtelen és hiábavaló volt például leszögeznie, hogy október 23-án délben Losonczynál „ellenezte azt, hogy személyi javaslatok szóba jöhessenek", mert többen – köztük korábban ő maga is – az ellenkezőjét állították. Ugyanígy hatott az az igyekezete, ahogy a teljesen megtört, beteg, a vizsgálat során bűnbánatot mutató Tildy Zoltánra próbálta hárítani olyan kormányzati döntések kezdeményezését (többpártrendszer, semlegesség), amelyeknek valódi történetét ez alkalommal is igyekezett megismételni. Nagy döntően most is a tényekre összpontosított, és sikerült rögzíttetnie név szerint Münnich részvételét a karhatalommal összefüggő döntésekben, Kádárét valamennyi fontos politikai aktusban november 1-jéig. Most is helyreigazított és visszautasított egy sor hamis tanúvallomást. De el is bizonytalanodott, különben aligha tartotta volna szükségesnek, hogy a szovjet emlékművek lerombolását „galád és becstelen vandalizmusnak, hitvány ellenforradalmi gaztettnek" nevezze, amiért „súlyos felelősséget érez a szovjet néppel szemben". Donáth Ferenc és Vásárhelyi Miklós – miként vallomásaikból ez kitűnik – ekkor már elfogadta a vizsgálat minősítéseit a pártellenzék tevékenységéről. Nagy Imre ehhez fűzött megjegyzéseiből úgy tűnik, hogy életet és éveket jelentő védekező taktikájukat saját elárultatásának tartotta.[66] Szeptember 5-én Rajnai és Szalma terjedelmes jelentést készített a nyomozás befejezéséről. Az „ellenforradalom" általános történetéről szóló bevezetőt (ez a rész már

márc. 28-i országos bírói értekezlet számára írott előterjesztésében dr. Vida Ferenc a következőképpen fogalmazta meg: „[…] míg a szervezkedésben a céltudatos tartós (huzamos) kollektív tevékenységben részt vevők szerepe az ő számukra is tudatosan tervszerű, tehát tudatában vannak annak, hogy az ő cselekvőségük kiegészül mások azonos irányú cselekvőségeivel, és ezekkel együttesen gondolják közös céljukat elérni, addig a mozgalom sokkal lazább, szervezetlenebb, spontánabb jellegű, nem jellemzője a tartósság sem." In *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. 2. köt. Szerk. Horváth Ibolya, Solt Pál et al. Budapest, 1993. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 717. p.

65 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 18. köt. 69–133. p.

66 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. szept. 2. Uo. Vizsg. ir. 8. köt. 97–122. p.

szerepelt az augusztus eleji „vádiratban" is) a moszkvai instrukcióknak[67] megfelelően kiegészítették egy meglehetősen szervetlenül hozzákapcsolt fejtegetéssel, amely a magyar hírszerzés és kémelhárítás „adataiból" tallózva igyekezett alátámasztani azt a hazug állítást, hogy Nagyék „ismerték és tevékenységükben felhasználták az imperialista körök, belső reakciós elemek azon taktikáját, amely az úgynevezett nemzeti kommunizmus támogatásában rejlett".[68] A személyenkénti tárgyalásmódot egyetlen összefüggő történet váltotta fel, megjelent a vádlottak sorában Szilágyi József (ugyancsak BHÖ 1/1-es váddal), a jugoszláv követség pedig mindenütt „egy idegen állam követségére" változott.

A szeptemberre tervezett tárgyalás elmaradt, a vádlottakkal hónapokig semmi sem történt. A Vizsgálati Osztály formai okokból határozatot hozott arról, hogy a nyomozást tovább folytatják, ám 1958. január végéig Nagy Imrével egyetlen kihallgatási jegyzőkönyvet sem vettek fel.[69] Hogy menynyire nem folyt vizsgálati munka, azt mi sem mutatja jobban, mint hogy amikor 1957. december elején jelzést kaptak, hogy „szabad az út a törvényes eljárás előtt", a nyomozás lezárásáról szóló jelentés gyakorlatilag szó szerint megegyezett a szeptember eleji változattal.[70]

Mire azonban a Legfőbb Ügyészség 1958. január 28-ra elkészítette az immár „szabályos" vádiratot, három jelentős változás mégis történt. A perről szóló politikai döntés napján meghalt a másodrendű vádlottnak kiszemelt Losonczy Géza.[71] Már a KB-ülésre készített rövid tájékoztatóban megjelent a talán túl parttalannak érzett „ellenséges csoport" helyett a „zárt csoport" kifejezés, ami aztán így került át a vádiratba, mintegy visszamenőleg kiiktatva a Nagy Imre-csoportból a korábban így vagy úgy „leválasztottakat" (Szántó, Vas, Lukács, Ujhelyi, Rajkné stb.). Végül a jogi minősítésben a „mozgalom" helyére a zárt csoportnak megfelelőbb, egyben súlyosbító „szervezkedés" szó került. A vádirat nem indítványozott zárt tár-

67 Andropov, Rugyenko és Ivasutyin jelentése az SZKP KB-nak, 1957. aug. 26. In *A „Jelcin-dosszié". Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Szerk. Gál Éva et al. Budapest, 1993. Századvég – 1956-os Intézet. 199–201. p.

68 Jelentés Nagy Imre és társai ügyében a nyomozás befejezéséről, 1957. szept. 5. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 17. köt. 208–238. p. (210. p.)

69 Csupán az előzetes letartóztatás havonkénti meghosszabbításáról hozott határozatokon olvasható az aláírása, decemberben és 1958. január 13-án azonban még ez is hiányzik. Uo. Vizsg. ir. 8. köt. 123/a–129. p.

70 Jelentés Nagy Imre és társai ügyében a nyomozás befejezéséről, 1957. dec. 3. Uo. Op. ir. 35. köt. 40–69. p.; Nyomozati összefoglaló a Nagy Imre és társai ügyében lefolytatott vizsgálatról, 1957. dec. 15. uo. 9–39. p.; Hozzájárulás büntetőeljárás megindításához Nagy Imre és csoportja ügyében, 1957. dec. 16. uo. 70–77. p.

71 Halála körülményeit részletesen ismerteti és elemzi Kövér György: *Losonczy Géza 1917–1957*. Budapest, 1998. 1956-os Intézet. 337–354. p.

gyalást, de különleges eljárást javasolt az 1957. évi 4. (népbírósági) törvényerejű rendelet alapján. Eszerint az ügyet a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tárgyalja, egyfokú eljárással, fellebbezési lehetőség nélkül.

Addigra végső fázisba került a vádlottak tárgyalásra való felkészítése is. 1958. január 20-án Nagy Imrével közölték, hogy terheltté nyilvánították, s hogy (a megbízható ügyvédek állambiztonsági szervek összeállította listájáról[72]) védőt választhat. Dr. Virágh Lászlót kérte, jelezve, hogy szabad akaratából régi ismerősét, dr. Hajdu Lászlót választaná. A terheltté nyilvánításról szóló határozatot viszont nem írta alá, azzal az indokkal, hogy a nyomozás befejezése előtt ez törvénytelen.[73] Bemutatták neki a szeptember óta keletkezett vizsgálati anyagokat, néhány kabinetülési jegyzőkönyvet, amelyek hitelességét Nagy Imre megkérdőjelezte, arra hivatkozva, hogy a tavaszi–nyári vizsgálati szakaszban nem ezeket látta. Végül a vizsgálati szervek (az ügyészség kizárásával) ekkor határoztak a vizsgálat kezdete óta tett valamennyi indítványának (bizonyítékok, közte több Kádár-beszéd szövegének csatolása, tanúk meghallgatása) elutasításáról.[74]

1957. december végétől a per későbbi vádlottjairól naponta orvosi jelentések készültek, ami részben arra mutat, hogy bár az MSZMP KB december 21-én úgy döntött, hogy zárt tárgyalást kell tartani, valamilyen nyilvánosságra hozatalra azért gondoltak. Losonczy halála arra figyelmeztetett, hogy „amikor a nagy per elkövetkezik, nem lesz kit felvezetni a színjátékra. Úgyhogy akkor két hétre felvittek bennünket az úgynevezett írószobákba, ahol nem volt poloska, világosabb is volt."[75] Nagy Imre egészségi állapota ekkor „kielégítő" volt, legalábbis dr. Bencze László jelentése szerint, véleményét azonban az ugyanott említett „gyakori szívkoszorúérgörcs", az állandó gyógyszerezés igencsak megkérdőjelezi. Miközben a tétlenség a vádlottak egy részének kóros elhízását okozta, Nagy Imre tizenöt kilót fogyott letartóztatása óta, nyilvánvalóan lelki okokból; ugyanerre vezethetők vissza ismétlődő gyomor- és bélpanaszai.[76]

A háló finom szálai készen álltak, és úgy tűnt, már csak az utolsó mozzanat, a fogságba esett, gúzsba kötött áldozat „elfogyasztása" maradt hátra. Nagy Imre számára pedig az utolsó szó, a tanúságtétel a tárgyaláson. A benne munkáló rendkívül erős késztetéstől megerősítve a szélsőségesen kedvezőtlen körülmények ellenére sem adta fel a reményt, hogy elmondhatja a maga történetét. Ennek két fő eleme volt: a forradalom (a rendkívüli helyzet, amellyel Nagy legtöbb döntését indokolta) és az ebben a helyzet-

72 A listát a Politikai Nyomozó Főosztály állította össze még 1957 augusztusában. ÁBTL V–150.000/ 16. dossz.

73 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 8. köt. 134–135. p.

74 Nagy Imre kihallgatási jegyzőkönyvei, 1958. jan. 23., jan. 24. Uo. 137–143. p.

75 Vásárhelyi Miklós: *Ellenzékben*. Szerk. Tóbiás Áron. Budapest, 1989. Szabad Tér. 180. p.

76 Jelentés, 1957. dec. 28. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 18. köt.

ben politikai mozgástérrel alig rendelkező vezetés, amelyben önmagát „primus inter paresként" határozta meg, de amelyben egész addigi életútjának tanulságai, 1956-ig kialakult és vállalt politikai meggyőződése alapján próbálta menteni a menthetőt.

A vizsgálat tárgya azonban nem az ő életútja volt, még kevésbé Nagy Imre verziója a forradalomról, hanem az a konstruált történet, amelyben elsősorban ő és vezetésével a többiek a szocialista rendszer megdöntésére törtek, szervezkedtek a hatalom megragadására, kiszakították az országot a szovjet szövetségi rendszerből. Lehetséges „üzenete", tematikája már ekkor végletesen leszűkült arra néhány 1956-os jelenetre, amellyel a vád alá kívánta támasztani a majdani ítéletet. Nagy Imre úgy próbált válaszolni a kihallgatók kérdéseire, hogy válaszaival egyszerre cáfolja a valótlanságokat és mutassa fel az ő végső igazságát. Innen adódtak a per során a konfliktusok, amelyek a Nagy Imre víziója és társainak ettől erősen eltérő védekezési stratégiája közötti különbségeket tükrözték.

Utolsó szavak

A legfőbb ügyész, dr. Szénási Géza által aláírt, 1958. január 28-án kelt vádiratot 31-én kézbesítették Nagy Imrének.[77] Előző nap dr. Radó Zoltán tanácsvezető bíró aláírt egy végzést, amelyben ugyanaznap reggel kilenc órára (!) kitűzte a tárgyalást.[78] Ekkor elvileg még eljáró tanács sem volt. Az iratok között fennmaradt egy keltezetlen, kézírásos feljegyzés, amelyre a Legfelsőbb Bíróság elnöke, dr. Domokos József felírt öt nevet, feltehetően ugyanaznap, amikor kézhez kapta a vádiratot.[79] A hatóságok tehát a legelemibb formaságoknak sem tettek eleget: a vádiratot sem a vádlottak, sem a korábban „választott", kirendelt védők nem tanulmányozhatták, sőt arról sem intézkedtek, hogy az ügyet hivatalosan a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa elé utalják. Ezt korrigálandó a tárgyalás határnapját Radó még ugyanaznap, január 30-án február 5-re tűzte ki, ugyancsak végzésben kirendelte a védőket, viszont Domokos csak másnap jelölte ki hivatalosan a tanácsot.[80] Mindez az ügy jelentőségéhez képest apróság, de rávilágít arra, hogy a hosszú várakozás után micsoda kapkodás kezdődött a gépezetben, s hogy a „szabad utat" kapott bíróság mennyire készült a törvényesség betartására.

77 Tértivevény, 1958. január 31. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 568. p.

78 Uo. 44. p.

79 Szigorúan titkos minősítésű cédula Domokos József kézírásával: „Radó tan. eln., Bíró Mihály, Fehér Kálmán, Lakatos Péterné, Sulyán György." Uo. 40. p.

80 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 45–46.; 41. p.

Nagy Imre és a többi vádlott a vádiratot a cella magányában tanulmányozhatta, a védőkkel azonban nem konzultálhattak. Csupán február 4-én, a tárgyalás előtti napon tanácskozhatott ki-ki egy óra hosszat a védőjével, a vizsgálótisztek jelenlétében.[81] Korábban egyébként sem beszélhettek volna sok mindenről, mert a védők is csak február 1-jén kapták meg a több ezer oldalas vizsgálati anyagot, amelyet egy közös helyiségben „tanulmányoztak". A hatóság a „megbízható" ügyvédeket is lehallgatta, hogy ha netalán az utolsó pillanatban valamelyikük „sajátos taktikát" dolgozna ki, arra felkészülhessenek. A felvétel azonban csak azt a döbbenetet és tanácstalanságot rögzítette, amelyet a rendszerhez való abszolút lojalitás és a szakmai értékrend nyilvánvaló szembenállása váltott ki a védőkből. „Óriási anyag, hogyan tudnak vagy tudunk vele egy hét alatt, vagy egy-két nap alatt végezni […] mit lehet Nagy Imrével kezdeni 2–3 óra alatt, kérdezlek téged […] adjanak valami irányelvet […] én nem a tárgyalástól félek, hanem Nagy Imrétől félek […] hogy az istenbe kéne ezt csinálni […] Amit 4 hónapig hallgattak ki, hogy tudjuk azt 2 nap alatt megtanulni […] mondom, milyen lesz az ítélet, majdnem elszólta magát – Ki? – A Szalai[82] […] két héttel szeretnék idősebb lenni […] a jegyzőkönyv minden 2–3. oldalán találkoztam azzal a kitétellel, hogy nézeteimet majd a tárgyaláson fogom kifejteni […] ahogy én az öreget ismerem […] a tárgyaláson sem fog megváltozni Maléter és Nagy Imre sem […] szégyellem magam, hogy tagja voltam ilyen bandának, akik ilyen nehéz helyzetben […] szegény Nagy Imre, ez benne van nyakig […] úgy fogom beállítani, mint gyenge akaratú embert, akit az események sodortak."[83]

Az ügyvédek társadalmi beágyazottságát és kapcsolatait figyelembe véve 1956 novembere óta most került a legnagyobb veszélybe a „diszkréció". Ezt az állambiztonság úgy „oldotta meg", hogy a tárgyalás időtartamára az ügyvédek nem hagyhatták el az épületet. Nagy Imre fokozatosan változó hivatalos megítéléséről a hazai és nemzetközi közvélemény természetesen tudott, ám hogy hol, milyen körülmények között őrzik, azt legfeljebb találgatni lehetett. A román ENSZ-delegátus még 1956 decemberében arról számolt be, hogy Nagy és társai „igen jó hangulatban" vannak közelebbről meg nem jelölt romániai lakhelyükön, de ezután semmiféle hivatalos vagy nem hivatalos tudakozódás (köztük a Nemzetközi Vöröskereszté és az ENSZ magyar ügyben vizsgálódó különbizottságáé) nem vezetett ered-

81 Az 1958. febr. 5-i tárgyalás magnetofonról leírt jegyzőkönyve (tisztázott). Nagy Imre vallomása. Uo. Bírósági ir. 2. köt. 85–86. p. (Egyedül Nagy tette szóvá hivatalos panasz formájában, hogy nem biztosították számára a felkészülés és a védői konzultáció lehetőségét.)

82 Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese képviselte a vádat a tárgyaláson.

83 Ügyvédek lehallgatott beszélgetései 1958. február 1–3. ÁBTL V–150.000/17. dossz. 135–142. p. A lehallgatott beszélgetésekből csupán egyes mondatokat vagy mondattöredékeket rögzítettek írásban.

ményre.[84] 1958. január közepén a magyar kormány vállalkozott arra, hogy egy jól tálalt dezinformációval elejét vegye a Nagy Imre-perről szóló hírek kiszivárgásának. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes amerikai újságíróknak azt mondta, hogy „Maléter olyan bűncselekményekért felelős, amelyek a bíróság illetékességébe tartoznak", Nagy Imrének viszont „felelnie kell azokért a súlyos cselekedeteiért, amelyeket a Magyar Népköztársaság ellen elkövetett".[85] A Maléter-per lefolytatását a nyugati sajtó csaknem bizonyosra vette, az eltérő fogalmazás jóvoltából azonban bizonytalanságban maradt a Nagy Imre-pert illetően.[86] Budapesten is keringtek hírek a közelgő perről, és az ügyvédek is érzékeltették ismerőseik körében, hogy február elejére várható egy-két hetes elfoglaltságuk mivel magyarázható, de a nemzetközi közvélemény kényelmetlen mozgósításának a zárt tárgyalás elejét vette.[87] Sokan még az ítélethirdetés után is úgy hitték, hogy a tárgyalást Moszkvában folytatták le (ha egyáltalán volt tárgyalás). A két világháború között rendezett kommunisták elleni perek idején olykor életeket mentett a nyilvánosság (például Rákosi Mátyás esetében), és még 1956 után is akadt erre példa (Gáli József vagy Obersovszky Gyula ügye). Nagy Imrének és társainak nem adatott meg a lehetőség.

A tárgyalás előestéjén a „rendezők" világosan tudták, mire számíthatnak. Nagy Imre, tisztában lévén a helyzettel, védőjével üzent: „Ha a legsúlyosabb büntetést szabják ki, én semmi körülmények között nem kívánok kegyelmet kérni." Szalma József többször „konzultált" az ügyvédekkel, s Nagy védője, Virágh doktor közölte: Nagy Imre „obstruálni fogja a tárgyalást".[88] Ez semmi mást nem jelentett, mint hogy a volt miniszterelnök nem hajlandó elfogadni a vizsgálat során végig sugallt magatartásmintát, nem tört meg, és előreláthatólag nem is fog megtörni. A zárt tárgyaláson „meglepetésektől" ugyan nem kellett tartani, de az ítélet funkcióinak szempontjából nem volt mindegy, hogyan viselkedik a vádlott. A „világmagyarázati" funkciót maga a (halálos) ítélet is betöltötte volna: az áruló, aki

84 Az erről szóló gyér információkat tekinti át: *Az igazság a Nagy Imre ügyben*. Szerk. Kenedi János. Előszó Kende Péter. Budapest, 1989. Századvég – Nyilvánosság Klub. 13–18. p. [Brüsszel, 1959.]

85 A budapesti rádió 1958. január 16-i adását lásd uo. 24. p.

86 *A Neue Zürcher Zeitung* 1958. január 25-i, a *Daily Telegraph* jan. 29-i írásait, valamint a Reuters ugyanaznapi jelentését lásd ÁBTL V–150.393/6. dossz. 88–89. p.

87 A kirendelt védőügyvédek otthoni telefonjainak lehallgatási jegyzőkönyvei. 1958. febr. 2–5. ÁBTL V–150.000/16/1. dossz. Zima Péter rendőr főhadnagy feljegyzésében azt írja: a „Szabó István" fedőnevű ügynök szerint Tánczos egyik családtagja úgy értesült, hogy februárban lesz Nagy Imre pere. Uo. 17–18. p

88 Ügyvédek lehallgatott beszélgetései 1958. február 1–3. ÁBTL V–150.000/17. dossz. 135–142. p.

„belülről" emelt kezet a szocialista államrendre, elnyeri méltó büntetését. „Népnevelő", didaktikai funkcióját azonban aligha láthatja el a per megfelelő szemléltető „anyag" (vagyis a tárgyalásról „prezentálható" kép, szöveg stb.) nélkül. A teljes tagadás álláspontjára helyezkedő, a vádakat elvi alapon még inkább visszautasító vádlottal az üzenet nem teljes értékű, sőt inkább visszájára fordul.

1958. február 5-én reggel kilenc órakor dr. Radó Zoltán megnyitotta a tárgyalást (nem a Legfelsőbb Bíróság Budapest II. kerületi Fő utca 1. szám alatti épületében, hanem a Gyorskocsi utcai vizsgálati börtönnel egy tömbben elhelyezkedő, Fő utca 70. szám alatti katonai bírósági épület első emeleti tárgyalótermében). A közepes méretű teremben a bírói emelvénytől balra vannak a börtön egyik sétálóudvarára nyíló ablakok, jobbra két ajtó is nyílt: egy az épület folyosójára, egy pedig termet a börtönnel összekötő átjáróba. A törvényesen ott tartózkodók jelenlétének megállapítása után a bíró azonnal elrendelte a zárt tárgyalást. A jegyzőkönyvben nincs nyoma annak, hogy – mint később, júniusban – a tárgyalásról filmfelvétel készült volna (ilyen felvételek azóta sem kerültek elő), magnófelvétel azonban készült, bár a bíró ezt nem jelentette be.[89] A korabeli perrendtartás szerint a népbírósági tárgyalást a szakképzett bíró vezette, a tanácsban rajta kívül négy laikus népbíró (ülnök) foglalt helyet: Bíró Mihály, Fehér Kálmán és Lakatos Péterné[90] pártfunkcionáriusok, valamint Sulyán György, aki azonban – hadbíróként – nem volt „laikus". A vádat Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese képviselte, a tanács jegyzői funkcióját Lengyel Zoltán látta el. A vádlottakon, védőiken és az őket kísérő egyenruhás vizsgálótiszteken kívül más nem volt jelen. A tárgyalás szigorú „koreográfia" szerint zajlott. A bíró a vádiratból felolvasta a vádlottak személyi adatait („azonosítás"), majd az ügyész a vádiratot. Ezután került sor a vádlottak kihallgatására „rendűségi" sorrendben. A perrendtartásnak megfelelően az elsőrendű vádlott, Nagy Imre kihallgatása előtt társait kivezették, így ekkor csak a többiek védői voltak jelen. Az elsőrendű vádlott kihallgatásának befejeztével a teremben maradt, jött a következő, majd sorban a többiek. A IX. rendű Vásárhelyi Miklós ily módon egyetlen társa kihallgatását sem hallotta, Nagy Imre viszont valamennyiükét. Ennek a bírói kihallgatás során elhangzottakra való reagálás szempontjából volt jelentősége. A kihallgatás végeztével ugyanis az ügyész, majd a védők („vádlotti" sorrendben), végül az egyes vádlottak is előbb kérdéseket tehettek fel, azután észrevételeket fűzhettek az elhangzottakhoz. Sajátságosan érvényesült ebben a technikában a „rendűségi" logika és a titoktartási mánia. A „fontosabb vádlottak" cselekedetei

89 A tárgyalás folyamán azonban több ízben felszólította a vádlottakat, hogy hangosabban beszéljenek, arra hivatkozva, hogy rosszul hall.

90 Férje, Lakatos Péter a Köztársaság téri népítéletben vesztette életét, így az ülnök nem volt pártatlan.

az „alacsonyabb rendűek" előtt is rejtve maradtak, az elsőrendű vádlottnak pedig áttekintése volt az ügy egészéről.

Nagy Imre ügye természetesen nem elsősorban jogtörténeti vagy pertechnikai szempontból különleges.[91] Politikai perben a nyomozó hatóság által kreált vádak a döntő jelentőségűek, az ügyész legfeljebb formalizálja ezeket, a bíróság pedig valamiféle kvázi legitimitást ad az eljárásban kifejeződő politikai akaratnak. Ehhez képest a részletek szinte elhanyagolhatók. Ezzel az eljárással a Nagy Imre-per valamennyi vádlottja többé-kevésbé tisztában volt. Nagy Imre kiváltképpen, hiszen 1954-ben a szó szoros értelmében az elsők között kapott összefoglaló képet az 1953 előtti koncepciós perek technikájáról. A formaságoknak kizárólag azok számára volt jelentősége, akik nem úgy döntöttek, hogy emberi méltóságuk lehetőség szerinti megőrzésével eljátsszák kijelölt szerepüket (vagy éppen csak túl akartak lenni az egész komédián), hanem más logikát próbáltak követni. Közéjük tartozott Maléter Pál, Szilágyi József és Nagy Imre is. Maléter úgy gondolta, hogy kihasznál minden lehetőséget az ellene emelt, meggyőződése szerint hamis vádak cáfolatára. Szilágyi elsősorban tanúságot kívánt tenni arról az ügyről és igazságról, amit számára az antisztálinista forradalom jelentett. Maléter, a legkevésbé politikus személyiség – egyetlenként a vádlottak közül –, láthatólag az utolsó pillanatig hitt abban, hogy ha az igazságra fény derül, el fogják ismerni „ártatlanságát". Szilágyi sem törődött politikai szempontokkal, de nem tapasztalatlansága okán, éppen ellenkezőleg, tapasztalataiból a végső következtetéseket levonva helyezte magát kívül a per „jelbeszédén", s vádlott helyett vádlóként viselkedett.

Nagy magatartásában mindkét elem kimutatható, de sajátos ötvözet formájában. Ő is felépítette cáfolatát minden egyes vádpontra, s talán ő is készült valamiféle olyan foglalatra, amilyenre Szilágyi. Hogy ezt a snagovi *Gondolatok*, *emlékezések* nyelvi és fogalmi rendszerében fejtette volna-e ki, vagy netán onnan írt politikai levelei bizonytalanabb, óvatosabb és taktikusabb formájában, az már sohasem derül ki, megnyilvánulásai mindenesetre inkább az utóbbit sejtetik. Valószínűbb azonban, hogy Nagy elsősorban a per törvénytelenségét akarta kimutatni. Éppen ezért ő figyelt leginkább a formaságokra. Mindenekelőtt nyomot kívánt hátrahagyni, az utókor számára beszélt – de nem közös élményükről, a forradalomról, mint Szilágyi József. Mint idézett snagovi feljegyzése mutatja, ő Nagy Imréről akart tanúságot tenni, saját képét hagyományozni az utókorra. Ebben pedig erősen befolyásolta a vád konstrukciója, sokkal inkább, mint Szilágyit vagy Malétert. A vád – szinte ördögien – valójában nem a politikust, a magyar hazafit, az állampolgárt, a törvények megsértőjét vette célba, hanem a kommunista

91 Jogi szempontból a pert igen alaposan elemzi: *The Secret Trial of Imre Nagy*. Ed. Dornbach, Alajos. Forew. János Radványi. London, 1994. Praeger. Dornbach Alajos bevezető tanulmányának átdolgozott változata kötetünkben olvasható.

párttagot. Nagy Imre semmi mást nem akart jobban, mint rekonstruálni a pártszerű Nagy Imre alakját, úgy, ahogyan Snagovban is azt akarta összeilleszteni a magyar forradalommal. A pártszerűség hangsúlyozása ráadásul teljes mértékben egybevágott indulati mozgatórugójával: a bűnbakszerep rákényszerítése miatt érzett keserűséggel és haraggal.

A február 5–6-i, csonka tárgyaláson ez a magatartás még nem „bontakozott ki" teljes mértékben. Radó Zoltán a lehetőségeihez és valószínűleg az elvárásokhoz képest is viszonylag korrekt módon, csaknem elfogulatlanul vezette a tárgyalást.[92] Ekkor még Maléter, Szilágyi, Donáth, sőt teljes mértékben Gimes sem ismerte el bűnösségét.

A tárgyalás első érdemi mozzanataként az egyetlen távol lévő vádlott, Király Béla ügyét a legfőbb ügyész indítványára elkülönítették, Radó ezután olvastatta fel a vádiratot – mégpedig az első hat és fél oldalnyi „történeti-politikai" bevezető nélkül, ami már jelzett valamit attitűdjéből. Tizenöt perc szünet következett, utána a vádlottak közül csak Nagy Imre maradt a teremben. Radó felajánlotta, hogy ülve tegye meg vallomását, Nagy Imre azonban sem most, sem a későbbiekben nem élt a lehetőséggel. Elképzelhető, hogy Radót megijesztette a lesoványodott, beesett arcú, elvékonyodott nyakú kormányfő látványa, de az is lehet, hogy – a forgatókönyv részeként – a bíróság „humanizmusát" kívánta jelezni. Arra a kérdésre, hogy a vádat megértette-e, Nagy „igennel", a következőre – „Általában elismeri-e bűnösségét?" – lakonikus „nemmel" felelt. Ezután Radó közölte, hogy ő csak tényekről kérdez, „politikai és ideológiai kérdéseket a bíróság nem tárgyal le, nem feladata". Saját nézeteit Nagy deklarálhatja, de nem fejtheti ki: „Az utolsó szó jogán mindent elmondhat."[93] Még mielőtt a bíró feltette volna első kérdését, Nagy Imre félbeszakította, s azt kérte, hadd adhassa elő a vizsgálat során elszenvedett sérelmeit, hadd rögzítse véleményét annak törvénytelenségéről. Radó közölte, hogy a kihallgatás végeztével módot ad erre.

92 A per idején Radó 56 éves, 1948 és 1956 áprilisa között katonai ügyész és hadbíró volt, majd az V. kerületi bíróságon dolgozott, 1957 áprilisától volt a Legfelsőbb Bíróság tanácsvezető bírája.

93 Az 1958. február 5-i tárgyalás magnetofonról leírt jegyzőkönyve (tisztázat). MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 2. köt. 10. p. – A februári tárgyalás jegyzőkönyve három változatban maradt fenn. Az első változat (uo. 4–5. köt.) a magnószalagról leírt nyers szöveg, számos félrehallással, hiánnyal. A második változat a leirat tisztázata (uo. 2–3. köt.), amelyet Lengyel Zoltán tanácsjegyző készített az első alapján. Végül a harmadik az erősen rövidített hivatalos jegyzőkönyv (a 330 oldalas szó szerinti jegyzőkönyvnek mintegy harmada), amely az eredeti szófordulatok csupán kisebb részét tartalmazza (uo. 1. köt. 53–113. p.). A következőkben a tisztázott, szó szerinti jegyzőkönyvet használom, az ettől eltérő eseteket külön jelzem.

„Érdemben első kérdésem, hogy 1955 végén, különösen 56-ban, de különösen még az októberi események előtti időben, kérem, a vádlott-társai közül [kik] azok, valamint egyéb, a vádiratban nem szereplő írók és újságírók és más, többé-kevésbé közéleti személyek, akikkel Ön, mondjuk, mint politikai elvbarátaival, vagy politikai vonalának a híveivel gyakrabban érintkezett?" – ez volt a bíró első kérdése, amelyre (s később a hasonló ténykérdésekre) Nagy röviden, az inkriminálható részek jelentőségét csökkentve, a minősítéseket határozottan tagadva felelt.[94]

A pártellenzéki akciókat firtató kérdésekre rendre kijelentette, hogy nem tudott, vagy utólag értesült róluk; kéziratait egy-két személynek adta át. Tagadta, hogy tudott volna az október 23-át megelőző programmegbeszélésekről, Vas Zoltánnal csak „[…] gazdaságpolitikai kérdésekről beszéltek […]. Semmiféle Nagy Imre-kormányprogramról, semmiféle megbízásról nem volt szó."[95] Október 23-án délben Losonczynál ellenezte a tüntetést éppúgy, mint a személyi kérdések megtárgyalását. Bizonyítékul másnap hajnali, az MDP KV által kiküldött jelölőbizottság előtti viselkedését hozta fel. A forradalom alatti döntéseivel kapcsolatban minden esetben a „párt", október 31-ét követően a kormány határozataira hivatkozott, illetve arra, hogy bizonyos döntések nem tartoztak a hatáskörébe (így az utcai atrocitásokkal kapcsolatban: „nekem róják fel, ugye, bűncselekményül azt, amit a belügyminiszter nem tett"[96]). Kétségbe vonta számos, bizonyítékként csatolt irat, jegyzőkönyv hitelességét, így az 1956. november 2-i kabinetülését, az ENSZ-delegátusnak november 1-jétől küldött táviratokét, a budapesti követeknek küldött jegyzékekét, formailag kétségkívül indokoltan, hiszen azokon nem szerepelt szignója vagy aláírása.[97] Elismerte ugyan, hogy az okmányok megfeleltek a kabinet határozatának, de mégsem az ő tudtával mentek ki – szándéka nyilvánvalóan az volt, hogy megkérdőjelezze a bizonyítékok jogi erejét.

A bírói kérdésekre Nagy mind hosszabb fejtegetések keretében válaszolt, amelyeket Radó feltűnő türelemmel hallgatott, többször kijelentve, hogy elfogadja a szerinte „tiszta, világos" válaszokat. Amikor egy alkalommal Nagy Imre kifogásolta a kormány és a kabinet összemosását (a vádiratban ez egy „hallatlan zavaros… vagy zavarkeltő megállapítás"), Szalai ügyész figyelmeztette. A bíró – mindkét félhez szólva – kijelentette, hogy a tárgyalást „nyugodt mederben" kívánja folytatni.[98] Később Szalai, aki fel-

94 Az 1958. február 5-i tárgyalás magnetofonról leírt jegyzőkönyve (tisztázat). MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 2. köt. 11. p.

95 Uo. 23. p.

96 Uo. 41. p.

97 Nagy Imre a híres november 1-jei „note verbale" hitelességét is megkérdőjelezte azzal, hogy a neki felmutatott példányon szereplő szignó „nem az övé". Uo. 46–61. p.

98 Uo. 38. p.

ismerte, s nem is kívánta szó nélkül hagyni Nagy Imre védekezési taktikáját, azt kérdezte: vajon felelős-e a Minisztertanács elnöke, ha azt tapasztalja, hogy egyik minisztere nem végzi feladatát a kormány intencióinak megfelelően? Radó csaknem félbeszakította az ügyész kérdését, mondván, ez nem ténykérdés, s arra kérte Nagyot, hogy erre ne válaszoljon.

A bíró és az ügyész után a védői kérdések következtek – volna. Nagy védője a kéziratok példányszáma után érdeklődött, ez az adat azonban szerepelt a vizsgálati anyagban, és elhangzott a tárgyaláson is. Miután Radó felhívta a figyelmét erre, dr. Virágh elállt a további kérdésektől – talán világosabban látta a tárgyalás lényegét, mint a bíró.

A kihallgatás végeztével következhetett az, amire Nagy Imre kezdettől fogva készült. Kezdte a letartóztatásával, amit törvénytelennek nevezett. A vizsgálattal folytatta, amelynek során „nem jegyzőkönyvezték azokat a tényeket, adatokat, bizonyítékokat, amelyek nemcsak védelmemet szolgálják, de amelyek a velem szembeszögezett tényeket módosítják". Kiemelte, hogy bár „nem légüres térben működött", azt, hogy kinek-kinek mi volt a valóságos szerepe a döntéshozatalban, nem rögzítette a jegyzőkönyv. Nem közölték, hogy mivel vádolják, nem bocsátották rendelkezésére a vizsgálat közben a bizonyító iratokat. Kihallgatója, Kapitány őrnagy többször „disznónak" nevezte, egyszer pedig azt mondta, hogy halálos ellensége, és legszívesebben átharapná a torkát. „Figyelmeztettek, csak úgy barátságosan, hogy ennél sokkal kisebb bűncselekményekért kivégeztek embereket, hogy a magatartásom nemcsak az én sorsomat, hanem a családomét is érinti."[99]

Érdemi védekezését Nagy Imre a kormányfő és a miniszterek magyar közjog szerinti egyetemleges felelősségére alapította. Sokadik utalása Kádár Jánosra (akinek neve még mindig nem hangzott el) arra késztette Radót, hogy – talán első alkalommal – félbeszakítsa, azzal, hogy a tényekről beszéljen. Erre Nagy kijelentette, hogy ő nem dolgozott ki irányelveket a hatalom megragadására, visszautasította az „eszmei előkészítés" vádját is. „Zárt csoport" nem létezett (rámutatott, hogy még a vizsgálat sem használta ezt a szót, a vádiratban találkozott vele először), ennek kritériumai (politikai platform, fegyelem, zárt működési terület, korlátok, összejövetelek, napirend, tárgyalás stb.) hiányoztak. Sorra elmondta, mit és hogyan tett október 23-án, majd feltette a kérdést: hát így akar valaki hatalomra jutni? Cselekedeteit a párt határozatai mozgatták – mondta végül, hozzátéve: ma, az érvényes párthatározatok alapján nem úgy foglalna állást, ahogyan akkor.[100]

A másodrendű vádlott, Donáth Ferenc kihallgatását követően került sor a következő konfliktusra a bíró és Nagy között. Donáth ugyanis felidézte az

99 Uo. 82–85. p.

100 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 2. köt. 86–93. p.

MSZMP Intézőbizottságának 1956. november első napjaiban tartott ülését, amelyen Szántó Zoltán felvetette, hogy miért nem beszélte meg Nagy a pártvezetéssel a semlegességi deklarációt. Nagy Imre azt kérdezte Donáthtól, tudja-e, ki volt jelen a pártvezetőségből akkor, amikor a kabinet döntést hozott. Bár Radó megpróbálta elkerülni, Kádár János neve mégis elhangzott, a tárgyaláson első ízben.[101] Donáth és Nagy között nézeteltérés alakult ki a november 4-i hajnali rádiószózat fogalmazásának kapcsán. Donáth, meglehetősen bizonytalanul, úgy emlékezett, hogy a szöveget neki Nagy Imre, esetleg Tildy Zoltán diktálta. Nagy Imre viszont igen határozottan állította, ő csak az első („Itt Nagy Imre beszél…" kezdetű) és a záró mondatokat („Csapataink harcban állnak…" stb.) tette hozzá.[102]

Kínosabb szóváltásra került sor másnap, február 6-án Tildy Zoltán kihallgatása után, amikor Nagy Imre a következő észrevételt tette: „Tildy Zoltán nem őszinte számos kérdésben." Tény, hogy a szövegből ítélve eléggé megtört Tildy vallomásában voltak olyan pontok, amelyek a felelősség áthárításaként értelmezhetők, amellett Tildy – az addig kihallgatott Nagygyal, Donáthtal és Gimessel szemben – egyértelműen bűnösnek vallotta magát. Alapjában azonban ő is megpróbálta elmondani, mi történt valójában, s a tényeket illetően nem keveredett ellentmondásba Naggyal. Nagy Imre mégis szükségét érezte, hogy leszögezze: a Varsói Szerződés felbontásáról Tildynek „határozott, félre nem érthető véleménye volt" (Tildy mindössze annyit állított, hogy a felbontást Nagy kezdeményezte), valamint hogy Tildy a kabinet álláspontja ellenére engedélyezte, hogy Mindszenty egyenes adásban beszéljen a rádióban. Erre Tildy is „nyilatkozatot" tett arról, hogyan hagyta november 4-e hajnalán őt Nagy Imre egyedül a Parlamentben, azzal a hamis hírrel, hogy a szovjet nagykövetségre megy tárgyalni.[103]

Nagy Imre a legélesebben Kopácsi Sándorral konfrontálódott, aki feltehetően abban a tudatban volt, hogy halálbüntetést kaphat (az erre utaló „szervezkedés kezdeményezése és vezetése" volt a vád, egyébként Donáth, Gimes, Maléter és Szilágyi ellen is, Tildyt, valamint Jánosit és Vásárhelyit „csak" szervezkedésben való részvétellel vádolták). Kopácsival szemben az egyik legsúlyosabb vádpont az volt, hogy a karhatalom soraiba bevette a felkelőket, s így „fegyvert adott" az „ellenforradalmárok" kezébe. Arra hivatkozott, hogy minderre Nagy Imrétől kapott határozott utasítást, amiben volt igazság, továbbá hogy a korábban elgondolt munkás- és diákosztagok már folyó szervezését ugyanezért állították le, ami viszont már távolabb állt a tényektől. Nagy Imre kategorikusan tagadta, hogy a felkelők

101 Donáth Ferenc kihallgatása, uo. 109–110. p., illetve Nagy Imre kérdése Donáth Ferenchez 116. p.

102 Uo. 117–119. p.

103 Az 1958. febr. 6-i tárgyalás magnetofonról leírt jegyzőkönyve (tisztázat). Uo. 3. köt. 30–33. p.

bármiféle bevonására utasította volna Kopácsit – azt már nem tette hozzá, hogy legkésőbb október 30-án jóváhagyta a Forradalmi Karhatalmi Bizottság koncepcióját, amivel maga is egyetértett. Az éles ellentmondás és szóváltás Kopácsit még egyértelműbb Nagy Imre-ellenes nyilatkozatra ragadtatta: Nagy október 28-i beszéde „hadosztályokat adott az ellenforradalomnak, és kiütötte kezünkből a fegyvert".[104]

Az utolsó vádlott, Vásárhelyi Miklós kihallgatása, majd a hozzá intézett kérdések után a láthatólag semmiről sem tudó Radó Zoltán bejelentette, hogy a tárgyalást másnap a tanúk kihallgatásával folytatják. A legfőbb ügyész helyettesére eshetett a választás, hogy az MSZMP Politikai Bizottságában éppen ekkor tárgyalt halasztást „bejelentse". Szalai szót kért, és közölte, hogy bár a vizsgálat törvényes és alapos volt, a bűnösség bizonyíttatott, mégis felmerültek tisztázandó kérdések. Ilyen a Corvin közi felkelőgóc elleni, október 28-ra tervezett katonai akció, Nagy Imre külügyminiszteri tevékenysége, a november 3-i kabinetülés, egyes vádlottak tevékenysége 4-e után, különösen Gimes Miklósé. Ezért Szalai a bíróságot pótnyomozás elrendelésére kérte. Radó sorra kérdezte a vádlottakat, van-e észrevételük, s ők rendre nemmel feleltek (Nagy Imre megfogalmazása – „Nem lehet észrevételem, nem tudok nyilatkozni"[105] – érzékelteti mindannyiuk meglepetését, talán reményét is). Egyedül Szilágyi József emelt kifogást, aki már kihallgatása során számon kérte Losonczy Géza távollétét, s most kijelentette: ellenzi a pótnyomozást. Rövid szünet után (valószínűleg Radó is tájékozódni akart) a bíróság elrendelte a pótnyomozást.[106]

A következő hetekben természetesen semmiféle pótnyomozásra nem került sor, sőt éppen néhány nappal később jelentette Rajnai és Szalma Biszku Béla belügyminiszternek, hogy „az ellenforradalmi események során vezető vagy szervező tevékenységet kifejtő 63 fő előzetes letartóztatott ügyének vizsgálatát lényegében befejeztük", ám „figyelembe véve a kialakult körülményeket", csak 13 fő bíróságnak való átadását javasolták.[107] A többi „ügyben" ugyanis szép számmal szerepeltek a Nagy Imre-perben megidézett (ám a „körülmények" alakulása folytán egyelőre a bíróságon meg nem hallgatott) tanúk, akiknek e kihallgatás alatti magatartása bizonyára latba esett saját ítéletük kiszabásakor. Pótnyomozás helyett az állambiztonság inkább a per valamikori – az addigiaktól jelentősen eltérő – folytatására gondolt. Rajnai már február 6-án jelezte Biszkunak, hogy Radó túl részletesen engedte Nagy Imrét „szerepelni".[108] Valamennyien ismerték

104 Uo. 122–124. p.

105 Uo. 5. köt. 211. p.

106 Uo. 3. köt. 180–182. p.

107 Rajnai és Szalma jelentése Biszku Bélának, 1958. február 10. Uo. Op. ir. 17. köt. 314–319. p.

108 Rajnai jelentése Biszkunak Nagy Imre és társai bírósági tárgyalásának első napjáról, d. n. (valószínűleg 1958. febr. 6.). Uo. 18. köt. 145–147. p.

Kádár ingerült, még a vizsgálat kapcsán tett megjegyzését arról, hogy Nagy Imre és mások (a kommunista bíróság előtt elvárható, annak idején Kádár által is követett, töredelmes-bűnbánó magatartás helyett) „a hon megmentőinek" szerepében tetszelegnek.[109] Március 6-án Ferencsik József ezredes javasolta, hogy Radó helyett dr. Vida Ferenc vegye át Szilágyi József ügyének tárgyalását, „tekintettel arra, hogy Radó Zoltán jelenleg is a Honvéd Kórházban van szívtrombózis és szívizomelhalás betegséggel, és belátható időn belül bírói működését nem folytathatja".[110] Miután Ferencsik néhány hét múlva, immár határidő megjelölésével ismételte meg indítványát, Szénási Géza legfőbb ügyész 1958. március 29-én hivatalos javaslatot tett Szilágyi ügyének elkülönítésére, Domokos József pedig egy Szénási átiratának hátlapjára (!) rótt feljegyzésben jelölte ki Vidát tanácsvezetőnek. Az elkülönítésről szóló végzés ellenére Szilágyi ügye Nagy Imre és társai perének része maradt (azzal azonos iktatószámon „futott"), Vida egyben az egész per tanácsvezetőjévé vált.[111]

A Nagy Imre-per nem volt egyéb, mint a politikai akarat igazságszolgáltatási „kivitelezése". A lebonyolítást végző politikai rendőrség, Rajnaiék eleddig láthatóan teljesen jelentéktelen kérdésnek tekintették, ki is a lánc végén helyet foglaló bíró. Éppen elegendő volt, hogy a legfőbb ügyész képviselője az általuk összeállított vádiratot megfelelően „adja elő" (ekörül nem is volt semmi baj). Tévedtek, ezért a legfelső helyről érkező halasztási kérelmet arra használták fel, hogy hibájukat korrigálják. Radó tárgyaláson tanúsított magatartásából éppenséggel levezethető, hogy a látottaktól-hallottaktól kapott infarktust, de biztos, hogy ettől függetlenül is elmozdították volna.[112] Vida Ferenc kijelölésével tanácsvezetőként általában nem túl tapasztalt, de éppen „ellenforradalmi" ügyekben nagyon is gyakorlott és aktív, politikailag abszolút elkötelezett személy került a tanács élére. A korábbi illegális kommunista (már akkor kapcsolatban állt Kádár Jánossal) a negyvenes években a pártapparátusban dolgozott, ismerte, és feltételezhetően nemigen kedvelte Nagy Imrét.[113] Vida három évtizeddel a per után is

109 Kádár János beszámolója az IKB 1957. jún. 22-i ülésén. In *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 4. köt. Szerk. Baráth Magdolna, Ripp Zoltán. Budapest, 1993. Intera. 193. p.

110 Javaslat, 1958. március 6. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 17. köt. 320–321. p.

111 Ferencsik 1958. márc. 27-én kelt javaslata uo. 322. p. Szénási indítványa és Domokos feljegyzése uo. Bírósági ir. 1. köt. 182. p. r/v. – Szilágyi Józsefet háromnapos tárgyalás után 1958. április 22-én halálra ítélték, és két nappal később kivégezték. A tárgyalás és az ítélet dokumentumait lásd uo. 209–246. p., közli Javorniczky István: *„Eljő az a nagy, szép idő…".* Budapest, 1990. Héttorony. 145–182. p.

112 Felgyógyulása után 1971-ben történt nyugdíjazásáig a Legfelsőbb Bíróság tanácsvezetője maradt. 1977-ben, 75 éves korában halt meg.

113 Vida Ferencet (1911–90) 1942-ben Schönherz Zoltán perében ítélték el, 1945 után többek

vállalta cselekedeteit, s azt állította, hogy semmiféle politikai instrukciót nem kapott, a hatályos törvények és az érvényes párthatározatok szerint döntött.[114] Ez akár igaz is lehet – Vida esetében a „rendezők", Ferencsiktől és Rajnaitól Biszku Bélán át Kádár Jánosig biztosak lehettek abban, hogy az előkészített iratokat helyesen olvassa majd, megfelelő következtetéseket von le az ítéletben, s mindent megtesz a rituálé betartatásáért is. Vida még 1989-ben is jól emlékezett az utóbbi fontosságára: „A véleményem az volt, hogy Radó Zoltán nem volt képes vezetni a tárgyalást, azt inkább a vádlottak irányították. […] nem arra válaszoltak, amit a bíró kérdezett, hanem arról beszéltek, amiről ők akartak."[115]

A „halasztás" hónapjai a vádlottakat – akik a tárgyalástól azt várták, hogy véget vessen a hosszú ideje őket gyötrő bizonytalanságnak – szinte kivétel nélkül megviselték. A hirtelen kelt új remény hamarosan átadta helyét a tökéletes kiábrándultságnak. Február intermezzóvá vált abban a már 1957 késő nyarától tartó időszakban, amikor semmi sem történt. A jelentések szívszorító képet festenek Nagy Imréről is. „Állapota fokozatosan rosszabbodik. Fizikailag elég gyenge, keveset eszik, állandóan lehangolt. Idegileg eléggé megviselt. A fogdában elég gyakran, a kihallgatáson pedig minden alkalommal sír. Az orvosnak is panaszkodik a szívére." (1958. március 6.) „Továbbra is nyugtalan, kihallgatásai alkalmával gyakran sír, fizikailag továbbra is gyenge, keveset eszik." (1957. március 21.) „Állapotában az utóbbi napokban rosszabbodás következett be. Állandó szívfájdalmai vannak, időnként görcsei. A tegnapi nap folyamán a zárkában többször sírt. Gyógyszert az orvostól nem fogad el. […] Kijelentette, hogy gyógyszerre nincs szüksége, »szeretne véget vetni annak az állapotnak, amiben most van«." (1957. április 15.)[116] Az említett kihallgatásokról jegyzőkönyvek nem készültek, annak azonban maradt nyoma, hogy Nagy Imre elesettségében sem omlott össze teljesen. Sőt március elején azt követelte, hogy beadványt írhasson, „amelyben a vizsgálattal, az ügyészséggel és a bírósággal szembeni panaszait, kifogásait és véleményét akarja kifejteni".[117] Az írás ebben az

között a Nagy Imre vezette Belügyminisztériumban is dolgozott. 1957 tavaszán a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumában, majd az országos bírói értekezleten ő volt az „ellenforradalmi" ügyek minősítéséről és a büntető jogszabályok alkalmazásáról szóló vita előadója. Ugyancsak ő volt az első nagy politikai per, Déry Tibor és társai 1957 szeptemberében tárgyalt ügyének bírája. Lásd Vida Ferenc–Faragó Jenő: *Perbe fogott ítélet. Interjúk a Nagy Imre-per tanácsvezető bírájával.* Kézirat, 1989. OHA, sz. n. 50–58. p.

114 Uo. és Borenich Péter interjúja Vida Ferenccel 1–2. *168 Óra*, 1989. július 25., augusztus 1.

115 Vida Ferenc–Faragó Jenő: *Perbe fogott ítélet. Interjúk a Nagy Imre-per tanácsvezető bírájával.* Kézirat, 1989. OHA, sz. n. 59. p.

116 Ferencsik József jelentései a különcsoport őrizeteseiről. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 18. köt. 28–33. p.

117 Ferencsik József jelentése, 1958. március 6. Uo. 28. p.

esetben alighanem az öngyógyítást is szolgálta volna, de nem kapott rá lehetőséget. Azt is követelte, hogy családjának írhasson, s „kijelentette, hogy amennyiben családját nem hozzák haza, illetve nem kap tőlük levelet, éhségsztrájkba kezd – megjegyezte, hogy tisztában van az ebből származó minden következménnyel".[118] Nagy fellépésének még mindig volt annyi hatása, hogy a fogva tartás körülményein enyhítettek (a zárkák helyett világosabb írószobákba helyezték a vádlottakat, javítottak az étkezésen, naponta fél óra sétát engedélyeztek), sőt még a hozzátartozókkal való levélváltás eshetősége is felmerült.[119]

Amint az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. május 27-én határozatot hozott a per folytatásáról, a pótnyomozást gyorsan és kapkodva mégis lefolytatták – az első kihallgatási jegyzőkönyveket május 31-én vették fel, Szalma József pedig június 3-án már határozatot is hozott a nyomozás befejezéséről. Ahogyan várható volt – Szalma is leírta –, semmiféle érdemleges új adalék nem került elő, a „pótnyomozás" iratait nem is terjesztették a bíróság elé.[120] Amikor 1958. június 9-én a tárgyalást az új bíró, Vida Ferenc megnyitotta, a legfőbb ügyész helyettese nem is javasolta a vádirat kiegészítését.[121]

Szalai József viszont engedélyt kért filmfelvételek készítésére. Az ügyészség, ahogy eddig is, az állambiztonsági szervek forgatókönyve alapján járt el – a jelek szerint végleges elképzelés alakult ki a per nyilvánosságra hozatalát illetően, s ebben a post festa közleményen, az esetleges fehér könyvön kívül a mozgókép is helyet kapott. Vida természetesen engedélyezte a felvételt, de a zárt tárgyalásra vonatkozó februári végzést érvényben hagyta.[122]

Nagy Imre – aki egyáltalán nem tűnt megtörtnek – nyomban tiltakozott a zárt tárgyalás ellen („tekintettel arra, hogy ennek a bűnpernek a jelentő-

118 Ferencsik József jelentése, 1958. március 6. Uo. 28. p.

119 Szalma József és Ferencsik József jelentése a Biszku Bélával egyeztetett intézkedésekről, d. n. (1958. ápr. 15. után), uo. 33. p.; Jelentés a Nagy Imre-csoport hozzátartozóiról, 1958. április 29., uo. Op. ir. 17. köt. Míg az előbbi jelentés a „Romániából hazahozottaknak" a levélírást nem engedélyezte (kéthavonta azonban kaphattak volna levelet), az utóbbi Nagy Imréné (és mások) esetében javasolta, hogy közvetlen hozzátartozóitól „esetleg" levelet, illetve „információt" kaphasson. Hogy erre sor került-e, nem tudjuk.

120 A per operatív iratai közé rakták le. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 12. köt.

121 Uo. Bírósági ir. 1. dossz. 1–2. p. – A júniusi tárgyalás jegyzőkönyve két változatban maradt fenn. A magnetofonszalagról leírt, javítatlan, szó szerinti jegyzőkönyv a Bírósági iratok 1–7. dossziéban található, összesen 495 oldalnyi terjedelemben. Bár ez a változat hiányos (egyes tanúvallomásokat például nem rögzítettek), Nagy Imre minden szavát feljegyezték, ezért a továbbiakban erre támaszkodom. A tárgyalás rövidített, hivatalos jegyzőkönyve: Bírósági ir. 1. köt. 346–438. p.

122 Amennyire kivehető, egy kamera dolgozott, a rövidített jegyzőkönyv egy piszkozati változatán szerepel az operatőr, Kaulich János neve.

sége igen nagy, és a közvéleményt, nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi közvéleményt is érdekli, ennélfogva én nem tartom helyesnek és kifogásolom azt, hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa zárt tárgyaláson tárgyalja"), s halasztást is kért, tekintettel arra, hogy a teljes iratanyagot tíz hónapja nem látta. Vida mindkét indítványt elutasította.[123]

Mivel az utolsó tárgyalás óta harminc napnál több telt el, és megváltozott a tanácsvezető személye is, meg kellett ismételni az egész eljárást. Láthatóan ezúttal is siettek, a vádiratból csupán néhány oldalt olvastak fel, és a minden részletre kiterjedő újbóli kihallgatás helyett vádlottanként felolvasták a februári tárgyalás rövidített jegyzőkönyvének megfelelő részét.

Nagy Imre ott és úgy kívánta folytatni, ahol és ahogyan februárban abbahagyta, sőt az akkor ki nem tört, az elmúlt hónapokban benne fortyogó indulatoktól fűtve még többet akart elmondani. Eredménytelen tiltakozása után az obligát bírói kérdésre adott válasza mindennél jobban jelezte ezt a beszédkényszert – és azt is, milyen fogadtatásra számíthat. „Nem érzem magamat bűnösnek, bár a vádiratot megértettem, ellenben kötelességemnek tartom itt, a bíróság előtt kijelenteni, én bűnbaknak érzem magamat, akit nem a saját cselekményeiért vonnak felelősségre, amelyet én állítólag elkövettem, hanem mások cselekményeiért is én állok most itt az igen tisztelt Legfelsőbb Bíróság előtt. Rendkívül rossz érzés bűnbaknak lenni, de vállalom ezt a szerepet… Elnök: (közbeszól) Kérem szépen… Nagy: (folytatja) és igyekezni fogok… Elnök: Önt figyelmeztetem arra, hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa senkit másért, mint amit elkövetett, nem ítél el. Nagy: Ebben bízom, igen tisztelt elnök úr."[124]

Talán Vida Ferenc is észrevette, hogy így nehezen fogja tudni tartani magát a forgatókönyvhöz, ezért a korábbi jegyzőkönyv felolvasása után elmondatta Nagy Imrével önéletrajzát. Erre később egyetlen vádlott esetében sem kerített sort, és türelmetlen, ingerült tárgyalásvezetői stílusához képest feltűnően higgadtan hallgatta, amint Nagy részletesen felidézi részvételét az orosz polgárháborúban, tevékenységét az illegális pártban, 1944-es hazatérését – sok mindent abból, amit Snagovban már nem írhatott le.[125] Vida célja aligha az volt, hogy az utókorra hagyományozza Nagy Imre sajátos önéletrajzi interjúját,[126] inkább a vádlottat igyekezett kifárasztani. Sikertelenül, ez nyomban kiderült, ahogy az élettörténet elért 1955-ig, és a bíró megkezdte a voltaképpeni kihallgatást.

Radóval ellentétben Vidát a legkevésbé sem érdekelték a tények, egyszerűen felolvasta a vádirat egyes pontjaiban szereplő minősítéseket, mint-

123 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. dossz. 3. p.

124 Uo. 12. p.

125 Uo. 52–64. p.

126 1989. június 15-én, az újratemetés előtti napon a Kossuth Rádió esti főműsoridőben sugározta a tárgyalásról készült magnófelvételnek ezt a részét.

ha abban reménykedett volna, hogy Nagy majd rábólint. Ehelyett minden kérdésben éles szóváltás alakult ki, mert a minősítéseket Nagy visszautasította, a sajátjait kívánta rögzíteni, s a végén – a magnóleirat készítőjének gyakori megjegyzése szerint – „nem érteni, mindketten egyszerre kiabálnak". Azokban az esetekben, amikor a bírói kérdés valamiféle tényszerű adalékra vonatkozott, Nagy Imre azonnal „lecsapott", s ragaszkodott ahhoz, hogy a teljes történetet elmondja, Vida pedig gyorsan „visszamenekült" a tárgyalás korábbi fonalához. Így például a november 3-i kabinetüléssel kapcsolatban a bíró arról tudakozódott, hogy a kabinet tagjai letették-e a hivatali esküt. Nagy nemmel válaszolt. Akkor hogyan vehettek részt az ülésen mint államminiszterek? – kérdezte Vida. „Nagy: Engedelmet kérek, éntőlem mint dezignált miniszterelnöktől számon kérnek és kértek számos – például a statárium kihirdetését, nem voltam miniszterelnök, mégis alá kellett írnom […]. Én esküt 28-án tettem, ilyen alapon tehát én október 28-ig semminemű felelősséggel nem tartoznék. Elnök: Kérem, Önt nem azért vonják felelősségre, hát értse meg már, mert miniszterelnök volt, […] hanem az a vád Ön ellen, hogy egy államellenes szervezkedésnek volt a vezetője, amelyik államellenes szervezkedés működött jóval azelőtt, mielőtt maga miniszterelnök lett volna, és amelynek a programját végrehajtotta mint miniszterelnök."[127] A kérdés amúgy is Nagy elevenébe talált, hiszen az egyik legsúlyosabb vádnak érezte, hogy 3-án alkotmányellenesen váltotta volna le a szakminisztereket, holott szerinte csak a kabinet koalíciós kiegészítéséről döntöttek. „Nagy: Hol van az Elnöki Tanács – én kértem, hogy az Elnöki Tanács vonatkozó határozatát… – Elnök: Hát nyilván nincsen. Nagy: Hát elnöki tanácsi határozat nélkül egy ilyen nagy fontosságú, alkotmányjogi kérdést megoldani, azt hiszem, hogy képtelenség… Elnök: Ezt nyilvánvalóan mindnyájan így látjuk, de ez nem szólhat ellent [sic!]. Nagy: Erre a vizsgálat semmiféle bizonyítékot nem produkált. Még a kabinetülés november 3-i jegyzőkönyvét sem produkálta, pedig az is volt, az is van, lennie kell. […] Enélkül nem lehet semmiféleképpen igazolni és bizonyítani a sajtóban megjelent híreket."[128]

Vida az egész kihallgatás során igyekezett a „minősítés" jogát magának fenntartani, s arra szorítani Nagyot, hogy az utolsó szó jogán mondja el a maga álláspontját. Ez nyilvánvaló ellentétben állt a „történetmondói" attitűddel. „Nem szeretném, hogyha mindezek a problémák a tárgyalás menete során, mindezek az elvi döntések, politikai kérdések háttérbe szorulnának, és majd valamikor az utolsó szó jogán beszélhetnék róla. […] Én nem vitázni akarok, és nem döntéseket kérek ezekben a kérdésekben, hanem az álláspontomat akarom lerögzíteni. Ezt kérem. Elnök: Kérem, az álláspontját – az a helyes, ha az utolsó szó jogán rögzíti le."[129]

127 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 2. dossz. 13. p.

128 Uo. 18. p.

A tárgyalás kezdete előtt néhány nappal Nagy Imre új védőt választott, dr. Bárd Imrét.[130] Bárd a tárgyalás idején 74 éves volt, a háború előtt több kommunista perben működött védőként (Nagy választását bizonnyal ez is motiválta), a forradalom után a Budapesti Ügyvédi Kamara kormánybiztosa volt (ezért kerülhetett a választható védők listájára).[131] A tárgyaláson készített jegyzeteiből nyilvánvaló, hogy tisztában volt a helyzet kilátástalanságával,[132] mégis kidolgozott valamiféle taktikát, ami egybevágott Nagy Imre védekezési stratégiájának „rendkívüli helyzetre" vonatkozó részével. Bárd is azt akarta bizonyítani, hogy Nagynak semmiféle eszköz nem állt rendelkezésére a határozatok végrehajtására, a karhatalom szervezésére. Alkalmat adott arra is, hogy Nagy rögzítse, milyen kapcsolata volt a párttal október előtt, hogy 1956 júliusában miről beszélt Mikojannal stb.[133]

Donáth Ferenc ezen a tárgyaláson már bűnösnek vallotta magát. Utolsó párbeszédük Nagy Imrével (az 1956. november 4-e hajnali rádiónyilatkozat fogalmazásáról) immár véglegessé változtatta a két politikus közötti évtizedes, hol lappangó, hol nyílt feszültséget, s igaztalanul fedi el azóta is az ugyanakkor meglévő vonzódást és egymás iránti megbecsülést. Donáth szerint azon a hajnalon ő mindent diktálásra írt, míg Nagy szerint Donáth „elkészítette, amit én jóváhagytam, Szántó is helyeselte, Tildy is helyeselte, hiába, ezt én…, én olvastam be, ezt is vállalom".[134] Bűnösnek vallotta magát Tildy Zoltán is, akivel – ha lehet – még feszültebb volt Nagy utolsó „szóváltása". Tildy mindenáron tisztázni akarta magát a Varsói Szerződésből való kilépés kezdeményezésének vádja alól – Nagy viszont az egyetemleges miniszteri felelősség formális jogi álláspontján állt. Vallomásaikat így áthidalhatatlan szakadék választotta el egymástól, de a volt miniszterelnök ezzel nem elégedett meg, s utólag felmondta az egyetemleges politikai szolidaritást is minisztertársával. November 4-én hajnalban – mondta – „Tildy számára én semmi üzenetet nem hagytam ottan, és Tildyt nem értesíthettem azért, mert a jugoszláv követségről olyan információt kaptam, hogy csak a párt vezető tagjai azok, akik odamehetnek, ővele ezt a tényt én nem közölhettem. Tildy: Úgyse mentem volna el. Nagy: Úgyse – ez mellékes." Tildy vallomását – folytatta, mélyebbre ereszkedve a november 4-i

129 Uo. 21–22. p.

130 Nagy Imre saját kezű megbízólevele dr. Bárd Imre részére, 1958. jún. 5. Uo. 1. köt. 332. p.

131 Bárd a tárgyalás után nem sokkal, 1958. július 11-én elhunyt.

132 Nagyon keveset jegyzetelt, Nagy vallomását pár tucat szóban írta le, a többi vádlott és a tanúk kihallgatásakor szinte csak a neveket, ellenben oldalakat rótt tele matematikai képletekkel. Bárd Imre védő tárgyalási jegyzetei. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 5. füzet (a tárgyalás végén valamennyi védő füzeteit „beszedték", és a periratokhoz csatolták).

133 Uo. 2. dossz. 30–31. p.

134 Uo. 5. p.

mélypontnál is – „nem tartom őszintének, és igen kemény szavakkal azt kell mondanom, hogy vallomása az ő tényleges politikai magatartását és meggyőződését abban az időben nem tükrözi. […] Tildy Zoltán volt a Parlamentben a reakciós elemek gyülekeztető [sic!] pontja, ezt a Parlamentben általában tudták, ott gyülekeztek […] politikai törekvései kommunistaellenesek voltak. Ezt a koalícióval kapcsolatos ténykedése, egyéb más megnyilatkozásai mutatják."[135]

Másnap, június 10-én Gimes Miklós kihallgatása során került szóba először a pártellenzék 1956 októbere előtti kapcsolata a budapesti jugoszláv diplomatákkal és újságírókkal. Nagy – ahogyan a vizsgálat során – most sem volt hajlandó vallomást tenni. „A jugoszláv kérdés is ott van ennek a pernek a háta mögött, és én nem kívánok hozzájárulni ahhoz – mert a jugoszláv pártot vagy kommunisták szövetségét, a jugoszláv vezetőket múltjuknál, tevékenységüknél fogva, amelyeket annak idején a belgrádi nyilatkozatban is megállapítottak, én tisztelem. […] nem vagyok hajlandó, hogy megismétlődjék a Rajk-pernek a gyalázatossága, amikor a per mögé háttérbe odaállították a jugoszláv ügyet."[136] A vádlottak közül Kopácsi Sándor volt az utolsó, akivel Nagy Imre érdemi vitát folytatott – Gimeshez, Maléterhez, később Vásárhelyihez kérdést is alig intézett, Jánosi Ferenchez egyáltalán nem. A karhatalom szervezése maradt a vita tárgya, Nagy Imre továbbra is azt állította, hogy a vonatkozó 28-i és a 30-i nyilatkozataiban semmiféle különbség vagy ellentmondás nincsen, s a végrehajtás során áthágták ezeknek az irányelveit. Kopácsinak kötelessége lett volna ezt jelenteni Münnich Ferenc belügyminiszternek – de nem tette.[137]

Még a második tárgyalási nap végén felvezették az első tanút, Haraszti Sándort, akinek a szervezkedés tényét kellett volna igazolnia. A tanúk egymásutánja természetesen nem volt véletlen, a tárgyalás felépítettségére vallott. Az erősen megtört Haraszti maga is szervezkedés vezetésének vádjával volt fogságban. Vallomásában végig „Nagy Imre-csoportról" beszélt, amire Nagy csak annyit jegyzett meg, hogy „ennek a bizonyítását majd annak idején én magam el fogom végezni, hogy miért nem lehetett zárt csoport".[138] Nagy vitairatairól, amelyek tartalmát és „kezelését" szerzőjük mindvégig pártszerűsége egyik fő bizonyítékának tekintette, Haraszti azt állította, hogy azok „közkézen forogtak". Ez alaposan felpaprikázta Nagyot, most már Haraszti szinte minden szavába belekötött, elsősorban a szervezkedés vádját cáfolandó. Vida ez alkalommal is leszögezte, hogy „a szervezkedés, illetve a mozgalom fogalmához nem tartozik hozzá a tagsági könyv, a tagsági bélyegek, és nem tartozik hozzá az, hogy formális határo-

135 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 3. dossz. 21–22. p.

136 Uo. 4. dossz. 21. p.

137 Uo. 5. dossz. 12–14. p.

138 Uo. 6. dossz. 25. p.

zatokat, következetesen, fegyelem terhe alatt végrehajtsanak", Nagy Imre azonban most sem hagyta szó nélkül az elvi kinyilatkoztatást: „De ez a tény, hogy ilyen tevékenység felmerül, ez alátámasztja azt, hogy ilyen szervezkedés lehetőségéről vagy valószínűségéről van szó."[139]

Június 11-én Regéczy-Nagy László, a budapesti angol követség sofőrje (maga is előzetes letartóztatásban) elmondta, hogyan juttatta ki Kardos László, majd Göncz Árpád közvetítésével Nagy szóban forgó írásait Nyugatra. Az ügyészség ezen a ponton készítette elő az első teátrálisnak szánt jelenetet, amelynek során felmutatják az országba becsempészett kis köteteket a különböző álborítókban, amelyekben *A magyar nép védelmében* címmel a vitairatok Strasbourgban megjelentek. Nagy Imrében a professzor szólalt meg először, s rámutatott az előforduló sajtóhibákra (nemzeti nihilizmus helyett nemzeti kommunizmus), ám ez cseppet sem volt a rendezők ínyére, az pedig még kevésbé, amikor arról kezdett beszélni, ki mindenki olvasta iratait a szervezkedés kibontakozásának időszakában, mivel ekkor ismét elhangzott Kádár János neve. Vida Ferenc erre – túllépve a vádiraton – felelőssé tette Nagyot azért, hogy olyanok kezébe adta a tanulmányait, akikről tudnia kellett, hogy „képesek" azokat Nyugatra csempészni. Nagy felháborodottan tagadott, s mind emeltebb hangon próbálta folytatni: „szerintem a tartalma bűntett tárgyát nem képezheti. A Párt előtt kell ezeket a kérdéseket tárgyalni. Oda is szántam." Ezután – immár kiabálva – közölte: nyilatkozatot akar tenni. Hiába válaszolta Vida, hogy ennek nincs helye, a hangzavarban kivehető maradt Nagy Imre egyik utolsó politikai deklarációja: „Nagy: Tovább kívánok beszélni! Elnök: Tovább beszélni itt nincs helye. […] Nagy: Kérem, azt kívánom még akkor megjegyezni, hogy az én politikai nézeteimnek, azoknak a szempontoknak, az állásfoglalásoknak az alapja, amelyet én képviseltem, amelyet itt a bűnperben mint Nagy Imre-politikát neveznek meg, itt van ebben az anyagban, le van fektetve, a nézeteimet ezekben kifejtettem. […] Sem ellenforradalmi szervezkedés[ről], sem népi demokrácia megdöntéséről [nincs szó], hanem a szocializmusnak a magyarországi viszonyok között való megvalósítását szolgáló célkitűzéseket fejtettem ki. A júniusi politika elvi alapjait fejtettem ki."[140] Ugyanezt „hozta ki" végül Tánczos Gábor tanúvallomásából, aki ugyan mondott olyasmit, hogy a Petőfi Kör vitaestjein „Nagy Imre politikáját népszerűsítették", de Nagy kérdésére, hogy mit is jelentett ez, azt válaszolta: „az 1953-as júniusi politikát".[141]

Június 12-én, a tárgyalás negyedik napján honvéd tábornokok és tisztek tettek tanúvallomást (Váradi Gyula, Tóth Lajos, Uszta Gyula, Janza Károly, Kovács István, Szücs Miklós és mások); ezek elsősorban Maléter Pál

139 Uo. 31. p.

140 Uo. 78. p.

141 Uo. 96. p.

ügyéhez kapcsolódtak, de néhány ponton (a Corvin elleni támadás tervei, a fegyverletételi tárgyalások) Nagyéhoz is. Többnyire „elbeszéltek egymás mellett": a tisztek – ahogy októberben is – felfelé mutogattak (a szolgálati szabályzat szerint erre minden alapjuk megvolt), Nagy pedig párthatározatokra vagy ezek hiányára hivatkozott, ugyancsak okkal. Június 13-án hallgatta ki a bíróság a Minisztertanács titkárnőjét, Molnár Ferencnét, és Nagy Imre személyi titkárnőjét, Balogh Józsefnét. A tanúk nagy többségével szemben ők szabadlábon voltak, de természetesen nem kevés vesztenivalóval. Molnárné ennek megfelelően igazolta azt a vádpontot, hogy Nagy Imre ismerte és jóváhagyta a Dudással való tárgyalásról kiadott kommünikét (Nagy ezt végig tagadta). Vele ellentétben Baloghné alapjában Nagy Imre verzióját támasztotta alá több súlyosan inkriminált eset kapcsán. Megerősítette például, hogy a semlegességről szóló döntés nem volt előkészítve holmi előre kinyomtatott plakáttal (a vád egyik központi állítása szerint Nagy így gyakorolt volna nyomást a kabinet megnevezett és meg nem nevezett tagjaira). Könnyen lehet, hogy Baloghné volt az egyetlen mentőtanú, aki – kijátszva az állambiztonság éberségét – eljutott a tárgyalásig, azzal a szándékkal, hogy kiálljon főnökéért, olykor még az igazság ellenére is. A Köztársaság téri lincseléssel kapcsolatban például azt állította, hogy a hírről személyesen referált Nagynak, mire ő „a katonákat" hívta; a megbeszélés után egyikük kijött, és telefonált, hogy küldjenek a térre csapatokat.[142] Nagy viszont mind a vizsgálat, mind a tárgyalás során – még e számára igen kedvező vallomás hallatán is – határozottan tagadta, hogy bármit tudott volna a Köztársaság téri pártház megtámadásáról.[143]

Balogh Józsefné volt a 27. kihallgatott tanú. Úgy tűnt, nem is lesz több, mert az ügyész szót kért, és bejelentette: beszerezték a nyugati tudósítók 1956 októberében Budapesten forgatott filmjeit, az akkor készült fényképeket. Vida elrendelte a film levetítését – azt nem jelölte meg, milyen bűncselekményt bizonyítana, de ez nem is volt fontos, hiszen a cél most is kizárólag a pszichikai ráhatás volt. A jegyzőkönyvből nem derül ki, mit is vetítettek pontosan,[144] de céljukat – legalábbis részben – elérték, mert Tildy,

142 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir 7. dossz. 84–86. p. Baloghné vallomását a perről kiadott *fehér könyv* egyszerűen meghamisította kiragadott idézetekkel, illetve a vizsgálat során tett, valóban terhelőbb vallomása felhasználásával. Lásd Rainer M. János: Hazugságok és hamisítások. Keletkezés, célok és módszerek. A Nagy Imre-per Fehér Könyve. In *Levéltár és nyilvánosság. BFL napok 1992*. Szerk. Kresalek Gábor. Budapest, 1993. Budapest Főváros Levéltára, 29–42. p.

143 Uo. 88. p.

144 Valószínűleg az „ellenforradalomról" készült valamelyik 1957-es propagandafilmet, esetleg alkalmi összeállítást, amelyben szerepelt vöröszászló- és könyvégetés, alvilági külsejű felkelők, és képek a Köztársaság téri lincselés áldozatairól.

Donáth, Kopácsi, még az addig makacsul védekező Maléter is megrendült nyilatkozattal reagált. Nagy Imre nem tett semmiféle megjegyzést.

E ráhangolás után, mintegy csúcspontként következett az utolsó tanú, a vád koronatanúja, Szántó Zoltán, akit kizárólag erre az alkalomra szállítottak haza Romániából (utána vissza is vitték még öt hónapra). Nagy Imre szemben állt egykori illegális elvtársával, moszkvai kollégájával, főnökével, pártvezetőjével, aki 1938-ban talán egyedül állt ki mellette, és akit talán legtöbbre tartott a pártvezetők közül. Szemben állt, és hallgatta, ahogyan ugyanez az ember sorról sorra, szóról szóra mondja fel a vádirat legsúlyosabb állításait: Nagy Imre október 28-i kormánynyilatkozatában eltért a pártvezetés határozatától; felelős azért, hogy a Varsói Szerződés felmondását nem tárgyalta a pártelnökség, a csoport szervezte a fegyveres felkelést, régóta kapcsolatban álltak a jugoszlávokkal; Nagy nem csupán pártszerűtlen, hanem szovjetellenes is, olyannyira, hogy még a jugoszláv követségen tartózkodó gyerekek is szovjetellenes kijelentéseket tettek.[145] Szántó szót sem ejtett arról, hogy a felidézett eseményekben maga is aktívan részt vett, támogatta Nagyot október 28-a előtt, vele volt a jugoszláv követségen, és egyetértett az ott hozott döntésekkel. Nagy utolsó válaszában – ceterum censeóként – még egyszer rámutatott arra, hogy a párt elnökségének (később Intézőbizottságának) nem ő, hanem Kádár János volt az elnöke, s cáfolta, illetve tagadta Szántó más állításait is.

A tanúkihallgatások végeztével „iratismertetés" következett: öt és háromnegyed órán keresztül olvasta fel a tanácsjegyző Losonczy Géza halotti anyakönyvét, boncolási jegyzőkönyvét, vallomásait, a Szilágyi József ügyében hozott ítéletet és néhány más vallomást, többek között Ujhelyi Szilárdét.[146] Ezután a vádlottak és védőik indítványokat tehettek bizonyításkiegészítésre. Bárd kérte az MSZMP IKB 1956. decemberi határozatának, Nagy Imre október 23-i beszédének és november 9-i lemondónyilatkozat-tervezetének felolvasását. Vida az első indítványt eleresztette a füle mellett, a másik két, az iratokban elfekvő dokumentum tartalmát azonban ismertette. Ezután Nagy Imre kérte a lemondólevél felolvasását – ez megtörtént –, majd javaslatok hangzottak el további tanúk kihallgatására. Bárd kérte Erdei Ferenc meghallgatását („mert nevezett ismeri a vádlott összes gestióit"[147]), Nagy pedig Hegedüs Andrásét, Czinege Lajosét, Rónai Sándorét, Fickert Ferencét, Hidas Istvánét, Mekis Józsefét és Köböl Józsefét. Az ügyész valamennyi javaslat elutasítását kérte (ahogyan egyébként az összes többi indítvány esetében), hivatkozva arra, hogy amit elmondhatnak, „ismert, sokoldalú megvilágítást nyert" vagy „irreleváns" tényekre vonatkozik. Noha az idő éjfél felé közeledett, s a tárgyalás ezen a napon az addigi

145 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 7. dossz. 95–109. p.

146 Uo. 1. köt. 422–424. p.

147 Uo. 425. p.

átlagos tizenkét-tizenhárom óra helyett már a tizenötödik órájában járt, még sor került a vádirat kivonatos ismertetéséből álló vádbeszédre. Ennek végén Szalai József „a legsúlyosabb büntetés" kiszabását kérte Nagy Imrére, Gimes Miklósra és Maléter Pálra.[148] Enyhítő körülményt Nagy esetében nem talált, hangsúlyozta viszont a bíróságra háruló rendkívüli felelősséget; kérte, hogy ítéletük meghozatalakor mérlegeljék a dolgozó nép és a proletariátus jövőjének szolgálatát.[149] Éjjel fél egykor a tárgyalást a bíró elnapolta.

Másnap, június 14-én reggel a védőbeszédek következtek. Bárd Imre abból indult ki, hogy „másfél év távlatából bizonyos objektivitás kötelező az események értékelésénél". Elsősorban a vád által tételezett tudatosságot kérdőjelezte meg, pontról pontra cáfolni igyekezett a „szervezkedés kezdeményezése és vezetése" minősítést. Sem október 23., sem a 23. és 30. közötti napok nem magyarázhatók Nagy valamiféle „tervének" végrehajtásaként – jelentette ki –, de az október 31. és november 4. között történteket ő is „súlyosnak" nevezte. Mentő körülményként a rendkívüli helyzetből indult ki (utalt arra is, hogy a vádirat semmit sem szólt az „ellenforradalom" valódi okairól), s nyomatékosan hangsúlyozta Nagy Imre „összeomlását", „magára hagyatottságát".[150]

A védőbeszédek elhangzása után következhetett volna az a pillanat, amelyre Nagy Imre már oly hosszú ideje várt; amikor az utolsó szó jogán megsemmisítő kritikát, szinte ítéletet mond a vádakról, még egyszer összefoglalja a forradalom történetét, s politikai végrendeletét nagy ívű előadásban fejti ki. Mégsem tette. Semmiképpen sem azért, mintha a végére ő is megtört volna. Amit az utolsó szó jogán elmondott, átgondolt, megformált szöveg, amelyet a filmfelvétel néhány megmaradt kockáján jól láthatóan a tárgyaláson használt füzetéből olvasott fel. „Igen tisztelt Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa! Elnök Úr! Bűnperemben sajnálatosan elmaradt a bizonyításkiegészítés, és csak a vád tanúit hallgatták meg, a vád bizonyítékait vizsgálták. Szerény véleményem szerint a bűnpernek a bűnösség megállapítása mellett az igazság felderítése is fontos feladata. A bizonyításkiegészítés elmaradása tükröződik a vádiratban is éppúgy, mint a vádbeszédben, amelyek nem az objektív tények és nem a történelmi igazság szellemében világítják meg tevékenységemet, felelősségemet. Ezen általános megállapításomon túl részletekbe én nem kívánok bocsátkozni, bízom abban, hogy a Tisztelt Bíróság az ügy és az anyag ismeretében vizsgálja meg az ellenem emelt vádakat és felelősségemet is, és ezt a legjobb lelkiismerete szerint teszi. Igen tisztelt Népbíróság! Igen tisztelt Elnök Úr! Az ügyész úr vádbeszédében reám a legsúlyosabb, tehát a halálbüntetés kiszabását ja-

148 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 428. p.

149 Bárd Imre s. k. feljegyzése a vádbeszédről. Uo. 5. füzet 14. p.

150 A védőbeszéd kivonatát lásd uo. 1. köt. 429–430. p., Bárd saját kezű, illetve gépelt vázlatát uo. 5. füzet 16–18. p., 19. p.

vasolta. Többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könyörületes lenne. Sorsomat tehát a nemzet kezébe teszem. Védőm felszólalása után az utolsó szó jogával elhangzott megjegyzéseimen túl nem kívánok élni, védelmemre semmit felhozni nem kívánok, várom a tisztelt Népbírósági Tanács igazságos ítéletét."[151]

Valószínűleg úgy gondolta, hogy amit történetéről és igazságáról elmondhatott, már elmondta, hagyott annyi nyomot, amennyit hagyhatott. Mennyivel lett volna nagyobb az esély arra, hogy az utolsó szó jogán mondott nagyszabású, de minduntalan félbeszakított beszédét olvashatja az utókor, mint arra, hogy akár snagovi feljegyzéseit, akár a vizsgálat vagy a tárgyalás során általa elmondottakat? Semmivel sem. Ítéletet azért mégis akart mondani, de már nem a vádakról, csak történetének utolsó felvonásáról. A bírósági komédia égbekiáltó igazságtalansága mellett az utolsó pillanatra szinte eltörpült mindaz, amiről a dráma valójában szólt. Nagy Imre ezen túl már tényleg semmit sem kívánt mondani, s amit mondott, nem véletlenül tette az utókort szinte irritáló korrektséggel. A megszólítás, a mondatok hűvössége, tárgyszerűsége a halálra készülő emberé, aki – ha már a törvényszék csúfot űzött a vizsgálatból, a törvényességből, becsületből és igazságból – végső példát akar adni méltóságból. Végső példát, amit addig a tárgyalás körülményei, saját megrendültsége, indulatai okán nem adhatott. Olyan egyszerű szavakkal, amelyekhez hasonlókat – nem véletlenül – csak a *Viharos emberöltő*ben írt le, amelyek között immár nyoma sincs pártnak, ügynek – Nagy Imre már csak felelősségről, lelkiismeretről, igazságról szól, csupa olyasmiről, amiről nem a bíróság, hanem a nemzet dönt.

Másnap, 1958. június 15-én délután öt órakor Vida Ferenc ítélethirdetésre szólította a vádlottakat. „…a Népköztársaság nevében. Nagy Imre elsőrendű vádlott, aki 1896-ban Kaposváron született, apja Nagy József, anyja Szabó Rozália, nős Égető Máriával, egy felnőtt gyermeke van, egyetemi tanár, havi jövedelme 3600 forint nyugdíj, vagyontalan, büntetlen előéletű magyar állampolgár, budapesti, Orsó utca 43. szám alatti lakos, bűnös a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésében elkövetett bűntettben, valamint hazaárulás bűntettében, és ezért őt a Népbírósági Tanács halálra, valamint teljes vagyonelkobzásra ítéli."[152] Az elhangzott szóbeli indoklás mellőzte azt a történeti fejtegetést, amelyet Vida később az írásos ítélet elejére szerkesztett, s amely a vád hasonló kompilációival ellentétben egészen 1945-ig tekintett vissza.[153] Csak az 1955 második felétől kibontakozó szervezkedés és az 1956. november 1. és 4. kö-

151 Uo. 7. dossz. 127. p.

152 Uo. 129. p.

153 Az ítélet végleges példánya: Uo. 461–515. p. Az ismertetett és a véglegesített ítélet szövegében a személyi adatok egyes helyeken eltérnek.

zötti napokra datált hazaárulás adalékait sorolta fel röviden (az ENSZ-hez fordulva, valamint november 4-i rádiószózatában „külhatalmakkal érintkezésbe bocsátkozván azokat nemcsak kényszerintézkedésre bírni törekedett, de felidézte annak közvetlen veszélyét is").

Miután végig hallgatták az ítélet indoklását, a bíró megkérdezte a halálra ítélteket, kérnek-e kegyelmet. E kérdésre válaszolva mondta el Nagy Imre végső üzenetét.

„Engedje meg az igen tisztelt Népbírósági Tanács, [hogy] pár szóval indokoljam a kegyelmi kérdéssel kapcsolatos álláspontomat. A halálos ítéletet, amelyet rám az igen tisztelt Népbírósági Tanács kirótt, én a magam részéről igazságtalannak tartom, indoklását nem tartom megalapozottnak, és ezért a magam részéről, bár tudom azt, hogy fellebbezésnek helye nincs, elfogadni nem tudom. Egyetlen vigaszom ebben a helyzetben az a meggyőződésem, hogy előbb vagy utóbb a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály majd felment azok alól a súlyos vádak alól, amelyeknek súlyát most nekem kell viselnem, amelynek következményeként nekem életemet kell áldoznom, de amelyet nekem vállalnom kell. Úgy érzem, eljön az idő, amikor ezekben a kérdésekben nyugodtabb légkörben, világosabb látókörrel, a tények jobb ismerete alapján igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben is. Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok. Kegyelmet nem kérek."[154]

Az „üzenet" fésületlenebb megfogalmazású, mint az utolsó szó jogán elmondott „ítélet". Ezt Nagy Imre valószínűleg nem írta le – lehet, hogy addigra a füzetét is elvették már. Legfontosabb két mondata azonban – ha lehet – még tömörebb és kifejezőbb, mint az előbbi szöveg bármelyik mondata, s ezek az igazság pillanatának eljövetelébe vetett hitről szólnak. Arról a nyugalomról, ami a halálra készülődőt eltölthette, és valóban vigasztalta.

Napkeltekor

Június 15-én este hét órára járt az idő, amikor Nagy Imre utolsó szavait rögzítette a magnetofon. Mivel az ítélet kihirdetése pillanatában jogerőre emelkedett, és végrehajthatóvá vált, Nagyot Maléter Pállal és Gimes Miklóssal együtt a folyosón elkülönítették a többiektől, majd egy rabszállító kocsin a budapesti Országos Börtönbe (ismertebb nevén: Gyűjtőfogházba), a kőbányai Kozma utca 13. szám alá szállították.[155] Itt valószínűleg

154 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 129–130. p.

155 Az Országos Börtön házi irattárában (Budapest, Kozma u. 13.) található 10. sz. „Törzsszámi és forgalmi napló" (1958. augusztus 7.–1960. január 16.) kötetébe valamikor 1959 nyarán vezették be 8185. naplósorszámon, 476–137. törzsszámon Nagy Imrét (egyidejűleg a két következő számon Gimest és Malétert). A keltezés 1958. június – a nap olvasata bizonytalan, 13., 14. vagy 17. Valószínűleg ezzel egyidejűleg, vagyis utólag töltötték ki Nagy

már az esti félhomályban „léptették be" őket a parancsnoki épület főbejáratától jobbra, az Újhegyi útra eső bejáraton. Az épület folyosójának végén, jobbra, egy szűkebb börtönudvarra jutottak, amelynek jobb oldalán kétemeletes épület, az úgynevezett Kisfogház állt, földszintjén a „halálos zárkákkal". Itt őrizték azokat, akiket első fokon ítéltek halálra, és a fellebbezésben reménykedve a másodfokú ítéletet várták, sokszor hónapokon át, s azokat is, akik jogerős ítélettel, társak nélkül a kivégzésre, esetleg a kegyelemre várhattak. A Kisfogház és a parancsnoki épület közötti kisebb térségen zajlottak a kivégzések.

Nagy Imrééket az udvarról valószínűleg a Kisfogház közepe táján lévő bejáraton át a keskeny, átriumszerű belső térbe, majd onnan az épület parancsnoki szárny felé eső végébe kísérték (vagyis mintegy visszafelé, csak most már belül), ahol magánzárkáik a kivégzőhelyhez legközelebb eső, udvar felőli oldalon voltak. Az épület végén ajtó vezetett közvetlenül a kivégzőhelyre, amelyet így a zárkától mindössze tizenöt-húsz lépés választott el.[156] Itt néhány órára magukra maradtak, talán vacsorát kaptak, és várakoztak.[157]

A népbírósági törvény rendelkezései szerint a másodfokon vagy – mint az ő esetükben is – egyetlen fokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a halálos ítélet meghozatala után nem terjesztette fel automatikusan a kegyelmi kérvényt a kegyelmi jogot gyakorló államfői testülethez, a Népköztársaság Elnöki Tanácsához.

Imre büntetés-végrehajtási törzslapját is (uo. Országos Büntetés-végrehajtási Intézet irattára), amelyen a „befogadás" és a kivégzés dátumaként egyaránt 1958. jún. 15. (!) szerepel. (Köszönetemet fejezem ki Hegedűs B. Andrásnak és Szakolczai Attilának, hogy megosztották velem a Kozma utcai irattárban végzett kutatásaik eredményét.)

156 1996 áprilisában a *Nagy Imre élete és halhatatlansága*, illetve ugyanazon év júniusában a *Vizsgálat egy emberrablás ügyében* c. dokumentumfilmek forgatása során két alkalommal terepbejárást végezhettem a Gyűjtőfogház említett részein. A Kisfogház egy része külsőre a mai napig változatlan, a börtönkórháznak ad helyet. A kivégzésre várók egykori zárkái helyén ma karbantartó műhely (rabmunkahely) van, de az udvarra nyíló két zárkaablak ma is látható. A kivégzőhely 1958-ban még a szabad ég alatt állt, lebetonozva, később kisebb épületet emeltek fölé. Ma ennek és a betonpadlatnak nincsen nyoma, a térséget pázsit borítja, a parancsnoki szárny és a Kisfogház között közlekedő rabok, fegyőrök nap mint nap elhaladnak mellette.

157 Az utolsó órák krónikáját igen részletesen tárta fel Kő András és Nagy J. Lambert „Mit tudunk most csinálni?" (*Új Magyarország*, 1995. június 17.) és A titkok országútján (*Új Magyarország*, 1995. június 24.) c. írása. Utóbbi szerint Nagy Imre dr. Kelemen Endre orvosszakértővel beszélgetett az utolsó éjjelen. Sajnos forrásaikat nem jelölik meg, de a történetet valószínűsíti, hogy az elítélteket kivégzésük előtt megvizsgálta az orvos; Kelemen saját feljegyzése szerint hosszú beszélgetést folytatott Szilágyi Józseffel a kivégzés előtt. Lásd Javorniczky István: *„Eljő az a nagy, szép idő…"*. Budapest, 1990. Héttorony. 179–180. p.

A népbírósági tanács a tárgyalás berekesztése után azonnal kegyelmi tanáccsá alakult át, amelynek a törvény szerint döntenie kellett arról, hogy az elítéltek kegyelmi kérvényét felterjeszti-e. Arról kellett tehát dönteniük, hogy ők, akik néhány órával azelőtt a három ember esetében semmiféle enyhítő körülményt nem láttak alkalmazhatónak, most látnak-e mégis. Ez a minden természetes jogérzéknek és józan megfontolásnak ellentmondó jogszabály kevés kivételtől eltekintve eleve biztosította, hogy a jogerősen kimondott halálos ítéleteket végre is hajtsák, mert még az egyébként abszolút megbízható államfői testület esetleges „szűrőjét" is jobbára kikapcsolta.

Nagy Imre maga nem kért ugyan kegyelmet, de ezt hivatalból megtette helyette az ügyvédje, dr. Bárd Imre. A kegyelmi tanácskozás a jegyzőkönyv[158] alapján nem tarthatott tovább negyven percnél. Az idő nagy részét a védőügyvédek kérvényeinek felolvasása tette ki (a három irat együttesen nyolc gépelt oldal). A tárgyalás este hét órakor ért véget, s négy órával később az Országos Börtönben már kihirdették a kegyelmi tanács végzését is.[159]

Biztosra vehető, hogy Bárd, valamint a Gimest és Malétert védő Révai Tibor előre, még 15-én délután öt óra, az ítélethirdetési tárgyalási szak előtt megfogalmazta a kérvényt, józan számítás alapján biztosra véve a halálos ítéletet. Bárd négyoldalas beadványa alapjában védőbeszédének gondolatmenetét követte, de túl is lépett rajta. Jogi és politikai megfontolásokra hivatkozva javasolta, hogy a tanács ajánlja kegyelemre Nagy Imrét. A „szervezkedés kezdeményezése és vezetése" minősítést nem látta bizonyítottnak, különösen azt nem, hogy Nagy „előkészítette" volna az „ellenforradalmat". Ellenkezőleg, október 23-án tanúsított magatartása azt bizonyítja, hogy a „népi demokrácia álláspontját képviselte". Később nem állt rendelkezésére semmiféle hatalmi eszköz (hadsereg, karhatalom), ezért magatartása hatalom hiányában „értelemmel nem bírt, tehát jogi felelőssége sem állapítható meg". Emellett az alváshiány, a fáradtság, a túlzott igénybevétel miatt még „normális agyműködés" sem várható el. Mindezek alapján a szervezkedés vezetése helyett Bárd álláspontja szerint csupán a „mozgalomban való tevékeny részvétel" (BHÖ 1/2) megalapozott, s nem bizonyítható a hazaárulás vádja sem. Bárd politikai érvelése azért is figyelemre méltó, mert teljes mértékben Nagy Imre álláspontját vette át, azt hangsúlyozva, hogy Nagy a pártvezetés határozatai alapján cselekedett. Rámutatott arra is, hogy a kihallgatott tanúk nem voltak elfogulatlanok. Végezetül felhívta a figyelmet arra, hogy Nagy „népszerűsége még ma is megvan talán", azért az ítélet „politikai optikája nem lehet kedvező".[160]

158 MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 390. p.

159 Jegyzőkönyv az Országos Börtönben 1958. június 15-én 23 órakor tartott ítélethirdetésről. Uo. 392. p.

160 Dr. Bárd Imre kegyelmi kérvénye Nagy Imre ügyében, 1958. június 15. Uo. 384–387. p

A kegyelmi tanács ülésén a kérvények ismertetését követően a legfőbb ügyészt képviselő Szalai József sommásan valamennyi kegyelmi kérvény elutasítását javasolta. A politikai vezetés és az állambiztonság szócsöveként tehát a végső fázisban is éberen őrködött a „törvényes eljárás szabad folyása" felett. Ezután az ülnökök fejtették ki véleményüket, egyhangúlag csatlakozva a legfőbb ügyész indítványához. Érvelésükben egyrészt az ítéletet visszhangozták, „kiemelkedő társadalmi veszélyességről, a bűncselekmények súlyáról" (Lakatos Péterné), „súlyos bűncselekményekről", a „tényekről" (Sulyán György) beszéltek; másrészt szabadjára engedték politikus énjüket. Bíró Mihály „új világháború felidézését" rótta fel Nagy Imrének, a „nemzetközi munkásmozgalom példátlan árulójának" nevezte, Fehér Kálmán szerint pedig „csak" a pártot árulta el. Vida Ferenc tanácselnök összefoglalta a döntést: Nagy Imrét a tanács nem ajánlja kegyelemre. Az ítélet végrehajthatóságáról szóló záradék ezzel életbe lépett.[161] 1958. június 15-én este tizenegy órakor az Országos Börtönben dr. Bimbó István, a Fővárosi Bíróság kiküldött bírája két másik népbíró, egy ügyész és egy fogalmazó, a börtönparancsnok, valamint a kiszállított két védőügyvéd jelenlétében kihirdette az ítélet rendelkező részét és a kegyelmi tanács határozatát. Egyben közölte, hogy az ítéletet másnap reggel öt órakor végrehajtják, amit az elítéltek „tudomásul vettek".[162]

Az életből pontosan hat óra volt hátra. Erről a hat óráról szinte semmi biztosat nem tudunk. Nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy Rajnai Sándor, mint a tárgyalás minden mozzanatáról, az utolsó órákról is írásban tett jelentést Biszku Béla belügyminiszternek,[163] aki bizonyára beszámolt erről – nyom nélkül, szóban vagy telefonon – Kádár Jánosnak. Vannak, akik tudni vélik, hogy valaki – Rajnai, Kádár? – „az utolsó órákban" Moszkvába is telefonált.[164] Kérdés, hogy van-e ennek jelentősége. Ha a feltételezett kommunikáció csupán az információk továbbítására szolgált – s ha egyáltalán megtörtént, aligha történhetett más céllal –, akkor csupán a gépezeti (vagy birodalmi) rutin működött. Több mint másfél esztendős folyamat végállomásán politikai döntéseket ugyan esetleg befolyásolhattak még az utolsó percben lefolytatott, sietős telefonbeszélgetések is, de ennek a valószínűsége ebben az esetben nagyon kicsi.

161 Uo. 390. p.

162 Jegyzőkönyv az Országos Börtönben 1958. jún. 15-én 23 órakor tartott ítélethirdetésről. Uo. 392. p.

163 Rajnai Sándor jelentései a tárgyalásról, 1958. jún. 10–13. Uo. Op. ir. 18. köt. 150–166. p. (A június 9-i tárgyalási napról Ferencsik József készített jelentést, uo. 148–149. p.) A június 14-ről és 15-ről szóló jelentés az iratok közt nem található meg.

164 Aczél György szóbeli közlése.

Sokkal fontosabb volna tudni, hogyan töltötte ezt az utolsó hat órát Nagy Imre. A börtönfolklór szerint egész éjszaka írt[165] – ez teljes mértékben megfelelne mind habitusának, mind az utolsó napokban tanúsított magatartásának. Ám a bizonyosság, a levél vagy feljegyzés a címzetthez (ha volt) nem érkezett meg, s azóta sem került elő. Nagy Imre felesége Snagovból 1958 decemberében hazatérve egy csomagban kézhez kapta férje holmiját – ruhaneműt, cipőt, apróbb tárgyakat. Levelet, feljegyzést azonban nem.[166]

A per irataiban megőrzött, gyakorta lényegtelen dokumentumok láttán, ismerve azok őrzési körülményeit, tudva, hogy az őrzők az örökkévalóságra rendezkedtek be, ki és miért tüntette volna el éppen Nagy búcsúlevelét? A szokásosan hanyag iratkezelést ebben az esetben nyugodtan kizárhatnánk, a kérdésre pedig úgy válaszolhatnánk: senki, mert nem is volt ilyen – ha a megmaradt filmfelvételeken nem lenne látható, hogy Nagy Imre a tárgyaláson jegyzetfüzetéből olvas fel. Márpedig ez a füzet is eltűnt, ahogy minden vádlotté.[167]

A perről szóló legtitkosabb politikai dokumentumok – a Központi Bizottság zárt üléseinek jegyzőkönyvei – Kádár János páncélszekrényéből kerültek elő, Kádár halála és az MSZMP megszűnése után. De Nagy Imre-kéziratok nem voltak közöttük, nem tudnak róluk a Kádár-iratok rendezői,[168] nem közölték a páncélszekrény tartalmából „mazsolázó" anonim iratközlők,[169] és nem kapott kézhez ilyet Nagy Imre leánya, Nagy Erzsébet sem. A Nagy Imrével valószínűleg utoljára beszélő igazságügyi orvosszakértő, dr. Kelemen Endre aligha vihette magával – sokkal alacsonyabb rangú elítélt esetén is állásával, talán szabadságával játszott volna, ha megteszi.[170] Kő András és Nagy J. Lambert belügyi berkekből származó szóbeli közlések alapján azt feltételezik, hogy a levél a büntetés-végrehajtás letéti

165 Méray Tibor: *Nagy Imre élete és halála.* Budapest, 1989. Bibliotéka. 378. p.; Vásárhelyi Miklós: *Ellenzékben*. Szerk. Tóbiás Áron. Budapest, 1989. Szabad Tér. 188. p.

166 Hazatéréséről: ÁBTL V–150.000/90. dossz. A visszaszolgáltatott tárgyak listáját lásd MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 35. köt. 154. p. BM II/8-D aloszt. Leltár, 1959. január 13. Közli *Nagy Imre. Egy magyar miniszterelnök. Élettörténeti kronológia, dokumentumgyűjtemény*. Szerk. Dér Ferenc. Pécs, 1993. Regio. 167. p.

167 Ezzel szemben a bíró, az ülnökök, a védők jegyzetfüzetei megmaradtak, s a periratok között megtalálhatók.

168 Az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének akkori munkatársaival való konzultáció alapján.

169 *El nem égetett dokumentumok* 1. köt.[szerk. Koltay Gábor, Bródy Péter]. [Budapest], 1990. Szabad Tér.

170 Nem lehetetlen viszont, hogy Kelemen (talán évekkel később) szóban közölte a búcsúlevél vagy beszélgetésük tartalmát a Nagy családdal. Méray Tibor szóbeli közlése szerint valamiféle „autentikus" üzenet kijutott a halálraítélttől.

raktárába került, onnan selejtezhették sok-sok kivégzett holmijával együtt 1964-ben.[171]

Marad, amit tudhatunk. Tudjuk, hogy 1958. június 16-án hajnali öt órakor, napkeltekor, Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst kivezették a zárkákból, s tucatnál alig több lépés megtétele után már ott álltak az előzőleg elhelyezett három akasztófa előtt, ahol az este ítéletet hirdető bíró, dr. Bimbó István ismét felolvasta az ítéletet. Jelen volt dr. Doktor János ügyész, dr. Balogh János fogalmazó, két orvos (dr. Kelemen Endre bírósági és dr. Szabó Ernő börtönorvos), Tihanyi Miklós börtönparancsnok, az ítélet-végrehajtó és két segédje – ennyi áll a jegyzőkönyvben. Nyilván jelen volt még néhány fegyőr, akik a vádlottakat elővezették.[172]

Tudjuk, hogy a felolvasás nem tartott tovább néhány percnél (a bíró „az ítéletet, bizonyára, elhadarta"[173]); tudjuk, hogy a bíró ezután felszólította az ítélet-végrehajtót, hogy „teljesítse kötelességét". Tudjuk, hogyan történt a kivégzés. „Bitóként egyenes, négyzetes keresztmetszetű faoszlopot használtak. Valamennyi oldala mellé faéket vertek, így állították függélyesre, így szilárdították meg az aknában; felül pedig általvetették rajta a kötelet. A halálraítélt két csuklóját bal combjához kötötték, fejére csatolták az úgynevezett állazót, egy szíjszerkezetet, ami letapasztotta száját, és állának mozgást nem engedett, úgyhogy kiáltozása nem verhette föl a börtönudvar csendjét. A bitó alatt zsámolyra állították az elítéltet, majd nyakába akasztották a hurkot. Ekkor a hóhérsegédek a bitó megett meghúzták a csigasoron áthaladó kötelet, miközben a főhóhér kirúgta áldozata lába alól a zsámolyt, és kemény mozdulattal oldalt fordítva az elítélt állát, elszakította fejét gerincoszlopától, és ezzel élete fonalát is."[174] A jegyzőkönyv szerint Nagy Imre kivégzésére elsőként került sor, öt óra kilenc perckor; hét perccel később, mi-

171 Kő András–Nagy J. Lambert: A titkok országútján. *Új Magyarország*, 1995. június 24.

172 Jegyzőkönyv a halálbüntetés végrehajtásáról, 1958. június 16. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 393. p. Közli *Nagy Imre. Egy magyar miniszterelnök. Élettörténeti kronológia, dokumentumgyűjtemény.* Szerk. Dér Ferenc. Pécs, 1993. Regio. 163–166. p. Kő és Nagy A titkok országútján c. cikkében azt írja, hogy a jegyzőkönyvet előre elkészítették (ezt igazolja, hogy ez erre szolgáló formanyomtatványba Gimes Miklós nevét a többiekétől eltérően kézzel írták be), s az ítélet-végrehajtó nem az abban szereplő Bogár János volt (aki szerintük abban az időben orvosi kezelés alatt állt), hanem egyik segédje, Csúcs Mátyás. Érdekes módon hasonló, de politikai indítékú „helyettesítésről" tud Méray Tibor: *Nagy Imre élete és halála*. Budapest, 1989. Bibliotéka. 378. p. Kő és Nagy cikke szerint jelen volt Rajnai Sándor is. A halálbüntetés végrehajtásának jegyzőkönyve kötetünk 223. oldalán is olvasható.

173 Petri György: Nagy Imréről. In *Petri György versei*. Budapest, 1991. Szépirodalmi. 233. p.

174 Szász Béla: *Minden kényszer nélkül. Egy műper kórtörténete*. 2. kiad. München, 1979. Újváry „Griff". 290. p. Lényegében ugyanígy írja le Fehérváry István: *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956*. München, 1978. Alpha. 49. p.

közben előbb Maléter Pált, majd Gimes Miklóst is kivégezték, „az orvosok jelentik, hogy Nagy Imre elítélt szíve 5 óra 16 perckor megszűnt dobogni". Félóra után az orvosok a halál beálltát ismételten megállapították.[175]

Tudjuk, hogy mi történt a testtel. Tudjuk, koporsóba tették, és a börtön sétálóudvarán ásták el, jeltelenül, s a betemetett gödörre ócska bútorokat, limlomot hánytak. Tudjuk, hogy 1961. február 24-én titokban kiásták a koporsókat, köréjük kátránypapírt drótoztak, és átvitték a szomszédos Rákoskeresztúri új köztemető 301-es parcellájába, ahol a halottakat hamis nevek alatt (Nagy Imrét „Borbíró Piroska" fedőnéven) jeltelen sírba ismét elföldelték.[176] Tudjuk, hogy 1989 tavaszán, több hónapos nyomozás után a sírok helyét felderítették, a maradványokat exhumálták.[177] Tudjuk, hogy 1989. június 16-án egész napos gyászszertartás után ünnepélyesen eltemették ugyanarra a helyre, ahol 1961 óta nyugodott.

Megjelent a szerző *Nagy Imre 1953–1958. Politikai életrajz 2.* című könyvében.
(Budapest, 1999. 1956-os Intézet. 392–437. p.)

175 Jegyzőkönyv a halálbüntetés végrehajtásáról, 1958. június 16. MOL XX–5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 393. p.

176 Kő András–Nagy J. Lambert: A titkok országútján. *Új Magyarország*, 1995. június 24.

177 Pajcsics József: Nagy Imre és mártírtársai sírhelyének felkutatása. *Rendészeti Szemle*, 1993. 10. 89–106. p.

A PER VÁDLOTTJAI
Nagy Imre
Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Jánosi Ferenc
Kopácsi Sándor, Losonczy Géza, Maléter Pál
Szilágyi József, Tildy Zoltán és Vásárhelyi Miklós

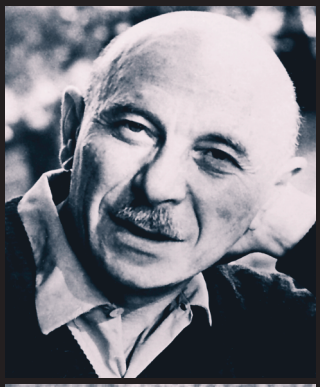

Budapesti Fővárosi Bíróság Népbíróságá Tanácsa.

TB.Nb.003.../.1958/19-II. /Legfelsőbb Bir.szám./

J e g y z ő k ö n y v.

Készült a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése büntette miatt N a g y I m r e és társai ellen inditott bünügyben a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbirósági Tanácsa ..TB.Nb.003/1958-18.számu.1958.évi.junius hó.15.napján.kelt.itélettel..... megállapitott halálbüntetés végrehajtásáról.1958.junius hó 16.napján reggel 5.órakor.

J e l e n v o l t a k :

dr.Bimbó István kiküldött biró.

dr.Balogh János ,fogalmazó.

dr.Doktor János ügyész.

dr.Kelemen.Endre.... birósági orvos.

dr.Szabó.Ernő..... börtön orvos.

Tihanyi.Miklós.alez. Orsz.Bört. pk. részéről.

....Nagy.Imre.....

....Maléter.Pál...

....Gimes.Miklós.. elitéltek.

....Bogár.János.... Itéletvégrehajtó.

.....

....Csucs.Mátyás.....

....Fülöp.Istvón..... Itéletvégrehajtó segédei.

A kiküldött biró megállapitja,hogy a megjelenésre kötelezettek valamennyien megjelentek.

Kiküldött biró az elitélteket elővezetteti.

Kiküldött biró megállapitja N a g y I m r e, M a l é t e r P á l, Gimes.Miklós....., személyazonosságát,majd felolvassa a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbirósági Tanácsa TB.Nb.003/ 1958-18.sz.itélet rendelkező részét,valamint a Népbirósági Tanács kegyelmi tanácskozásának eredményét, ..., mely szerint a halálos itélet vádlottakon végrehajtható.

Kiküldött biró az elitélteket az itélet végrehajtása céljából átadja az itéletvégrehajtónak azzal,hogy teljesitse kötelességét.

KÖZPONTI LEVÉLTÁR

Az itéletvégrehajtó és segédei Nagy Imre elitélt kivégzését
...5..óra..9. perekor,

Maléter Pál elitélt kivégzését
...5..óra..12 perekor.

..Gimes Miklós elitélt kivégzését
...5..óra..14.perekor - megkezdték és annak befejezését a kiküldött birónak jelentették.

Kiküldött biró felhivja az orvosokat,hogy a halál beálltáról győződjenek meg.

Az orvosok jelentik,hogy

Nagy Imre elitélt szive ....5..óra..16. perekor,

Maléter Pál elitélt szive....5..óra..24 perekor,

..Gimes Miklós elitélt szive ....5...óra..28.perekor - megszünt dobogni.

Az itéletvégrehajtásánál jelenlévők fél órára visszavonulnak.

Fél óra mulva a kiküldött biró utasitására az orvosok az elitélteket ujra megvizsgálták és jelentik,hogy a Lakát vette~~Nagy Imre.....óra....perekor,~~ ~~Maléter Pál....óra....perekor,~~ ~~.....óra.....perekor meghalt.~~

Kiküldött biró az itéletvégrehajtási eljárást befejezettnek nyilvánitja azzal,hogy az itéletvégrehajtás során felmerült ...120...Ft.....fill. orvosi költség, ...Ft.....fill. utiköltség a /pót/költségjegyzék ..... tétele alatt nyertek feljegyzést.

Kmft.

kiküldött biró.

fogalmazó.

ügyész.

birósági orvos.

börtön orvos.

Orsz.Bört.Pk. részéről.

KÖZPONTI LEVÉLTÁR

A Nagy Imre-per áldozatainak exhumálása és azonosítása
az Újköztemető 301-es parcelájában, 1989. március végén
Nagy Imre és társai újratemetési szertartása a Hősök terén 1989. június 16-án

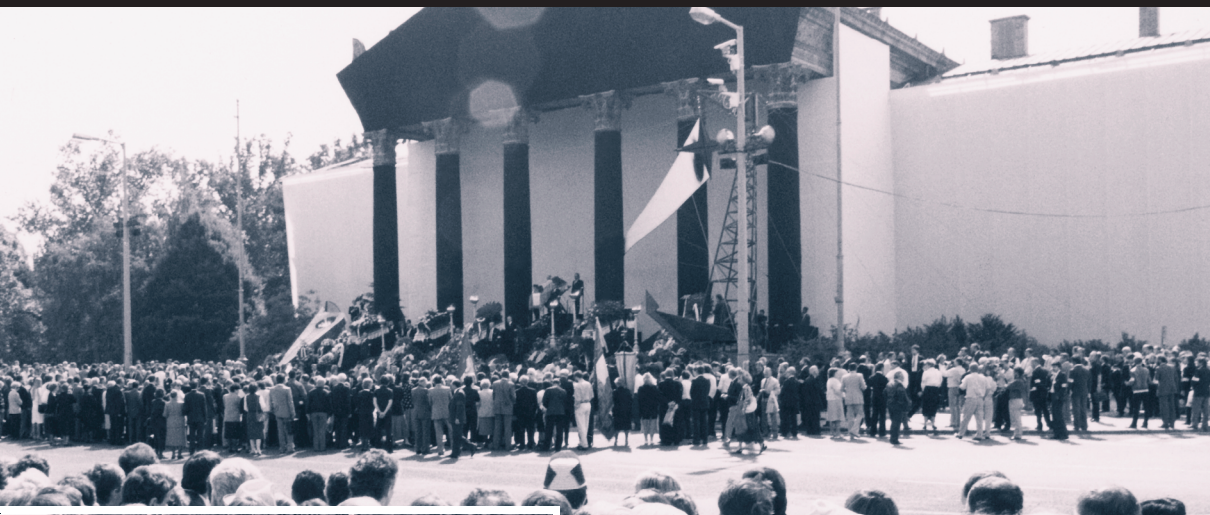

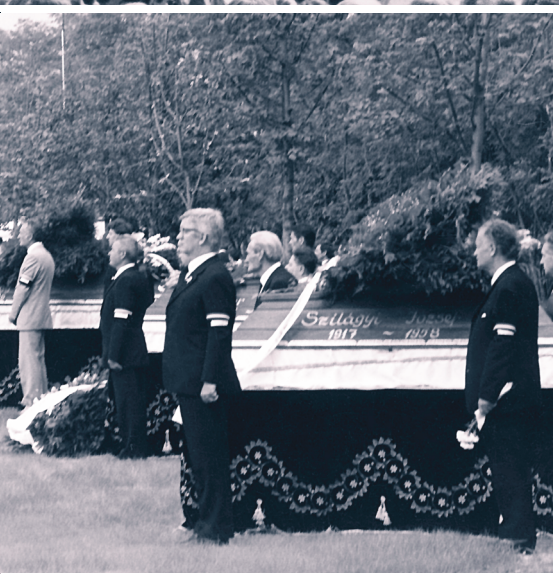

Nagy Imre és társai újratemetési szertartása 1989. június 16-án
Az Újköztemető 301-es parcellája 1989. június 16-án reggel. Az Inconnu Csoport kopjafái

A rehabilitációs per tárgyalásán 1989. július 6-án
Nagy Erzsébet és Szilágyi Júlia

dr. Nyíri Sándor
a legfőbb ügyész helyettese

dr. Czili Gyula bíró
a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese

Hegedűs B. András

Gimes Miklósné

Halda Alíz

dr. Róth Miklós ügyvéd
Gimes Miklós és Kopácsi Sándor
jogi képviselője

dr. Szilbereky Jenő
a Legfelsőbb Bíróság és egyben a héttagú
Elnökségi Tanács elnöke

dr. Dornbach Alajos ügyvéd
dr. Donáth Ferenc, dr. Jánosi Ferenc,
Maléter Pál, Nagy Imre,
Szilágyi József és Vásárhelyi Miklós
jogi képviselője

Gyenes Judith, Maléter Pál özvegye

dr. Bánáti János ügyvéd
Tildy Zoltán
jogi képviselője

Az előzéken a per vádlottjai az ítélethirdetéskor: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Jánosi Ferenc (középen a hátsó sorban), Donáth Ferenc, Maléter Pál, Vásárhelyi Miklós, Gimes Miklós, Kopácsi Sándor.
A tárgyalásról fényképfelvétel nem ismert, az eseményt filmkamerával rögzítették. Ez a kép a szereplőkről a filmszalag egymást követő kockáiból készült.

Jegyzőkönyv a halálbüntetés végrehajtásáról: MOL XX-5-h Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 543. p.

A fotók az 1956-os Intézet gyüjteményéből valók.
Az 1989-es tárgyalás felvételeit Nagy Piroska készítette.

B. M. Politikai Nyomozó Főosztály
Vizsgálati Osztálya

SZIGORÚAN TITKOS!

Biszku Béla [aláírása]

Engedélyezem:
dr. Szénási [aláírása]
Legfőbb Ügyész

Jóváhagyom:
Belügyminiszter

H A T Á R O Z A T
az előzetes letartóztatás elrendeléséről.
Budapest, 1957, április 8.

Megvizsgáltam Nagy Imre /:1896, Kaposvár, Szabó Rozália:/ magyar nemzetiségű, magyar állampolgár, egyetemi tanár, budapesti lakosra vonatkozó anyagot és

m e g á l l a p í t o t t a m ,

hogy a Magyar népköztársaság Belügyminisztériuma rendelkezik olyan anyagokkal, amelyek Nagy Imre államellenes, ellenforradalmi tevékenységét bizonyítják.
Ellenforradalmi, államellenes tevékenységét számos tanú vallomása és a Belügyminisztérium birtokában lévő tárgyi bizonyítékok bizonyítják.
A fentiek alapján

h a t á r o z a t o t

hoztam Nagy Imre előzetes letartóztatására a BHÖ. I/1. 1. bek. meghatározott, a népi demokratikus államrend és Népköztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény elkövetése miatt.
Az előzetes letartóztatás elrendelését az indokolja, hogy Nagy Imre olyan súlyos bűncselekményeket követett el, hogy szabadlábon hagyása esetén a szökésétől tartani lehet.
Az elrendelt előzetes letartóztatás a Bp. 99. §. 2. és 3. bek. értelmében két hónapig tart, ezen túl a nyomozás meghosszabbítását a Legfőbb Ügyész engedélyezi.

[saját kezű aláírás]
Ferencsik József
ezredes

A határozat kihirdetését tudomásul vettem:
Budapest, 1957 április 15.

[saját kezű aláírás]
Nagy Imre

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Vizsg. ir. 1. köt. 4. p.

A Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyésze
Budapest

Fellebbezés

1957. április 14-én du. 3 órakor, a Román Népköztársaság területén lévő Snagovban, ahova a román–magyar egyezmény értelmében 1956. november 23-án, akaratunk és tiltakozásunk ellenére szovjet katonai fedezettel repülőgépen feleségemmel együtt szállítottak bennünket, és ahol letartóztatásomig a román állambiztonsági szervek fegyveres katonai és polgári közegeinek őrizete alatt laktunk – megjelent a magyar belügyminisztérium és a román belügyminisztérium négy beosztottja. A magyar vezető közölte velem, hogy a Magyar Népköztársaság kormányának utasítására államellenes bűncselekményekért őrizetbe vesz, átkutat és házkutatást tart a lakásban. A letartóztatás és házkutatás ellen tiltakoztam és kértem tőle a letartóztatásra és házkutatásra vonatkozó ügyészi végzést. Tiltakozásomban hivatkoztam a román–magyar egyezményre is. A magyar BM-megbízott közölte velem, hogy ügyészi végzést, vagy határozatot felmutatni nem tud, ilyennel nem rendelkezik – majd a magyar határ átlépése után fogják nekem felmutatni. Tiltakozásomra közölte velem, hogy amennyiben rendelkezésének nem vetem magamat alá, kénytelen lesz erőszakot alkalmazni. Erre kijelentettem, hogy az erőszak elkerülésére alávetem magamat rendelkezéseinek.
1957. április 14-én este repülőgépen a Budapest–Tököli repülőtérre érkeztünk. Az ott várakozó BM-beosztottaktól ismételten kértem az ügyészi végzést, amely letartóztatásomra vonatkozik. Azt a választ adták, hogy majd meg fogom kapni. Tiltakozásomra kétoldalt karon ragadtak és egy autóba ültettek. Kijelentettem, hogy az erőszaknak kénytelen vagyok engedni.
A Fő utcai fogházban szintén kértem az ügyészi végzést. Itt azt a választ kaptam, hogy majd fél óra múlva.
1957. április 15-én, első kihallgatásom alkalmával közölték velem először írásban az előzetes letartóztatásomra vonatkozó ügyészi végzést. A közlés tudomásulvétele alkalmával szóban közöltem a vizsgálatvezetővel, hogy tiltakozom az előzetes letartóztatás ellen;
1. mert sem államellenes, sem ellenforradalmi bűncselekményt, sem olyan cselekményt, amely a magyar törvények, jog és igazság alapján bűncselekménynek minősülne – nem követtem el;
2. mert a Román Népköztársaságban a magyar és román kormány között 1956. november 22-én kötött egyezmény alapján tartózkodtunk, amelynek értelmében a nemzetközi jog, a menedékjog és a vendéglátás nemzetközi szabályai biztosította jogokat élvezzük. A hivatkozott egyezmény 3. pontja megállapítja, hogy a román kormány nem utasíthat ki bennünket, hogy harmadik országba – a magyar kormány beleegyezésével eltávozhatunk, s hogy Magyarországra a magyar kormány engedélyével csak saját kívánságunk alapján lehet

visszatérni. A Román Népköztársaság területén történt letartóztatásom tehát a nemzetközi jog, a menedékjog, valamint a román–magyar egyezmény durva megsértését jelenti mind a magyar, mind a román kormány részéről;
3. mert az 1956. november 21-én megkötött magyar–jugoszláv egyezmény értelmében, amely biztosította számunkra, hogy lakásunkra szabadon hazatérhetünk, s hogy személyi biztonságunkat a magyar kormány garantálja – tevékenységünkért ellenünk semmiféle retorzióval nem élnek a magyar hatóságok. Ezt az egyezményt a magyar kormány 1956. november 22-én, amikor a jugoszláv követség épületét elhagytuk és újra magyar területre léptünk, egyszer már megszegte, amikor szovjet katonai fedezettel Romániába szállítottak bennünket. Letartóztatásommal megszegték az egyezmény ama pontját, amely szerint velünk szemben semmiféle retorziót nem alkalmaznak. Letartóztatásom tehát a két ország közötti egyezmény durva megsértése;
4. mert számos magyar államférfi, maga a miniszterelnök is több alkalommal kijelentették, s egy kormánynyilatkozatban is megjelent, hogy a statáriális eljárás alá eső bűncselekmények kivételével, az 1956. november 4-ét megelőző cselekményekért senkit büntetőjogi felelősségre nem vonnak. Letartóztatásom ennek is durva megsértése;
5. mint köztudomás szerint 1955 tavaszán két esetben súlyos szívtrombózis (coronarea-trombózis) betegségen estem át, utána 8 hónapig feküdtem, s állandó orvosi kezelésben részesültem. Romániában is orvosi kezelés alatt álltam egészen letartóztatásomig. Egyéb súlyos betegséggel is állandóan kezeltek a legutóbbi időkig, jelenleg is kezelésre szorulok. 61 éves korban ilyen betegségekkel börtönviszonyok között, bűnügyi vizsgálat izgalmai számomra azt jelentik, hogy életveszélynek vagyok kitéve, amely halált jelenthet a számomra akkor is, ha a bíróság felmentene, vagy enyhébb büntetéssel sújtana.
A fentebb elmondottakra való tekintettel előzetes letartóztatásba való helyezésem ellen fellebbezéssel élek és kérem szabadlábra helyezésem.
Egyben kérem, hogy tekintettel arra, hogy letartóztatásom a nemzetközi menedékjog és nemzetközi egyezmények megsértését jelenti, az érintett országok illetékes képviselőit az ügy vizsgálatába bevonni szíveskedjenek.
Betegségemmel kapcsolatban kérem orvosaim: dr. Rusznyák István és dr. Hajnal Imre professzorok, akadémikusok és kezelőorvosom dr. Földi Mihály adjunktus meghallgatását.
Egyúttal kérem, hogy a velem együtt annak idején Romániába szállított és jelenleg is ott tartózkodó feleségem számára, aki miattam vétetlenül bűnhődik, a magyar kormány tegye lehetővé lakásunkra – Budapest, II. Orsó utca 43. sz. alá való hazatérését és ennek érdekében a szükséges intézkedés megtételét.

Budapest, 1957. május 10.

Nagy Imre [aláírása]

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 1. köt. 29–31. p.

A Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyészének
Budapest

1. Magatartásom, amely szerint a bűnügyi vizsgálat során hozzám intézett kérdésekre megtagadom a választ és a vizsgálati jegyzőkönyveket nem írom alá, lényegében elvi, politikai tiltakozás az ellen, hogy teljesen igazságtalanul és a szóban forgó kérdéseknek az illetékes pártszervek előtti politikai és elvi tisztázása és kivizsgálása nélkül, államellenes és ellenforradalmi bűncselekmények miatt előzetes letartóztatásba helyeztek, börtönbe zártak és bűnügyi vizsgálatot indítottak ellenem, nyilvánvalóan bűnper rendezése céljából.
2. Nagy Imre és társai bűnpere megrendezésében nyilván többről van szó, mint egyes olyan személyek büntetőjogi felelősségre vonásáról, akik az 1956. októberi–novemberi események során egyes bűncselekményeket elkövettek. A párt vezetése és a kormány a bűnper megrendezését nem egyes személyek büntetőjogi felelősségre vonása céljából, hanem fontos politikai okból tartja szükségesnek azzal a koncepcióval, hogy az 1956. október–novemberi magyarországi eseményeket, amelyeknek megítélésében a párt vezetése és a kormány álláspontjától eltérő, vagy azzal ellentétben álló vélemények vannak, az objektív tények és a történelmi igazság alapján való politikai tisztázás elől elvonva, egy bűnper szűk keretei közé szorítva bűncselekmények sorozatává nyilvánítsa, lényegüket, szerepüket és a történelmi tényeket pedig meghamisítsa, eltorzítsa annak a nézetnek megfelelően, amely az októberi–novemberi eseményeket ellenforradalomnak tekinti. Arra való tekintettel, hogy az 1956. októberi–novemberi magyarországi eseményeknek igen nagy nemzetközi jelentőségük van, s a világpolitikában oly nagy súllyal jelentkeztek, hogy annak hullámai ma sem ültek még el, az ellenforradalmi koncepciónak (annak ti., hogy az 1956 október–novemberében lezajlott magyarországi események ellenforradalom, tehát ellenforradalmi bűncselekmények sorozata voltak) az igazságszolgáltatás területére való átvitelét rendkívül veszélyesnek tartom egy olyan bűnperben, amelyben a bíróság lényegében az október–novemberi események politikai megítélésében tör lándzsát olyan cselekményekért indított bűnperben, amely az ellenforradalmi perek betetőzéseképp a kormány és a pártvezetés számos tagjának tevékenységét ítéli meg. Ezért általában az igazságszolgáltatásban, de különösen ebben a perben, amely nem közönséges bűncselekmények miatt indul, hanem
3. politikai jellegű, az ellenforradalmi koncepciót nagyon veszélyesnek tartom és említett magatartásommal tiltakozom ellene. Ez a koncepció ugyanis egy bizonyos esemény eleve kialakított és a mindenkori politikai célszerűség által megkövetelt politikai értékelése már a folyamatban lévő bűnügyi vizsgálat során jelentkezik. A nyomozó szervek a bűnügyi vizsgálat során nemcsak az október–novemberi események általános értékelése, hanem egyes cselekmények elbírálása alkalmával is, egy politikai irányzat, a vád alá helyezett személyeknek

az októberi–novemberi események megítélésében vallott politikai elvi nézeteivel szembenálló, vagy attól lényeges kérdésekben eltérő irányzat álláspontján állva ítélik meg a vizsgált cselekményt, ami azt jelenti, hogy olyan cselekményt is bűncselekményként kezelnek, ami sem a másik, a forradalmi koncepció alapján, sem a törvényeknek az ellenforradalmi koncepció nélküli magyarázása alapján, nem tekinthető semmiképp sem bűncselekménynek.
Magatartásommal tehát azért tiltakozom az ellenforradalmi koncepciónak a bűnügyben való alkalmazása ellen, mert az ellenforradalmi koncepció alapján, amely politikai nézet, vagy meggyőződés és nem törvényekben lerögzített elv, tétel vagy igazság, bűncselekménnyé minősül, vagy minősíthető olyan cselekmény is, amely különösen a magyar törvények alapján nem minősíthető annak.
4. Fentebb ismertetett magatartásom politikai tiltakozás az ellen is – ami az előzőkből logikusan következik –, hogy a magyar kommunista ellenzéki mozgalom, az az eszmei-politikai harc, amelyet ez az ellenzék hosszú éveken át vívott a Rákosi–Gerő-klikk népellenes, pártromboló katasztrófapolitikája ellen, amely először 1953 júniusában, majd 1956 októberében, tehát alig 4-5 esztendő alatt két ízben sodorta az országot a katasztrófa szélére –, ez a kommunista ellenzék és annak politikai harca a perben érvényesülő koncepció alapján ellenforradalmi, vagy államellenes bűncselekménnyé minősüljön; hogy azt a harcot, amely a nemzetközi munkásmozgalomban is jelentőségre tett szert, s amely a párt, annak tagságának zöme és a néptömegek egységére támaszkodva igyekezett siettetni azokat a feltétlenül szükséges politikai és személyi változásokat, amelyeknek idejében való megvalósításával biztosan megelőzhetők lettek volna a tragikus októberi–novemberi események, de amelyeknek megvalósítása elől a párt vezetése és a kormány mereven elzárkózott és katasztrófa útjára terelve ezzel az országot és a pártot –, a kommunista ellenzéknek ennek megelőzésére irányuló politikai tevékenységét az ellenforradalmi koncepció alapján bűncselekménnyé nyilvánítsák egy bűnper keretében, s ilyen módon azt az ország népe és a világ közvéleménye előtt elsősorban a nemzetközi munkásmozgalom előtt, mint ellenforradalmi tevékenységet kompromittálják.
Az előkészületben lévő per politikai szempontból koncepciós, tehát nem büntetőjogi szükségességből, hanem politikai célszerűségből, előre kitervezett jellege abban is kifejezésre jut, hogy nem Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és társai ellen, az októberi–novemberi események bekövetkezéséért és azok súlyos következményeiért felelős személyek ellen indult meg a bűnügyi eljárás, államellenes és ellenforradalmi tevékenység miatt, nem ők ülnek börtönben és kerülnek a vádlottak padjára, hanem ellenfeleik, a kártevő tevékenységük ellen harcoló kommunista ellenzék ismert tagjai; Nagy Imre és társai.
5. Magatartásom tiltakozás a felelősség terén megnyilvánuló tendencia ellen is. Annak ellenére, hogy az MSZMP Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata az októberi–novemberi eseményeket előidéző okok vizsgálatánál

az I. pontban sorolja fel a Rákosi–Gerő-klikk bűneit, amelyek a tragikus eseményekhez vezettek, tehát lényegében a Rákosi–Gerő-féle klikkvezetés elmúlt 10 esztendő bűneit (a tömeggyilkosságokról nem is beszélve) jelölte meg az októberi események legfőbb okának – nem Rákosit és társait ültették a vádlottak padjára, nem az ő bűneiket tették bűnügyi vizsgálat tárgyává az elmúlt tíz esztendőre, hanem a kommunista ellenzék tevékenységét az októberi eseményekkel kapcsolatban. A koncepció, amely ellen magatartásommal, politikailag tiltakozom, itt abban van, hogy a csapást Rákosiról és társairól elhárítva és az ellenzékre, mint fő veszélyre irányítva, s azt nem pártkeretek közötti eszmei-politikai harcban, hanem adminisztratív eszközökkel felszámolja, amint azt Révai a Népszabadság 1957. március 7-i számában megjelent cikkében követelte.

6. Népi demokratikus országokban a szocializmus viszonyai között, a kommunista párt a fő erő, amely vezeti az országot, az államügyeket, a kormányt és a gazdasági tevékenységet, irányítja a társadalmi tevékenységet. Ez alapelv, amely minden szocialista és népi demokratikus országban érvényesül. Nálunk az októberi–novemberi eseményekkel kapcsolatban és konkrétan az ellenem folyamatban lévő bűnperben ez az alapelv egyáltalán nem érvényesül. Az októberi eseményekért a felelősséget a pártsajtó is, a párthatározatok is, a Nagy Imre-féle kormányra, Nagy Imrére és társaira, vagy egyszerűen Nagy Imrére hárítják. A pártvezetés vagy egyes vezetők felelősségéről még kevésbé bűnügyi felelősségéről szó sem esik. Pedig a fentiek alapján ez elkerülhetetlen. Nyilván politikai szempontok (és nem büntetőjogi) tették szükségessé, hogy a párt vezetésének, illetőleg egyes vezetőinek kollektív és egyéni felelősségéről ne legyen szó, pedig felelősségük talán semmivel sem kisebb és enyhébb.

A koncepció világos: minden felelősséget a kormányra, vagy annak vezetőjére Nagy Imrére és néhány társára hárítani. Az én perembe tehát a párt vezető szerepéről, és természetesen az ezzel vele járó felelősségről szóló alapelv egyoldalúan jelentkezik. A felelősség teljesen elsikkad, amit én a perrel kapcsolatos politikai elgondolás szerves részének tartok.

7. Hasonló módon merül fel a koncepció kérdése a kormánnyal kapcsolatban is. A sajtóban eleinte a kormány áruló politikájáról beszéltek, később a Nagy Imre–Losonczy-csoport árulásáról, majd Nagy Imre és társai bűneiről és felelősségéről. Ennek szerintem az a magyarázata, hogy politikailag nem tartják célszerűnek a Nagy Imre-féle kormány felelősségre vonását, most ezt leszűkítik a miniszterelnök személyére és a kormány néhány tagjára, nehogy olyanokat is felelősségre kelljen vonni, akiknél ez politikailag nem kívánatos, sőt kompromittáló lenne, akik ma is aktív vezetői helyen szerepelnek. Ezt sem igazságszolgáltatási, hanem politikai elgondolásból és célszerűségből, tehát megint csak a perrel kapcsolatos politikai elgondolás részeként teszik. Tudtommal azonban a magyar közjog szerint a kormány felelőssége egyetemleges, tehát a kormány által követett és megvalósított bel-, kül-, gazdasági stb. politikáért a kormány egyetemlegesen felelős, azok is, akiket jelenleg nem vontak

bűnvádi eljárás alá. A közjog szerint – tudtommal – a miniszterelnök jogi helyzete –, primus inter pares, első az egyenlők között, amiből nyilvánvalóan következik az egyenlő felelősség elve. A kormánnyal és a bűnvádi eljárással kapcsolatban más problémák is felmerülnek (jogfolytonosság, az Elnöki Tanács felmentvénye stb.), amelyek világosan bizonyítják, hogy nem igazságügyi, hanem politikai szempontok és tényezők határozzák meg a kormány felelősségre vonásának módját és mértékét. Magatartásommal ezen koncepció elleni tiltakozásomat is ki kívánom fejezni.

8. Magatartásom indító okai között még az alábbiakra kívánom a figyelmet felhívni. A vizsgálatot, amely ellenem folyik, az ügyet bűnügynek tekintik és bűncselekmények felderítésére és kivizsgálására irányul. Én az egész ügyet nagy jelentőségű politikai kérdésnek tekintem, s ennek megfelelően védekezésemben és igazam bizonyításában a politikai szempontoknak és helyzetelemzésnek igen nagy jelentősége van. S mivel bűnügyi vizsgálatban az ilyen természetű kérdések háttérbe szorulnak, lényegében, védekezésemre és igazam bizonyítására alig van lehetőségem. A politikai érvelés és indokolás, védekezés, vagy bizonyítás nem jut jelentőséghez. Ennek következtében a jegyzőkönyv is egyoldalúvá válik, benne lesz a szóban forgó bűncselekményekre adott konkrét válasz, de nem lesz benne, vagy csak hiányosan a védekezés és a bírósági elbírálás szempontjából is fontos politikai érvelés, helyzetelemzés stb. Mivel a per célja nemcsak a bűnösség megállapítása, hanem egyben az igazság kiderítése is, nemcsak az a fontos, ami jelenleg jegyzőkönyvbe kerül, hanem az is, ami most nem kerül bele, éppen a védekezés lehetősége és az igazság bizonyítása szempontjából. Magatartásom azt is kifejezésre juttatja, hogy ezt sem láttam biztosítva.

9. Ugyanezt mondhatom a vizsgálat módjáról, amelyben nem vagyok járatos és nem ismerem mi a szokásos, a szabályszerű, a megengedett. A jog területén is laikus vagyok. De az a nézetem, hogy a helyes eljárás az, ha a vádlottal ismertetik és bizonyítják a vádat. A gyanúsított vagy vádlott feladata előadni a váddal kapcsolatos tényeket és védekezni a vád ellen. Velem kapcsolatban nem ez a helyzet. Az általános vádon kívül, hogy ti. államellenes és ellenforradalmi bűncselekményt követtem el, semmiféle konkrét vádat nem közöltek. Szerintem az általános vádon belül a konkrét bűncselekményeket, azok mibenlétét, az azokat bizonyító tényeket is konkréten ismertetni kell a vádlottal.

10. Magatartásomban jelentős szerepük van letartóztatásom körülményeinek. Ezekre nem kívánok részletesebben kitérni, mert Önhöz írt panaszomban ezekre a kérdésekre részletesen kitértem, bár a kapott válasszal számos kérdésben nem tudtam egyetérteni. Tehát ez a kérdés a pártvezetés részéről letartóztatásommal ért súlyos sérelemmel együtt mélységes keserűséggel tölt el, ami magatartásomban igen komolyan befolyásol. Külön megemlítem, mert rendkívül súlyosan sérelmesen ér, törvénytelennek tartom azt, hogy az én, vagy a mi (ugyanis nemcsak rólam van szó) állítólagos bűneink miatt

hozzátartozóinkat, családtagjainkat, feleségeinket és gyermekeket is büntetnek az otthontól történt elszakítással, őrizet alá helyezéssel idegen ország viszonyai között és számukra nem teszik lehetővé otthonukba való hazatérést.
Ezek azok a kérdések, amelyek politikai tiltakozásomat kifejezni igyekvő magatartásomat meghatározzák. Az okok – meglátásom szerint – úgyszólván változatlanul továbbra is fennállanak, ami csaknem lehetetlenné teszi, de legalábbis nagyon megnehezíti azt, hogy magatartásomon változtassak. Magatartásomban a fent kifejtett főbb okok vezetnek és semmi esetre sem a vizsgálat megnehezítése, vagy hátráltatása, bár magatartásom, akaratom ellenére, legalább részben nyilván ezt is maga után vonja.

Budapest, 1957. május hó 15-én

Nagy Imre

Elnézést kérek a fogalmazásban esetleg, sőt minden bizonnyal előforduló pontatlanságért, de a börtön viszonyai között, a sötét zárkában ez érthető és megbocsájtható.

Nagy Imre

Eredetiből másolva!
A másolat hiteles:
Bp., 1957. május 17.

Ferencsik József ezds. Kapitány István őrgy.

2 példd.
7 oldal

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Op. ir. 1. köt. 37–43. p.

A T. Nb. 3/1958. számú Vizsgálati dossziéból
Belügyminisztérium

Feljegyzés
Budapest, 1957. szeptember 3.

Engedélyt kértem és kaptam arra, hogy az elébem tárt anyagban fontos szerepet játszó három elvi kérdéssel kapcsolatban nézeteimet kifejthessem. Ezt azért tartom lényegesnek, hogy nézeteim még a bírósági tárgyalás előtt a bírák szeme elé jussanak, hogy alkalmat adjanak e tárgyban való gondolataim megismerésére. A Legfőbb Ügyész képviselője, Kovács János ügyész augusztus 22-i kihallgatásom alkalmával ugyanis azt a kijelentést tette, hogy az ún. „társadalmi veszélyességem" mérlegelése komolyan fogja befolyásolni a Bíróságot cselekményem elbírálásánál, illetve a rám kiszabandó büntetés terén. Mivel nincs szándékomban gondolkodásomat bárki előtt elrejteni, elébe megyek ennek a megállapításnak és az érintett kérdésekben felfogásomat röviden vázolom.

I.

Az első kérdés, amivel kapcsolatban röviden nyilatkozni kívánok, az októberi események jellegének megítélése, annak eldöntése, hogy az októberi események forradalom voltak-e vagy ellenforradalom. Ez a kérdés anyagomon vörös vonalként húzódik. Szükséges tehát, hogy álláspontomat röviden elvileg is kifejtsem.

A most uralkodó, a szovjet, a népi demokrata vezetők, napjaink, valamint a Kádár-kormány farizeusai által hangoztatott felfogás szerint az októberi események elejétől végig ellenforradalom voltak. Meg kell jegyeznem ezzel kapcsolatban, hogy Kádár Jánosnak nem mindig ez volt az álláspontja az októberi eseményekkel kapcsolatban, amint a főtitkári teendőkkel való megbízása utáni, október 25-i rádióbeszédéből, illetve annak hiteles lejegyzéséből megállapítható. Ő ott akkor azt a teljesen helyes megállapítást tette, hogy az októberi eseményekben keveredtek forradalmi és ellenforradalmi elemek. Később azonban, a decemberi párthatározat, valamint még inkább a január 1-i szovjet és népi demokrata vezetők tanácskozása után, teljesen a szovjet vezetők sztálinista szárnyának nézeteit tette magáévá és annak adott hangot.

E kérdéssel kapcsolatos hivatalos véleményt egyébként nézetem szerint legpregnánsabban Révai József fogalmazta meg a Népszabadság egyik, ez év márciusában megjelent számában közölt „Eszmei tisztaságot" című cikkében. Eszerint: a néphatalom fegyveres megtámadása, bármilyen rétegek részéről történjék is, feltétlenül ellenforradalomnak minősítendő. Ezzel a megállapítással teljesen egyetértek. A probléma most már csak annak tisztázása, hogy Magyarországon 1956. október 23-án megtámadott hatalom néphatalomnak tekinthető-e vagy sem.

A néphatalom kritériuma véleményem szerint az, hogy a tömegek, a nép túlnyomó többsége elismeri-e a hatalmat népi hatalomnak, s ennek megfelelően részesíti-e odaadó támogatásában, illetve védelmében, vagy sem. A hatalom birtokosainak vélekedése ugyanis a hatalom természetéről nem releváns, mert olyan hatalombirtokost nem produkált még a világtörténelem, aki saját hatalmát nem tekintette volna a nép érdekében állónak. A döntő tehát nem a hatalom birtokosainak, hanem a népnek a vélekedése. Nos, e tekintetben nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a nép többsége a rákosista hatalmat már régen nem tekintette népi hatalomnak, hanem zsarnoki önkénynek, tirannizmusnak. Innen van az, amikor október 23-án este a Parlament előtt kisebb csoportok ellenforradalmi jelszavakat kezdtek hangoztatni (le a vörös csillaggal), a tömeg nem tanúsított ellenállást, sőt egy része átvette ezt a jelszót.

1945–48-ig ilyen jelenség elképzelhetetlen lett volna Budapesten. Utalok itt az 1945. november 4-e utáni tüntetésekre, amelyek az első választás eredménye következtében robbantak ki, valamint későbbi években a reakciónak a föld visszafoglalásával kapcsolatban kifejtett tevékenységével összefüggő megmozdulásokra. Ezekben az esetekben a munkásosztály és a nép haladó része azonnal és hathatós segítséget adott a kommunistáknak, elhallgattatta a feltörekvő reakciót s tömegeinek hatalmával védte meg, illetve segített kiharcolni a népi hatalmat. Nyilván hatalmas változásoknak kellett végbemenni a munkásosztály gondolkodásában 1956-ig ahhoz, hogy ellenkezés nélkül tűrje az előzőleg annyira szeretett hatalom elleni támadást.

Kapcsolatos ez a kérdés azzal a több mint furcsa értékeléssel, amelyet a Kádár-rezsim a munkásosztály forradalomban játszott szerepével kapcsolatban gyakorol. Egyrészt állandóan azt hangoztatják, hogy a munkásosztály milyen lassan, vontatottan és lényegében csekély számban kapcsolódott bele az eseményekbe, másrészt az egyes konkrét esetekben csaknem minden esetben azt állapítják meg, hogy a munkásosztály nevében fellépő egyének vagy szervek tevékenysége ellenforradalmi volt. Ez a megállapítás annál inkább leleplező, mert szándékosan megfeledkezik több jellemző tényről. Az első mindenekelőtt az, hogy a 23-án este elkezdődött harcokba mindjárt az elején komoly méretekben bekapcsolódott az egyetemi fiatalság mellett a munkásfiatalság is. Ezt minden tárgyilagos megfigyelő egyöntetűen bizonyítja. Ugyancsak rendkívül komoly szerepe volt a munkásoknak saját szemtanúságom szerint a Sztálin-szobor ledöntésében is.

Az ideiglenes munkástanácsok alakulásáról az a hivatalos vélemény, amit egyébként egy elibém tárt összefoglaló jelentés is tartalmaz, hogy azok nagyrészt ellenforradalmi elemekből állottak. Ha ezt teljes egészében valónak is fogadjuk el, még mindig nyitva marad az a kérdés, hogy hogy állunk a végleges munkástanácsokkal, amelyeknek megválasztására részben november 4-e előtt, részben az után került sor. Ezek a munkástanácsok rendkívül fontos szerepet játszottak az eseményekben, véleményem szerint tulajdonképpen a

magyar munkásosztály által teremtett intézményeknek tekintendők. A Kádár-kormány magatartása ezekkel kapcsolatban ismert. Előbb szétverték a munkástanácsok úgynevezett területi és magasabb szerveit, majd elsorvasztották magukat a munkástanácsokat is. Az indok minden esetben ellenforradalmi befolyás alá kerülés, ellenforradalmi események szítása. Azokat a hallatlanul elhúzódó, elkeseredett sztrájkokat pedig, amelyeket a munkásosztály főleg az ország függetlenségének eladása miatt a Kádár-rezsim ellen vezetett, lényegében a munkástanácsok vezették és irányították. A Kádár-kormány tehát a munkástanácsok elleni fellépésében – bár Forradalmi Munkás Paraszt Kormánynak nevezi magát – munkásellenes hatalomként járt el.

II.

Igen röviden érinteni kívánom itt a fegyverosztással kapcsolatos álláspontomat, annak kapcsán, mivel ez különösen Kopácsi és Fazekas elvtársakkal való vonatkozásomban az anyagban többször szerepel.

Lényegében annak megvilágításáról van szó, hogy mit akartunk mi az új karhatalom szervezésével és felfegyverzésével elérni és kikből gondoltuk felállítani ezt az új karhatalmat.

Meg kellett röviden említeni, hogy hallatlan csapásnak, valóságos szerencsétlenségnek vettük azt a tényt, hogy a régi karhatalom felbomlott, szétmállott az események folyamán. Itt-ott nem összefüggően utaltam már arra, hogy milyen hallatlanul felelősnek érzem például a rendőrség felbomlásáért Münnich Ferencet. Ő formailag ugyan csak 27-én délben lett belügyminiszter, de tényleg az események kezdetétől fogva a belügyek irányításával foglalkozott, Piros László helyett. Fazekas elvtárs neki tette meg, tudomásom szerint igen korán, azt a véleményem szerint rendkívül fontos és jó javaslatát, hogy a budapesti rendőrség legénységét fegyveresen ki kell vonni az amúgy sem védhető területi kapitányságokról, s egy központi helyre, pl. a Deák térre kell összpontosítani őket, hogy ily módon teljes szétmállásuk elkerülhető legyen, s később, ha az ellenforradalom jobban felüti a fejét, ellene ha kell rendőri karhatalom, megfelelő vezetők alatt bevethető legyen. A rendőrség ugyanis, Fazekas helyes értékelése szerint, a kerületekben semmiféle felügyeletet ellátni az események alatt úgysem tudott, hanem egyszerűen arra volt kárhoztatva, hogy tűrje a tömeg ostromát, adja meg magát, szolgáltassa ki a fegyvereit és málljon széjjel.

Olyan parancsot ugyanis, hogy a kerületi rendőrségek lőjenek a kapitányságot megostromló, fegyvert követelő tömegre, Kopácsi elvtárs, nagyon helyesen nem adott ki, mert az mérhetetlen vérontásra vezetett volna s véleményem szerint úgysem lett volna végrehajtható. Lehet ugyanis, hogy egy-két esetben a kerületi vezetők tüzet vezényelnek, de a tömeg ezután minden valószínűség szerint a kapitányság elfoglalása révén, illetve után felkoncolta volna őket. Ennek hírülmenetele pedig azt eredményezte volna, hogy egyetlen kapitányságvezető sem lett volna hajlandó végrehajtani a kapott tűzparancsot.

Münnich Ferenc a Fazekas-féle javaslatot, melyet legjobb tudomásom szerint Kopácsi elvtárs megismételt neki, végig ellenezte és elvetette. Így tehát arra voltunk kárhoztatva, hogy tehetetlenül szemléljük annak a karhatalomnak a szétválását, mely néphez hű vezető parancsnoklása alatt a későbbi események során kitűnően felhasználható lett volna. Budapesten volt összesen 3000 rendőr. Ha feltételezzük is, hogy nem sikerült volna valamennyinek az összevonása, hanem körülbelül egyharmada az összevonás közben lemorzsolódott volna is, mégis marad 2000 ember, ami olyan szám, amennyivel nemcsak egy-egy fegyveres csoport, hanem sok fegyveres csoport együttesen sem rendelkezett. Szent meggyőződésem, hogy a rendőri karhatalom ilyen megmentése esetén már a Budapesti Pártbizottság ostromába bele tudtunk volna szólni, ugyanúgy a későbbi lincselésekbe is, és meg tudtuk volna akadályozni az ellenforradalom tobzódását 30–31-én és 1-én. Münnich Ferenc komoly felelőssége, hogy mindez nem történhetett meg.

Ami az új karhatalom szervezését illeti, világos, hogy mi, amikor erről a kérdésről gondolkodtunk és beszéltünk, új karhatalmat az ellenforradalom ellen akartunk szervezni. Egyébként az egész probléma érthetetlen lett volna.

Világos az is, hogy ezen karhatalom szociális összetételére nézve az volt a felfogásunk, hogy ennek jó részben a munkásosztályból kell rekrutálódnia. Ebből érthető az az én felszisszenésem is, ami annak a ténynek észrevételekor következett be, hogy a fegyverért, új karhatalomba jelentkező egyének, illetve küldöttségek nagy része fiatal, főleg egyetemista volt. Ez a tény indított arra, hogy Biszkuval, aki akkor angyalföldi párttitkár volt, keressem az érintkezést, nem fiatalok, hanem meglett, tapasztalt, szocializmushoz hű munkások felfegyverzése érdekében.

Amit ezzel kapcsolatban nem értek Kopácsi elvtárs tevékenységéből, az a következő: nyomozótisztem információja szerint – ő viseli a felelősséget az információ hitelességéért – a főosztályon kb. 15 000 fegyvert osztottak ki: ezek jó része utcai fegyveres csoportoknak jutott. Ha ez így van, akkor rendkívül sajnálatos, és én nem tudok egyebet tenni, értetlenül állok ezzel a tényekedéssel szemben, annál inkább, mert Kopácsi elvtársat rendkívül becsületes, osztályhű kommunistának ismerem. Hogy hogyan fajulhattak odáig a dolgok, hogy ilyen hatalmas tömegben adtak ki fegyvert kétes elemek számára, azt én magamnak megmagyarázni sehogy sem tudom.

Megjegyzem, hogy az események folyamán nem is szereztem erről tudomást. Mint mondottam, már arra a hírre is felszisszentem, hogy a fiatalság egy része a neki juttatott fegyverek egy részét átadta ellenforradalmi elemeknek, s hogy ily módon mi váltunk az ellenforradalom egy részének felfegyverzőivé. Persze, forradalmi események idejében ilyesmi megtörténik. Ezért komolyan felelősségre vonni nem is lehet senkit. A baj csak ott történt, hogy a fegyverosztás – ismét hangsúlyozom, aszerint, ahogy engem informáltak – elsősorban és nagy tömegben az utcai fegyveres csoportok részére ment végbe.

Meg kell jegyeznem még ezzel kapcsolatban, hogy a karhatalom jelentkezése azért a november 4-ig tartó időszak vége felé már látszott Budapest utcáinak a képén. Ez tagadhatatlan: akik velem együtt többet jártak főleg 2-án és 3-án éjjel Budapest utcáin, azok egyöntetűen bizonyítják. Ennek a karhatalomnak persze sok baja volt: szociális összetételében és vezetésében is komoly hibák voltak, de mégis volt. Szerepet játszott, és véleményem szerint kezdete lehetett volna, sőt volt is a konszolidációnak.

III.

Utolsó elvi természetű megjegyzésem az anyagomban fontos szerepet játszó ún. szovjetellenes izgatás tényével kapcsolatos.

A Műegyetemen tartott felszólalásomat ugyanis csaknem valamennyi tanú úgy értékeli, hogy a kiváltója volt a szovjetellenes hangulat keletkezésének. Már az anyaggal kapcsolatos észrevételezésem során leszögeztem, hogy ennek a megállapításnak a helyességét nem akarom kétségbevonni. Valóban elhihető, hogy a lengyel események ismertetése kapcsán, annak elmondása kapcsán, hogy szovjet csapatok törtek be az NDK-ból Lengyelországba, alkalmas volt szovjetellenes hangulat kiváltására. Ugyancsak alkalmas lehetett erre Rokosovszij szerepének ismertetése is.

Amit én ezzel kapcsolatban vitatok, az a következő: nem én, hanem a sztálinisták felelősek azért, hogy szovjetellenes hangulat keletkezett. Nem én vagyok a szovjetellenes, hanem ők. Parasztosan fogalmazva: miért viselkednek úgy, hogy viselkedésük elmondása alkalmas legyen a szovjetellenes hangulat keltésére. Miért nem úgy viselkednek, hogy szovjetbarát tüntetés kezdődjék cselekedetük ismertetésekor. Ha nem küldenének csapatokat más országok függetlenségének eltiprására, nem kellene attól tartani, hogy szovjetellenes hangulat üti fel a fejét ezen cselekmények megemlítésére.

A szovjet vezetők sztálinista szárnya deklarációban természetesen a népek függetlenségének, más országok belügyeibe való be nem avatkozásnak a híve. Ünnepélyesen kijelentették például, hogy a Szovjetunió és Csou En Laj és Néhru által meghirdetett ún. „Pancsacsilla"-hoz tartja magát, amelyek között döntő helyet foglal el a függetlenség tiszteletben tartása és a belügyekbe való be nem avatkozás. Ünnepélyesen csatlakoztak az ún. Bandungi Nyilatkozathoz is. És ez mégsem akadályozta meg őket abban, hogy két alkalommal is beavatkozzanak, illetve beavatkozást kíséreljenek meg más országok belügyeibe.

A hivatalos magyarázat ezzel kapcsolatban az, hogy az ellenforradalom tombolása és a szocializmus megmentése érdekében volt szükség a beavatkozásra. Meg kell vizsgálni röviden, hogy mi igaz ebből az érvelésből. Ha a szovjet vezetők szorosan tartják magukat a Bandungi Nyilatkozathoz, akkor már az első beavatkozásra sem kerülhet sor, mivel a magyar kormány ezirányú kérésére azt kellett volna válaszolniuk, hogy ez a ti belügyetek, oldjátok meg politikusan és saját erőtökből. Ilyen válasz esetén elkerülhető lett volna a szocializmus világméretű kompromittálása.

De nézzük meg, mi a helyzet a másik érvvel. A szocializmus megteremtéséhez, illetve fenntartásához a marxizmus tanúsága szerint két feltétel szükséges: egy objektív és egy szubjektív. Objektív feltétel a termelőeszközök társadalmi tulajdonának megteremtése, a szubjektív pedig a nép döntő nagy többségének arra irányuló akarata, hogy szakítson a kapitalista, vagy bármilyen társadalmi renddel és szocialista rendben éljen. Meg kell állapítanunk, hogy míg az első feltételt a szovjet hadsereg beavatkozása nem érintette (meg lehet jegyezni egyébként, hogy a demokratikus pártok nem is akarták támadni a döntő termelőeszközök társadalmi tulajdonát; lásd: pl. Kovács Béla idevágó nyilatkozatát), addig a második feltételt a fegyveres beavatkozás egyszerűen megsemmisítette. Szocializmust ugyanis exportálni, bármely népre fegyverrel rákényszeríteni nem lehet. A szocializmus megszületésénél lehet bába az erőszak, egyébként azonban az erőszak a szocializmus megölője. A sztálinisták tehát, amikor a szocializmus megmentéséről beszélnek és annak érdekében a fegyveres beavatkozást helyesnek próbálják beállítani, lecsúsznak a marxizmus alapjáról. A példa nem mellettük, hanem ellenük bizonyított.

Így van ez egyébként a szovjet–magyar barátság tényével is. Azzal, hogy fegyveres beavatkozás történt országunk belügyeibe, hogy megdöntötték országunk függetlenségét, lényegében hosszú időre eltemették az igazi szovjet–magyar barátság ügyét is. Úr és szolga között igaz barátság nem lehetséges, csak független emberek között. Így van ez a nemzetek közötti viszony tekintetében is.

Abban a nagy vitában, amely a magyar üggyel kapcsolatban a Szovjetunió, a népi demokratikus országok vezetői és Jugoszlávia között indult, többször elhangzott az az érv, Hruscsov részéről, hogy ha a magyar ügy nagy megrázkódtatásokat okozott is, de végső soron az eredmény megérte az áldozatokat: Magyarország tagja maradt a szocialista tábornak, megakadályozták, hogy az imperializmus a hazánkban keletkező űrbe behatolhasson, megakadályozták az új világháború kitörését stb.

Jugoszláv részről többször utaltak arra, hogy a megírt elmélet nehezen mondható marxista elméletnek, közelebb áll holmi utilitarizmushoz. Nem vet számot azzal a hatalmas kárral, ami a szocializmus ügyét a világ népei szemében érte. A szocializmus nem lehet egyszerű világrendszerré akkor, ha a Föld népeinek nagy többsége nem érez vonzalmat iránta. Egyre erősödő vonzalmat pedig nem lehet várni olyan tények tapasztalásakor, mint például a magyarországi eseményekbe való beavatkozás.

Az események valóban ennek a nézetnek az igazát bizonyítják. A magyarországi események következményeként teljesen megsemmisült az amerikai kommunista párt, jelentéktelen szektává zsugorodott az angol kommunista párt, amelynek pedig a szakszervezetekben igen komoly befolyása volt. Ezren és ezren adták vissza tagkönyvüket a francia kommunista párt tagjai, megbomlott a híres franciaországi értelmiségi front, Herve és társai otthagyták a pártot, sőt megszűnt az olasz kommunisták és a Nenni-féle baloldali szocialisták ak-

cióegysége és Nenni pártja a tőle jobbra álló Saragat-féle szocialista párttal egyesült, felmondva a Togliattival való akcióegységet. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a genfi szellem utolsó maradéka is eltűnt a világpolitikából, hogy odalett az indiai és angliai látogatások minden eredménye, akkor ismét feltehetjük a kérdést, hogy vajon csakugyan megérte-e.
A véleményem összefoglalva: a sztálinisták a magyar ügy kapcsán is óriási kárt okoztak hazánk, de a szocializmus, a haladás ügyének egyaránt.

Szilágyi József

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 184–190. p.

LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG. SZIGORÚAN TITKOS!
07092/1957. sz.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Elnökének,
Budapest.

VÁDIRAT

Nagy Imre és társai ellen, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűncselekmény miatt.

I. 1956 októberében a népi demokratikus rendszerrel szembenálló, ellenséges elemek az imperialisták aktív támogatásával ellenforradalmi támadást robbantottak ki a Magyar Népköztársaság, a népi demokratikus államrend megdöntésére. Az ellenforradalmi banditák már az első napokban a terror- és erőszak útjára léptek. Október 24.-én reggel a Rádiónál és másutt bestiálisan gyilkoltak meg kommunistákat és más haladó állampolgárokat. Budapesten és vidéken, gyilkos fehérterror dühöngött. Ezekben a napokban 234 kommunista és más haladó gondolkodású hazafi esett áldozatul az ellenforradalmi terrornak. Napirenden volt az embervadászat és a lincselés, több helyen antiszemita tüntetések és pogromok voltak. Az ellenforradalom a népi hatalomhoz hű erőkkel való tervszerű leszámolásra készült. Országszerte tömegesen tartóztatták le a kommunistákat, a tanácsok dolgozóit, a fegyveres erők tagjait. November 4.-ig már több mint 3000 volt a letartóztatottak száma, akiknek tömeges kivégzését a közeli napokra tervezték. Több tízezerre tehető azoknak a száma, akikről halállistákat állítottak össze.
Az ellenforradalmi terrorban, a fasiszta könyvégetésben, a szovjet emlékművek lerombolásában tevékenyen résztvett az ellenforradalom által kiszabadított, mintegy 17000 politikai és közönséges bűnöző, melyek jelentős része fegyveres bandákká szerveződve, az ellenforradalmi felkelő erők bázisát képezte.
A fegyveres támadás kibontakozását követően megkezdődött az ellenforradalom államhatalmi, katonai, politikai szerveinek létrehozása és azok stabilizálása. A reakció megkezdte a népi demokratikus államhatalom szerveinek: a tanácsok, a fegyveres erők és a népi demokratikus rend vezető ereje, a párt felszámolását. Helyükbe ellenforradalmi „bizottságokat" hoztak létre, a fegyveres felkelőkből ú.n. „nemzetőrséget" alakítottak. Napok alatt közel 70 különböző politikai szervezet létesült, köztük többségében nyíltan is burzsoá restaurációs célkitűzésekkel. A népi demokratikus rend ellenségeinek a féktelen soviniszta, nacionalista, uszító propagandával egyidejűleg folytatott tevékenysége az országnak a szocialista tábortól való elszakítására, a kapitalista táborhoz való átállására irányult. Mindezekkel az ellenforradalom arra törekedett, hogy megteremtse az előfeltételeit végleges megerősödésének, a szocialista erők teljes szétzúzásának és ennek talaján a tőkés restauráció megvalósításának. Az ellen-

forradalom rombolása, garázdálkodása több mint 20 milliárd forint kárt okozott a Magyar Népköztársaságnak.

Az októberi ellenforradalmi események többoldalú vizsgálata eredményeképpen megállapítást nyert, hogy az ellenforradalom előkészítésében és kirobbantásában Nagy Imre, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Donáth Ferenc, Kopácsi Sándor, Szilágyi József vezető és irányító szerepet játszottak, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós és mások részvételével. A felsorolt személyek már jóval az ellenforradalom kirobbanását megelőző szervező- és irányító tevékenységet folytattak a népi demokratikus államhatalom aláásására. Az ellenforradalom kirobbanása után szövetségre léptek Maléter Pállal és a reakció nyílt képviselőivel Tildy Zoltánnal és Király Bélával.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján megállapítható, hogy az októberi ellenforradalmi támadás előkészítésében és kirobbantásában Nagy Imre és csoportja mellett döntő szerepet játszottak az imperialista államok hivatalos körei, propaganda és hírszerző szervezetei, valamint az ellenséges osztályoknak az országon belül még jelentős számban meglévő maradványai.

Az októberi ellenforradalmi támadást megelőző időszakban az imperialista hírszerző és propaganda szervezetek különösen fokozták a magyar népi demokrácia elleni aknamunkájukat annak érdekében, hogy az országot elszakítsák a szocialista tábortól és megvalósítsák a kapitalista restaurációt.

Az imperialista propaganda szervezetek magyar szekciója, az októberi eseményeket megelőző egy- másfél évvel, megerősített létszámmal dolgozott. A Szabad Európa Rádió nevű amerikai propaganda szervezet Magyarországgal foglalkozó részlege volt a legnagyobb létszámú. Az októberi támadás előtti időszakban több mint 3 millió példányban ellenforradalmi röplapot küldtek be az országba.

Jelentős szerepet játszottak a Magyarország ellen irányuló imperialista aknamunka és ellenséges propaganda tevékenység megszervezésében az amerikai, angol és más államok budapesti követségei. Az ország ellen folytatott aknamunkájuk során döntő mértékben figyelembevették a Nagy Imre és csoportja által kialakított helyzetet. Az USA. követség egyes diplomatái több alkalommal tettek javaslatot felsőbb szerveikhez, amelyekben taktikai elgondolásukat rögzítették a Nagy Imre és csoportja tevékenysége nyomán felmerülő lehetőségek megfelelő kihasználása érdekében. A strasbourgi „Egyetem" elnevezésű amerikai hírszerzőszerv már 1956 szeptemberében a felkelésre uszító konkrét programot dolgozott ki. Adolf Berle, az ú.n. SZER. Bizottság elnökségének tagja, hazánkba becsempészett propaganda iratban lerögzítette, hogy Közép-Európában „megindultak a felszabadító mozgalmak" és a „kommunizmust egyszerűen el fogjuk távolítani, mint a XX. század forradalmának akadályát."

Az ellenforradalmi támadás előkészítése érdekében az imperialisták Nyugat-Németországban és Spanyolországban, különböző táborokban, jóval az októberi események előtt, fasiszta emigráns elemeket katonai kiképzésében része-

sítettek, főkép amerikai kiképzőtisztek irányításával. Ez egységek közül többet az ellenforradalom időszakában Magyarország területére dobtak át. Az ellenforradalmi bűnügyek vizsgálata során megállapítást nyert a mosonmagyaróvári, hegyeshalmi határőrség lefegyverzésével egyidejűleg megindult Ausztrián keresztül a fegyveres csoportok átjövetele hazánk területére. Fegyverzetük tusanélküli puskák, pisztolyok és kézigránátok voltak. Október 29.-én egy 130 fős fegyveres csoport jött át a határon, amely korábban Nyugatra szökött személyekből állott. A rábafüzesi átkelőnél egy tehergépkocsi fegyveres polgári személyekkel megrakodva jött át és Budapest felé távozott. A Caritas elnevezésű ú.n. segélyszerv által fenntartott zindorfi táborból az ellenforradalom alatt hazaárulók nagyobb csoportját indították Magyarországra. A Szabad Európa Rádió adásaiban Bell amerikai ezredes stratégiai utasításokat adott a magyarországi felkelőknek és dunántúli partizánharcokra hívta fel őket. Vöröskeresztes adományok leple alatt fegyvereket és lőszert juttattak be az országba. 1956. november 1.-én mintegy 20 gépkocsiból és 63 személyből álló nyugatnémet vöröskeresztes autóoszlop érkezett Magyarországra, rövidhullámú rádióadóval felszerelve, amely a Bonnal való érintkezést biztosította.
Teljes szélességében bontakozott ki az emigrációs, hazaáruló vezérek ellenforradalmi aktivitása. 1956 október 28.-án Varga Béla, az ú.n. Magyar Nemzeti Bizottmány elnöke, kijelentette, hogy ő „és a bizottmány tagjai állandó érintkezésben vannak a magyar lázadás vezetőivel."
Horthy Miklós október 29.-én a három imperialista nagyhatalom államfőihez fordult és követelte a beavatkozást az ellenforradalom érdekében.
Az országon belül elhelyezkedő ellenséges osztálymaradványok, az októberi ellenforradalmi támadást megelőző időszakban ugyancsak rendkívül élénk tevékenységet fejtettek ki a Magyar Népköztársaság ellen. Különösen aktivizálódtak a volt burzsoá pártok vezetői, a horthysta fegyveres testületek tagjai, akik Nagy Imre és csoportja tevékenysége nyomán kialakult helyzetben kapitalista restaurációs reményeik gyors megvalósulását látták és ennek érdekében széleskörű illegális szervezkedéseket hoztak létre. Az ellenséges osztályok tagjait felölelő illegális csoportosulások tevékenységük során szoros kapcsolatot teremtettek az imperialista hírszerző szervekkel, melyektől irányítást és tevékenységükhöz anyagi segítséget kaptak. Az októberi fegyveres felkelés időszakában tevékenységük fokozódott. Valódi céljaikat elleplezve, ú.n. „Forradalmi Bizottságokat" hoztak létre. Behatoltak az ún. nemzetőrség legfontosabb pozícióiba, hogy ellenforradalmi fegyveres hatalmukat biztosítsák és megvalósítsák bűnös célkitűzéseiket.

II. A Nagy Imre és társai által szervezett és vezetett ellenséges csoportosulás tevékenységét illetően a nyomozás a következőket állapította meg:
Nagy Imre már jóval az ellenforradalmi támadás kirobbanása előtt a népi demokratikus államrend ellenségeiből, az értelmiség reakciós elemeiből zárt csoportosulást hozott létre. A csoport magvát Losonczy Géza, Donáth Ferenc,

Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, Jánosi Ferenc, Szilágyi József, Kopácsi Sándor és mások képezték. A Nagy Imre személye körül kialakult csoport 1955 végétől folyamatosan fejtett ki bűnös tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen. A csoport tagjai egymással illegális, szervezett kapcsolatot tartottak fenn. A hatalom megragadása érdekében felhasználták a legális lehetőségeket, de igénybevettek minden illegális eszközt is.

Tevékenységük összehangolása céljából 1956 év folyamán összejöveteleket tartottak egymás lakásán, ahol politikai véleményeik kicserélése mellett, megbeszélték tervezett támadásaik egy-egy konkrét akcióját.

Nagy Imre által – már jóval az ellenforradalom előtt – írásban kidolgozott irányelvek képezték a csoport bűnös célkitűzéseinek ideológiai alapját.

Az ellenséges csoport tevékenységének bázisául elsősorban az értelmiség reakciós és a népi demokratikus államrend egyéb ellenséges elemeit tömörítette. A csoport tagjai emellett befolyásukat igyekeztek kiterjeszteni az ifjúság, elsősorban nacionalista beállítottságú rétegeire.

Megállapítást nyert, hogy számos spontánnak hitt akció mögött az ország közvéleményét félrevezetve az áruló csoport szervezett tevékenysége húzódott meg. Így pl. 1955-ben az ú.n. „írói memorandum" Nagy Imre és társai közvetlen és konkrét szervező tevékenységének az eredményeképpen jött létre, amelyben a résztvevő írók másodrendű szerepet játszottak. Az 1956-ban megjelent uszító cikkek, glosszák, versek szerzői, vagy maguk is az áruló csoport tagjai voltak, – mint pl. Háy Gyula, Zelk Zoltán – vagy a cikkek szerzőivel a csoport tagjai, azok támadási vonalát előre megbeszélték. A Petőfi Kör vezetőivel szoros kapcsolatban állottak és a kör tevékenységét saját céljaiknak megfelelően mozgatták. A leguszítóbb vitákat a csoport tagjai vezették le, és az ellenséges felszólalásokat a csoport tagjai előre megbeszélték a felszólalókkal.

Az 1956 júliusi párthatározat után a csoport ellenséges tevékenységében bizonyos megtorpanás, néhány heti szünet állott be. Nagy Imre azonban hamarosan erélyesen követelte az ellenséges tevékenység mielőbbi folytatását és ennek következtében a korábbi időszakot felülmúló koncentrált támadás indult meg.

Az ellenséges csoport által felfokozott tevékenység ekkor már összekapcsolódott a tömeges megmozdulások szervezésével és napirendre került a hatalom megszerzésének előkészítése.

Nagy Imre és az általa vezetett áruló csoport a hatalom megragadására irányuló aknamunkája során teljes mértékben igénybevette az imperialisták és a belső reakció támogatását.

Számos okirat bizonyítja az imperialista köröknek azt a taktikáját, amely egy – a népi demokratikus rendszer ellen irányuló – támadás bázisául Nagy Imre és csoportja által kialakított helyzetet teszi. 1956 júliusában a Welt c. nyugatnémet lap a poznani felkelés kapcsán írta, hogy „Magyarországon ugyanazok az objektív feltételek állnak fenn." A Combat c. francia lapban „Forradalom előtti forrongás Magyarországon" címmel hasonló tartalmú cikk jelent meg.

A Die Tat c. svájci lap „Nagy Imre várja mikor érkezik el az ő ideje" címmel közölt cikket 1956 szeptemberében s a londoni rádió „Nagy Imre látható politikai jövője" címmel hosszasan méltatva foglalkozott Nagy Imre személyével. Néhány nappal később az Amerika Hangja közli, hogy „Nagy Imre rövidesen ismét fontos pozíciót fog kapni". 1956 októberében az ÁFP. írja, hogy „Nagy Imre visszavételét a pártba kétségtelenül haladásnak lehet tekinteni azon az úton, amely visszavezeti a hatalomra". Hasonló közlemények tömegével jelentek meg a burzsoá sajtóban.

A fegyveres ellenforradalmi támadást bevezető október 23.-i tüntetés megszervezésében a csoport egyes tagjai jelentős szerepet játszottak. Losonczy Géza, Tánczos Gáboron – a Petőfi Kör egyik vezetőjén – keresztül irányította a tüntetés szervezését, amelyből ellenforradalmi fegyveres támadás bontakozott ki.

Nagy Imre és áruló csoportja az ellenforradalom fegyveres erőit olyan szövetségesnek tekintette, amely lehetővé teszi számukra a hatalom átvételét és ezzel egyidejűleg ellenséges elképzeléseik gyakorlati megvalósítását. A csoport tevékenysége arra irányult, hogy provokációval, hamisítással, a nyomás és petíció eszközeivel meghiúsítsák az ellenforradalom felszámolására irányuló lépéseket. A reakcióval való szövetségrelépés leplezése érdekében a népi demokratikus államrend elleni támadást „demokratikus megmozdulásnak" igyekeztek beállítani.

Nagy Imre és csoportja a reakcióval való nyílt és félreérthetetlen szövetségben lépett hatalomra. Áruló tevékenységük a proletárdiktatúra alapjainak megsemmisítésére irányult. Országos méretekben megkezdődött a népköztársaság hatalmi szerveinek felszámolása. A vezetést az ú.n. „Forradalmi Bizottságok" vették át, amelyek ellenséges tevékenységére döntő hatással volt az áruló csoport által szervezett két bizottság: az „Értelmiségi Forradalmi Bizottság" és a „Nemzeti Bizottság". Miközben szerte az országban folyt a kommunisták üldözése, dühöngött az ellenforradalmi terror, Nagy Imre október 31.-én a Parlamentnél összegyűlt többszáz főnyi hallgatóság előtt többek között azt jelentette ki, hogy: „Szabadságunk és függetlenségünk első napjait éljük." /Magyar Szabadság 1956 nov. 1. száma, 8. köt. 18. oldal./

Az országnak a szocialista tábortól való elszakítására irányuló törekvéseik teljes egészében összhangban voltak az imperialisták célkitűzéseivel. Az áruló csoport és az imperialista hivatalos körök érdekazonosságára és összefonódására mutat a New-York Herald Tribune c. lap 1956 október 26.-i számában közölt, Eisenhower és Dulles külügyminiszter által elmondott nyilatkozat, amelyben kijelentették, hogy egy „olyan kormánynak, amely a Nagy Imre-féle ígéreteket beváltja, kétségkívül biztosítani fogják az Egyesült Államok teljes gazdasági támogatását."

Nagy Imre által vezetett ellenforradalmi vezérkar egy sor hazaáruló, az ország függetlenségét kiszolgáltató intézkedést tett, melyek teljes egészében összhangban voltak az imperialisták zsoldjában álló áruló emigráns burzsoá körök

terveivel és célkitűzéseivel is. Közismertek voltak Peyer Károly, Nagy Ferenc és más emigráns vezetők által hangoztatott azon taktikai elképzelések, hogy a nyugati hatalmak számára kedvező, ha Magyarországnak a szocialista tábortól való elszakítását egy „kommunista névvel ellátott csoport hajtja végre." Nagy Imre és csoportja számított az imperialisták támogatására. Ennek szellemében javasolta Tildy Zoltán az októberi napokban a hazaáruló Nagy Ferencnek, járjon közbe annak érdekében, hogy a Szabad Európa Rádió támogassa a Nagy Imre kormányt. Ugyanezen okból hívta fel Losonczy Géza az ellenforradalom idején a nyugati újságírókat a Nagy Imre kormány támogatására. Ugyancsak Losonczy Géza, nyíltan elárulva a munkásosztály érdekeit, megbeszélést folytatott Lőweinstein herceggel, az újjáéledő német fasizmus és az azt támogató nyugatnémet tőke Magyarországon tartózkodó képviselőjével, a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségéről és az ország anyagi támogatásáról. Losonczy, mint a sajtó és rádió ügyek kormánymegbízottja, a kormány megkérdezése nélkül engedélyt adott Lőweinsteinnek, hogy nyilatkozatot tegyen a Magyar Rádióban. Ennek során Lőweinstein propagandisztikus módon üdvözölte a magyar eseményeket és a Nagy Imre kormány számára a nyugatnémet tőke anyagi támogatását ígérte. /Lőweinstein rádióbeszéde 12. köt. 493. oldal, Losonczy sk. feljegyzése 12. köt. 494. oldal./

Nagy Imre és társai mindent elkövettek, hogy a szovjet fegyveres erők segítségét igénybevevő szocialista belső erőknek a népi hatalom megvédésére irányuló harcát megakadályozzák. A Forradalmi Munkás Paraszt Kormány megalakulását követően, szoros szövetségben a visszavonuló reakcióval, folytatták támadásukat. A csoport tagjai nem riadtak vissza az illegális szervezkedés, az uszító röpiratok terjesztése és más ellenséges eszközök igénybevételétől, hogy megakadályozzák a kormánynak a rend helyreállítására, az ellenforradalom leverésére, a termelés megindítására irányuló erőfeszítéseit. /I-től XII-ig albumok: 1./ Az október 23.-i fegyveres ellenforradalom előzményei. Az október 23.-i tüntetés. 2./ Az ellenforradalom fegyveres felkelés kezdete. Árulás a fegyveres szervekben. Az ellenforradalmi fegyveres erők megszervezése. 3./ 1956 október 23.-i fegyveres támadás a Rádió ellen. 4./ Véres ellenforradalmi provokáció a Parlament előtt 1956 október 25.-én. 5./ Ellenforradalmi támadás a börtönök ellen. A politikai és köztörvényes bűnözők kiszabadítása és ellenforradalmi tevékenysége. 6./ Fegyveres ellenforradalmi támadás a párt – és állami objektumok ellen. Emlékművek, vörös csillagok és zászlók meggyalázása. 7./ Ellenforradalmi terrorcselekmények kommunisták és más haladó emberek ellen. 8./ Burzsoá pártok, „forradalmi bizottságok" és más ellenforradalmi szervezetek tevékenysége az ellenforradalom napjaiban. 9./ Az ellenforradalom alatt megjelent röplapok és sajtótermékek. 10./ Az imperialista államok hírszerző szervei és a nyugati magyar emigráció szerepe a magyarországi ellenforradalomban. 11./ Az ellenforradalmi erők törekvései Magyarországnak a szocialista tábortól való leválasztására. 12./ Statisztikai adatok az ellenforradalom okozta anyagi károkról./

III. A terheltek személyes tevékenységeit illetően:
Nagy Imre szervező és irányító tevékenységet fejtett ki az ellenforradalom eszmei előkészítésében azáltal, hogy az ellenforradalmi fegyveres támadást jóval megelőzően 1955–56 folyamán ellenséges tevékenység folytatása céljára zárt csoportosulást hozott létre. Terve az volt, hogy csoportjának tagjait hatalomrajutása esetén vezető funkciókba helyezi és segítségükkel megvalósítja ellenséges politikáját.
Nagy Imre 10–12 hónappal a népköztársaságot ért ellenforradalmi támadás előtt, írásban kidolgozta az országnak a szocialista tábortól való elszakítására, mint a proletárdiktatúra alapjainak felszámolására irányuló tervét, amely írásait sokszorosította és átadta a csoportjához tartozó személyeknek azzal a feladattal, hogy kapcsolataik körében azokat illegálisan terjesszék. Ebből a célból foglalkoztak Nagy Imre tanulmányaival Losonczy Géza, Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, valamint a csoport más tagjai és azok kapcsolatai. Az ellenséges nézeteket tartalmazó tanulmányokat a Nagy Imre csoportjához tartozó Kardos László, a budapesti angol követség Cope nevű titkára útján Nyugatra küldte ki azzal a megbízással, hogy azokat nyomtatott könyv formájában terjesszék. A burzsoá propaganda- és hírszerzőszervek ennek megfelelően széleskörben terjesztik az illegálisan kijuttatott uszító írásokat egyrészt Nyugaton, másrészt illegálisan beküldik hazánk területére. /A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk kérdése, 7. köt. 139. oldal, Vásárhelyi Miklós vallomása, 36. köt. 225–231. oldal, Regéczi Nagy László vallomása, 3. köt. 34–35. oldal./
Nagy Imre és csoportjának tagjai közül Losonczy, valamint Donáth – Nagy Imre egyetértésével – a legmesszebbmenőkig kihasználták a Petőfi Kör működésében rejlő lehetőségeket ellenséges nézeteik terjesztésére, egyben Nagy Imre személyének népszerűsítésére. Nagy Imre a Petőfi Kör vezetői közül Nagy Balázzsal tartott személyes kapcsolatot, aki azóta Nyugatra szökött. 1956 júniusában Nagy Imre megkapta Szilágyi tervezett Petőfi-köri felszólalásának fogalmazványát előzetes tájékoztatás és észrevételezés végett. Nagy Imre egyetértett a tervezett, romboló hangú felszólalás szövegével és egyik brossúráját elküldte Szilágyinak a felszólaláshoz való felhasználás céljára. /Szilágyi József vallomása, 33. köt. 30. oldal, Nagy Imre által készített brossúra, 33. köt. 363–375. oldal./
Nagy Imre tudomásával Losonczy Gézának jelentős szerepe volt a Petőfi-köri vitatémák megválasztásában és több esetben személyesen készített elő ellenséges hangú felszólalásokat. Losonczy, Mérai Tibor és Gimes Miklós újságírókkal előre megbeszélte demagóg, ellenséges tartalmú felszólalásaikat. Losonczy és Haraszti előre megbeszélték Déry Tiborral, a csoport egyik tagjával Petőfi-köri felszólalásának tartalmát, melynek elmondása során Déry kifejezően megfogalmazta a csoport ellenséges célkitűzéseit, amikor többek között kijelentette, hogy a problémák addig nem oldhatók meg, amíg „bírálatunk nem

eszméink egész rendszerét fogja vizsgálni." Déri az államvezetést szélsőségesen támadó, reakciós felszólalása során a fiatalság megnyerése céljából kijelentette azt is; „Arra kérem a fiatalokat, ne feledkezzenek meg elődjükről, a márciusi ifjúságról, 48-as ifjúságnak szoktunk nevezni. Azt szeretném, ha volna 1956-os ifjúságunk is." Déri Tibor felszólalását megelőzően annak tartalmát Nagy Imre is ismerte.

A Nagy Imre által vezetett csoport 1956 második felében ellenséges elemek mozgósítására irányuló akciókat hajtott végre. Az Írószövetség 1956 szeptemberi közgyűlésén a csoporthoz tartozó írók megszállták az Írószövetség vezetőségét. A közgyűlés hangulatát, valamint az Írószövetség lapját az Irodalmi Ujságot teljes egészében Nagy Imre és csoportja szolgálatába állították, az államhatalom elleni támadás fő szócsövévé tették. A Petőfi Kör felhasználásával megszerzett ellenséges befolyás kiszélesítése érdekében NÉKOSZ– találkozót szerveztek. Nagy Imre személyesen résztvett a Győrffy kollégisták 1956 októberében szervezett találkozóján. Az ellenforradalom leverését követően a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány ellen tevékenykedő, illegális értelmiségi szervezkedés vezetőmagva a volt Győrffy kollégisták tagjai közül került ki.

A találkozók előkészítése időszakában a csoport egyik legaktívabb tagja Losonczy Géza, már 1956 nyarán kifejezésre juttatta a kormány erőszakos megdöntésének a gondolatát. 1956 nyarán egy izraeli újságírónak interjújában kijelentette, hogy el tud képzelni olyan lehetőséget, amikor a nép a kormányt Magyarországon megdöntené és ha ez előfordulna, ő azzal egyetértene. Losonczy hozzátette, hogy „ez az én egyéni véleményem, és valószínűleg politikai barátaim véleménye is." /Losonczy Géza vallomása, 9. köt. 158. oldaltól 160. oldalig, 9. köt. 187–190. oldal, Donáth Ferenc, 15. köt. 193. oldal, Jánosi Ferenc vallomásai, 35. köt. 25–28. oldal, Déry Tibor és társai bűnügyében hozott jogerős ítélet./

Az 1956 második felében, a hatalom átvételhez szükséges tömegbázis megteremtése érdekében végrehajtott akciókkal egyidejűleg, Nagy Imre és csoportja a hatalom átvétel előkészítése keretében illegális összeköttetést létesítettek a volt SZDP. egyes vezetőivel. Losonczy Géza és Haraszti Sándor 1956 szeptemberében – dr. Hatvany Lajos író lakásán – titkos megbeszélést folytatott Kéthly Annával, a „leendő" Nagy Imre kormányban való részvételéről. Nagy Imre személyesen folytatott hasonló megbeszélést Erdei István jobboldali szociáldemokratával. A megbeszélés során Erdei kijelentette, hogy Kéthly Annától kapott felhatalmazás alapján kereste fel Nagy Imrét. /Losonczy Géza vallomása, 9. köt. 223–234. oldal, Haraszti Sándor vallomása, 2. köt. 227–249. oldal./

Nagy Imre és csoportjának tagjai 1956 október 22.-re – abban az időben, amikor a népi demokráciával szembenálló elemeknek az áruló csoport által előidézett aktivitása a közvetlen fellépés szakaszába jutott és a párt és a kormány vezetői külföldön tartózkodtak – illegális összejövetelt szerveztek a SZÖVOSZ helyiségében. Megállapodtak a „leendő" Nagy Imre kormány programjának kidolgozásában. /Losonczy Géza sajátkezű feljegyzése 7. köt. 354–356. oldal,

Vas Zoltán vallomása, 3. köt. 92–109. oldal, Donáth Ferenc vallomása, 13. köt. 304–341. oldal, Gimes Miklós vallomása, 17. köt. 283. oldal./

1956 október 23.-án d.e. 11 órakor Losonczy Géza lakásán ismét illegális megbeszélést tartottak Nagy Imre, Losonczy Géza, Jánosi Ferenc, Haraszti Sándor, Vásárhelyi Miklós, Gimes Miklós és Ujhelyi Szilárd. Losonczy Géza a jelenlévőket – Tánczos Gáborral, a Petőfi Kör vezetőjével folytatott telefonbeszélgetések alapján – tájékoztatta a diákság hangulatáról és az aznapra tervezett felvonulás előkészületeiről. Az áruló csoport vezérkara a tervezett tüntetést úgy értékelte, hogy az lehetővé teszi számukra a hatalomjutást. Az illegális megbeszélésen megállapodtak a hatalom átvételében, a párt és kormány vezetésében végrehajtandó személyi változásokban, valamint abban, hogy csoportjuk tagjait helyezik a párt és kormány funkcióiba.

Nagy Imre az illegális megbeszélés során kijelentette, hogy miniszterelnök akar lenni és – szemben a csoport egyes tagjainak javaslatával – nem a párt első titkára, mert őt „így ismeri a nép". Nagy Imre és csoportjának tagjai megállapodtak abban is, hogy Nagy Imre csak az esetben vállalja a miniszterelnökséget, ha a csoport által tervezett személyi változások a felső vezetésben megtörténnek. A megbeszélés résztvevői kijelentették, hogy az általuk hozott határozatokat magukranézve kötelezőnek tartják és a politikai események meggyorsulására tekintettel, naponta tartanak megbeszélést. /Vásárhelyi Miklós vallomása, 36. köt. 242–247. oldal, Gimes Miklós vallomása, 17. köt. 285–286. oldal, Ujhelyi Szilárd vallomása, 9. köt. 193–199. oldal, Losonczy Géza sajátkezű feljegyzése, 3. köt. 130–150. oldal./

1956 október 23.-án a reakciós elemek fegyveres támadást indítottak a Magyar Népköztársaság ellen.

Nagy Imre a minisztertanács elnökeként kétkulacsos politikát folytatott abból a célból, hogy a reakció erőit megőrizve kiterjessze az ellenforradalmat és meghiúsítsa azokat az intézkedéseket, amelyeket a kormányban az ellenforradalmi bandák megsemmisítésére tettek.

Nagy Imre, visszaélve hatalmi helyzetével, 1956 október 26.-án a honvédelmi tanács javaslatára elrendelt kijárási tilalmat önkényesen feloldotta. A személyesen aláírt, a fegyveres felkelőkre meghirdetett statárium alkalmazását megakadályozta.

A csoport tagjai előtt nyíltan kijelentette, hogy – ellentétben a párt és a kormány hivatalos álláspontjával – a reakciós elemek által indított fegyveres támadást „demokratikus tömegmozgalom"-nak értékeli. /A statárium elrendelésére vonatkozó okiratok, 8. köt. 25. és 27. oldal, a KV. jkv.-e 7. köt. 35–51. oldal, Jánosi Ferenc vallomása, 35. köt. 38–40. oldal, Hazai Jenő vallomása, 3. köt. 310–321. oldal./

Nagy Imre 1956 október 26.-án a honvédelmi tanács javaslatára tervezett, a Corvin-közi ellenforradalmi banditák megsemmisítését célzó katonai akciót – lemondásával fenyegetőzve – megakadályozta. Hasonlóképpen meggátolta az október 28.-ára előkészített felszámolási terv végrehajtását is. /Kovács István

vallomása, 2. köt. 154–156. oldal, Kovács István sk. feljegyzése, 7. köt. 20. oldal, Janza Károly vallomása, 3. köt. 171–177. oldal, Tóth Lajos vallomása, 3. köt. 151–170. oldal./

Nagy Imre és csoportjának tevékenysége arra irányult, hogy a fegyveres ellenforradalmat „demokratikus megmozdulás"-nak tüntesse fel. Ellenséges platformjukat meghamisított „közvéleménnyel" igyekeztek alátámasztani. Nagy Imre csoportja szervezte többek között az ú.n. „angyalföldi küldöttséget", amely ellenforradalmi követeléseket hangoztatott és Nagy Imre ígéretet tett arra, hogy ezeket a követeléseket keresztülviszi. Hasonló céllal szervezték meg az Írószövetség küldöttségét is. /Gimes Miklós vallomása, 17. köt. 290–292. oldal, Herpai Sándor vallomása, 2. köt. 131–135. oldal./

Nagy Imre, mint a Minisztertanács elnöke, – a kommunista többségű kormány kikapcsolásával alkotmányellenesen – országos jelentőségű kérdésekben való döntéseket erőszakolt ki a kabinet felhasználásával. Ezt követően Nagy Imre megszüntetve az addigi, kommunista többségű kormány működését, Tildyvel egyetértésben a kormányt olymódon alakította át, hogy az reakciós, ellenforradalmi elemekből állott.

Nagy Imre olyan nemzetőrséget szervezett, amelybe tömörítette a népi hatalom ellen fegyveresen harcoló összes ellenforradalmi csoportokat. Az ú.n. nemzetőrség megszervezésére vonatkozó Nagy Imre által aláírt nyilatkozat és egyben utasítás többek között a következőket tartalmazza; „A forradalmi harcokban résztvett egységek megbízottaiból, a honvédség és rendőrség képviselőiből … a mai napon történt megalakulását … tudomásul veszem és megerősítem". Nagy Imre az ellenforradalmi fegyveres erők főparancsnokává a kémkedésért életfogytigtartó börtönbüntetésre ítélt Király Béla volt horthysta katonatisztet nevezte ki, aki – miután 1956 november 9-én Nyugatra szökött, – a Szabad Európa, majd az Amerika Hangja Rádió útján rágalomhadjáratot indított a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió ellen, majd az amerikai hírszerzőszervek szolgálatában, nemzetközi ellenforradalmi szervezetet hozott létre, kémek egész sorát küldte és küldi be az országba. /Nagy Imre írásbeli utasítása, 8. köt. 53. oldal, Kopácsi Sándor vallomása, 28. köt. 154–158. oldal./

Nagy Imre és Losonczy Géza mint a kabinet tagjai – áruló terveiknek megfelelően – tudatosan nem tettek intézkedést a Budapesten és az ország több más helyén dúló fasiszta terror megakadályozására. Nagy Imre volt titkárnője, Balogh Józsefné tanúkihallgatása során vallotta: „…az egyik napon a pártból küldtek át információs jelentést, amelyben szőrnyűségeket közöltek funkcionáriusokkal való kegyetlenkedésekről. Az információt bevittem Nagy Imréhez, aki kétszeri kérésemre belenézett az anyagokba és félretette azzal, hogy túloznak. Azt mondta, hogy ezeket ne is adjam le. Attól kezdve ezeket csak én olvastam el, és betettem a szekrénybe." /Balogh Józsefné vallomása 3. köt. 78–86. oldal, Kopácsi Sándor vallomása 28. köt. 226. oldal./

Az ellenforradalmi elemek garázdálkodásait és egyben a legszélsőségesebb reakció nyílt színre lépését szentesítette Nagy Imre azon törvénytelen intézkedése, melynek során – Losonczy Gézával és Tildy Zoltánnal egyetértésben – rehabilitáltnak nyilvánította a népi demokratikus rend legelszántabb ellenségét, Mindszenty Józsefet. Visszaállította Mindszent „jogaiba", majd Tildy Zoltán közreműködésével lehetőséget biztosított Mindszenty számára a rádióban való november 3-i fellépésére, a nyíltan kapitalista restaurációra felhívó, lázító beszédének megtartására. /Rehabilitációs okirat 8. köt. 51. oldal./

Nagy Imre kezdeményezésére és Tildy Zoltán támogatásával a kabinet 1956 november 2-án határozatot hozott a kormánynak ellenforradalmárokkal való kiegészítésére. A határozat szövege szerint: „…miután mind sürgetőbben merült fel a kormány átalakításának kérdése, a kabinet úgy határozott, hogy ne új miniszteri kinevezések történjenek, hanem a kabinetet kell új erőkkel kiegészíteni, a felkelők részvételével." /A kabinetülés november 2-i jegyzőkönyve 8. köt. 58–59. oldal./

Ugyancsak a november 2-i kabinetülésen a kommunisták pártjának megsemmisítésére irányuló egyik intézkedésként Nagy Imre vezetésével határozatot hoztak, hogy „a Nemzeti Bank számláján fennálló MDP. pénzügyi alapot a kabinet a kormányának nyilvánítja, és felhasználásáról a koalíciós pártok között történő megosztás útján gondoskodik még a mai napon." /A kabinetülés november 2-i jegyzőkönyve 8. köt. 59. oldal./

Nagy Imre és az áruló csoport szövetségben a reakcióval megvalósította korábbi célkitűzését: az ország elszakítását a szocialista tábortól. Nagy Imre már október 31-én a Parlament előtt tartott beszédében bejelentette azt a valótlan tényt, hogy megkezdték a tárgyalásokat a szovjet csapatoknak egész Magyarország területéről való kivonásáról és „a varsói szerződés ránk háruló kötelezettségeinek felmondásáról." A november 1-én összeült kabinetet Nagy Imre befejezett tények elé állította azáltal is, hogy még a kabinetülés előtt kidolgoztatta a semlegességi nyilatkozat szövegét. A kabinetülésen két, előre elkészített, kinyomatott határozatot olvasott fel. Ezekután került sor az ország semlegességének kinyilvánítására és a varsói szerződésből való kilépést deklaráló határozat meghozatalára. A kabinetülésen bemutatták a semlegességet bejelentő utcai plakát tervezetét is. /A „Magyar Szabadság" nov. 1-i száma 8. köt. 32. oldal, nov. 1-i kabinetülés jegyzőkönyve, Losonczi Géza vallomása 9. köt. 143–148. oldal, Tildy Zoltán vallomása 19. köt. 22–23. oldal, Szántó Zoltán vallomása 3. köt. 110–130. oldal./

Az országnak a kapitalista táborhoz való csatlakozására irányuló törekvések középpontjában állott Nagy Imre november 2-i távirati utasítása, amelyet a new- yorki ENSZ- delegációnak küldött. A távirat lényege az volt, hogy a magyar delegáció az ENSZ. előtt lépjen fel a „forradalom érdekében". A táviratilag megküldött beszéd szövege többek között a következőket tartalmazta: „A történelem során nem először kelt fel a magyar nép függetlensége és szabadsága védelmére, de mindannyiszor magukrahagyatva véreztek el szabad-

ságharcosaink. A magyar nép számít a nagyhatalmak józan és megfontolt segítségére és aktív támogatására." Ezzel kapcsolatban Nagy Imre több szóbeli jegyzéket intézett a szovjet nagykövethez. Ezek másolatait elküldte valamenynyi, Budapestre akkreditált követségnek. A körjegyzékekben a Szovjetuniót rágalmazó és szidalmazó állításaival tovább szította a szovjetellenességet. /Eredeti távirati szövegek 8. köt. 18– 50. oldal./

Az áruló csoport tagjai, a Szovjetunió ellen tett külpolitikai és katonai intézkedések mellett, a reakció erőinek megerősítését szolgáló nacionalista, soviniszta, szovjetellenes uszítás élvonalában működtek. Nagy Imre személyesen hívta fel Kopácsit, hogy az ú.n. „Karhatalmi Bizottság" ülésén szovjetellenes hangnemben szólaljon fel, amit Kopácsi végre is hajtott. /Kopácsi Sándor vallomása 28. köt. 228– 230. oldal./

Nagy Imre amikor tudomást szerzett arról, hogy november 4-én hajnalban a belső szocialista erők és az általuk segítségül hívott szovjet csapatok hadműveletei az ellenforradalom felszámolása céljából megkezdődtek, Donáth és Tildy Zoltán közreműködésével megfogalmazott, a rádióba beolvasott nyilatkozatában a szovjet csapatok elleni harcra hívta fel az ország lakosságát. /November 4-i rádiónyilatkozat./

Nagy Imre és az áruló csoport több tagja a felelősségrevonás elkerülése és ellenséges tevékenységük folytatása céljából egy külföldi követségre szökött. Onnan aktív támadást szerveztek a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány működésének, a konszolidáció érdekében tett intézkedések végrehajtásának megakadályozására. A csoport tagjai Nagy Imre vezetésével, magukat „Intézőbizottságnak" nevezve „határozatot" hoztak a semlegesség fenntartására, továbbá arról, hogy nem ismerik el jogalapként 1956 november 4-ét, és hogy a szovjet csapatok vonuljanak vissza október 23-a előtti állomáshelyükre, valamint, hogy: „Tudatják a világ közvéleményével, hogy elhatárolták magukat a Forradalmi Munkás Paraszt Kormánytól, mellyel semmiféle tárgyalást nem folytatnak." E határozatot üzenetként eljuttatták a Szabad Európa Rádióhoz, mely a szöveget közölte. /Donáth Ferenc vallomása 13. köt. 228. oldal, Fazekas György vallomása 2. köt. 251–273. oldal, Vas Zoltán vallomása 3. köt. 92–109. oldal, Szántó Zoltán vallomása 3. köt. 110–140. oldal, Losonczi Géza sajátkezű feljegyzése./

Dr. D o n á t h Ferenc aktív szerepet töltött be a csoport tevékenységének a megszervezésében, a hatalomrajutás előkészítésében. Magáévá tette Nagy Imre és társai ellenséges nézeteit. Résztvett a Petőfi köri vitaesteken a csoport ellenséges nézeteinek terjesztésében, a közgazdasági és a kertmagyarország tárgyú vitákon vitavezető volt. /Márkus István vallomása 14. köt. 26. oldal, Haraszti Sándor vallomása 14. köt. 32. oldal./

Donáth Losonczi Gézával és Haraszti Sándorral együtt résztvett azokon az illegális megbeszéléseken, amelyeken kialakították a hatalom átvételéhez szükséges módszereket. Október 23-án tartott összejövetelen, amelyen a hatalom

átvételére irányuló illegális kormányprogram elkészítését beszélték meg, Donáth a program mezőgazdasági részének kidolgozását vállalta. /Haraszti Sándor vallomása 14. köt. 32–33. oldal, Vas Zoltán vallomása 14. köt. 48– 49. oldal, Ujhelyi Szilárd vallomása 14. köt. 57. oldal./

1956 október 24-től kezdve Donáth – Losonczi Gézával együtt – nyíltan fellépett az ellenforradalmi erők mozgósítása és a fegyveres harc aktivizálása érdekében. Donáth és Losonczi tevékenysége arra irányult, hogy megváltoztassák a felsővezetés összetételét a csoportjuk javára, és kierőszakolják az ellenforradalmi események átértékelését. Donáth és Losonczi a részükre felajánlott pártfunkciót tüntetőleg visszautasították, és követelték fellépésük nyilvánosságra hozatalát. Lemondásuk fenntartásával résztvettek a KV. október 25–26-i ülésén, ahol követelték az eseményeknek „demokratikus mozgalomként" való értékelését. Céljuk elérése érdekében felhasználták a Jánosi Ferenc által szervezett írószövetségi „küldöttség" követeléseit. Donáth és Losonczi előre megállapodtak abban, hogy a KV-ülésén Losonczi terjeszti be a követeléseket, és Donáth megindokolja azok teljesítésének „szükségességét". Ennek megfelelően az október 26-i KV- ülésen ellenforradalmi követelésekkel léptek fel, éspedig követelték többek között a Magyar Népköztársaság államrendje ellen fegyverrel támadó ellenforradalmárok számára az azonnali általános amnesztiát, a szovjet csapatok Budapestről történő azonnali kivonását, a fegyveres ellenforradalmároknak a fegyveres erők kötelékébe való beolvasztását. Mivel a KV-en belül ellenforradalmi követeléseiket nem tudták érvényesíteni, megismételték lemondásukat. Az ülésről eltávozva fegyveres felkelők küldöttségeivel közölték a KV- ülésén történteket, fellépésük kudarcát, majd az ellenforradalmi küldöttségek előtt ismételten kinyilvánították az ellenforradalmat támogató álláspontjukat. /Donáth Ferenc visszaemlékezései 15. köt. 15. oldal, okiratok 15. köt. 10– 11. oldal./

Donáth Ferenc a Magyar honvéd november 2-i számában közzétett nyilatkozatában dicsőítette a „felkelők" fegyveres harcát. /Magyar Honvéd november 2-i sz. 15. köt. 13. oldal./

Résztvett november 4-én annak az ellenséges rádiófelhívásnak megszövegezésében, amelyet hajnalban Nagy Imre a rádióba beolvasott. /Nagy Imre vallomása 1. köt. 245. oldal, Tildy Zoltán vallomása 19. köt. 31. oldal./

November 4-e után résztvett a Nagy Imre vezette csoport további ellenséges tevékenységében, mint az ú.n. „Intézőbizottság" tagja. Elhatározták, hogy emigrációba mennek, felveszik a kapcsolatot az ú.n. koalíciós pártok Nyugatra szökött vezetőivel a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány elleni egységes platform kialakítása végett. Losonczi Géza érintkezésbe lépett Pártay Tivadarral, az FKP. egyik vezetőjével és arra igyekezett rábírni, hogy több burzsoá politikussal szökjék Nyugatra. /Losonczi Géza vallomása 9. köt. 244– 247. oldal, Pártay Tivadar vallomása 10. köt. 279– 280. oldal./

G i m e s Miklós vezetőszerepet töltött be a csoport ellenséges tevékenységének szervezésében, a csoport hatalomrajutásának előkészítésében. Az ellenforradalom leverése után illegális szervezet létrehozásának egyik kezdeményezője volt, ellenforradalmi röplapokat szerkesztett és terjesztett.
Gimes a Nagy Imre személye körül kialakult csoportba reakciós beállítottságú személyeket vont be: Lőcsei Pált és Fazekas Györgyöt. Kezdeményezően vett részt a párt és a kormány politikájának lejáratására irányuló ellenséges akciókban.
1956 nyarán, a csoport egyik összejövetelén javasolta, hogy Nagy Imre vezetésével hozzanak létre egy illegálisan működő „bizottságot", amely biztosítja a csoporthoz tartozó személyek tevékenységének központosított irányítását, kidolgozza a módszereket, és a konkrét feladatokat a csoport ellenséges tevékenységét illetően. /Haraszti Sándor vallomása 18. köt. 218– 219. oldal, Vas Zoltán vallomása./
Gimes résztvett a csoport október 22– 23-i illegális megbeszélésein. Az illegális kormányprogram kidolgozása keretében a külpolitikai rész elkészítését vállalta.
Október 23-tól folyamatosan résztvett a Budapesti Főkapitányság épületében kialakított ellenforradalmi központ tevékenységében. Kopácsi Sándor rendőrfőkapitányt befolyásolta az eseményeknek „demokratikus forradalomként" való értékelésében. Egyik szervezője volt az ú.n. „angyalföldi munkásküldöttségnek". E „küldöttségnek" mindössze két fiatalkorú angyalföldi munkás volt a tagja, akik élelmiszerbeszerzés céljából jöttek Budapestre, és a csoport tagjainak rábeszélésére passzív szemlélőként vettek részt a csoport által szervezett „küldöttségben". Gimes és társai ezeknek a munkásoknak a nevében állítottak össze ellenforradalmi követeléseket, és léptek fel azokkal. /Kopácsi Sándor vallomása 28. köt. 205–210. oldal, Fazekas György vallomása 18. köt. 205. oldal, Herpai Sándor vallomása 18. köt. 192– 200. oldal./
Gimes október 30-tól kezdve „Magyar Szabadság" című, az ellenforradalmat dicsőítő napilapot adott ki. A napilap első számában közzétett cikkében a magyar nép érdekeit sértő, uszító kijelentéseket tett. A fegyveres felkelőket, mint „nemzeti hősöket" feldicsérte. /Magyar Szabadság I. évf. 1. számának vezércikke 18. köt. 291. oldal./
Az ellenforradalom leverése után november 6- és 8-a között ellenforradalmi röplapokat szövegezett, melyeket kb. 400 példányban terjesztettek. /Márkus István vallomása 18. köt. 136. oldal./
1956 november 13-tól Gimes – Ádám Györggyel együtt – kezdeményezője volt a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" elnevezésű illegális szervezkedésnek. A Forradalmi Munkás Paraszt Kormány ellen létrehozott ellenforradalmi csoportosulás titkos megbeszélésein Gimes résztvett, majd a szervezet által előállított, 10 alkalommal, többszáz példányban kiadott és terjesztett „Október 23." című röplap szerkesztését látta el. Az említett ellenforradalmi röplap az államhatalom elleni további harcra, a kormány intézkedéseivel szembeni ellenállásra hívott fel. A Gimes által kezdeményezett illegális szer-

vezet megalakulásában szerepe volt a Nagy Imre csoport üzenetének, amelyet az ú.n. „Intézőbizottság" nevében Tánczos Gáboron keresztül juttattak el Ádám Györgyhöz. /A röplap-példányok 18. köt. 303–320. oldal, Ádám György vallomása 17. köt. 346–347. oldal./
Gimes uszítótevékenységet folytatott az Újságíró Szövetség ülésén, és a Hess András téri diákkollégium gyűlésén. Az utóbbi helyen 1956 november 13-án elmondott felszólalásában feldicsérte az ellenforradalmárok és a Nagy Imre csoport ellenséges tevékenységét, valamint további ellenállásra uszított.

T i l d y Zoltán 1956 október – novemberében, az ellenforradalom idején államminiszteri beosztásában, mint régi burzsoá politikus elősegítette a reakciós erők aktivizálódását. Nagy Imrét és csoportját támogatta áruló politikájuk megvalósításában. Mint a polgári demokrácia nyílt híve tevékenységével, intézkedéseivel elősegítette a proletárdiktatúra megsemmisítésére, a kapitalista restaurációra irányuló törekvéseket.
Már október 28.-án parlamenti megbeszélésen, majd október 30.-án kabinetülésen követelte az egypártrendszer felszámolását, a koalíciós pártok megbízottainak a kormányban való részvételét. Általa is elismerten ezen követelésének megvalósításával a kommunistákat kiszorították a kormányból és helyükbe a népi demokratikus rendszerrel szembenálló elemek kerültek. Részben az ő követelésének eredményeként a november 2.-i kabinetülésen már három kisgazdapárti, két parasztpárti és három szociáldemokrata képviselő vett részt Nagy Imre és Losonczy Géza mellett.
1956 október 30.-i kabinetülést követően Tildy rádiónyilatkozatban önkényesen bejelentette az ENSZ magyarországi képviselőinek azonnali hazarendelését. Felszólította az FKP volt tagjait, hogy sürgősen alakítsák meg pártjukat, mivel a kormány munkájába kell bekapcsolódniok. /Október 30.-i rádióbeszéd szövege 21. köt. 17. oldal, sajtóközlemény a kabinet kiegészítéséről./
Tildy rádiónyilatkozatának következményeképpen az FKP gyorsütemben újjáalakult, és vezetőségi tagoknak olyan reakciós személyeket választottak, akiket korábban a népi demokráciával szembenálló magatartásuk miatt a politikai életből saját pártjuk is félreállított. Bekerültek a vezetésbe többek között B. Szabó István, az azóta külföldre szökött Kővágó Ferenc, Kiss Sándor és Adorján József. E jobboldali FKP vezetők a proletárdiktatúra teljes felszámolása céljából követelték az Elnöki Tanács megszüntetését, valamint az 1945 évi koalíciós helyzetnek megfelelően a miniszteri tárcák szétosztását. /Pártay Tivadar vallomása 20. köt. 25–26. oldal./
Tildy november 3.-án a Parlamentből telefonbeszélgetést folytatott a Bécsben tartózkodó Nagy Ferenccel, aki felajánlotta szolgálatait. Tildy azt közölte Nagy Ferenccel, hogy egyelőre ne jöjjön vissza Magyarországra, de intézkedjék olyan irányban, hogy a Szabad Európa Rádió mérsékelje a hangját Nagy Imre kormányával szemben.

Tildy államminiszteri titkárságán október 30.-tól kezdődően reakciós, ellenséges beállítottságú személyekkel vette magát körül, akiknek élén Tildy személyi titkára dr. Hámory Zoltán volt újságíró állott. Hámory – Tildy nevében – reakciós személyeket különböző állami funkciókba helyezett.
Tildy lehetővé tette, hogy a kisgazdapárt jobboldali vezetői a volt MDP folyószámlájáról 300.000 forintot felvegyenek népi demokrácia elleni tevékenységük szervezési költségeire. /Pártay Tivadar vallomása 20. köt. 17–18. oldal./
Tildy 1956 november 2.-i sajtónyilatkozatában hangoztatta, hogy „semleges államként akarunk élni. Ezért a varsói szerződést is felmondtuk". /November 2.-i sajtócikk 21. köt. 24. oldal./
Tildy utasítást adott a törvénytelenül kiszabadított Mindszenty Józsefnek Budapestre való felhozatalára és a Várban való elhelyezésére, majd Nagy Imrével és Losonczy Gézával megállapodott abban, hogy Mindszentyt visszaállítják „jogaiba" és módot nyújtanak számára rádiónyilatkozat megtételére. Tildy résztvett Mindszenty törvénytelen rehabilitálását elrendelő nyilatkozat elkészítésében. /Sajtóközlemény 21. köt. 117–118. oldal és Maléter Pál vallomása./
Tildy két alkalommal folytatott megbeszélést Mindszentyvel a rádiónyilatkozat tárgyában. Ezekután Mindszenty – előzetes magnetofon felvétel mellőzésével – elmondotta a rádióban lázító, a kapitalista restaurációt nyíltan követelő beszédét.
Tildy az FKP újonnan alakult intézőbizottsága tagjaival folytatott megbeszélései során kijelentette, hogy „ha kell, a katonai diktatúráig is elmegy és ebben Maléter Pál is segítségére lesz." A varsói szerződéssel kapcsolatban, egyik megbeszélésen kijelentette, hogy amennyiben annak felbontása miatt harcra kerül a sor, akkor „ellen állunk." /Pártay Tivadar vallomása 20. köt. 7–15. oldal./
Október 30.-án egy, a Rádióban közzéteendő nyilatkozatot Tildy olymódon korrigált, hogy a „népköztársaság" kifejezést kijavította „köztársaságra", a „népi demokráciánkat" „demokráciára", a „szocialista célt" „nagy célunkra", a „független, szuverén, szocialista Magyarországért" kifejezések közül a „szocialista" jelző kihúzta. /Almásy Ferenc vallomása 21. köt. 168. oldal./
November 4.-én hajnalban résztvett Nagy Imre rádióbeszédének megszövegezésében, s külön utasítást adott ennek a szövegnek az ENSZ főtitkárához való továbbítására. /Donáth Ferenc vallomása 13. köt. 227. oldal./
Ugyanebben az időben engedélyt adott Háy Gyula részére, hogy beolvassa a Rádióba a nyugati írókhoz intézett felhívását, amelyben a magyar írók nevében a szovjet csapatok beavatkozása elleni tiltakozásként „segítséget" kért. /Déry Tibor és társai bűnügyében hozott jogerős ítélet./

Maléter Pál 1956 október 25 és 28.-a között mint honvéd ezredes megtagadta az akkori honvédelmi miniszter parancsát, s esküjét megszegve egységével együtt átállt az ellenforradalom oldalára, ezt 1956 október 28.-án 13.15 perckor bejelentette a honvédelmi miniszternek, majd a későbbiekben fegyveres felkelő erők parancsnoka lett. Ellenforradalmi érdemei alapján, mint a Kilián

laktanya „hős védőjét" Nagy Imre bevonta a kormányba. Honvédelmi miniszterhelyettes, majd honvédelmi miniszteri beosztásában szervező és vezető tevékenységet folytatott az ellenforradalom katonai diktatúrájának létrehozása érdekében. /Magyar Honvéd november 2.-i száma 25. köt. 92. oldal, Koltai Vilmos vallomása 23. köt. 155. oldal, Józsa Lajos vallomása 24. köt. 252. oldal, Tari János vallomása 24. köt. 174. oldal, Szanati József vallomása 24. köt. 90. oldal, Tóth Lajos vallomása 23. köt. 58. oldal./

Október 28.-tól állandó kapcsolatot tartott a Corvin közi ellenforradalmi parancsnokság vezetőivel, mint az azóta halálraítélt és kivégzett Iván Kovács Lászlóval és az azóta Nyugatra szökött Pongrácz Gergellyel.

Október 29.-én a Honvédelmi Minisztériumból Váradi Gyula vezérőrnagyot kiküldték a Corvin közi felkelőkhöz a fegyverletétel megtárgyalása végett. A tárgyalásra meghívták Malétert is, aki megakadályozta a feltételnélküli fegyverletételt, és a felkelők érdekeit védő felszólalást tett. A tárgyalások során felmerült ellenforradalmi követeléseket a Corvin közi felkelőkkel egyetértésben írásba foglalta. Követelte a szovjet csapatoknak 1956 december 15.-ig történő kivonását, az ÁVH teljes lefegyverzését és felszámolását, valamint azt, hogy a felkelők tartsák meg fegyvereiket, a fegyveres harcokban résztvevő felkelők a rendőrséghez, vagy a honvédséghez, a fiatalok pedig katonai iskolára kerüljenek. Maléter áruló magatartása a fegyverletételi tárgyalások eredményességét teljes egészében meghiúsította. /Váradi Gyula vallomása 24. köt. 228. oldal./

Október 29.-től kezdve Maléter testi épségére egy 6 tagú Corvin közi csoport vigyázott. Maléter október 30.-án fogadta az egyik Corvin közi fegyveres csoport parancsnokának jelentését arról, amelyben beszámoltak a Köztársaság téri pártház elleni fegyveres támadásról, a végrehajtott terrorcselekményekről. Maléter a jelentésttevő terroristákat megdicsérte. /Uszta Gyula vallomása 23. köt. 223. oldal, Horváth Mihály vallomása 23. köt. 261. oldal./

Október 30.-tól kezdődően a Corvin közi ellenforradalmárok pártmunkásokat, kommunistákat, államvédelmistákat tartóztattak le, hurcoltak el lakásukról és Maléter beleegyezésével a Kilián laktanyában tartották őrizetben.

Maléter személyes irányítást adott a Corvin közi ellenforradalmi csoport harci tevékenységére. Virágh János ellenforradalmárnak, akit a Corvin köziek egyik parancsnokaként ismert, egyik alkalommal utasítást küldött a felkelők leverésére segítségül hívott szovjet alakulatok elleni harcra. Maléter a Corvin közi ellenforradalmárokat beosztottjai útján oktatta a harckocsik és páncélkocsik alkalmazására. A fegyveres csoport tagjai közül többeket önhatalmúlag tiszti rendfokozatba „léptetett elő". Így Dilinkó Gábor büntetett előéletű bűnözőt ellenforradalmi érdemei alapján „őrnagyi" rendfokozattal jutalmazta. /Virágh János vallomása 23. köt. 209. oldal, Maléter utasítása Virágh Jánoshoz 25. köt. 79. oldal./

Maléter, mint a Nagy Imre által vezetett kormány tagja a Kilián laktanyában rendezte be külön katonai parancsnokságát, abból a célból, hogy személye

köré tömörítsen jelentős fegyveres alakulatokat, segítségükkel megvalósítsa a katonai diktatúrát és hogy a katonai erőket előkészítse a szocialista erők és a szovjet csapatok elleni harcra. Ennek érdekében különböző nagyobb alakulatokat közvetlen parancsnoksága alá vont, és harci feladatokkal látott el. /Mecséri János vallomása 23. köt. 176. oldal, Egervári László vallomása 24. köt. 58. oldal./

1956 november 1.-én a budapesti angol követség kapcsolatot keresett Maléterhez. November 2.-án Cowley angol katonai attaché felkereste Malétert a Kilián laktanyában. Ez alkalommal Maléter Cowley számára titkos adatokat közölt a magyarországi fegyveres erőkről, a szovjet csapatok erejéről és mozgásáról. Engedélyezte, hogy Cowley tanulmányozza az egyes szovjet fegyver és harckocsi típusokat. Maléter a Cowleyvel folytatott megbeszélés során a nyugati hatalmak erkölcsi támogatását kérte. Cowley Maléternek tanácsokat adott az utcai harcokkal kapcsolatban és javasolta, hogy a különböző fegyveres csoportokat vonja egységes vezetés alá, mert csak úgy tudják az elért eredményeket megtartani. Cowley többek között kijelentette, hogy „…erős központi vezetésre van szükség, katonai diktatúrára, amelynek fő célja, hogy a szovjet csapatok kivonását biztosítsák." /Molnár József vallomása 23. köt. 106. oldal./

Maléter a Kilián laktanyában már november 1.-én megjelent nyugati sajtótudósítókkal hasonló jellegű megbeszéléseket folytatott. November 3.-án a szovjet delegációval történt tárgyalás után a Parlament épületében Maléter a nyugati újságírók elé kívánta tárni a szovjet csapatmozgásokra vonatkozó térképet, amit egy vezérkari tiszt közbelépése akadályozott meg. /Magyar Honvéd november 2.-i száma 25. köt. 92. oldal, Szűcs Miklós vallomása 23. köt. 126. oldal, Kovács István vallomása 23. köt. 245. oldal./

Maléter november 2.-án utasítást adott Kovács István vezérőrnagynak egy november 4.-re összehívandó magasabb parancsnoki értekezlet előkészítésére. Feladatként többek között azt jelölte meg, hogy arra az esetre ha a szovjet csapatok nem vonulnak ki, ki kell dolgozni a szovjet csapatok elleni „védelem" tervét. /Mecséri János vallomása 23. köt. 178. oldal, Kovács István vallomása 23. köt. 245. oldal, a november 4.-i értekezlet előkészítésére vonatkozó okirat. 25. köt. 75. oldal./

K o p á c s i Sándor mint budapesti főkapitány vezetőszerepet töltött be az ellenforradalmi események kialakításában, a rendőri erők dezorganizálásában és demoralizálásában, majd az ellenforradalom oldalára való nyílt átállását követően a felkelők felfegyverzésében.

Az 1956 október 23.-án kirobbant ellenforradalmi támadás előtti időszakban csatlakozott a Nagy Imre körül kialakult csoportosuláshoz. Személyes kapcsolatba lépett Nagy Imrével, Fazekas Györggyel, Gimes Miklóssal, valamint Szilágyi Józseffel, akiknek befolyása folytán az ellenséges csoportosulás politikai nézeteinek híve, követője lett. /Fazekas György vallomása 30. köt. 166. oldal./

Október 23.-án Kopácsi a tüntetést szervező egyetemistákat arról biztosította, hogy a tüntetést a budapesti rendőrség nem fogja megakadályozni. Az ellenforradalmi események során Kopácsi közreműködésével különböző értelmiségi, kispolgári elemek a Budapesti Főkapitányság épületében ellenforradalmi központot hoztak létre. Kopácsi hozzájárulásával, teljesen illetéktelenül, Nagy Imre ellenséges csoportjához tartozó Aczél Tamás, Méray Tibor, Fazekas György, Gimes Miklós, Lőcsei Pál, Szilágyi József és más személyek irányítólag beleszóltak a Budapesti Főkapitányság szolgálati ténykedéseibe és Kopácsit befolyásolták olyan intézkedések megtételére, amelyek bomlasztották a rendőri erőket és az ellenforradalom felszámolásának megakadályozására irányultak. Október 25.-től kezdve Kopácsi a kerületi kapitányságok felé kiadott utasításaival megakadályozta az ellenforradalmi csoportok támadásaival szembeni tervszerű védelem kialakítását, illetve a hatékony ellentámadások megszervezését. Kopácsi utasításainak eredményeképpen a budapesti rendőri alakulatok jelentős része a felkelők előtt kapitulált, fegyvereit, épületeit a felkelők rendelkezésére bocsájtotta. /Végh Tivadar vallomása 29. köt. 88–89. oldal, telefonüzenetek írásbeli jegyzéke 32. köt. 20. oldal./

Október 29.-én Nagy Imre megbízta Kopácsit az „új" karhatalom, a nemzetőrség megszervezésével. Kopácsi egyetértve azzal, hogy a nemzetőrség fő erejét az ellenforradalmi harcokban résztvett fegyveres felkelők és a felfegyverzésre kerülő egyéb ellenforradalmi elemek kell hogy képezzék, mintegy 20.000 db. különböző lőfegyvert, lőszert, valamint nemzetőri igazolványokat adott ki, többségében bűnöző, huligán, ellenforradalmi elemeknek. /Okiratok 31. köt. 212, 314, 31. köt. 16. oldal./

November 1.-én a Kiss Újság és a Magyar Világ című lapokban közzétett nyilatkozatában kinyilvánította, hogy az ő parancsa alapján a rendőrség átállt a felkelők oldalára. /Sajtócikkek 32. köt. 104–105. oldal./

November 1.-től kezdve, parancsnoksága alá tartozó egységek törvénytelen letartóztatásokat eszközöltek és mintegy 200 személyt vettek őrizetbe. /A letartóztatottak névsora 32. köt. 80. oldal./

November 3.-án az ú.n. „Forradalmi Karhatalmi Bizottság" ülésén a Főkapitányság épületében szovjetellenes felszólalást tett.

November 4.-én Nagy Imre hívására megjelent a Parlamentben, hogy megszervezze a Parlamentnek a szovjet csapatok elleni „védelmét". November 5.-én a felelősségrevonás elkerülése céljából az egyik külföldi követségre szökést kísérelt meg.

K i r á l y Béla kezdeményező és vezetőszerepet töltött be a fegyveres ellenforradalom katonai megszervezésében, a honvédség dezorganizálásában, a népi hatalom megsemmisítésére irányuló törekvések megvalósításában.

Király, mint horthysta tiszt Gömbös Gyula közvetlen környezetéhez tartozott, majd a Szálasi-kormány alatt a nyilas honvédelmi miniszterrel, Beregfyvel működött együtt. 1951-ben kémkedés és más bűntettek miatt halálra ítélték,

majd büntetését kegyelemből életfogytigtartó börtönre változtatták át. 1956 nyarán büntetését félbeszakították.

1956 október 26.-án felajánlotta szolgálatait a Nagy Imre csoport számára. Nagy Imre a nemzetőrség főparancsnokává nevezte ki, mely hatalmi helyzetét arra használta fel, hogy elszigetelje és demoralizálja a népi hatalomhoz hű maradt katonai egységeket, előkészítse a szocialista erők és az általuk segítségül hívott szovjet csapatok elleni fegyveres támadás megszervezését. /Jánosi Ferenc vallomása 26. köt. 34. oldal, levél Jánosihoz 26. köt. 265. oldal./

Október 30.-án a Budapesti Főkapitányságon a „Forradalmi Karhatalmi Bizottság" alakuló ülésén követelte az ellenforradalmi fegyveres csoportoknak a nemzetőrségbe való bevonását. Király által hangoztatott egyéb követeléseknek megfelelően a gyűlés határozatot hozott a szovjet csapatok kivonására, az ÁVH leszerelésére és az Ellenforradalmi Bizottság „operatív szervének" megválasztására. Egyben parlamenti küldöttséget hoztak létre Király és Kopácsi részvételével, melynek feladata volt beszámolni Nagy Imrének a „Forradalmi Karhatalmi Bizottság" megalakításáról. /Okirat 26. köt. 267. oldal./

Október 31.-én Nagy Imre Királyt Budapest katonai parancsnokává nevezte ki, s ezzel kezébe került a Budapesten tartózkodó valamennyi fegyveres erő. Király főfeladatának tekintette a fegyveres ellenforradalmárok részére a hatalom biztosítását. A nemzetőrség szervezésével párhuzamosan a Honvédelmi Minisztériumban létrehozta külön törzsparancsnokságát. A parancsnokság beosztott tisztjei számára feladatul adta a szovjet egységek felderítését, csapatmozdulataik megfigyelését, és az ú.n. „védelmi terv" elkészítését. A parancsnokság törzsén belül helyettesévé Zólomy László ezredes, volt horthysta tisztet jelölte ki. /Kovács István vallomása 26. köt. 57. oldal, saját feljegyzése 26. köt. 286. oldal./

Király november 1.-én a nemzetőrség részére megszervezte a Timót u-i fegyverraktárt. Utasítására az addig „kellően" fel nem fegyverzett ellenforradalmi csoportok a honvédségi fegyverraktárból kapták az utánpótlást. /Kovács István vallomása 26. köt. 57. oldal./

November 3.-án Király vezetésével a Budapesti Főkapitányság épületében az ellenforradalmi csoportok vezetőinek, az ellenforradalomhoz csatlakozott rendőrségi és honvédségi alakulatok megbízottainak jelenlétében megválasztották a „végleges Forradalmi Karhatalmi Bizottságot". Király Bélát elnökké, Kopácsi Sándort elnökhelyettessé választották. /Jegyzőkönyv 26. köt. 312. oldal./

November 9.-én Király társaival együtt Nyugatra szökött. Azóta a Szabad Európa Rádió, az Amerika Hangja Rádión keresztül, illetve az amerikai hírszerzőszervek szolgálatában folytatta a Magyar Népköztársaság, a szocialista tábor elleni tevékenységét. Az ENSZ előtt, mint az „emigráció katonai parancsnoka" hazugságsorozattal lépett fel, majd széles emigráns szervezetet hozott létre hazaárulók, gyilkosok, horthy-fasiszták és egyéb bűnözők bevonásával. Newyorki tartózkodási helyéről körlevelekben adott utasítást a különböző orszá-

gokban élő fasiszta emigránsoknak, hogy mily módon szélesítsék az ellenforradalmi szervezetet a Magyar Népköztársaság elleni támadás céljából. A nyugatnémetországi emigráció egyik szervezője Rédey Gábor volt SS katona, Király Béla volt elítélttársa, aki az ellenforradalom alatt a „Politikai Foglyok Forradalmi Szövetségének" volt az elnöke. Király az ellenforradalmi szervezet részére alkotmánytervezetet állított össze, és a szervezetet „Magyar Szabadságharcos /Nemzetőr/ Szövetség"-nek nevezi. Az amerikai hírszerzőszervek szolgálatában Király és társai kémeket küldenek a Magyar Népköztársaság területére. /Király levele Steiner Lajoshoz, a Life 1957 február 18.-i száma, 26. köt. 354. oldal, a MSZSZ alkotmánytervezete 26. köt. 379. oldal./

S z i l á g y i József, mint a Nagy Imre által vezetett csoport tagja kezdeményező és irányító szerepet töltött be az 1956 október 23.-án kirobbant fegyveres felkelést előkészítő tüntetés megszervezésében, a Budapesti Főkapitányság épületében létrehozott ellenforradalmi központ kialakításában.
Szilágyi 1955-ben Vásárhelyi Miklós útján lépett kapcsolatba Nagy Imrével, majd 1956 tavaszán Kopácsi Sándort bevonta a Nagy Imre körül kialakult csoportba és kapcsolatot létesített Kopácsi és Nagy Imre között. /Kopácsi Sándor vallomása 33. köt. 80. oldal, Vásárhelyi Miklós vallomása 36. köt. 211. oldal./
Közvetlenül az októberi ellenforradalmi események előtt 1956 október első felében Kecskeméten a megyei tanács egyes vezetői részére szűkkörű, bizalmas megbeszélést szervezett, amelyen nyíltan a kormány megdöntésére hívta fel a résztvevőket, és a Nagy Imre vezette csoport számára követelte a hatalmat. /Mohácsi Károly vallomása 33. köt. 188. oldal./
1956 október 22.-én a Budapesti Építőipari Egyetem nagygyűlésén ellenséges fellépésével döntő mértékben elősegítette a tüntetés kirobbanását. Az ifjúság gyűlésén elmondott nacionalista, uszító beszédében hangsúlyozta, hogy Nagy Imre bizalmasaként lép fel. Provokatív célzatú felszólalásában, a hangulat szítása érdekében, azt állította többek között, hogy „Varsót szovjet csapatok zárták körül és vérbe akarják fojtani a mozgalmat." Lázító felszólalását olyan időpontban mondta el a gyűlésen, amikor a hallgatóság körében már a józanabb felfogás kerekedett felül, azonban Szilágyi fellépése a gyűlés hangulatát ellenséges irányba befolyásolta. Kijelentette többek között azt is, hogy „nálunk is vannak olyan erők, akik végig tudják vinni a harcot". Felszólalása következményeképpen a tüntetésen szereplő pontokba több kifejezetten ellenforradalmi követelés került. Felszólalása nyomán a gyűlésen tömegesen hangzottak el nyíltan reakciós, nacionalista megnyilvánulások, amelyek közvetlenül előkészítették a fegyveres ellenforradalmi támadást bevezető tüntetést. /Marian István vallomása 33. köt. 205–207. oldal, a gyűlés határozata 33. köt. 399. oldal./
Szilágyi az egyetemi gyűlésen történt ellenséges fellépését megelőzően október 22.-én, majd október 23.-án eljárt Kopácsi Sándornál és megállapodott

vele abban, hogy a rendőrség nem akadályozza meg a tüntetést, sőt biztosítja annak zavartalan lefolyását. /Kopácsi Sándor vallomása 33. köt. 80. oldal./
Szilágyi – Kopácsi Sándorral egyetértésben – résztvett a főkapitányság épületében székelt ellenforradalmi csoport létrehozásában és tevékenységében. Szilágyinak jelentős szerepe volt abban, hogy Kopácsi útján kiadott intézkedések megakadályozták az ellenforradalom leverését és elősegítették a rendőri egységek dezorganizálódását, melynek folytán azok a felkelők előtt kapitultáltak. /Vári József vallomása 33. köt. 304–306. oldal, Kopácsi Sándor vallomása 33. köt. 83–86. oldal, Balogh József vallomása 33. köt. 296–300. oldal./
Nagy Imre tervbevette Szilágyi belügyminiszterré történő kinevezését. Szilágyinak kezdeményezőszerepe volt az október 27.-én létrehozott ú.n. „angyalföldi munkásküldöttség" szervezésében, melynek fellépése során tett felszólalásában szélsőséges, ellenforradalmi követeléseket hangoztatott. /Kopácsi Sándor vallomása 28. köt. 205–210. oldal, Fazekas György vallomása 18. köt. 205. oldal, Herpai Sándor vallomása 18. köt. 192–200. oldal./
Október 29.-én Nagy Imre Szilágyit a miniszterelnökségi titkárság vezetésével bízta meg. Ebben a minőségben, Nagy Imre közvetlen környezetében, kapcsolatot tartott a felkelő csoportok vezetőivel, velük több alkalommal tárgyalásokat folytatott. /Balogh Józsefné vallomása 3. köt. 80–85. oldal./

J á n o s i Ferenc résztvett a csoport ellenséges tevékenységében, a hatalomátvétel előkészítésében. Összekötő szerepet töltött be Nagy Imre és a csoport más tagjai között. Szervezője volt illegális megbeszéléseknek, amelyeken megtárgyalták ellenséges terveik végrehajtásának módozatait. Összekötő szerepet töltött be Nagy Imre és a Petőfi-kör, valamint az Írószövetség és más, a csoport által felhasznált szervek reakciós vezetői között. Résztvett a Nagy Imre által írt tanulmányok illegális terjesztésében. Az 1956 október 23.-i illegális megbeszélések aktív résztvevője volt. /Gimes Miklós vallomása 17. köt. 285–286. oldal, Haraszti Sándor vallomása 35. köt. 74. oldal, Vásárhelyi Miklós vallomása 36. köt. 73, 94. oldal, Ujhelyi Szilárd és Losonczy Géza vallomása, Losonczy Géza jegyzetei 8. sz./
Október 25.-én Jánosi értesítette a Nagy Imre csoporthoz tartozó reakciós beállítottságú írókat, hogy „a pártvezetésben Nagy Imre komoly harcot vív" és küldöttség megszervezésére szólította fel őket. /Haraszti Sándor vallomása 35. köt. 74. oldal./
Jánosi a Nagy Imrétől szerzett bizalmas értesüléseit, melyek az ellenforradalom ellen tervezett intézkedésekre vonatkoztak, illetéktelen személyeknek kiszolgáltatta. /Havas Ernő vallomása 35. köt. 97. oldal./
Október 25.-én telefonon értesítették Jánosit, hogy Csepelen Kalamár elvtársat ellenforradalmi banditák megtámadták. Kérték intézkedését, amit Jánosi visszautasított. /Ipper Pál vallomása 35. köt. 17. oldal./
Jánosi személyesen közbenjárt annak érdekében, hogy Nagy Imre Király Bélát

nevezze ki a nemzetőrség főparancsnokává. /Király Béla levele 35. köt. 213. oldal./
Jánosi résztvett azon rádiónyilatkozat előkészítésében, amely Magyarország semlegességét jelentette be.

V á s á r h e l y i Miklós, mint a csoport tagja tevékeny szerepet játszott a csoport hatalomrajutása érdekében. Az ellenforradalmi események alatt, mint sajtófőnök lehetővé tette, hogy a reakciós erők a sajtó felhasználásával is népi demokráciaellenes propagandát fejtsenek ki.
Az ellenforradalmi eseményeket megelőzően közreműködött a Nagy Imre vezette csoport szélesítésében. Több személyt hozott össze Nagy Imrével. Résztvett a Nagy Imre által írt tanulmányok illegális terjesztésében. Rendszeresen résztvett a csoport megbeszélésein. /Jánosi Ferenc vallomása 35. köt. 26–36. oldal, Haraszti Sándor vallomása 37. köt. 12–14. oldal./
Október 23.-án résztvett Losonczy lakásán szervezett illegális összejövetelen. /Jánosi Ferenc vallomása 35. köt. 36. oldal./
Az ellenforradalom időszakában szerepet vállalt az „Értelmiségi Forradalmi Bizottság" október 28.-i ülésén létrehozott ellenforradalmi nyilatkozat készítésében. /Értelmiségi Forradalmi Bizottság nyilatkozata 37. köt. 198. oldal./
Mint Nagy Imre által kinevezett sajtófőnök – Losonczy Gézával egyetértésben – lehetővé tette, hogy a szélsőjobboldali pártok és szervezetek ellenforradalmi célkitűzéseit propagáló sajtótermékek elszaporodjanak. Engedélyt adott többek között a „Szív Újság" megjelenésére. /Losonczy Géza vallomása 9. köt. 199–203. oldal, 210, 213–217, 238–239. oldal./

IV. A vádbeli tényállás a terheltek bűnösségére is kiterjedő részbeni beismerése, a nyomozás során kihallgatott tanúk vallomásai, a terheltektől lefoglalt, a bűnügyi iratokhoz csatolt eredeti okiratok, tárgyi bizonyítékok, feljegyzések, hivatalos kimutatások, nyilvántartások, sajtó és rádióanyagok, valamint egyéb bizonyítékok alapján nyert megállapítást.

F e n t i e k a l a p j á n :
az 1957 április 17.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
N a g y Imre I.r. terheltet /aki Kaposváron 1896-ban született, anyja neve: Szabó Rozália, szegényparaszti származású, a közgazdasági tudományok doktora, akadémikus, nős, 1953 júniusától a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke, azt követően egyetemi tanár, majd 1956 október 24.-től újból a Minisztertanács elnöke volt, budapesti, II. ker. Orsó u. 43. alatti lakos/;
az 1957 április 8.-a óta előzetes letartóztatásban lévő:
dr. D o n á t h Ferenc II.r. terheltet /aki Jászárokszálláson 1903-ban született, anyja neve: Vitál Ilona, értelmiségi származású, egyetemi végzettségű, ügyvéd, 1940-től a Szabad Szónál mint újságíró működött, a felszabadulás után az

Országos Földbirtok Rendező Tanács elnökhelyettese volt, majd 1948-ig földművelésügyi államtitkár, 1954-től a közgazdaságtudományi intézet helyettes igazgatója, nős, budapesti, XII. ker. Szilágyi Erzsébet fasor 26. sz. alatti lakos/;
az 1957 január 15.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
G i m e s Miklós III.r. terheltet /aki Budapesten, 1917-ben született, anyja neve: dr. Hajdu Livia, értelmiségi származású, 1935-ben érettségit tett, majd hat félévet végzett az orvostudományi egyetemen, 1942-től munkaszolgálatot teljesitett, 1950-től a Szabad Népnél dolgozott, 1955-ben kizárták az MDP-ből, nős, különvált, budapesti, II.ker. Virágárok u. 10. sz. alatti lakos/;
az 1957 május 23.-a óta előzetes letartóztatásban lévő:
T i l d y Zoltán IV.r. terheltet /aki Losoncon, 1889-ben született, anyja neve: Fabriczki Emma, értelmiségi származású, theológiát végzett, református lelkész, a felszabadulás előtt az FKP szervezője és vezetője, a felszabadulás után miniszter elnök, majd 1948-ig köztársasági elnök volt, vejét Csolnoky Viktort kémkedés miatt halálra ítélték és kivégezték, 1956 október 27.-től november 4.-ig, mint államminiszter vett részt Nagy Imre kormányában, nős, budapesti, XII. ker. Budakeszi u. 46. sz. alatti lakos/;
az 1956 november 4.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
M a l é t e r Pál V.r. terheltet /aki Eperjesen, 1917-ben született, anyja neve: Lakner Margit, nemesi származású, ősei földbirtokosok voltak, 1942-ben ludovika akadémiát végzett, majd mint ht. fhdgy. szovjet hadműveleti területen, mint felderítő szakaszparancsnok vett részt a harcokban, a felszabadulás óta a néphadseregben parancsnoki beosztásokban teljesített szolgálatot, ht. ezds., majd Nagy Imre által kinevezett honvédelmi miniszter, nős, budapesti, XII. ker. Orbánhegyi u. 29. sz. alatti lakos/;
az 1956. november 5.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
K o p á c s i Sándor VI.r. terheltet /aki Miskolcon 1922-ben született, anyja neve: Simon Ilona, munkás származású, jogi egyetemet végzett, r. ezds., a felszabadulás után a rendőrséghez került, utolsó beosztása a Budapesti Főkapitányság vezetője volt, nős, budapesti, XII. ker. György Aladár u. 8. sz. alatti lakos/;
az 1956 november 9.-e óta Nyugatra szökött:
K i r á l y Béla VII.r. terheltet /aki Kaposváron 1912-ben született, anyja neve: Lotz Etel, apja: MÁV főtisztviselő volt, 1935-ben ludovika akadémiát végzett, majd 1942-ben hadiakadémiát, utána szovjet hadműveleti területen résztvett harci cselekményekben, majd a Honvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot, 1946-tól a néphadseregben teljesített szolgálatot 1951-ig, mint a honvédakadémia parancsnoka, 1951 december 21.-én hűtlenség bűntette miatt jogerősen életfogytigtartó börtönre ítélték, amelynek jelenleg is hatálya alatt áll, 1956. október 30-án Nagy Imre visszahelyezte vezérőrnagyi rendfokozatába és kinevezte a nemzetőrség főparancsnokává, nős, new- yorki lakos/;
az 1957. március 27.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
dr. S z i l á g y i József VIII.r. terheltet /aki Debrecenben, 1917-ben született,

anyja neve: Szilágyi Julianna, paraszti származású, vagyontalan, nős, jogi egyetemet végzett, volt rendőr ezredes, majd a TEMÉRT Vállalat tervosztályának vezetője, budapesti, XII. ker. Dániel u. 28. sz. alatti lakos/;
az 1957 április 14.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
J á n o s i Ferenc IX.r. terheltet /aki Sárospatakon, 1916-ban született, anyja neve: Szueta Erzsébet, apja kisiparos volt, 1938-ban theológiai akadémiát végzett, református lelkész, majd 1941-ben tanári oklevelet szerzett, 1943-tól mint tábori lelkész teljesített katonai szolgálatot Ukrajna területén, 1944 februárjában fogságba esett. A felszabadulás után a Honvédelmi Minisztériumban a nevelési osztályon teljesített szolgálatot, 1951-ig mint ezredes a politikai csoportfőnökség helyettes vezetője volt, majd tartalékos vezérőrnaggyá léptették elő, 1951-től 1954-ig a Népművelési miniszter első helyettese, 1954-től 1955 májusig a Hazafias Népfront főtitkára, majd a Petőfi Múzeum főigazgatója, 1956 júniusában a pártból kizárták, 1956 november 2.-án Nagy Imre újból vezérőrnaggyá nevezte ki és megbízta a HM. nevelésügyi főcsoportfőnökségének vezetésével, nős, budapesti II. ker. Orsó u. 41. sz. alatti lakos/;
az 1957 április 14.-e óta előzetes letartóztatásban lévő:
V á s á r h e l y i Miklós X.r. terheltet /aki Fiumében, 1917. okt. 9.-én született, anyja neve: Róth Irén, apja banktisztviselő volt, gimnáziumi érettségit tett és 4 félévet végzett a jogi egyetemen, 1942-től 1944-ig munkaszolgálatot teljesített, a felszabadulás után 1950-ig, mint újságíró a Szabad Népnél dolgozott, 1950–1951-ben a Népművelési Minisztérium Tájékoztatási Főosztályának vezetője, 1951 májusától a Művelt Nép főszerkesztője, 1952-től 1954-ig a „Vengrija" szerkesztője, 1954–55-ben a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese, 1956 januárban a pártból kizárták, 1956 november elején Nagy Imre a Minisztertanács Sajtóosztályának vezetésével bízta meg, nős, budapesti, II. ker. Hankóczi Jenő u. 15. sz. alatti lakos/;

v á d o l o m

éspedig:
N a g y Imre I.r. terheltet a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése,
a BHÖ. 35. pont /1/ bekezdésébe felvett hazaárulás bűntettével,

dr. D o n á t h Ferenc II.r. terheltet a BHÖ.1.pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése bűntettével,

G i m e s Miklós III.r. terheltet a BHÖ.1. pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése bűntettével,

T i l d y Zoltán IV.r. terheltet a BHÖ.1. pont /2/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása bűntettével,

M a l é t e r Pál V.r. terheltet a BHÖ.1. pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése,
a KTBTK. 29. §.-ába ütköző és a KTBTK. 30.§. /2/ bekezdése szerint minősülő zendülés,
a BHÖ. 37. pont /1/ bekezdés b. alpontjába felvett és a BHÖ. 38. pont /1/ bekezdés harmadik rendelkezése szerint minősülő hűtlenség bűntettével,

K o p á c s i Sándor VI.r. terheltet a BHÖ. 1.pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése,
a KTBTK. 29. §.-ba ütköző és a KTBTK. 30. § /2/ bekezdése szerint minősülő zendülés bűntettével,

a távollévő K i r á l y Béla VII. r. terheltet a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, a BHÖ. 35. pont /1/ bekezdésébe felvett hazaárulás bűntettével,

dr. S z i l á g y i József VIII. r. terheltet a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése bűntettével,

J á n o s i Ferenc IX. r. terheltet a BHÖ. 1. pont /2/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntettével,

V á s á r h e l y i Miklós X. r. terheltet a BHÖ. 1. pont /2/ bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésében való tevékeny részvétel bűntettével,

m e r t

I., II., III., és VIII. r. terheltek 1956 október 23.-át megelőző időszakban ellenséges csoportosulást hoztak létre és különböző társadalmi szervezetekben kifejtett romboló tevékenységeikkel támadást vezettek a népi demokratikus államhatalom ellen, majd az ellenforradalom kirobbanása után annak élére állva, közvetlenül a szocialista államok szövetségének megbontására, a népi demokratikus államrend megdöntésére törtek;
IV. r. terhelt, mint a Nagy Imre kormány államminisztere 1956. október 28.- és november 4.-e között szándékosan elősegítette a kormány jobbratolódását, a nemzetellenes külpolitika kialakítását, a burzsoá restauráció megteremtése érdekében, a népi demokratikus államrend megdöntése céljából;
V., VI., és VII. r. terheltek, mint a Nagy Imre által kinevezett katonai vezetők

dezorganizálták a népi hatalomhoz hű, fegyveres erőket, megszervezték és végrehajtották az ellenforradalmi erők felfegyverzését az ellenforradalom fegyveres felszámolásának megakadályozása, a népi demokratikus államrend megdöntése céljából;
IX. és X. r. terheltek 1956 október 23.-át megelőző időszakban szervező tevékenységet fejtettek ki az ellenséges csoportosulás létrehozása érdekében, majd tevékenyen résztvettek a népi demokratikus államhatalom elleni támadásban, az ellenforradalom élére állt csoport államellenes célkitűzéseinek megvalósításában;

e z e n k í v ü l :
I. r. terhelt az ellenforradalom felszámolásának megakadályozása céljából a Magyar Népköztársasággal szembenálló külföldi hatalmak közbelépését és beavatkozását szorgalmazta, majd november 4.-i rádiófelhívásával a magyar állam elleni ellenséges cselekményekre hívott fel,
III. r. terhelt 1956 november 4.-e után résztvett a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" elnevezésű, illegális szervezkedés vezetésében azáltal, hogy szerkesztésében „Október huszonharmadika" címen illegális lapot létesítettek és terjesztettek, mely programszerűen meghatározta az illegális szervezet feladatait, a népi demokratikus államrend megdöntése céljából,
V. r. terhelt mint hivatásos honvédezredes 1956 október 25 és 28 között a Honvédelmi Miniszter utasításával szembeszegülve, a parancsnoksága alá tartozó katonai egységével együtt átállt az ellenforradalom oldalára,
1956 november 2.-án titkos katonai adatokat közölt Cowley angol katonai attachéval és engedélyezte részére katonai fegyverek, harckocsik tanulmányozását,
VI. r. terhelt, mint a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetője az 1956 évi októberi események során parancsnoksága alá tartozó rendőregységekkel együtt átállt az ellenforradalom oldalára,
VII. r. terhelt 1956 november 9.-én történt külföldre szökése után a Szabad Európa Rádió szolgálatába lépett, majd résztvett a „Magyar Szabadságharcos /Nemzetőr/ Szövetség" elnevezésű külföldi, a Magyar Népköztársaság ellen irányuló kém- és diverzáns szervezet létrehozásában.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának elsőfokú hatásköre és illetékessége az 1957 évi 34. tvr. 5. § /1/ bekezdésén alapul; ugyanezen tvr. 8. §. /1/ bekezdése alapján gyorsitott eljárást inditványozok.

Tekintettel arra, hogy ez ügyben katonai és polgári terheltek közösen szerepelnek az 1957 évi 34. tvr. 5. §. /2/ bekezdése alapján indítványozom az illetékes bírósági tanács kijelölését.

Indítványozom a terheltek előzetes letartóztatásának fenntartását.
Bíróság elé idézendő:
I. – VI. r., VIII. – X. r. terheltek vádlottakként a Legfőbb Ügyész útján.

Tanúkként:

Kovács István	Herpai Sándor
Márkus István	Józsa Péter
Pártay Tivadar	Virágh János
Ádám György	Fazekas György
Szűcs Miklós	Háy Gyula
Vári József	Váradi Gyula
Regéczy Nagy László	Mecséri János
Haraszti Sándor	Marián István

a Legfőbb Ügyészség útján,

Tóth Lajos	Havas Ernő
Janza Károly	Hazai Jenő
Balogh Józsefné	Ujhelyi Szilárd
Vas Zoltán	Szántó Zoltán
Szanati József	Almási Ferenc
Koltai Vilmos	Józsa Lajos
Uszta Gyula	Horváth Mihály
Egervári László	Molnár József
Végh Tivadar	Mohácsi Károly
Tari János	Ipper Pál
Balogh József	

budapesti lakosokat.

Budapest, 1958 január hó 28. napján.

dr Szénási Géza sk.
a Magyar Népköztársaság
Legfőbb Ügyésze.

A másolat hiteléül:
A kiadvány hiteléül: [bélyegző]
Földváriné [aláírása]
irodavezető [bélyegző] mb.

[Legfőbb Ügyészség körbélyegzője]

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 4–36. p.

Szigorúan titkos!

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósági tanácsa
T. B. Nb. 14/1958/12. szám

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósági tanácsa Budapesten, 1958. április hó 16–17.-én és 18.-án megtartott zárt elsőfokú tárgyalás alapján meghozta és 1958. április hó 22.-én kihirdette a következő

ítéletet:

dr. Szilágyi József vádlott, aki 1917-ben, Debrecenben született, apja: n. József, anyja: Szilágyi Julianna, budapesti, XII. kerület Dániel u. 28. szám alatti lakós, nős Gombos Gabriellával, három gyermeke van, vállalati osztályvezető, 2.300.- forint havi jövedelemmel, iskolai végzettségi jogi doktorátus, vagyontalan, büntetlen előéletűnek tekintendő

bűnös

a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntettében,

és ezért őt halálra, valamint teljes vagyonelkobzásra ítél.

A felmerült bűnügyi költségek a vádlottat terhelik.

Indokolás.

I.

A legfőbb ügyész 07092/1957. szám alatt a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósági tanácsához vádiratot nyújtott be vádlott ellen, mint Nagy Imre és társai bűnügy VIII. r. terheltje ellen. A Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa az 1957. évi 30. tvr. 5. illetve 8.§-a értelmében hatáskörét megállapította, majd a többi vádlottakra vonatkozóan pótnyomozást rendelt el. A legfőbb ügyész 1958. március 29.-én kelt átiratában indítványozta, hogy a vádlottra vonatkozóan a per különítessék el. A legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa a Bp. 36. §-a értelmében elkülönítette bűnügyét.

A tárgyaláson felvett bizonyítékok alapján a vádlott vonatkozásában a következő tényállást állapította meg:

II.

A 41 éves vádlott szegényparaszt családból származik. A debreceni egyetem jog-hallgatójaként előbb a Turul Bajtársi Szövetséghez, majd a diákmozgalmak baloldali szárnyához /„Márciusi Front"/, végül az ifjúmunkás mozgalomhoz csatlakozott. Itt illegális munkát is végzett, s ezért a II. világháború alatt 3 évi börtönbüntetést szenvedett. 1944 októberétől, börtönből való kiszabadulása után, a felszabadulásig a debreceni tanyavilágban bujkált, majd a felszabadu-

lás után, mint kommunistát a rendőrség országos szervezésének vezetésével bízták meg. Hosszabb betegség után a MKP. Központi Vezetősége karhatalmi osztályának vezetője lett, ennek megszűntekor, 1949 áprilisában külkereskedelmi vonalra, majd 1950 augusztusában Termékforgalmi Vállalathoz került, mint tervosztály vezető. Ezidőtől a párttal szemben sértődött emberként viselkedett: taggyűléseken kétízben is ezt kifejezésre juttatta, s ezért 1955-ben a pártból kizárták. 1955 végén, amikor Nagy Imre köré csoportosultak azok az elemek, akik a párt akkori politikájával nem értettek egyet, ő is módot talált arra, hogy Vásárhelyi Miklóson keresztül Nagy Imrével közvetlenül felvegye a kapcsolatot. Ebben a kezdeti időben a vádlott viszonylag passzív magatartást tanúsított. /Vásárhelyi Miklós vallomása./

1956 közepén a párt belső problémáit az ú.n. Petőfi kör széles nyilvánossága elé vitték, ott demagógiával, a tényleges hibák mérhetetlen eltúlzásával, az eredmények elhallgatásával és a munkásosztály vívmányainak gyalázásával igyekeztek a tömegeket, főként az értelmiséget és az ifjúságot a párt és a rendszer ellen hangolni. Ebben az uszításban a Nagy Imre csoport is résztvett. Szilágyi József szintén részt kívánt venni egy felszólalásával az egyik ilyen gyűlésen, felszólalását elkészítette, feleségével Nagy Imréhez azért küldte el, hogy kikérje annak véleményét: nem tartja-e túlzottan élesnek a felszólalást, taktikailag helyesli-e annak tartalmát. Amikor Nagy Imre e fogalmazványát a „Harcban a Lenini eszmékért" c. cikkével együtt küldte vissza, hogy azt felszólalásába dolgozza be, ezt teljesítette. Felszólalására azonban rajta kívülálló okokból nem került sor.

Kopácsi Sándort a Budapesti Főkapitányság volt vezetőjét 1956. év folyamán, amikor tudomására jutott, hogy Fazekas György kizárásával kapcsolatban nem ért egyet a párttal, felkereste, és igyekezett őt Nagy Imre csoport politikai álláspontjára bírni, felhasználva azt a befolyását, amit mint a karhatalmi osztály vezetője nevezettre, aki ugyancsak a karhatalmi osztály munkatársa volt, annakidején megszerzett. Kopácsi Sándorral ezek után többször összejött, majd amikor az SzDP XX. kongresszusa után Kopácsi Sándor álláspontja közeledett az ő álláspontjukhoz, igyekezett őt tovább befolyásolni, aggályait eloszlatni. A Petőfi kör újságírói vitája előtt kijelentette előtte, hogy már szeretné egy tüntetés élén haladva kiabálni, hogy „vesszen Rákosi!" Végül 1956. októberében módot talált arra, hogy Kopácsi Sándort Nagy Imrével társadalmi érintkezés során összehozza. /Kopácsi Sándor vallomása./

1956. okt. 20.-án d.e. egy alkalmi beszélgetés során N. Sz. Hruscsovról, az SzKP. főtitkáráról Komlósi Andor vallomásában foglalt gyalázó kifejezést használta. /Komlósi Andor vallomása/.

1956. okt. 20.-án d.u. leutazott Kecskemétre, hogy személyi összeköttetését felhasználva, egyrészt egy értelmiségi gyűlés szervezésénél, mint a Nagy Imre csoport tagja közreműködjön, másrészt a megye vezető állami funkcionáriusai előtt ismertesse a Nagy Imre csoport értékelését az eseményeket illetően. Itt az akkor lezajlott lengyel eseményekkel kapcsolatban kifejtette, hogy hasonló

úton kell a párt- és az állam vezetéséből a „Sztálinista elemeket" eltávolítani, a politikai tüntetésektől a tömeg hangulatának felizzásától nem kell félni. „Szeretem az olyan forradalmárokat – mondotta –, akik már akkor megijednek, mielőtt bármi történne." Következetesen a „hatalom-átvételről" beszélt, akkor is, amikor e vonatkozásban az egyik résztvevő őt kétszer is helyreigazította. /Saját beismerő vallomása, Dallos Ferenc, Szelepcsényi Imre és Mohácsi Károly tanúk vallomása./

Okt. 22.-én a Műegyetem gyűlésén, ahol mint esti hallgató jelent meg, kétízben felszólalt. Ezen a gyűlésen 5–6000 hallgató volt jelen, és a szegedi egyetem kezdeményezését /DISz. feloszlatását, MEFESZ. megalakítását, különböző egyetemi, gazdasági, valamint politikai követeléseket/ tárgyaltak. A gyűlésen szélsőséges megnyilvánulások, egyre fokozódóan tapasztalhatók voltak.

A vádlott első felszólalásában, mely az első, kifejezetten és kizárólag politikai felszólalás volt – a lengyel eseményeket elemezte, kifejtette, hogy ott a demokratizmusért folytatott harc, a „Sztálinistákkal" szemben tovább folyik, a poznani eseményeket megbélyegző határozat semmivé vált. Ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a szovjet csapatok körülvették Varsót, a lengyel hadsereg egységei felzárkóztak a szovjet csapatokkal szemben, s ilyen körülmények között érkezett Hruscsov Lengyelországba tárgyalni. Párhuzamot vont a lengyel és a hazai események között, az egyetemi gyűlést, mint e harc fontos állomását értékelte. Felszólalása hatására a gyűlés folyamán először élet szovjetellenes közbekiabálások hangzottak el, és e felszólalása az amúgy is izzó hangulatot tovább fokozta, a tömeget tüntetés irányába befolyásolta. Második felszólalására akkor került sor – néhány órával később –, amikor Csolnoki rektor megfontolásra intette a hallgatókat, azt javasolta, hogy ne rendezzenek utcai tüntetést, hanem majd követeléseiket eljuttattja Nagy Imréhez. Ez alkalommal a vádlott arról szólt, hogy ő aki Nagy Imrének környezetéhez tartozik, helytelení-ti, hogy tüntetés helyett követeléseiket Nagy Imréhez juttassák, mert Nagy Imre jelenleg nincs hatalmon, így követeléseik megvalósításában nem lehet szerepe. /Marián István, Herczeg Károly, Gérnyei Kálmán, Reichart Ferenc tanú vallomása és a vádlott beismerése./

Még ugyan ezen este telefonon felhívta Nagy Imrét, akinek beszámolt a gyűlés lefolyásáról, és abban az ő szerepéről. Felhívta továbbá Kopácsi Sándort, akit informált a gyűlésről, és hogy az egyetemisták másnapra tüntetést szerveznek. Másnap kora délelőtt ismét, most már személyesen felkereste Kopácsit és kérte, hogy a tüntetést a rendőrség ne akadályozza. E beszélgetések során, amikor Kopácsi kijelentette, hogy neki az 1946-os miskolci és 1954-es budapesti tüntetésekkel, tehát általában az ilyen politikai tüntetésekkel kapcsolatban negatív tapasztalatai vannak, kijelentette, hogy „Magából a rendőr beszél, kommunista nem fél a tömegektől", „ha akarunk valamit, akkor akarnunk kell a hozzá vezető eszközöket is." /Kopácsi Sándor vallomása, vádlottnak a tanú vallomására tett észrevétele./

Ezt követően kiment a műegyetemre, ahol mivel előző este Nagy Imre helytelenítette, hogy csoportjának egyik tagja [a hozzá fűződő kapcsolatra is hivatkozással – az eredetiben kézírásos beszúrás] a tüntetés érdekében felszólalt, kifejtette, hogy előző nap elragadta a hév, ma már nem helyesli, hogy a tüntetés érdekében felszólalt, de már ezen változtatni nem lehet, és hajlandó ismét felszólalni a tüntetés fegyelmezett lebonyolítása érdekében. Ilyen felszólalásra azonban nem került sor. /Marián István, Herczeg Károly vallomása./
1956 okt. 23.-án résztvett a Bem-szobornál, a Parlamentnél, a Sztálin szobornál folyt tüntetéseken, majd a rádió „ostroma" megkezdése után bement a főkapitányságra. Ez alkalommal ugyanúgy, mint okt. 25.-én, és 27.-én, amikor huzamosabb időt töltött a főkapitányság épületében, Nagy Imre csoport tagjaival, különböző írókkal, újságírókkal, stb. együtt /Aczél Tamás, Mérai Tibor, Lőcsei Pál, Gimes Miklós, Fazekas György stb./ befészkelték magukat a Budapesti Főkapitányságra, és ott Kopácsi Sándor, valamint a budapesti főkapitányság vezető-tiszti karát az irányban befolyásolták, hogy az eseményeket, mint a dolgozó nép forradalmi megmozdulását értékelje, a „felkelőkkel" szemben, a fegyverhasználatot akadályozza meg. A vádlottnak e befolyásolásban kiemelkedő szerepe volt és eredményre vezetett. /Kopácsi Sándor vallomása, vádlott beismerése./
Okt. 27.-én ezen társaival együtt úgy látták, hogy Nagy Imre nem képviseli elég következetesen közös politikai elgondolásukat. Két, magát angyalföldinek nevező személlyel együtt felkeresték Nagy Imrét a pártközpontban, és ott azirányban igyekeztek őt befolyásolni, hogy függetlenítse magát az MDP. Központi Vezetőségétől, álljon az ellenforradalmárok politikai követelései élére.
Okt. 29-én, amikor a rendőrségen már tudomására jutott, hogy az ellenforradalommal szembeni védekezés céljából nemzetőrség felfegyverzésére kaptak parancsot, és e parancsot akként hajtják végre, hogy éppen a tüntetésekben, stb. résztvevőket fegyverzik fel, még mindig úgy látta, hogy a Nagy Imre kormány nem elég következetesen képviseli az ő politikájukat, és abból a célból, hogy Nagy Imrét, az ő politikai elképzeléseik következetesebb végrehajtására bírja, felkereste a Parlamentben, és felajánlotta, hogy a továbbiakban személye körül fog működni. Ezidőtől fogva nov. 4.-ig ott is működött. Egyik reggel Nagy Imre titkárságán szó volt Dudás József és bandájának magatartásáról, bűncselekményeiről és ezzel kapcsolatban a vádlott arra az álláspontra helyezkedett, hogy beszélni kell Dudással és be kell vonni őket a rendcsinálásba. /Molnár Ferencné tanúvallomása./ /Egyébként ez a bevonás még ugyan az nap Nagy Imre részéről megtörtént, de nem merült fel bizonyíték, hogy ezt a vádlott kezdeményezte./
November 2.-án felkereste őt Komlósi Andor és felesége, akik előtt ugyancsak azt fejtegette, hogy ez nem ellenforradalom, hanem függetlenségi harc. Kifejtette, hogy bár tud arról, hogy a nemzetőrségben huligánok, ellenforradalmi elemek is vannak, de az a véleménye, hogy egyenlő-re a főveszély az „orosz"

veszély, mert közelednek az oroszok páncélos „hordák" és azok ellen kell harcolni. Kijelentette, hogy neki is van „kölke", mégis harcolni fog az utolsó töltényig. Kifejtette, hogy nem a kommunistákat, hanem „csak" az ÁVH-sokat gyilkolják. /Komlósi Andor vallomása./
November 4.-én hajnalban Nagy Imrével és társaival együtt, családostól az egyik külföldi követségre menekült.

III.

A vádlott a tények tekintetében, lényegében beismerésben volt. Egyes kijelentések megtételét tagadásával szemben az érdektelen tanúk határozott, meggyőző és a vádlottnak tanú által nem is ismert, mások előtt tanúsított magatartásával alátámasztott vallomása alapján állapította meg viszont a népbírósági tanács. Ezzel szemben bűnössége tekintetében sokoldalú védekezést terjesztett elő:
1/ Mindenekelőtt arra hivatkozott, hogy a bíróságnak kötelessége őt felmenteni, mert az egyik külföldi követség területét, ahol ő menedékjogot nyert abban a hiszemben hagyta el, hogy a magyar kormány előző magatartásáért neki büntetlenséget biztosított. Vádlottnak ezen fejtegetéseit fogalomzavar jellemzi. Menedékjogot idegen állam csak a saját területén biztosíthat. Ilyen esetben, ha annak feltételei fennforognak, kiadatási eljárást lehet indítani, /Bp. 235. – 237. §/ és ennek során köthet a két ország olyan megállapodást, amely az illető terhelttel szembeni eljárásra mérvadó. Az a körülmény, hogy a vádlott bűncselekményeinek elkövetése után az egyik külföldi követségre menekült, és ezzel előzetes letartóztatásba helyezését defaktó megakadályozta, nem teremt ilyen helyzetet. Az olyan nemzetközi megállapodások pedig, amelyek nem a kiadatási joggal kapcsolatban köttettnek, az elkövető tudta beleegyezése nélkül, kölcsönös megegyezéssel, bármikor, bármilyen formában megváltoztathatók.
2/ Védekezett a vádlott azzal is, hogy vele és társaival, valamint családjukkal szemben előzetes letartóztatásukkor sorozatosan megsértették az eljárási szabályokat. A népbírósági tanács a vádlottnak ezeket a panaszait abból a szempontból vizsgálta, hogy a per tárgyát képező cselekmények tekintetében ezek a panaszok valóságuk esetén a való tények felderítését befolyásolták-e. – Arra a megállapításra jutott –, amit egyébként a vádlott is kiemelt, – hogy ebből a szempontból azok irrelevánsak voltak. Így ezek vizsgálata a bíróság vizsgálódási körén kívül estek, s legfeljebb a per befejezése után ezek kivizsgálására a bíróság a legfőbb ügyész figyelmét hívhatja fel.
3/ Érdemében a vádlott védekezése mindenekelőtt arra irányult, hogy ezt a politikai pert úgy állítsa be, mintha „ideológiai"-per folyna ellene, „anti-sztálinista" elvi álláspontja miatt. A Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa itt mégegyszer elvi éllel leszögezi, hogy sem a vádlottat, sem mást ideológiai állásfoglalásáért, mert a marxizmus revizionista, vagy szektáns szárnyához tartozik, nem ítélte és nem is ítélhette el. Vizsgálni tartozik azonban, hogy bárki konk-

rét politikai magatartása bűncselekményt valósít e meg, és a jogegyenlőség elve alapján az elkövetőt köteles megbüntetni, akár marxistának vallja magát az illető, akár a marxizmus ellenfelének, akár a marxisták revizionista, akár szektáns irányához, vagy egyik szárnyhoz sem tartozik, ha magatartása bűncselekményt valósít meg.

Végül a vádlott arra hivatkozott az utolsó szó jogán elmondott beszédében, hogy ideológiai álláspontját azért köteles a bíróság a perbe bevonni, mert ez motiválta őt cselekményei elkövetésében. A népbírósági tanács ezt tudomásul vette, és lényegében mint meg nem cáfolt védekezést elfogadta. Az a körülmény azonban, hogy a vádlott bűncselekményt képező politikai magatartásának indítékai között ez az ideológiai állásfoglalása szerepet játszott, nem enyhíti, de nem is súlyosbítja cselekményét.

4/ Védekezett a vádlott azzal is, hogy Nagy Imre köré csoportosult személyek nem képeztek szervezeti egységet olyan értelemben, hogy nem voltak olyan zárt testületnek tekinthetők, akik közös politikai platform alapján, külön csoportfegyelem alatt működtek. Az a beismert tény, hogy a vádlott október 25.-én, majd 29.-én, tehát kétízben is szemrehányást tett Nagy Imrének, hogy nem eléggé következetesen tartja magát politikai platformjukhoz, kétségtelenül bizonyítja, hogy ez a politikai platform nemcsak általános ideológiai elvekre, hanem konkrét politikai magatartásra is vonatkozott. Azt a körülményt pedig, hogy a Petőfi köri felszólalás tervezetét bemutatta Nagy Imrének, hogy nem találja-e túlságosan élesnek, taktikailag helyesli-e, valamint hogy amikor az október 22.-i műegyetemi gyűlésen magatartását Nagy Imre kifogásolta, akkor másnap – ellenkező meggyőződése dacára – igyekezett annak élét legalább utólag tompítani, – arra vall, hogy ennek a csoportnak külön csoport fegyelme is volt, melyet a benne résztvevők, így vádlott is önként magára vállalt.

Ezen túlmenően azonban a „csoport" /frakció/ ez a politikai fogalma nem azonos a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló „szervezkedés, illetve mozgalom" jogi fogalmával, éspedig annyiban, hogy egyrészt a csoport /frakció/ politikai fogalmának nem szükségszerű kelléke, hogy az a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuljon, másrészt az erre irányuló erőcsoportosulásnál törvényeink alapján kialakult helyes bírói gyakorlat nem a szervezettség ezt a magas fokát követeli meg, hanem az államrend megdöntésére /aláásására/ vonatkozó közös platform alapján összehangolt, kollektív tevékenységet. A szervezettségnek ezt az alacsonyabb fokát viszont még a vádlott sem tagadta.

5/ Tagadta viszont, és ezt védekezése egyik sarkalatos pontjává tette, hogy csoportjuk a népi demokratikus államrend megdöntésére irányult volna.

A védő is arra hivatkozott, hogy nem lehet feltételezni, hogy a vádlott szándéka a proletárdiktatúra megdöntésére irányult volna. A tárgyalás során felderített tények, azt a védekezését is megcáfolták. A vádlott az egész eljárás során soha nem tagadta, hogy 1956 október 23- november 4- között politikai tevékenysége arra irányult, hogy az általa „össznépi"-nek nevezett követeléseket

érvényre juttassa, beleértve „az egypárt rendszer" feladását, és „többpárt-rendszer" bevezetését is. Ehhez hozzáfűzte a vádiratra adott észrevételeiben, és ezt fenntartotta a tárgyalási vallomásában is, hogy azért az egypárt rendszer feladásáról szól, és nem a proletárdiktatúráról „mert azt szerinte a rákosizmus már megdöntötte".

Minthogy azonban egy társadalmi termelési rend szocialista, vagy kapitalista jellegét nem az határozza meg, hogy annak politikai vezetésében egyesek milyen durva, eltorzító hibákat követnek el, hanem a tulajdon és osztályviszonyok, beleértve a politikai hatalom kérdését is, alapvetően hamis a vádlottnak az a beállítása, hogy Magyarországon nem volt proletárdiktatúra, 1956. okt. 23.-a előtt. Éppen a proletárdiktatúrát eltorzító, e durva hibák, törvénysértések vezettek más tényezőkkel, többek között a vádlott tevékenységével együtt arra, hogy nem volt képes a magyar munkásosztály a maga uralmát saját erejéből megvédeni, sőt a munkásosztály egyes elmaradottabb csoportjait sikerült az ellenforradalomnak különböző szólamokkal átmenetileg maga mellé állítani.

Az 1956. okt. 23-november 4-e közötti fegyveres támadás osztályjellegét az határozza meg, hogy a volt uralkodó osztályok maradékai által vezetett fegyveres támadás – és azt, hogy ők vezették, a vádlott is elismerte – ez ellen az átmenetileg meggyengített proletárdiktatúra, a munkásosztály uralma ellen irányult. Ennek a ténynek az elleplezésében a munkások megtévesztésében viszont döntő szerepe volt annak, hogy magukat kommunistáknak nevező osztályárulók a támadók mellé álltak, a támadókat fedezték, az imperialisták céljait kiszolgálták. Így jutottak közös platformra, magukat kommunistáknak nevező személyek a Szabad Európa irányítóival. Ez eredményezte azt a tragikus tényt, hogy 1956 októberében – mintahogy a történelem során minden ellenforradalom idején – nem a kizsákmányolók, hanem főként a munkásosztály fiainak vére hullott mindkét oldalon.

A vádlottnak 1956. okt. 23–november 4-e közötti politikai tevékenysége tehát a per adatainak tükrében csupán akként értékelhető, mely közvetlenül és tudatosan a népi demokratikus államrend megdöntésére irányult.

A népbírósági tanács azonban vizsgálta ezen túlmenően, hogy hogyan kell értékelni a vádlottnak 1956. okt. 23.-a előtti politikai magatartását, csoportbeli tevékenységét, és a per adatai alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a vádlott kommunista múltját megcsúfolva, már jóval október 23-a előtt nem a hibák kijavítására, hanem a hibákkal együtt a társadalmi rendszer eltörlésére törekedett. Az a makacs, és rögeszmeszerűen visszatérő gondolata, hogy a párton belüli problémákat a párton kívüli erők útján „forradalmi" úton, a „hatalom átvétele" útján kell megoldani, kizárja annak lehetőségét, hogy e vonatkozásban a rendszeren belüli változás lebegett volna szeme előtt, olyan politikai, és karhatalmi tapasztalatokkal rendelkező személynek, mint a vádlott. Ezen túlmenően október 20.-án és 23.-án kifejezetten figyelmeztet-

ték, hogy elgondolásai hová vezetnek. E figyelmeztetések ugyanúgy peregtek le róla, ahogyan az október 23- és november 4.-e közötti események: kommunisták tömeges lemészárlása, a fehér-terror, a fasizmus legvéresebb, legkegyetlenebb, és legembertelenebb gaztetteinek megismétlése, a vörösászló, könyvek égetése, a banditizmus tobzódása, nem volt képes erről az útról letéríteni, és még ezekután is a főellenséget az internacionalista kötelességeit teljesítő szovjet csapatokban látta, akik ellen a huligán elemekkel, és az osztályellenséggel kell összefogni. Szerinte azok az árulók, akik megakadályozták, hogy ez a végtelenbenyúló szent Bertalan éjszakája továbbfolytatódjon.
Az ilyen magatartás olyan szöges ellentétben áll mindazzal, aminek köze van a szocializmushoz, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy erre az útra csak a rendszer, a szocializmus – beleértve saját múltját is – iránt érzett gyűlölet vezethette a vádlottat, amely viszont nem 1956. október 23.-án alakult ki benne, és így nemcsak logikus folytatása 1956. október 23.-a előtti cselekvőségeinek ezt követő magatartása, hanem a szándéka azonosságát is meg kellett állapítani. Erre kellett következtetni abból a tényből is, hogy a vádlott, aki társaival együtt a munkásosztály, a szocialista közvéleményt azzal igyekezett félrevezetni, hogy ők az SZKP. XX. kongresszusának magyarországi letéteményesei, hogy annak szellemét Magyarországon csak ők akarják és tudják megvalósítani, ezen irányelvek kezdeményezőjét és végrehajtóját, 1956. október 23.-a előtt a tényállásban írt módon becsmérelte.

IV.

Mindezeket figyelembevéve a fenti tényállás alapján a Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa a vádlott bűnösségét, a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdésében felvett népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben állapította meg. Vezetői tevékenység ugyanis a szervezkedés /mozgalom/ keretében kifejtett minden olyan irányító, meghatározó jellegű tevékenység, mely a szervezkedés egészét, vagy annak lényeges részét, ágazatát befolyása alá vonja. A vádlottnak a műegyetemi gyűlésen, valamint a Budapesti Rendőrfőkapitányságon kifejtett tényállásbeli tevékenysége csupán ilyenként értékelhető.

V.

A fent kifejtettek után annak magyarázata, hogy a vádlott bűncselekményt megvalósító magatartásának társadalom veszélyessége macimális, csak ismétlést jelentene. Társadalom veszélyesség ilyen mértéke esetén a szokásos enyhítő körülmények /büntetlen előélet, stb./ oly elenyésző jelentőségűke, melyek itt számba sem jöhetnek. A népbírósági tanácsnak tehát a büntetés kiszabásánál azt kellett eldöntenie, hogy volt-e, vagy legalábbis utólag, a felelősségrevonás során mutatkozott-e valami olyan momentum, melynek alapján remélni lehet, hogy a vádlott az idők során rádöbben magatartásának bűnös,

osztályáruló voltára, és annak kijavítására törekedni fog. A népbírósági tanács nem talált ilyen momentumot, és így nem volt alap arra, hogy a legsúlyosabb büntetés kiszabását mellőzze.
A bíróság a büntetés kiszabásánál a BHÖ. 11. pont /1/ bekezdés és 5- alpontjait alkalmazta.

Budapest, 1958 évi április hó 22. napján.

dr. Vida Ferenc
tanácselnök
sk.

Lakatos Péterné
népbíró
sk.

Bíró Mihály
népbíró
sk.

Fehér Kálmán
népbíró
sk.

Sulyán György
népbíró
sk.

V é g z é s !
A Bp. 187. § /1/ bekezdés értelmében az ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs. Az ítélet jogerős.

Budapest, 1958. április hó 22.

dr. Vida Ferenc
Tanács Elnöke
sk.

Készült: 5 pl-ban
9 oldalon.

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 232–236. p.

Nagy Imre az utolsó szó jogán
1958. június 14.

NAGY IMRE:

Igen tisztelt Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa!
Elnök Úr!
Bűnperemben sajnálatosan elmaradt a bizonyításkiegészítés és csak a vád tanúit hallgatták meg, a vád bizonyítékait vizsgálták. Szerény véleményem szerint a bűnpernek a bűnösség megállapítása mellett az igazság felderítése is fontos feladata. A bizonyításkiegészítés elmaradása tükröződik a vádiratban is éppúgy, mint a vádbeszédben, amelyek nem az objektív tények és nem a történelmi igazság szellemében világítják meg tevékenységemet, felelősségemet.
Ezen általános megállapításomon túl részletekbe én nem kívánok bocsátkozni, bízom abban, hogy a Tisztelt Bíróság az ügy és az anyag ismeretében vizsgálja meg az ellenem emelt vádakat és felelősségemet is, és ezt a legjobb lelkiismerete szerint teszi.
Igen tisztelt Népbíróság! Igen tisztelt Elnök Úr!
Az ügyész úr vádbeszédében reám a legsúlyosabb, tehát a halálbüntetés kiszabását javasolta. Ezt többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könyörületes lenne. Sorsomat tehát a nemzet kezébe teszem. Védőm felszólalása után, az utolsó szó jogával elhangzott megjegyzéseimen túl nem kívánok élni. Védelmemre semmit felhozni nem kívánok, várom a Tisztelt Népbírósági Tanács igazságos ítéletét.

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 7. dossz. 127. p.

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BIRÓSÁGA

TB. NB. 003/1958-18 szám.

A N É P K Ö Z T Á R S A S Á G N E V É B E N !

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsa Budapesten, 1958. évi február 5 és 6 június hó 9., 10., 11., 12., 13., és 14. napján megtartott elsőfokú zárt tárgyalása alapján meghozta és 1958. évi június hó 15. napján kihirdette a következő

í t é l e t e t :

N a g y Imre I. r. vádlott, aki 1896-ban Kaposváron született, atyja Nagy József, anyja: Szabó Rozália, nős Égető Máriával, 1 felnőtt gyermeke van, egyetemi tanár, havi jövedelme: 5.600.- Ft. nyugdíj, vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /II., Orsó u. 45. sz. alatti/ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett, valamint hazaárulás bűntettében, ezért őt a Népbírósági Tanács
h a l á l r a ,
valamint teljes vagyonelkobzásra ítéli.

Dr. D o n á t h Ferenc II. vádlott, aki 1903.-ban Jászárokszálláson született, atyja: Donáth Lipót, anyja: Vitál Margit, nős: Bozóki Évával, 3 kiskorú gyermeke van, tudományos munkatárs, havi keresete: 4000.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /II., Szilágyi Erzsébet fasor 25 sz. a./ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben, ezért őt a Népbírósági Tanács
12 /tizenkettő/ évi b ö r t ö n r e ,
a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 /tíz/ évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

G i m e s Miklós III. r. vádlott, aki 1917.-ben Budapesten született, atyja: dr. Gimes Miklós, anyja: dr. Hajdu Lívia, nős, különváltan él, felesége: Földes Alíz, egy kiskorú gyermeke van, újságíró, havi keresete: 2.500,.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /II., Virágárok u.10. sz. alatti/ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben, s ezért őt a Népköztársasági Tanács

h a l á l r a ,
valamint teljes vagyonelkobzásra ítéli.

T i l d y Z o l t á n IV. r. vádlott, aki 1889-ben Losoncon született, atyja: Tildy László, anyja: Fabrinczky Emma, nős: Gyenis Erzsébettel, 3 felnőtt gyermeke van, nyugdíjas, havi jövedelme: 4.000.- Ft., 13 kat. hold föld telekkönyvileg nevén áll, bár azt 1945-ben ténylegesen az államnak átadta, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /II., Budakeszi u. 46. sz. a./ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításával elkövetett bűntettben, s ezért őt a Népbírósági Tanács
6 /hat/ évi b ö r t ö n r e ,
a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 6 /hat/ évi eltiltására és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

M a l é t e r P á l V. r. vádlott, aki 1917-ben Eperjesen született, atyja: dr. Maléter István, anyja: Lakner Margit, nős: Gyenes Judittal, első házasságából három kiskorú gyermeke van, hivatásos katonatiszt, havi keresete: 3.640.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /II., Orbánhegyi út 29. sz. a./ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett – és mint vezetőt, zendülés bűntettében, ezért őt a Népbírósági Tanács
h a l á l r a , lefokozásra, rend- és díszjelek elvesztésére, valamint teljes vagyonelkobzásra ítéli.

K o p á c s i S á n d o r VI. r. vádlott, aki 1992-ben Miskolcon született, atyja: Kopácsi József, anyja: Simon Ilona, nős: Fried Ilonával, egy kiskorú gyermeke van, r. ezredes, havi keresete: 3.600.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti /III., György Aladár u. 8. sz. a./ lakos
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben, – mint vezetőt, zendülés bűntettében, s ezért őt a Népbírósági Tanács
é l e t f o g y t i g l a n i börtönbüntetésre, állásvesztésre,
a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 /tíz/ évi eltiltására, a rend- és díszjelek elvesztésére és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

Dr. J á n o s s i F e r e n c VII. r. vádlott, aki 1916-ban Sárospatakon született, atyja: Jánossi Ferenc, anyja: Szueta Erzsébet, nős: Nagy Erzsébettel, két kiskorú gyermeke van, múzeumi főigazgató, havi keresete 3.200.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, Budapesti /II., Orsó u. 41. sz. a./ lakos,
b ű n ö s

a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, s ezért őt a Népbírósági Tanács
8 /nyolc/ évi b ö r t ö n r e ,
a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 /tíz/ évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítéli.

V á s á r h e l y i M i k l ó s VIII. r. vádlott, aki 1917-ben, Fiumében született, atyja: Vásárhelyi András, anyja: Róth Irén, nős: Poór Edittel, három kiskorú gyermeke van, újságíró, havi keresete: 2.000.- Ft., vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, Budapesti /II., Hankóczi Jenő u. 15. sz. a./ lakos,
b ű n ö s
a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, s ezért őt a Népbírósági Tanács
5 /öt/ évi b ö r t ö n r e ,
a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 5 /öt/ évi eltiltására és 1.000.- /ezer/ Ft., részleges vagyonelkobzásra ítéli.

Dr. Donáth Ferenc II. r. vádlottnak 1957. április 8. napjától, Tildy Zoltán IV. r. vádlottnak 1957. május 23. napjától, Kopácsi Sándor VI. r. vádlottnak 1956. november 5. napjától, Jánossi Ferenc VII. r. és
Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlottnak 1957. április 14. napjától folyó előzetes letartóztatását szabadságvesztésbüntetésükbe teljes egészében beszámítja. – A felmerült bűnügyi költségek I.–VIII. r. vádlottat egyetemlegesen terhelik.

I n d o k o l á s :

A Legfelsőbb Ügyész 07092/1957. szám alatt a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsához vádiratot nyújtott be Nagy Imre és 9 társa bűnügyében. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az 1957. évi 34. tvr. 5. § /1/ bekezdése szerinti intézkedése folytán hatáskörét megállapította és a 8. §-ban foglaltaknak megfelelően I. fokon eljárva az 1958. február 6. napján pótnyomozást rendelt el Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós vádlottak ügyében, Szilágyi József és Király Béla terheltekkel szemben viszont a Bp. 36. §-a értelmében az eljárást elkülönítette. A pótnyomozás befejeztével, annak eredményét is figyelembevéve nevezett vádlottak vonatkozásában a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményeként megállapította a következő

I.

t é n y á l l á s t :

1945. után a fasizmus járma alól felszabadult magyar nép a munkásosztály vezetésével a háború ütötte sebek begyógyítása, az alapvető demokratikus vívmányok /fölosztás, köztársaság, stb./ megvalósítása után a Szovjetunió segítségével, a Párt vezetésével viszonylag békés körülmények között megteremtet-

te a munkásosztály uralmát, a proletárdiktatúrát, áttért a szocializmus építésére és rövid idő alatt elmaradt mezőgazdasági országból fejlett mezőgazdasággal rendelkező ipari országgá változtatta hazánkat. Dolgozó népünk előtt saját óriási, áldozatos erőfeszítései nyomán addig beláthatatlan perspektívák nyíltak meg. Felszabadult népünk és országunk e – méreteinkhez képest – gigantikus fejlődése során a Párt egyes vezetőinek hibáiból olyan – a proletárdiktatúrát eltorzító, hozzá méltatlan – tünetek is jelentkeztek, melyek további előmenetelünket gátolták, sőt, eredményeinket veszélyeztették /a párt és a tömegek kapcsolatainak meglazulása, az életszínvonal visszaesése, törvénytelenségek, stb./. A párt felismerte ezeket a bajokat és elhatározta kijavításukat: a központi vezetőség 1953. júniusi határozata feltárta a bajok okát és kijavításuk módját. E határozat végrehajtása során azonban Nagy Imre, az akkori miniszterelnök a párt politikáját jobboldali, revizionista irányba eltorzította, amivel szemben olyan szektáns, visszahúzó erők léptek fel, amelyek ugyancsak akadályozták a párt helyes politikájának érvényesülését. 1954. októberétől 1956. júliusáig e két – a párt helyes célkitűzéseit eltorzító – irányzat között felőrlődött a párt egysége, az amúgy is kikezdett tömeg befolyása. A párt vezetésében bizonytalanság és tétovázás lett úrrá, válságba került a munkásosztály hegemóniája.

A párt azonban ismét magára talált: 1956 júliusban a Központi Vezetőség határozatával leszámolt a szektáns, visszahúzó irányzattal anélkül, hogy tért nyitott volna jobboldali, revizionista irányzatnak és egyértelműen, világosan megmutatta azt az utat, melyen haladva a hibákat kijavíthatjuk és biztosíthatjuk a szocializmus építésében továbbhaladásunkat. E határozat végrehajtása gyorsan és eltökélten megkezdődött. Ezzel párhuzamosan azonban a proletárdiktatúra az egyre inkább elszemtelenedő ellenségeivel szemben nem lépett fel kellő eréllyel, az ellenséges befolyást lebecsülte. Éppen ezért meglepetésként hatott a pártra, hogy az 1956. október 23.-án Budapest utcáin a lengyel „eseményekre" hivatkozással lezajlott soviniszta, reakciós jellegű tüntetést az osztályellenség órákon belül az imperialisták aktív támogatásával országos méretű ellenforradalmi felkeléssé terebélyesíthette ki. – Országszerte tízezerszám „szabadították ki" a börtönökből a bűnözőket, a népi hatalom esküdt ellenségeit, akik azután a felkelő csapatok hangadóivá váltak. Megkezdték a kommunisták, a népi demokráciához hű hazafiak „likvidálását": kétszázharmincnégy kommunistát és hazafit a legbrutálisabb módon megkínozva meggyilkoltak, – nappal, nyílt utcákon embervadászatokat, lincseléseket rendeztek, a fogságukba esett háromezer hazafi kivégzésére készültek, több tízezer hazafiról készítettek „halállistákat".

A kormány és a Párt vezetői az események ilyen alakulásával szemben egyrészt katonai intézkedéseket tettek, így igénybe vették a varsói szerződés értelmében hazánkban tartózkodó szovjet haderők segítségét is, másrészt a támadó ellenségnek a tömegektől elszigetelése érdekében lépésről-lépésre engedményeket tettek a Párton belülinek hitt revizionista irányzatnak, melynek képviselői mi-

helyt magukhoz ragadhatták a Párt vezetését és az államhatalmat, azt nem a népi hatalom megmentésére használták, hanem feltétel nélkül kapituláltak az ellenforradalom előtt: a népi hatalom mellett küzdő fegyveres erőket részben feloszlatták, részben a felkelők parancsnoksága alá rendelték, – felszámolták az ellenforradalommal szembeni ellenállást és maradéktalanul teljesítették az ellenforradalmi követeléseket: áttértek a koalíciós kormányzásra, felmondták a varsói szerződést, kinyilvánították az ország „semlegességét", stb.
Amikor már úgy látszott, hogy az ellenforradalom szennyes árja ezen árulás folytán menthetetlenül népünk történetében másodszor a burzsoá uralom restaurálására vezet, a Szovjetunió eleget tett az újabb testvéri, proletár internacionalista segítségnyújtásával azon kommunisták kérésének, akik mindkét irányzattal szemben a Pártot, a munkásosztály alapvető osztályérdekeit képviselték: a megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány úrrá lett a helyzeten előbb megsemmisítve az ellenforradalom nyílt fegyveres erejét, szétzúzta a „Munkástanácsok"-ba és „Forradalmi Bizottmány"-okba utóvéd harcokra kényszerült ellenforradalmárokat és hihetetlen rövid idő alatt konszolidálta a proletárdiktatúra rendjét. Ezzel is bebizonyosodott, hogy hazánkban 1956-ban az ellenforradalom tömegbázisának legfőbb alapja a hazug demagógia, a tömegek félrevezetése, a népcsalás volt.

–.–.–

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a bűnper tényállásának megállapításánál I. r. vádlott azzal az igényével szemben, hogy ennek a fent vázolt történelmi folyamatnak minden egyes részletét, lényeges szereplőinek tevékenységét, e folyamat történelmi, gazdasági és politikai összefüggéseit derítse fel és értékelésüket vonja ítélkezési körébe – hivatásának megfelelően a következő kérdésekre kellett korlátoznia a tények vizsgálatát:

A./ Az a politikai erőcsoportosulás, mely Nagy Imre személye köré tömörült a BHÖ. 1. pont szerinti „az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, illetve mozgalom" fogalomkörébe tartozik-e.

B./ Ha ez ily szervezkedés /mozgalom/ volt, – akkor tagjai ennek keretében kifejtett kollektív tevékenységének milyen büntetőjogilag releváns szerepe volt

1./ az 1956. okt. 23.- i ellenforradalom kitörésében;

2./ 1956. okt. 23.-a és nov. 4.-e között az ellenforradalom kibontakozásában;

3./ 1956. nov. 4.-e után a proletárdiktatúra rendjének konszolidálása elleni küzdelemben.

C./ Az államrend elleni szervezkedés /mozgalom/ e kollektív tevékenységébe beilleszkedett-e és hogyan az egyes vádlottak tevékenysége.

A./

1./ 1955. második felétől Nagy Imre I. r. vádlott személye körül olyan sértődött, polgári értelmiségi elemek tömörültek, kik a szocializmus építése során elkövetett hibák orvoslását a proletárdiktatúra jobboldali eltorzításával kapcsolták össze. Ez a tömörülés, mely ebben a kezdeti stádiumában még államellenes szervezet jellegével nem bírt – a résztvevők politikai múltja, nézetei,

stb. tekintetében heterogén elemeket foglalt magába: voltak közöttük olyanok /Gimes Miklós, Lőcsei Pál, stb./ akik szektáns múltjukat, a szóban forgó hibák elkövetésében őket terhelő politikai felelősségüket úgy akarták feledtetni, hogy a legszélsőségesebb jobboldali nézeteket vallották. Ezek már ebben az időben is felvetették, hogy a hibák orvoslásának útja a polgári demokráciára való visszatérés. Mások /Donáth Ferenc, Losonczy Géza, stb./ a szóbanforgó hibák folytán őket ért súlyos és oktalan sérelmek következtében, személyi bosszútól is fűtve a hibák orvoslását a Párt és állam vezetésében végrehajtandó radikális személycserében /„őrségváltás"/ látták és azért tömörültek Nagy Imre személye köré, mert általa látták ennek megvalósíthatását. Ezek is eljutottak odáig, hogy a velük szemben elkövetett hibákat azonosították a proletárdiktatúrával és a hibák elkerülése érdekében belenyugodtak a proletárdiktatúra felszámolásába is. E két típuson kívül felzárkóztak még különböző szocialista meggyőződésükben ingatag, karrierista, stb. elemek. /Haraszti Sándor tanúvallomása, Ujhegyi Szilárd a tárgyaláson – a Bp. 165. § /2/ bekezdés b. pontja alapján – ismertetett nyomozati vallomása, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós vádlottak vallomása./

Ez a tömörülés 1955. végén Nagy Imre I. r. vádlott kezdeményezésére a Párton belül kollektív fellépést tervezett Nagy Imre MDP-ből bekövetkezhető kizárásának megakadályozására, majd amikor ez a kollektív fellépésről sikerült lebeszélni őket, – Gimes Miklós, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vádlottak és mások kezdeményezésére az MDP. kultúrpolitikájában fellelhető tényleges hibák ellen terveztek kollektív fellépést. Nagy Imre I. r. vádlott előzetesen tudott e tervről, egyetértett azzal, csupán azt kifogásolta, hogy a kollektív fellépés a kultúrpolitikai problémákra korlátozódik, és egyéb /gazdaságpolitikai, stb./ kérdéseket nem érint. /Haraszti Sándor tanúvallomása./ A terv kezdeményezői ennek ellenére eredeti elgondolásukat csupán annyiban változtatták meg, hogy nem az e területen dolgozó állami funkcionáriusokkal, hanem írókkal, művészekkel, stb. szervezték meg e kollektív fellépést: megfogalmazták a később „írói memorandum" néven ismertté vált iratot és ők szervezték meg konspiratív módon annak a kulturális, művészeti és tudományos területen működő személyekkel aláíratását. E kollektív fellépés előkészítésének és szervezésének konspiratív módja /még benső híveik sem mind tudták, hogy honnan indult ki a mozgalom, az aláírásra felkérésekre a megbízások néha két-három kézen keresztülmentek olyan személyek között, akik szoros személyi kapcsolatban álltak egymással, stb./ az a tény, hogy ezzel egy meghatározott terület dolgozóit a működési területük problémáit illetően nemcsak a hibákkal, de a Párt és az állami vezetéssel is szembeállították, a Párt belső ügyeit – mint később annyiszor – ezúttal vitték elsőízben a pártonkívüliek elé eldöntésre – már túllépett az ú.n. „pártonbelüli frakciós tömörülés" keretein, az államrend aláásására irányuló szövetkezés ismérveit rejtette magába. Bár a jóhiszemű aláírók többsége – e fellépés helytelenségéről utólag meggyőzetvén – aláírását visszavonta /amit Nagy Imre élesen kifogásolt/, de a mozgató erőket azok

módszereit nem leplezték le, nem küszöbölték ki, sőt tovább működhedtek, s el tudták hitetni, hogy „lényegében" nekük volt igazuk, „csak formális" szempontból kifogásolható magatartásuk.

Így e kollektív fellépéssel sikerült a kulturális tömegszervezetekben /Író-, Újságíró Szövetség, stb./ a Nagy Imre mögé tömörülő személyek körét lényegesen kiterjeszteni, a kollektív fellépés szervezőinek, Nagy Imre „közvetlen környezetének" e területen politikai befolyását megnövelni.

2./ Ugyanebben az időben /1955. vége, 1956. eleje/ Nagy Imre I. r. vádlott írásban lefektette és „közvetlen környezetében" titkosan terjesztette politikai elképzeléseit, – ahogy Haraszti Sándor tanú kifejezte magát: „házalt írásaival" –. Ez a kör azután ezen írások tartalmát szájról-szájra adva programként terjesztette. /Szilágyi József pl. tervezett Petőfi-köri felszólalásában Nagy Imre által részére e célból átadott írásművéből hosszabb részeket másolt ki, stb. / Ezen írásművekkel kapcsolatban a tárgyaláson ismertetett nyomozati iratok VII. kötetének 127–337. oldalon található eredeti /Nagy Imre által sokszorosított/ iratok tartalmából Népbírósági Tanács kiemeli a következőket:

a./ 1955 decemberi keltezésű 20 gépelt oldal terjedelmű „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdései" /továbbiakban Erkölcs és etika/ elmefuttatásában Nagy Imre a ténylegesen elkövetett hibákat eltúlozva azt a tételt állította fel, hogy 1953. június előtt a Pártvezetés „csődbe vitte" az országot, „Kompromittálta a szocializmus eszméjét és bebizonyította a kitűzött célok és feladatok tarthatatlanságát." E tétellel azt kívánta bizonyítani, hogy 1955-ben és azután is a Párt és állami vezetés „elfajzott bonapartista hatalom", mely maga veszélyezteti a szocializmus sorsát és amely a „kapitalista restauráció veszélyét csupán azért festi a falra," – ami egyébként szerinte nem reális veszély – hogy megakadályozza az „egyetlen megoldást": az erőszakos úton történő felszámolását, az „őrségváltást".

b./ 1955. októberi keltezésű 172 gépelt oldal terjedelmű és a vádlott szerint a „nézeteltérések tisztázása" céljából írt 25 fejezetből álló írásműve – amellett, hogy a MDP. vezető szerveiben történteket pletykaszerűen szellőzteti – I. fejezetében /„A marxizmus–leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése"/ többek között kifejtette azon elgondolását, hogy a népi demokrácia a kapitalizmusból a szocializmusba való „demokratikus" átmenet, tehát nem proletárdiktatúra. Ennek részletes kifejtése során eljut a munkásosztály és pártja vezető szerepének indirekt tagadásáig, a többpártrendszerre való visszatérésig, sőt a népi demokráciával szembenálló erőkkel való szövetség gondolatáig.

c./ 1956. januári keltezésű 19 gépelt oldal terjedelmű „a nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk időszerű kérdése" c dolgozatában a „hatalmi tömbök" fogalom meghatározással egyenlőségi jelet tett a támadójellegű imperialista tömb politika és ellensúlyozására létrejött védelmi szövetség között, ez utóbbit, mint „felszámolásra váró sztalini dogmát" tárgyalta. Kifejtette azt az álláspontját, hogy e védelmi szövetségben való részvétel Magyarország függetlenségét és szuverenitását „sérti" és ezért népi demokráciánk „közvetlen,

reális külpolitikai feladata ... a hatalmi tömbökkel szembeni állásfoglalás akár a semlegességnek, akár az aktív egymásmellett élésnek – mint az ország nemzetközi elhelyezkedési formájának alapján."
Tényként leszögezi a Népbírósági Tanács, hogy ezeknek az írásoknak olyan e rövid – a teljesség igényével fel nem lépő – kivonatban /illetve helyesebben tartalmára jellemző egyes gondolatok kiemelésében/ nem érzékeltetett – a népi demokratikus államrendet rágalmazó, ellene gyűlöletet szító a hangja és a tartalma, hogy 1957. márciusában Nagy Imre „közvetlen környezetének" egyik – e perben vádlottként nem szereplő tagja – alkalmasnak találta arra, hogy a Strassbourgi Forradalmi Tanácsnak hazánk ellen uszító hadjáratában felhasználásra rendelkezésre bocsájtsa, e célból az angol követség egyik beosztottjával 1957. tavaszán érintkezésbe lépett, az kijuttatta a kéziratot „nyugatra", amit azután ez a hazaáruló banda több tízezer példányban kinyomtatott, illegálisan be akarták juttatni Magyarországra is, mint a Szovjetunió és Magyarország elleni rágalomhadjárat egyik leghatásosabb fegyverét. /Regéczy-Nagy László tanúvallomása, a tárgyaláson I. r. vádlott elé tárt tárgyi bizonyítékok./
3./ 1956. tavaszától Nagy Imre „közvetlen környezete" a kulturális tömegszervezetekben /Író-, Újságíró- és művészeti szövetségekben/ fentiek szerint már megszerzett és megnövekedett politikai befolyását arra használta fel, hogy Nagy Imrének ezen „eszméit" terjesztve általában az értelmiségi, különösen pedig az értelmiségi ifjúság körében Nagy Imre „híveinek" számát szaporítsa, a Párt és az állam iránti bizalmatlanságot, ellenséges érzelmeket elhintse. Felhasználták erre az egyéb kulturális fórumokat is /Petőfi-kör, TTIT, volt népi kollégisták találkozói stb./. – Tardos Tibor a Petőfi-kör sajtóvitáján már nyíltan a „mi egyre növekvő csapatunk", mint az uralomra hivatott új párt nevében lépett fel.
Tényként kellett megállapítani, Haraszti Sándor tanú, Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós vádlottak vallomása alapján, hogy Nagy Imre és „közvetlen környezete" e tevékenységüket baráti, családi, stb. összejöveteleiken /pl. „születésnapi bankett"/ megbeszélték és összehangolták. A Petőfi-kör vezetőségére Nagy Imre közvetlenül az időközben disszidált Nagy Balázson, valamint úgy ő, mint társai elsősorban Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós, Tánczos Gáboron és Kardos Lászlón keresztül érvényesítették befolyásukat. Az itt rendezett viták vezetői majdnem kizárólag e „közvetlen környezet" tagjaiból tevődtek össze. /Losonczy Géza, Ujhelyi Szilárd, Donáth Ferenc./
Az egyes tervezett felszólalásokat előre megbeszélték. Így Szilágyi József felszólalásának tervezetét – aminek elgondolására egyébként sor sem került – feleségével elküldte Nagy Imréhez, hogy kikérje annak véleményét: nem tartja-e túlzottan élesnek a felszólalását, taktikailag helyesli-e annak tartalmát. Amikor Nagy Imre a fogalmazványt a „Harcban a lenini eszmékért" c. írásával együtt küldte vissza, hogy azt felszólalásába dolgozza bele, ezt teljesítette. /Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet, Nagy Imre részben beismerő vallomása./ – Déry Tibornak a Petőfi-kör ú.n. sajtóvitáján elmondandó felszólalását Losonczy

Géza, Haraszti Sándor és a társaság más tagjai előzetesen megvitatták. Nagy Imrének annak lényegét tudomására hozták, aki – ugyancsak még a felszólalás elhangzása előtt – üzent Dérynek, hogy azon taktikai változtatásokat eszközöljön. /Déry Tibor és társai ügyében hozott ítélet, Nagy Imre I. r. vádlott e részbeni beismerése./ Déry Tibor közvetlenül a felszólalása előtt már az összejövetelen Haraszti Sándor tanú közvetítésével Donáth Ferenc II. r. vádlottnak is megmutatta az inkriminált részt. Egyébként arra a tényre, hogy Nagy Imre I. r. vádlott milyen súlyt helyezett az ilyen „taktikai útmutatásai" betartására – élénk fényt vet Déry Tibornak néhány nappal az üzenet figyelmenkívül hagyásával elmondott felszólalása után Nagy Imréhez írt és a tárgyaláson ismertetett levele /Déry Tibor és társai bűnügy nyomozati iratok IV. kötet 237. lap/, melyben bejelentette, hogy a felszólalása utáni napokban Nagy Imrével folytatott beszélgetése, Nagy Imre éles „támadása" oly annyira megbántotta, hogy elhatározta politikai fellépései teljes beszüntetését.

4./ Tényként állapította meg a Népbírósági Tanács Kopácsi Sándor vádlott egyébként több oldalról is alátámasztott védekezése és Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet alapján, hogy Szilágyi József és Fazekas György – látszólag egymástól teljesen függetlenül – közel egy éven keresztül folytatta Kopácsi Sándornak a társaságba való beszervezését, – Kopácsi Sándor vádlott kifejezése szerint: „behálózását" –. Szilágyi József felhasználta erre azt a befolyását is, amit előzőleg Kopácsinak, mint felettese szerzett, valamint azt a körülményt, hogy Fazekas Györgynek, akihez Kopácsit rokoni és baráti kapcsolatok is fűzték – MDP-ből való kizárásával Kopácsi sem értett egyet. A befolyásolásra felhasználták Nagy Imre írásművét, az „Erkölcs és etiká"-t is. – Amikor hosszas befolyásolás eredményeként Kopácsi Sándor vádlott politikai álláspontja közeledett az általuk hirdetett nézetekhez, – társadalmi érintkezés során 1956. október elején Szilágyi összehozta Kopácsit Nagy Imrével, hogy az aggályait végleg eloszlassa.

5./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tényként megállapította, hogy megfelel a valóságnak Nagy Imre I. r. vádlott az a védekezése, hogy ő 1956 nyarán elutasította Gimes Miklós III. r. vádlottnak azt a javaslatát, miszerint a már egyre szélesbedő csoport tagjai, tevékenységének összehangolására, irányítására és ellenőrzésére illegális bizottságot hozzanak létre, Nagy Imre I. r. vádlott a tárgyaláson előadott e védekezésének, Gimes Miklós III. r. vádlott önmagát terhelő beismerésének, Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott vallomásának és Haraszti Sándor tanúvallomásának összevetésével a Népbírósági Tanács e vonatkozásban a következő tényeket kellett, hogy megállapítsa, illetve belőlük a további ténybeli következtetéseket kellett, hogy levonja:

Gimes Miklós III. r. vádlott e javaslatát először Haraszti Sándor tanú előtt vetette fel, aki felháborodottan tiltakozott ellene és mint perhoreszkálandó gondolatról Nagy Imre I. r. vádlottat a legközelebbi alkalommal informálta. – Ugyanakkor Gimes Miklós III. r. vádlott Nagy Imre I. r. vádlottal is közölte javaslatát. Nagy Imre I. r. vádlottnak a javaslattal kapcsolatban az volt az álláspontja, hogy

amíg tevékenységük „legális" /valóságban legalitás látszatát keltő/ keretek között folyhat, illegális módszereket nem szabad alkalmazni. Nagy Imrének ez az álláspontja tehát egyrészt a leleplezésüktől való félelmét tükrözte és ezért nem helyeselte – ahol nem volt rá szükség – a szokásos konspiratív módszereket. – Másrészt azonban ő meg is volt elégedve azzal az összhanggal, melyet addig egyéni „útmutatásai" teremtettek. Ezeket az „útmutatásokat" valóban sohasem bocsájtotta szavazásra, de az eddig leszögezett tények is arra mutatnak /lásd fenti 3. pont/, hogy híveitől elvárta, hogy azokat magatartásuk mércéjéül elfogadják. Nagy Imre tehát nem kívánta személyének ezt a kiemelkedő helyzetét semmiféle bizottságra átruházni. Harmadrészt ez a közvetlenebb egyszemélyes vezetés módot adott Nagy Imrének arra is, hogy egyéni tekintélyét, befolyását felhasználva olyan személyeket is bevonjon tevékenységük körébe, akik egy ilyen konspiratív bizottság irányítását és ellenőrzését nem fogadták volna el. /Lásd Haraszti Sándor reagálását a javaslatra./ E szervezkedési forma elfogadása tehát leszűkítette volna befolyási körük terjedelmét.

6./ E ténybeli következtetések helyességét alátámasztja az a tény, melyet a Népbírósági Tanács Gimesi Miklós III. r., Jánossi Ferenc VII. r. és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott vallomása alapján ugyancsak megállapított: Nagy Imre I. r. vádlott csak ott vetette el a konspiratív módszerek alkalmazását, ahol az amúgy sem volt célszerű, ellenben ugyanebben az időben nevezetteket megbízta, hogy Georgievics jugoszláv követségi elsőtitkárhoz fűződő kapcsolatukat felhasználva konspiratív módon adják át azokat az írásműveket /lásd tényállás 2. pont a., c., alpontjai/, melyeket „hívei" között titkosan terjesztett, de a Párt és államvezetői előtt, akikkel egyidejűleg tárgyalásokat folytatott – mélyen eltitkolt.

7./ Az időközben elhunyt Losonczy Géza tárgyaláson ismertetett nyomozati vallomása és Haraszti Sándor tanúvallomása alapján tényként megállapította a Népbírósági Tanács, hogy 1956. október közepén nevezettek egy harmadik személy /dr. Hatvany Lajos/ lakásán ugyancsak konspiratív találkozót szerveztek Kéthly Annával, akivel arról tárgyaltak, hogy milyen álláspontra helyezkednének a jobboldali szociáldemokraták egy olyan új Nagy Imre-kormánnyal kapcsolatban, mely a fenti célkitűzéseket valósítsa meg. Nagy Imre I. r. vádlott a tárgyaláson Haraszti Sándor tanúval történt szembesítése során beismerte, hogy nevezettek utólag beszámoltak neki erről a tárgyalásról és egyáltalán nem tiltakozott sem a módszer, sem a tartalom ellen.

Mindezen tények összevetése alapján a Népbírósági Tanács csak arra a ténybeli következtetésre juthatott, hogy Nagy Imre személye körül tömörülő politikai erőcsoportosulás 1955. év végén ú.n. „párton belüli frakcióból" az „írói memorandummal" kapcsolatos közös akciójuk, Nagy Imre írásban lefektetett „nézeteinek" terjesztése, ennek alapján Nagy Imre „hívek" toborzása más nézeteket valló politikai csoportokkal akcióegységről folyt tárgyalásaik a Párt belső problémáinak eldöntésre a pártonkívüli tömegek elé tárása során az államrend aláásása és megdöntésére irányuló szervezkedés jellegét öltötte, mely

szervezkedés befolyását különböző tömegszervezetekre, ifjúsági fórumokra, csoportosulásokra kiterjesztve a fenti céljainak megfelelő mozgalmat hozott létre. A szervezkedés tagjainak a politikai tevékenysége tervszerű és összehangolt volt, azt lényegében Nagy Imre I. r. vádlott irányította.

B./

1./ E szervezkedés, illetve az általa létrehozott mozgalom kollektív tevékenysége és az 1956. október 23.-i ellenforradalom közötti összefüggések vizsgálatánál a Népbírósági Tanács mindenek előtt utal fentebb megállapított tényekre. – Megállapítja továbbá a következőket:

a./ A szervezkedés tagjainak fentebb /A. fejezet 3. pont/ meghatározott módon folyó agitációs tevékenysége adott elvi, politikai tartalmat az írók, újságírók „leleplező" hadjáratának, melynek „hangadói" Nagy Imre „hívei", a mozgalom tagjai voltak. E hadjárat résztvevői cikkeikben, írásműveikben a szocializmus építésének 12 év alatt elért eredményeit tudatosan elhallgatták és elbagatellizálták, a munkásosztály vívmányait gyalázták, az elkövetett hibákat felnagyítva demagóg uszításra használták fel. Sajátos hadjáratukat egymásra licitálva egyre destruktívabb módon folytatták, egyre demagógabb hangot ütöttek meg, legalább is közömbössé váltak a proletárdiktatúra, a hibák kijavításának sorsa iránt, írásaikban egyre gyakrabban vetődött fel az a gondolat, hogy a hibák kijavítása csupán „a rendszer gyökeres megváltoztatása" árán lehetséges, a proletárdiktatúra rendszerén belüli megoldások lehetőségét egyre inkább kirekesztették érveléseikben, egyre nyíltabban és következetesebben azt hirdették, hogy az írók és általában az értelmiség hivatott a nemzet vezetésére. /Déry Tibor és társai bűnperében hozott ítélet./ Az esztelen rombolásnak ez a hisztérikus őrjöngése részben az íróknak, újságíróknak, részben az azokat mozgató személyeknek – a szervezkedés tagjainak – tevékenysége folytán átterjedt a különböző értelmiségi ifjúsági szervezetekre és fórumokra /Petőfi-kör, a volt népi kollégisták találkozói, TTIT., stb./ és ott koncentrált támadást indítottak a Párt és kormány politikájának lejáratására a munkásosztály hegemóniája ellen.

A SZKP. XX. Kongresszusának szellemére való szembeforgató hivatkozással, hogy ők az egyedüli magyarországi letéteményesei ennek, nélkülük annak szelleme Magyarországon meg nem valósulhat – összekovácsolták a becsületes embereknek a fejlődésünket fékező körülmények feletti aggodalmait a népi demokráciával szemben álló ellenséges erők támadásával. Ennek során igénybevették a demagóg uszítás minden eszközét, nem riadva vissza a soviniszta, sőt irredenta érzelmek meglovagolásától sem és ezzel lehetőséget nyújtottak az osztályellenségnek, valamint az imperialista ügynököknek, hogy azonos „terminológiát" használva jelentős ifjúsági, értelmiségi, alkalmazotti tömegeket, sőt egyes munkásrétegeket befolyásuk alá vonjanak, ami viszont igen sok becsületes ember tisztánlátását megzavarta, megakadályozta abban, hogy az ellenséggel, mint ellenséggel szálljanak szembe. A népi demokrácia minden rendű és rangú ellensége fel is ismerte ennek a mozgalomnak, mint

az államrendünk elleni destruktív erőnek számukra hallatlan nagy jelentőségét és felzárkózva segítséget nyújtottak nekik az osztályharc frontjainak összekuszálásában.

Sem a tény nyilvánvalóvá válása, sem a MDP. 1956. június 30.-i határozata, mely megbélyegezte a Petőfi-körben folytatott ellenséges aknamunkájukat – nem volt képes visszafordítani őket a lejtőn. Haraszti Sándor tanú javaslatával szemben – hogy időlegesen vonuljanak vissza – éppen Nagy Imre I. r. vádlott követelte e tanúnál, ugyanúgy, mint Jánossi Ferencnél és Vásárhelyi Miklósnál is, hogy ne torpanjanak meg, a támadásokat ezekután fokozni és koncentráltabbá kell tenni. /Haraszti Sándor tanúvallomása, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vallomása./ E tényen mit sem változtat, hogy állásfoglalás kialakításában azon félelmüknek is szerepe volt, miszerint visszavonulásuk addigi tevékenységük bűnös voltának beismeréseként értelmezhető.

Ennek az álláspontnak a győzelme eredményezte, hogy képtelenné váltak az általuk létrehozott mozgalmat bármilyen mederbe szorítani, bármilyen szélsőséges állásponttal szembeszállni, 1956. szeptemberében és októberében már bizonyos értelemben az általuk létrehozott és az osztályellenség, az imperialista ügynökök /„Szabad Európa", stb./ által „támogatott" mozgalmuk is kényszerítette a Nagy Imrét és szervezkedésének tagjait hidetett elveik gyakorlati konzekvenciáinak levonására.

A fenti tényeken túlmezően tényként állapította meg a bíróság Nagy Imre I. r. vádlott saját – a tárgyaláson, szembesítés során tett részbeni – beismerő vallomása, Donáth Ferenc II. r. vádlott önmagát is terhelő vallomása alapján, hogy a mozgalom ilyetén való kifejlődése idején az állam és a Párt akkori vezetői többször, – így Donáth Ferenc II. r. vádlotton keresztül is – adtak olyan tartalmú figyelmeztetést, hogy nem szószerinti idézet /Nagy Imre, valamint „közvetlen környezete" határolja el magát azoktól a reakciós elemektől, akik tapsolnak nekik, mert hova tovább a reakció zászlajává válnak. Nagy Imre és „közvetlen környezete" nemcsak fumigálta e figyelmeztetést, de Nagy Imre a szembesítésnél azt állította, hogy az ő válasza erre az volt: nevezzék meg névszerint kik azok a reakciósok akikre gondolnak.

b./ A Népbírósági Tanács tényként állapította meg, hogy 1956. október 23.-a előtt a társaság romboló tevékenysége fokozódott és kiterjesztették újabb területekre is: Háy Gyula a Zrínyi Akadémián más írókkal együtt „irodalmi" anketot tartott arról, hogy a hadseregben vannak-e „kucserák". A vidéki nagyvárosokban is értelmiségi gyűléseket tartottak, illetve terveztek. Győrött, Debrecenben, a Hajdú-megyei városokban tartottak előadásokat. /Donáth Ferenc vallomása, Déry Tibor és társai ügyében hozott ítélet./ Kaposvárott a termelőszövetkezeti mozgalom ellen az Írószövetség által rendezett nagygyűlés sürgönyileg üdvözölte Nagy Imrét, Szilágyi József Kecskeméten akart hasonló értelmiségi gyűlést megszervezni. E célból 1956. október 20.-án le is utazott Kecskemétre és ott a megye vezető állami funkcionáriusai előtt ismertette a „Nagy Imre csoportnak a politikai helyzetről adott értékelését". Az akkor lezajlott len-

gyel eseményekkel kapcsolatban kifejtette, hogy ezen az úton kell Magyarországon is a Párt és az állam vezetéséből a „sztalinista elemeket" eltávolítani. A politikai tüntetésektől, a tömegek hangulatának felizzításától nem kell félni. – „Szeretem az olyan forradalmárokat, akik már akkor megijednek, mielőtt bármi is történne," mondotta hallgatói aggályaira. Következetesen „hatalom átvételéről" beszélt, akkor is, amikor e vonatkozásban az egyik résztvevő őt ismételten helyreigazította. /Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet./

c./ Déry Tibor és társai bűnügyében hozott és a tárgyaláson ismertetett ítéletben mégcsak az nyert megállapítást, hogy az ellenforradalmat közvetlenül megelőző napokban és első korai szakaszában a MDP-vel szembeni egységes politikai platform kialakítása akként folyt, hogy a különböző csoportok politikai programjukat „pontokba" foglalták és terjesztették. Egyes pontok átvételével, mások elhagyásával történt azután a csoportok, a „Forradalmárok" közös nevezőre hozása. Ez a módszer tette lehetővé a részproblémák tekintetében a teljes egység megteremtését olyanok között, akik alapvető kérdésekben összeegyeztethetetlen nézeteket vallottak. Ehhez azonban a tényállás A./ fejezet 2. pontjának ismeretében a Népbírósági Tanács azt a tényt is hozzá kell, hogy fűzze, hogy ezek a „pontok" minden különbözőségük mellett bizonyos kérdésekben már eleve megegyeztek:

a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa előtt lefolytatott igen nagyszámú ellenforradalmi bűnperben tárgyi bizonyítékként szereplő szinte valamennyi ilyen „programnyilatkozat" /röpcédula/ követelte az „őrségváltás"-t /a tényállás A./ fejezet 2. pont a./ alpontja/, követelte a „demokratizmus" olyan jellegű „kiszélesítését", melynek a lényege a munkásosztály és Pártja vezető szerepe ellen irányult /tényállás A./ fejezet 2. pont b./ alpontja/ s végül a proletárinternacionalista álláspont feladását az ország „semlegessé" nyilvánítását a varsói szerződésből való kilépést. /Tényállás A./ fejezet 2. pont c. alpontja./ Ezeket a követeléseket pedig Nagy Imre fogalmazta meg 1955. évén, 1956 elején a hivatkozott írásaiban és a szervezkedés tagjai terjesztették hol nyíltabb, hol burkoltabb formában.

d./ Haraszti Sándor tanú vallomása, az időközben elhunyt Losonczy Géza a tárgyaláson ismertetett nyomozati vallomása és eredeti feljegyzése, Nagy Imre e részbeni beismerő és Donáth Ferenc beismerő vallomása alapján tényként állapította meg a Népbírósági Tanács, hogy e perben vádlottként nem szereplő személy 1956. október 20.-án felkereste Haraszti Sándort és felajánlotta, hogy a Párt Központi Vezetőségének legközelebbi ülésén felveti a felsővezetésben a társaság által hirdetett radikális személyi változás szükségességét, egyben kidolgozza, illetve megszervezi a leendő Nagy Imre kormány – átfogó programjának kidolgozását és azt is ott előterjeszti. /Csak mint jellemző tényre mutat rá a Népbírósági Tanács, hogy az illető a társaságnak teendő e „szolgálatért" politikai bizottsági tagságot és minisztertanács titkári funkcióját „igényelte" /Losonczy Géza feljegyzése./ Erről a tervéről az illető Nagy Imrét is tájékoztatta, majd október 22.-én és 23.-ra estére összehívta a társaság tagjai közül

Losonczy Gézát, Donáth Ferencet és Gimes Miklóst, valamint a szervezkedéshez nem is tartozó többségükben karrierista elemeket /összesen 8-10 személyt/, akik e program kidolgozását vállalták és egymás között a munkát felosztották 4 kérdéscsoportra. /Belpolitikai és népfront, külpolitikai, gazdaságpolitikai, pártépítés és elvi részre./

e./ Ugyancsak Losonczy Gézának nyomozati vallomása és feljegyzése, valamint Márkus István tanú vallomása alapján tényként állapította meg a bíróság, hogy 1956. október 22.-én este Kardos László lakásán összejött társaság megbeszélte, hogy Nagy Imre „hívei" hogyan vegyék át a DISZ vezetőségében a döntő funkciókat és ez az „őrségváltás" a „pártonbelüli pozíciókat" hogyan javítja meg.

f./ Tényként megállapítja a Népbírósági Tanács, hogy 1956. október 22.-én este a Műegyetem gyűlésén Szilágyi József megjelent és kétszer felszólalt. Ezen a gyűlésen 5.–6.000 hallgató volt jelen és a szegedi egyetem, valamint a Petőfi-kör egyetemi „fiók köreinek" kezdeményezését /DISZ// feloszlatását, MEFESZ. megalakítását, különböző egyetemi, a diákok helyzetével kapcsolatos gazdasági, valamint politikai követeléseket/ tárgyalták. A gyűlésen szélsőséges megnyilvánulások egyre fokozódóbban tapasztalhatók voltak. Szilágyi József első felszólalásában – mely az első kifejezetten és kizárólag politikai felszólalás volt – a lengyel „eseményeket" elemezte, kifejtette, hogy ott a „demokratizmusért" folytatott harc a „sztalinistákkal" szemben tovább folyik, a poznani eseményeket megbélyegző határozat semmissé vált. Ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a szovjet csapatok körülvették Varsót, a Lengyel hadsereg egységei viszont felzárkóztak a szovjet csapatokkal szemben, s ily körülmények között érkeztek a szovjet állam vezetői Lengyelországba tárgyalni. Párhuzamot vont a lengyel és hazai események között, az egyetemi gyűlést – mint e harc fontos állomását – értékelte. Felszólalása hatására – a gyűlés folyamán először éles szovjetellenes közbekiáltások hangzottak el, az amúgy is izzó hangulatot tovább fokozta, a tömeget a tüntetés irányába befolyásolta. A második felszólalására néhány órával később akkor került sor, amikor Csolnoki rektor megfontolásra intette a hallgatókat s úgy látszott sikerül lebeszélni őket az utcai tüntetés rendezéséről, és helyette Nagy Imrét keresi fel egy küldöttség. Ezen második alkalommal Szilágyi József arról beszélt, hogy ő, aki Nagy Imre „közvetlen környezetéhez" tartozik, helyteleníti, hogy tüntetés helyett követeléseiket Nagy Imréhez juttatják el, mert Nagy Imre nincs hatalmon, így követeléseik megvalósításának nem ez az útja. Ismét állástfoglalt a tüntetés mellett. – Szilágyi József miután a gyűlésről eltávozott telefonon beszámolt Nagy Imrének a gyűlés lefolyásáról és abban az ő szerepéről. Nagy Imre taktikailag helytelenítette, hogy Szilágyi József a köztük fennálló kapcsolatra is hivatkozással a tüntetés érdekében személyesen exponálta magát. Szilágyi József a Nagy Imrével folytatott telefonbeszélgetés után felhívta telefonon Kopácsi Sándort, akit ugyancsak informált a Műegyetemi gyűlésről, hogy az egyetemisták másnapra tüntetést szerveznek, majd másnap délelőtt személyesen felkereste őt

hivatalában és mind két alkalommal arra kérte, hogy a tüntetést a rendőrség ne akadályozza meg. E beszélgetés során, amikor Kopácsi Sándor kijelentette, hogy neki az 1946-os miskolci és az 1954-es budapesti tüntetésekkel, tehát általában ilyen politikai tüntetésekkel kapcsolatban negatív tapasztalatai vannak, Szilágyi kijelentette, hogy „magából a rendőr beszél, kommunista nem fél a tömegektől". „Ha akarunk valamit, akkor akarnunk kell a hozzávezető eszközöket is." /Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet./

g./ Az időközben elhunyt Losonczy Géza tárgyaláson ismertetett eredeti – házkutatás során lefoglalt – feljegyzése, nyomozati vallomása, Haraszti Sándor, Tánczos Gábor tanú vallomása, Ujhelyi Szilárd ismertetett nyomozati vallomása, Gimes Miklós, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vádlottak beismerő vallomása alapján tényként állapította meg a Népbírósági Tanács azt is, hogy 1956. október 23-án délelőtt 1/2 11 óra körül Losonczy Géza lakásán annak telefonhívására megjelent Nagy Imre, Jánossi Ferenc, Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, és a társaság több, e perben vádlottként nem szereplő tagja. Az így összegyűltek egyrészt állandó telefonösszeköttetésben voltak a tüntetést szervező Petőfi-kör vezetőségéből Tánczos Gáborral, aki informálta őket a tüntetéssel kapcsolatban a helyzet alakulásáról, ők viszont a teendők tekintetében „útmutatásokat" adtak neki. Az egyetemek és főiskolák többségén a Petőfi-kör „fiók körei" által kezdeményezett tüntetés központi vezetését és kiterjesztését – általánossá tételét – a Petőfi-kör vezetősége 1956. október 22.-én 23.-án vette kézbe. Szilágyi József ekkor már állást foglalt a Műegyetemen a tüntetés mellett, Losonczy Géza és más, e perben vádlottként ugyancsak nem szereplő személyek a szervezkedés tagjai közvetlen tapasztalataik folytán, jól tájékozottak voltak a helyzetről.

A szervezkedés résztvevői egyrészt lelkesen üdvözölték ezt a kezdeményezést, mint céljaik megvalósításának jelentős állomását, egyes tagokban viszont aggályokat is ébresztett /lásd fentebb Kopácsi állásfoglalása/. A Népbírósági Tanács tényként megállapította, hogy ilyen aggályai Nagy Imrének is voltak a megbeszélés során és közölte is társaival, hogy ő a tüntetéstől „rendkívül fél és ha lehetséges a tüntetést le kell állítani." Ennek ellenére – miután Gimes Miklós, Losonczy Géza és Vásárhelyi Miklós azt válaszolták, hogy semmiféle mód sincs már a tüntetés leállítására – Nagy Imre is tovább aktívan résztvett a tüntetés szervezésére adott „útmutatások" megbeszélésében. /Gimes Miklós III. r. vádlott tárgyaláson tett vallomása./

Ugyanakkor e tájékoztatásokat értékelve és megvitatva a kialakult helyzetet egységesen arra a véleményre jutottak, hogy a helyzet megérett az „esedékes változások" végrehajtására: az MDP Politikai Bizottsága rövidesen rákényszerül a velük való tárgyalásra. Elhatározták, hogy a tárgyalásokon feltételekhez kell kötniök a vezetésben való részvételre való vállalkozásukat: döntöttek a felől is, hogy a Politikai Bizottságból a Központi Vezetőségből és az egyes állami funkciókból kiket kell eltávolítani és kiket kell helyükre kooptálni. „Rövid vita volt arról, hogy Nagy Imrének miniszterelnöknek kellene-e lennie vagy

a Párt első titkárának. Nagynak az volt a véleménye, hogy első titkárnak nem, hanem miniszterelnöknek. Így emlékszik rá a nép s azt óhajtja, hogy ismét miniszterelnök legyen. Ezzel azután a többiek is egyetértettek. – Abban maradtunk, hogy ezt a megállapodást mindnyájan kötelezőnek tekintjük magunkra. Csak ennek megfelelően fogunk cselekedni. Tekintettel a helyzetre, naponta fogunk találkozni." /Nyomozati iratok III. kötet 130–150. oldal. XI. kötet 481. oldal./ Ezen a megbeszélésen is felmerült, hogy koalíciós kormányzásra térjenek-e vissza, vagy más „népfront szerű" formát adjanak a tényállás I. pont d. alpontjában ismertetett politikai koncepciójuknak. E kérdés azonban nyitva maradt. – A megbeszélésről eredetileg Jánossi Ferenc vádlott feljegyzést készített, amely főként az elhatározott személyi változásokkal kapcsolatos neveket tartalmazta, azonban a megbeszélés végén felmerült, hogy az államvédelmi szervek még mindig rajtuk üthetnek és ezért azt azonnal megsemmisítették.

h./ Tehát a szervezkedés tagjai – maga Nagy Imre I. r. vádlott is – az általuk létrehozott mozgalom visszavonhatatlan eredményének tekintették az 1956. október 23.-i tüntetést, amelytől „eszméik" győzelemrevitelét várták. Erre utalt 1956. nyarán az időközben elhunyt Losonczy Géza Ámos Elon Budapesten tartózkodó izráeli újságíró előtt tett nyilatkozata: Losonczy Géza már ekkor kijelentette, hogy el tud képzelni olyan helyzetet, amikor Magyarországon a „nép" megdönti a kormányt és ha ez előfordulna – ő egyetértene ezzel. „ ez az én egyéni véleményem és valószínűleg politikai barátaim véleménye is," fűzte hozzá. /Nyomozati iratok IX. kötet 158–160 oldal./ A tanúként kihallgatott Tánczos Gábor, a „Petőfi kör" titkára, aki 1956. október 23.-án délelőtt közvetítette a szervezkedés vezérkarának „útmutatásait" a tüntetők felé /l. előző g./ pontban megállapítottakat, 1956. október 24.-i rádiónyilatkozatában a következőket jelentette ki: „A Petőfi-kör nevében, annak a szervezetnek nevében szólok hozzátok, amely az elmúlt hónapokban oly sokat tett az igazi demokrácia kiharcolásáért, a Rákosi-féle szégyenteljes egyéni önkény megszüntetséért…" és amely „…a helyes célok érdekében hirdette meg a fiatalság békés tüntetését…" Déry Tibor 1956. október 28.-án elhangzott rádiónyilatkozatában vetette fel pátetikus hangon: „Amikor az első puskalövés elhangzott, kiszaladt fejemből a vér: ezért te is felelős vagy. Beszéltél, lázítottál: hogy fogsz elszámolni a halottakkal?" Akkor „boldogan és büszkén" vállalta érte a felelősséget az ország-világ színe előtt. /Déry Tibor és társai bűnügyében hozott ítélet./

Végül a Legfelsőbb Bíróság Népbíróság Tanácsa Szántó Zoltán tanúvallomása alapján Nagy Imre I. r. és Jánossi Ferenc VII. r. vádlott tagadásával szemben tényként megállapította, hogy 1956. novemberében a jugoszláv követségen Jánossi Ferenc VII. r. vádlott a tanú, I., II. r. vádlott és mások jelenlétében a következő kijelentést tette: „Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy az 1956. október 23.-án fellángolt hatalmas népmozgalmat mi kezdeményeztük, szerveztük és robbantottuk ki." A jelen voltak a kijelentést éppúgy tudomásulvet-

ték és senki sem tiltakozott ellene, mint ahogy egy más alkalommal a szervezkedés egy másik tagja /Fazekas György/ következő kijelentése sem váltott ki ellentmondást: „…nem kell törődni az ingadozókka. Nagy elvtárs emlékszik rá, hogy amikor a jugoszláv elvtársakkal közöltük, hogy a felkelésre vettük az irányt, akkor egy ideig ők is ingadoztak." /Szántó Zoltán tárgyalási vallomása./
Mindezen tények összevetéséből a népbírósági tanács csupán arra a ténybeli következtetésre juthatott, hogy Nagy Imre és a szervezkedés többi tagja destruktív politikai agitációjának eredményeként a szervezkedés által létrehozott mozgalom, nevezetesen a „Petőfi-kör" egyetemi fiók-körei – a szervezkedés egyes tagjainak /Tánczos Gábor, Szilágyi József, stb./ személyes közreműködésével – robbantották ki az 1956. október 23.-i tüntetést abból a célból, hogy a fennálló rendet megdöntve Nagy Imre „eszméit" diadalra vigyék, míg a szervezkedés többi tagjai /Losonczy Géza, Nagy Imre I. r., Gimes Miklós III. r., Jánossi Ferenc VII. r., és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlottak és mások/ maguk is saját tevékenységük visszavonhatatlan eredményét látván a tüntetésben Tánczos Gáboron és a „Petőfi-kör" vezetőségén keresztül igyekeztek annak irányát megszabni és „élére állni."
2./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a szervezkedés, illetve az általa létrehozott mozgalom azon kollektív tevékenységét illetően, mellyel 1956. október 23.-tól november 4.-ig az ellenforradalom kibontakozását elősegítette – a következő tényeket rögzíti:
a./ A szervezkedés és az általa létrehozott mozgalom egyes tagjai 1956. október 23-a és 28-a között három olyan gócpont körül tömörültek, melyek egymással szoros kapcsolatot tartottak fenn: kicserélték értesüléseiket, kölcsönösen tájékoztatták egymást tevékenységükről és összehangolták azt. Az egyik ilyen góc a MDP Központi Vezetőségének épületében Nagy Imre I. r. vádlott személye mellett tömörült /az időközben elhunyt Losonczy Géza, Donáth Ferenc II. r., Jánossi Ferenc VII., r. vádlott és mások./
A másik góc a Budapesti Rendőrfőkapitányság Deák-téri épületében Kopácsi Sándor VI. r. vádlott mellett jött létre és tagjai voltak Szilágyi József, Aczél Tamás, Gimes Miklós III. r. vádlott, Fazekas György, Lőcsei Pál, Méray Tibor és mások. Végül az Írószövetség helyiségeiben is létrejött egy ilyen góc.
Az egyes gócokon belül 1956. október 23.-a és 25.-e között az egyes résztvevők magatartásában lehetett észlelni bizonyos megtorpanást, bizonytalanságot, kétértelműséget is, mint azt a Népbírósági Tanács a vádlottak vonatkozásában alább, a tényállás C./ fejezetében rögzíti. Ebben az időszakban is azonban a kezdeményezés és az irányítás a Nagy Imre személye körül kialakult gócé volt, bár – főként 25.-e után – a Deák-téri gócban különösen Szilágyi Józsefben meg volt a hajlandóság, hogy az események kifejlődését meggyorsítandó – magához ragadja a kezdeményezést. A Népbírósági Tanács utal e tekintetben Szilágyi József bűnügyében hozott ítéletnek az „angyalföldi munkásküldöttség"-re és október 30.-án Szilágyi Józsefnek Nagy Imrénél történt „jelentkezésére" vonatkozó ténymegállapításaira.

Ezen időszak első szakaszában – október 23–25.-e között – előző politikai plattformjukhoz, határozatukhoz való ragaszkodás az időközben elhunyt Losonczy Géza, Donáth Ferenc II. r. és Jánossi Ferenc VII. r. vádlott magatartásában fejeződött ki a legnyíltabban. Azonban – éppen a központi irányítás és kezdeményezés hatása képpen – október 25.-e és 27.-e között felzárkózott a szervezetnek 3 gócban tömörült tagsága és egyrészt Losonczy Gézának és Donáth Ferencnek a Párt fórumok előtti személyes fellépésével, másrészt Jánossi Ferenc VII. r. vádlott szervezésében különböző elnevezés és fedőnév alatt Nagy Imre I. r. vádlottnál jelentkező küldöttségek útján követelték a MDP. Vezetőségétől, hogy változtassa meg álláspontját az események értékelését illetően, teljesítve követeléseit álljon a „forradalom" élére, támaszkodjon a „felkelők" fegyveres erejére, mondja meg nyíltan, hogy az ő politikai plattformjukkal ért egyet. Ezek közül a küldöttségek közül kiemelkedik az a fentebb már említett ú.n. „angyalföldi munkásküldöttség", ahol a szervezkedés tagjai /Szilágyi József, Gimes Miklós, stb./ Nagy Imrét elveik melletti kiállásra késztették és felvetették a Párttal való nyílt demonstratív szakítás gondolatát.

b./ 1956. okt. 28.-án, amikor a szervezkedésnek ez a koncentrált, szervezett akciója a MDP. Vezetőségét kompromisszumra késztette – az egyetem helyiségeibe összehívták a „Petőfi-kör" tagjait, a volt népi kollégistákat, írókat, általában azokat, akik a szervezkedés és illetve mozgalom tagjai, hívei, szimpatizánsai voltak és megalakították a „Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságát" /továbbiakban MÉFB./ E „Bizottság" megalakulásakor közzétett „Kiáltvány"-on /nyomozati iratok 37. kötet 198. old./ olyan híveiket szerepeltették aláírókként, mely nem az írásmű létrehozóinak összetételét jellemezte, hanem a MÉFB-et a különböző értelmiségi munkahelyek, tömegszervezetek, stb. /Egyetemi Forradalmi Bizottság, Írószövetség, Újságírószövetség, Képzőművészek Szövetsége, Zeneművészek Szövetsége, egyetem tanárikara, volt Nékoszisták, Petőfikör, Mefesz, stb./ „forradalmi bizottságainak" csúcsszerveként tüntette fel. A MÉFB. azonban nem ezekkel a szervekkel foglalkozott, hanem arról vitatkoztak, hogy ha a MDP. feloszlik milyen új pártot, vagy mozgalmat hozzanak létre helyébe, előkészítették Nagy Imrének Dudás Józseffel folytatott tárgyalását, Mindszenthy József felé is közvetítőként igyekeztek hasznosítani magukat, az ő nevükben kezdeményezték az Országos Nemzeti Bizottság felállítását, mely azután diákokat küldött ki a vidék „felrázására". A Nagy Imre-féle szervezkedés, valamint mozgalom ezek a tagjai az adott helyzetet ugyanis úgy értékelték, hogy bár sikerült nekük a MDP. vezetőséget kompromisszumra bírni, mégis a „baloldali restauráció veszélye" megnövekedett: a fegyveres harcok időbeni széthúzódása, a parasztság passzivitása következtében a „forradalom" ellaposodásától és a proletárdiktatúrát védő erők felülkerekedésétől kell tartaniok. /Márkus István tanú tárgyalási vallomása/. Ezt fejtette ki október 29.-én az itt összegyűltek előtt Losonczi Géza is, ez motiválta őket a „Kiáltvány"-ban foglaltaknak a „Kormány-nyilatkozattal" egyidejű közzétételére.

A „kormány-nyilatkozat", melynek alapjául szolgáló tézisek kidolgozására Nagy Imre a szervezkedés valamennyi jelentősebb tagját /Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Déry Tibor, Haraszti Sándor, stb./ összehívta és ott a Deák-téri gócon Gimes Miklós III. r. vádlott által szövegezett tervezetet is figyelembevéve fogalmazták meg – ugyanis még mindig nem elégítette ki a szervezet tagjait abban a formában, ahogy azt a Párt fórumokon és a Nagy Imre kormány egyetlen minisztertanácsán elfogadták; ahogyan Nagy Imre a rádióban felolvasni készült. Ez a nyilatkozat ugyanis – a szervezkedés álláspontjával szemben – nem jelentette be az „ÁVH" feloszlatását" /miként azt a „Kiáltvány" valótlanul állítja/, hanem a rend helyreállítása után felállítandó egységes új államrendőrség megszervezésének tervével kapcsolatban tesz csupán említést az ÁVH. feloszlatásáról, ugyan úgy, mint nem jelentette be a szovjet csapatok kivonását /ezt is állítja a „Kiáltvány"/ hanem azt jelenti be, hogy erről tárgyalásokat fog kezdeményezni. A leglényegesebb ellentét a két álláspont és a két nyilatkozat között az ú.n. „nemzetőrség" kérdésében mutatkozott. Ezzel kapcsolatban a kormány-nyilatkozat felhívta „mindazokat, akik fegyvert fogtak, hogy tartózkodjanak minden harci cselekménytől és fegyvereiket haladéktalanul szolgáltassák be. – A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakul az új karhatalom a honvédség és rendőrség alakulataiból, valamint munkásság és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból."

A kormány-nyilatkozat e kitételének autentikus magyarázatát az az egyidejűleg kiadott belügyminiszteri utasítás szolgálja, /Kopácsi Sándor vallomása/ mely szerint az egyes karhatalmi alakulatokhoz 75 %-ban olyan nagyüzemi munkásokat kell bevonni, akik fegyvert ragadtak a pártházak, stb. védelmében, míg a fennmaradó 25 % az ifjúság köréből toborozandó. A kormány ezen intézkedésének való értelme tehát az volt, hogy minden egyes karhatalmi egységnél biztosítani kell a nagyüzemi munkásság kommunista befolyását és módot kell adni az ifjúságnak is, hogy ezen befolyás alatt közreműködjön az államrend védelmében és a közbiztonság helyreállításában. Nagy Imre maga is hivatkozott a tárgyaláson arra, hogy erről tárgyaltak a Belügyminiszterrel és más illetékes személyekkel.

Ezzel szemben a MÉFB. „Kiáltványa" felhívja Nagy Imre híveit: Petőfi-kör tagjait, NÉKOSZ-istákat, stb., valamint „minden hős felkelőt", „minden fegyveres csoportot", hogy a „forradalom vívmányainak megőrzésére" hozzák létre ezt a fegyveres szervezetet. A „Kiáltvány" egész tartalmának figyelembevételével arra kellett következtetni, hogy e „vívmány" az értelmiség által vezetendő a „munkástanácsokra" és „forradalmi bizottságokra" épülő „független", „semleges", „demokratikus", „osztályok feletti" állam lenne magánkereskedelemmel, szabad versennyel és korlátlan /!/ szólásszabadsággal. Ez a politikai koncepció a dolog természetéből kifolyóan megegyezik Nagy Imre 1955. végén, 1956. elején írásba foglalt elgondolásával /tényállás A./ fejezet 2. pont/.

c./ Ezzel az államellenes szervezkedések konspirációs gyakorlatában sem mindennapi ténnyel egyidejűleg – amikor ugyanis a szervezkedés vezetőjének rádióban elhangzott nyilatkozatával szemben a szervezkedés fedőszervének kiáltványában ugyancsak nyilvánosan nyomban úgy fejezik ki a szervezkedés tagjai elégedetlenségüket, hogy a legnagyobb nyilvánosság előtt elhangzott rádió nyilatkozatba magyarázzák bele /„…mint a rádióból már hallottátok …"/, amit szerettek volna hallani – ezzel egyidejűleg példátlan sajtókampányt kezdettek a „jövendő Nagy Imre" népszerűsítésére, a Párt és az államrendhez továbbra is hű erők rágalmazására. Ennek is a MÉFB. kiáltvány adta meg az alaphangját. „Hiába mesterkedett körömszakadtáig Gerő Ernő bűnös klikkje, hiába próbálta meg elszigetelni a forradalmi tömegtől Nagy Imrét … Egyszer s mindenkorra végetért hazánkban az a szégyenletes korszak, melyben egy néptől idegen bűnszövetkezet birtokolhatta a hatalmat és tarthatta rettegésben az igaz hazafiakat …"

Ugyanez a lényege Lőcsei Pál: „Nyílt levél Nagy Imréhez", Tardos Tibor: „Imre bácsi mellett vagyunk", a Forradalmi Diákbizottság: „Nagy Imrében bizalmunk" dokumentumoknak /nyomozati iratok 37. kötet 198. oldal/, valamint Kopácsi Sándor VI. r. vádlott interjújának, Zelk Zoltán: „Kik ülnek a gépfegyverek mögött" c. cikkének.

Mindezek közös jellemvonása, hogy a szervezkedés tagjai hamis tanúvallomást tesznek arról, hogy Nagy Imre „az ÁVH. foglya" volt eddig, „kényszerítették" nyilatkozatai megtételére, Kopácsi Sándor pedig elmeséli „kiszabadításának" hőstörténetét is. /Nyomozati iratok 32. kötet 107–108 oldal./ Azt állítják, hogy Nagy Imre „fogsága" alatt „hősi" küzdelmet vívott eszményeik megvalósításáért, győzött és most amikor teljesíteni fogja kívánságaikat, „a jövendő Nagy Imrébe" mindannyioknak törhetetlen a bizalmuk.

Október 30.-án a Köztársaság-téri vérfürdő napján este 1/2 7 és 7 óra között, azután a rádió „hivatalos közlemény"-ként is beolvasta, hogy „a történelem színe előtt felelősségünk teljes tudatában jelentjük ki, hogy Nagy Imre, a minisztertanács elnöke a szovjet csapatok Budapestre hívásáról és a statárium kihirdetéséről nem tudott … E rendeleteken nincs rajta Nagy Imre kézjegye …"

d./ A „jövendő" Nagy Imrébe nem is csalódtak hívei: a minisztertanácsot többé össze sem hívta, a legdöntőbb kormányzati elhatározásoknál sem hallgatta meg. De ugyan így figyelmen kívül hagyta a minisztertanács által már jóváhagyott kormány-nyilatkozatnak a teendő intézkedésekre vonatkozó enunciációit is: mialatt Budapesten és szerte az országban a bűnözőket ezerszám engedték ki a börtönökből, a nyílt utcákon mindenki szeme láttára embervadászatok folytak, a kommunistákat, demokratákat, a proletárdiktatúrához hű hazafiakat gyilkolták, lábuknál fogva akasztották az utcák, terek fáira, holttestüket meggyalázták, megkínozott élő embereket lábuknál fogva teherautó után kötve hurcolták végig Miskolc utcáin, 3.000 foglyul ejtett hazafi élete volt az ellenforradalmár banditák kezében, – viszont Nagy Imre I. r. vádlott és szervezkedésének többi tagjai e „hős felkelőkből" ezekből a „fegyveres cso-

portok tagjaiból" gyakorlatilag megkezdte „nemzetőrségének" szervezését és felfegyverzését /egyedül a Budapesti Főkapitányságon Nagy Imre I. r. vádlott utasítására Kopácsi Sándor VI. r. vádlott több mint 20.000 fegyvert szolgáltatott ki az ellenforradalmároknak/, hogy erre a fegyveres erőre támaszkodva se-mlegesítse azokat az erőket, elsősorban pedig azt a testvéri segítséget, mely még megmenthette az országot, hogy az 1919-es gyalázat, a véres fehérterror tovább ne ismétlődjön. Ennek a „nemzetőrségnek" valódi jellegét Szilágyi József fejezte ki legnyíltabban és legpregnásabban november 2.-án ismerősei előtt, amikor kijelentette, hogy ő is tud arról, hogy a „nemzetőrségben" huligánok, a nép esküdt ellenségei, fasiszták is benne vannak, de az ő véleménye szerint egyelőre a „főveszély" az „orosz veszély", mert közelednek az orosz páncélos „hordák" és ezek ellen kell harcolni, összefogni mindenkivel. /Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet./

Ezért tárgyalt Nagy Imre, a minisztertanács elnöke az általa is gazembernek ismert Iván Kováccsal, Pongráczékkal, stb. adatott ki közös kommunikét október 30.-án este a Köztársaság téri vérfürdő estéjén a gyilkos bandák egyik legelvetemültjével, Dudás Józsefékkel „sikeres" tárgyalásairól, ezért nevezte ki a „nemzetőrség" parancsnokául Király Bélát, akinek magatartása benne sem sok kétséget ébresztett, /Kopácsi Sándor és Maléter Pál vallomása/ és ez a magyarázata annak ténynek, hogy ugyancsak október 30.-án a Köztársaság-téri vérfürdő napjának estéjén a kormány-nyilatkozattal ellentétben, de a MÉFB. kiáltvány értelmében Nagy Imre I. r. vádlott saját aláírásával írásban arra ad Király Bélának utasítást, hogy a „Forradalmi Karhatalmi Bizottságot", a „nemzetőrség" vezérkarát összetételének megfelelően elsősorban „a forradalmi harcokban résztvettek megbízottjaiból, stb." állítsa össze. /Nyomozati iratok VIII. kötet 53. oldal./

e./ Nagy Imre I. r. vádlott, mint a minisztertanács elnöke, megbízott külügyminiszter az egyik ENSZ-hez küldött táviratában /nyomozati iratok VIII. kötet 45. oldal./ a következőket közölte: „A Magyar Népköztársaság Kormánya ezennel megerősíti, hogy minden távirat, levél és üzenet, valamint a bennük foglalt tájékoztatás, amelyet most és a jövőben Exelenciádnak küldtünk, az egész magyar kormány hivatalos álláspontját fejezi ki", és tiltakozását jelentette be az ellen, hogy a kormány nevében küldött nyilatkozatai nem a kormány valamennyi tagjának egységes álláspontját tükrözné. Ezzel szemben tényként kellett megállapítani, hogy 1956. október 28.-a után Nagy Imre a törvényesen kinevezett kormányát teljesen fumigálta, egyetlen kérdésben minisztertanácsot nem tartott, a miniszterei olyan hivatalvezetőknek tekintette, akiknek a kormányzásban nem lehet beleszólásuk, sőt még olyan kérdésekben sem hallgatta meg őket, hogy a tárcájukhoz kit kíván elsőhelyettesükül kinevezni, ellenben azzal, hogy a miniszterek beosztottjaival a miniszterük leváltásáról tárgyalt – lejáratta őket.

Így nevezte ki Maléter Pál V. r. vádlottat, miután az ellenforradalmárok oldalára nyíltan átállt a honvédelmi miniszter I. helyettesévé, Kopácsi Sándorral – ami-

kor még volt belügyminisztere november 1.-én – tárgyalt arról, hogy kinevezi belügyminiszternek és saját beismerése szerint is a belügyminiszter meghallgatása, sőt előzetes tájékoztatása nélkül adta ki október 30.-án a nemzetőrség felállításáról az általa is tudott belügyminiszteri rendelkezéssel ellentétes nyilatkozatát.

A törvényes kormány helyett „koalíciós" alapon az Alkotmányban ismeretlen „kabinet" elnevezésű kormányzószervet hozott létre, melyben előbb öten, később koalíciós alapon egyre több személyt – az Elnöki Tanács jogkörét kisajátítva – „kooptált". Felhatalmazást még csak a minisztertanácstól vagy az Elnöki Tanácstól sem kérve minden kormányzati kérdést ezen magántestületben döntöttek el, majd kiterjesztve jogkörét a minisztertanács, az Elnöki Tanács, az országgyűlés helyett is eljárt, sőt végül a bírói jurisdikció is e magántestület magához ragadta: ez a „kabinet" határozta el és hajtotta végre, hogy a felkelők részéről" /nyomozati iratok VIII. kötet 132. old./ Maléter Pál legyen a honvédelmi miniszter, a kormány átalakítását, a varsói szerződés felmondását, a semlegesség kinyilvánítását, Mindszenthy „rehabilitálását", ez küldözgette a sürgönyöket az ENSZ-hez, hogy a nagyhatalmak „garantálják" a kinyilvánított semlegességet.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa egyrészt I. r. vádlott előadásával egyezően tényként megállapította, hogy az a hivatalos közlemény, amiszerint az Elnöki Tanács saját kérésükre a minisztertanács addigi tagjait felmentette és azokat a személyeket, akik akkor már a kabinet üléseken résztvettek, kinevezte – szemenszedett hazugság volt és egy szó sem volt igaz belőle. Másrészt I. r. vádlott tagadásával szemben megállapította, hogy ez a közlemény teljes összhangban van a november 2.-i kabinet ülés döntéseivel. Egyben e vádlott tagadásával szemben ezen ülésről felvett jegyzőkönyv tartalmi valódiságát, melyet éppen az akkori rádió közlemények, valamint Balogh Józsefné tanúvallomása támasz alá – a Népbírósági Tanács elfogadta.

A Népbírósági Tanács tényként megállapította azt is, hogy az időközben elhunyt Losonczy Géza a szervezkedés egyik vezetője ennek az államhatalmat bitorló magántársaságnak tagja, a szervezkedés egyik másik tagja útján Jugoszlávia budapesti nagykövetségének tagjaival konspiratív kapcsolatot tartott fenn – tanácsokat fogadott el és adatokat szolgáltatott ki.

Tehát Nagy Imre és szervezkedésének vezérkara erre a „kabinetre" támaszkodva a fehérterror vasfüggönye mögött hihetetlen gyors ütemben valósította meg azt a politikai koncepcióját, melyet már 1955. végén, 1956. elején írásban lefektetett és melyet hívei terjesztettek:

A népi demokráciával szembenálló erők gombamódra burjánzó pártjaival /napok alatt 70 különböző reakciós, fasiszta, ellenforradalmi párt és szervezet jelentette be a „kabinetnek" működését/, a gyilkos ellenforradalmi banditákkal, az osztályellenség által megszállt „forradalmi", „nemzeti", „munkás", stb. „bizottmányokkal", „bizottságokkal", szovjetellenes szövetségben felszámolta a munkásosztály uralmát, a proletárdiktatúrát, az országot és népünket olyan

mélypontra vezette, ahol nemcsak minden becsületes ember élete, de a világbéke is kérdésessé vált és csupán a magyar nép leghűségesebb kommunista fiainak helytállása menthette meg az országot. Ezek a Szovjetunió testvéri, proletárinternacionalista segítségére támaszkodva kisöpörték ezt az ellenforradalmi maffiát, felszámolták a nyílt haza és osztály árulásukat.
Ekkor Nagy Imre I. r. vádlott rádiószózatban tiltakozott a rend helyreállítása ellen: „Itt Nagy Imre beszél, a magyar minisztertanács elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a törvényes kormányt megdöntsék – támadást intéztek az ország fővárosa ellen! Csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van!"
Amikor Nagy Imre I. r. vádlott e proklamációját elmondta, mint már fentebb a Népbírósági Tanács leszögezte „törvényes kormány" nemcsak de factó nem működött, de sajtó irodája fentebb már hivatkozott közleménye szerint az államhatalmat bitorló „kabinet" meg is szüntette. De ez az államhatalmat bitorló testület sem volt a „helyén": Nagy Imre és szervezkedése vezérkarának többsége a jugoszláv nagykövet felszólítására bevonult a követség területenkívüliséget élvező helyiségeibe.
3./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tényként rögzíti, hogy ez a jugoszláv követség épületeibe menekült társaság nem nyugodott bele, hogy az ország színe előtt lelepleződvén nem sikerült céljait megvalósítani, de visszaélve a követségek épületeinek biztosított mentességekkel az államrend helyreállítása és közbiztonság megteremtése ellen tovább konspirált: az ott lévők egyrészét magát a „MSZMP. Intézőbizottságának" nyilvánítva tárgyalásokba, illetve érintkezésbe bocsájtkoztak
a./ a jugoszláv állam vezetőivel, azok képviselőivel, Magyarország belügyeinek olyan kérdéseibe, aminek baráti viszonyban élő államok között sincs helye /nyomozati iratok VII. kötet 360–379. oldalig/,
b./ a „koalíciós partnereik"- kel /a volt kisgazda párt legreakciósabb vezetőivel/, hogy szökjenek külföldre és így módjuk legyen külföldön együttműködniök a magyar népi demokrácia ellen, /Pártai Tivadar tárgyaláson tett vallomása/
c./ közvetett úton a „Szabad Európával", hogy vendéglátóikat is kijátszva tájékoztathassák a „világ közvéleményét" /Szántó Zoltán, Fazekas György tanúvallomása/,
d./ híveikkel, a szervezkedésnek a követségen kívül maradt tagjaival a proletárdiktatúra helyreállítása és a konszolidáció megakadályozására teendő lépésekről.
Így november 10.-e körül körkérdést intéztek, többek között a követségen tartózkodó Tánczos Gábor útján Nagy Balázshoz, hogy mi a véleményük a mozgalmuk további sorsát illetően, helyeslik-e ha a MSZP-n belül folytatják aknamunkájukat, vagy külön pártot kellene alakítaniok, illetőleg Párt- vagy „népfront" – szerű mozgalom felel meg az elképzeléseiknek. Ennek az üzenetnek ösztökélő hatása volt a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" november 13.-án történt megalakításában. E szervezkedés adta azután

ki az „október 23" c. szennylapot. /Ádám György, Bohó Róbert, Tánczos Gábor tanúvallomása./

C./

Az államellenes szervezkedés fent írt keretei között e bűnper vádlottainak egyéni tevékenysége és felelőssége tekintetében a Népbírósági Tanács a következő tényeket állapította meg:

1./ A 62 éves szegényparaszti származású Nagy Imre I. r. vádlott a közgazdasági tudományok doktora, akadémikus, egyetemi tanár, volt miniszterelnök – az első világháború előtt egy kisiparosnál a géplakatos szakmát tanulta ki, majd felsőkereskedelmi iskolát végzett, frontszolgálatot teljesített, az orosz fronton hadifogságba került és itt, 1917. óta vett részt a vöröshadsereg szibériai harcaiban és a baloldali mozgalmakban, 1918. júliusában belépett a SZKP-ba. 1921-ben hazajött Kaposvárra, részt vett a Vági-féle MSZMP. tevékenységében, majd a Párt utasítására elhagyta az országot, a Szovjetunióban élt emigrációban, ott agrárkérdésekkel foglalkozott, egy ideig a Lenin iskola magyar osztályának vezetője volt, majd dolgozott a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában is. 1939-től pedig a Rádió Magyar Osztályának volt a vezetője. A II. világháborúban önként jelentkezett katonának, majd 1942-ben visszavezényelték a Rádió Magyar Osztályára. – Felszabadulás után földművelésügyi, – rövid ideig belügyminiszter volt, – utána a Pártközpontban dolgozott, 1947 – után a Parlament elnöke lett, egyidejűleg fő foglalkozása egyetemi tanárság volt. 1951. végén élelmezésügyi, majd begyűjtési miniszter, miniszterelnökhelyettes, 1953. júniusában miniszterelnök lett. A fentebb ismertetett nézeteltérések miatt a MDP. 1955 áprilisi központi vezetőségi határozata megfosztotta minden funkciójától, majd 1955. december 5.-én a Pártból is kizárták.

E vádlott – amikor azt észlelte funkcióitól való megfosztása után, hogy a fentebb meghatározott kör személye körül tömörül – eredménytelenül kezdeményezte ennek a körnek, mint „pártellenzéknek" szervezett kollektív fellépését /aláírásgyűjtés kizárásának megakadályozására/, majd nem sokkal később, amikor a kör tagjai azt kezdeményezték, hogy a kulturális terület dolgozói kollektíven lépjenek fel a terület problémáit illetően a Párt politikája ellen /írói memorandum/ – kifogásolta, hogy a szakkérdések mellett a Párt általános politikáját, gazdaságpolitikáját, stb. nem vonták be a támadás körébe, helytelenítette, hogy egyesek – e kollektív fellépés helytelenségét belátva – visszavonták aláírásukat.

Egyidejűleg – ekkor történt egyébként a Pártból való kizárása is – írásban lefektette politikai „plattformját" /tényállás A./ fejezet 2. pont/ és azt „hívei" között terjesztette. – Utasítására Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, Jánossi Ferenc illegális kapcsolatot hoztak létre Georgievics Jugoszlávia budapesti követségének első titkárával és ezeket az írásműveit, melyek létezését a MDP. Központi Vezetősége előtt mélyen eltitkolta – kiküldte a jugoszláv vezetőknek. Tudtával és egyetértésével „közvetlen környezete" Losonczy Géza, Haraszti Sándor, Kardos László, stb./ különböző társadalmi szervezetekben /Írószövetség, Újság-

író Szövetség, Petőfi-kör, TTIT./ szervezték a velük egyetértőket támadásra a népi államunk ellen, az írásban lefektetett plattform elveinek terjesztésére. Ezek megfelelő instruálását – ahol szükség volt maga I. r. vádlott végezte. /Pl. Déry felszólalásánál üzenete, Szilágyi tervezett felszólalásának kijavítása, stb./ Ellenezte, hogy ahol nem célszerű konspiratív módszereket alkalmazzanak. Utólag tudomásulvette, hogy Losonczy és Haraszti Kéthly Annával tárgyalt a jobboldali szociáldemokratákkal való együttműködés lehetőségéről. Nem nyert viszont bizonyítást, hogy Erdei Istvánnal 1956.-ban lakásán lefolytatott beszélgetése ilyen jellegű tárgyalás lett volna. Tudomásulvette, hogy a perben vádlottként nem szereplő személy bizonyos pozíciók elnyerésének kilátásba helyezéséért október 22.-én megkezdte lényegében kormány-programjának kidolgozását és hogy vállalkozott arra is, hogy a MDP. Központi Vezetősége elé terjeszti ezt, valamint a személyi változásokra vonatkozó javaslatot. Résztvett október 23.-án délelőtt azon az illegális megbeszélésen, melyen „útmutatásokat" adtak a tüntetés szervezéséhez Tánczos Gáboron keresztül a Petőfi-kör vezetőségének, valamint az „esedékes változások" taktikai lebonyolításáról hoztak határozatot.

A vádlott e korszakbeli magatartását illetően a Népbírósági Tanács külön gonddal vizsgálta azt a védekezését, hogy ő mérséklően hatott volna társaira és fékezni igyekezett őket.

E vonatkozásban a Népbírósági Tanács mindenek előtt utal a tényállás B./ fejezet I. a./ pontjában megállapított és e védekezését megcáfoló tényre: 1956. nyarán éppen ő volt az, aki az ott megnevezetteknél követelte, hogy támadásaik ne torpanjanak meg, de ellenkezőleg fokozzák és tegyék koncentráltabbá azokat. Utal a tényállás A./ fejezet 5. pontjában megállapított tényekre és ténybeli következtetésekre és az ott rögzítettek alapján tényként nem állapíthatta meg vádlott javára, hogy ő a limine elvetette volna a konspiratív módszerek alkalmazását.

Utal a tényállás A./ fejezet 3. pontjában Déry Tibor Petőfi-köri felszólalásával kapcsolatban megállapított tényekre. E vonatkozásban arra a ténybeli következtetésre jutott a Népbírósági Tanács, hogy köztük ez a taktikai véleménykülönbség nem jelenti azt, hogy Nagy Imre I. r. vádlott álláspontja lett volna a „mérsékeltebb" irányzat. Utal továbbá a Népbírósági Tanács a tényállás B./ fejezet I. f./ pontjában foglalt arra a ténymegállapításra, hogy amikor Szilágyi József 1956. október 23.-án éjjel telefonon beszámolt Nagy Imrének Műegyetemi „szerepléséről", Nagy Imre I. r. vádlott helytelenítette, ahogy Szilágyi József vallotta saját tárgyalásán „Nagy Imre megmosta a fejét", mert a köztük fennálló kapcsolatra is hivatkozással uszított a tüntetés érdekében. Ehhez hozzá kell fűzni, hogy a Népbírósági Tanács Nagy Imre I. r. vádlott meg nem cáfolt védekezése alapján tényként elfogadta, hogy ugyanezen az éjszakán a Műegyetemről küldöttségileg felkeresték, felkérték, hogy menjen ki hozzájuk, beszéljen az összegyűlt tömeghez, csendesítse le őket, akadályozza meg a tüntetést, de ő e kérést elhárította magától.

Viszont összevetve e tényeket a tényállás B./ fejezet I. g./ pontjában megállapított azzal a ténnyel, hogy másnap reggel a „vezérkar" – I. r. vádlott aggályait legyőzve és közreműködésével – viszont Tánczos Gáboron keresztül a Petőfi-kör vezetőségének „útmutatásokat" adott a tüntetés szervezésére, ismét csupán arra a ténybeli következtetésre lehetett jutni, hogy a magatartásbeli eltérés is taktikai jellegű volt: I. r. vádlott sokkal óvatosabban és körültekintőbben tört az általa meghatározott államellenes célok felé, mint néhány társa, figyelme arra kiterjedt, hogy az államellenes magatartása nyomait lehetőleg eltüntesse.
E vádlott védekezésében arra is hivatkozott, hogy október 23.-a után vádlott társaival és „elvbarátai"-val ellentétben tevékenységében nem igazodott az október 23.-án elfogadott határozatukhoz /tényállás B./ fejezet I. g./ pont/, hanem teljes mértékben alárendelte magát a MDP. vezetőszervei határozatának, a cselekményeiért, magatartásáért tehát nem ő, hanem azok a felelősek, akik e határozatokat hozták.
A Népbírósági Tanács e vonatkozásában is vizsgálva a tényeket a következőket rögzíti:
Nagy Imre I. r. vádlott valóban 1956. október 23.-án mindaddig lakásán tartózkodott és minden nyilvános fellépéstől elzárkózott, míg az MDP. vezetősége részéről erre fel nem szólították. Ekkor – társai kíséretében – a Parlamentbe ment, ott a téren összegyűlt tömeg előtt megnyugtató jellegű beszédet tartott /amiért lehurrogták/, majd ugyancsak a MDP. vezetőségének a felkérésére megjelent annak központi székházában, ott jelen volt, amikor az ellenforradalom fegyveres leverésére vonatkozó intézkedéseket – köztük a szovjet csapatok segítségül kérését – elhatározták és ennek során olyan passzív magatartást tanúsított, melyből a határozat meghozatalában résztvevő többiek mégcsak nem is sejthették, hogy azzal Nagy Imre I. r. vádlott nem ért egyet. Ezt követően minden feltétel, észrevétel nélkül elfogadta miniszterelnökké történt jelölését, MDP. vezető szerveibe való kooptálását, általában passzívan viselkedett, véleményét nem nyilvánította a meghozni szándékozó intézkedésekről, sőt voltak olyan kijelentései és megnyilvánulásai, amelyekből csak arra lehetett következtetni, mintha a Központ Vezetőség által az eseményeknek akkor adott értékelésével és az ebből folyó intézkedésekkel /szovjet csapatok segítségül kérése, statárium – melyet ő írt alá, kijárási tilalom, az ellenforradalmi gócok katonai megsemmisítése, stb./ teljes mértékben egyetértenek. Maga a vádlott vallotta, hogy a rádió azon életben maradt védői, akik az ostrom után a Központi Vezetőségnél jelentkeztek – nyilvánosan magához ölelte és hősöknek nevezte.
Nagy Imre I. r. vádlott még 1956. október 25.-én is a rádióban az ország nyilvánossága előtt kijelentette, hogy kisszámú ellenforradalmár, felbujtó, népköztársaságunk rendje ellen fegyveres támadást indított… A szovjet csapatoknak … a harcokban való beavatkozását a szocialista rendünk létérdeke tette szükségessé. " Nyomozati iratok VIII. kötet 11–12. oldala./

A Népbírósági Tanács azonban tényként meg kellett, hogy állapítsa, hogy eközben és ezzel egyidejűleg Nagy Imre I. r. vádlott a szóban forgó intézkedések végrehajtását akadályozta: ellenforradalmi gócok felszámolásának biztosítására 1956. október 24.-re elrendelt kijárási tilalmat – Jánossi Ferenc VII. r. vádlott tanácsára – feloldotta, mert „miniszterelnöksége nem kezdődhet kijárási tilalom bevezetésével", – a Corvin-közi ellenforradalmi góc felszámolására október 26-ra tervezett katonai intézkedések végrehajtása ellen bejelentette tiltakozását, stb. /Kovács István tanúvallomása./

Azt is meg kellett állapítani, hogy ebben az időben rendkívül sok küldöttség kereste fel, melyeket lehetőleg mindet személyesen fogadta s csak mint jellemzőt jegyzi meg a Népbírósági Tanács, hogy még a honvéd nyomdát elfoglaló, magát „ellenkormánynak" nevező kirívóan huligán elemekből álló küldöttségnek is büntetlenséget ígért és szabad elvonulásuk érdekében kitolta a kijárási tilalom kezdő időpontját. /Virág János tanúvallomása./

Azt is meg kellett tényként állapítani, hogy Nagy Imre által a Központi Vezetőség nevében fogadott küldöttségek egy része nem spontán jelentkeztek, ezek Nagy Imre I. r. vádlott azok a társai tájékoztatták a MDP. vezetőségnél történtekről, a tervezett intézkedésekről, stb., akik közvetlen munkatársaként mellette „működtek" és Nagy Imrétől kapták értesüléseiket, sőt az október 26.-i írókküldöttséget Nagy Imre I. r. vádlott előzetes tudtával Jánossi Ferenc VII. r. vádlott szervezte és időzítette, értük, valamint a velük együtt fogadott „diákküldöttségért" /amelyben diák nem igen volt/ páncélautót küldtek. Október 25.-én az Írószövetségbeli híveitől a miniszteri tárcákra olyan személyi javaslatokat kértek, ami alapvetően ellentmondott a kormány olyan összetételének, amiről a Pártközpontban tárgyalt.

Ezeknek a küldöttségeknek már eleve velük konzultált és általuk ismert álláspontját Nagy Imre I. r. vádlott a MDP. vezetősége felé, mint „közvéleményt" tolmác-solta. Bizonyítást nyert, hogy már ekkor e küldöttségek előtt Nagy Imre I. r. vádlott egyre nyíltabban kifejezésre juttatta, hogy velük ért egyet, letagadta, hogy ő adta ki a statáriális rendeletet, hogy egyáltalán tudott volna s zovjet csapatok segítségül hívásáról, megtagadta a szolidaritást az MDP. vezetőségével a megtett intézkedésekkel kapcsolatban.

Nagy Imre I. r. vádlott magatartása, tehát ebben az időben kétértelmű volt.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa már e tények összevetéséből is arra a ténybeli következtetésre kellett, hogy jusson e magatartásbeli kétértelműség mögött, nem bizonytalanság és ingadozás, nem az államellenes céljai megvalósításában megtorpanása, hanem álnokság és kétkulacsosság rejtőzött.

E következtetés helyességét alátámasztják azok a körülmények, melyek között Nagy Imre I. r. vádlott magatartásának e kétértelműségét megszüntette, hogy ezután társaival teljes összhangban nyíltan és egyértelműen törjön azoknak a céloknak megvalósítására, melyet 1955. végén, 1956. elején ő maga jelölt ki. Ez a fordulat ugyanis magatartásában akkor állt be, amikor egyrészt meghiúsult az a reménye, hogy a MDP. vezetősége az általa javasolt személyeket jelöli

a miniszteri tárcákra /Szilágyi József – belügyminiszternek, Kardos László – kultuszminiszternek, stb./. Másrészt ekkor már azon társai részéről, kik nem ismerték magatartásának rugóit – a bizalmatlanság egyre élesebben nyilvánult meg vele szemben.

Végül harmadrészt – és ez a leglényegesebb – ezen időpontban a csoport tagjai úgy értékelték az eseményeket, hogy az ellenforradalom időbeni széthúzódása, a parasztság „passzivitása", stb. következtében a mozgalom ellaposodásának és a proletárdiktatúrát védő erők felülkerekedésének, a „baloldali restaurációnak" veszélye megnövekedett.

Ekkor a szervezkedés tagjainak a „jövendő Nagy Imre" népszerűsítésére a Párt és az államrend védelmében legszilárdabban harcoló ÁVH. elleni hazugság hadjáratára /tényállás B./ fejezet 2. pont. c. alpont/ Nagy Imre I. r. vádlott tette rá a koronát, aki nemcsak nem tiltakozott „elvbarátainál" ez ellen a velejéig rothadt, tudatosan hazug uszítása ellen, de október 31.-én a Köztársaság-téri vérfürdő másnapján a parlament előtti téren összegyűlt többszázfőnyi tömeg előtt így szónokolt: „Szabadságunk és függetlenségünk első napjait éljük, eltakarítottuk az útból a nagy akadályokat. Rákosi és Gerő bandáit kisöpörtük az országból. Mérhetetlenül nagy bűnök terhelik őket" … majd kijelentette, hogy „… azt a hazugságot terjesztették, hogy én hívtam be az orosz csapatokat az országba. Ez alávaló hazugság. Az a Nagy Imre, aki a magyar szuverénitás, a magyar szabadság, a magyar függetlenség harcosa, nem hívhatta be ezeket a csapatokat." /Nyomozati iratok VIII. kötet 18-as boríték./ Az a Nagy Imre vádlott, aki így nyilatkozott akkor, amikor a pesti utcákon folyt az embervadászat, felelősségrevonásakor nem hivatkozhat arra, hogy ő tulajdonképpen a kommunistákkal értett egyet.

A Népbírósági Tanács nem fogadhatta el e vádlottnak azt a ténybelileg is valótlan védekezését sem, hogy ő mint a minisztertanács elnöke is fentebb leírt /tényállás B./ fejezet 2./ pont d./ alpontja/ cselekményeit és magatartását a MDP., illetve a MSZMP. vezető szervei, továbbá a „kabinet" határozatainak végrehajtásaként követte el. /E védekezés egyéb, nem ténybeli vonatkozásaira a Népbírósági Tanács a bűnösség vizsgálatánál még visszatér./

A Népbírósági Tanács a védekezés ténybeli vonatkozásaiban mindenekelőtt utal a hivatkozott helyen már megállapított arra a tényre, hogy annak amit a „nemzetőrség" felállításáért a vádlott tett sem a Párton belül létrejött kompromisszumhoz, sem a kormány-nyilatkozathoz semmi köze, az tartalmilag a MÉFB. kiáltvány állásfoglalásával egyezik. Ami pedig a kormányátalakításokat, a varsói egyezmény felmondását, a semlegesség kinyilvánítását illeti, Donáth Ferenc II. r. vádlott és Szántó Zoltán tanú vallomása, Nagy Imre I. r. vádlottnak a szembesítés során tett részbeni beismerése alapján tényként meg kellett állapítani, hogy nevezettek éppen azért tettek szemrehányást Nagy Imrének november első napjaiban, de november 4.-e előtt, mert ő még akkor sem terjesztette a Párt vezető szervei elé e megtenni szándékolt sorsdöntő intézkedéseket, amikor Tildy Zoltán IV. r. vádlott az ú.n. „kabinet" ülésen kijelentette, hogy ő a

saját pártja /a Független Kisgazdapárt/ vezetőségének a megkérdezése nélkül ily kérdésben nem dönthet.

E vonatkozásban az sem téveszthette meg a Népbírósági Tanácsot, hogy Nagy Imre szinonim fogalomként kezelte a „nemzeti egységkormányt" és a „koalíciós kormányt". Ezzel a Népbírósági Tanács nem volt félrevezethető: nemzeti egységkormány fogalma nem tartalmazza ugyanis a proletárdiktatúra államrendjéről való letérését, míg a koalíciós kormányzás fogalmilag kizárja a proletárdiktatúra létét.

Tényként kellett azt is megállapítani, ezen intézkedések közül a legdöntőbb jelentőségű, a varsói egyezmény felmondását és a semlegesség kinyilvánítását Nagy Imre és szervezkedésének vezérkara olyan előkészítés után vitték a „kabinet" ülés elé /az utcán kiragasztott plakátok bemutatásával kezdődött a „kabinet" ülés/, hogy ezáltal a „kabinet" „tagjai" kész helyzet elé lettek állítva. /Balogh Józsefné tanúvallomásával megerősített Tildy Zoltán IV. r. vádlott védekezése./

Ezt alátámasztja az a tény is, hogy 1956. október 31.-én amikor a „kabinetben" szó sem volt a varsói egyezmény felmondásáról Nagy Imre a Parlament előtt összegyűlt tömeg előtt már hivatkozott beszédében bejelentette, „a varsói egyezmény reánk háruló kötelezettségeinek felmondását."

Viszont nem merült fel kellő bizonyíték arra, hogy Losonczy Gézának és a szervezkedése másik e perben vádlottként nem szereplő tagjának a jugoszláv követség tagjaival október 23.-a és november 4.-e között folytatott konspiratív kapcsolatáról már akkor is tudott volna I. r. vádlott, mielőtt a követség épületébe menekült.

A követségen történtekről viszont, mint a csoport vezetőjének, tudomása volt, az ő kifejezett kívánságának tett eleget a szervezkedés e perben vádlottként nem szereplő tagja, amikor a „Szabad Európával" érintkezésbe bocsátkozott és résztvett a körkérdések /tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpont/ kiküldését elhatározó tanácskozáson is, a jugoszláv vezetőkkel pedig tulajdonképpen ő tárgyalt a csoport nevében is.

2./ A 45 éves, értelmiségi származású dr. Donáth Ferenc II. r. vádlott, jogi egyetemet végzett, 1932. óta résztvett az illegális Kommunista Párt tevékenységében, közben 1940-től a „Szabad Szó"-nál mint újságíró működött. A felszabadulás után a Földbirtokrendező Tanács elnökhelyettese, majd 1948-ig földművelésügyi államtitkár volt. Ezt követően alaptalanul súlyos börtönbüntetésre ítélték, majd 1954-ben rehabilitálták, a Közgazdaságtudományi Intézet igazgatóhelyettese lett s politikai tevékenységtől vissza akart vonulni. Többoldalú befolyásra, melyek közül különösen Haraszti Sándor tanúnak a kitartó befolyása érvényesült – feladta ezen álláspontját és 1956. tavaszán csatlakozott a már akkor kialakult Nagy Imre államellenes szervezkedéséhez, megbeszéléseiken résztvett, Nagy Imre fentebb hivatkozott tanulmányai egyrészét megismerte és utána a szervezkedés szervező és propaganda tevékenységében közreműködött: A Petőfi-kör ú.n. „közgazdasági" és „kert-Magyaror-

ság" vitáinak vezetője volt, október 23-át közvetlenül megelőző napokban Debrecenben tartott előadást.
A Népbírósági Tanács vádlott meg nem cáfolt védekezése alapján megállapította, hogy ezeken a nyilvános szereplésein társainál lényegesen mérsékeltebb hangot használt, sőt nem is értett egyet társai uszításával, de ennek konzekvenciáit – a szervezkedéssel való szakítást – nem vonta le, sőt nem is lázította kapcsolatait. Az ú.n. „Kertmagyarország" után elhangzott ellenséges felszólalásokkal nem szállt szembe, az ellenséges uszítástól nem határolta el magát.
1956. nyarán a MDP. egyik akkori vezetője vele üzent Nagy Imre I. r. vádlottnak, hogy határolják el magukat azoktól a reakciós tömegektől, melyek nekik tapsolnak, mert hova tovább a reakció zászlajává válnak. – Donáth Ferenc II. r. vádlott ezt az üzenetet továbbította, azonban I. r. vádlott cinikus válasza ellenére továbbra is kitartott mellette és szervezkedésük mellett.
1956. október 23-án este – a Hajdúságból visszatérve, miután már tudomással bírt a tüntetésről – résztvett a SZÖVOSZ-ban tartott programszerkesztésről szóló értekezleten és ott vállalta, hogy e program mezőgazdasági részét kidolgozza, illetve ehhez átadott egy általa készített anyagot, melynek tartalmát a Népbírósági Tanácsnak nem volt módja megismerni.
1956. október 24-től 26-ig az időközben elhunyt Losonczy Gézával együtt a szervezkedésnek ők voltak azok a vezetői, akik az október 23-án Losonczy lakásán létrejött határozat megvalósításáért legkövetkezetesebben küzdöttek: a Központi Vezetőség tagjává és titkárává kooptálta a vádlottat, valamint Losonczy Gézát is a KV. Tagjának és a Politikai Bizottság póttagjának. Mindketten közös elhatározással október 24.-én funkciójukról lemondtak kifejtve, hogy a lezajlott események okát elsősorban az előző vezetés hibáiban látják, ezért elégtelennek tartják azokat a szervezeti intézkedéseket, melyeket a KV. tett, „határozott és gyökeres változtatásokat kívánnak." A vádlottal Losonczy Géza ennek fogalmazása során közölte, hogy október 23.-án erre határozat született lakásán és helytelenítette előtte Nagy Imre I. r. vádlott magatartását, aki e határozat meghoztatlában résztvett s mégsem tartja magát ahhoz. Követelték fellépésük nyilvánosságra hozatalát. Lemondásuk fenntartásával részt vettek a MDP. Központi Vezetőségének október 25–26.-i ülésén, ahol a vezetésben való részvételüket további feltételek teljesítésétől tették függővé: követelték az ellenforradalomnak „demokratikus mozgalomként" való értékelését, a fegyveres felkelőknek általános amnesztiát, a szovjet csapatok Budapestről történő azonnali kivonását, a fegyveres ellenforradalmároknak a fegyveres erők kötelékébe való beolvasztását, stb. Követeléseik alátámasztására ők is hivatkoztak a Jánossi Ferenc VII. r. vádlott által szervezett „írókküldöttség"-re, mint ami a „demokratikus" közvéleményt tükrözi. Fellépésük eredménytelen volta miatt megismételték lemondásukat, majd ellenforradalmi küldöttségekkel közölték a történteket, lemondásukat írásba foglalták /nyomozati iratok XV. kötet 11. oldal/.

Ezt követően Losonczy Gézával együtt elhagyták a pártházat, útközben II. r. vádlott könnyebb sérülést szenvedett. Ennek ellenére október 28.-án, így sérülten résztvett /bár aktívan nem folyt bele/ azon a megbeszélésen, melyet Nagy Imre hívott össze és amelyen a szervezkedés vezérkara a „kormány-nyilatkozatot" fogalmazta meg. – Ugyancsak résztvett ezt követően Losonczy Gézával együtt a MÉFB. tájékoztató értekezletén, Dudás Józseffel folytatott megbeszélésükön.

November 1-e és 4-e között szemrehányást tett Szántó Zoltán tanúval együtt Nagy Imrének a MSZMP. Intézőbizottsága fumigálása miatt s nem értettek egyet a varsói egyezmény ilyen formában történt felbontásával.

November 4-én hajnalban viszont résztvett Nagy Imre rádiószózatának megfogalmazásában, majd ő is családjával együtt a jugoszláv követségre menekült, ahol a szervezkedés vezetőszervének, az ún. „Intézőbizottság"-nak tagja volt és résztvett a tényállás B./ fejezet 3. pontjában írt tevékenységek elhatározásában.

E vádlott arra hivatkozott, hogy a jugoszláv követségen és ezt követően ő már kezdte belátni, hogy helytelen utakon járnak és csupán azért tartott ki Nagy Imre mellett, mert őt rossz befolyás alatt álló személynek tekintette és helyes irányban akarta befolyásolni. A Népbírósági Tanács megállapította, hogy sokkal inkább I. r. Nagy Imre vádlott befolyásolta Donáth Ferencet, mint viszont.

3./ A 41 éves, értelmiségi származású Gimes Miklós a felszabadulás előtt orvosnak készült, de egyetemi tanulmányait nem fejezte be. A munkásmozgalomban 1942. óta vett részt. Felszabadulás után újságíró lett, 1955-ben a Pártból kizárták, 1956. augusztusában azután hatálytalanították a kizárási határozatot. Már 1955-ben az elsők között csatlakozott a Nagy Imre köré tömörülő csoporthoz, azok közé tartozott, akik az általuk elkövetett szektáns hibákat azáltal akarták jóvátenni, hogy visszatérjünk a többpártrendszerre és a proletárdiktatúrát adjuk fel. Barátai is /Lőcsei Pál, Fazekas György, stb./ bevonta a csoportba. Nagy Imre I. r. vádlottól megkapta írásműveit és annak ismeretében résztvett a szervezkedés megbeszélésein, újságcikkeiben is / „kétféle igazság", „Legyen világosság", nyomozati iratok XVIII. kötet 287–288. old./ ezeket az eszméket terjesztette. 1956. nyarán ő tett javaslatot arra, hogy a szervezkedésben, illetve mozgalomban résztvevők tevékenységének összehangolására és irányítására illegális bizottságot hozzanak létre. Mint fentebb már megállapította a Népbírósági Tanács ezt a javaslatát Nagy Imre I. r. vádlott nem fogadta el.

1956. október 22.-én résztvett a SZÖVOSZ-ban programszerkesztés céljából összehívott értekezleten és vállalta a külpolitikai rész elkészítését.

1956. október 23.-án délelőtt résztvett Losonczy Géza lakásán megtartott értekezleten, ahol a további tennivalók felett döntöttek.

Október 23.-tól 27.-ig a Szabad Nép szerkesztőségében tartózkodott és a szer-

kesztőbizottság vezetőinek távolléte folytán lényegében ő vezette a szerkesztőséget. – Október 27.-én a Budapesti Rendőrfőkapitányság épületébe ment ott résztvett a szervezkedés eme gócának megbeszélésein, résztvett annak elhatározásában, hogy az ú.n. „angyalföldi munkásküldöttség" keresse fel Nagy Imre I. r. vádlottat és eszméi melletti nyílt kiállásra késztesse. Tagja és egyik hangadója volt e küldöttségnek. E fellépésének eredményeként Nagy Imre I. r. vádlott már ekkor felkérte, hogy – amennyiben győzni fog álláspontjuk – társaival ő készítse el rádiónyilatkozatának tervezetét. Az éjszakát a Deák-téri Főkapitányságon töltötte, ahol előbb Jánossi Ferenc VII. r. vádlott, majd Haraszti Sándor tanú értesítette őt arról, hogy „álláspontjuk győzött". Ekkor megszövegezte az ígért tervezetet, október 28.-án reggel társaival együtt azt elvitte Nagy Imre I. r. vádlottnak, akinél a szervezkedés legjelentősebb tagjai gyűltek össze a nyilatkozat-tervezet megbeszélésére. Ezen a megbeszélésen is résztvett, tervezetének több pontja a Nagy Imre-féle tervezetbe is bekerült. /:Nagy Imre ezt a tervezetet jóváhagyás végett a Párt vezetőinek és a minisztertanácsnak bemutatta és az változtatásokat is eszközölt rajta, mint azt már fentebb a Népbírósági Tanács megállapította.:/

1956. október 29.-én Lőcsei Pállal, Kende Péterrel és a Szabad Nép más jobboldali munkatársaival együtt létrehozták a „Magyar Szabadság" c. napilapot, melynek első számában a program adó vezércikket Gimes Miklós III. r. vádlott írta. E cikkében állást foglal a „semleges" „népképviseleti" demokráciára való visszatérés mellett, azt állítja, hogy a „dicső forradalmunk"-ban elvétve azért jelentkeztek reakciós, népellenes, haladásellenes „törekvések" is, mert a „Rákosi, Gerő-féle klikk bűnösen visszaélt a magyar nép türelmével". Tényként állapította meg viszont a Népbírósági Tanács azt is, hogy Gimes Miklós III. r. vádlott a „Magyar Szabadság" c. lap első számának megjelenése után a szerkesztőségből kivált, mert időközben a Szabad Nép Székházát Dudás József banditái elfoglalták, ott embereket kínoztak és gyilkoltak és így III. r. vádlott nem látta biztosítottnak, hogy saját politikai koncepciója alapján viheti tovább a lapot. E kérdésekben társaival nézeteltérése támadt.

Ennek ellenére politikai álláspontját és a szervezkedéshez való kapcsolatát ezután sem vette revízió alá, sőt november 4.-e után közvetlenül, amikor a vezérkarból ő maradt a követségi épületen kívül tevékenységét maximálisan fokozta: november 6–8-a körül e perben vádlottként nem szereplő személyekkel együtt Gimes Miklós III. r. vádlott által szerkesztett röpcédulát, mintegy 400 példányban sokszorosították és terjesztették. E röpcédula tartalma az volt, hogy Nagy Imre él, biztonságban van és a magyar nép úgy harcoljon, hogy ezzel a szovjet hatóságokat és kormányt Nagy Imrével való tárgyalásokra kényszerítse. November 13.-án délelőtt 11 órakor az Újságíró Szövetség az Írószövetség helyiségében megtartott gyűlésén, délután pedig a Műszaki Egyetem Hess András téri központi kollégiumában vett részt egy diákgyűlésen, ahol – mind két helyen – lényegében azt fejtegette, hogy a „törvényes kormány – Nagy Imre kormánya" és amíg azt a szovjet hatóságok és kormány el nem

ismeri és tárgyalásokba nem kezd Nagy Imrével, addig nem szabad a „harcot" feladni.
Az utóbbi gyűlésre Herpai Sándor hívta meg, mert az előző nap e tanú azt észlelte, hogy e diákok hajlanak a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elismerésére és a konszolidáció érdekében együtt akarnak vele működni.
Eredményes uszítása után ugyancsak Herpai Sándor tanú hívására Gimes Miklós III. r. vádlott is megjelent Bohó Róbert tanú lakásán, ahol több – e perben vádlottként nem szereplő – elvbarátunkkal a politikai helyzetet megvitatták.
E megbeszélésre vitte el az időközben külföldre szökött Nagy Balázs a jugoszláv követségen székelő „intézőbizottságnak" Tánczos Gábor tanú által közvetített üzenetét. Ezen üzenet tartalmát illetően utal a Népbírósági Tanács a tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpontjára.
Tényként rögzíti a Népbírósági Tanács, hogy a megbeszélésen résztvevők közül egyesekben az üzenettől függetlenül is felmerült, hogy „tenni kellene valamint" a konszolidáció ellen, sőt az ezzel kapcsolatos tervek megbeszélésére hívták össze a megbeszélést. A vita eredménye lényegében a következőkben foglalható össze:
Létrehozták a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" elnevezésű /a név Gimes Miklós III. r. vádlottól ered/ illegális államellenes szervezkedést. Elhatározták, hogy a jelenvoltak ennek vezetőgárdájaként fognak a következőkben működni. Megbeszélték, hogy mi mely területen és körben fogja tevékenységét kifejteni, vezetőségválasztottak. A mozgalom politikai plattformjaként a MÉFB. ismert kiáltványát fogadták el azzal, hogy a változott viszonyokra tekintettel szükséges korrekciókat azon Ádám György és Gimes Miklós fogja eszközölni. /A perben nem merült fel adat arra, hogy ez megtörtént volna./
A mozgalom feladatául mindazoknak az erőknek a laza, nem szervezett szerű – „népfrontszerű" összefogását és irányítását jelölték meg, akik a november 1.-i státusquo alapján állnak, vagyis szemben állnak az MSZMP-vel és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal. A befolyásolás, irányítás módjaként pedig azt határozták el, hogy a legtekintélyesebb tudósokból, írókból, művészekből újjáalakuló Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanácsot fogják felhasználni legális szervként a közvélemény megnyerésére és itt befolyásukat az irányban is érvényesítik, hogy álláspontjukat a kormány felé ez képviselje. /A per során nem nyert tisztázást, hogy e vonatkozásban mi történt./ Egyben azt is elhatározták, hogy a mozgalom illegális „szervezési" lapjaként Gimes Miklós szerkesztésében létrehozzák az „Október 23."-a címet viselő röplapot, melynek technikai előállítását és terjesztését e perben vádlottként nem szereplő személyek vállalták.
Gimes Miklós mint az „Október 23."-a c. lap szerkesztője összehívta munkahelyén újságíró elvbarátait és felszólította őket e lap szerkesztésében való közreműködésre. Ennek eredményeképpen az időközben külföldre szökött Kende Péter és más e perben vádlottként nem szereplő személyek vállalkoztak a közreműködésre és Gimes Miklós III. r. vádlott szerkesztésében letartóztatásáig

4 számot, ezt követően Kende Péter szerkesztésében mintegy 6–8 számot megírtak, a november 13.-án kijelölt személyek útján 300–500 példányban sokszorosították és terjesztették. Ezen illegális szennyirat tartalmát illetően a Népbírósági Tanács azon túl, hogy utal az iratoknál elfekvő és a tárgyaláson ismertetett példányokra /nyomozati iratok XVIII. kötet 303–320-ig, 348–354. oldal/ leszögezi, hogy e minősíthetetlen hangú, nívótlan, gyalázkodó cikkek gyűjteményeiben olyan fasiszta hangnemben mocskolták a Pártot, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, a Szovjetuniót, a szovjet hadsereget és szólították fel a dolgozókat ellenállásra, ami még ennek a szervezkedésnek a történetében is példátlan. Ennek védhetetlenségét maga a vádlott is belátta, amikor utolsó szó jogán kijelentette, hogy „azután ami itt e perben elhangzott nekem nem sok mondanivalóm lehet. Értelmetlen dolog lenne, ha szavakkal próbálnék hadakozni a tények ellen."

A Népbírósági Tanács tényként megállapítja, hogy Gimes Miklós III. r. vádlott 1956. november 4. és 25.-e között számos olyan megbeszélésen vett részt, melyet különböző lakásokon a Nagy Imre szervezkedés tagjai és szimpatizánsai tartottak. Ezeken a megbeszéléseken a vádlott képviselte a legintrazinensebb álláspontot. Kijelentette, hogy „ha a magyar nép nem akar szocializmust, akkor nem lehet rákényszeríteni," a marxizmus „elavult" voltát bizonygatta és társait arra igyekezett rábírni, hogy semminemű közösséget ne vállaljanak az MSZMP-vel, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal, a Pártba ne lépjenek be, felajánlott funkciókat ne fogadjanak el, stb.

4./ A 69 éves, értelmiségi származású Tildy Zoltán IV. r. vádlott eredeti foglalkozása református lelkész volt. Már a felszabadulás előtt a Független Kisgazdapárt egyik szervezője és vezetője, a felszabadulás után miniszterelnök, majd 1948-ig a köztársaság elnöki tisztét töltötte be. Köztársasági elnöksége alatt veje, Cholnoky Viktor kémkedett a köztársaság ellen, ezért halálra ítélték és kivégezték. 1948-tól 1954-ig maga a vádlott is ún. „házi őrizetben" volt, ezt követően nem kapcsolódott be újra a politikai életbe, 1956. október 23-a után, amikor a Párt vezetőinek felkérésére megnyugtató jellegű rádiónyilatkozatot tett, majd a Nagy Imre kormányban államminiszter lett. Mint államminiszter a titkárságaként olyan reakciós elemekkel vette körül magát /dr. Hámori Zoltán, stb./, akik nevében intézkedtek, szélsőségesen reakciós elemeket állami funkciókba helyeztek, stb. A perben nem lehetett felderíteni, hogy ezen intézkedések közül melyekre adott a vádlott valóban megbízást, melyekről tudott előzetesen, illetve utólag, s így e vonatkozásban a Népbírósági Tanács csak azt a tényt állapította meg, hogy a szóbanforgó személyeknek lehetőséget nyújtott arra, hogy nevében ezeket az intézkedéseket megtegyék.

Maga Tildy Zoltán IV. r. vádlott is gyorsan áttekintette a politikai helyzetet, felismerte Nagy Imre és szervezkedése proletárdiktatúraellenes tendenciáját, s minthogy az megegyezett saját politikai felfogásával, előmozdította azt. Már október 28.-án a Parlamentben tartott megbeszélésen, majd mint a „kabinet" tagja az október 30.-i ülésen követelte az egypártrendszer felszámolását a ko-

alíciós pártoknak a kormányzásba bevonását, és aktív közreműködésével sikerült is november 2.-ra Nagy Imrének elérni, hogy ez a kormányzást bitorló magántársaság Nagy Imrén és Losonczy Gézán kívül három kisgazda, három szociáldemokrata, 2 parasztpárti tagból álljon és ezzel kiszorítsák az Elnöki Tanács által miniszternek megválasztott kommunistákat a kormányzásból. Október 30.-án rádió-nyilatkozatában is hangsúlyozta, hogy mielőbb alakítsák meg a független kisgazdapártot, mert a kormányzás munkájába be kell kapcsolódniok. Mint jellemző tényre mutat itt rá a Népbírósági Tanács, hogy e rádió-nyilatkozat eredeti fogalmazványán /nyomozati iratok XXI. kötet 17. oldal./ Tildy Zoltán a „Népköztársaság" kifejezést „Köztársaság" kifejezésre javította át, a „szocializmus" szót kihúzta, stb., oly bizonyos volt az általa előmozdított törekvések sikerében.

Tildy Zoltán IV. r. vádlott Mindszenthy József kiszabadítása, Budapestre való felhozatala és „jogaiba visszaállítása" tekintetében is igen aktívan és kezdeményezően lépett fel, résztvett a fentebb már érintett ú.n. „rehabilitációs nyilatkozat" elkészítésében, kétízben is tárgyalt Mindszenthyvel és lényegében ő tette lehetővé neki, hogy közvetlenül, minden ellenőrzés kikapcsolásával mondja el emlékezetes „szózatát".

Tényként állapította meg a Népbírósági Tanács, hogy a már fentebb említett október 30.-i rádió-nyilatkozatában önkényesen – még Nagy Imrével sem beszélve meg – jelentette be Magyarország ENSZ. képviselőjének azonnali hazarendelését, november 2.-i sajtónyilatkozatában /nyomozati iratok XXI. kötet 24. oldal/ kijelentette, hogy „semleges államként akarunk élni s ezért a varsói szerződést is felmondtuk", majd egy megbeszélésen ehhez azt is hozzáfűzte, hogy ha a varsói szerződés felmondása miatt harcra kerül a sor, akkor „ellenállunk." /Pártai Tivadar tanúvallomása./ Éppen ezért az ő felelőssége vonatkozásában nem tulajdonított jelentőséget a Népbírósági Tanács annak a ténybelileg való védekezésének, hogy a varsói szerződés felmondása, semlegesség kinyilvánítása tekintetében Nagy Imréék, a „kabinetet", s benne őt is kész tények elé állították.

Ezzel szemben a Népbírósági Tanács a bűnösség alapjául szolgáló tényállásból kirekesztette azt a tényt, hogy november 3.-án telefonon Nagy Ferenccel érintkezésbe lépett. Igaz ugyan, hogy ez a telefonérintkezés létrejött, de ennek tartalma tekintetében csupán azt lehetett megállapítani, hogy Tildy Zoltán IV. r. vádlott azt közölte Nagy Ferenccel, hogy ne jöjjön haza, nincs reá szükségük, és ha segíteni akar nekik, akkor az iránt intézkedjék, hogy a „Szabad Európa Rádió" mérsékelje a hangját a Nagy Imre kormánnyal szemben.

Nagy Imre I. r., Donáth Ferenc II. r. és Tildy Zoltán IV. r. vádlott énylelőadásai között a legélesebb ellentét Nagy Imre november 4.-i „rádió szózata" előkészítése tekintetében volt. Nagy Imre I. r. vádlott mindenáron e társaira akarta a felelősséget hárítani az általa elmondott rádió-nyilatkozatért azt állítván, hogy míg ő telefonon különböző vonatkozásokban intézkedéseket tett II. és IV. r. vádlott fogalmazta azt meg és neki még elolvasni sem volt nagyon ideje

azelőtt, hogy a rádióba beolvasta. A Népbírósági Tanács vádlott tagadásával szemben nem látta bizonyítottnak, hogy Tildy Zoltán IV. r. vádlott a szövegezésben részt vett volna, viszont tényként megállapította, hogy a nyilatkozat rádión történt elhangzása után ő adott utasítást arra, hogy az ENSZ. főtitkárához továbbítsák ezt, mintahogy ő adott engedélyt Háy Gyulának arra, hogy az emlékezetes segélykérő Írószövetség-i nyilatkozatot a rádióba beolvashassa. Végül a Népbírósági Tanács tényként állapította meg azt is, hogy ez utóbbi engedély adást követően azalatt a többmint félév alatt, amíg szabadlábon volt – mitsem tett a konszolidáció és a proletárdiktatúra rendjének helyreállítása ellen.

5./ A 41 éves, dzsentri családból származó Maléter Pál V. r. vádlott 1942-ben elvégezte a Ludovikát, mint hivatásos főhadnagy szovjet területen felderítő szakasz parancsnoka volt, majd átállt a szovjet csapatokhoz s ejtőernyős partizánként harcolt a szovjet csapatok oldalán. Felszabadulás óta is hivatásos tiszt, ezredes, mindvégig parancsnoki beosztásban működött, MKP., MDP. tagja volt, – kétszer nősült, első házasságából 3 kiskorú gyermeke van. A perben vele kapcsolatban nem merült fel adat arra, hogy Nagy Imre államellenes szervezkedésével 1956. október 23.-a előtt kapcsolata lett volna, sőt a per adatai szerint ebben az időben szembeállt minden államellenes irányzattal. Viszont 1956. október 25.-én a Kilián laktanya megtisztítására kapott parancs végrehajtása során megingott: tűzharc közepette érte utol annak az állítólagos parancsnak a híre, hogy kivágott címerű nemzetiszínű zászlóval – az ellenforradalom jelképével – kell a kaszárnyákat fellobogózni, ezt a felkelők előtti kapitulációként értelmezte, érintkezésbe lépett a Corvin-közi ellenforradalmi csoporttal és ezt közeledésre, tárgyalásokra alapnak találta. A Népbírósági Tanács azonban vádlott védekezésével összhangban azt is megállapítja, hogy ekkor még nem vált a zendülők vezérévé, sőt bizonyos kettősség, kétértelműség nyilvánult meg magatartásában, tárgyalásokat is folytatott a Corvin-közi-ekkel, egyidejűleg a Kilián laktanya megtisztítására alakulatával fegyveres akciókat is folytatott. Magatartásának e kétértelműsége, valamint bizonyos telefonbeszélgetések lehallgatása folytán széleskörben elterjedt „átállásának" híre, mely ellen a vádlott ebben az időben még tiltakozott is. Amikor azután arról értesült, hogy a kormány és a Párt politikájában alapvető változás az ellenforradalmi események átértékelése várható, ezt megelőzendő hivatalosan bejelentette a HM. ügyeletesének, hogy többé nem hajlandó a honvédelmi miniszter parancsának engedelmeskedni, átállt egységével együtt a „felkelők", az ellenforradalmárok oldalára. Váradi tanúnak a Corvin-köziekkel fegyverletételről folytatott tárgyalásán már, mint az egyik felkelő egység parancsnoka jelent meg és terjesztett elő követeléseket. /A vádlott e tény tekintetében beismerésben volt, csupán azt vitatta, hogy bejelentése október 28.-án 13 óra 15 perckor történt volna, míg a tanúvallomások /Szanati József és Szűcs Miklós tanúk, Kovács István tanú által alátámasztott vallomása/ szerint ez mindenképpen a tűzszünet elrendelése előtt jóval, esetleg előző nap késő délutánján

történt. A Népbírósági Tanács vádlott állításával szemben e tanúk vallomására alapította a tényállást, ugyanis 28.-án 13 óra 20 perckor már a rádió is közölte a „tűzszünetre" vonatkozó parancsot. E parancs ismeretében a honvédelmi miniszter parancsainak az engedelmesség megtagadása logikus főtől – már pedig a vádlott az – csak abban az esetben lenne elképzelhető, ha az illető nem az ellenforradalmárok oldalára kívánt volna átállni, hanem a tűzharcot kívánta volna ellenük továbbfolytatni. Ezt azonban magáról a vádlott sem állítja./

Ezt követően egyik oldalon megkezdődött a sajtóban, mint a „fegyveres felkelő erők parancsnokának", a Kilián laktanya „hős védőjének" népszerűsítése. /Pl. Magyar Honvéd november 2.-i szám: nyomozati iratok XXV. kötet 92. oldal./ egyidejűleg Nagy Imre I. r. vádlott mint a „felkelők" képviselőjét előbb honvédelmi miniszter helyettesének, majd honvédelmi miniszternek „nevezte" ki. Ekkor már a sajtón keresztül is köztudottá vált Maléternek és a Corvin-közieknek a szovjet haderő elleni fegyverbarátsága olyannyira, hogy Nagy Imrét többen figyelmeztették is, hogy e kinevezést a Szovjetunió provokációnak tekintheti Maléternek a sajtó útján is publikált szovjetellenes kijelentése miatt. /:Nagy Imre I. r. és Maléter Pál V. r. vádlott egybehangzó védekezése szerint Malétert nem a „felkelők" részéről nevezték ki e tisztségekre, hanem a MSZMP. javaslatára. E védekezésüket nemcsak a már hivatkozott hivatalos sajtó kommüniké, de Donáth Ferenc II. r. vádlott vallomása is megcáfolta.:/

Ugyanakkor tényként megállapítja a Népbírósági Tanács, hogy Maléter Pál V. r. vádlott, mint felkelő vezér, mint a „fegyveres felkelő erők" parancsnoka több ízben hangoztatta, hogy Nagy Imre oldalán áll és az ő célkitűzéseit támogatja.

A tárgyaláson felvett bizonyítékok alapján a Népbírósági Tanács a – szembesítés során tett saját beismerését is figyelembevéve – tényként leszögezi, hogy az ellenforradalmárok oldalára átállt Maléter Pál V. r. vádlott 1956. október 30.-án a budapesti Pártbizottság ostromának napján a kora reggeli órákban a Corvin-köziektől átvette azt a foglyukat /Virág János/, akit azzal gyanúsítottak, hogy a HM. beépített embere és ezért attól kellett tartaniok, hogy elárulja eme aljas tervüket /a Pártház ostromát/. Maléter Pál V. r. vádlott e foglyot estig a Kilián laktanya fogdájában tartotta, majd miután három személy /„felkelők"/ jelentették neki, hogy a „parancsot végrehajtották, a Pártházban az ellenállást felszámolták" – a foglyot szabadon bocsátotta.

E tények alapján a Népbírósági Tanács arra a ténybeli következtetésre jutott, hogy Maléter Pál V. r. vádlott, mint a „fegyveres felkelő erők parancsnoka" előzetesen tudott a Pártház ostromáról és annak „sikerét" előmozdította.

E vádlott izzó szovjetellenessége nemcsak sajtónyilatkozataiban, Corvin-köziekkel kötött fegyverbarátságban jutott kifejezésre, hanem – s ezt tényként rögzíti a Népbírósági Tanács – a különböző fegyveres erőket a szovjet csapatok ellen tömörítette parancsnoksága alatt, a Corvin-köziek felé írásos parancsot is adott /nyomozati iratok XXV. kötet 79. oldal/ szovjet csapatok elleni támadás-

ra, előkészületeket tett, hogy a Kilián laktanyát a „végsőkig" tartani tudja a szovjet csapatokkal szemben /Egervári László és Szűcs Miklós tanúk vallomása/. – Parancsot adott hadműveleti tervek készítésére, arra az esetre, ha a szovjet csapatok nem hagyják el az országot /beismerő vallomása/ és utasítást adott Mecséri tanúnak a Budapestre vezető utak eltorlaszolására /e parancsát részben végre is hajtották/. Végül is odáig züllött, hogy november 1.-én Cowley angol követségi katonai attasétől, amikor ő mint a felkelők hadügyminiszter helyettesét a Kilián laktanyában meglátogatta – a szövetséges szovjet hadsereggel kapcsolatban – katonai tanácsokat fogadott el. Tényként rögzíti a Népbírósági Tanács Molnár József tanúvallomása alapján azt is, hogy e látogatás során nevezettnek engedélyt adott a vádlott arra is, hogy a kilőtt szovjet harckocsikat tanulmányozza erre az engedélyre azonban nevezettnek szüksége – az adott körülmények között – nem volt. Ugyanezen nap reggelén hat külföldi újságírót fogadott, akiknek benzines palackokat mutatott azzal, hogy ilyen fegyverekkel verték ki a szovjet csapatokat.

6./ A 36 éves, munkás származású, Kopácsi Sándor VI. r. vádlott 1937 óta vett részt – miként apja, anyja, egész családja is – a munkásmozgalomban, a II. világháború végén partizántevékenységet folytatott, a felszabadulás után a rendőrségen helyezkedett el, rendőr ezredes lett, utolsó beosztása a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetője volt. A népbírósági tanács vádlott több oldalról alátámasztott védekezésével összhangban tényként megállapította, hogy e vádlott hosszú, kitartó befolyásolás – az ő szavai szerint „behálózás" – után közvetlenül az 1956. október 23.-i tüntetést megelőzően jutott el a szervezkedéssel akarategységig és ennek eredményeként 1956. október 23.-án délelőtt Szilágyi József ismételt kérésére ígéretet tett, hogy felettesei parancsát megszegve nem lövet a tüntetőkre.

Október 23.-a és 26.-a között az ő magatartását is bizonyos felemásság jellemzi: egyrészt a rendőrség szempontjából extráneus személyeket, a szervezkedésbeli társait befogadta a Rendőrkapitányság épületébe, az egyik hivatali helyiséget rendelkezésükre bocsátotta és módot adott nekük arra, hogy beosztottjait is ezek befolyásolják, eltűrte, hogy az ellenforradalmi góc alakuljon ki mellette /a perben nem merült fel adat, hogy ezt ő kezdeményezte volna –/, különböző ellenforradalmi csoportokkal tárgyalásokat folytatott, másrészt ebben az időben még harcolt az ellenforradalmárok ellen és beosztottjait is harcra utasította. Ezt a felemás helyzetet társai befolyására 1956. október 26.-án akként számolta fel, hogy a kerületi kapitányságok felé olyan utasítást adott ki, hogy az ellenforradalmárokkal tűzharcba ne bocsátkozzanak, ha megtámadják őket, vonuljanak vissza. Ezt követően a belügyminiszter már hivatkozott utasításával ellentétben az ő hivatali helyiségében, részvételével folytak a „nemzetőrségnek" a szervezkedés célkitűzésének megfelelő előkészítése és szervezése. Ennek eredményeként október 30.-án este Király Béla és Kopácsi Sándor VI. r. vádlott beszámolt Nagy Imre I. r. vádlottnak addigi előkészítő tevékenységükről, melyet I. r. vádlott jóváhagyott, megerősített és Király Bélát

a „nemzetőrség" parancsnokává, Kopácsi Sándor VI. r. vádlottat pedig helyettesévé nevezte ki, egyben utasította utóbbit a „nemzetőrség" felfegyverzésére. Ennek eredményeként több mint 20.000 fegyvert osztottak ki a legkisebb ellenőrzés nélkül ellenforradalmárok, huligánok, stb. között.
A két interjúval résztvett abban az uszítóhadjáratban is, melyet a szervezet tagjai Nagy Imre népszerűsítésére folytattak /tényállás b./ fejezet 2. pont c./ alpontja/.
Ezt követően Király Béla és Maléter Pál között e vádlott erősen háttérbe szorult, november 5.-én pedig, amikor társai után a jugoszláv követségre akart feleségével együtt menekülni – elfogták. Meg nem cáfolt védekezése alapján a Népbírósági Tanács tényként állapítja meg, hogy Szilágyi József Kopácsi kislányát a követségre bevitte és eme elhatározásában a vádlottat e tény is motiválta.
7./ A 42 éves kisiparos családból származó Jánossi Ferenc VII. r. vádlott eredetileg tanári oklevéllel is bíró református lelkész, tüdőbeteg 1943. Ukrajna területén, mint tábori lelkész teljesített katonai szolgálatot, 1944. februárjában fogságba esett. A felszabadulás után a honvédelmi minisztériumban a nevelési osztályon teljesített szolgálatot, majd ezredesként a politikai főcsoportfőnökség helyettes vezetője volt, 1951-ben tartalékos vezérőrnaggyá léptették elő, s egyben a Népművelési Miniszter első helyettese lett, 1954-től 1955 májusáig a Hazafias Népfront főtitkára volt, majd innen történt leváltása után a Petőfi Múzeum főigazgatója lett. 1956. júniusában a Pártból – melynek felszabadulás óta tagja volt, kizárták, katonai rangjától megfosztották. Nagy Imre I. r. vádlott veje. E rokoni kapcsolat folytán apósa politikai magatartásának elképzeléseinek kiszolgálója, attól kezdve pedig, hogy Nagy Imrét funkcióitól megfosztották titkári, szervezői tevékenységet fejtett ki személye körül. Erre a szervezkedés terebélyesedése arányában egyre inkább módja nyílott, sőt szüksége is felmerült: összekötő szerepet játszott a szervezkedés tagjai és Nagy Imre között, ő tartotta szorosabban a kapcsolatot az Írószövetséggel, amikor Nagy Imre elhatározta, hogy írásműveit eljuttatja a jugoszláv vezetőkhöz /tényállás a./ fejezet 6./ pont/ konspiratív módon őt hozta össze Gimes Miklós III. r. vádlott Georgejeviccsel. Rendszerint résztvett azokon a megbeszéléseken, amelyeken Nagy Imre is megjelent, így a már fentebb többször érintett október 23.-án d.e. Losonczy lakásán tartott értekezleten is, ahol őt bízták meg, hogy a személyi kérdésekben hozott döntéseiket jegyezze. /:Ezt a feljegyzést később – mint már fentebb megállapította a Népbírósági Tanács – elégették..:/ 1956. október 23.-a után is, mint Nagy Imre „kísérője" került a Pártközpontba, s innen ment el október 25.-én az Írószövetségbe a küldöttség megszervezésére, majd miután visszatért a Pártközpontba páncélautót küldött e küldöttségért. Tényként leszögezi a Népbírósági Tanács, hogy e vádlott és más, e perben vádlottként nem szereplő társai továbbították az ellenforradalmárok, szervezkedésben társaik felé a Nagy Imrétől kapott értesüléseiket, a készülő intézkedésekről, állásfoglalásokról, stb. Így október 27.-én a Deák-téri gócukat is –

Nagy Imre egyenes megbízásából – ő értesítette, hogy „győzött" az álláspontjuk. – Hozzá fordult levélben /nyomozati iratok 35. kötet 213. oldal/ Király Béla is és rajta keresztül ajánlotta fel „szolgálatait" Nagy Imrének, ennek továbbítására azonban nem került sor, mert amikor Jánossi Ferenc VII. r. vádlott a levelet megkapta, akkor már Király Bélát pozícióba helyezték. – November 2.-án apósa ismét vezérőrnaggyá nevezte ki és a HM. nevelésügyi főcsoportfőnökség vezetésével bízta meg. November 4.-én apósával és családdal együtt ő is a jugoszláv követségre menekült és ott a szervezkedés tagjai előtt tette meg azt a kijelentést, hogy „Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy az 1956. október 23.-án fellángolt hatalmas népmozgalmat mi kezdeményeztük, szerveztük és robbantottuk ki."

8./ A 41 éves alkalmazotti származású Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott a felszabadulás előtt az egyetem jogi fakultásán 4 félévet hallgatott, de egyetemi tanulmányait nem fejezte be. A munkásmozgalomban ő is résztvett. Felszabadulás után mint újságíró a Szabad Népnél helyezkedett el, majd 1950–51-ben a Népművelési Minisztérium tájékoztatási főosztályának lett a vezetője. 1951. májusától a „Művelt Nép" c. folyóirat, 1952–54. „Vengrija" c. folyóirat szerkesztője, 1954–55-ben a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese volt, 1956. januárjában a Pártból kizárták.

Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott is egyike volt azoknak, akik a kezdet kezdetén már csatlakoztak a Nagy Imre köré csoportosulókhoz, résztvett ennek a csoportnak szervezkedéssé változtatásában, /„írói memorandum"/ majd tevékenysége a szervezkedés kiszélesítésére és céljai propagálására irányult.

Nagy Imre I. r. vádlott megbízásából Gimes Miklós III. r., Jánossi Ferenc VII. r. vádlottársaival együtt Georgijevics jugoszláv követségi elsőtitkárhoz fűződő kapcsolataikat arra használták fel, hogy konspiratív módon átadják neki a jugoszláv vezetők részére Nagy Imre írásait /tényállás A./ fejezet 6. pont./ Résztvett a szervezkedés tagjai között folyt állandó megbeszéléseken, többek között az október 23.-án Losonczy Géza lakásán megtartott tényállás B./ fejezet I. g./ pontjában részletesen leírt megbeszélésen, is.

1956. október 23.-a utáni magatartását illetően tényként csupán az állapítható meg, hogy október 26.-án résztvett Losonczy Géza és Donáth Ferenc második lemondó nyilatkozatának írásbafoglalásában, majd döntő szerepe volt a MÉFB. „kiáltványának" megvitatásában: ő informálta a vitában résztvevő személyeket a szervezkedés álláspontjáról, a készülő „Kormány-nyilatkozatról", stb.

Ezt követően Nagy Imre és Losonczy Géza „sajtófőnökeként" tevékenykedett, majd társaihoz hasonlóan a jugoszláv követségre kívánt menekülni. Budáról azonban a Duna túlsó oldalára nem tudott átkelni, így a követség egyik beosztottjának lakásán bujkált. Az „Intéző Bizottság" hozzá is eljuttatta a „körkérdéseit" /tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpont/, melyre azt válaszolta, hogy véleménye szerint fel kellene adniok a harcukat a konszolidáció ellen. Ennek ellenére továbbra sem szakított a szervezkedéssel, bár ezért őt Nagy Imre I. r. vádlott opportunistának, stb. bélyegezte.

II.

A vádlottak közül csupán Nagy Imre I. r. vádlott panaszolt eljárási szabálysértéseket és pedig elsősorban azt kifogásolta, hogy őrizetbevétele 1957. április 14./ után 48 órával mutatták meg csak neki a Legfőbb Ügyész előzetes letartóztatást elrendelő határozatát. Ez a kifogás azonban alaptalan. Az 1957. február 1. napján életbelépett 1957. évi 8. tvr. 11. § /1/ bekezdésével módosított Bp. 99. § /1/ bekezdése értelmében a rendőrség a terheltet 72 óráig tarthatja fogva és ezt követően szükséges őrizetbentartásához az előzetes letartóztatás ügyészi, illetve ügyészi jóváhagyással történt elrendelése. /A törvény e módosítását megelőző szabályozás: az 1954. június 29.-én kihirdetett 1954. évi V. törvény szerint is a nyomozó hatóság által foganatosított őrizetbevétel 24 óra eltelte után 48 órával meghosszabbítható volt és így, e szabályozás szerint is 72 órán túl van feltétlen szükséges a fogvatartáshoz az előzetes letartóztatás elrendelése./

Kifogásolta továbbá, hogy csak a vádiratban, nem pedig a nyomozás megkezdésekor közölték vele kellő pontossággal, hogy mely tevékenységéért vonják őt felelősségre. A Népbírósági Tanács megállapította, hogy a nyomozást elrendelő határozat /Bp. 91. §/ tartalmazza az eljárás megindításának indokait, azoknak a további részleteknek a felderítése, melyeket a vádirat tartalmaz – éppen a nyomozás feladata volt.

Ugyancsak alaptalanul kifogásolta, hogy a nyomozás során nem álltak korlátlanul betekintésre rendelkezésre a bizonyítékok, mert a Bp. 47. § /2/ bekezdése értelmében a nyomozás során a terhelt csupán akkor tekintheti be az ügy iratait, ha az az eljárás sikerét nem veszélyezteti. A Népbírósági Tanács megállapította, hogy e korlátozással a nyomozó hatóság nem élt vissza, ellenkezőleg e terheltnek a nyomozás megfelelő stádiumában korlátlan módot nyújtott az összes iratok tanulmányozására, észrevételek tételére. A vádirat benyújtása után, majd a pótnyomozás befejeztekor sem korlátozták őt az iratok legalaposabb tanulmányozásában. A tanulmányozás közben jegyzeteket készített és a bíróság a tárgyalás során meggyőződött arról, hogy a nyomozati iratokat a vádlott igen alaposan ismeri, azokra megfelelő helyeken hivatkozott is. Így azt a további indítványát is figyelmen kívül kellett hagyni, hogy a tárgyalást abból a célból halassza el a bíróság, mert ő az iratok további tanulmányozását látja szükségesnek. /A Népbírósági Tanács figyelmen kívül hagyta e vádlott meghatalmazott védője nevében előterjesztett valótlan kifogását, hogy a védőnek sem volt elegendő ideje az iratok tanulmányozására és ezért halassza el a bíróság a tárgyalást. – A vádirat kézbesítésekor a vádlott nem kívánt meghatalmazott védőt választani s így az 1958. február 5. és 6.-i tárgyaláson kirendelt védő látja el védelmét. A vádlott ezzel nem volt megelégedve és ezért védelmével meghatalmazott ügyvédet bízott meg, aki az iratokat áttanulmányozta és olyan kéréssel a bírósághoz nem fordult, hogy további irattanulmányozását tegyék lehetővé. Már pedig a védő terjeszthet a védence nevében kéréseket, nyilatkozatokat a bíróság elé, nem pedig fordítva./

Végül a vádlott azt is kifogásolta, hogy a nyomozás során az egyik nyomozótiszt őt megsértette /„disznó"-nak nevezte/. Bár kétségtelen, hogy csupán helyteleníteni lehet a nyomozó hatóság tagjának ilyen magatartását, de abból a tényből, hogy Nagy Imre I. r. vádlott úgy a nyomozás további folyamán, mint az ügyészi kihallgatása során és a bírósági tárgyaláson is ezt követően nem egy kérdésben felháborító módon élt vissza azzal a helyzetével, hogy a terhelt igazmondásra nem kötelezhető – a Népbírósági Tanács azt a következtetést kellett, hogy ez utóbbi tényből levonja, hogy ez az eljárási szabálytalanság e vádlottat miben sem gátolta védekezése előterjesztésében.

Ezen túlmenően a Népbírósági Tanács a tárgyalást megelőző egész eljárást e szempontból is hivatalból tüzetesen megvizsgálta és azt tapasztalta, hogy az eljárási szabályokat az eljárás e szakaszában is szigorúan betartották.

Nagy Imre I. r. vádlott a tárgyalás folyamán kifogást emelt annak zártan lefolytatása ellen is. A Népbírósági Tanács viszont a tárgyalás zárt voltához éppen azért kellett, hogy ragaszkodjon, hogy a vádlottak védekezéseiket szabadon terjeszthessék elő, ne befolyásolja őket tényelőadásaikban a tárgyalás nyilvános volta és megvizsgálhasson a bíróság olyan tényeket, államtitkokat is, melyek a tényállás teljességéhez szükségesek voltak, de amelyeknek nyilvános tárgyalása államközi vonatkozásban a közvéleménynek helytelen befolyásolására, a szenvedélyek felizzítására lettek volna alkalmasak.

III.

A Népbírósági Tanács összefoglalva az I. fejezetben részletesen megállapított tényállást rögzíti, hogy a Nagy Imre személye körüli politikai erőcsoportosulás, 1955. végén ú.n. „Párton belüli frakcióból" – az „Írói memorandum"-mal kapcsolatos közös akciójuk, Nagy Imre írásban lefektetett politikai nézeteinek terjesztése, ennek alapján Nagy Imre „hívek" toborzása, más nézeteket valló politikai csoportokkal folyt tárgyalásaik a Párt belső problémáinak eldöntésre a pártonkívüli tömegek elé tárása során az államrend aláásására és megdöntésére irányuló szervezkedés jellegét öltötte, mely szervezkedés a befolyását a különböző tömegszervezetekre /Írószövetség, Újságíró Szövetség, stb./, ifjúsági fórumokra /Petőfi-kör, stb./ csoportosulásokra /volt Nékoszisták, stb./ kiterjesztve a fenti céljainak megfelelő mozgalmat hozott létre. – E szervezkedés tagjai, összehangolt és tervszerű destruktív politikai agitáció szellemi befolyása eredményezte, hogy a „Petőfi-kör", valamint ú.n. „fiókkörei" a szervedkedés egyes tagjainak /Tánczos Gábor, Szilágyi József stb./ közreműködésével 1956. október 23.-ára reakciós, sovinista jellegű tüntetést szerveztek. A Szervedkedés többi tagjai is – maguk is saját tevékenységük visszavonhatatlan eredményét látván a tüntetésben Tánczos Gáboron és a „Petőfi-kör" veztőségén keresztül igyekeztek annak irányát megszabni és „élére állni."

Október 23.-tól november 4.-ig a szervezkedés és a mozgalom legaktívabb tagjai három gócot alakítottak ki és a kezdeti bizonytalankodás és taktikázás után, mikor úgy látták, hogy az ellenforradalmi támadás időbeni széthúzódá-

sa, elaprózódása, a parasztság passzivítása folytán a népi demokráciához hű erők felülkerekedése várható és ezzel meghiúsul az a reményük is, hogy politikai elképzeléseiket az ellenforradalom hullámain viszik diadalra. – 1956. október 28.-án most már ők álltak az ellenforradalom élére, létrehozták fedőszervüket a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságát és részben ezen keresztül, részben közvetlenül hátbatámadták a Pártot és hihetetlen gyors ütemben a fehérterror vasfüggönye mögött megvalósitották azokat a politikai elképzeléseket, /a munkásosztály és Pártja vezetőszerepének megszüntetése, a koalíciós kormányzásra való visszatérés, az országnak a szocialista tábor kösösségéből való kiszakítása, stb./ melyeket 1955 végén, 1956. elején Nagy Imre írásban lefektetett, a szervezkedés tagjai pedig ezt követően terjesztettek.

Amikor a Szovjetunió testvéri segítségével a kommunisták helyreállították a munkásosztály uralmát, felszámolták az ellenforradalmi erőket – a szervezkedés tagjainak egy része a jugoszláv követség épületeinek területenkivüliségével visszaélve, újabb szervezetet hoztak létre, a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom néven, harcba szálltak a konszolidáció ellen, útszéli fasiszta hangon uszítottak.

Ennek a szervezkedésnek feje Nagy Imre I. r. vádlott volt, október 23–26.-a között viszont Donáth Ferenc II. r. vádlott biztosította töretlen vonalának továbbvitelét, éppúgy, mint Gimes Miklós III. r. vádlott november 4.-e után tette ugyanezt, Kopácsi Sándor VI. r. vádlott pedig a Budapesti Rendőrfőkapitányságnak az ellenforradalom oldalára, tehát céljaik szolgálatába állásával vált a szervezkedés tevékeny résztvevőjéből kiemelkedők a szervezkedés egészét meghatározó vezetővé. Jánossi Ferenc VII. r. és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott szervezői, tevékeny résztvevői voltak ennek a szervezkedésnek. Tildy Zoltán IV. r. vádlott és Maléter Pál V. r. vádlott az ellenforradalom folyamán látva a szervezkedés „sikereit" politikailag egyetértvén vele – csatlakoztak hozzá, illetve V. r. vádlott átállásával az események alakulását döntően befolyásolta.

E tényállás alapján állapította meg a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a vádlottak bűnösségét. A bűnösség megállapításánál mindenekelőtt abból az 1954–1956 években kialakult Legfelsőbb Bírósági elvi állásfoglalásból indult ki, hogy önmagában azért mert valaki a szocializmus építésének egyes módszereivel nem ért egyet, a szocializmus elvi alapján állva akár tökéletesen helytelen elméleti alapon is egyes módszereket támad – államellenes bűntett miatt felelősségre nem vonható. A szocializmus elméletének olyan torz elfajulásáról, mint például a revizionizmus a népbíróság tagjainak meg van a maguk politikai véleménye, de a vádlottak bűnösségét nem azért állapította meg, mert azok revizionisták. A Népbírósági Tanács tehát nem azt vizsgálta e tényállás alapján, hogy a vádlottaknak voltak-e helytelen politikai nézeteik, hogy az egyes politikai gestióik kárhoztatandók voltak-e, hanem kizárólag az általuk létrehozott mozgalom, illetve az ennek magvát képező szervezkedés relációjában. Így vizsgálva tevékenységüket és annak értékelése, szempontjából teljesen közömbös Nagy Imre I. r. vádlott az a folytonosan visszatérő védekezése,

hogy a szervezkedésen, illetve mozgalmon kívülálló /extraneus/ személyek gondatlanságból, tévedésből, megtévesztettségük folytán, politikai hibát követve el, stb. stb.,– tehát nem szándékosan, hanem akaratlanul, objektíve előmozdították-e a vádlottak konspirált, előttük nem ismert céljának megvalósulását. Az ilyen magatartások értékelése nem lehet büntetőbíráskodási feladat. Éppen ezért különösen súllyal vizsgálta szinte valamennyi vádlott azt a védekezését, hogy nekik nem volt céljuk, szándékukban a népi demokrácia, a proletárdiktatúra megdöntése, bár elismerik, hogy „objektíve" tevékenységükkel azt alátták. A Népbírósági Tanács e védekezést mindegyik vádlottnál a tényállásban megcáfoltnak találta, s ezzel kapcsolatban rámutat arra az alapvetően téves felfogásra, melyet a vádlottaktól a védelem is átvett, mintha az 1946. évi VII. tv. 1. §-a csupán a horthyfasizmus restaurálásával szemben kívánta volna a fennálló társadalmi rendünket védeni. Ez tökéletesen téves felfogása a törvénynek. A törvény szövege sem hagy kétséget aziránt, hogy e védelem minden olyan támadással szemben kell, hogy érvényesüljön, mely az államrendet aláásni, megdönteni igyekszik. Aki pedig az államrend osztálytartalmában kíván alapvető változtatásokat – az nem hivatkozhat „jóhiszeműségre". Egyes vádlottaknál inkább az a kérdés merül fel, hogy aki államellenes szervezkedéshez csatlakozva maga és társainak kollektív tevékenysége folytán lépésről-lépésre egyre mélyebben merül el a fertőbe – az ilyen elkövetőnél enyhítő körülményként értékelhető-e, hogy bűnös tevékenysége kezdetén nem látta át az ingoványos út egészét. Ez azonban nem a bűnösség megállapításának, hanem az eset körülményeihez képest a büntetés kiszabásának a kérdése és legfeljebb csupán ott értékelhető.

Mindezek a meggondolások arra az eredményre vezettek, hogy a Népbírósági Tanács valamennyi vádlott bűnösségét – büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok nem merülvén fel – megállapította és bűncselekményeiket a következőképpen minősítette:

Nagy Imre I. r. vádlott cselekményeinek a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdése szerinti szervezkedés vezetése bűntetteként való minősítése csupán annyiban szorul indokolásra, hogy egyes részcselekményei ugyanezen törvényhely szerinti kezdeményezésként, mozgalom kezdeményezéseként és vezetéseként, a varsói egyezményből való kilépés, a semlegesség deklarálása, a november 4.-i rádiónyilatkozata pedig ugyanezen törvényhely szerinti az államrend megdöntésére irányuló cselekményként isértékelhető lenne. Az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében azonban az államrend egysége kizárja ezek halmazi megállapítását. Mégis külön büntető jogi értékelést igényeltek ez utóbbi cselekményei a Magyar Népköztársaság külső biztonsága, mint jogvédte érdek vonatkozásában, mert külhatalmakkal érintkezésbe bocsátkozván azokat nemcsak kényszerintézkedésre bírni törekedett, de felidézte annak közvetlen veszélyét is. Ezért a Népbírósági Tanács e cselekményét a BHÖ. 35. pont /1/ bekezdése szerinti hazaárulás bűntetteként is minősítette. Donáth Ferenc II. r. vádlott október 24.-e és 26.-a között az időközben elhunyt Losonczy Gézával együttesen folytatott

tevékenysége úgy a szervezkedésükre, mint a szóbanforgó mozgalomra olyan meghatározó jellegű, az egész szervezkedés sorára kiható jelentőségű volt, minek folytán az állandó bírói gyakorlat értelmében A BHÖ. 1. pont /1/ bekezdése szerint szervezkedés vezetése bűntetteként kellett bűncselekményét minősíteni és ezen belül nyert értékelést az ezt megelőző, valamint ezt követő tevékeny részvétele is.

Gimes Miklós III. r. vádlott bűnös magatartásának november 13.-át követő része a szervezkedés egészének további folyamát meghatározó illegális tevékenysége emeli bűncselekményét a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdése szerinti szervezkedés vezetése bűntettévé, amivel a Népbírósági Tanács nem az előző tevékenységének tárgyi súlyát kívánja elbagatelizálni, hiszen különösen 1956. október 23.-át megelőző magatartása is súrolta e bűntett fogalmát.

Tildy Zoltán IV. r. vádlott felismerve e szervezkedés által létrehozott mozgalom államellenes célkitűzéseit és hogy ez az ő politikai elképzeléseivel egyezik, – tevékenységével felzárkózott ahhoz, s ezért a bűnös magatartását a népbírósági tanács a BHÖ. 1. pont /2/ bekezdés szerinti mozgalom előmozdításával elkövetett bűntettként minősítette.

Maléter Pál V. r. vádlott azzal a tényével, hogy bejelentette, hogy nem hajlandó a továbbiakban a Honvédelmi Miniszter parancsát végrehajtani – a KTBTK. 29. §-ra szerinti zendülés bűntettét – parancsnoki, vezetői minőségben, tehát a 30. § /2/ bekezdése szerint követte el. A vádlott ezzel és e bejelentésnek megfelelő magatartásával a munkásosztály uralmát és az azt oltalmazó fegyveres erőket támadta hátba, ebben az irányban katonai műveletekre adott ki parancsokat, amiket végre is hajtottak. A vádlottnak ez a magatartása nem csupán csatlakozás a szóbanforgó szervezkedéshez, de az egész ellenforradalom – mint történelmi folyamat – továbbfolyására döntő meghatározó jellegű volt, s ezért helyesen a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdése szerinti államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett bűntettként kellett minősíteni.

A Népbírósági Tanács nem állapította meg viszont e vádlott bűnösségét a vád szerinti kémkedés bűntettében, mert bár lényegében e cselekményre vonatkozó gyanú – miként a tényállási részt tartalmazza – beigazolódott, e bűnös magatartása szerves része az államrend megdöntésére irányuló cselekményének és lényegét tekintve nem is az állam külső biztonsága, mint jogvédte érdek ellen irányult. Ennek megfelelően – minthogy csupán a vád jogi minősítését nem fogadta el a bíróság – e vonatkozásban sem volt helye felmentő rendelkezés hozatalának.

Kopácsi Sándor VI. r. vádlott, mint a Budapesti Főkapitányság vezetője – e beosztásánál fogva, olyan kulcspozíciót töltött be, az államrend elleni szervezkedés szempontjából, ami a szervezkedés kollektív tevékenységébe beilleszkedésének tényét az egész szervezkedés menetére döntő, meghatározó jellegűvé tette különösen – mint ez esetben is – fegyveres felkelés esetén. Tevékenysége tehát a BHÖ. 1. pont /1/ bekezdése szerinti szervezkedés vezetése bűntettének minősül, egyben azonban, minthogy e magatartása magában foglalta a szol-

gálati renddel nyílt szembehelyezkedését is, tehát ettől elkülönülő jogvédte érdek – a fegyveres testületek katonai fegyelme – is sérelmet szenvedett, így a KTBTK. 29. §-ba ütköző és 30. § /2/ bekezdése szerint minősülő vezetőként elkövetett zendülés bűntettét is megvalósította.

Jánossi Ferenc VII. r. és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlottak bűncselekményeinek a BHÖ. 1. pont /2/ bekezdés szerinti szervezkedésben tevékeny részvétellel elkövetett bűntettként való minősítése külön indoklásra nem szorul.

IV.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa ezt a bíróságot, a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsát azért hozta létre, hogy az ellenforradalmi bűntettek, az államrendje és a közbiztonság ellen elkövetett bűntettek miatt indított bűnügyekben a dolgozó nép érdekeinek megfelelő egységes ítélkezést biztosítsa. E bűnügyben is tehát a vádlottak bűncselekményeiért a büntetések mértékét a dolgozó nép védelme, a munkásosztály alapvető érdekei, az a hallatlan szenvedés és pusztítás, melyet a szervezkedés hazánkra zúdított és az a háborús veszély, melybe az egész emberiséget sodorta, – szabták meg. Ennek a szervezkedésnek súlyát továbbá az is meghatározza, hogy a vádlottak osztályárulása nélkül az osztályellenség, az imperialista ügynökök soha, semmilyen körülmények között nem érhettek volna el olyan átmeneti sikereket, mint az 1956. októberi ellenforradalomban történt. Ennek az osztályárulásnak a súlyát viszont miben sem csökkenti az előző korszak kommunista vezetőinek a ténylegesen elkövetett súlyos hibái, mert e hibák elleni fellépést a szervezkedés csak ürügyül használta fel, tényleges célkitűzéseiket nem a hibák kijavítása, hanem a tényállás A./ fejezet 2./ pontjában írottak tartalmazzák. Végül nem téveszthette szem elől sem az egyéb ellenforradalmi cselekmények tekintetében hozott ítéletek mértékét, sem az egyes vádlottak személyi társadalomveszélyességét és hogy magatartásuk megváltoztatására milyen büntetés alkalmas. Így sokoldalú elemzés eredményeként a Népbírósági Tanács a következő megállapításra jutott:

Nagy Imre I. r. vádlott bűnös magatartásán vörös fonalként végig húzódó konok megátalkodottsága, kétszínű álnoksága és becsvágyból fakadó olthatatlan gyűlölete kizárta annak lehetőségét, hogy 40 éves munkásmozgalmi múltját, mindazokat az érdemeket, melyeket élete folyamán szerzett, idős, beteg állapotát, olyan súllyal vegye figyelembe a Népbírósági Tanács, melynek alapján hazaárulása és osztályárulása tárgyi súlyának megfelelő a BHÖ. 11. pont /1/ bekezdés 1. fordulata szerinti legsúlyosabb büntetéstől eltekinthetett volna.

Ezzel szemben Donáth Ferenc II. r. vádlottnak október 23.-a előtti bűnös magatartásában társaival szemben megnyilvánuló fékező hatása, az a tény, hogy az elmúlt időszak hibáinak következtében ért súlyos és alaptalan sérelem motiválta cselekményei elkövetésében, őszinte, feltáró jellegű és mély megbánást tanúsító beismerése lehetővé tette, hogy betegségére is figyelemmel ne bűncselekménye tárgyi súlya szerint, hanem annál lényegesen enyhébb a BHÖ.

11. pont /1/ bekezdés 3. fordulata szerinti büntetési tétel középmértékét meghaladó tartamban szabja ki a Népbírósági Tanács szabadságvesztés büntetését.

Gimes Miklós III. r. vádlott bűnös magatartásában olyan megátalkodottságot tanúsított, hogy – akkor fokozta bűnös tevékenységét maximálisan, amikor már addigi magatartásának szörnyű következményeit lemérhette, sőt világosan látta is. – E vádlott ekkor nemcsak megtagadta addig vallott elveit, de a szerkesztésében megjelent „Október 23." c. illegális szennyiratban útszéli, fasiszta hangnemben támadta azokat, akik a rend helyreállításáért küzdöttek, akadályozta a termelőmunka beindítását, a proletárdiktatúra rendjének konszolidálását. E megátalkodottsággal szemben hangoztatott megbánása nem volt őszinte, s a Népbírósági Tanács nem talált alapot arra, hogy bűncselekménye tárgyi súlyának megfelelő a BHÖ. 11. pont /1/ bekezdés 1. fordulata szerinti legsúlyosabb büntetést enyhítse.

Tildy Zoltán IV. r. vádlott őszinte, megbánást mutató, töredelmes beismerését, azt a tényt, hogy szinte belesodródott kezdetben az eseményekbe, amikben azután igen tudatosan vett részt, előző érdemei, az elszenvedett sérelmei, idős, beteg állapotát, nagy súllyal figyelembevéve nem cselekményének tárgyi súlya szerint, hanem annál lényegesen enyhébb, a BHÖ. 11. pont /2/ bekezdés szerinti büntetési tétel alsóhatárát megközelítő tartamban szabta ki szabadságvesztés büntetését.

Maléter Pál V. r. vádlott a munkásosztály és államának belé helyezett szinte korlátlan bizalmával, magas katonai beosztásával visszaélve, esküjét megszegve fordult szembe a proletáriátus diktatúrájával. Népi demokráciánk védelme megkövetelte, a BHÖ. 11. pont /1/ bekezdés 1. fordulata, illetve a KTBTK. 30. § /2/ bekezdése szerinti legsúlyosabb büntetés kiszabását, s ez sem családi állapota, sem azon tény alapján nem volt enyhíthető, hogy a tárgyalás utolsó szakaszában ráébredt bűnös magatartásának súlyára és megbánta azt.

Kopácsi Sándor VI. r. vádlottnak az egész bűnügyi eljárás alatt tanúsított őszinte, feltáró jellegű, mély megbánást mutató beismerése, az a tény, hogy huzamos időn keresztül a szervezkedésbe szinte behálózták olyan személyek, akikre mint kommunistákra felnézett, – osztályárulásának és esküszegésének tárgyi súlyát ugyan nem csökkenti, de módot adtak a Népbírósági Tanácsnak, hogy a KTBTK. 30.§ /2/ bekezdés szerinti legsúlyosabb büntetéstől eltekintsen és a BTÁ. 51.§. /2/ bekezdés a./ ponjának alkalmazásával a BHÖ 11. pont /1/ bekezdés 2. fordulata szerinti határozatlan tartamú szabadságvesztés büntetést szabjon ki vele szemben.

Jánossi Ferenc VII. r. vádlottnál azt a tényt, hogy családi kapcsolatai nagymértékben befolyásolták bűncselekménye elkövetésében, úgy nála, mint Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlottnál őszinte, feltáró jellegű s megbánást mutató beismerését, családos állapotukat s mindkettő betegségét oly súllyal vette figyelembe a Népbírósági Tanács, hogy a BHÖ. 11. pont /2/ bekezdés szerinti büntetési tétel

középmértékénél lényegesen enyhébb, illetve törvényi minimumnak megfelelő szabadságvesztés büntetést elegendőnek remélte megnevelésükre.
A vádlottak bűncselekményük folytán méltatlanná váltak a BTÁ. módosított 40.§. /2/ bekezdés a. – d./ pontjaiban felsorolt jogok gyakorlására, ezért a Népbírósági Tanács II., IV., VI–VIII., rendű vádlottakat a BTÁ. módosított 41.§. /1/ bekezdése értelmében a rendelkező rész szerinti tartamra gyakorlásuktól eltiltotta.
V. és VI. r. vádlottat ezenkívül a KTBTK. 13.§. /1/ bekezdés 1 és 4. pontjában meghatározott különleges mellékbüntetéssel is kellett súlytani. Végül a BHÖ. 11. pont /5/ bekezdése értelmében I.–VII r. vádlottakkal szemben a teljes vagyonelkobzás , VIII. r. vádlottal szemben a részleges vagyonelkobzás volt alkalmazandó, ez utóbbi vádlottnál családi állapotára is figyelemmel.

Budapest, 1958. évi június hó 15. napján.

Dr. Vida Ferenc s.k. a tanács elnöke, Lakatos Péterné s. k. népbíró, Sulyán György s.k. népbíró, Fehér Kálmán s.k. népbíró, Bíró Mihály s.k. népbíró.

Végzés.

Ezen ítélet ellen a Bp. 187. § /1/ bekezdése értelmében fellebbezésnek helye nincs. Jogerős és valamennyi vádlott börtönfőbüntetése, valamint mellékbüntetéseik végrehajthatók.

Budapest, 1958. évi június hó 15. napján.
Dr. Vida Ferenc s.k. a tanács elnöke.
TB. NB. 003/1958-19. szám.

Végzés.

A fenti jogerős ítéletnek Nagy Imre I. r., Gimes Miklós III. r. és Maléter Pál V. r. vádlott halálfőbüntetése is végrehajtható.

Budapest, 1958. évi június hó 15. napján
Dr. Vida Ferenc s.k. a tanács elnöke.

A kiadmány hiteléül:
shiv. tisztv.

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 461–515. p.

Nagy Imre válasza a kegyelemre vonatkozó kérdésre
1958. június 15.

ELNÖK: A Legfelső Bíróság Népbírósági Tanácsa Nagy Imre és társai bűnügyében a tárgyalást folytatjuk. Számbaveszem a megjelenteket. Vádlottak megjelentek. Védők valamennyien jelen vannak.
Kihirdetem a Legfelső Bíróság Népbírósági Tanácsának ítéletét a Népköztársaság nevében.
Nagy Imre elsőrendű vádlott, aki 1896-ban, Kaposváron született, apja Nagy József, anyja Szabó Rozália, nős Égető Máriával, egy felnőtt gyermeke van, egyetemi tanár, havi jövedelme 3.600 Ft nyugdíj, vagyontalan, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, budapesti Orsó utca 43. szám alatti lakos, bűnös a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésében elkövetett bűntettben, valamint hazaárulás bűntettében, és ezért őt a Népbírósági Tanács halálra, valamint teljes vagyonelkobzásra ítéli.
/Az elnök ismerteti a további vádlottak ítéletét, majd az ítéletek indoklását./
Lényegében ez a Népbírósági Tanács ítéletének rövid összefoglalója. Nagy Imre, kegyelmet kér-e?

NAGY IMRE: Engedje meg az igen tisztelt Népbírósági Tanács, pár szóval indokoljam a kegyelmi kérdéssel kapcsolatos álláspontomat.
A halálos ítéletet, amelyet rám az igen tisztelt Népbírósági Tanács kirótt, én a magam részéről igazságtalannak tartom, indoklását nem tartom megalapozottnak és ezért a magam részéről, bár tudom azt, hogy fellebbezésnek helye nincs, elfogadni nem tudom. Egyetlen vígaszom ebben a helyzetben az a meggyőződésem, hogy előbb, vagy utóbb a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály majd felment azok alól a súlyos vádak alól, amelyeknek súlyát most nekem kell viselnem, amelynek következményeként nekem életemet kell áldoznom, de amelyeket nekem vállalnom kell. Úgy érzem, eljön az idő, amikor ezekben a kérdésekben, nyugodtabb légkörben, világosabb látókörrel, a tények jobb ismerete alapján igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben is. Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok.
Kegyelmet nem kérek.

ELNÖK: Megértettem.

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 7. dossz. 129–130. p.

TB Nb 003/1958/19-II. /Legfelsőbb Bír. szám./

Jegyzőkönyv.

Készült a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése büntette miatt Nagy Imre és társai ellen indított bűnügyben a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírósági Tanácsa TB. Nb. 003/1958-18. számú, 1958 évi június hó 15 napján kelt ítélettel… megállapított halálbüntetés végrehajtásáról, 1958. június hó 16.napján reggel 5. órakor.

Jelen voltak:

dr. Bimbó István
kiküldött bíró.

Nagy Imre

Maléter Pál

dr. Balogh János
fogalmazó.

Gimes Miklós
elítéltek.

dr. Doktor János
ügyész.

Bogár János
ítéletvégrehajtó.

dr. Kelemen Endre
bírósági orvos.

Csúcs Mátyás

dr. Szabó Ernő
börtön orvos.

Fülöp István
ítéletvégrehajtó segéde

Tihanyi Miklós alez.
Orsz.Bört. pk. részéről.

A kiküldött bíró megállapítja, hogy a megjelenésre kötelezettek valamennyien megjelentek.

Kiküldött bíró az elítélteket elővezetteti.

Kiküldött bíró megállapítja Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós személyazonosságát, majd felolvassa a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa TB. Nb. 003/1958.-18. sz. ítélet rendelkező részét, valamint a Népbírósági Tanács kegyelmi tanácskozásának eredményét....., mely szerint a halálos ítélet vádlottakon végrehajtható.

Kiküldött bíró az elítélteket az ítélet végrehajtása céljából átadja az ítéletvégrehajtónak azzal, hogy teljesítse kötelességét.

Az ítéletvégrehajtó és segédei Nagy Imre elítélt kivégzését
5 óra 9 perckor,
Maléter Pál elítélt kivégzését
5 óra 12 perckor,
Gimes Miklós elítélt kivégzését
5 óra 14 perckor – megkezdték és annak befejezését a kiküldött bírónak jelentették.

Kiküldött bíró felhívja az orvosokat, hogy a halál beálltáról győződjenek meg.

Az orvosok jelentik, hogy
Nagy Imre elítélt szíve 5 óra 16 perckor,
Maléter Pál elítélt szíve 5 óra 24 perckor,
Gimes Miklós elítélt szíve 5 óra 28 perckor – megszűnt dobogni.

Az ítéletvégrehajtásnál jelenlévők fél órára visszavonulnak.

Fél óra múlva a kiküldött bíró utasítására az orvosok az elítélteket újra megvizsgálták és jelentik, hogy a halál bekövetkeztét ismételten megállapították.

Kiküldött bíró az ítéletvégrehajtási eljárást befejezettnek nyilvánítja azzal, hogy az ítéletvégrehajtás során felmerült 120 Ft — fill. orvosi költség, — Ft — fill. útiköltség a /pót/költségjegyzék 1 tétele alatt nyertek feljegyzést.

Kmft.

Bimbó István dr. kiküldött bíró.	Kelemen Endre bírósági orvos.
dr. Balogh János fogalmazó.	dr. Szabó Ernő börtön orvos.
dr. Doktor János ügyész.	Tihanyi Miklós alez. Orsz. Börtönpk. részéről.

MOL XX–5–h. Nagy Imre és társai pere. Bírósági ir. 1. köt. 543. p.
Fakszimilében kötetünk 114–115. oldalán

AZ ÍTÉLET NAGY IMRE ÉS BŰNTÁRSAI ÜGYÉBEN
Az Igazságügyminisztérium közleménye

Az igazságügyi hatóságok befejezték az eljárást ama személyek vezető csoportja ügyében, akik 1956 október 23-án, az imperialisták aktív közreműködésével, ellenforradalmi fegyveres lázadást robbantottak ki a Magyar Népköztársaság törvényes rendje megdöntésére.

A Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze vádiratában Nagy Imrét és bűntársait: Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Tildy Zoltánt, Maléter Pált, Kopácsi Sándort, Szilágyi Józsefet, Jánosi Ferencet, Vásárhelyi Miklóst a magyar népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bűntettével, ezenkívül Nagy Imrét hazaárulás, Kopácsi Sándort és Maléter Pált katonai zendülés bűntettével vádolta meg. Losonczy Géza terhelt ellen az ügyészség a büntető eljárást megszüntette, mert nevezett időközben, betegség következtében, meghalt.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa Nagy Imre és társai bűnügyében a vádlottak vallomása, 29 tanú kihallgatása, a vád és védelem meghallgatása, valamint a széles bizonyítási anyag megvizsgálása alapján megállapította:

Nagy Imre és legközvetlenebb bűntársai, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Szilágyi József 1955 decemberében titkos államellenes szervezkedést hoztak létre abból a célból, hogy erőszakos úton megragadják a hatalmat és megdöntsék a Magyar Népköztársaságot. A bűnügy tárgyalása során megállapítást nyert, hogy Nagy Imrének és bűntársainak vezető szerepük volt az 1956 októberi ellenforradalmi felkelés előkészítésében és kirobbantásában. Tildy Zoltán és Maléter Pál 1956 októberében megismerték Nagy Imre és társai ellenséges célkitűzéseit, azokkal egyetértettek, és cselekvően bekapcsolódtak az ellenforradalmi felkelésbe. Az összeesküvő csoport tagjai, a hazai reakciós erők élén és a külföldi imperialistákkal szövetségben, a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló puccskísérletet hajtottak végre.

A bíróság megállapította, hogy Nagy Imre a hatalom erőszakos megszerzése érdekében legbensőbb híveiből már 1955 végén szűk illegális csoportot hozott létre. Az illegális csoport törvénytelen eszközökkel és a törvényes lehetőségek kihasználásával végezte ellenséges tevékenységét. A népi hatalom megdöntésére irányuló célkitűzéseik végrehajtása érdekében mozgósították és tevékenységükbe bevonták a népi demokratikus államrend minden rendű és rangú ellenségét. Ugyanakkor valódi céljaikat elleplezve, demagóg és hazug módon, „szocialista" jelszavakat hangoztatva, átmenetileg megtévesztettek és államellenes céljaikra felhasználtak jóhiszemű embereket is.

Az összeesküvő csoport, elsősorban a csoport vezetője, maga Nagy Imre, részletesen kidolgozta a népi demokrácia-ellenes mozgalom politikai platformját, közvetlen feladatait, módszereit és távolabbi célkitűzéseit. A vád képviselője a bíróság elé tárta ezeket a – nagyrészt Nagy Imre által sajátkezűleg írt – titkos okmányokat.

Nagy Imre az 1955 decemberében kidolgozott („Erkölcs és etika" című) dokumentumban a népi demokratikus államrendet „elfajult, bonapartista hatalomnak" nevezte, és annak erőszakos megdöntésére hívott fel. Egy másik, 1956 januárjában írt („Néhány időszerű kérdés" című) dokumentumban a népi demokráciával szemben álló erőkkel való szövetséget tűzte ki feladatul; a munkásosztály hatalmát feladva a többpártrendszer visszaállítását tűzte ki célul. Az ugyancsak 1956 januárjában kelt („A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve" című) írásában a kalandor csoport egyik céljaként, a „tömbpolitika felszámolása" ürügyén, az ország védelmi szövetségének, a Varsói Szerződésnek megsemmisítését, az országnak az imperialisták kezére játszását jelölte meg. A bíróság a bizonyítékok és vallomások alapján megállapította, hogy Nagy Imre ezeket az írásokat sokszorosíttatta, és közvetlen bűntársai, valamint a számukra megbízható elemek körében titkosan terjesztette.

A tárgyalás folyamán bizonyítást nyert, hogy a Nagy Imre és társai által létrehozott illegális szervezet tervszerű aknamunkát fejtett ki a munkás-paraszt hatalom aláásása, a népi demokrácia törvényes rendjének felbomlasztása, majd pedig a hatalom erőszakos megragadása érdekében. Illegális tevékenységükbe bevonták Tánczos Gábort és a később Nyugatra szökött Nagy Balázst, s rajtuk keresztül a Petőfi Kört az ellenséges elemek gyülekező helyévé, a párt és állam elleni támadások fórumává tették. Viták rendezése ürügyén ők maguk szervezték a Petőfi Kör népi demokrácia-ellenes megmozdulásait. Számos ellenséges felszólalást előre elkészítettek, többek között Déry Tibornak az úgynevezett sajtóvitában elhangzott felszólalását, amely az ifjúságot ellenforradalmi fellépésekre buzdította. Ezeket Losonczy Géza, Haraszti Sándor és Déry együtt készítették elő. Módszereikhez tartozott az is, hogy a népköztársasággal szemben álló Déry Tiboron, Háy Gyulán, Aczél Tamáson és hozzájuk hasonló elemeken keresztül uszító írásokat jelentettek meg a sajtóban. Ezekben a cikkekben a szocializmus építése során előfordult egyes hibákat mértéktelenül felnagyították, és a rendszert gátlás nélkül rágalmazták. Mindezzel az volt a céljuk, hogy aláássák a hatalmat, lejárassák az állam tekintélyét, mozgásba hozzák a népi demokráciával szemben álló ellenséges elemeket, és ennek talaján erőszakos úton megszerezzék a hatalmat. Losonczy Géza 1956 szeptemberében nyilvánosan is kijelentette Ámos Elon Budapesten tartózkodó izraeli újságírónak: „Ha rákerül a sor, mi erőszakkal szembeszállunk a kormánnyal." 1956 október 20-án Szilágyi József egy általa szervezett illegális összejövetelen bejelentette: „Nagy Imre és társai felkészültek a hatalom megragadására."

Az ismert október 23-i tüntetést Nagy Imre és csoportja kezdeményezte, felhasználva a Petőfi Körben és az egyetemeken kiépített kapcsolatait. Szilágyi József például október 22-én éjszaka, a Műegyetemen tartott gyűlésen, Nagy Imre megbízásából, személyesen hívott fel a tüntetésre. Az október 23-i tüntetést, Tánczos Gáboron és társain keresztül, a Nagy Imre-csoport irányította.

Ebben az időszakban az összeesküvő csoport csaknem naponta, némelyik napon pedig többször is titkos megbeszélést tartott. 1956 október 19-én, 20-án, 22-én Nagy Imre kezdeményezésére Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós a szervezkedés más tagjainak bevonásával megkezdte létesítendő kormányuk programjának kidolgozását. Az 1956 október 23-án délelőtt Losonczy Géza lakásán tartott titkos megbeszélésen, amelyen Nagy Imre vezetésével részt vett Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, Jánossi Ferenc és Haraszti Sándor, kormánylistát állítottak össze, amelyet a törvényes magyar kormány erőszakos megdöntésével akartak uralomra juttatni. A titkos kormánylistán Nagy Imre saját magát jelöltette miniszterelnöknek, a miniszteri posztokat pedig az összeesküvő-csoport tagjai egymás között osztották el.

A tüntetéssel egy időben, annak legális fedezéke mögül kirobbantott fegyveres felkelés közvetlen irányítására a szervezkedés tagjai több külön illegális központot hoztak létre. Az egyik központjukat, melynek tagjai voltak Kopácsi Sándor, Szilágyi József, Gimes Miklós, Fazekas György és Aczél Tamás, a Budapesti Főkapitányságon szervezték. Kopácsi Sándor, esküjét megszegve, főkapitányi beosztásával visszaélve, s alárendeltjeit megtévesztve, az illegális központ által kidolgozott feladatokat hajtotta végre. A felkelő, népi demokrácia-ellenes erők felfegyverzése, s ugyanakkor a szocializmushoz hű fegyveres erők felbomlasztása érdekében a kerületi kapitányságoknak parancsot adott arra, hogy a lázadókkal szemben ne fejtsenek ki ellenállást, ellenkezőleg: adják át nekik fegyvereiket s a rendőrségi épületeket. Ily módon Kopácsi a rendőrség készleteiből a zendülők részére több mint 20 000 darab lőfegyvert osztatott ki. Ezzel a csoporttal szorosan együttműködött az a másik, 1956 október 24-én létrejött alközpont, amelynek Losonczy Géza, Donáth Ferenc és Jánosi Ferenc voltak a tagjai. Ez a csoport többek között a hadsereg soraiban folytatott bomlasztó tevékenységet irányította, s ugyanakkor folyamatosan kiszolgáltatta a népköztársaságot védő fegyveres erők katonai terveit a lázadóknak.

Nagy Imre és bűntársai már jóval az októberi felkelés előtt titkos kapcsolatokat építettek ki és tárgyalásokat folytattak a burzsoá restauráció képviselőivel, akikkel a hatalom erőszakos megragadása érdekében szövetséget kötöttek. E tárgyalások során például Losonczy Géza és Haraszti Sándor már 1956 júliusában személyesen, később Erdei István közvetítésével megállapodtak Kéthly Annával is a létesítendő Nagy Imre-kormányban való részvételben. Nagy Imre 1955 decemberében elhatározta, hogy visszaállítja a régi, úgynevezett „koalíciós" pártokat, s ezekkel együtt alakít kormányt. Amikor azonban, az ellenforradalmi erőkre támaszkodva, erőszakkal és csalással megszerezte a miniszterelnöki posztot, ennél sokkal messzebbre ment. Gátlástalanul engedélyezte és lehetővé tette, hogy az ellenforradalom rövid néhány napja alatt, alkotmányellenesen, 70 különböző párt és szervezet alakuljon, köztük olyan hírhedt – a békeszerződésben is tiltott – burzsoá-fasiszta pártok, mint például a Magyar Élet Pártja, Keresztény Demokrata Párt, Keresztény Magyar Párt, Magyar Nép-

párt, Nemzeti Tábor, Keresztény Front, Katolikus Néppárt, Keresztény Néppárt és Győrben a Nyilaskeresztes Párt.

A Nagy Imre-féle összeesküvő csoport hatalmának biztosítására szövetséget kötött a legszélsőségesebb reakció más csoportjaival is. Ez a csoport a törvényesen és jogosan elítélt Mindszenty József volt hercegprímást is „rehabilitálta", s felléptette a népköztársaság ellen. Miután Tildy Zoltán révén egyetértésre jutottak vele, november 3-án Mindszenty a rádióban meghirdette a kapitalista restauráció programját. Ugyancsak egyetértésre jutottak Nagy Imréék az imperialista zsoldban álló burzsoá-fasiszta magyar emigrációval is. Ezt bizonyítja Varga Bélának, az úgynevezett Nemzeti Bizottmány elnökének 1956 október 28-i nyilatkozata, amelyben kijelentette: „A bizottmány tagjai állandó érintkezésben vannak a magyar lázadás vezetőivel." Ezt követően Tildy Zoltán telefonon megegyezett az ellenforradalom támogatására Bécsbe érkezett Nagy Ferenccel abban, hogy az emigráció Nagy Imre kormányát támogatja.

Nagy Imre, miniszterelnöki működése során, esküjét megszegve, az ország alkotmányos irányító szerveit: az Országgyűlést, az Elnöki Tanácsot és a kormányt mint testületet a vezetésből kikapcsolta, s törvénytelen úton, saját kormányzati szerveként úgynevezett „kabinetet" hozott létre. A kabinetet már ekkor úgy állította össze, hogy – bár megtévesztés céljából még helyet adott benne a szocializmus hű személyeknek is – abban a reakciónak többsége legyen. November 2-án azonban még ezt a kabinetet is átszervezte, bevonva a burzsoá restauráció további elszánt, szélsőséges képviselőit s az ellenforradalmi felkelés vezetőit. A kabinetnek ekkor már Nagy Imrén, Losonczy Gézán, Tildy Zoltánon kívül tagja lett többek között Kéthly Anna, B. Szabó István, Bibó István, valamint honvédelmi miniszteri minőségben Maléter Pál, a fegyveres ellenforradalmi felkelők parancsnoka is.

Nagy Imre és összeesküvő csoportja a népköztársaság központi hatalmi szerveinek felbomlasztása, illetve félreállítása után nekilátott a helyi hatalmi szervek megsemmisítéséhez. Felszámolták a törvényes közigazgatási szerveket, a tanácsokat, a gazdasági igazgatási szerveket, és helyükbe a többségükben burzsoá, fasiszta elemekből szervezett úgynevezett „forradalmi bizottságokat" és a munkásság megtévesztésére szánt úgynevezett „munkástanácsokat" állítottak.

Nagy Imre és bűntársai áruló és bomlasztó tevékenységükkel, végül az általuk kikényszerített tűzszüneti paranccsal megbénították a népköztársaságot védelmező fegyveres erőket. Ugyanekkor szervezték, fegyverrel ellátták, végül törvényesítették a lázadó ellenforradalmi erőket. Az úgynevezett „nemzetőrségbe" tömörítették a háborús és népellenes bűnösöket, a börtönökből kiszabadult fegyenceket és a népi demokrácia minden rendű és rangú ellenségét. Ezek után Budapesten és szerte az országban megindult a fehérterror. A terrorista különítmények, az eddig felderített adatok szerint, Nagy Imre és társai rövid, néhánynapos uralma alatt, 234 védtelen állampolgárt gyilkoltak meg.

Ugyanezekben a napokban 3000 haladó, a népi demokratikus rendszerhez hű embert börtönöztek be, akiknek kivégzését a közeli napokra tervezték. Ezenkívül november 4-ig több mint 10 000 személyről állítottak össze halállistát, előkészítve lemészárlásukat.

Nagy Imre és bűntársai azzal párhuzamosan, hogy maguk köré tömörítették az ország reakciós, ellenforradalmi erőit, széleskörű kapcsolatot és együttműködést létesítettek az imperialisták különböző köreivel, szerveivel és képviselőivel. Az összeesküvő csoport egyik tagja, Kardos László, kapcsolatban állott Cope-pal, a budapesti angol követség volt beosztottjával, akinek közvetítésével Nyugatra csempészték Nagy Imre államellenes, politikai írásait. Maléter Pál útján kapcsolatban állottak Cowley angol katonai attaséval, aki közvetlenül is részt vett a felkelés katonai irányításában. Losonczy Géza útján felvették a kapcsolatot és együttműködést létesítettek Löwenstein herceggel, a nyugatnémet imperialisták hazánkba küldött képviselőjével. A megbeszélések alapján Löwenstein herceg, a Kossuth Rádióban elmondott beszédében, biztosította az ellenforradalmi felkelőket a nyugatnémet nagytőke támogatásáról.

Ugyanakkor bizonyos imperialista körök, élükön az amerikai imperialistákkal, egész propagandaapparátusukat és hírszerző szolgálatukat már évek óta az általuk „nemzeti kommunizmusnak" nevezett ellenforradalmi irányzat magyarországi képviselőinek, a Nagy Imre-csoport támogatására állították be. A „Strasbourgi Egyetem" elnevezésű amerikai hírszerző szerv már 1956 szeptemberében kidolgozta az ellenforradalmi felkelés programját, amelyet az országon belül illegálisan terjesztettek. Az ellenforradalom idején, vöröskeresztes adományok közé csempészve, jelentős mennyiségű kézifegyvert küldtek az országba. Ezzel párhuzamosan az imperialista sajtó és rádió népszerűsítő kampányba kezdett Nagy Imre személye mellett. Hangoztatták, hogy a nyugati hatalmak számára kedvezőbb, ha Magyarországnak a szocialista táborból való kiszakítását egy „kommunista névvel ellátott csoport" hajtja végre. A hírhedt Szabad Európa rádióállomás magyar nyelvű adásaiban, az ismert, általa szervezett léggömbakció útján propagálta az ellenforradalmi felkelést, majd annak kirobbantása után katonai utasításokkal segítette és irányította. Az összeesküvő csoport ezeket az utasításokat végre is hajtotta.

Nagy Imre és áruló csoportja, céljainak megvalósítása érdekében továbbá azért, hogy teljesen szabaddá tegye az utat az imperialista beavatkozás számára, megkísérelte az ország védelmi szövetségét, a Varsói Szerződést törvénytelen módon és egyoldalúan felbontani. E kísérlet betetőzését jelentette Nagy Imre 1956 november 4-i rádiófelhívása, amelyben a forradalmi munkás-paraszt kormánnyal és az általa segítségül hívott szovjet csapatokkal szemben a nyugati imperialistákat nyílt, fegyveres beavatkozásra hívta fel.

Az ellenforradalmi fegyveres felkelés bukása után a Nagy Imre-féle összeesküvők egyes csoportjai ott kerestek menedéket, ahonnan korábban is támogatást élveztek. Az államcsíny részvevői közül Király Béla, Kéthly Anna, Kővágó József és mások a felelősségrevonás elől Nyugatra szöktek. Mindszenty József,

a magyar hatóságok tudomása szerint, az amerikai követségen rejtőzködött el. B. Szabó István a budapesti angol követségre próbált menekülni. A Nagy Imre-csoport, amely korábban a „nemzeti kommunizmus" kalózlobogójával lépett fel, a felelősségrevonás elől a budapesti jugoszláv követségre szökött.

Az összeesküvők elvetemültségére jellemző, hogy ellenforradalmi tevékenységüket még akkor is változatlanul továbbfolytatták, amikor a magyar nép a forradalmi munkás-paraszt kormány irányításával már megkezdte a törvényes rend helyreállítását, a nép békés életének biztosítását, s az ellenforradalmárok által okozott súlyos károk helyrehozatalát. Kéthly Anna, Király Béla, Kővágó József és társaik Nyugatról, Nagy Imre, Losonczy Géza és mások pedig a budapesti jugoszláv nagykövetség épületéből küldték utasításaikat a fegyveres ellenállás további folytatására, az életet bénító sztrájkok szervezésére, a földalatti aknamunka újjászervezésére. Nagy és Losonczy például a jugoszláv nagykövetség épületéből, Gimes Miklós és más bűntársaik útján, kapcsolatot létesítettek a „Központi Budapesti Munkástanáccsal", a Szabad Európa Rádióval és még új, illegális lapot is jelentettek meg „Október Huszonharmadika" címmel. Mindezt a később levezetett vizsgálat és a most lefolytatott bírósági eljárás kétségbevonhatatlan tényekkel bizonyította be.

A bírósági eljárás peranyaga is megmutatta és bebizonyította, hogy Nagy Imre és társai korábbi revizionista, burzsoá-nacionalista politikai beállítottságuknak megfelelően, törvényszerűen jutottak el a burzsoázia legreakciósabb imperialista erőivel való szövetséghez, a munkáshatalom, a népi demokratikus rendszer a dolgozó magyar nép és a szocialista haza elárulásához.

A bírósági tárgyaláson a vádlottak közül Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, megbánást mutatva, teljes egészében elismerték bűnösségüket. Nagy Imre, Szilágyi József és Maléter Pál bűnösségüket tagadták, azonban a lefolytatott eljárás során, bűntársaik és a tanúk terhelő vallomásai, valamint a tárgyi bizonyítékok nyomán lelepleződtek, és bűncselekményeik tényeire vonatkozóan részleges beismerő vallomást tettek.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa, mérlegelve a bűncselekmények súlyát, a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a lefolytatott tárgyalás alapján a vád tárgyává tett cselekményekben a vádlottakat bűnösnek mondta ki, és ezért: Nagy Imrét halálra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt 6 évi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, dr. Szilágyi Józsefet halálra, Jánosi Ferencet 8 évi börtönre, Vásárhelyi Miklóst 5 évi börtönre ítélte.

Az ítélet jogerős. A halálos ítéleteket végrehajtották.

Népszabadság, 1958. június 17.

TÖRTÉNELMI IGAZSÁGTÉTELT!
FELHÍVÁS A MAGYAR TÁRSADALOMHOZ

Harminc éve, 1958. június 16-án kivégezték Nagy Imrét, az 1956. október 23-án kirobbant magyar forradalom miniszterelnökét két társával, Maléter Pál honvédelmi miniszterrel és Gimes Miklós újságíróval együtt. Perének egy másik vádlottját, Szilágyi Józsefet már márciusban felakasztották, a másodrendűnek szánt vádlottat, Losonczy Géza államminisztert pedig a bírósági komédia utolsó felvonása előtt, 1957 decemberében a börtönben pusztították el.
Három évtizede rejtegeti a rákoskeresztúri köztemető eldugott 301-es parcellájának bokorrengetege az 1956. november negyedikén kezdődött bosszúszomjas neosztálinista restauráció sok száz áldozatát. Hozzátartozóik előtt még azt is titkolják, hogy övéik melyik gödörben, a sivár rabtemető melyik zugában fekszenek.
A családtagok, a barátok kérő hangját erősítjük fel mi, a mártírok harcostársai. A közvéleményhez, a magyar társadalomhoz fordulunk:
SEGÍTSETEK!
Tiszteletet halott bajtársainknak!
Igazságszolgáltatást igazságaiknak!

x x x

A forradalom leverését követő megtorlás példa nélkül áll a magyar történelemben: a levert magyar forradalmak után a Habsburgok, Haynau és Horthy rendszere együttesen sem hurcolt meg, ítélt el, végzett ki és kényszerített száműzetésbe annyi embert, mint az 1956. november 4-én létrejött hatalom. A rendszer első embere egy héttel uralomra jutása után ország-világ előtt még ezt ígérte: „Az eseményekben való részvételért senki nem vonható felelősségre." Ideje, hogy szembesítsük ezt az ígéretet a 301-es parcella valóságával.
A politikai vezetés mindmáig nem akart megtűrni semmit, ami a forradalomra emlékeztet, holott erre épültek az elmúlt időszak eredményei: a konszolidáció életszínvonal-politikája és viszonylagos liberalizmusa, valamint a '68-as reform vívmányai. A forradalommal, történelmünk e legnagyobb nemzetközi kisugárzású, egész generációk sorát meghatározó eseményével kapcsolatban a hivatalos politika fő módszere a hallgatás és a feledtetés, melyet időről időre a tudatos rágalmak és hazugságok tarkítanak.
Eljött az ideje annak, hogy a magyar társadalom követelje a megtorlás áldozatainak – halottainak és élőknek – teljes erkölcsi, politikai és jogi rehabilitálását. Nemzetünk szellemi és lelki megtisztulásának feltétele ez. A mártírok emlékével együtt a forradalom emlékét is meg kell tisztítani a rászórt mocsoktól.
A tisztázás és jóvátétel hiánya és szüksége azonban jóval hosszabb időszakot érint. Viták és találgatások folynak a Rajk-per hátteréről, miközben a nemzetközileg is fogalommá vált konstrukciós per iratait, jegyzőkönyveit – ha ugyan meg nem semmisítették őket – ma is hét lakat alatt őrzik. De mindmáig sűrű homály fedi a Rajk-ügy előtti és utáni konstrukciós pereket is: Demény Pál és

Weisshaus Aladár ügyét, a Magyar Közösség és az úgynevezett kisgazdapárti összeesküvők pereit, az FM-pert, a MAORT-pert, a Standard-pert, a Mindszenty- és Grősz-pert, a szociáldemokrata bal- és jobbszárny pereit, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Mindezekben javarészt ártatlan embereket ítéltek el, országos rágalomhadjárat közepette. Ha később egyes esetekben – zárt ajtók mögött – történt is a szó jogi értelmében rehabilitáció, az 1945 utáni magyar demokráciát megalapozó, ártatlanul bebörtönzött kisgazdapárti, parasztpárti, polgári, szociáldemokrata, keresztény politikusok százai, a hazug szabotálási vádak alapján elítélt szakemberek ezrei máig nem részesültek politikai és erkölcsi jóvátételben. És még a minimális jogi rehabilitációja is elmaradt azoknak a tízezreknek, akiket mint „osztályellenséget", mint „klerikális reakciósokat", mint „titoistákat", mint mondvacsinált gazdasági bűnözőket ítélet nélkül internáltak, kitelepítettek vagy kényszermunkára hurcoltak a recski bányába, a Hortobágyra és más táborokba.

A hivatalos fórumok mindezekről a népellenes bűnökről ma is hallgatnak, s a kitervelők és végrehajtók említésre méltó felelősségre vonása nem történt meg sem '56 előtt, sem azóta. A bűnösök túlnyomó többsége tovább élvezte a hatalom bizalmát, sokan közülük fontos szerephez jutottak az '56 utáni társadalmi életben, különösen a kulturális bürokráciában.

A múlttal való becsületes szembenézés, a történelmi igazságtétel – nézetünk szerint – erkölcsi tartozása a nemzettel szemben a megújulást hirdető párt- és államvezetésnek. A párttagság ama részét pedig, mely lelke mélyén soha nem értett egyet a jogtipró erőszakkal és a véres megtorlással, súlyos lelkiismereti tehertől szabadítaná meg az igazságtalanságok lehető jóvátétele.

Minthogy azonban e tekintetben három évtized alatt nem történt előrehaladás, alulírottak – az 1956 után kivégzettek hozzátartozói és egykori politikai elítéltek – szükségesnek látjuk, hogy kezdeményezőleg lépjünk fel. Elhatároztuk a

Történelmi Igazságtétel Bizottsága

megalakítását.

A bizottság szükségesnek tartja a volt politikai elítéltek és üldözöttek teljes jogi rehabilitációját, vagyis a büntetett előélethez fűződő valamennyi joghátrány törvény útján történő felszámolását. Meg kell szüntetni

nyugdíj-megállapításnál fennálló hátrányos helyzetüket,

az állások betöltésénél alkalmazott diszkriminatív (titkos és nem titkos) intézkedéseket, például az ún. feddhetetlenségi intézményt,

az útlevéltörvényben foglalt, a büntetett előéletből következő kizáró jogszabályokat.

Szükségesnek tartjuk a politikai elítéltek és egykori internáltak teljes politikai és erkölcsi rehabilitációját. Fel kell hagyni rendőri zaklatásukkal, köznapi életvitelüket, társadalmi elhelyezkedésüket ellenőrző és akadályozó rendőri gyakorlattal.

Alapvetően fontosnak tartjuk az 1945-tel kezdődő új történelmi korszak, a forradalom és az ezt követő megtorlás tárgyilagos, sokoldalú, dokumentumo-

kon és visszaemlékezéseken alapuló megírását is. Bizalommal fordulunk a történettudomány művelőihez, a pedagógusokhoz, a helytörténészekhez és a rokon szaktudományok képviselőihez. Követeljék velünk együtt a bürokratikus tilalmak megszüntetését, a korszak szabad, tudományos kutatásának lehetőségét, különösképpen az '56-os forradalom és a megtorlás dokumentumainak közzétételét, és az '56-tal foglakozó külföldi kiadványok itthoni szabad forgalmazását. A Bizottság maga is feladatának tekinti a tények feltárását és közzétételét. Ezért felkéri mindazokat, akiknek közérdekű személyes emlékei vagy dokumentumai vannak e korról, hogy bocsássa azokat rendelkezés[ére.]

x x x

Tudatában vagyunk annak, hogy a történelmi igazságtétel ma még súlyos akadályokba ütközik és szívós küzdelmet kíván. Ezért csatlakozásra kérjük fel mindazokat, akik egyetértenek felhívásunkkal, és készek jogi, kegyeleti, történeti vagy más területen előmozdítani vállalt feladatunk elvégzését.

A magyar társadalomhoz fordulunk: követelje velünk együtt a kivégzettek méltó eltemetését és egy nemzeti emlékmű felállítását, mely megörökíti a sztálinista önkény, a vele szemben vívott szabadságharc és a megtorlás áldozatainak emlékét.

Tisztelettel üdvözöljük a magyar emigráció kezdeményezését, hogy a párizsi Père-Lachaise temetőben jelképes emléket állítanak Nagy Imre és társai mártírhalálának 30. évfordulóján.

Felhívunk mindenkit, hogy ezen az évfordulón – 1988. június 16-án – emlékezzen harcokban elesett, halálba hajszolt és kivégzett honfitársainkra. Aki teheti, ezen a napon helyezzen el virágot a rákoskeresztúri temető 301-es parcellájában nyugvó mártírjaink jeltelen sírján.

Budapest, 1988. május

Történelmi igazságtétel Bizottsága
Tóbiás Áron
Kováts Albert

Nagy Erzsébet, Gyenes Judith (Maléter Pál özvegye), Halda Alíz, Szilágyi Józsefné, Ujhelyiné dr. Haraszti Mária (Losonczy Géza özvegye), Darvas Iván, Dénes János, Eörsi István, Erdélyi Tibor, Fekete Gyula, Fónay Jenő, Forintos György, Földes Péter, Gáliné Káldor Vera, Göncz Árpád, Hankiss Elemér, Hegedűs B. András, Hegedűs László, Hősz Dezső, Kertész Dezső, Lambrecht Miklós, Litván György, Lőcsei Pál, Marián István, Mécs Imre, Mensáros László, Molnár Ferenc, Nagy Elek, Obersovszky Gyula, Pártay Tivadar, Pomogáts Béla, Rácz Sándor, Széll Jenő, Tóbiás Áron, Ujhelyi Szilárd, Ungváry Rudolf, Vásárhelyi Miklós, Zimányi Tibor, Zsámboki Zoltán

Beszélő, 25. 1988. 3. sz. [szamizdat]

LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG

Bfl. 21.206/1989. szám

H A T Á R O Z A T
a nyomozás megszüntetéséről

A szervezkedés miatt a Belügyminisztérium ORFK Politikai Nyomozó Főosztályának Vizsgálati Osztálya által Losonczy Géza (aki: 1917. május 5-én Érsekcsanádon született, anyja: Réti Ilona, magyar állampolgár, középiskolai tanár, államminiszter, volt budapesti, II., Hermann Ottó u. 7. szám alatti lakos) ellen indított nyomozást a Be. 139. §-ának (1) bekezdés a/ pontja alapján

b ű n c s e l e k m é n y h i á n y á b a n

megszüntetem.

Az eljárás során lefoglalt kisméretű, bordó színű zsebnoteszt és Losonczy Géza halotti anyakönyvi kivonatát Újhelyi Szilárdné dr. Haraszti Mária részére kiadom.
Ezt a határozatot a Be. 148. §-ának (1) bekezdésében megjelölt panasztételre jogosultaknak, így Ujhelyi Szilárdné dr. Haraszti Mária budapesti (II., Endrődi Sándor u. 63. sz.) lakosnak és jogi képviselőjének dr. Dornbach Alajos (V., Alkotmány u. 19. sz. 5. sz. Ügyvédi Munkaközösség) ügyvédnek, azzal kézbesítem, hogy az ellen a legfőbb ügyésznél a kézbesítésről számított nyolc napon belül panasznak van helye.

I N D O K O L Á S :

A Belügyminisztérium 1957. március 10-én nyomozást rendelt el Losonczy Géza ellen a BHÖ 1./ pontjának (1) bekezdése szerinti szervezkedés miatt. Losonczy Géza előzetes letartóztatását 1957. április 8-án elrendelték, az iratokból kitűnően azonban annak foganatosítására Romániában, 1957. április 11-én került sor.
A nyomozó hatóság Losonczy Gézát – anélkül, hogy terheltté nyilvánította volna – először április 11-én, büntető-eljárásjogi helyzetének megjelölése nélkül kihallgatta, amit ezután – az előbbihez hasonlóan – nagyszámú kihallgatás követett.
A nyomozás iratai szerint 1957. augusztus 16-tól augusztus 27-ig – feltehetően a nyomozás befejezésének szándékával – a nyomozás iratait ismertették Losonczy Gézával, aki arra részletes, mintegy 64 oldalnyi terjedelmű jegyzőkönyvbe foglalt észrevételeket tett. Ezt követően azonban a nyomozást sem Losonczy Géza, sem pedig az ügyben szereplő más személyek tekintetében nem fejezték be, hanem azt 1958. január végéig folytatták.
A nyomozó hatóság 1957. szeptember 24-én Losonczy Géza magatartásában zavartságot észlelt, viselkedését téveseszmék hangoztatása jellemezte, ami

elsősorban abban nyilvánult meg, hogy felelősséget vállalt meg nem történt eseményekért, vagy általa el nem követett cselekményekért. Losonczy Géza egészségi állapotának további alakulása az iratokból nem állapítható meg. Az 1957. december 18-i jelentés szerint önpusztításra irányuló roham vett rajta erőt. Egy további jelentés szerint 1957. december 20-án vérátömlesztést és szívszereket kapott, ezután állapota javult, másnap azonban állapota válságosra fordult és meghalt. A rendelkezésre álló 1957. december 21-én kelt rendőrorvosi boncolási jegyzőkönyv szerint a holttesten külsérelmi nyom nem volt, és a csontos váz is sértetlen. A boncolás ezen kívül a máj, a vesék és a szív izomzatának igen nagyfokú elfajulását és jobboldali mellhártyagyulladást állapított meg. Az orvosi vélemény szerint ezek az elfajulások, illetve a mellhártyagyulladás a tüdőgyulladással állott okozati összefüggésben. A boncolás ezen kívül – a halállal okozati összefüggésben nem álló – epekőbetegséget és egy régebbi gümőkóros betegség miatt a bal tüdő részleges műtéti eltávolítását észlelte.

A Losonczy Géza ellen lefolytatott nyomozás annak bizonyítására irányult, hogy 1955. végétől 1956. október 23-ig, ezt követően pedig 1956. október 23. és november 4. között, majd 1956. november 4-től november 23-ig – utóbbi esetben Jugoszlávia budapesti nagykövetségén való tartózkodása során – a BHÖ 1./ pont (1) bekezdésében foglalt szervezkedést követte el.

Megállapítom, hogy az a magatartás, amit az iratokból kitűnően Losonczy Géza terhére róttak, bűncselekményt nem valósít meg. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy terheltté nyilvánítás híján csak a kihallgatási jegyzőkönyvek tartalmából lehet következtetni arra, hogy a nyomozó hatóság Losonczy Géza mely cselekményeit tekintette bűncselekménynek. Minthogy a folyamatba tett nyomozás során arra vonatkozó olyan ténymegállapítást nem tettek, amit Losonczy Gézával is közöltek volna, csak annak megállapítására van lehetőségem, hogy az eljárás bűncselekményt megvalósító magatartást nem tárt fel.

Az akkor hatályos Bp. 91/B. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a nyomozó hatóság elegendő adattal rendelkezik annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt, ennek a személynek terheltként való felelősségre vonásáról indokolt határozatot köteles hozni. A határozatnak tartalmaznia kell egyebek mellett a bűncselekmény rövid leírását. Ennek a rendelkezésnek az volt a célja, hogy megállapíthatók legyenek azok a tények, amelyek miatt a nyomozó hatóság valakivel szemben büntető eljárást tesz folyamatba, továbbá ez teszi lehetővé az érintett személy számára annak ismeretét, hogy milyen konkrét cselekmény elkövetését róják a terhére, és az ezzel szemben való védekezést. A nyomozó hatóság azonban ezt a kötelezettségét elmulasztotta. Ez eredményezi azután azt, hogy ez idő szerint csupán a kihallgatások tárgyából lehet arra következtetni, hogy milyen magatartást tekintettek bűncselekménynek.

A terheltté nyilvánítás elmulasztásának további törvénysértő következménye az, hogy Losonczy Géza korlátozott volt az eljárásjogi törvények által biztosított védekezésben. De nemcsak az anyagi –, hanem az alaki védelem elve is súlyos sérelmet szenvedett, mert a Bp. 48. §-ának (1) bekezdése szerint a terhelt érdekében az eljárás bármely szakában védő járhat el. Minthogy Losonczy Gézát az eljárásjogi szabályok mellőzésével nem nyilvánították terheltté, számára a védő közreműködését sem biztosították.

A nyomozás során ezen kívül sérelmet szenvedett a Bp. 3. §-ában lévő az az eljárásjogi alapelv, amely szerint a hatóságok a terhelő- és mentő-, valamint a büntetést súlyosbító- és enyhítő körülményeket az eljárás minden szakában kötelesek figyelembe venni és kideríteni. Bár a nyomozás tárgyát képező cselekmény bűncselekményt nem valósít meg, a hatóságnak kötelessége lett volna bizonyítást lefolytatni az egyes részletekre vonatkozó védekezésre, így lehetett volna tisztázni azokat az egyes körülményekhez kapcsolódó körülményeket, amelyek a cselekmény megítélésében más eredményre vezettek volna.

Az akkor hatályos jogszabályok szerint az előzetes letartóztatás elrendelésének általános feltétele volt a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó alapos gyanú és az, hogy az érintettet emiatt terheltté nyilvánítsák. Losonczy Géza esetében e feltételek egyike sem állott fenn, ezért letartóztatásának elrendelésétől haláláig törvénytelenül tartották fogva.

Losonczy Géza – másokkal együtt – a Jugoszlávia kormánya által felajánlott lehetőséggel élve, 1956. november 4-én Jugoszlávia budapesti nagykövetségére ment és ott volt 1956. november 23-ig. Amíg Losonczy Géza és társai a nagykövetségen tartózkodtak, a jugoszláv és magyar kormány között tárgyalások folytak a nagykövetségen tartózkodók helyzetének és további sorsának megoldásáról. Bár a megállapodást a most folytatott vizsgálat során nem sikerült beszerezni, az eljárás adataiból megállapítható, hogy 1956. november 22-én a magyar és jugoszláv kormány olyan egyezményt kötött, hogy a nagykövetségen tartózkodók elhagyhatják a területenkívüliséget élvező épületet anélkül, hogy korábbi magatartásuk miatt magyar részről felelősségre vonásukra kerülne sor. Az akkor hatályos 1950. évi II. törvény (Bta.) 7. §-a szerint személyes mentességet élvező személyek büntetőjogi felelősségére nézve a nemzetközi szerződés vagy egyezmény stb. irányadó.

Bár a személyes mentességet élvezők körét megállapító nemzetközi szerződések és egyezmények jellegzetesen nem magyar állampolgárok számára biztosítják a magyar joghatóság alóli mentességet, a Bta. idézett rendelkezése e tekintetben nem tesz különbséget a magyar és nem magyar állampolgárok között, megengedi tehát az olyan személyes mentesség figyelembe vételét is, ami magyar állampolgárokra vonatkozik. Ebből az következik, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságoknak ebben az ügyben be kellett volna szerezni és figyelembe kellett volna venni a hivatkozott egyezményt ennek folytán meg kellett volna állapítaniuk a magyar joghatóság hiányát. Az itt elfoglalt állás-

pontot igazolja az is, hogy a nemzetközi szerződések között nem ritka az olyan, amelyek bizonyos cselekményekre nézve kizárják a magyar állampolgár tekintetében is a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét, vagy korlátozottan teszik lehetővé az anyagi büntetőjogi szabályok alkalmazását.

Mindezekre azért kellett utalnom, mert azon túl, hogy bűncselekmény hiányában a büntető eljárás elrendelésének, majd lefolytatásának nem voltak meg a büntető-eljárásjogi feltételei, akadályát képezte az eljárásnak az itt hivatkozott nemzetközi egyezmény is.

Budapest, 1989. évi június hó 9. napján

[saját kezű aláírás]
(Dr. Nyíri Sándor)
legfőbb ügyész helyettese
[A legfőbb ügyész helyettesének körpecsétje.]

Eredeti példány Dornbach Alajos birtokában.
Az irat másolata megtalálható az 1956-os Intézet Könyvtárában, Kézirattár, 748. sz.

LEGFŐBB ÜGYÉSZ
Bfl. 21.206/1989.

LEFELSŐBB BÍRÓSÁG ELNÖKSÉGI TANÁCSÁNAK
B U D A P E S T

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsa az 1958. június hó 15. napján kelt és nyomban jogerőre emelkedett TB. Nb. 003/1958-18. számú ítéletével

NAGY IMRÉT (született Kaposvárott 1896. június 7-én, anyja Szabó Rozália)
dr. DONÁTH FERENCET (született Jászárokszálláson 1913. szeptember 5-én, anyja Vitál Ilona)
GIMES MIKLÓST (született Budapesten 1917. december 22-én, anyja dr. Hajdu Lívia)
TILDY ZOLTÁNT (született Losoncon 1889. november 18-án, anyja Fabriczi Emma)
MALÉTER PÁLT (született Eperjesen 1917. szeptember 4. napján, anyja Lakner Margit)
KOPÁCSI SÁNDORT (született Miskolcon 1922. március 5. napján, anyja Simon Ilona)
dr. JÁNOSSI FERENCET (született Sárospatakon 1916. január 13. napján, anyja Szueta Erzsébet)
VÁSÁRHELYI MIKLÓST (született Fiumében 1917. október 9. napján, anyja Róth Irén)
az 1958. április hó 22. napján kelt és nyomban jogerőre emelkedett TB. Nb. 003/1958-12. számú ítéletével pedig
dr. SZILÁGYI JÓZSEFET (született Debrecenben 1917. június hó 20. napján, anyja Szilágyi Julianna)

bűnösnek mondotta ki, éspedig:

Nagy Imrét, dr. Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Kopácsi Sándort és dr. Szilágyi Józsefet a BHÖ. 1. pont (1) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben;
Tildy Zoltánt a BHÖ. 1. pont (2) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításával elkövetett bűntettben;
Maléter Pált a BHÖ. 1. pont (1) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett bűntettben;
dr. Jánossi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst a BHÖ 1. pont (2) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben;
ezenkívül

Nagy Imrét a BHÖ. 35. pont (1) bekezdése szerinti hazaárulás bűntettében; Maléter Pált és Kopácsi Sándor a KTBTK 29. §-ába ütköző és a 30. § (2) bekezdése szerint minősülő vezetőként elkövetett zendülés bűntettében is.

Ezért:
Nagy Imrét, Gimes Miklóst, Maléter Pált és dr. Szilágyi Józsefet főbüntetésként h a l á l r a , mellékbüntetésként teljes vagyonelkobzásra, Maléter Pált ezenkívül további mellékbüntetésként rend- és díszjelek elvesztésére;
dr. Donáth Ferencet főbüntetésként 12 évi b ö r t ö n r e , mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;
Tildy Zoltánt főbüntetésként 6 évi b ö r t ö n r e , mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 6 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;
Kopácsi Sándort főbüntetésként é l e t f o g y t i g l a n i börtönbüntetésre, mellékbüntetésként állásvesztésre, továbbá a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra, valamint a rend- és díszjelek elvesztésére és teljes vagyonelkobzásra;
dr. Jánossi Ferencet főbüntetésként 8 évi b ö r t ö n r e , mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;
Vásárhelyi Miklóst főbüntetésként 5 évi b ö r t ö n r e , mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 5 évi eltiltásra, és 1.000 Ft részleges vagyonelkobzásra
ítélte.
Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál halálbüntetését 1958. június hó 16. napján, dr. Szilágyi József halálbüntetését 1958. április hó 24. napján végrehajtották.
A szabadságvesztésre ítélt dr. Donáth Ferenc, dr. Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós büntetéséből 1960. április hó 1. napján egyéni kegyelem folytán, Tildy Zoltán 1959. évi április hó 3. napján feltételes szabadságra bocsátással, míg az életfogytiglani börtönre ítélt Kopácsi Sándor 1963. évi március hó 25. napján az 1963. évi 4. számú tvr. 1. § c/ pontja alapján közkegyelemmel szabadultak. Dr. Donáth Ferenc, Tildy Zoltán és dr. Jánossi Ferenc szabadulásukat követően időközben elhunytak.
A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának TB. Nb. 003/1958-18. számú ítéletében megállapított tényállás szó szerint a következő:
„1945. után a fasizmus járma alól felszabadult magyar nép a munkásosztály vezetésével a háború ütötte sebek begyógyítása, az alapvető demokratikus vívmányok (földosztás, köztársaság, stb.) megvalósítása után a Szovjetunió segítségével, a Párt vezetésével viszonylag békés körülmények között megteremtette a munkásosztály uralmát, a proletárdiktatúrát, áttért a szocializmus építésére és rövid idő alatt elmaradt mezőgazdasági országból fejlett mezőgazda-

sággal rendelkező ipari országgá változtatta hazánkat. Dolgozó népünk előtt saját óriási, áldozatos erőfeszítése nyomán addig beláthatatlan perspektívák nyíltak meg. Felszabadult népünk és országunk – e méreteinkhez képest – gigantikus fejlődése során a Párt egyes vezetőinek hibáiból olyan – a proletárdiktatúrát eltorzító, hozzá méltatlan – tünetek is jelentkeztek, melyek további előmenetelünket gátolták, sőt, eredményeinket veszélyeztették (a párt és a tömegek kapcsolatainak meglazulása, az életszínvonal visszaesése, törvénytelenségek, stb.). A párt felismerte ezeket a bajokat és elhatározta kijavításukat: a központi vezetőség 1953. júniusi határozata feltárta a bajok okát és kijavításuk módját. E határozat végrehajtása során azonban Nagy Imre, az akkori miniszterelnök a párt politikáját jobboldali, revizionista irányba eltorzította, amivel szemben olyan szektáns, visszahúzó erők léptek fel, amelyek ugyancsak akadályozták a párt helyes politikájának érvényesülését. 1954. októbertől 1956. júliusáig e két – a párt helyes célkitűzéseit eltorzító – irányzat között felőrlődött a párt egysége, az amúgy is kikezdett tömegbefolyása. A párt vezetésében bizonytalanság és tétovázás lett úrrá, válságba került a munkásosztály hegemóniája.

A párt azonban ismét magára talált: 1956. júliusban a Központi Vezetőség határozatával leszámolt a szektás, visszahúzó irányzattal anélkül, hogy tért nyitott volna jobboldali, revizionista irányzatnak és egyértelműen, világosan megmutatta azt az utat, melyen haladva a hibákat kijavíthatjuk és biztosíthatjuk a szocializmus építésében továbbhaladásunkat. E határozat végrehajtása gyorsan és eltökélten megkezdődött. Ezzel párhuzamosan azonban a proletárdiktatúra az egyre inkább elszemtelenedő ellenségeivel szemben nem lépett fel kellő eréllyel, az ellenséges befolyást lebecsülte. Éppen ezért meglepetésként hatott a Pártra, hogy az 1956. október 23-án Budapest utcáin a lengyel „eseményekre" hivatkozással lezajlott soviniszta, reakciós jellegű tüntetést az osztályellenség órákon belül az imperialisták aktív támogatásával országos méretű ellenforradalmi felkeléssé terebélyesíthette ki. – Országszerte tízezerszám „szabadították ki" a börtönökből a bűnözőket, a népi hatalom esküdt ellenségeit, akik azután a felkelő csapatok hangadóivá váltak. Megkezdték a kommunisták, a népi demokráciához hű hazafiak „likvidálását"; kétszázharmincnégy kommunistát és hazafit a legbrutálisabb módon megkínozva meggyilkoltak, – nappal, nyílt utcákon embervadászatokat, lincseléseket rendeztek, a fogságukba esett háromezer hazafi kivégzésére készültek, több tízezer hazafiról készítettek „halállistákat".

A kormány és a Párt vezetői az események ilyen alakulásával szemben egyrészt katonai intézkedéseket tettek, így igénybevették a varsói szerződés értelmében hazánkban tartózkodó szovjet haderők segítségét is, másrészt a támadó ellenségnek a tömegektől elszigetelése érdekében lépésről-lépésre engedményeket tettek a Párton belülinek hitt revizionista irányzatnak, melynek képviselői mihelyt magukhoz ragadhatták a Párt vezetését és az államhatalmat, azt nem a népi hatalom megmentésére használták, hanem feltétel nélküli

kapituláltak az ellenforradalom előtt: a népi hatalom mellett küzdő fegyveres erőket részben feloszlatták, részben a felkelők parancsnoksága alá rendelték, – felszámolták az ellenforradalommal szembeni ellenállást, és maradéktalanul teljesítették az ellenforradalmi követeléseket: áttértek a koalíciós kormányzásra, felmondták a varsói szerződést, kinyilvánították az ország „semlegességét", stb.

Amikor már úgy látszott, hogy az ellenforradalom szennyes árja ezen árulás folytán menthetetlenül népünk történetében másodszor a burzsoá uralom restaurálására vezet, a Szovjetunió eleget tett az újabb testvéri, proletárinternacionalista segítségnyújtásával azon kommunisták kérésének, akik mindkét irányzattal szemben a Pártot, a munkásosztály alapvető osztályérdekeit képviselték: a megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány úrrá lett a helyzeten előbb megsemmisítve az ellenforradalom nyílt fegyveres erejét, szétzúzta a „Munkástanácsok"-ba és „Forradalmi Bizottmány"-okba utóvéd harcokra kényszerült ellenforradalmárokat és hihetetlen rövid idő alatt konszolidálta a proletárdiktatúra rendjét. Ezzel is bebizonyosodott, hogy hazánkban 1956-ban az ellenforradalom tömegbázisának legfőbb alapja a hazug demagógia, a tömegek félrevezetése, a népcsalás volt.

-.-.-

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa e bűnper tényállásának megállapításánál I. r. vádlott azzal az igényével szemben, hogy ennek a fent vázolt történelmi folyamatnak minden egyes részletét, lényeges szereplőinek tevékenységét, e folyamat történelmi, gazdasági és politikai összefüggéseit derítse fel, és értékelésüket vonja ítélkezési körébe – hivatásának megfelelően a következő kérdésekre kellett korlátoznia a tények vizsgálatát:

A./ Az a politikai erőcsoportosulás, mely Nagy Imre személye köré tömörült a BHÖ. 1. pont szerinti „az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, illetve mozgalom" fogalom körébe tartozik-e.

B./ Ha ez ily szervezkedés (mozgalom) volt, – akkor tagjai ennek keretében kifejtett kollektív tevékenységének milyen büntetőjogilag releváns szerepe volt.

1./ az 1956. október 23.-i ellenforradalom kitörésében;

2./ 1956. október 23.-a és nov. 4.-e között az ellenforradalom kibontakozásában;

3./ 1956. november 4.-e után a proletárdiktatúra rendjének konszolidálása elleni küzdelemben.

C./ Az államrend elleni szervezkedés (mozgalom) e kollektív tevékenységébe beleilleszkedett-e és hogyan az egyes vádlottak tevékenysége.

A./

1./ 1955. második felétől Nagy Imre I. r. vádlott személye körül olyan sértődött, polgári értelmiségi elemek tömörültek, kik a szocializmus építése során elkövetett hibák orvoslását a proletárdiktatúra jobboldali eltorzításával kapcsolták össze. Ez a tömörülés, mely ebben a kezdeti stádiumában még államellenes szervezet jellegével nem bírt – a résztvevők politikai múltja, nézetei,

stb. tekintetében heterogén elemeket foglalt magába: voltak közöttük olyanok (Gimes Miklós, Lőcsei Pál, stb.) akik szektás múltjukat, a szóban forgó hibák elkövetésében őket terhelő politikai felelősségüket úgy akarták feledtetni, hogy a legszélsőségesebb jobboldali nézeteket vallották. Ezek már ebben az időben is felvetették, hogy a hibák orvoslásának útja a polgári demokráciára való visszatérés. Mások (Donáth Ferenc, Losonczy Géza, stb.) a szóbanforgó hibák folytán őket ért súlyos és oktalan sérelmek következtében, személyi bosszútól is fűtve a hibák orvoslását a Párt és állam vezetésében végrehajtandó radikális személycserében („őrségváltás") látták és ezért tömörültek Nagy Imre személye köré, mert általa látták ennek megvalósíthatását. Ezek is végsősoron eljutottak odáig, hogy a velük szemben elkövetett hibákat azonosították a proletárdiktatúrával és a hibák elkerülése érdekében belenyugodtak a proletárdiktatúra felszámolásába is. E két típuson kívül felzárkóztak még különböző szocialista meggyőződésükben ingatag karrierista, stb. elemek. (Haraszti Sándor tanúvallomása, Ujhelyi Szilárd a tárgyaláson – a Bp. 165. § (2) bekezdés b. pontja alapján – ismertetett nyomozati vallomása, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós vádlottak vallomása.)
Ez a tömörülés 1955. végén Nagy Imre I. r. vádlott kezdeményezésére a Párton belül kollektív fellépést tervezett Nagy Imre MDP-ből bekövetkezhető kizárásának megakadályozására, majd amikor ez a kollektív fellépésről sikerült lebeszélni őket, – Gimes Miklós, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vádlottak és mások kezdeményezésére a MDP. kultúrpolitikájában fellelhető tényleges hibák ellen terveztek kollektív fellépést. Nagy Imre I. r. vádlott előzetesen tudott e tervéről, egyetértett azzal, csupán azt kifogásolta, hogy a kollektív fellépés a kultúrpolitikai problémákra korlátozódik, és egyéb (gazdaságpolitikai, stb.) kérdéseket nem érint. (Haraszti Sándor tanúvallomása). A terv kezdeményezői ennek ellenére eredeti elgondolásukat csupán annyiban változtatták meg, hogy nem az e területen dolgozó állami funkcionáriusokkal, hanem írókkal, művészekkel, stb. szervezték meg e kollektív fellépést: megfogalmazták a később „írói memorandum" néven ismertté vált iratot és ők szervezték meg konspiratív módon annak a kulturális, művészeti és tudományos területen működő személyekkel aláíratását. E kollektív fellépés előkészítésének és szervezésének konspiratív módja (még benső híveik sem mind tudták, hogy honnan indult ki a mozgalom, az aláírásra felkérésekre a megbízások néha két-három kézen keresztülmentek olyan személyek között, akik szoros személyi kapcsolatban álltak egymással, stb.) az a tény, hogy ezzel egy meghatározott terület dolgozóit a működési területük problémáit illetően nemcsak a hibákkal, de a Párt és az állami vezetéssel is szembeállították, a Párt belső ügyeit – mint később annyiszor – ezúttal vitték első ízben a pártonkívüliek elé eldöntésre – már túllépett az ú.n. „pártonbelüli frakciós tömörülés" keretein, az államrend aláásására irányuló szövetkezés ismérveit rejtette magába. Bár a jóhiszemű aláírók többsége – e fellépés helytelenségéről utólag meggyőzetvén – aláírását visszavonta (amit Nagy Imre élesen kifogásolt), de a mozgató erőket azok

módszereit nem leplezték le, nem küszöbölték ki, sőt tovább működhedtek, s el tudták hitetni, hogy „lényegében" nekük volt igazuk, „csak formális" szempontból kifogásolható magatartásuk.
Így e kollektív fellépéssel sikerült a kulturális tömegszervezetekben (Író-, Újságíró Szövetség, stb.) a Nagy Imre mögé tömörülő személyek körét lényegesen kiterjeszteni, a kollektív fellépés szervezőinek, Nagy Imre „közvetlen környezetének" e területen politikai befolyását megnövelni.
2./ Ugyanebben az időben (1955. vége, 1956. eleje) Nagy Imre I. r. vádlott írásban lefektette és „közvetlen környezetében" titkosan terjesztette politikai elképzeléseit, – ahogy Haraszti Sándor tanú kifejezte magát: „házalt írásaival" –. Ez a kör azután ezen írások tartalmát szájról-szájra adva programként terjesztette. (Szilágyi József pl. tervezett Petőfi-köri felszólalásában Nagy Imre által részére e célból átadott írásművéből hosszabb részeket másolt ki, stb.) Ezen írásművekkel kapcsolatban a tárgyaláson ismertetett nyomozati iratok VII. kötetének 127–337. oldalon található eredeti (Nagy Imre által sokszorosított) iratok tartalmából Népbírósági Tanács kiemeli a következőket:
a./ 1955 decemberi keltezésű 20 gépelt oldal terjedelmű „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdései" (továbbiakban Erkölcs és etika) elmefuttatásában Nagy Imre a ténylegesen elkövetett hibákat eltúlozva azt a tételt állította fel, hogy 1953. június előtt a Pártvezetés „csődbe vitte" az országot, „Kompromittálta a szocializmus eszméjét és bebizonyította a kitűzött célok és feladatok tarthatatlanságát." E tétellel azt kívánta bizonyítani, hogy 1955-ben és azután is a Párt és állami vezetés „elfajzott bonapartista hatalom", mely maga veszélyezteti a szocializmus sorsát és amely a „kapitalista restauráció veszélyét csupán azért festi a falra," – ami egyébként szerinte nem reális veszély – hogy megakadályozza az „egyetlen megoldást": az erőszakos úton történő felszámolását, az „őrségváltást".
b./ 1955. októberi keltezésű 172 gépelt oldal terjedelmű és a vádlott szerint a „nézeteltérések tisztázása" céljából írt 25 fejezetből álló írásműve – amellett, hogy a MDP. vezető szerveiben történteket pletykaszerűen szellőzteti – I. fejezetében („A marxizmus-leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése") többek között kifejtette azon elgondolását, hogy a népi demokrácia a kapitalizmusból a szocializmusba való „demokratikus" átmenet, tehát nem proletárdiktatúra. Ennek részletes kifejtése során eljut a munkásosztály és pártja vezető szerepének indirekt tagadásáig, a többpártrendszerre való visszatérésig, sőt a népi demokráciával szembenálló erőkkel való szövetség gondolatáig.
c./ 1956. januári keltezésű 19 gépelt oldal terjedelmű „A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk időszerű kérdése" c. dolgozatában a „hatalmi tömbök" fogalom meghatározással egyenlőségi jelet tett a támadójellegű imperialista tömb politika és ellensúlyozására létrejött védelmi szövetség között, ez utóbbit, mint „felszámolásra váró sztalini dogmát" tárgyalta. Kifejtette azt az álláspontját, hogy e védelmi szövetségben való részvétel Magyarország függetlenségét és szuverenitását „sérti" és ezért népi demokráciánk „közvet-

len, reális külpolitikai feladata … a hatalmi tömbökkel szembeni állásfoglalás akár a semlegességnek, akár az aktív egymásmellett élésnek – mint az ország nemzetközi elhelyezkedési formájának – alapján."

Tényként leszögezi a Népbírósági Tanács, hogy ezeknek az írásoknak olyan e rövid – a teljesség igényével fel nem lépő – kivonatban (illetve helyesebben tartalmára jellemző egyes gondolatok kiemelésében) nem érzékeltetett – a népi demokratikus államrendet rágalmazó, ellene gyűlöletet szító a hangja és a tartalma, hogy 1957. márciusában Nagy Imre „közvetlen környezetének" egyik – e perben vádlottként nem szereplő tagja – alkalmasnak találta arra, hogy a Strassbourgi Forradalmi Tanácsnak hazánk elleni uszító hadjáratában felhasználásra rendelkezésre bocsájtsa, e célból az angol követség egyik beosztottjával 1957. tavaszán érintkezésbe lépett, az kijuttatta a kéziratot „nyugatra", amit azután ez a hazaáruló banda több tízezer példányban kinyomtatott, illegálisan be akarták juttatni Magyarországra is, mint a Szovjetunió és Magyarország elleni rágalomhadjárat egyik leghatásosabb fegyverét. (Regéczy-Nagy László tanúvallomása, a tárgyaláson I. r. vádlott elé tárt tárgyi bizonyítékok.)

3./ 1956. tavaszától Nagy Imre „közvetlen környezete" a kulturális tömegszervezetekben (Író-, Újságíró- és művészeti szövetségekben) fentiek szerint már megszerzett és megnövekedett politikai befolyását arra használta fel, hogy Nagy Imrének ezen „eszméit" terjesztve általában az értelmiségi, különösen pedig az értelmiségi ifjúság körében Nagy Imre „híveinek" számát szaporítsa, a Párt és az állam iránti bizalmatlanságot, ellenséges érzelmeket elhintse. Felhasználták erre az egyéb kulturális fórumokat is (Petőfi-kör, TTIT, volt népi kollégisták találkozói stb.). – Tardos Tibor a Petőfi-kör sajtóvitáján már nyíltan a „mi egyre növekvő csapatunk", mint az uralomra hivatott új párt nevében lépett fel.

Tényként kellett megállapítani, Haraszti Sándor tanú, Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós vádlottak vallomása alapján, hogy Nagy Imre és „közvetlen környezete" e tevékenységüket baráti, családi, stb. összejöveteleiken (pl. „születésnapi bankett") megbeszélték és összehangolták. A Petőfi-kör vezetőségére Nagy Imre közvetlenül az időközben disszidált Nagy Balázson, valamint úgy ő, mint társai elsősorban Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós, Tánczos Gáboron és Kardos Lászlón keresztül érvényesítették befolyásukat. Az itt rendezett viták vezetői majdnem kizárólag e „közvetlen környezet" tagjaiból tevődtek össze. (Losonczy Géza, Ujhelyi Szilárd, Donáth Ferenc.)

Az egyes tervezett felszólalásokat előre megbeszélték. Így Szilágyi József felszólalásának tervezetét – aminek elgondolására egyébként sor sem került – feleségével elküldte Nagy Imréhez, hogy kikérje annak véleményét: nem tartja-e túlzottan élesnek a felszólalását, taktikailag helyesli-e annak tartalmát. Amikor Nagy Imre e fogalmazványt a „Harcban a lenini eszmékért"c. írásával együtt küldte vissza, hogy azt felszólalásába dolgozza bele, ezt teljesítette. (Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet, Nagy Imre részben beismerő vallomása.) – Déry Tibornak a Petőfi-kör ú.n. sajtóvitáján elmondandó felszólalását Losonczy

Géza, Haraszti Sándor és a társaság más tagjai előzetesen megvitatták. Nagy Imrének annak lényegét tudomására hozták, aki – ugyancsak még a felszólalás elhangzása előtt – üzent Dérynek, hogy azon taktikai változtatásokat eszközöljön. (Déry Tibor és társai ügyében hozott ítélet, Nagy Imre I. r. vádlott e részbeni beismerése.) Déry Tibor közvetlenül a felszólalása előtt már az összejövetelen Haraszti Sándor tanú közvetítésével Donáth Ferenc II. r. vádlottnak is megmutatta az inkriminált részt. Egyébként arra a tényre, hogy Nagy Imre I. r. vádlott milyen súlyt helyezett az ilyen „taktikai útmutatásai" betartására – élénk fényt vet Déry Tibornak néhány nappal az üzenet figyelmenkívül hagyásával elmondott felszólalása után Nagy Imréhez írt és a tárgyaláson ismertetett levele (Déry Tibor és társai bűnügy nyomozati iratok IV. kötet 237. lap), melyben bejelentette, hogy a felszólalása utáni napokban Nagy Imrével folytatott beszélgetése, Nagy Imre éles „támadása" olyannyira megbántotta, hogy elhatározta politikai fellépései teljes beszüntetését.

4./ Tényként állapította meg a Népbírósági Tanács Kopácsi Sándor vádlott egyébként több oldalról is alátámasztott védekezése és Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet alapján, hogy Szilágyi József és Fazekas György – látszólag egymástól teljesen függetlenül – közel egy éven keresztül folytatta Kopácsi Sándornak a társaságba való beszervezését, – Kopácsi Sándor vádlott kifejezése szerint: „behálózását" –. Szilágyi József felhasználta erre azt a befolyását is, amit előzőleg Kopácsinak, mint felettese szerzett, valamint azt a körülményt, hogy Fazekas Györgynek, akihez Kopácsit rokoni és baráti kapcsolatok is fűzték – MDP-ből való kizárásával Kopácsi sem értett egyet. A befolyásolásra felhasználták Nagy Imre írásművét, az „Erkölcs és etiká"-t is. – Amikor hosszas befolyásolás eredményeként Kopácsi Sándor vádlott politikai álláspontja közeledett az általuk hirdetett nézetekhez, – társadalmi érintkezés során 1956. október elején Szilágyi összehozta Kopácsit Nagy Imrével, hogy az aggályait végleg eloszlassa.

5./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tényként megállapította, hogy megfelel a valóságnak Nagy Imre I. r. vádlott az a védekezése, hogy ő 1956. nyarán elutasította Gimes Miklós III. r. vádlottnak azt a javaslatát, miszerint a már egyre szélesbedő csoport tagjai, tevékenységének összehangolására, irányítására és ellenőrzésére illegális bizottságot hozzanak létre, Nagy Imre I. r. vádlott a tárgyaláson előadott e védekezésének, Gimes Miklós III. r. vádlott önmagát terhelő beismerésének, Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott vallomásának és Haraszti Sándor tanúvallomásának összevetésével a Népbírósági Tanács e vonatkozásban a következő tényeket kellett, hogy megállapítsa, illetve belőlük a további ténybeli következtetéseket kellett, hogy levonja:

Gimes Miklós III. r. vádlott e javaslatát először Haraszti Sándor tanú előtt vetette fel, aki felháborodottan tiltakozott ellene, és mint perhoreszkálandó gondolatról Nagy Imre I. r. vádlottat a legközelebbi alkalommal informálta. – Ugyanakkor Gimes Miklós III. r. vádlott Nagy Imre I. r. vádlottal is közölte javaslatát. Nagy Imre I. r. vádlottnak a javaslattal kapcsolatban az volt az álláspontja, hogy

amíg tevékenységük „legális" (valóságban legalitás látszatát keltő) keretek között folyhat, illegális módszereket nem szabad alkalmazni. Nagy Imrének ez az álláspontja tehát egyrészt a leleplezésüktől való félelmét tükrözte és ezért nem helyeselte – ahol nem volt rá szükség – a szokásos konspiratív módszereket. – Másrészt azonban ő meg is volt elégedve azzal az összhanggal, melyet addig egyéni „útmutatásai" teremtettek. Ezeket az „útmutatásokat" valóban sohasem bocsátotta szavazásra, de az eddig leszögezett tények is arra mutatnak (lásd fenti 3. pont), hogy híveitől elvárta, hogy azokat magatartásuk mércéjéül elfogadják. Nagy Imre tehát nem kívánta személyének ezt a kiemelkedő helyzetét semmiféle bizottságra átruházni. Harmadrészt ez a közvetlenebb egyszemélyes vezetés módot adott Nagy Imrének arra is, hogy egyéni tekintélyét, befolyását felhasználva olyan személyeket is bevonjon tevékenységük körébe, akik egy ilyen konspiratív bizottság irányítását és ellenőrzését nem fogadták volna el. (Lásd Haraszti Sándor reagálását a javaslatra.) E szervezkedési forma elfogadása tehát leszűkítette volna befolyási körük terjedelmét.

6./ E ténybeli következtetések helyességét alátámasztja az a tény, melyet a Népbírósági Tanács Gimes Miklós III. r. Jánossi Ferenc VII. r. és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott vallomása alapján ugyancsak megállapított: Nagy Imre I. r. vádlott csak ott vetette el a konspiratív módszerek alkalmazását, ahol az amúgy sem volt célszerű, ellenben ugyanebben az időben nevezetteket megbízta, hogy Georgievics jugoszláv követségi elsőtitkárhoz fűződő kapcsolatukat felhasználva konspiratív módon adják át azokat az írásműveket (lásd tényállás 2. pont a., c., alpontjai), melyeket „hívei" között titkosan terjesztett, de a Párt és államvezetői előtt, akikkel egyidejűleg tárgyalásokat folytatott – mélyen eltitkolt.

7./ Az időközben elhunyt Losonczy Géza tárgyaláson ismertetett nyomozati vallomása és Haraszti Sándor tanúvallomása alapján tényként megállapította a Népbírósági Tanács, hogy 1956. október közepén nevezettek egy harmadik személy (dr. Hatvany Lajos) lakásán ugyancsak konspiratív találkozót szerveztek Kéthly Annával, akivel arról tárgyaltak, hogy milyen álláspontra helyezkednének a jobboldali szociáldemokraták egy olyan új Nagy Imre-kormánnyal kapcsolatban, mely a fenti célkitűzéseket valósítsa meg. Nagy Imre I. r. vádlott a tárgyaláson Haraszti Sándor tanúval történt szembesítése során beismerte, hogy nevezettek utólag beszámoltak neki erről a tárgyalásról és egyáltalán nem tiltakozott sem a módszer, sem a tartalom ellen.

Mindezen tények összevetése alapján a Népbírósági Tanács csak arra a ténybeli következtetésre juthatott, hogy Nagy Imre személye körül tömörülő politikai erőcsoportosulás 1955. év végén ú.n. „pártonbelüli frakcióból" az „írói memorandummal" kapcsolatos közös akciójuk, Nagy Imre írásban lefektetett „nézeteinek" terjesztése, ennek alapján Nagy Imre „híveinek" toborzása, más nézeteket valló politikai csoportokkal akcióegységről folyt tárgyalásaik a Párt belső problémáinak eldöntésre a pártonkívüli tömegek elé tárása során az államrend aláásása és megdöntésére irányuló szervezkedés jellegét öltötte, mely

szervezkedés befolyását különböző tömegszervezetekre, ifjúsági fórumokra, csoportosulásokra kiterjesztve a fenti céljainak megfelelő mozgalmat hozott létre. A szervezkedés tagjainak a politikai tevékenysége tervszerű és összehangolt volt, azt lényegében Nagy Imre I. r. vádlott irányította.

B./

1./ E szervezkedés, illetve az általa létrehozott mozgalom kollektív tevékenysége és az 1956. október 23.-i ellenforradalom közötti összefüggések vizsgálatánál a Népbírósági Tanács mindenek előtt utal fentebb megállapított tényekre. – Megállapítja továbbá a következőket:

a./ A szervezkedés tagjainak fentebb (A. fejezet 3. pont) meghatározott módon folyó agitációs tevékenysége adott elvi, politikai tartalmat az írók, újságírók „leleplező" hadjáratának, melynek „hangadói" Nagy Imre „hívei", a mozgalom tagjai voltak. E hadjárat résztvevői cikkeikben, írásműveikben a szocializmus építésének 12 év alatt elért eredményeit tudatosan elhallgatták és elbagatelizálták, a munkásosztály vívmányait gyalázták, az elkövetett hibákat felnagyítva demagóg uszításra használták fel. Sajátos hadjáratukat egymásra licitálva egyre destruktívabb módon folytatták, egyre demagógabb hangot ütöttek meg, legalább is közömbössé váltak a proletárdiktatúra, a hibák kijavításának sorsa iránt, írásaikban egyre gyakrabban vetődött fel az a gondolat, hogy a hibák kijavítása csupán „a rendszer gyökeres megváltoztatása" árán lehetséges, a proletárdiktatúra rendszerén belüli megoldások lehetőségét egyre inkább kirekesztették érveléseikben, egyre nyíltabban és következetesebben azt hirdették, hogy az írók és általában az értelmiség hivatott a nemzet vezetésére. (Déry Tibor és társai bűnperében hozott ítélet.) Az esztelen rombolásnak ez a hisztérikus őrjöngése részben az íróknak, újságíróknak, részben az azokat mozgató személyeknek – a szervezkedés tagjainak – tevékenysége folytán átterjedt a különböző értelmiségi, ifjúsági szervezetekre és fórumokra (Petőfikör, a volt népi kollégisták találkozói, TTIT., stb.) és ott koncentrált támadást indítottak a Párt és kormány politikájának lejáratására a munkásosztály hegemóniája ellen.

Az SzKP XX. Kongresszusának szellemére való szembeforgató hivatkozással, hogy ők az egyedüli magyarországi letéteményesei ennek, nélkülük annak szelleme Magyarországon meg nem valósulhat – összekovácsolták a becsületes embereknek a fejlődésüket fékező körülmények feletti aggodalmait a népi demokráciával szemben álló ellenséges erők támadásával. Ennek során igénybevették a demagóg uszítás minden eszközét, nem riadva vissza a soviniszta, sőt irredenta érzelmek meglovagolásától sem és ezzel lehetőséget nyújtottak az osztályellenségnek, valamint az imperialista ügynököknek, hogy azonos „terminológiát" használva jelentős ifjúsági, értelmiségi, alkalmazotti tömegeket, sőt egyes munkásrétegeket befolyásuk alá vonjanak, ami viszont igen sok becsületes ember tisztánlátását megzavarta, megakadályozta abban, hogy az ellenséggel, mint ellenséggel szálljanak szembe. A népi demokrácia minden

rendű és rangú ellensége fel is ismerte ennek a mozgalomnak, mint az államrendünk elleni destruktív erőnek számukra hallatlan nagy jelentőségét és felzárkozva segítséget nyújtottak nekik az osztályharc frontjainak összekuszálásában. Sem a tény nyilvánvalóvá válása, sem az MDP. 1956. június 30.-i határozata, mely megbélyegezte a Petőfi-körben folytatott ellenséges aknamunkájukat – nem volt képes visszafordítani őket a lejtőn. Haraszti Sándor tanú javaslatával szemben – hogy időlegesen vonuljanak vissza – éppen Nagy Imre I. r. vádlott követelte e tanúnál, ugyanúgy, mint Jánossi Ferencnél és Vásárhelyi Miklósnál is, hogy ne torpanjanak meg, a támadásokat ezekután fokozni és koncentráltabbá kell tenni. (Haraszti Sándor tanúvallomása, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vallomása.) E tényen mit sem változtat, hogy állásfoglalás kialakításában azon félelmüknek is szerepe volt, miszerint visszavonulásuk addigi tevékenységük bűnös voltának beismeréseként értelmezhető.

Ennek az álláspontnak a győzelme eredményezte, hogy képtelenné váltak az általuk létrehozott mozgalmat bármilyen mederbe szorítani, bármilyen szélsőséges állásponttal szembeszállni, 1956. szeptemberében és októberében már bizonyos értelemben az általuk létrehozott és az osztályellenség, az imperialista ügynökök („Szabad Európa", stb.) által „támogatott" mozgalmuk is kényszerítette a Nagy Imrét és a szervezkedésének tagjait hirdetett elveik gyakorlati konzekvenciáinak levonására.

A fenti tényeken túlmenően tényként állapította meg a bíróság Nagy Imre I. r. vádlott saját – a tárgyaláson, szembesítés során tett részbeni – beismerő vallomása, Donáth Ferenc II. r. vádlott önmagát is terhelő vallomása alapján, hogy a mozgalom ilyetén való kifejlődése idején az állam és a Párt akkori vezetői többször, – így Donáth Ferenc II. r. vádlotton keresztül is – adtak olyan tartalmú figyelmeztetést, hogy (nem szószerinti idézet) Nagy Imre, valamint „közvetlen környezete" határolja el magát azoktól a reakciós elemektől, akik tapsolnak nekik, mert hova tovább a reakció zászlajává válnak. Nagy Imre és „közvetlen környezete" nemcsak fumigálta e figyelmeztetést, de Nagy Imre a szembesítésnél azt állította, hogy az ő válasza erre az volt: nevezzék meg névszerint kik azok a reakciósok akikre gondolnak.

b./ A Népbírósági Tanács tényként állapította meg, hogy 1956. október 23.-a előtt a társaság romboló tevékenysége fokozódott és kiterjesztették újabb területekre is: Háy Gyula a Zrínyi Akadémián más írókkal együtt „irodalmi" ankétot tartott arról, hogy a hadseregben vannak-e „kucserák". A vidéki nagyvárosokban is értelmiségi gyűléseket tartottak, illetve terveztek. Győrött, Debrecenben, a Hajdú-megyei városokban tartottak előadásokat. (Donáth Ferenc vallomása, Déry Tibor és társai ügyében hozott ítélet.) Kaposvárott a termelőszövetkezeti mozgalom ellen az Írószövetség által rendezett nagygyűlés sürgönyileg üdvözölte Nagy Imrét, Szilágyi József Kecskeméten akart hasonló értelmiségi gyűlést megszervezni. E célból 1956. október 20.-án le is utazott Kecskemétre és ott a megye vezető állami funkcionáriusai előtt ismertette a „Nagy Imre csoportnak a politikai helyzetről adott értékelését". Az ak-

kor lezajlott lengyel eseményekkel kapcsolatban kifejtette, hogy ezen az úton kell Magyarországon is a Párt és az állam vezetéséből a „sztalinista elemeket" eltávolítani. A politikai tüntetésektől, a tömegek hangulatának felizgatásától nem kell félni. – „Szeretem az olyan forradalmárokat, akik már akkor megijednek, mielőtt bármi is történne," mondotta hallgatói aggályaira. Következetesen „hatalom átvételéről" beszélt, akkor is, amikor e vonatkozásban az egyik résztvevő őt ismételten helyreigazította. (Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet.)

c./ Déry Tibor és társai bűnügyében hozott és a tárgyaláson ismertetett ítéletben még csak az nyert megállapítást, hogy az ellenforradalmat közvetlenül megelőző napokban és első korai szakaszában az MDP-vel szembeni egységes politikai platform kialakítása akként folyt, hogy a különböző csoportok politikai programjukat „pontokba" foglalták és terjesztették. Egyes pontok átvételével, mások elhagyásával történt azután a csoportok, a „Forradalmárok" közös nevezőre hozása. Ez a módszer tette lehetővé a részproblémák tekintetében a teljes egység megteremtését olyanok között, akik alapvető kérdésekben összeegyeztethetetlen nézeteket vallottak. Ehhez azonban a tényállás A./ fejezet 2. pontjának ismeretében a Népbírósági Tanács azt a tényt is hozzá kell, hogy fűzze, hogy ezek a „pontok" minden különbözőségük mellett bizonyos kérdésekben már eleve megegyeztek:

a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa előtt lefolytatott igen nagyszámú ellenforradalmi bűnperben tárgyi bizonyítékként szereplő szinte valamennyi ilyen „programnyilatkozat" (röpcédula) követelte az „őrségváltás"-t (a tényállás A./ fejezet 2. pont a./ alpontja), követelte a „demokratikus olyan jellegű „kiszélesítését", melynek a lényege a munkásosztály és Pártja vezető szerepe ellen irányult (tényállás A./ fejezet 2. pont b./ alpontja) s végül a proletárinternacionalista álláspont feladását az ország „semlegessé" nyilvánítását a varsói szerződésből való kilépést. (Tényállás A./ fejezet 2. pont c. alpontja.) Ezeket a követeléseket pedig Nagy Imre fogalmazta meg 1955. végén, 1956 elején a hivatkozott írásaiban és a szervezkedés tagjai terjesztették hol nyíltabb, hol burkoltabb formában.

d./ Haraszti Sándor tanú vallomása az időközben elhunyt Losonczy Géza a tárgyaláson ismertetett nyomozati vallomása és eredeti feljegyzése, Nagy Imre e részbeni beismerő és Donáth Ferenc beismerő vallomása alapján tényként állapította meg a Népbírósági Tanács, hogy e perben vádlottként nem szereplő személy 1956. október 20.-án felkereste Haraszti Sándort és felajánlotta, hogy a Párt Központi Vezetőségének legközelebbi ülésén felveti a felsővezetésben a társaság által hirdetett radikális személyi változás szükségességét, egyben kidolgozza, illetve megszervezi a leendő Nagy Imre kormány átfogó programjának kidolgozását és azt is ott előterjeszti. (Csak mint jellemző tényre mutat rá a Népbírósági Tanács, hogy az illető a társaságnak teendő e „szolgálatáért" politikai bizottsági tagságot és minisztertanács titkári funkcióját „igényelte" (Losonczy Géza feljegyzése.) Erről a tervéről az illető Nagy Imrét is tájékoztatta,

majd október 22.-én és 23.-án estére összehívta a társaság tagjai közül Losonczy Gézát, Donáth Ferencet és Gimes Miklóst, valamint a szervezkedéshez nem is tartozó többségükben karrierista elemeket (összesen 8–10 személyt), akik e programm kidolgozását vállalták és egymás között a munkát felosztották 4 kérdéscsoportra. (Belpolitikai és népfront, külpolitikai, gazdaságpolitikai, pártépítés és elvi részre.)

e./ Ugyancsak Losonczy Gézának nyomozati vallomása és feljegyzése, valamint Márkus István tanú vallomása alapján tényként állapította meg a bíróság, hogy 1956. október 22.-én este Kardos László lakásán összejött társaság megbeszélte, hogy Nagy Imre „hívei" hogyan vegyék át a DISZ vezetőségében a döntő funkciókat és ez az „őrségváltás" a „pártonbelüli pozíciókat" hogyan javítja meg.

f./ Tényként megállapítja a Népbírósági Tanács, hogy 1956. október 22.-én este a Műegyetem gyűlésén Szilágyi József megjelent és kétszer felszólalt. Ezen a gyűlésen 5. – 6.000 hallgató volt jelen és a szegedi egyetem, valamint a Petőfi-kör egyetemi „fiók köreinek" kezdeményezését (DISZ feloszlatását, MEFESZ. megalakítását, különböző egyetemi, a diákok helyzetével kapcsolatos gazdasági, valamint politikai követeléseket) tárgyalták. A gyűlésen szélsőséges megnyilvánulások egyre fokozódóbban tapasztalhatók voltak. Szilágyi József első felszólalásában – mely az első kifejezetten és kizárólag politikai felszólalás volt, – a lengyel „eseményeket" elemezte, kifejtette, hogy ott a „demokratizmusért" folytatott harc a „sztalinistákkal" szemben tovább folyik, a poznani eseményeket megbélyegző határozat semmissé vált. Ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a szovjet csapatok körülvették Varsót, a Lengyel hadsereg egységei viszont felzárkóztak a szovjet csapatokkal szemben, s ily körülmények között érkeztek a szovjet állam vezetői Lengyelországba tárgyalni. Párhuzamot vont a lengyel és hazai események között, az egyetemi gyűlést – mint e harc fontos állomását – értékelte. Felszólalása hatására – a gyűlés folyamán először éles szovjetellenes közbekiáltások hangzottak el, az amúgy is izzó hangulatot tovább fokozta, a tömeget a tüntetés irányába befolyásolta. A második felszólalására néhány órával később akkor került sor, amikor Csolnoki rektor megfontolásra intette a hallgatókat, s úgy látszott sikerül lebeszélni őket az utcai tüntetés rendezéséről, és helyette Nagy Imrét keresi fel egy küldöttség. Ezen második alkalommal Szilágyi József arról beszélt, hogy ő, aki Nagy Imre „közvetlen környezetéhez" tartozik, helyteleníti, hogy tüntetés helyett követeléseiket Nagy Imréhez juttatják el, mert Nagy Imre nincs hatalmon, így követeléseik megvalósításának nem ez az útja. Ismét állástfoglalt a tüntetés mellett. – Szilágyi József miután a gyűlésről eltávozott telefonon beszámolt Nagy Imrének a gyűlés lefolyásáról és abban az ő szerepéről. Nagy Imre taktikailag helytelenítette, hogy Szilágyi József a köztük fennálló kapcsolatra is hivatkozással a tüntetés érdekében személyesen exponálta magát. Szilágyi József a Nagy Imrével folytatott telefonbeszélgetés után felhívta telefonon Kopácsi Sándort, akit ugyancsak informált a Műegyetemi gyűlésről, hogy az egyetemisták másnapra tün-

tetést szerveznek, majd másnap délelőtt személyesen felkereste őt hivatalában és mind két alkalommal arra kérte, hogy a tüntetést a rendőrség ne akadályozza meg. E beszélgetés során amikor Kopácsi Sándor kijelentette, hogy neki az 1946-os miskolci és az 1954-es budapesti tüntetésekkel, tehát általában ilyen politikai tüntetésekkel kapcsolatban negatív tapasztalatai vannak, Szilágyi kijelentette, hogy „magából a rendőr beszél, kommunista nem fél a tömegektől". „Ha akarunk valamit, akkor akarnunk kell a hozzávezető eszközöket is." (Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet.)

g./ Az időközben elhunyt Losonczy Géza tárgyaláson ismertetett eredeti – házkutatás során lefoglalt – feljegyzése, nyomozati vallomása, Haraszti Sándor, Tánczos Gábor tanúvallomása, Ujhelyi Szilárd ismertetett nyomozati vallomása, Gimes Miklós, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vádlottak beismerő vallomása alapján tényként állapította meg a Népbírósági Tanács azt is, hogy 1956. október 23.-án délelőtt 1/2 11 óra körül Losonczy Géza lakásán, annak telefonhívására megjelent Nagy Imre, Jánossi Ferenc, Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós és a társaság több, e perben vádlottként nem szereplő tagja. Az így összegyűltek egyrészt állandó telefonösszeköttetésben voltak a tüntetést szervező Petőfi-kör vezetőségéből Tánczos Gáborral, aki informálta őket a tüntetéssel kapcsolatban a helyzet alakulásáról, ők viszont a teendők tekintetében „útmutatásokat" adtak neki. Az egyetemen és főiskolák többségén a Petőfi-kör „fiók körei" által kezdeményezett tüntetés központi vezetését és kiterjesztését – általánossá tételét – a Petőfi-kör vezetősége 1956. október 22.-én 23.-án vette kézbe. Szilágyi József ekkor már állástfoglalt a Műegyetemen a tüntetés mellett, Losonczy Géza és más, e perben vádlottként ugyancsak nem szereplő személyek a szervezkedés tagjai közvetlen tapasztalataik folytán, jól tájékozottak voltak a helyzetről.

A szervezkedés résztvevői egyrészt lelkesen üdvözölték ezt a kezdeményezést, mint céljaik megvalósításának jelentős állomását, egyes tagokban viszont aggályokat is ébresztett (lásd fentebb Kopácsi állásfoglalása). A Népbírósági Tanács tényként megállapította, hogy ilyen aggályai Nagy Imrének is voltak a megbeszélés során és közölte is társaival, hogy ő a tüntetéstől „rendkívül fél és ha lehetséges a tüntetést le kell állítania." Ennek ellenére – miután Gimes Miklós, Losonczy Géza és Vásárhelyi Miklós azt válaszolták, hogy semmiféle mód sincs már a tüntetés leállítására – Nagy Imre is tovább aktívan résztvett a tüntetés szervezésére adott „útmutatások" megbeszélésében. (Gimes Miklós III. r. vádlott tárgyaláson tett vallomása.)

Ugyanakkor e tájékoztatásokat értékelve és megvitatva a kialakult helyzetet egységesen arra a véleményre jutottak, hogy a helyzet megérett az „esedékes változások" végrehajtására: az MDP Politikai Bizottsága rövidesen rákényszerül a velük való tárgyalásra. Elhatározták, hogy a tárgyalásokon feltételekhez kell kötniök a vezetésben való részvételre való vállalkozásukat: döntöttek a felől is, hogy a Politikai Bizottságból a Központi Vezetőségből és az egyes állami funkciókból kiket kell eltávolítani és kiket kell helyükre kooptálni. „Rövid vita volt

arról, hogy Nagy Imrének miniszterelnöknek kellene-e lennie, vagy a Párt első titkárának. Nagynak az volt a véleménye, hogy első titkárnak nem, hanem miniszterelnöknek. Így emlékszik rá a nép, s azt óhajtja, hogy ismét miniszterelnök legyen. Ezzel azután a többiek is egyetértettek. – Abban maradtunk, hogy ezt a megállapodást mindnyájan kötelezőnek tekintjük magunkra. Csak ennek megfelelően fogunk cselekedni. Tekintettel a helyzetre, naponta fogunk találkozni." (Nyomozati iratok III. kötet 130–150. oldal, XI. kötet 481. oldal.) Ezen a megbeszélésen is felmerült, hogy koalíciós kormányzásra térjenek-e vissza, vagy más „népfront szerű" formát adjanak a tényállás A./ fejezet 2. pont b./ alpontjában ismertetett politikai koncepciójuknak. E kérdés azonban nyitva maradt. – A megbeszélésről eredetileg Jánossi Ferenc vádlott feljegyzést készített, amely főként az elhatározott személyi változásokkal kapcsolatos neveket tartalmazta, azonban a megbeszélés végén felmerült, hogy az államvédelmi szervek még mindig rajtunk üthetnek, és ezért azt azonnal megsemmisítették.

h./ Tehát a szervezkedés tagjai – maga Nagy Imre I. r. vádlott is – az általuk létrehozott mozgalom visszavonhatatlan eredményének tekintették az 1956. október 23.-i tüntetést, amelytől „eszméik" győzelemrevitelét várták. Erre utalt 1956. nyarán az időközben elhunyt Losonczy Géza Ámos Elon Budapesten tartózkodó izráeli újságíró előtt tett nyilatkozata: Losonczy Géza már ekkor kijelentette, hogy el tud képzelni olyan helyzetet, amikor Magyarországon a „nép" megdönti a kormányt és ha ez előfordulna – ő egyetértene ezzel, „ez az én egyéni véleményem és valószínűleg politikai barátaim véleménye is," fűzte hozzá. (Nyomozati iratok IX. kötet 158–160. oldal.)

A tanúként kihallgatott Tánczos Gábor, a „Petőfi-kör" titkára, aki 1956. október 23.-án délelőtt közvetítette a szervezkedés vezérkarának „útmutatásait" a tüntetők felé (l. előző g./ pontban megállapítottakat), 1956. október 24.-i rádiónyilatkozatában a következőket jelentette ki: „A Petőfi-kör nevében, annak a szervezetnek nevében szólok hozzátok, amely az elmúlt hónapokban oly sokat tett az igazi demokrácia kiharcolásáért, a Rákosi-féle szégyenteljes egyéni önkény megszüntetéséért…" és amely „…a helyes célok érdekében hirdette meg a fiatalság békés tüntetését…" Déry Tibor 1956. október 28.-án elhangzott rádiónyilatkozatában vetette fel pátetikus hangon: „Amikor az első puskalövés elhangzott, kiszaladt fejemből a vér: ezért te is felelős vagy. Beszéltél, lázítottál: hogy fogsz elszámolni a halottakkal?" Akkor „boldogan és büszkén" vállalta érte a felelősséget az ország-világ színe előtt. (Déry Tibor és társai bűnügyében hozott ítélet.)

Végül a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa Szántó Zoltán tanú vallomása alapján Nagy Imre I. r. és Jánossi Ferenc VII. r. vádlott tagadásával szemben tényként megállapította, hogy 1956. novemberében a jugoszláv követségen Jánossi Ferenc VII. r. vádlott a tanú, I., II., r. vádlott és mások jelenlétében a következő kijelentést tette: „Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy az 1956. október 23.-án fellángolt hatalmas népmozgalmat mi kezdeményeztük,

szerveztük és robbantottuk ki." A jelen voltak a kijelentést éppúgy tudomásulvették és senki sem tiltakozott ellene, mint ahogy egy más alkalommal a szervezkedés egy másik tagja (Fazekas György) következő kijelentése sem váltott ki ellentmondást: „… nem kell törődni az ingadozókkal. Nagy Imre elvtárs emlékszik rá, hogy amikor a jugoszláv elvtársakkal közöltük, hogy a felkelésre vettük az irányt, akkor egy ideig ők is ingadoztak." (Szántó Zoltán tárgyalási vallomása.)

Mindezen tények összevetéséből a népbírósági tanács csupán arra a ténybeli következtetésre juthatott, hogy Nagy Imre és a szervezkedés többi tagjai destruktív politikai agitációjának eredményeként a szervezkedés által létrehozott mozgalom, nevezetesen a „Petőfi-kör" egyetemi fiók-körei – a szervezkedés egyes tagjainak (Tánczos Gábor, Szilágyi József, stb.) személyes közreműködésével – robbantották ki az 1956. október 23.-i tüntetést abból a célból, hogy a fennálló rendet megdöntve Nagy Imre „eszméit" diadalra vigyék, míg a szervezkedés többi tagjai (Losonczy Géza, Nagy Imre I. r., Gimes Miklós III. r., Jánossi Ferenc VII. r., és Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlottak és mások) maguk is saját tevékenységük visszavonhatatlan eredményét látván a tüntetésben Tánczos Gáboron és a „Petőfi-kör" vezetőségén keresztül igyekeztek annak irányát megszabni és „élére állni."

2./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a szervezkedés, illetve az általa létrehozott mozgalom azon kollektív tevékenységét illetően, mellyel 1956. október 23.-tól november 4.-ig az ellenforradalom kibontakozását elősegítette – a következő tényeket rögzíti:

a./ A szervezkedés és az általa létrehozott mozgalom egyes tagjai 1956. október 23.-a és 28.-a között három olyan gócpont körül tömörültek, melyek egymással szoros kapcsolatot tartottak fenn: kicserélték értesüléseiket, kölcsönösen tájékoztatták egymást tevékenységükről és összehangolták azt. Az egyik ilyen góc az MDP Központi Vezetőségének épületében Nagy Imre I. r. vádlott személye mellett tömörült (az időközben elhunyt Losonczy Géza, Donáth Ferenc II. r., Jánossi Ferenc VII. r. vádlott és mások.)

A másik góc a Budapesti Rendőrfőkapitányság Deák-téri épületében Kopácsi Sándor VI. r. vádlott mellett jött létre és tagjai voltak Szilágyi József, Aczél Tamás, Gimes Miklós III. r. vádlott, Fazekas György, Lőcsei Pál, Mérey Tibor és mások. Végül az Írószövetség helyiségeiben is létrejött egy ilyen góc.

Az egyes gócokon belül 1956. október 23.-a és 25.-e között az egyes résztvevők magatartásában lehetett észlelni bizonyos megtorpanást, bizonytalanságot, kétértelműséget is, mint azt a Népbírósági Tanács a vádlottak vonatkozásában alább, a tényállás C./ fejezetében rögzíti. Ebben az időszakban is azonban a kezdeményezés és az irányítás a Nagy Imre személye körül kialakult gócé volt, – bár főként 25.-e után – a Deák-téri gócban, különösen Szilágyi Józsefben, meg volt a hajlandóság, hogy az események kifejlődését meggyorsítandó – magához ragadja a kezdeményezést. A Népbírósági Tanács utal e tekintetben Szilágyi József bűnügyében hozott ítéletnek az „angyalföldi munkásküldött-

ség"-re és október 30.-án Szilágyi Józsefnek Nagy Imrénél történt „jelentkezésére" vonatkozó ténymegállapításaira.

Ezen időszak első szakaszában – október 23–25.-e között – előző politikai plattformjukhoz, határozatukhoz való ragaszkodás az időközben elhunyt Losonczy Géza, Donáth Ferenc II. r. és Jánossi Ferenc VII. r. vádlott magatartásában fejeződött ki a legnyíltabban. Azonban – éppen a központi irányítás és kezdeményezés hatása képpen – október 25.-e és 27.-e között felzárkózott a szervezetnek 3 gócban tömörült tagsága és egyrészt Losonczy Gézának és Donáth Ferencnek a Párt forumok előtti személyes fellépésével, másrészt Jánossi Ferenc VII. r. vádlott szervezésében különböző elnevezés és fedőnév alatt Nagy Imre I. r. vádlottnál jelentkező küldöttségek útján követelték az MDP. Vezetőségétől, hogy változtassa meg álláspontját az események értékelését illetően, teljesítve követeléseit álljon a „forradalom" élére, támaszkodjon a „felkelők" fegyveres erejére, mondja meg nyíltan, hogy az ő politikai plattformjukkal ért egyet. Ezek közül a küldöttségek közül kiemelkedik az a fentebb már említett ú.n. „angyalföldi munkásküldöttség", ahol a szervezkedés tagjai (Szilágyi József, Gimes Miklós, stb.) Nagy Imrét elveik melletti kiállásra késztették és felvetették a Párttal való nyílt demonstratív szakítás gondolatát.

b./ 1956. okt. 28.-án, amikor a szervezkedésnek ez a koncentrált, szervezett akciója az MDP. vezetőségét kompromisszumra késztette – az egyetem helyiségeibe összehívták a „Petőfi-kör" tagjait, a volt népi kollégistákat, írókat, általában azokat, akik a szervezkedés és illetve mozgalom tagjai, hívei, szimpatizánsai voltak és megalakították a „Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságát" (továbbiakban MÉFB). E „Bizottság" megalakulásakor közzétett „Kiáltvány"-on (nyomozati iratok 37. kötet 198. old.) olyan híveiket szerepeltették aláírókként, mely nem az írásmű létrehozóinak összetételét jellemezte, hanem a MÉFB-et a különböző értelmiségi munkahelyek, tömegszervezetek, stb. (Egyetemi Forradalmi Bizottság, Írószövetség, Újságíró Szövetség, Képzőművészek Szövetsége, Zeneművészek Szövetsége, egyetem tanárikara, volt Nékoszisták, Petőfi-kör, Mefesz, stb.) „forradalmi bizottságainak" csúcsszerveként tüntette fel. A MÉFB. azonban nem ezekkel a szervekkel foglalkozott, hanem arról vitatkoztak, hogy ha az MDP. feloszlik milyen új pártot, vagy mozgalmat hozzanak létre helyébe, előkészítették Nagy Imrének Dudás Józseffel folytatott tárgyalását, Mindszenthy József felé is közvetítőként igyekeztek hasznosítani magukat, az ő nevükben kezdeményezték az Országos Nemzeti Bizottság felállítását, mely azután diákokat küldött ki a vidék „felrázására". A Nagy Imre-féle szervezkedés, valamint mozgalom ezek a tagjai az adott helyzetet ugyanis úgy értékelték, hogy bár sikerült nekik az MDP. vezetőséget kompromisszumra bírni, mégis a „baloldali restauráció veszélye"megnövekedett: a fegyveres harcok időbeni széthúzódása, a parasztság passzivitása következtében a „forradalom" ellaposodásától és a proletárdiktatúrát védő erők felülkerekedésétől kell tartaniok. (Márkus István tanú tárgyalási vallomása).

Ezt fejtette ki október 29.-én az itt összegyűltek előtt Losonczy Géza is, ez motiválta őket a „Kiáltvány"-ban foglaltaknak a „Kormány-nyilatkozattal" egyidejű közzétételére.

A „Kormány-nyilatkozat", melynek alapjául szolgáló tézisek kidolgozására Nagy Imre a szervezkedés valamennyi jelentősebb tagját (Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Déry Tibor, Haraszti Sándor, stb.) összehívta és ott a Deák-téri gócon Gimes Miklós III. r. vádlott által szövegezett tervezetet is figyelembevéve fogalmazták meg – ugyanis még mindig nem elégítette ki a szervezet tagjait abban a formában, ahogy azt a Párt fórumokon és a Nagy Imre kormány egyetlen minisztertanácsán elfogadták: ahogyan Nagy Imre a rádióban felolvasni készült. Ez a nyilatkozat ugyanis – a szervezkedés álláspontjával szemben – nem jelentette be az „ÁVH" feloszlatását" (miként azt a „Kiáltvány" valótlanul állítja), hanem a rend helyreállítása után felállítandó egységes új államrendőrség megszervezésének tervével kapcsolatban tesz csupán említést az ÁVH. feloszlatásáról, ugyan úgy, mint nem jelentette be a szovjet csapatok kivonását (ezt is állítja a „Kiáltvány"), hanem azt jelenti be, hogy erről tárgyalásokat fog kezdeményezni. A leglényegesebb ellentét a két álláspont és a két nyilatkozat között az ú.n. „nemzetőrség" kérdésében mutatkozott. Ezzel kapcsolatban a kormány-nyilatkozat felhívta „mindazokat, akik fegyvert fogtak, hogy tartózkodjanak minden harci cselekménytől, és fegyvereiket haladéktalanul szolgáltassák be. – A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakul az új karhatalom a honvédség és rendőrség alakulataiból, valamint a munkásság és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból."

A kormány-nyilatkozat e kitételének autentikus magyarázatát az az egyidejűleg kiadott belügyminiszteri utasítás szolgálja, (Kopácsi Sándor vallomása) mely szerint az egyes karhatalmi alakulatokhoz 75 %-ban olyan nagyüzemi munkásokat kell bevonni, akik fegyvert ragadtak a pártházak, stb. védelmében, míg a fennmaradó 25 % az ifjúság köréből toborozandó. A kormány ezen intézkedésének való értelme tehát az volt, hogy minden egyes karhatalmi egységnél biztosítani kell a nagyüzemi munkásság kommunista befolyását és módot kell adni az ifjúságnak is, hogy ezen befolyás alatt közreműködjön az államrend védelmében és a közbiztonság helyreállításában. Nagy Imre maga is hivatkozott a tárgyaláson arra, hogy erről tárgyaltak a Belügyminiszterrel és más illetékes személyekkel.

Ezzel szemben a MÉFB. „Kiáltványa" felhívja Nagy Imre híveit: Petőfi-kör tagjait, NÉKOSZ-istákat, stb., valamint „minden hős felkelőt", „minden fegyveres csoportot", hogy a „forradalom vívmányainak megőrzésére" hozzák létre ezt a fegyveres szervezetet. A „Kiáltvány" egész tartalmának figyelembevételével arra kellett következtetni, hogy e „vívmány" az értelmiség által vezetendő a „munkástanácsokra" és „forradalmi bizottságokra" épülő „független", „semleges", „demokratikus", „osztályok feletti" állam lenne magánkereskedelemmel, szabad versennyel és korlátlan (!) szólásszabadsággal. Ez a politikai kon-

cepció a dolog természetéből kifolyóan megegyezik Nagy Imre 1955. végén, 1956. elején írásba foglalt elgondolásával (tényállás A./ fejezet 2. pont).
c./ Ezzel az államellenes szervezkedések konspirációs gyakorlatában sem mindennapi ténnyel egyidejűleg – amikor ugyanis a szervezkedés vezetőjének rádióban elhangzott nyilatkozatával szemben a szervezkedés fedőszervének kiáltványában ugyancsak nyilvánosan nyomban úgy fejezik ki a szervezkedés tagjai elégedetlenségüket, hogy a legnagyobb nyilvánosság előtt elhangzott rádió nyilatkozatba magyarázzák bele („…mint a rádióból már hallottátok…"), amit szerettek volna hallani – ezzel egyidejűleg példátlan sajtókampányt kezdettek a „jövendő Nagy Imre" népszerűsítésére, a Párt és az államrendhez továbbra is hű erők rágalmazására. Ennek is a MÉFB. kiáltvány adta meg az alaphangját: „Hiába mesterkedett körömszakadtáig Gerő Ernő bűnös klikkje, hiába próbálta meg elszigetelni a forradalmi tömegtől Nagy Imrét… Egyszer s mindenkorra véget ért hazánkban az a szégyenletes korszak, melyben egy néptől idegen bűnszövetkezet bitorolhatta a hatalmat és tarthatta rettegésben az igaz hazafiakat…"
Ugyanez a lényege Lőcsei Pál: „Nyílt levél Nagy Imréhez", Tardos Tibor: „Imre bácsi mellett vagyunk", a Forradalmi Diákbizottság: „Nagy Imrében bizalmunk" dokumentumoknak (nyomozati iratok 37. kötet 198. oldal), valamint Kopácsi Sándor VI. r. vádlott interjújának, Zelk Zoltán: „Kik ülnek a gépfegyverek mögött" c. cikkének.
Mindezek közös jellemvonása, hogy a szervezkedés tagjai hamis tanúvallomást tesznek arról, hogy Nagy Imre „az ÁVH. foglya" volt eddig, „kényszerítették" nyilatkozatai megtételére, Kopácsi Sándor pedig elmeséli „kiszabadításának" hőstörténetét is. (Nyomozati iratok 32. kötet 107–108. oldal.) Azt állítják, hogy Nagy Imre „fogsága" alatt „hősi" küzdelmet vívott eszményeik megvalósításáért, győzött és most amikor teljesíteni fogja kívánságaikat, „a jövendő Nagy Imrébe" mindannyioknak törhetetlen a bizalmuk.
Október 30.-án a Köztársaság-téri vérfürdő napján, este 1/2 7 és 7 óra között, azután a rádió „hivatalos közlemény"-ként is beolvasta, hogy „a történelem színe előtt felelősségünk teljes tudatában jelentjük ki, hogy Nagy Imre, a minisztertanács elnöke, a szovjet csapatok Budapestre hívásáról és a statárium kihirdetéséről nem tudott… E rendeleteken nincs rajta Nagy Imre kézjegye.
d./ A „jövendő" Nagy Imrébe nem is csalódtak hívei: a minisztertanácsot többé össze sem hívta, a legdöntőbb kormányzati elhatározásoknál sem hallgatta meg. De ugyan így figyelmen kívül hagyta a minisztertanács által már jóváhagyott kormánynyilatkozatnak a teendő intézkedésekre vonatkozó enunciációit is: mialatt Budapesten és szerte az országban a bűnözőket ezerszám engedték ki a börtönökből, a nyílt utcákon mindenki szeme láttára embervadászatok folytak, a kommunistákat, demokratákat, a proletárdiktatúrához hű hazafiakat gyilkolták, lábuknál fogva akasztották az utcák, terek fáira, holttestüket meggyalázták, megkínozott élő embereket lábuknál fogva teherautó után kötve hurcolták végig Miskolc utcáin, 3.000 foglyul ejtett hazafi élete volt az ellen-

forradalmár banditák kezében, – viszont Nagy Imre I. r. vádlott és szervezkedésének többi tagjai e „hős felkelőkből", ezekből a „fegyveres csoportok tagjaiból" gyakorlatilag megkezdte „nemzetőrségének" szervezését és felfegyverzését (egyedül a Budapesti Főkapitányságon Nagy Imre I. r. vádlott utasítására Kopácsi Sándor VI. r. vádlott több mint 20.000 fegyvert szolgáltatott ki az ellenforradalmároknak), hogy erre a fegyveres erőre támaszkodva semlegesítse azokat az erőket, elsősorban pedig azt a testvéri segítséget, mely még megmenthette az országot, hogy az 1919-es gyalázat, a véres fehérterror tovább ne ismétlődjön. Ennek a „nemzetőrségnek" valódi jellegét Szilágyi József fejezte ki legnyíltabban és legpregnánsabban november 2.-án ismerősei előtt, amikor kijelentette, hogy ő is tud arról, hogy a „nemzetőrségben" huligánok, a nép esküdt ellenségei, fasiszták is benne vannak, de az ő véleménye szerint egyelőre a „főveszély" az „orosz veszély", mert közelednek az orosz páncélos „hordák", és ezek ellen kell harcolni, összefogni mindenkivel. (Szilágyi József bűnügyében hozott ítélet.)

Ezért tárgyalt Nagy Imre, a minisztertanács elnöke az általa is gazembernek ismert Iván Kováccsal, Pongráczékkal, stb., adatott ki közös kommünikét október 30.-án este, a Köztársaság téri vérfürdő estéjén a gyilkos bandák egyik legelvetemültebbjével, Dudás Józsefékkel „sikeres" tárgyalásairól, ezért nevezte ki a „nemzetőrség" parancsnokául Király Bélát, akinek magatartása benne sem sok kétséget ébresztett, (Kopácsi Sándor és Maléter Pál vallomása) és ez a magyarázata annak a ténynek, hogy ugyancsak október 30.-án a Köztársaság téri vérfürdő napjának estéjén a kormány-nyilatkozattal ellentétben, de a MÉFB. kiáltvány értelmében, Nagy Imre I. r. vádlott, saját aláírásával, írásban arra ad Király Bélának utasítást, hogy a „Forradalmi Karhatalmi Bizottságot", a „nemzetőrség" vezérkarát összetételének megfelelően elsősorban „a forradalmi harcokban résztvettek megbízottjaiból, stb." állítsa össze. (Nyomozati iratok VIII. kötet 53. oldal.)

e./ Nagy Imre I. r. vádlott, mint a minisztertanács elnöke, megbízott külügyminiszter az egyik ENSZ-hez küldött táviratában (Nyomozati iratok VIII. kötet 45. oldal.) a következőket közölte: „A Magyar Népköztársaság Kormánya ezennel megerősíti, hogy minden távirat, levél és üzenet, valamint a bennük foglalt tájékoztatás, amelyet most és a jövőben Exelenciádnak küldtünk, az egész magyar kormány hivatalos álláspontját fejezi ki", és tiltakozását jelentette be az ellen, hogy a kormány nevében küldött nyilatkozatai nem a kormány valamennyi tagjának egységes álláspontját tükrözné. Ezzel szemben tényként kellett megállapítani, hogy 1956. október 28.-a után Nagy Imre a törvényesen kinevezett kormányát teljesen fumigálta, egyetlen kérdésben minisztertanácsot nem tartott, a minisztereit olyan hivatalvezetőknek tekintette, akiknek a kormányzásban nem lehet beleszólásuk, sőt még olyan kérdésekben sem hallgatta meg őket, hogy a tárcájukhoz kit kíván elsőhelyettesükül kinevezni, ellenben azzal, hogy a miniszterek beosztottjaival a miniszterük leváltásáról tárgyalt – lejáratta őket.

Így nevezte ki Maléter Pál V. r. vádlottat, miután az ellenforradalmárok oldalára nyíltan átállt, a honvédelmi miniszter I. helyettesévé, Kopácsi Sándorral – amikor még volt belügyminisztere november 1.-én – tárgyalt arról, hogy kinevezi belügyminiszternek és saját beismerése szerint is a belügyminiszter meghallgatása, sőt előzetes tájékoztatása nélkül adta ki október 30.-án a nemzetőrség felállításáról az általa is tudott belügyminiszteri rendelkezéssel ellentétes nyilatkozatát.

A törvényes kormány helyett „koalíciós" alapon az Alkotmányban ismeretlen „kabinet" elnevezésű kormányzószervet hozott létre, melyben előbb öten, később koalíciós alapon egyre több személyt – az Elnöki Tanács jogkörét kisajátítva – „kooptált". Felhatalmazást még csak a minisztertanácstól vagy az Elnöki Tanácstól sem kérve minden kormányzati kérdést ezen magántestületben döntöttek el, majd kiterjesztve jogkörét a minisztertanács, az Elnöki Tanács, az országgyűlés helyett is eljárt, sőt végül a bírói jurisdikciót is e magántestület magához ragadta: ez a „kabinet" határozta el és hajtotta végre, hogy a „felkelők részéről" (nyomozati iratok VIII. kötet 132. old.) Maléter Pál legyen a honvédelmi miniszter, a kormány átalakítását, a varsói szerződés felmondását, a semlegesség kinyilvánítását, Mindszenthy „rehabilitálását", ez küldözgette a sürgönyöket az ENSZ-hez, hogy a nagyhatalmak „garantálják" a kinyilvánított semlegességet.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa egyrészt I. r. vádlott előadásával egyezően tényként megállapította, hogy az a hivatalos közlemény, amiszerint az Elnöki Tanács saját kérésükre a minisztertanács addigi tagjait felmentette és azokat a személyeket, akik akkor már a kabinet üléseken résztvettek, kinevezte – szemenszedett hazugság volt, és egy szó szem volt igaz belőle. Másrészt, I. r. vádlott tagadásával szemben megállapította, hogy ez a körülmény teljes összhangban van a november 2.-i kabinet ülés döntéseivel. Egyben e vádlott tagadásával szemben ezen ülésről felvett jegyzőkönyv tartalmi valódiságát, melyet éppen az akkori rádió közlemények, valamint Balogh Józsefné tanúvallomása támaszt alá – a Népbírósági Tanács elfogadta.

A Népbírósági Tanács tényként megállapította azt is, hogy az időközben elhunyt Losonczy Géza a szervezkedés egyik vezetője ennek az államhatalmat bitorló magántársaságnak tagja, a szervezkedés egy másik tagja útján Jugoszlávia budapesti nagykövetségének tagjaival konspiratív kapcsolatot tartott fenn – tanácsokat fogadott el és adatokat szolgáltatott ki.

Tehát Nagy Imre és szervezkedésének vezérkara erre a „kabinetre" támaszkodva a fehérterror vasfüggönye mögött hihetetlen gyors ütemben valósította meg azt a politikai koncepcióját, melyet már 1955. végén, 1956. elején írásban lefektetett, és melyet hívei terjesztettek:

A népi demokráciával szembenálló erők gombamódra burjánzó pártjaival (napok alatt 70 különböző reakciós, fasiszta, ellenforradalmi párt és szervezet jelentette be a „kabinetnek" működését), a gyilkos ellenforradalmi banditákkal, az osztályellenség által megszállt „forradalmi", „nemzeti", „munkás", stb.

„bizottmányokkal", „bizottságokkal", szovjetellenes szövetségben felszámolta a munkásosztály uralmát, a proletárdiktatúrát, az országot és népünket olyan mélypontra vezette, ahol nemcsak minden becsületes ember élete, de a világbéke is kérdésessé vált és csupán a magyar nép leghűségesebb kommunista fiainak helytállása menthette meg az országot. Ezek a Szovjetunió testvéri, proletárinternacionalista segítségére támaszkodva kisöpörték ezt az ellenforradalmi maffiát, felszámolták a nyílt haza és osztályárulásukat.

Ekkor Nagy Imre I. r. vádlott rádió szózatban tiltakozott a rend helyreállítása ellen: „Itt Nagy Imre beszél, a magyar minisztertanács elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a törvényes kormányt megdöntsék – támadást intéztek az ország fővárosa ellen! Csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van!"

Amikor Nagy Imre I. r. vádlott e proklamációját elmondta, mint már fentebb a Népbírósági Tanács leszögezte „törvényes kormány" nemcsak de facto nem működött, de sajtó irodája fentebb már hivatkozott közleménye szerint az államhatalmat bitorló „kabinet" meg is szüntette. De ez az államhatalmat bitorló testület sem volt a „helyén": Nagy Imre és szervezkedése vezérkarának többsége a jugoszláv nagykövet felszólítására bevonult a követség területenkívüliséget élvező helyiségeibe.

3./ A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tényként rögzíti, hogy ez a jugoszláv követség épületeibe menekült társaság nem nyugodott bele, hogy az ország színe előtt lelepleződvén nem sikerült céljait megvalósítani, de visszaélve a követségek épületeinek biztosított mentességekkel, az államrend helyreállítása és a közbiztonság megteremtése ellen tovább konspirált: az ott levők egyrészét magát az „MSZMP. Intézőbizottságának" nyilvánítva tárgyalásokba, illetve érintkezésbe bocsájtkoztak

a./ a jugoszláv állam vezetőivel, azok képviselőivel, Magyarország belügyeinek olyan kérdéseibe, aminek baráti viszonyban élő államok között sincs helye (nyomozati iratok VII. kötet 360–379. oldalig),

b./ a „koalíciós partnereik"-kel (a volt kisgazda párt legreakciósabb vezetőivel), hogy szökjenek külföldre, és így módjuk legyen külföldön együttműködniök a magyar népi demokrácia ellen, (Pártai Tivadar tárgyaláson tett vallomása)

c./ közvetett úton a „Szabad Európával", hogy vendéglátóikat is kijátszva tájékoztathassák a „világ közvéleményét" (Szántó Zoltán, Fazekas György tanúvallomása),

d./ híveikkel, a szervezkedésnek a követségen kívül maradt tagjaival a proletárdiktatúra helyreállítása és a konszolidáció megakadályozására teendő lépésekről.

Így november 10.-e körül körkérdést intéztek, többek között a követségen tartózkodó Tánczos Gábor útján Nagy Balázshoz, hogy mi a véleményük a mozgalmuk további sorsát illetően, helyeslik-e, ha az MSZMP-n belül folytatják aknamunkájukat, vagy külön pártot kellene alakítaniok, illetőleg Párt- vagy „népfront"-szerű mozgalom felel meg az elképzeléseiknek. Ennek az üzenet-

nek ösztökélő hatása volt a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" november 13.-án történt megalakításában. E szervezkedés adta azután ki az „Október 23." c. szennylapot. (Ádám György, Bohó Róbert, Tánczos Gábor tanúvallomása.)

C./

Az államellenes szervezkedés fent írt keretei között e bűnper vádlottainak egyéni tevékenysége és felelőssége tekintetében a Népbírósági Tanács a következő tényeket állapította meg:

1./ A 62 éves szegényparaszti származású Nagy Imre I. r. vádlott a közgazdasági tudományok doktora, akadémikus, egyetemi tanár, volt miniszterelnök – az első világháború előtt egy kisiparosnál a géplakatos szakmát tanulta ki, majd felsőkereskedelmi iskolát végzett, frontszolgálatot teljesített, az orosz fronton hadifogságba került és itt, 1917. óta vett részt a vöröshadsereg szibériai harcaiban és a baloldali mozgalmakban, 1918. júliusában belépett a SZKP-ba. 1921-ben hazajött Kaposvárra, résztvett a Vági-féle MSZMP. tevékenységében, majd a Párt utasítására elhagyta az országot, a Szovjetunióban élt emigrációban, ott agrárkérdésekkel foglalkozott, egy ideig a Lenin iskola magyar osztályának vezetője volt, majd dolgozott a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában is, 1939-től pedig a Rádió Magyar Osztályának volt a vezetője. A II. világháborúban önként jelentkezett katonának, majd 1942-ben visszavezényelték a Rádió Magyar Osztályára. – Felszabadulás után földművelésügyi-, rövid ideig belügyminiszter volt, – utána a Pártközpontban dolgozott, 1947. után a Parlament elnöke lett, egyidejűleg fő foglalkozása egyetemi tanárság volt. 1951. végén élelmezésügyi, majd begyűjtési miniszter, miniszterelnök-helyettes, 1953. júniusában miniszterelnök lett. A fentebb ismertetett nézeteltérések miatt a MDP. 1955. áprilisi központi vezetőségi határozata megfosztotta minden funkciójától, majd 1955. december 5.-én a Pártból is kizárták.
E vádlott – amikor azt észlelte funkcióitól való megfosztása után, hogy a fentebb meghatározott kör személye körül tömörül – eredménytelenül kezdeményezte ennek a körnek, mint „pártellenzéknek" szervezett kollektív fellépését (aláírásgyűjtés kizárásának megakadályozására), majd nem sokkal később, amikor e kör tagjai azt kezdeményezték, hogy a kulturális terület dolgozói kollektíven lépjenek fel a terület problémáit illetően a Párt politikája ellen (írói memorandum) – kifogásolta, hogy a szakkérdések mellett a Párt általános politikáját, gazdaságpolitikáját, stb. nem vonták be a támadás körébe, helytelenítette, hogy egyesek – e kollektív fellépés helytelenségét belátva – visszavonták aláírásukat.
Egyidejűleg – ekkor történt egyébként a Pártból való kizárása is – írásban lefektette politikai „plattformját" (tényállás A./ fejezet 2. pont) és azt „hívei" között terjesztette. – Utasítására Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, Jánossi Ferenc illegális kapcsolatot hoztak létre Georgievics Jugoszlávia budapesti követségének első titkárával és ezeket az írásműveit, melyek létezését a MDP.

Központi Vezetősége előtt mélyen eltitkolta – kiküldte a jugoszláv vezetőknek. Tudtával és egyetértésével „közvetlen környezete" (Losonczy Géza, Haraszti Sándor, Kardos László, stb.) különböző társadalmi szervezetekben (Írószövetség, Újságíró Szövetség, Petőfi-kör, TTIT.) szervezték a velük egyetértőket támadásra a népi államunk ellen, az írásban lefektetett plattform elveinek terjesztésére. Ezek megfelelő instruálását – ahol szükség volt maga I. r. vádlott végezte. (Pl. Déry felszólalásánál üzenete, Szilágyi tervezett felszólalásának kijavítása, stb.) Ellenezte, hogy ahol nem célszerű konspiratív módszereket alkalmazzanak. Utólag tudomásulvette, hogy Losonczy és Haraszti Kéthly Annával tárgyalt a jobboldali szociáldemokratákkal való együttműködés lehetőségéről. Nem nyert viszont bizonyítást, hogy Erdei Istvánnal 1956-ban lakásán lefolytatott beszélgetése ilyen jellegű tárgyalás lett volna. Tudomásulvette, hogy a perben vádlottként nem szereplő személy bizonyos pozíciók elnyerésének kilátásba helyezéséért október 22.-én megkezdte lényegében kormányprogramjának kidolgozását és hogy vállalkozott arra is, hogy a MDP. Központi Vezetősége elé terjeszti ezt, valamint a személyi változásokra vonatkozó javaslatot.

Résztvett október 23.-án délelőtt azon az illegális megbeszélésen, melyen „útmutatásokat" adtak a tüntetés szervezéséhez Tánczos Gáboron keresztül a Petőfi-kör vezetőségének, valamint az „esedékes változások" taktikai lebonyolításáról hoztak határozatot.

A vádlott e korszakbeli magatartását illetően a Népbírósági Tanács külön gonddal vizsgálta azt a védekezését, hogy ő mérséklően hatott volna társaira és fékezni igyekezett őket.

E vonatkozásban a Népbírósági Tanács mindenek előtt utal a tényállás B./ fejezet 1. a./ pontjában megállapított és e védekezését megcáfoló tényre: 1956. nyarán éppen ő volt az, aki az ott megnevezetteknél követelte, hogy támadásaik ne torpanjanak meg, de ellenkezőleg fokozzák és tegyék koncentráltabbá azokat. Utal a tényállás A./ fejezet 5. pontjában megállapított tényekre és ténybeli következtetésekre és az ott rögzítettek alapján tényként nem állapíthatta meg vádlott javára, hogy ő a limine elvetette volna a konspiratív módszerek alkalmazását.

Utal a tényállás A./ fejezet 3. pontjában Déry Tibor Petőfi-köri felszólalásával kapcsolatban megállapított tényekre. E vonatkozásban arra a ténybeli következtetésre jutott a Népbírósági Tanács, hogy köztük ez a taktikai véleménykülönbség nem jelenti azt, hogy Nagy Imre I. r. vádlott álláspontja lett volna a „mérsékeltebb" irányzat. Utal továbbá a Népbírósági Tanács a tényállás B./ fejezet 1. f./ pontjában foglalt arra a ténymegállapításra, hogy amikor Szilágyi József 1956. október 23-án éjjel telefonon beszámolt Nagy Imrének Műegyetemi „szerepléséről", Nagy Imre I. r. vádlott helytelenítette, ahogy Szilágyi József vallotta saját tárgyalásán „Nagy Imre megmosta a fejét", mert a köztük fennálló kapcsolatra is hivatkozással uszított a tüntetés érdekében. Ehhez hozzá kell fűzni, hogy a Népbírósági Tanács Nagy Imre I. r. vádlott meg nem cáfolt

védekezése alapján tényként elfogadta, hogy ugyanezen az éjszakán a Műegyetemről küldöttségileg felkeresték, felkérték, hogy menjen ki hozzájuk, beszéljen az összegyűlt tömeghez, csendesítse le őket, akadályozza meg a tüntetést, de ő e kérést elhárította magától.

Viszont összevetve e tényeket a tényállás B./ fejezet 1. g./ pontjában megállapított azzal a ténnyel, hogy másnap reggel a „vezérkar" – I. r. vádlott aggályait legyőzve és közreműködésével – viszont Tánczos Gáboron keresztül a Petőfi-kör vezetőségének „útmutatásokat" adott a tüntetés szervezésére, ismét csupán arra a ténybeli következtetésre lehetett jutni, hogy e magatartásbeli eltérés is taktikai jellegű volt: I. r. vádlott sokkal óvatosabban és körültekintőbben tört az általa meghatározott államellenes célok felé, mint néhány társa, figyelme arra kiterjedt, hogy az államellenes magatartása nyomait lehetőleg eltüntesse.

E vádlott védekezésében arra is hivatkozott, hogy október 23.-a után vádlott társaival és „elvbarátai"-val ellentétben tevékenységében nem igazodott az október 23-án elfogadott határozatukhoz (tényállás B./ fejezet 1. g./ pont), hanem teljes mértékben alárendelte magát a MDP. vezetőszervei határozatának, a cselekményeiért, magatartásáért tehát nem ő, hanem azok a felelősek, akik e határozatokat hozták.

A Népbírósági Tanács e vonatkozásban is vizsgálva a tényeket a következőket rögzíti:

Nagy Imre I. r. vádlott valóban 1956. október 23.-án mindaddig lakásán tartózkodott és minden nyilvános fellépéstől elzárkózott, míg a MDP. Vezetősége részéről erre fel nem szólították. Ekkor – társai kíséretében – a Parlamentbe ment, ott a téren összegyűlt tömeg előtt megnyugtató jellegű beszédet tartott (amiért lehurrogták), majd ugyancsak a MDP. vezetőségének a felkérésére megjelent annak központi székházában, ott jelen volt, amikor az ellenforradalom fegyveres leverésére vonatkozó intézkedéseket – köztük a szovjet csapatok segítségül kérését – elhatározták és ennek során olyan passzív magatartást tanúsított, melyből a határozat meghozatalában résztvevő többiek mégcsak nem is sejthették, hogy azzal Nagy Imre I. r. vádlott nem ért egyet. Ezt követően minden feltétel, észrevétel nélkül elfogadta miniszterelnökké történt jelölését, MDP. vezető szerveibe való kooptálását, általában passzívan viselkedett, véleményét nem nyilvánította a meghozni szándékozó intézkedésekről, sőt voltak olyan kijelentései és megnyilvánulásai, amelyekből csak arra lehetett következtetni, mintha a Központi Vezetőség által az eseményeknek akkor adott értékelésével és az ebből folyó intézkedésekkel (szovjet csapatok segítségül kérése, statárium – melyet ő írt alá, kijárási tilalom, az ellenforradalmi gócok katonai megsemmisítése, stb.) teljes mértékben egyetértene. Maga a vádlott vallotta, hogy a rádió azon életben maradt védői, akik az ostrom után a Központi Vezetőségnél jelentkeztek – nyilvánosan magához ölelte és hősöknek nevezte.

Nagy Imre I. r. vádlott még 1956. október 25-én is a rádióban az ország nyilvánossága előtt kijelentette, hogy kisszámú ellenforradalmár, felbujtó, népköztár-

saságunk rendje ellen fegyveres támadást indított… A szovjet csapatoknak … a harcokban való beavatkozását a szocialista rendünk létérdeke tette szükségessé". (Nyomozati iratok VIII. kötet 11–12. oldala.)

A Népbírósági Tanács azonban tényként meg kellett, hogy állapítsa, hogy eközben és ezzel egyidejűleg Nagy Imre I. r. vádlott a szóban forgó intézkedések végrehajtását akadályozta: ellenforradalmi gócok felszámolásának biztosítására 1956. október 24.-re elrendelt kijárási tilalmat – Jánossi Ferenc VII. r. vádlott tanácsára – feloldotta, mert „miniszterelnöksége nem kezdődhet kijárási tilalom bevezetésével", – a Corvin-közi ellenforradalmi góc felszámolására október 26.-ra tervezett katonai intézkedések végrehajtása ellen bejelentette tiltakozását, stb. (Kovács István tanúvallomása.)

Azt is meg kellett állapítani, hogy ebben az időben rendkívül sok küldöttség kereste fel, melyeket lehetőleg mindet személyesen fogadta, s csak, mint jellemzőt jegyzi meg a Népbírósági Tanács, hogy még a honvéd nyomdát elfoglaló, magát „ellenkormánynak" nevező, kirívóan huligán elemekből álló küldöttségnek is büntetlenséget ígért és szabad elvonulásuk érdekében kitolta a kijárási tilalom kezdő időpontját. (Virág János tanúvallomása.)

Azt is meg kellett tényként állapítani, hogy Nagy Imre által a Központi Vezetőség nevében fogadott küldöttségek egy része nem spontán jelentkeztek, ezeket Nagy Imre I. r. vádlott azok a társai tájékoztatták a MDP. vezetőségénél történtekről, a tervezett intézkedésekről, stb., akik közvetlen munkatársaként mellette „működtek" és Nagy Imrétől kapták értesüléseiket, sőt az október 26.-i íróküldöttséget Nagy Imre I. r. vádlott előzetes tudtával Jánossi Ferenc VII. r. vádlott szervezte és időzítette, értük, valamint a velük együtt fogadott „diákküldöttségért" (amelyben diák nem igen volt) páncélautót küldtek. Október 25.-én az Írószövetségbeli híveitől a miniszteri tárcákra olyan személyi javaslatokat kértek, ami alapvetően ellentmondott a kormány olyan összetételének, amiről a Pártközpontban tárgyalt.

Ezeknek a küldöttségeknek már eleve velük konzultált és általuk ismert álláspontját Nagy Imre I. r. vádlott a MDP. vezetősége felé, mint „közvéleményt" csolmácsolta. Bizonyítást nyert, hogy már ekkor e küldöttségek előtt Nagy Imre I. r. vádlott egyre nyíltabban kifejezésre juttatta, hogy velük ért egyet, letagadta, hogy ő adta ki a statáriális rendeletet, hogy egyáltalán tudott volna szovjet csapatok segítségül hívásáról, megtagadta a szolidaritást a MDP. vezetőségével a megtett intézkedésekkel kapcsolatban.

Nagy Imre I. r. vádlott magatartása, tehát ebben az időben kétértelmű volt. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa már e tények összevetéséből is arra a ténybeli következtetésre kellett, hogy jusson e magatartásbeli kétértelműség mögött, nem bizonytalanság és ingadozás, nem az államellenes céljai megvalósításában megtorpanása, hanem álnokság és kétkulacsosság rejtőzött.

E következtetés helyességét alátámasztják azok a körülmények, melyek között Nagy Imre I. r. vádlott magatartásának e kétértelműségét megszüntette, hogy ezután társaival teljes összhangban nyíltan és egyértelműen törjön azok-

nak a céloknak a megvalósítására, melyet 1955. végén, 1956. elején ő maga jelölt ki.

Ez a fordulat ugyanis magatartásában akkor állt be, amikor egyrészt meghiúsult az a reménye, hogy a MDP. vezetősége az általa javasolt személyeket jelöli a miniszteri tárcákra (Szilágyi József – belügyminiszternek, Kardos László – kultuszminiszternek, stb.). Másrészt akkor már azon társai részéről kik nem ismerték magatartásának rugóit – a bizalmatlanság egyre élesebben nyilvánult meg vele szemben.

Végül harmadrészt – és ez a leglényegesebb – ezen időpontban a csoport tagjai úgyértékelték az eseményeket, hogy az ellenforradalom időbeni széthúzódása, a parasztság „passzivitása", stb. következtében a mozgalom ellaposodásának és a proletárdiktatúrát védő erők felülkerekedésének, a „baloldali restaurációnak" veszélye megnövekedett.

Ekkor a szervezkedés tagjainak a „jövendő Nagy Imre" népszerűsítésére a Párt és az államrend védelmében legszilárdabban harcoló ÁVH. elleni hazugság hadjáratára (tényállás B./ fejezet 2. pont c. alpont) Nagy Imre I. r. vádlott tette rá a koronát, aki nemcsak nem tiltakozott „elvbarátainál" ez ellen a velejéig rothadt, tudatosan hazug uszítása ellen, de október 31.-én a Köztársaság-téri vérfürdő másnapján a parlament előtti téren összegyűlt többszázfőnyi tömeg előtt így szónokolt: „Szabadságunk és függetlenségünk első napjait éljük, eltakarítottuk az útból a nagy akadályokat. Rákosi és Gerő bandáit kisöpörtük az országból. Mérhetetlenül nagy bűnök terhelik őket"… majd kijelentette, hogy „… azt a hazugságot terjesztették, hogy én hívtam be az orosz csapatokat az országba. Ez alávaló hazugság. Az a Nagy Imre, aki a magyar szuverénitás, a magyar szabadság, a magyar függetlenség harcosa, nem hívhatta be ezeket a csapatokat." (Nyomozati iratok VIII. kötet 18-as boríték.) Az a Nagy Imre vádlott, aki így nyilatkozott akkor, amikor a pesti utcákon folyt az embervadászat, felelősségrevonásakor nem hivatkozhat arra, hogy ő tulajdonképpen a kommunistákkal értett egyet.

A Népbírósági Tanács nem fogadhatta el e vádlottnak azt a ténybelileg is valótlan védekezését sem, hogy ő mint a minisztertanács elnöke is fentebb leírt (tényállás B./ fejezet 2./ pont d./ alpontja) cselekményeit és magatartását a MDP., illetve az MSZMP. vezető szervei, továbbá a „kabinet" határozatainak végrehajtásaként követte el. (E védekezés egyéb, nem ténybeli vonatkozásaira a Népbírósági Tanács a bűnösség vizsgálatánál még visszatér.)

A Népbírósági Tanács a védekezés ténybeli vonatkozásaiban mindenekelőtt utal a hivatkozott helyen már megállapított arra a tényre, hogy annak, amit a „nemzetőrség" felállításáért a vádlott tett sem a Párton belül létrejött kompromisszumhoz, sem a kormány-nyilatkozathoz semmi köze, az tartalmilag a MÉFB. kiáltvány állásfoglalásával egyezik. Ami pedig a kormányátalakításokat, a varsói egyezmény felmondását, a semlegesség kinyilvánítását illeti, Donáth Ferenc II. r. vádlott és Szántó Zoltán tanú vallomása, Nagy Imre I. r. vádlottnak a szembesítés során tett részbeni beismerése alapján tényként meg kell állapí-

tani, hogy nevezettek éppen azért tettek szemrehányást Nagy Imrének november első napjaiban, de november 4.-e előtt, mert ő még akkor sem terjesztette a Párt vezető szervei elé e megtenni szándékolt sorsdöntő intézkedéseket, amikor Tildy Zoltán IV. r. vádlott az ú.n. „kabninet" ülésen kijelentette, hogy ő a saját pártja (a Független Kisgazdapárt) vezetőségének a megkérdezése nélkül ily kérdésben nem dönthet.

E vonatkozásban az sem téveszthette meg a Népbírósági Tanácsot, hogy Nagy Imre szinonim fogalomként kezelte a „nemzeti egységkormányt" és a „koalíciós kormányt". Ezzel a Népbírósági Tanács nem volt félrevezethető: a nemzeti egységkormány fogalma nem tartalmazza ugyanis a proletárdiktatúra államrendjéről való letérést, míg a koalíciós kormányzás fogalmilag kizárja a proletárdiktatúra létét.

Tényként kellett azt is megállapítani, ezen intézkedések közül a legdöntőbb jelentőségű, a varsói egyezmény felmondását és a semlegesség kinyilvánítását Nagy Imre és szervezkedésének vezérkara olyan előkészítés után vitték a „kabinet" ülés elé (az utcán kiragasztott plakátok bemutatásával kezdődött a „kabinet" ülés), hogy ezáltal a „kabinet tagjai" kész helyzet elé lettek állítva. (Balogh Józsefné tanúvallomásával megerősített Tildy Zoltán IV. r. vádlott védekezése.)

Ezt alátámasztja az a tény is, hogy 1956. október 31.-én amikor a „kabinetben" szó sem volt a varsói egyezmény felmondásáról, Nagy Imre a Parlament előtt összegyűlt tömeg előtt már hivatkozott beszédében bejelentette, „a varsói egyezmény reánk háruló kötelezettségeinek felmondását."

Viszont nem merült fel kellő bizonyíték arra, hogy Losonczy Gézának és a szervezkedés másik, e perben vádlottként nem szereplő tagjának a jugoszláv követség tagjaival október 23.-a és november 4.-e között folytatott konspiratív kapcsolatáról már akkor is tudott volna I. r. vádlott, mielőtt a követség épületébe menekült.

A követségen történekről viszont, mint a csoport vezetőjének, tudomása volt, az ő kifejezett kívánságának tett eleget a szervezkedés e perben vádlottként nem szereplő tagja, amikor a „Szabad Európával" érintkezésbe bocsátkozott és résztvett a körkérdések (tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpont) kiküldését elhatározó tanácskozásban is, a jugoszláv vezetőkkel pedig tulajdonképpen ő tárgyalt a csoport nevében is.

2./ A 45 éves, értelmiségi származású dr. Donáth Ferenc II. r. vádlott, jogi egyetemet végzett, 1932. óta résztvett az illegális kommunista Párt tevékenységében, közben 1940-től a „Szabad Szó"-nál mint újságíró működött. A felszabadulás után a Földbirtokrendező Tanács elnökhelyettese, majd 1948-ig földművelésügyi államtitkár volt. Ezt követően alaptalanul súlyos börtönbüntetésre ítélték, majd 1954-ben rehabilitálták, a Közgazdaságtudományi Intézetnél igazgatóhelyettes lett, s politikai tevékenységtől vissza akart vonulni. Többoldalú befolyásra, melyek közül különösen Haraszti Sándor tanúnak a kitartó befolyása érvényesült – feladta ezen álláspontját és 1956. tavaszán csatlako-

zott a már akkor kialakult Nagy Imre államellenes szervezkedéséhez, megbeszéléseiken résztvett, Nagy Imre fentebb hivatkozott tanulmányai egyrészét megismerte és utána a szervezkedés szervező és propaganda tevékenységében közreműködött: A Petőfi-kör ú.n. „közgazdasági" és „kert-Magyarország" vitáinak vezetője volt, október 23.-át közvetlenül megelőző napokban Debrecenben tartott előadást.

A Népbírósági Tanács vádlott meg nem cáfolt védekezése alapján megállapította, hogy ezeken a nyilvános szereplésein társainál lényegesen mérsékeltebb hangot használt, sőt nem is értett egyet társai uszításával, de ennek konzekvenciáit – a szervezkedéssel való szakítást – nem vonta le, sőt nem is lazította kapcsolatait. Az ú.n. „Kert Magyarország" vitán elhangzott ellenséges felszólalásokkal nem szállt szembe, az ellenséges uszítástól nem határolta el magát.

1956. nyarán a MDP. egyik akkori vezetője vele üzent Nagy Imre I. r. vádlottnak, hogy határolják el magukat azoktól a reakciós tömegektől, melyek nekik tapsolnak, mert hova tovább a reakció zászlajává válnak. Donáth Ferenc II. r. vádlott ezt az üzenetet továbbította, azonban I. r. vádlott cinikus válasza ellenére továbbra is kitartott mellette és szervezkedésük mellett.

1956. október 23.-án este – a Hajdúságból visszatérve, miután már tudomással bírt a tüntetésről – résztvett a SZÖVOSZ-ban tartott programszerkesztésről szóló értekezleten és ott vállalta, hogy e program mezőgazdasági részét kidolgozza, illetve ehhez átadott egy általa készített anyagot, melynek tartalmát a Népbírósági Tanácsnak nem volt módja megismerni.

1956. október 24.-től 26.-ig az időközben elhunyt Losonczy Gézával együtt a szervezkedésnek ők voltak azok a vezetői, akik az október 23.-án Losonczy lakásán létrejött határozat megvalósításáért legkövetkezetesebben küzdöttek: a Központi Vezetőség tagjává és titkárává kooptálta a vádlottat, valamint Losonczy Gézát is a KV. tagjának és a Politikai Bizottság póttagjának. Mindketten közös elhatározással október 24.-én funkciójukról lemondtak kifejtve, hogy a lezajlott események okát elsősorban az előző vezetés hibáiban látják, ezért elégtelennek tartják azokat a szervezeti intézkedéseket, melyeket a KV. tett, „határozott és gyökeres változtatásokat kívánnak." A vádlottal Losonczy Géza ennek fogalmazása során közölte, hogy október 23.-án erre határozat született lakásán és helytelenítette előtte Nagy Imre I. r. vádlott magatartását, aki e határozat meghozatalában résztvett s mégsem tartja magát ahhoz. Követelték fellépésük nyilvánosságra hozatalát. Lemondásuk fenntartásával résztvettek a MDP. Központi Vezetőségének október 25–26.-i ülésén, ahol a vezetésben való részvételüket további feltételek teljesítésétől tették függővé: követelték az ellenforradalomnak „demokratikus mozgalomként" való értékelését, a fegyveres felkelőknek általános amnesztiát, a szovjet csapatok Budapestről történő azonnali kivonását, a fegyveres ellenforradalmároknak a fegyveres erők kötelékébe való beolvasztását, stb. Követeléseik alátámasztására ők is hivatkoztak a Jánossi Ferenc VII. r. vádlott által szervezett „íróküldöttség"-re,

mint ami a „demokratikus" közvéleményt tükrözi. Fellépésük eredménytelen volta miatt megismételték lemondásukat, majd ellenforradalmi küldöttségekkel közölték a történteket, lemondásukat írásba foglalták (nyomozati iratok XV. kötet 11. oldal.)
Ezt követően Losonczy Gézával együtt elhagyták a pártházat, útközben II. r. vádlott könnyebb sérülést szenvedett. Ennek ellenére október 28.-án, így sérülten résztvett (bár aktívan nem folyt bele) azon a megbeszélésen, melyet Nagy Imre hívott össze, és amelyen a szervezkedés vezérkara a „kormány-nyilatkozatot" fogalmazta meg. – Ugyancsak résztvett ezt követően Losonczy Gézával együtt a MÉFB. tájékoztató értekezletén, Dudás Józseffel folytatott megbeszélésükön.
November 1.-e és 4.-e között szemrehányást tett Szántó Zoltán tanúval együtt Nagy Imrének az MSZMP. Intézőbizottsága fumigálása miatt s nem értettek egyet a varsói egyezmény ilyen formában történt felbontásával.
November 4.-én hajnalban viszont résztvett Nagy Imre rádiószózatának megfogalmazásában, majd ő is családjával együtt a jugoszláv követségre menekült, ahol a szervezkedés vezetőszervének, az ú.n. „Intézőbizottság"-nak tagja volt és résztvett a tényállás B./ fejezet 3. pontjában írt tevékenységek elhatározásában.
E vádlott arra hivatkozott, hogy a jugoszláv követségen és ezt követően ő már kezdte belátni, hogy helytelen utakon járnak és csupán azért tartott ki Nagy Imre mellett, mert őt rossz befolyás alatt álló személynek tekintette és helyes irányban akarta befolyásolni. A Népbírósági Tanács megállapította, hogy sokkal inkább I. r. Nagy Imre vádlott befolyásolta Donáth Ferencet, mint viszont.
3./ A 41 éves, értelmiségi származású Gimes Miklós a felszabadulás előtt orvosnak készült, de egyetemi tanulmányait nem fejezte be. A munkásmozgalomban 1942. óta vett részt. Felszabadulás után újságíró lett, 1955-ben a Pártból kizárták, 1956. augusztusában azután hatálytalanították a kizárási határozatot. Már 1955-ben az elsők között csatlakozott a Nagy Imre köré tömörülő csoporthoz, azok közé tartozott, akik az általuk elkövetett szektás hibákat azáltal akarták jóvátenni, hogy visszatérjünk a többpártrendszerre és a proletárdiktatúrát adjuk fel. Barátait is (Lőcsei Pál, Fazekas György, stb.) bevonta a csoportba. Nagy Imre I. r. vádlottól megkapta írásműveit és annak ismeretében résztvett a szervezkedés megbeszélésein, újságcikkeiben is („kétféle igazság", „Legyen világosság", nyomozati iratok XVIII. kötet 287–288. old.) ezeket az eszméket terjesztette. 1956. nyarán ő tett javaslatot arra, hogy a szervezkedésben, illetve mozgalomban résztvevők tevékenységének összehangolására és irányítására illegális bizottságot hozzanak létre. Mint fentebb már megállapította a Népbírósági Tanács ezt a javaslatát Nagy Imre I. r. vádlott nem fogadta el.
1956. október 22.-én résztvett a SZÖVOSZ-ban programszerkesztés céljából összehívott értekezleten és vállalta a külpolitikai rész elkészítését.

1956. október 23.-án délelőtt résztvett Losonczy Géza lakásán megtartott értekezleten, ahol a további tennivalók felett döntöttek.
Október 23.-tól 27.-ig a Szabad Nép szerkesztőségében tartózkodott és a szerkesztőbizottság vezetőinek távolléte folytán lényegében ő vezette a szerkesztőséget.– Október 27.-én a Budapesti Rendőrfőkapitányság épületébe ment ott résztvett a szervezkedés eme gócának megbeszélésein, résztvett annak elhatározásában, hogy az ú.n. „angyalföldi munkásküldöttség" keresse fel Nagy Imre I. r. vádlottat és eszméi melletti nyílt kiállásra késztesse. Tagja és egyik hangadója volt e küldöttségnek. E fellépésének eredményeként Nagy Imre I. r. vádlott már ekkor felkérte, hogy – amennyiben győzni fog álláspontjuk – társaival ő készítse el rádiónyilatkozatának tervezetét. Az éjszakát a Deák-téri Főkapitányságon töltötte, ahol előbb Jánossi Ferenc VII. r. vádlott, majd Haraszti Sándor tanú értesítette őt arról, hogy „álláspontjuk győzött". Ekkor megszövegezte az ígért tervezetet, október 28.-án reggel társaival együtt azt elvitte Nagy Imre I. r. vádlottnak, akinél a szervezkedés legjelentősebb tagjai gyűltek össze a nyilatkozat-tervezet megbeszélésére. Ezen a megbeszélésen is résztvett, tervezetének több pontja a Nagy Imre féle tervezetbe is bekerült. (Nagy Imre ezt a tervezetet jóváhagyás végett a Párt vezetőinek és a miniszertanácsnak bemutatta és az változtatásokat is eszközölt rajta, mint azt már fentebb a Népbírósági Tanács megállapította.)
1956. október 29.-én Lőcsei Pállal, Kende Péterrel és a Szabad Nép más jobboldali munkatársaival együtt létrehozták a „Magyar Szabadság" c. napilapot, melynek első számában a program adó vezércikket Gimes Miklós III. r. vádlott írta. E cikkében állástfoglal a „semleges" „népképviseleti" demokráciára való visszatérés mellett, azt állítja, hogy a „dicső forradalmunk"-ban elvétve azért jelentkeztek reakciós, népellenes, haladásellenes „törekvések" is, mert a „Rákosi, Gerő-féle klikk bűnösen visszaélt a magyar nép türelmével". Tényként állapította meg viszont a Népbírósági Tanács azt is, hogy Gimes Miklós III. r. vádlott a „Magyar Szabadság" c. lap első számának megjelenése után a szerkesztőségből kivált, mert időközben a Szabad Nép Székházát Dudás József banditái elfoglalták, ott embereket kínoztak és gyilkoltak és így III. r. vádlott nem látta biztosítottnak, hogy saját politikai koncepciója alapján viheti tovább a lapot. E kérdésben társaival nézeteltérése támadt.
Ennek ellenére politikai álláspontját és a szervezkedéshez való kapcsolatát ezután sem vette revízió alá, sőt november 4.-e után közvetlenül, amikor a vezérkarból ő maradt a követségi épületen kívül, tevékenységét maximálisan fokozta: november 6–8.-a körül e perben vádlottként szereplő személyekkel együtt Gimes Miklós III. r. vádlott által szerkesztett röpcédulát, mintegy 400 példányban sokszorosították és terjesztették. E röpcédula tartalma az volt, hogy Nagy Imre él, biztonságban van és a magyar nép úgy harcoljon, hogy ezzel a szovjet hatóságokat és kormányt Nagy Imrével való tárgyalásokra kényszerítse. November 13.-án délelőtt 11 órakor az Újságíró Szövetség, az Írószövetség helyiségében megtartott gyűlésen, délután pedig a Műszaki Egyetem,

Hess András téri központi kollégiumában vett részt egy diákgyűlésen, ahol – mind két helyen – lényegében azt fejtegette, hogy a „törvényes kormány – Nagy Imre kormánya" és amíg azt a szovjet hatóságok és kormány el nem ismeri és tárgyalásokba nem kezd Nagy Imrével, addig nem szabad a „harcot" feladni.

Az utóbbi gyűlésre Herpai Sándor hívta meg, mert az előző nap e tanú azt észlelte, hogy e diákok hajlanak a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elismerésére és a konszolidáció érdekében együtt akarnak vele működni.

Eredményes uszítása után ugyancsak Herpai Sándor tanú hívására Gimes Miklós III. r. vádlott is megjelent Bohó Róbert tanú lakásán, ahol több – e perben vádlottként nem szereplő – elvbarátunkkal a politikai helyzetet megvitatták.

E megbeszélésre vitte el az időközben külföldre szökött Nagy Balázs a jugoszláv követségen székelő „intézőbizottságnak" Tánczos Gábor tanú által közvetített üzenetét. Ezen üzenet tartalmát illetően utal a Népbírósági Tanács a tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpontjára.

Tényként rögzíti a Népbírósági Tanács, hogy a megbeszélésen résztvevők közül egyesekben az üzenettől függetlenül is felmerült, hogy „tenni kellene valamit" a konszolidáció ellen, sőt az ezzel kapcsolatos tervek megbeszélésére hívták össze a megbeszélést. A vita eredménye lényegében a következőkben foglalható össze:

Létrehozták a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" elnevezésű (a név Gimes Miklós III. r. vádlottól ered) illegális államellenes szervezkedést. Elhatározták, hogy a jelenvoltak ennek vezetőgárdájaként fognak a következőkben működni. Megbeszélték, hogy ki mely területen és körben fogja tevékenységét kifejteni, vezetőségválasztottak. A mozgalom politikai plattformjaként a MÉFB. ismert kiáltványát fogadták el azzal, hogy a változott viszonyokra tekintettel szükséges korrekciókat azon Ádám György és Gimes Miklós fogja eszközölni. (A perben nem merült fel adat arra, hogy ez megtörtént volna.) A mozgalom feladatául mindazoknak az erőknek a laza, nem szervezett szerű – „népfrontszerű" összefogását és irányítását jelölték meg, akik a november 1-i státusquo alapján állnak, vagyis szemben állnak az MSZMP-vel és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal. A befolyásolás, irányítás módjaként pedig azt határozták el, hogy a legtekintélyesebb tudósokból, írókból, művészekből újjáalakuló Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanácsot fogják felhasználni legális szervként a közvélemény megnyerésére és itt befolyásukat az irányban is érvényesítik, hogy álláspontjukat a kormány felé ez képviselje. (A per során nem nyert tisztázást, hogy e vonatkozásban mi történt.) Egyben azt is elhatározták, hogy a mozgalom illegális „szervezési" lapjaként Gimes Miklós szerkesztésében létrehozzák az „Október 23."-a címet viselő röplapot, melynek technikai előállítását és terjesztését e perben vádlottként nem szereplő személyek vállalták.

Gimes Miklós mint az „Október 23."-a c. lap szerkesztője összehívta munkahelyén újságíró elvbarátait és felszólította őket e lap szerkesztésében való köz-

reműködésre. Ennek eredményeképpen az időközben külföldre szökött Kende Péter és más e perben vádlottként nem szereplő személyek vállalkoztak a közreműködésre és Gimes Miklós III. r. vádlott szerkesztésében letartóztatásáig 4 számot, ezt követően Kende Péter szerkesztésében mintegy 6–8 számot megírtak, a november 13.-án kijelölt személyek útján 300–500 példányban sokszorosították és terjesztették. Ezen illegális szennyirat tartalmát illetően a Népbírósági Tanács azon túl, hogy utal az iratoknál elfekvő és a tárgyaláson ismertetett példányokra (nyomozati iratok XVIII. kötet 303–320-ig, 348–354. oldal) leszögezi, hogy e minősíthetetlen hangú, nívótlan, gyalázatos cikkek gyűjteményeiben olyan fasiszta hangnemben mocskolták a Pártot, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, a Szovjetuniót, a szovjet hadsereget és szólították fel a dolgozókat ellenállásra, ami még ennek a szervezkedésnek a történetében is példátlan. Ennek védhetetlenségét maga a vádlott is belátta, amikor utolsó szó jogán kijelentette, hogy „azután ami itt e perben elhangzott, nekem nem sok mondanivalóm lehet. Értelmetlen dolog lenne, ha szavakkal próbálnél hadakozni a tények ellen."

A Népbírósági Tanács tényként megállapítja, hogy Gimes Miklós III. r. vádlott 1956. november 4. és 25.-e között számos olyan megbeszélésen vett részt, melyet különböző lakásokon a Nagy Imre szervezkedés tagjai és szimpatizánsai tartottak. Ezeken a megbeszéléseken a vádlott képviselte a legintrazigensebb álláspontot. Kijelentette, hogy „ha a magyar nép nem akar szocializmust, akkor nem lehet rákényszeríntei," a marxizmus „elavult" voltát bizonygatta és társait arra igyekezett rábírni, hogy semminemű közösséget ne vállaljanak az MSZMP-vel, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal, a Pártba ne lépjenek be, felajánlott funkciókat ne fogadjanak el, stb.

4./ A 69 éves, értelmiségi származású Tildy Zoltán IV. r. vádlott eredeti foglalkozása református lelkész volt. Már a felszabadulás előtt a Független Kisgazdapárt egyik szervezője és vezetője, a felszabadulás után miniszterelnök, majd 1948-ig a köztársaság elnöki tisztét töltötte be. Köztársasági elnöksége alatt veje, Cholnoky Viktor kémkedett a köztársaság ellen, ezért halálra ítélték és kivégezték. 1948-tól 1954-ig maga a vádlott is ú.n. „házi őrizetben" volt, ezt követően nem kapcsolódott be újra a politikai életbe, 1956. október 23.-a után, amikor a Párt vezetőinek felkérésére megnyugtató jellegű rádiónyilatkozatot tett, majd a Nagy Imre kormányban államminiszter lett. Mint államminiszter a titkárságaként olyan reakciós elemekkel vette körül magát (dr. Hámori Zoltán, stb.) akik nevében intézkedtek, szélsőségesen reakciós elemeket állami funkciókba helyeztek, stb. A perben nem lehetett felderíteni, hogy ezen intézkedések közül melyekre adott a vádlott valóban megbízást, melyekről tudott előzetesen, illetve utólag, s így e vonatkozásban a Népbírósági Tanács csak azt a tényt állapította meg, hogy a szóbanforgó személyeknek lehetőséget nyújtott arra, hogy nevében ezeket az intézkedéseket megtegyék.

Maga Tildy Zoltán IV. r. vádlott is gyorsan áttekintette a politikai helyzetet, felismerte Nagy Imre és szervezkedése proletárdiktatúraellenes tendenciáját, s

minthogy ez megegyezett saját politikai felfogásával, előmozdította azt. Már október 28.-án a Parlamentben tartott megbeszélésen, majd mint a „kabinet" tagja az október 30.-i ülésen követelte az egypártrendszer felszámolását a koalíciós pártoknak a kormányzásba bevonását és aktív közreműködésével sikerült is november 2.-ra Nagy Imrének elérni, hogy ez a kormányzást bitorló magántársaság Nagy Imrén és Losonczy Gézán kívül három kisgazda, három szociáldemokrata, 2 parasztpárti tagból álljon és ezzel kiszorítsák az Elnöki Tanács által miniszternek megválasztott kommunistákat a kormányzásból. Október 30.-án rádió-nyilatkozatában is hangsúlyozta, hogy mielőbb alakítsák meg a független kisgazdapártot, mert a kormányzás munkájába be kell kapcsolódniuk. Mint jellemző tényre mutat itt rá a Népbírósági Tanács, hogy e rádió-nyilatkozat eredeti fogalmazványán (nyomozati iratok XXI. kötet 17. oldal.) Tildy Zoltán a „Népköztársaság" kifejezést „köztársaság" kifejezésre javította át, a „szocializmus" szót kihúzta, stb., oly bizonyos volt az általa előmozdított törekvések sikerében.

Tildy Zoltán IV. r. vádlott Mindszenthy József kiszabadítása, Budapestre való felhozatala és „jogaiba visszaállítása" tekintetében is igen aktívan és kezdeményezően lépett fel, résztvett a fentebb már érintett ú.n. „rehabilitációs nyilatkozat" elkészítésében, kétízben is tárgyalt Mindszenthyvel és lényegében ő tette lehetővé neki, hogy közvetlenül, minden ellenőrzés kikapcsolásával mondja el emlékezetes „szózatát".

Tényként állapította meg a Népbírósági Tanács, hogy a már fentebb említett október 30.-i rádió-nyilatkozatában önkényesen még Nagy Imrével sem beszélve meg – jelentette be Magyarország ENSZ. képviselőjének azonnali hazarendelését, november 2.-i sajtónyilatkozatában (nyomozati iratok XXI. kötet 24. oldal) kijelentette, hogy „semleges államként akarunk élni, s ezért a varsói szerződést is felmondtuk", majd egy megbeszélésen ehhez azt is hozzáfűzte, hogy ha a varsói szerződés felmondása miatt harcra kerül a sor, akkor „ellenállunk." (Pártai Tivadar tanúvallomása.) Éppen ezért az ő felelőssége vonatkozásában nem tulajdonított jelentőséget a Népbírósági Tanács annak a ténybelileg való védekezésének, hogy a varsói szerződés felmondása, semlegesség kinyilvánítása tekintetében Nagy Imréék, a „kabinetet", s benne őt is kész tények elé állították.

Ezzel szemben a Népbírósági Tanács a bűnösség alapjául szolgáló tényállásból kirekesztette azt a tényt, hogy november 3.-án telefonon Nagy Ferenccel érintkezésbe lépett. Igaz ugyan, hogy ez a telefonérintkezés létrejött, de ennek tartalma tekintetében csupán azt lehetett megállapítani, hogy Tildy Zoltán IV. r. vádlott azt közölte Nagy Ferenccel, hogy ne jöjjön haza, nincs reá szükségük, és ha segíteni akar nekik, akkor az iránt intézkedjék, hogy a „Szabad Európa Rádió" mérsékelje a hangját a Nagy Imre kormánnyal szemben.

Nagy Imre I. r., Donáth Ferenc II. r., és Tildy Zoltán IV. r. vádlott tényelőadásai között a legélesebb ellentét Nagy Imre november 4.-i „rádió szózata" előkészítése tekintetében volt. Nagy Imre I. r. vádlott mindenáron e társaira akarta

a felelősséget hárítani az általa elmondott rádió-nyilatkozatért azt állítván, hogy míg ő telefonon különböző vonatkozásokban intézkedéseket tett II. és IV. r. vádlott fogalmazta azt meg és neki még elolvasni sem volt nagyon ideje azelőtt, hogy a rádióba beolvasta. A Népbírósági Tanács vádlott tagadásával szemben nem látta bizonyítottnak, hogy Tildy Zoltán IV. r. vádlott a szövegezésben résztvett volna, viszont tényként megállapította, hogy a nyilatkozat rádión történt elhangzása után ő adott utasítást arra, hogy az ENSZ. főtitkárához továbbítsák ezt, mintahogy ő adott engedélyt Háy Gyulának arra, hogy az emlékezetes segélykérő Írószövetség-i nyilatkozatot a rádióba beolvashassa. Végül a Népbírósági Tanács tényként állapította meg azt is, hogy ez utóbbi engedély adást követően azalatt a többmint félév alatt, amíg szabadlábon volt – mitsem tett a konszolidáció és a proletárdiktatúra rendjének helyreállítása ellen.

5./ A 41 éves, Dzsentri családból származó Maléter Pál V. r. vádlott 1942-ben elvégezte a Ludovikát, mint hivatásos főhadnagy a szovjet területen felderítő szakasz parancsnoka volt, majd átállt a szovjet csapatokhoz, s ejtőernyős partizánként harcolt a szovjet csapatok oldalán. Felszabadulás óta is hivatásos tiszt, ezredes, mindvégig parancsnoki beosztásban működött, MKP., MDP. tagja volt, – kétszer nősült, első házasságából 3 kiskorú gyermeke van. A perben vele kapcsolatban nem merült fel adat arra, hogy Nagy Imre államellenes szervezkedésével 1956. október 23.-a előtt kapcsolata lett volna, sőt a per adatai szerint ebben az időben szembeállt minden államellenes irányzattal. Viszont 1956. október 25.-én a Kilián laktanya megtisztítására kapott parancs végrehajtása során megingott: tűzharc közepette érte utol annak az állítólagos parancsnak a híre, hogy kivágott címerű nemzetiszínű zászlóval – az ellenforradalom jelképével – kell a kaszárnyákat fellobogózni, ezt a felkelők előtti kapitulációként értelmezte, érintkezésbe lépett a Corvin-közi ellenforradalmi csoporttal és ezt közeledésre, tárgyalásokra alapnak találta. A Népbírósági Tanács azonban vádlott védekezésével összhangban azt is megállapítja, hogy ekkor még nem vált a zendülők vezérévé, sőt bizonyos kettősség, kétértelműség nyilvánult meg magatartásában, tárgyalásokat is folytatott a Corvin-köziekkel, egyidejűleg a Kilián laktanya megtisztítására alakulatával fegyveres akciókat is folytatott. Magatartásának e kétértelműsége, valamint bizonyos telefonbeszélgetések lehallgatása folytán széles körben elterjedt „átállásának" híre, mely ellen a vádlott ebben az időben még tiltakozott is. Amikor azután arról értesült, hogy a kormány és a Párt politikájában alapvető változás az ellenforradalmi események átértékelése várható, ezt megelőzendő, hivatalosan bejelentette a H.M. ügyeletesének, hogy többé nem hajlandó a honvédelmi miniszter parancsának engedelmeskedni, átállt egységével együtt a „felkelők", az ellenforradalmárok oldalára. Váradi tanúnak a Corvin-köziekkel fegyverletételről folytatott tárgyalásán már, mint az egyik felkelő egység parancsnoka jelent meg és terjesztett elő követeléseket. (A vádlott e tény tekintetében beismerésben volt, csupán azt vitatta, hogy bejelentése október 28.-án 13 óra 15 perc-

kor történt volna, míg a tanúvallomások (Szanati József és Szűcs Miklós tanúk, Kovács István tanú által alátámasztott vallomása) szerint ez mindenképpen a tűzszünet elrendelése előtt jóval, esetleg előző nap késő délutánján történt. A Népbírósági Tanács vádlott állításával szemben e tanúk vallomására alapította a tényállást, ugyanis 28.-án 13 óra 20 perckor már a rádió is közölte a „tűzszünetre" vonatkozó parancsot. E parancs ismeretében a honvédelmi miniszter parancsainak az engedelmesség megtagadása logikus főtől – már pedig a vádlott az – csak abban az esetben lenne elképzelhető, ha az illető nem az ellenforradalmárok oldalára kívánt volna átállni, hanem a tűzharcot kívánta volna ellenük tovább folytatni. Ezt azonban magáról a vádlott sem állítja.)
Ezt követően egyik oldalon megkezdődött a sajtóban, mint a „fegyveres felkelő erők parancsnokának", a Kilián laktanya „hős védőjének" népszerűsítése. (Pl. Magyar Honvéd november 2-i száma, nyomozati iratok XXV. kötet 92. oldal.) egyidejűleg Nagy Imre I. r. vádlott mint a „felkelők" képviselőjét előbb honvédelmi miniszter helyettesének, majd honvédelmi miniszternek „nevezte" ki. Ekkor már a sajtón keresztül is köztudottá vált Maléternek és a Corvin-közieknek a szovjet haderő elleni fegyverbarátsága olyannyira, hogy Nagy Imrét többen figyelmeztették is, hogy e kinevezést a Szovjetunió provokációnak tekintheti Maléternek a sajtó útján is publikált szovjetellenes kijelentése miatt. (:Nagy Imre I. r. és Maléter Pál V. r. vádlott egybehangzó védekezése szerint Malétert nem a „felkelők" részéről nevezték ki e tisztségekre, hanem az MSZMP javaslatára. E védekezésüket nemcsak a már hivatkozott hivatalos sajtó kommüniké, de Donáth Ferenc II. r. vádlott vallomása is megcáfolta.:)
Ugyanakkor tényként megállapítja a Népbírósági Tanács, hogy Maléter Pál V. r. vádlott, mint felkelő vezér, mint a „fegyveres felkelő erők" parancsnoka többízben hangoztatta, hogy Nagy Imre oldalán áll és az ő célkitűzéseit támogatja.
A tárgyaláson felvett bizonyítékok alapján a Népbírósági Tanács a – szembesítés során tett saját beismerését is figyelembevéve – tényként leszögezi, hogy az ellenforradalmárok oldalára átállt Maléter Pál V. r. vádlott 1956. október 30.-án a budapesti Pártbizottság ostromának napján a kora reggeli órákban a Corvin-köziektől átvette azt a foglyukat (Virág János), akit azzal gyanúsítottak, hogy a HM beépített embere és ezért attól kellett tartaniok, hogy elárulja eme aljas tervüket (a Pártház ostromát). Maléter Pál V. r. vádlott e foglyot estig a Kilián laktanya fogdájában tartotta, majd miután három személy („felkelők") jelentették neki, hogy „a parancsot végrehajtották, a Pártházban az ellenállást felszámolták" – a foglyot szabadon bocsátotta.
E tények alapján a Népbírósági Tanács arra a ténybeli következtetésre jutott, hogy Maléter Pál V. r. vádlott, mint a „fegyveres felkelő erők parancsnoka" előzetesen tudott a Pártház ostromáról, és annak „sikerét" előmozdította. E vádlott izzó szovjetellenessége nemcsak sajtónyilatkozataiban, Corvin-köziekkel kötött fegyverbarátságban jutott kifejezésre, hanem – s ezt tényként rögzíti a Népbírósági Tanács – a különböző fegyveres erőket a szovjet csapatok ellen tö-

mörítette parancsnoksága alatt, a Corvin-köziek felé írásos parancsot is adott (nyomozati iratok XXV. kötet 79. oldal) szovjet csapatok elleni támadásra, előkészületeket tett, hogy a Kilián laktanyát a „végsőkig" tartani tudja a szovjet csapatokkal szemben (Egervári László és Szűcs Miklós tanúk vallomása). – Parancsot adott hadműveleti tervek készítésére, arra az esetre, ha a szovjet csapatok nem hagyják el az országot (beismerő vallomása) és utasítást adott Mecséri tanúnak a Budapestre vezető utak eltorlaszolására (e parancsát részben végre is hajtották). Végül is odáig züllött, hogy november 1.-én Cowley angol követségi katonai attasétól, amikor ő mint a felkelők hadügyminiszter helyettesét a Kilián laktanyában meglátogatta – a szövetséges szovjet hadsereggel kapcsolatban – katonai tanácsokat fogadott el. Tényként rögzíti a Népbírósági Tanács Molnár József tanúvallomása alapján azt is, hogy e látogatás során nevezettnek engedélyt adott a vádlott arra is, hogy a kilőtt szovjet harckocsikat tanulmányozza. Erre az engedélyre azonban nevezettnek szüksége – az adott körülmények között – nem volt. Ugyanezen nap reggelén hat külföldi újságírót fogadott, akiknek benzines palackokat mutatott azzal, hogy ilyen fegyverekkel verték ki a szovjet csapatokat.

6./ A 36 éves, munkás származású, Kopácsi Sándor VI. r. vádlott 1937. óta vett részt – miként apja, anyja, egész családja is – a munkásmozgalomban, a II. világháború végén partizántevékenységet folytatott, a felszabadulás után a rendőrségen helyezkedett el, rendőr ezredes lett, utolsó beosztása a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetője volt. A Népbírósági Tanács vádlott több oldalról alátámasztott védekezésével összhangban tényként megállapította, hogy e vádlott hosszú, kitartó befolyás – az ő szavai szerint „behálózás" – után közvetlenül az 1956. október 23.-i tüntetést megelőzően jutott el a szervezkedéssel akarategységig és ennek eredményeként 1956. október 23.-án délelőtt Szilágyi József ismételt kérésére ígéretet tett, hogy felettesei parancsát megszegve nem lövet a tüntetőkre.

Október 23.-a és 26.-a között az ő magatartását is bizonyos felemásság jellemzi: egyrészt a rendőrség szempontjából extráneus személyeket, a szervezkedésbeli társait befogadta a Rendőrkapitányság épületébe, az egyik hivatali helyiséget rendelkezésükre bocsátotta és módot adott nekük arra, hogy beosztottjait is ezek befolyásolják, eltűrte, hogy az ellenforradalmi góc alakuljon ki mellette (a perben nem merült fel adat, hogy ezt ő kezdeményezte volna –), különböző ellenforradalmi csoportokkal tárgyalásokat folytatott, másrészt ebben az időben még harcolt az ellenforradalmárok ellen és beosztottjait is harcra utasította. Ezt a felemás helyzetet társai befolyására 1956. október 26.-án akként számolta fel, hogy a kerületi kapitányságok felé olyan utasítást adott ki, hogy az ellenforradalmárokkal tűzharcba ne bocsátkozzanak, ha megtámadják őket, vonuljanak vissza. Ezt követően a belügyminiszter már hivatkozott utasításával ellentétben az ő hivatali helyiségében, részvételével folytak a „nemzetőrségnek" a szervezkedés célkitűzésének megfelelő előkészítése és szervezése. Ennek eredményeként október 30.-án este Király Béla és Kopácsi Sándor VI. r.

vádlott beszámolt Nagy Imre I. r. vádlottnak eddigi előkészítő tevékenységükről, melyet I. r. vádlott jóváhagyott, megerősített és Király Bélát a „nemzetőrség" parancsnokává, Kopácsi Sándor VI. r. vádlottat pedig helyettesévé nevezte ki, egyben utasította utóbbit a „nemzetőrség" felfegyverzésére. Ennek eredményeként több mint 20.000 fegyvert osztottak ki a legkisebb ellenőrzés nélkül ellenforradalmárok, huligánok, stb. között.
A két interjúval résztvett abban az uszítóhadjáratban is, melyet a szervezet tagjai Nagy Imre népszerűsítésére folytattak (tényállás 3./ fejezet 2. pont c./ alpontja).
Ezt követően Király Béla és Maléter Pál között e vádlott erősen háttérbe szorult, november 5.-én pedig, amikor társai után a jugoszláv követségre akart feleségével együtt menekülni – elfogták. Meg nem cáfolt védekezése alapján a Népbírósági Tanács tényként állapítja meg, hogy Szilágyi József Kopácsi kislányát a követségre bevitte és eme elhatározásában a vádlottat e tény is motiválta.
7./ A 42 éves kisiparoscsaládból származó Jánossi Ferenc VIII. r. vádlott eredetileg tanári oklevéllel is bíró református lelkész, tüdőbeteg. 1943. Ukrajna területén, mint tábori lelkész teljesített katonai szolgálatot, 1944. februárjában fogságba esett. A felszabadulás után a honvédelmi minisztériumban a nevelési osztályon teljesített szolgálatot, majd ezredesként a politikai főcsoportfőnökség helyettes vezetője volt, 1951-ben tartalékos vezérőrnaggyá léptették elő, s egyben a Népművelési Miniszter első helyettese lett, 1954-től 1955. májusáig a Hazafias Népfront főtitkára volt, majd innen történt leváltása után a Petőfi Múzeum főigazgatója lett. 1956. júniusában a Pártból – melynek felszabadulás óta tagja volt, kizárták, katonai rangjától megfosztották. Nagy Imre I. r. vádlott veje. E rokoni kapcsolat folytán apósa politikai magatartásának, elképzeléseinek kiszolgálója, attól kezdve pedig, hogy Nagy Imrét funkcióitól megfosztották titkári, szervezői tevékenységet fejtett ki személye körül. Erre a szervezkedés terebélyesedése arányában egyre inkább módja nyílott, sőt szüksége is felmerült: összekötő szerepet játszott a szervezkedés tagjai és Nagy Imre között, ő tartotta szorosabban a kapcsolatot az Írószövetséggel. Amikor Nagy Imre elhatározta, hogy írásműveit eljuttatja a jugoszláv vezetőkhöz (tényállás A./ fejezet 6./ pont) konspiratív módon őt hozta össze Gimes Miklós III. r. vádlott Georgijeviccsel. Rendszerint résztvett azokon a megbeszéléseken, amelyeken Nagy Imre is megjelent, így a már fentebb többször érintett október 23.-án d.e. Losonczy lakásán tartott értekezleten is, ahol őt bízták meg, hogy a személyi kérdésekben hozott döntéseiket jegyezze. (:Ezt a feljegyzést később – mint már fentebb megállapította a Népbírósági Tanács – elégették.:)
1956. október 23.-a után is, mint Nagy Imre „kísérője" került a Pártközpontba, s innen ment el október 25.-én az Írószövetségbe a küldöttség megszervezésére, majd miután visszatért a Pártközpontba páncélautót küldött e küldöttségért. Tényként leszögezi a Népbírósági Tanács, hogy e vádlott és más, e perben vádlottként nem szereplő társai továbbították az ellenforradalmárok,

szervezkedésben társaik felé a Nagy Imrétől kapott értesüléseiket, a készülő intézkedésekről, állásfoglalásokról, stb. Így október 27.-én a Deák-téri gócukat is – Nagy Imre egyenes megbízásából – ő értesítette, hogy „győzött" az álláspontjuk. – Hozzá fordult levélben (nyomozati iratok 35. kötet 213. oldal) Király Béla is és rajta keresztül ajánlotta fel „szolgálatait" Nagy Imrééknek, ennek továbbítására azonban nem került sor, mert amikor Jánossi Ferenc VII. r. vádlott e levelet megkapta, akkor már Király Bélát pozícióba helyezték. – November 2.-án apósa ismét vezérőrnaggyá nevezte ki és a HM. nevelésügyi főcsoportfőnökség vezetésével bízta meg. November 4.-én apósával és családdal együtt ő is a jugoszláv követségre menekült és ott a szervezkedés tagjai előtt tette meg azt a kijelentést, hogy „mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy az 1956. október 23.-án fellángolt hatalmas népmozgalmat mi kezdeményeztük, szerveztük és robbantottuk ki."

8./ A 41 éves alkalmazotti származású Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott a felszabadulás előtt az egyetem jogi fakultásán 4 félévet hallgatott, de egyetemi tanulmányait nem fejezte be. A munkásmozgalomban ő is résztvett. Felszabadulás után mint újságíró a Szabad Népnél helyezkedett el, majd 1950–51-ben a Népművelési Minisztérium tájékoztatási főosztályának lett a vezetője. 1951. májusától a „Művelt Nép" c. folyóirat, 1952–54. „Vengrija" c. folyóirat szerkesztője, 1954–55-ben a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese volt, 1956. januárjában a Pártból kizárták.

Vásárhelyi Miklós VIII. r. vádlott is egyike volt azoknak, akik a kezdet kezdetén már csatlakoztak a Nagy Imre köré csoportosulókhoz, résztvett ennek a csoportnak szervezkedéssé változtatásában, („írói memorandum") majd tevékenysége a szervezkedés kiszélesítésére és céljai propagálására irányult.

Nagy Imre I. r. vádlott megbízásából Gimes Miklós III. r. Jánossi Ferenc VII. r. vádlottársaival együtt Georgijevics jugoszláv követségi elsőtitkárhoz fűződő kapcsolataikat arra használták fel, hogy konspiratív módon átadják neki a jugoszláv vezetők részére Nagy Imre írásait (tényállás A./ fejezet 6./ pont.). Résztvett a szervezkedés tagjai között folyt állandó megbeszéléseken, többek között az október 23.-án Losonczy Géza lakásán megtartott tényállás B./ fejezet 1. g./ pontjában részletesen leírt megbeszélésen, is.

1956. október 23-a utáni magatartását illetően tényként csupán az állapítható meg, hogy október 26.-án résztvett Losonczy Géza és Donáth Ferenc második lemondó nyilatkozatának írásbafoglalásában, majd döntő szerepe volt a MÉFB. „kiáltványnak a megvitatásában: ő informálta a vitában résztvevő személyeket a szervezkedés álláspontjáról, a készülő „Kormány-nyilatkozatról", stb.

Ezt követően Nagy Imre és Losonczy Géza „sajtófőnökeként" tevékenykedett, majd társaihoz hasonlóan a jugoszláv követségre kívánt menekülni. Budáról azonban a Duna túlsó oldalára nem tudott átkelni, így a követség egyik beosztottjának lakásán bujkált. Az „Intéző Bizottság" hozzá is eljuttatta a „körkérdéseit" (tényállás B./ fejezet 3./ pont d./ alpont), melyre azt válaszolta, hogy véleménye szerint fel kellene adniok a harcukat a konszolidáció ellen. Ennek

ellenére továbbra sem szakított a szervezkedéssel, bár ezért őt Nagy Imre I. r. vádlott opportunistának, stb. bélyegezte."

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa dr. Szilágyi József ügyét az alapügytől 1958. április hó 16. napján elkülönítette, s az 1958. április hó 22. napján kihirdetett dr. Szilágyi Józseffel szemben hozott TB. Nb. 003/1958/12. számú ítéletének szó szerinti tényállása a következő:

„A 41 éves vádlott szegényparaszt családból származik. A debreceni egyetem joghallgatójaként előbb a Turul Bajtársi Szövetséghez, majd a diákmozgalmak baloldali szárnyához („Márciusi Front") végül az ifjúmunkásmozgalomhoz csatlakozott. Itt illegális munkát is végzett, s ezért a II. világháború alatt 3 évi börtönbüntetést szenvedett. 1944 októberétől, börtönből való kiszabadulása után, a felszabadulásig a debreceni tanyavilágban bujkált, majd a felszabadulás után, mint kommunistát a rendőrség országos szervezésének vezetésével bízták meg. Hosszabb betegség után a MKP. Központi Vezetősége karhatalmi osztályának vezetője lett, ennek megszűntekor, 1949. áprilisában külkereskedelmi vonalra, majd 1950. augusztusában Terményforgalmi Vállalathoz került, mint tervosztály vezető. Ez időtől a párttal szemben sértődött emberként viselkedett: Taggyűléseken kétízben is ezt kifejezésre juttatta, s ezért 1955-ben a pártból kizárták. 1955. végén, amikor Nagy Imre köré csoportosultak azok az elemek, akik a párt akkori politikájával nem értettek egyet, ő is módot talált arra, hogy Vásárhelyi Miklóson keresztül Nagy Imrével közvetlenül felvegye a kapcsolatot. Ebben a kezdeti időben a vádlott viszonylag passzív magatartást tanúsított. (Vásárhelyi Miklós vallomása.)

1956. közepén a párt belső problémáit az ú.n. Petőfi kör széles nyilvánossága elé vitték, ott demagógiával, a tényleges hibák mérhetetlen eltúlzásával, az eredmények elhallgatásával és a munkásosztály vívmányainak gyalázásával igyekeztek a tömegeket, főként az értelmiséget és az ifjúságot a párt és a rendszer ellen hangolni. A Nagy Imre csoport ebben az uszításában Szilágyi József is részt kívánt venni egy felszólalásával az egyik ilyen gyűlésen, felszólalását elkészítette, feleségével Nagy Imréhez azért küldte el, hogy kikérje annak véleményét: nem tartja-e túlzottan élesnek a felszólalást, taktikailag helyesli-e annak tartalmát. Amikor Nagy Imre e fogalmazványát a „Harcban a Lenini eszmékért" c. cikkével együtt küldte vissza, hogy azt felszólalásába dolgozza be, ezt teljesítette. Felszólalására azonban rajta kívülálló okokból nem került sor.

Kopácsi Sándort a Budapesti Főkapitányság volt vezetőjét 1956. év folyamán, amikor tudomására jutott, hogy Fazekas György kizárásával kapcsolatban nem ért egyet a párttal, felkereste és igyekezett őt a Nagy Imre csoport politikai álláspontjára bírni, felhasználva azt a befolyását, amit, mint a karhatalmi osztály vezetője nevezettre aki ugyancsak a karhatalmi osztály munkatársa volt, annakidején megszerzett. Kopácsi Sándorral ezekután többször összejött, majd amikor az SzKP XX. kongresszusa után Kopácsi Sándor álláspontja közeledett az ő álláspontjukhoz, igyekezett őt tovább befolyásolni, aggályait eloszlatni.

A Petőfi kör újságírói vitája előtt kijelentette előtte, hogy már szeretné egy tüntetés élén haladva kiabálni, hogy „vesszen Rákosi!" Végül 1956. októberében módot talált arra, hogy Kopácsi Sándort Nagy Imrével társadalmi érintkezés során összehozza. (Kopácsi Sándor vallomása.)

1956. okt. 20.-án d.e. egy alkalmai beszélgetés során N. Sz. Hruscsovról, az SzKP. főtitkáráról, Komlósi Andor vallomásában foglalt gyalázó kifejezést használta. (Komlósi Andor vallomása.)

1956. október 20.-án d.u. leutazott Kecskemétre, hogy személyi összeköttetését felhasználva, egyrészt egy értelmiségi gyűlés szervezésénél, mint a Nagy Imre csoport tagja közreműködjön, másrészt a megye vezető állami funkcionáriusai előtt ismertesse a Nagy Imre csoport értékelését az eseményeket illetően. Itt az akkor lezajlott lengyel eseményekkel kapcsolatban kifejtette, hogy hasonló úton kell a párt- és az állam vezetéséből a „Sztalinista elemeket" eltávolítani, a politikai tüntetésektől a tömeg hangulatának felizzításától nem kell félni. „Szeretem az olyan forradalmárokat – mondotta, – akik már akkor megijednek, mielőtt bár mi történne." Következetesen a „hatalomátvételéről" beszélt, akkor is, amikor e vonatkozásban az egyik résztvevő őt kétszer is helyreigazította. (Saját beismerő vallomása, Dallos Ferenc, Szelepcsényi Imre és Mohácsi Károly tanúk vallomása.)

Október 22.-én a Műegyetem gyűlésén, ahol mint esti hallgató jelent meg, kétízben felszólalt. Ezen a gyűlésen 5–6000 hallgató volt jelen, és a szegedi egyetem kezdeményezését (DISZ. feloszlatását, MEFESZ. megalakítását, különböző egyetemi, gazdasági, valamint politikai követeléseket) tárgyaltak. A gyűlésen szélsőséges megnyilvánulások, egyre fokozódóan tapasztalhatók voltak. A vádlott első felszólalásában, mely az első, kifejezetten és kizárólag politikai felszólalás volt – a lengyel eseményeket elemezte, kifejtette, hogy ott a demokratizmusért folytatott harc, a „sztalinistákkal" szemben tovább folyik, a poznani eseményeket megbélyegző határozat semmivé vált. Ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a szovjet csapatok körülvették Varsót, a lengyel hadsereg egységei felzárkóztak a szovjet csapatokkal szemben, s ilyen körülmények között érkezett Hruscsov Lengyelországba tárgyalni. Párhuzamot vont a lengyel és a hazai események között, az egyetemi gyűlést, mint e harc fontos állomását értékelte. Felszólalása hatására a gyűlés folyamán először éles szovjetellenes közbekiáltások hangzottak el, és e felszólalása az amúgy is izzó hangulatot tovább fokozta, a tömeget tüntetés irányába befolyásolta. Második felszólalására akkor került sor – néhány órával később –, amikor Cholnoki rektor megfontolásra intette a hallgatókat, azt javasolta, hogy ne rendezzenek utcai tüntetést, hanem majd követeléseiket eljuttatja Nagy Imréhez. Ez alkalommal a vádlott arról szólt, hogy ő aki Nagy Imre környezetéhez tartozik, helyteleníti, hogy tüntetés helyett követeléseiket Nagy Imréhez juttassák, mert Nagy Imre jelenleg nincs hatalmon, így követeléseik megvalósításában nem lehet szerepe. (Marián István, Herczeg Károly, Gérnyei Kálmán, Reichart Ferenc tanú vallomása és a vádlott beismerése.)

Még ugyanezen este telefonon felhívta Nagy Imrét, akinek beszámolt a gyűlés lefolyásáról, és abban az ő szerepéről. Felhívta továbbá Kopácsi Sándort, akit informált a gyűlésről, és hogy az egyetemisták másnapra tüntetést szerveznek. Másnap kora délelőtt ismét, most már személyesen felkereste Kopácsit és kérte, hogy a tüntetést rendőrség ne akadályozza. E beszélgetések során, amikor Kopácsi kijelentette, hogy neki az 1946-os miskolci és 1954-es budapesti tüntetésekkel, tehát általában az ilyen politikai tüntetésekkel kapcsolatban negatív tapasztalatai vannak, kijelentette, hogy „Magából a rendőr beszél, kommunista nem fél a tömegektől", „ha akarunk valamit, akkor akarnunk kell a hozzá vezető eszközöket is." (Kopácsi Sándor vallomása, vádlottnak a tanú vallomására tett észrevétele.)

Ezt követően kiment a Műegyetemre, ahol mivel előző este Nagy Imre helytelenítette, hogy csoportjának egyik tagja a hozzá fűződő kapcsolatra is hivatkozással a tüntetés érdekében felszólalt, kifejtette, hogy előző nap elragadta a hév, ma már nem helyesli, hogy a tüntetés érdekében felszólalt, de már ezen változtatni nem lehet, és hajlandó ismét felszólalni a tüntetés fegyelmezett lebonyolítása érdekében. Ilyen szólalásra azonban nem került sor. (Marián István, Herczeg Károly vallomása.)

1956. október 23.-án résztvett a Bem-szobornál, a Parlamentnél, a Sztálin szobornál folyt tüntetéseken, majd a rádió „ostroma" megkezdése után bement a főkapitányságra. Ez alkalommal ugyanúgy, mint október 25.-én és 27.-én amikor huzamosabb időt töltött a főkapitányság épületében, Nagy Imre csoport tagjaival, különböző írókkal, újságírókkal, stb. együtt (Aczél Tamás, Mérai Tibor, Lőcsei Pál, Gimes Miklós, Fazekas György stb.) befészkelték magukat a Budapesti Főkapitányságra és ott Kopácsi Sándor, valamint a budapesti főkapitányság vezető tiszti karát az irányban befolyásolták, hogy az eseményeket, mint a dolgozó nép forradalmi megmozdulását értékelje, „a felkelőkkel" szemben, a fegyverhasználatot akadályozza meg. A vádlottnak e befolyásolásban kiemelkedő szerepe volt és eredményre vezetett. (Kopácsi Sándor vallomása, vádlott beismerése.)

Október 27.-én ezen társaival együtt úgy látták, hogy Nagy Imre nem képviseli elég következetesen közös politikai elgondolásukat. Két, magát angyalföldinek nevező személlyel együtt felkeresték Nagy Imrét a pártközpontban, és ott azirányban igyekeztek őt befolyásolni, hogy függetlenítse magát az MDP. Központi Vezetőségétől, álljon az ellenforradalmárok politikai követelései élére. Október 29.-én, amikor a rendőrségen már tudomására jutott, hogy az ellenforradalommal szembeni védekezés céljából nemzetőrség felfegyverzésére kaptak parancsot, és e parancsot akként hajtják végre, hogy éppen e tüntetésekben, stb. résztvevőket fegyverzik fel, még mindig úgy látta, hogy a Nagy Imre kormány nem elég következetesen képviseli az ő politikájukat, és abból a célból, hogy Nagy Imrét az ő politikai elképzeléseik következetesebb végrehajtására bírja, felkereste a Parlamentben, és felajánlotta, hogy a továbbiakban személye körül fog működni. Ezidőtől fogva november 4.-ig ott is működött.

Egyik reggel Nagy Imre titkárságán szó volt Dudás József és bandájának magatartásáról, bűncselekményeiről és ezzel kapcsolatban a vádlott arra az álláspontra helyezkedett, hogy beszélni kell Dudással és be kell vonni őket a rendcsinálásba. (Molnár Ferencné tanúvallomása.) (Egyébként ez a bevonás még ugyan az nap Nagy Imre részéről megtörtént, de nem merült fel bizonyíték, hogy ezt a vádlott kezdeményezte.)

November 2.-án felkereste őt Komlósi Andor és felesége, akik előtt ugyancsak azt fejtegette, hogy ez nem ellenforradalom, hanem függetlenségi harc. Kifejtette, hogy bár tud arról, hogy a nemzetőrségben huligánok, ellenforradalmi elemek is vannak, de az a véleménye, hogy egyelőre a főveszély az „orosz" veszély, mert közelednek az oroszok, páncélos „hordák", és azok ellen kell harcolni. Kijelentette, hogy neki is van „kölke", mégis harcolni fog az utolsó töltényig. Kifejtette, hogy nem a kommunistákat, hanem „csak" az ÁVH-sokat gyilkolják. (Komlósi Andor vallomása.)

November 4.-én hajnalban Nagy Imrével és társaival együtt, családostól az egyik külföldi követségre menekült."

Álláspontom szerint a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának mindkét jogerős ítélete a következő eljárási és anyagi jogi szabálysértések miatt törvénysértő:

A.

A büntetőeljárás lefolytatására az akkor hatályos és többször módosított 1951. évi III. törvény (Bp.), valamint a népbírósági tanácsokról szóló 1957. évi 34. sz. törvényerejű rendelet előírásai voltak irányadóak. Ezeknek az eljárásjogi szabályoknak több alapvető rendelkezését már a nyomozás során a nyomozóhatóság és az ügyészség, később pedig az eljárás bírósági szakában a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa súlyosan megsértette. Ezek meghatározták az egész büntetőeljárás menetét és részben előidézői voltak az anyagi jogi törvénysértéseknek is.

Így:

1./ A büntetőeljárás alá vont személyek eljárásjogi helyzete 1958. január 20-ig tisztázatlan volt.

A lefolytatott nyomozás során ugyanis a terheltté nyilvánításra közvetlenül a nyomozás befejezése előtt, 1958. január 20-án került sor. A Bp. 91/B. §-ának (1) bekezdése szerint ha a nyomozó hatóság elegendő adattal rendelkezett annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt ennek a személynek terheltként való felelősségre vonásáról indokolt határozatot volt köteles hozni. A határozatnak tartalmaznia kellett a bűncselekmény rövid leírását is. A nyomozó hatóság eljárása során ennek a törvényes kötelezettségének nem tett eleget. Ez azt eredményezte, hogy

a/ a nyomozás során nem volt mód védekezni, mert nem közölték azokat a tényeket, amelyek az eljárás alapját képezték;

b/ ennek elmaradása megfosztotta az eljárás alá vontakat attól, hogy védőt válasszanak, jóllehet a Bp. 48. §-ának (1) bekezdése szerint a ter-

helt érdekében az eljárás bármely szakaszában védő járhat el. Csak a terheltté nyilvánításkor, 1958. január 20-án biztosították a védőválasztás lehetőségét;

c/ az előzetes letartóztatás elrendelésének eljárásjogi feltétele volt a terheltté nyilvánítás. Ennek elmaradása nem tette volna lehetővé az előzetes letartóztatás elrendelését.

2./ A nyomozás során Maléter Pál és Kopácsi Sándor letartóztatását 1957. január 24-én elrendelték. A Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 125/1957. sz. irataiból megállapítható, hogy Maléter Pállal és Kopácsi Sándorral szemben a legfőbb ügyész 1957. február 28-án a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumánál vádat emelt. Ebben az ügyben Maléter Pál és Kopácsi Sándor 1956. november 3-tól ismeretlen körülmények között fogva volt. Ehhez az ügyhöz kapcsolódóan megjegyzem, hogy a bíróság február 28-án előkészítő ülést tartott, március 8-ára tárgyalást tűzött ki, majd azt elhalasztotta. Ezt követően 1957. augusztus 29-én – anélkül, hogy az előkészítő ülésen elfogadott vádiratban foglaltakat elbírálta volna – az ügyet irattárba helyezte (a nyomozati anyag holléte ismeretlen).

3./ A Bp. 3. §-a szerint a büntetőeljárás egyik alapelvét képezte a terhelő és a mentő körülmények kiderítése és figyelembe vétele. A népbíróság – bár eljárásában a Bp. rendelkezéseit kellett alkalmaznia (1957: 34. tvr. 7. §) – az ebből az eljárásjogi alapelvből eredő kötelezettségének nem tett eleget. Az eljárások során Nagy Imre és az eljárás alá vont többi társa, számos, a népbíróság által fel nem derített és ennek folytán figyelembe sem vett körülményre és bizonyítékra hivatkozott. Ez az eljárási szabálysértés azt eredményezte, hogy a lefolytatott bizonyítás egyoldalú, csak a terhelő körülményekre koncentráló volt, ennek folytán a népbíróság ítéleteinek egyes ténymegállapításai – különösen az alkalmazott anyagi büntetőjogi tényállások lényegének megvalósulására vonatkozó megállapításai – megalapozatlanok és tévesek.

4./ Az eljárások egész menetéből – különösen Nagy Imre kihallgatásából – egyértelműen megállapítható (tárgyalási hangszalagok), hogy a népbíróság a tárgyalások során Nagy Imre és valamennyi társa védekezését korlátozta. A tárgyalás vezetése arra irányult és azt eredményezte, hogy a bizonyítás csupán az eljárás tárgyát képező tények előfordulására korlátozódjék. A tárgyalás anyagából (jegyzőkönyvek, hangszalagok) megállapítható, hogy a tulajdonképpeni védekezés előadására nem volt mód, a népbíróság ennek lehetőségét a tárgyalásnak „a tények tisztázása utáni" idejére odázta el, ami azonban később is elmaradt. Így nem volt lehetőség arra, hogy az egyes események hátterére, nemzetközi vonatkozásaira, az egyes eseményekkel kapcsolatban mások tevékenységére és szerepére vonatkozóan védekezéseiket előterjesszék. Különösen érvényes ez a megállapítás az ítéleteknek az 1956. november 1. és november 4. közötti eseményekkel kapcsolatos tényállásaira.

5./ A Bp. 160. § (2) bekezdése alapján Nagy Imrét és társait az ügyre vonatkozólag a Bp. 94. § (2) – (4) bekezdései szerint kellett volna a népbíróságnak részletesen kihallgatni. Ez pedig azt jelenti, hogy valamennyiüknek módot kellett volna adni arra, hogy védekezésüket összefüggően előadhassák (Bp. 94. § (2) bekezdés). Ez, mint ahogyan azt a tárgyalási jegyzőkönyvek és a tárgyaláson készített hangfelvétel bizonyítja, nem történt meg.

6./ A népbíróság 18. sorszámú ítéletének B. 1/h. része (18–19. oldal) tényként állapítja meg, hogy az 1956. október 23-án kezdődött események kirobbanását a Nagy Imre és társai által létrehozott mozgalom eredményezte. Az ítélet más helyen pedig (5. oldal) megállapítja, hogy: „Megkezdték a kommunisták, a népi demokráciához hű hazafiak „likvidálását": kétszázharmincnégy kommunistát és hazafit a legbrutálisabb módon megkínozva meggyilkoltak..." A népbíróság ítélete tehát ily módon Nagy Imréék terhére rója az általuk létrehozott mozgalomnak ezt az eredményét. – Maléter Pál vonatkozásában pedig tényként állapítja meg a népbíróság azt is (ítélet 43. oldal), hogy „...előzetesen tudott a Pártház ostromáról és annak „sikerét" előmozdította".

A Köztársaság téri események egyik áldozata volt Lakatos Péter, akinek felesége, Lakatos Péterné mindkét ügyben népbíróként az eljáró népbírósági tanács tagja volt (IM. 34.274/1989. IM. III/2. sz. átirata). A Bp. 13. §-ának c/ pontja szerint az ügy elintézéséből ki van zárva, és abban mint bíró nem vehet részt, aki a sértettnek a Btá. 29. §-ában megjelölt hozzátartozója. A házastárs ilyen hozzátartozó.

7./ Az eljárás során alkalmazott 1957. évi 34. sz. tvr. 2. § (3) bekezdése szerint az eljáró népbírósági tanács vezetőjét a Legfelsőbb Bíróság elnöke jelöli ki. Ez ugyan formálisan megtörtént, a népbírósági tanács vezetőjére és tagjaira, sőt a jegyzőkönyvvezetőre és a tárgyaló ügyész személyére is azonban a Belügyminisztérium tett „javaslatot" (V-150.000/16. kötet). A tanács összetétele és az eljárásban résztvevő más személyek e javaslattal megegyeznek. Ez és az eljárás más adatai is azt mutatják, hogy megsértették az Alkotmánynak a bírák függetlenségére vonatkozó 50. § (2) bekezdésében foglalt elvet és rendelkezést. Ennek kapcsán utalok arra, hogy a Belügyminisztérium beosztottai naponta értékelték a tárgyaláson történteket, és ezt írásban jelentették a belügyminiszternek.

8./ A Bp. 153. §-ának (2) bekezdése szerint az elnapolt tárgyalást két hónapon belül a korábbi tárgyalási jegyzőkönyv felolvasásával lehet megtartani, ha a tanács összetételében változás nem történt. Minden más esetben a tárgyalást elölről kell kezdeni. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az ügyben először 1958. február 5-én és 6-án tartott tárgyalást. A második tárgyalási napon pótnyomozást rendelt el és az iratokat a legfőbb ügyésznek visszaküldte. Ezt követően – nem számítva ide dr. Szilágyi József elkülönített ügyének tárgyalását – a népbíróság az ügyben – megváltozott összetételű tanácsban – a legközelebbi tárgyalást több mint négy hónap

múlva, 1958. június 9-én a korábbi jegyzőkönyv felolvasásával folytatta anélkül, hogy a tárgyalást elölről kezdte volna. – A Bp. hivatkozott rendelkezése szerint a tárgyalást részben az időmúlásra, részben pedig a tanács összetételében bekövetkezett változásra figyelemmel Nagy Imre és társai kihallgatásával elölről kellett volna kezdeni. – A törvény és a Legfelsőbb Bíróság korabeli ítélkezési gyakorlata szerint ez olyan eljárási szabálysértés, amely önmagában az ítélet hatályon kívül helyezését eredményezi (Bp. 201. § a/ pont; 202. § b/ pont; Büntetőjogi Döntvénytár 1953–1963; 1977. és 1978. számú jogesetek).

9./ A népbíróság azzal is eljárási szabályt sértett, hogy az eljárás teljes tartamára, az ítélet kihirdetésére is zárt tárgyalást rendelt el, a nyilvánosságot az egész tárgyalásról kizárta, bár annak előfeltételei nem voltak meg (Bp. 7. §), és indokai később sem merültek fel.

A korabeli jogmagyarázat szerint is annak a kérdésnek eldöntésénél, hogy a nyilvánosság kizárása mikor indokolt, soha nem lehet kiindulni az ügy tárgyából általában, sem az eljáró hatóság sajátos indokaiból, vagy a bíróság jellegéből. A nyilvánosság elve minden ügyben és minden bűncselekményre nézve, valamint bármely bíróság előtti eljárásban irányadó. Csakis a per anyagában fennforgó konkrét okok határozhatják meg azt, hogy szükség van-e a nyilvánosság kizárására vagy sem, s ha igen a tárgyalás mely részére (A Büntető Perrendtartás kommentárja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1957. Dr. Molnár László és munkaközössége)

10./ Bár az 1957. évi 34. sz. tvr. rendelkezései megengedték a tárgyalásnak akár a vádirat benyújtása nélküli, illetve vádirat benyújtása esetén azonnali kitűzését, az ú.n. gyorsított eljárás lefolytatását, ez – az előbb részletezetteken túl is – a védekezés jogának további csorbítását jelentette, ha figyelembe vesszük a büntetőeljárás egészének folyamatát. Az eljárás irataiból ugyanis nem lehet megállapítani, hogy milyen tényezők indították a hatóságokat azokra a kellő ok hiányában indokolatlan intézkedésekre, amelyek ebből a szempontból figyelmet érdemelnek.

Az ügyben elrendelt nyomozást a nyomozó hatóság már 1957. augusztusában-szeptemberében be akarta fejezni. Erre lehet következtetni abból, hogy sor került a nyomozás iratainak ismertetésére, és más, a nyomozás befejezésére utaló intézkedések megtételére. Ezt követően a nyomozás folytatása iránt intézkedtek, majd azt 1958. januárjában be is fejezték.

Az ügyészség 1958. január 28-án benyújtott vádirata után a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa 1958. február 5-én és 6-án tárgyalást tartott, majd az ügyész indítványára az utóbbi napon az iratokat az ügy lényegét nem érintő nyomozás kiegészítésre küldte vissza.

Ezután került sor dr. Szilágyi József ügyének – egyébként az eljárásjogi szabályoknak meg nem felelő – elkülönítésére és 1958. április 16-án kezdődő tárgyalására. Az ügy többi részében folytatták a nyomozás kiegészítését, majd 1958. június 9-én a tárgyalást.

B.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának a törvényességi óvásommal megtámadott ítéletei – részben a felsorolt eljárási szabálysértésekre is visszavezethetően – megalapozatlanok is.

Így:

1./ A 18. sorszámú ítéletnek a népbíróság által „tényállásnak" tekintett része, bár egyes tényeket, eseményeket megállapít ugyan, de tényállásnak még sem tekinthető, mert indokolásából nem tűnik ki, hogy az kire és miként vonatkoztatható. Ez azt jelenti, hogy a népbíróság ítéletének egy részében nem állapított meg tényállást.

2./ A népbíróság ítéleteinek egyes ténymegállapításai bizonyítékokkal nincsenek megalapozva.

3./ Az ítéletek számos rész-ténymegállapítása, de különösen az alkalmazott anyagi büntetőjogi szabályok tényállási elemeinek megvalósulására vonatkozó megállapítások helytelen következtetéseken alapulnak.

4./ A népbíróság ítéleteiben, az egyes ténymegállapításoknál többször hivatkozik a Legfelsőbb Bíróságnak más ügyekben szerzett ismereteire, és más ügyekben hozott határozatok megállapításaira, anélkül, hogy ezek a tények közvetlen tárgyát képezték volna eljárásainak, hogy azokra nézve a népbíróság bizonyítást folytatott volna le. – A Bp. 177. §-a szerint a bíróság ítéletét kizárólag a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra alapíthatja. A népbíróság ennek a törvényes kötelezettségének nem tett eleget, ennek folytán ezekre a hivatkozásaira ténymegállapítást nem alapozhatott volna.

5./ Az ítélet Nagy Imrét és társait felelőssé teszi olyan magatartásokért, amelyeket a törvényességi óvással megtámadott ítéletek szerint is mások magatartása idézett elő.

Az ítéletek megalapozatlanságát különösen a következők mutatják:

Nagy Imre magatartását illetően a népbíróság ítélete (28. oldal) azt állapítja meg, hogy az eljárás során különös gonddal vizsgálták azt a védekezést, hogy magatartása mérséklően és fékezően hatott-e. Az ítélet ezzel kapcsolatban megalapozatlanul állapítja meg, hogy Nagy Imre magatartása taktikai jellegű volt, mert másoknál óvatosabban és körültekintőbben tört az általa meghatározott államellenes célok felé, figyelme kiterjedt arra, hogy magatartása nyomait eltüntesse.

A népbíróság ezt a megalapozatlan ténykövetkeztetést többek között abból – az önmagában szintén nem megalapozott – ténymegállapításból vonja le, hogy a Losonczy Géza lakásán 1956. október 23-án délelőtt jelenlevők útmutatásokat adtak a tüntetés szervezésére, amit Nagy Imre ellenzett. Következtetésénél figyelmen kívül hagyta a népbíróság Nagy Imre számos olyan egyéb megnyilvánulását és magatartását, amelyek nemcsak e megállapítása ellen szóltak, hanem a népbíróság által megállapított bűncselekmények elkövetését is cáfolják.

Ilyenek mindenekelőtt Nagy Imrének azok az írásai, amelyek külön-külön és összességében is azt tükrözik, hogy a szocialista társadalmi rend hibáinak megszüntetésére és kijavítására, a társadalmi rend keretei között levő reformok megvalósítására törekedett.
Az iratok tartalma alapján egyértelműen megállapítható, hogy 1956. október 23-án a nap folyamán az MDP akkori vezetői közül többen felhívták Nagy Imrét, menjen be a Parlamentbe. Nagy Imre ezeknek a felszólításoknak nem tett eleget, és csak este – miután érte mentek – végül is azért tett a kérésnek eleget, mert tőle remélték az események lecsillapítását, vagy visszafordítását. Így tartotta meg este beszédét a Parlament előtt. Egyetértett a közrend megteremtése érdekében tett rendkívüli intézkedésekkel is, az események már akkor előfordult kilengéseivel szemben pedig fellépett és a következő napokon is hasonló intézkedéseket tett.
Semmivel nincsen megalapozva, és önmagának is ellentmond az ítéletnek az a ténymegállapítása, hogy a népköztársaság állami- társadalmi- és gazdasági rendjének megóvása érdekében tett intézkedései közben egyben ezek megvalósulását is akadályozta.
Ez utóbbi ténymegállapítás alátámasztására a népbíróság megalapozatlanul hivatkozik többek között arra, hogy Nagy Imre ellenezte a Corvin-közi fegyveres csoport felszámolását. Az eljárás adataiból egyértelműen megállapítható, hogy különböző katonai tervek (bombázás, a moziépület felrobbantása, tüzérségi támadás) merültek fel az ottani fegyveres csoport felszámolására, Nagy Imre nem magát a csoport felszámolását ellenezte, hanem csupán azt kérte, hogy más, olyan megoldást keressenek erre, amely nem jár a lakosság nagyobb véráldozatával. Az is megállapítható, hogy a fegyveres csoport ellen tervezett akció nem Nagy Imre hibájából, hanem más, tőle független okból [nem – kézírásos beszúrás] következett be.
Megalapozatlan az ítéletnek az a megállapítása is (23. oldal), hogy a Budapesti Rendőrfőkapitányságon Nagy Imre utasítására Kopácsi Sándor 20.000 fegyvert szolgáltatott ki. Amellett, hogy a ténymegállapítás megalapozatlan, a bíróság ítélete e tényre nézve további, ettől eltérő tényállás-változatot is megállapít. Az ítélet más helyen (22. oldal) ugyanis azt állapítja meg, hogy a belügyminiszter adott utasítást ezeknek a fegyvereknek a kiosztására oly módon, hogy azokat 75 %-ban a nagyüzemi munkásoknak, 25 %-ban pedig az ifjúságnak kell kiosztani. Az eljárás adataiból egyértelműen megállapítható, hogy a fegyverek kiosztására a belügyminiszter adott Kopácsi Sándornak utasítást, ehhez Nagy Imrének nem volt semmi köze. Az ítéleti tényállásnak a Kopácsi Sándorra vonatkozó külön része ennek ellenére ezeknek a fegyvereknek a kiosztását összefüggésbe hozza Nagy Imre, Kopácsi Sándor és Király Béla találkozásával is.
A népbíróság Nagy Imre terhére rója az 1956. október 28-án elrendelt tűzszünetet is. A népbíróság figyelmen kívül hagyja egyrészt azt, hogy erre az intézkedésre a pártvezetőség és a kormány döntése alapján került sor, de nincsen

figyelemmel az akkori rendkívüli körülményekre sem. Törvényességi óvásom indokolása során a későbbiekben foglalkozom a kormányzati intézkedésekért való felelősség kérdésével. Elvonatkoztatva attól, hogy helyes felfogás mellett ebben az esetben is a kormányzati intézkedésért való politikai-erkölcsi felelősség fennállásáról lehet szó, a népbíróság egyáltalán nem foglalkozik annak értékelésével, hogy az adott esetben minden körülményt figyelembe véve, milyen más lehetősége nyílott volna a kormánynak a társadalom nyugalmának a megteremtésére. Nem foglalkozik a népbíróság ítélete ezzel összefüggésben azzal, hogy a kormány, s így Nagy Imre rendelkezésére álló fegyveres erők és biztonsági szervek egyáltalán alkalmasak voltak-e a közrend biztosítására.
A közrend megteremtésére vonatkozó törekvésekkel van kapcsolatban a nemzetőrség kérdése. A már korábban említett nagy mennyiségű fegyvert azért akarták a megjelölt módon kiosztani, hogy az ne kerüljön szélsőséges elemek kezébe. A nemzetőrséggel kapcsolatos törekvések arra irányultak, hogy annak tagjai kerüljenek át a honvédség és a rendőrség zárt kötelékébe. A nemzetőrség jellegének megítéléséhez hozzátartozik a különböző nemzetőrségi csoportok képviselőinek 1956. október 31-én a Kilián laktanyában tartott összejövetelének tartalma. Az itt elhangzottakat azzal összegezte Király Béla, hogy a nemzetőrségben nincsen helye a régi rendszer híveinek, tevékenységük nem a régi rendszer visszaállítására irányul, a szocialista társadalmi rend mellett vannak (az 1956. október 31-én itt készült jegyzőkönyv V-150.00/5. sz. kötet).
A már említett 1956. október 28-i tűzszünetre felhívó rádiónyilatkozattal szemben – az ítélet megállapítása szerint – „a szervezkedés fedőszerve" a Magyar Értelmiségi Forradalmi Bizottság Kiáltványában elégedetlenségét fejezte ki. Megalapozatlanul állapítja meg az ítélet, hogy ez a bizottság illegális, a fedőszerv szerepét betöltő intézménye lett volna a kormánynak. Önmagának is ellentmond az a ténymegállapítás, hogy Nagy Imre egyrészt nyugalomra és tűzszünetre hívja fel a lakosságot, másrészt pedig az előbb említett bizottságot felhasználva, saját maga ellen bocsáttat ki kiáltványt.

A büntetőeljárás alá vontak közül Nagy Imrén kívül Tildy Zoltán és Maléter Pál volt tagja a kormánynak. A népbíróság által a terhükre megállapítottakat illetően, rájuk is vonatkoznak a törvényességi óvásomnak azok a későbbiekben kifejtett megállapításai, amelyek a kormányzati tevékenységért való felelősséggel foglalkoznak.
A törvényességi óvással megtámadott ítéletnek a Tildy Zoltánra vonatkozó külön része terhére állapítja meg a Mindszenty József által elmondott rádióbeszédben való közreműködést. Mellőzi azonban az ítélet ezzel kapcsolatban azokat a megállapításokat, amelyeknek a felelősség szempontjából meghatározó jelentősége van. A Mindszenty rádióbeszédnek ugyanis az az előzménye, hogy Nagy Imre és társai – reálisan alapozva Mindszenty József magatartására – a rádióbeszédtől a társadalom megnyugtatását remélték. Ennek biztosítékául szabta meg Nagy Imre – és a megvalósítás érdekében több irányú intézkedést

tett –, hogy Mindszenty beszédét előzetesen hangszalagra kell venni és csak az ellenőrzött beszéd hangozhat el a rádióban, mert ezzel akarta biztosítani, hogy az pozitív szerepet játsszon a helyzet konszolidálásában.

Az ítéletnek a Maléter Pálra vonatkozó külön része megalapozatlanul állapítja meg, hogy előzetesen tudott volna a pártház ostromáról, és annak sikerét előmozdította volna. Az ítélet ezt a ténymegállapítást arra alapozza, hogy 1956. október 30-án Virág Jánost, akiről azt gyanították, hogy a HM beépített embere, fogva tartotta és ezzel az volt a célja, hogy a pártház elleni tervezett támadást elárulni ne tudja. Az itt leírt ténymegállapítás önmagában is megalapozatlan. Nincs ugyanis semmi bizonyíték arra, hogy Virág Jánosnak ilyen ismeretei lettek volna, de az is megalapozatlan megállapítás, hogy egynapos fogvatartásának ilyen célja lett volna.

Maléter Pál és Kopácsi Sándor bűnösségét a Népbírósági Tanács a KTBTK. 29. §-ába ütköző és a 30. § (2) bekezdése szerint minősülő vezetőként elkövetett zendülés büntettében is megállapította. Az ítélet nem adja részletesebb indokolását annak, hogy az érintettek milyen magatartásukkal valósították meg ezt a bűncselekményt, illetve Maléter Pál tekintetében csak azt a ténymegállapítást teszi, hogy ezt a bűncselekményt azzal valósította meg, hogy bejelentette, nem hajlandó a továbbiakban a honvédelmi miniszter parancsát végrehajtani.

A bíróság egyáltalán nem vizsgálta, hogy milyen körülmények között került sor erre a kijelentésre. Maléter Pál ugyanis ismételten kereste a Honvédelmi Minisztérium felelős vezetőit, így az adott esetben a minisztert, akit azonban nem tudott elérni. A miniszter eredménytelen keresésének részben a tájékozódás, részben pedig a követendő magatartás megismerése volt az oka. Egy ilyen körülmények között tett kijelentés – az alábbiakban kifejtésre kerülő okokat is figyelembe véve – nem alkalmas ennek a bűncselekménynek a megállapítására.

Mindezeken túl a bíróság nem vizsgálta sem Maléter Pál, sem pedig Kopácsi Sándor tényleges magatartását. Mindkettőjükre vonatkozóan megállapítható ugyanis, hogy tetteikkel követték a kormány mindenkori állásfoglalását.

A büntetőeljárással érintett többi személynek a magatartása a kormány tevékenységéhez kapcsolódott. Erre figyelemmel rájuk nézve is állanak azok a megállapítások, amelyeket törvényességi óvásomban a kormányzat tevékenységével kapcsolatban kifejtek.

A népbíróság ítélete az ügyben szereplő és más személyek különböző – felelősségérzetüket kifejezésre juttató – megnyilatkozásaival is igazolva látta azt, hogy az 1956. október 23-án kezdődött események előidézői Nagy Imre és társai voltak. Az a körülmény, hogy valamely, az eseményekben szerepet játszó személy a társadalomra súlyos megrázkódtatást jelentő valamely eseményért felelősséget érez, önmagában nem jelenti, hogy ennek előidézője, vagy e tekintetben negatív résztvevője lenne.

A Népbírósági Tanács 12. sorszámú ítélete dr. Szilágyi József bűnösségét a BHÖ 1. pontjának (1) bekezdésébe felvett szervezkedés vezetésében állapította meg.

Az ítélet indokolásában felsorolt magatartás ezt a bűncselekményt nem valósítja meg. Magából az ítélet indokolásából sem tűnik ki, hogy dr. Szilágyi József milyen szervezetnek lett volna a vezetője. A tényállás nagyobbik része dr. Szilágyi József különböző helyeken tett nyilatkozatait, illetve megnyilatkozási szándékát tartalmazza, ami sem szervezkedés, sem más bűncselekmény megállapítására nem alkalmas. Jellegében ugyanilyen dr. Szilágyi Józsefnek az 1956. október 22-i, műegyetemi gyűlésen és 1956. október 23-a után a Budapesti Rendőrfőkapitányságon tanúsított magatartása is. A népbíróság ez utóbbiakat – anélkül, hogy ennek részletesebb indokolását adná – mégis szervezkedés vezetéseként értékelte. Dr. Szilágyi Józsefnek sem ez utóbbi, sem pedig a tényállásban leírt más magatartásai ezt a bűncselekményt nem valósítják meg. A cselekmény ugyanis a törvényi tényállás egyetlen ismérvének sem felel meg, ezért annak megvalósulása nem lett volna megállapítható.

C.

A felsorolt eljárási szabálysértések, és a megtámadott ítéletek megalapozatlanságát eredményező tények önmagukban elegendőek lennének a népbíróság mindkét ítéletének hatályon kívül helyezésére. Ámde megállapítható az is, – és a törvényességi óvásommal megtámadott törvénysértő ítéleteknél ez a meghatározó – hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa eljárása során az anyagi büntetőjogi szabályokat is törvénysértően alkalmazta, mert bűncselekménynek tekintett olyan magatartásokat, amelyek az anyagi büntetőjogi szabályok helyes alkalmazása mellett bűncselekmények elkövetésének megállapítását nem eredményezhették volna. Alapvetően ennek a következménye az, hogy a népbíróság Nagy Imre, dr. Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, dr. Szilágyi József, dr. Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós bűnösségét a megtámadott ítéletekben, az ott felsorolt bűntettekben törvénysértően megállapította.

A vád tárgyává tett cselekmények időpontjában a hatályos büntetőjogszabályokat a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos összeállítása (BHÖ), illetve a katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvénycikk (KTBTK) tartalmazta.

A BHÖ. 1. pont (1) bekezdése szerint: „Bűntett miatt büntetendő, aki a Magyar Népköztársaság Alkotmányában meghatározott, népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti."

Ugyanezen törvényhely (2) bekezdése szerint: „Bűntettet követ el az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz, vagy azt előmozdítja."

Az idézett törvényi tényállásból kétségtelenül megállapítható, hogy az a ma-

gatartás valósítja meg ezt a bűncselekményt, amely a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére „irányul".

A korabeli ítélkezési gyakorlatot a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 1957. februárjában hozott 216. számú – egyébként a bíróságokra nem kötelező, de követett – állásfoglalása határozta meg. Az említett állásfoglalás szerint a BHÖ. 1. pontjában meghatározott bűntettnek nem törvényi tényállási eleme, hogy az elkövető azzal a célzattal hajtsa végre cselekményét, hogy ezáltal a népi demokratikus államrendet megdöntse. A kollégiumi állásfoglalás e felfogását azzal magyarázta, hogy a törvényi tényállásban szereplő „irányuló" szó fogalma nem azonos a célzattal, hanem az csupán a bűncselekmény tartalmi alapeleme, vagyis a szervezkedésnek objektíve kell alkalmasnak lenni a népi demokratikus államrend megdöntésére. Az állásfoglalás szerint ez a bűncselekmény elkövethető különleges politikai célzat nélkül is. Az a körülmény, hogy alanyilag az elkövetőt az államrend megdöntésére irányuló célzat vezette-e vagy sem, legfeljebb a büntetés kiszabásánál értékelhető.

Álláspontom szerint csak a törvényi tényállás keretein túlnyúló magyarázattal, ennek folytán a törvény meg nem engedhető kiterjesztő értelmezésével lehetett arra az álláspontra jutni, hogy e törvényi tényállási elem esetében csupán a bűncselekmény tárgyi eleméről lenne szó. A törvényi tényállásnak ez az eleme nem tárgyi vonatkozású, hanem az alanyi oldalra tartozó elem. Ellenkező esetben, minden, az állami-, társadalmi-, vagy gazdasági rendre nézve veszélyesnek ítélt magatartás a legsúlyosabb állam elleni bűncselekményként lenne felfogható, pusztán azon az alapon, hogy céljától függetlenül alkalmas lehet ilyen eredmény kiváltására.

A törvényes jogmagyarázat tehát csak az lehet, hogy e bűncselekmény megvalósulása jellegénél fogva el sem képzelhető – fogalmilag kizárt – a törvényben írt eredmények valamelyikének elérésére való törekvés, vagyis célzat nélkül.

Nagy Imre és megvádolt társai ügyében is tehát a törvény helyes alkalmazásához mellőzhetetlen lett volna annak vizsgálata, hogy cselekményeiknek mi a célja, azok a törvényi tényállásban meghatározott eredmény elérését célozták-e. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa ezt nem tette.

Rá kell mutatnom továbbá arra is, hogy a törvényességi óvásommal megtámadott népbírósági ítéletek az idézett büntető kollégiumi állásfoglalás felfogásának elfogadása esetén is törvénysértőek, mert a népbíróság számtalan körülmény figyelmen kívül hagyásával, illetve helytelen ténykövetkeztetések révén tett megállapításokkal jutott el a bűncselekmény elkövetésének törvénysértő megállapításához.

A népbíróság 18. sorszámú ítélete a tényállást három időszakra bontva, de a cselekményeket egységes keretben szemlélve, állapította meg. Ezek az időszakok:

1./ Az 1955. év második felétől 1956. október 23-ig terjedő idő;
2./ Az 1956. október 23. és 1956. november 4-e közötti idő;
3./ Az 1956. november 4-e utáni időszak.

A népbíróság ítéletének (18. sorszámú) A. része (6–12. oldal) foglalkozik az első időszak eseményeinek egy részével. – Magából az ítéleti tényállásból is megállapítható, hogy helytelen az az ítéleti megállapítás, amely szerint Nagy Imre, dr. Donáth Ferenc, Gimes Miklós, dr. Szilágyi József, dr. Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós olyan politikai erőcsoportosulást hozott volna létre, amely az államrend megdöntésére irányuló mozgalom, vagy szervezkedés jellegét öltötte.

Az a magatartásuk ugyanis, hogy egymással kapcsolatban álltak, különböző, politikai tartalmú vitákat folytattak, Nagy Imrének az ítéletben megjelölt írásműveit és más írást megvitattak, távolról sem jelentette ennek a bűncselekménynek a megvalósulását. A fennálló társadalmi rend hibáinak kritikája, az ezzel kapcsolatos útkeresésre vonatkozó viták, különösen abban az esetben, ha azok a valódi helyzetből indulnak ki és az Alkotmány által meghatározott társadalmi rend keretei között keresik a megoldásokat, nem valósítanak meg állam elleni bűncselekményt.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának ítéletei meghatározó jelentőséget tulajdonítanak az ítéletekben felsorolt írásoknak. A népbíróság által megállapítottakkal ellentétben, ezek az írások, akár külön-külön, akár pedig összességükben, még a törvényi tényállásban szereplő célzatnak a tárgyi oldalra tartozandó tényállási elemként való felfogása mellett sem alkalmasak arra, hogy azok megírásával vagy megvitatásával, akár objektíve is, a társadalmi rendet gyengítették volna. Tartalmilag hiányzik tehát a magatartásból az a lényegi vonás, amely a bűncselekmény megállapításához elengedhetetlen.

Megalapozatlanul állapítja meg a népbíróság ítéletének tényállása a cselekménynek azt a formai vonását is, amely szerint Nagy Imre és a vele kapcsolatban állók tevékenysége tervszerű, összehangolt és konspiratív volt. – Nagy Imre és azok között, akik vele ebben az időszakban kapcsolatban álltak, alkalmanként került sor különböző találkozásokra. Semmilyen adat nem merült fel arra, hogy összejöveteleiket bármilyen tervszerűség, összehangoltság, vagy szervezettség jellemezte volna. Pusztán az a körülmény, hogy ezek a találkozások ismétlődtek, nem ad alapot az ítélet szerinti tények megállapítására. Nincs alapja annak az ítéleti ténymegállapításnak sem, hogy magatartásukat az ilyen bűncselekményre jellemző konspiratív jelleg kísérte volna. Az a körülmény, hogy egymással vagy harmadik személlyel találkoztak, magatartásukat konspirálttá nem tette.

A 18. sorszámú ítélet indokolásának B/g része foglalkozik az 1956. október 23-án délelőtt Losonczy Géza lakásán történt eseményekkel. Az ítéleti tényállás szerint az itt tartott megbeszélésen egyebek között arról volt szó, hogy jelenlevők kit tartanak alkalmatlannak arra, hogy az MDP Központi Vezetőségének, illetve Politikai Bizottságának tagja legyen, valamint, hogy kiket kellene oda kooptálni. – Az ítélet indokolása egyéb helyen foglalkozik azzal, hogy más személyek is személycseréket tartottak szükségesnek a párt vezetésében. Más

helyen (12. oldal) az ítélet azt a tényállást tartalmazza és rója fel, hogy a párt belső problémáinak eldöntését a pártonkívüli tömegek elé tárták. – Az ítélet további része (26. oldal) megállapítja, hogy Nagy Imréék a jugoszláv nagykövetség épületében való tartózkodásuk során az MSZMP Intézőbizottságaként működtek.

Ezek a párttal kapcsolatos, vagy pártszervként való működés során kifejtett magatartások önmagukban bűncselekményt nem képeznek.

Szükségesnek tartom, hogy a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa elvi éllel állapítsa meg, hogy valamely – akár hatalmon levő, akár más – párt tevékenységének bírálata, vezetési alkalmasságára vagy alkalmatlanságára vonatkozó megnyilatkozás, valamely párt ideológiai vagy politikai nézetének vitatása, valamely pártonbelüli nézetcsoportosulás vagy más jellegű elkülönülés megítélése, a pártok közötti viták értékelése, kívül esik a büntetőjog megítélésének keretein. Ugyanez vonatkozik arra az esetre is, amikor valamely személy vagy csoport a párt vezetőjének, vagy vezető szervének tekinti magát. Ezek megítélése nem tartozhat a büntetőjog körébe, hanem csak az adott párt ügye lehet.

Valamely párt vagy pártok politikájának, ideológiájának a helyeslése, vagy vitatása, a vezetőkkel kapcsolatos véleménynyilvánítás, egyik pártnak a más pártokhoz való viszonyáról vagy azzal való együttműködésről kialakított, akár párton belüli, akár azon kívüli felfogás és annak kifejezésre juttatása objektíve sem alkalmas az államrend megdöntésére, aláásására, vagy gyengítésére.

A népbíróság ítéletének az előbb említett részeiben is erről van szó. Nagy Imre és a vele kapcsolatban állók megbeszéléseik során az MDP akkori vezetőire vonatkozó véleményüknek adtak hangot, illetve a jugoszláv nagykövetségen való tartózkodásuk során azért tekintették magukat az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának, mert őket erre a tisztségre valóban megválasztották. A büntető jogalkalmazáshoz tartozó alapvető jogelvi kérdés az, hogy a párttal kapcsolatos ilyen véleménynyilvánítások vagy magatartások bűncselekményként nem foghatók fel. Ez következik a Magyar Népköztársaság Alkotmányának akkor hatályos rendelkezéseiből is.

Az ítéleti tényállás B/2. része foglalkozik az 1956. október 23. és 1956. november 4. közötti eseményekkel.

A népbíróság ítélete – az erre vonatkozó ténymegállapítást is mellőzve – figyelmen kívül hagyja, hogy Nagy Imre ebben az időszakban, 1956. október 24-től az ország törvényesen megválasztott miniszterelnöke volt. Figyelmen kívül hagyja az ítélet azt is, hogy mások pedig a kormányban, vagy a különböző kormányszervekben töltöttek be tisztségeket. A tárgyaláson felvett bizonyítás sem irányult annak tisztázására, hogy ebben az időszakban a magyarországi események miként változtak azok különböző szakaszaiban, a kormánynak és a kormányszerveknek a tanúsított magatartáson túli vagy más intézkedések megtételére lehetőségük volt-e. Egyáltalában nem tartalmaz megállapítást az ítélet arra, hogy a Nagy Imre és társai terhére rótt egyes intézkedések törekvé-

süknek megfelelően, mennyiben szolgálták az események szélsőséges irányba való alakulásának megelőzését.

Mindezek mellett – különösen rendkívüli körülmények között – egy adott kormány tevékenységének megítélése, annak eldöntése, hogy valamely intézkedése helyes volt-e vagy sem, általában nem büntetőjogi kérdés. A kormány az intézkedéseiért elsősorban politikai és erkölcsi felelősséggel tartozik azoknak az alkotmányos szerveknek, amelyeknek az alárendeltségében működik. Mindezekből következik, hogy a kormányzati tevékenység során elkövetett hibák, a működésre vonatkozó szabályoknak szükséghelyzetből vagy e nélkül való megszegése, nem állam elleni bűncselekmény. Egyébként is megalapozatlan a bíróságnak az a ténymegállapítása, hogy a kormány ebben az időszakban „magántársaságként" működött.

A kormány működésének törvényességével kapcsolatban ugyanis az ítélet ismételten megállapítja annak törvénytelen jellegét. Az eljárás és az ítélet törvényességének megvizsgálása során beszereztem a Népköztársaság Elnöki Tanácsától és a Minisztertanácstól az 1956. október 23. és november 4. közötti időben hozott személyi döntésekre vonatkozó iratokat, amelyeket törvényességi óvásomhoz csatolok. Ezekből – a büntetőeljárással érintett személyeket illetően – megállapítható, hogy a kormányban végbement személyi változásokról a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, az egyéb kormányszerveket érintő egyes személyi változások tekintetében pedig a Minisztertanács döntött.

Az Elnöki Tanács választotta meg miniszterelnökké Nagy Imrét, akit később ebben a tisztségében megerősített. Ugyancsak az Elnöki Tanács választotta a kormányba Tildy Zoltánt, Maléter Pált és Losonczy Gézát. Ennek a kormánynak az alkotmányosságát erősíti meg az a tény is, hogy ezt a kormányt a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1956. november 4-ére keltezett 33/1956. számú, és a Magyar Közlöny 1956. november 12-i számában közzétett határozatával fel is mentette.

Megalapozatlan, a valóságos tényekkel ellentétes tehát az ítéletnek az a megállapítása, amely szerint a kabinet, mint magántestület az Elnöki Tanács és az Országgyűlés helyett járt el.

A rendelkezésre álló adatokból az is megállapítható, hogy a kormány egészének folyamatos működtetésére egyáltalában nem volt lehetőség.

A népbíróság ítéletének B/3. részében megállapított, az 1956. november 4-ét követő cselekmények büntetőjogi értékelése ugyancsak törvénysértő. A szervezkedés törvényi tényállási elemeit ebben az esetben sem egyedül az államrend megdöntésére irányuló célzat hiánya miatt kell kizárni. Az a körülmény, hogy a jugoszláv nagykövetségen tartózkodó személyek ennek az államnak a képviselőivel kapcsolatban álltak, az események szükségszerű és elkerülhetetlen következménye volt és ezt a magyar állam érdekeivel ellentétes magatartásnak minősíteni nem lehet. Az sem tekinthető az államrend elleni tevékenységnek, hogy a jugoszláv követségen tartózkodók a külföldre távozás gondolatát is felvetették, illetve hogy hollétükről tájékoztatást adtak. Az ítélet semmiféle indo-

kát nem adja annak, hogy a társadalmi és politikai elszigetelődés által kiváltott természetes emberi reakciót miért kell bűncselekménynek tekinteni.
A november 10-e körül kijuttatott körkérdéssel kapcsolatos ténymegállapítás bűncselekménnyé minősítése ugyancsak törvénysértő. Az akkor hatályos alkotmányos jogszabályok egyikébe sem ütközött, hogy az állam politikai életében fontos tényezőként még mindig jelen levő csoport az aktuális politikai helyzetről és további tevékenységük lehetséges módozatairól információkat kívánt szerezni.
A népbíróság helytelen ténybeli következtetéssel állapította meg, hogy ennek a körkérdésnek ösztönző hatása volt a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" 1956. november 13-án történt megalapítására és az „Október 23."című lap kiadására. Ilyen okozati kapcsolat a bizonyítási anyag alapján nem mutatható ki, arra pedig végképpen semmiféle adat nincs, hogy erre a tevékenységre Nagy Imre és a jugoszláv követségen tartózkodó társai bárkit is ösztönözni akartak.
Ezzel kapcsolatban tényként csupán azt lehet elfogadni, hogy a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom" létrehozása 1956. november 13-án a Bohó Róbert lakásán történt megbeszélésen a körkérdéstől függetlenül is felmerült és ebben Gimes Miklós másokkal együtt megállapodott (ítélet B/3. 37–38. oldal). A szervezet céljának azonban sem ő, sem a többi jelenlevő nem a népi demokratikus államrend vagy a népköztársaság megdöntését tekintette, hanem azt, hogy valamilyen módon a Kádár János kormánya és a jugoszláv követségen tartózkodó politikai csoport közeledését és ezáltal a kibontakozást elősegítse (Józsa Péter, Ádám György, Bohó Róbert tanúvallomása az 1958. június 11-i tárgyaláson). A törvény által megkívánt célzat hiányában a Gimes Miklós közreműködésével készült engedély nélküli sajtótermékek sem adtak alapot arra, hogy a népbíróság Gimes Miklóst bűnösnek mondja ki a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben.
A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának a törvényességi óvással megtámadott 18. sorszámú ítélete Nagy Imre bűnösségét a BHÖ. 35. pontjának (1) bekezdésébe felvett hazaárulás bűntettében is megállapította. Az ítélet szerint ez a bűncselekmény a Varsói Egyezményből való kilépéssel, a semlegesség deklarálásával és az 1956. november 4-én tett rádiónyilatkozattal azért valósult meg, mert „külhatalmakkal érintkezésbe bocsátkozván, azokat nemcsak kényszerintézkedésre bírni törekedett, de felidézte annak közvetlen veszélyét is." A népbíróság ezen túl nem bocsátkozott annak részletezésébe, hogy az előbb említett magatartások miért valósítják meg ezt a törvényi tényállást.
A BHÖ. 35. pontjába felvett bűntettet az 1930. évi III. tc. iktatta be a magyar büntetőjogba. E szerint a hűtlenség bűntettét az követi el: „…aki külhatalom kormányával vagy külföldi szervezettel szövetkezik vagy érintkezésbe bocsátkozik avégett, hogy a magyar állam ellen ellenséges cselekményre bírja,

úgyszintén az is, aki valamely külhatalmat a magyar állam ellen háborúra vagy kényszerintézkedésre indítani törekszik."

Magából e törvényi tényállásból is, de még inkább annak miniszteri indokolásából kitűnik, hogy az különbséget tesz egyrészt az idegen kormányok, másrészt pedig a külföldi szervezetek között. Bár az ítélet indokolása külhatalmakkal való érintkezésbe bocsátkozást állapít meg, sem a Varsói Egyezményből való kilépéssel, sem pedig a semlegesség deklarálásával kapcsolatban, a magyar kormány vagy Nagy Imre külhatalommal érintkezésbe nem bocsátkozott.

Nem külhatalommal való érintkezésbe bocsátkozás, ezért távol esik a tényállás megvalósításától az a szóbeli jegyzék, amit a Minisztertanács elnöke, mint megbízott külügyminiszter 1956. november 2-án a Budapestre akkreditált külképviseletek vezetőihez intézett. A jegyzék mint tartalmából és szövegezéséből is kitűnik, „ténymegállapításokat" hoz a címzettek tudomására, anélkül, hogy abban bármilyen kérés kifejezésre jutna. Az a tény, hogy valamely kormány informálja az országban levő külképviseleteket az ország adott helyzetéről anélkül, hogy azoktól bármit kérne, a mindennapos érintkezés körébe tartozó esemény.

Az eljárás további adataiból pedig az állapítható meg, hogy Nagy Imre a magyar kormány nevében fordult ismételten az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, kérve a négy nagyhatalomtól (bizonyára a Biztonsági Tanács tagjaitól) a semlegesség védelmét oly módon, hogy ezt a kérdést tűzzék az Egyesült Nemzetek Szervezetének akkor megnyíló közgyűlési ülésszakának napirendjére.

Az ENSZ-nek küldött második levél ettől annyiban tért el, hogy kérte: a Biztonsági Tanács utasítsa a Szovjetunió és Magyarország kormányát tárgyalások folytatására.

Ennek kapcsán rámutatok arra: nem vizsgálta a népbíróság azt, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete „külföldi" szervezet-e. A Magyar Népköztársaság már akkor is tagja volt az Egyesült Nemzetek Szervezetének, annak Alapokmányát az 1956. évi I. törvénnyel törvénybe iktatta. A magyar kormány akkori eljárása megfelelt az Alapokmány rendelkezéseinek. A törvényi tényállásban szereplő „külföldi szervezet" fogalmi körébe nyilvánvalóan nem vonható be egyetlen olyan nemzetközi szervezet sem, így az Egyesült Nemzetek Szervezete sem, amelynek a Magyar Népköztársaság tagja. Az ilyen szervezet a Magyar Népköztársaság számára nem tekinthető külföldinek.

Ezen kívül is a külföldi szervezettel való érintkezésbe bocsátkozás a hűtlenség bűntettét csak abban az esetben valósítja meg, ha az avégett történik, hogy az érintkezésbe bocsátkozó a külföldi szervezetet a magyar állam elleni ellenséges cselekményre bírja. Az iratok között rendelkezésre állanak az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez intézett levelek, amelyekből kitűnik, hogy azok a kinyilvánított semlegesség védelmét és a Szovjetunió kormányával folytatandó tárgyalások elérését célozták.

A Varsói Szerződésből való kilépésre tett kormánynyilatkozat pedig csupán az arra irányuló szándék kifejezése volt. Ezt mutatja, hogy a kormány az 1956.

november 2-i ülésén küldöttséget is jelölt ki a tárgyalások lefolytatására. A kormánynak ez a ténykedése alkotmányos helyzetéből folyt, a nemzetközi jogi elveknek és szabályoknak megfelelt, ezért a hazaárulás törvényi tényállását ez a nyilatkozata sem valósította meg.
Nagy Imre 1956. november 4-én tett rádiónyilatkozata sem valósítja meg a hazaárulás bűntettét. Nyilatkozata csupán tényközléseket tartalmaz, melyet az ország lakosságának, és a nemzetközi közvéleménynek szánt.
Törvénysértő tehát a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának ítélete a hűtlenség megállapítása tekintetében is, mert annak egyik tényállási eleme sem valósult meg.
A Népbírósági Tanács 18. sorszámú ítélete Maléter Pált és Kopácsi Sándort bűnösnek mondotta ki, mint vezetőt a KTBTK 29. §-ába ütköző zendülés bűntettében is.
A KTBTK 29. §-a szerint: „Zendülést követnek el a katonák, ha csoportosan a katonai szolgálati renddel nyíltan szembehelyezkednek."
E törvényi tényállásból – különösebb elemzés nélkül is – kiderül, hogy a zendülés bűntettét a katonák csoportja követi el. A szóban forgó esetben az ítélet sem állapítja meg, hogy ilyen, a katonai szolgálati renddel nyíltan szembehelyezkedő csoport Maléter Pál, illetve Kopácsi Sándor részvételével vagy vezetésével létrejött volna. Minthogy ilyen csoport nem volt, sem Maléter Pál, sem pedig Kopácsi Sándor nem lehettek annak vezetői sem. Így tehát ez a bűncselekmény sem valósult meg.
Mindettől függetlenül is az eljárás anyagából egyértelműen kitűnik, hogy Maléter Pál végig – mind 1956. október 23-a előtt, mind azután – nyíltan a szocialista társadalmi rend híveként lépett fel.
Maléter Pál 1956. október 23-a után a lehetőségei szerint a rábízott feladatokat teljesítette. A kapott parancsnak megfelelően megtisztította, majd biztosította a Kilián-laktanyát, illetve annak védelmét. Harcot folytatott a Corvin-közi felkelők ellen. A felkelőkkel a tűzszünet elrendelését követően, parancsra lépett kapcsolatba. Befolyását a rendteremtés, a szélsőségek megakadályozása, a megbékélés érdekében igyekezett felhasználni.
Az ítéletben megállapított cselekménye már csak azért sem minősíthető „átállásnak", a törvényes hatalom elleni zendülésnek, mert az mindenben igazodott a törvényes kormány akaratához. Maléter Pál mindvégig a kormány által képviselt politika szellemében cselekedett. Miniszterhelyettesként, majd miniszterként is a kormány megbízásából, annak politikáját képviselve teljesítette feladatait.
Kopácsi Sándor is ennek megfelelően cselekedett. 1956. október 23-án és a következő napokban személyesen is részt vett a felkelők elleni fegyveres harcban mindaddig, amíg a kormány álláspontja meg nem változott.
Az eljárás anyagából kitűnik, nem felel meg a tényeknek az a megállapítás, hogy a kerületi rendőrkapitányságoknak eleve megtiltotta az ellenállást (ítélet C/6. pont). Az ellenállás megszüntetésére olyan esetekben adott utasítást,

amikor az már reménytelenné vált, és folytatása csak az áldozatok számát növelte volna.

Végül törvénysértő volt a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának eljárása azért is, mert nem folytatott bizonyítást az ügy megítélése szempontjából mellőzhetetlen, részben az 1956. október 23. és november 4. közötti, részben pedig az ezutáni időszakra vonatkozó, az üggyel közvetlenül kapcsolatban álló nemzetközi körülményekre, így azokat ítélete meghozatalánál nem is vette figyelembe.

Az 1956. október 23. és november 4. közötti eseményekre vonatkozóan kétségtelenül megállapítható, hogy a magyar kormány megegyezett a Szovjetunió kormányával a szovjet csapatoknak Budapestről való kivonásáról. Ezt követően ezzel ellentétes tartalmú tárgyalás folytatására vagy megállapodás kötésére nem került sor. Amikor a kabinet 1956. november 1-jén délután a semlegesség és a Varsói Szerződésből való kilépésről foglalt állást, jelen volt az ülésen a Szovjetunió budapesti nagykövete is. Az ülés után Nagy Imre miniszterelnök további tárgyalásokat folytatott a nagykövettel. Miután más irányú tárgyalások az itt tartózkodó szovjet csapatok tevékenységére, igénybevételére vonatkozóan nem folytak, a Varsói Szerződés keretein túli katonai tevékenységnek a magyar kormány által való kifogásolása sem a kormánynak, sem pedig a kormány elnökének nem róható fel. Amikor a kormány, vagy annak nevében a miniszterelnök ilyen intézkedést tett, alkotmányos kötelességét teljesítette, ennek folytán bűncselekményt nem követett el.

Az ügy megítélésének további, de a népbíróság által figyelembe nem vett nemzetközi vonatkozását azok az egyezmények képezik, amelyeket 1956. november 21. és 22-én a magyar kormány a jugoszláv, illetve a román kormánnyal kötött. Az eljárás iratai között a román egyezmény tartalmára vonatkozó közelebbi adatok nincsenek. Az ügy megítélésére inkább hatással van azonban a jugoszláv kormánnyal kötött egyezmény. Bár az egyezményt az ügy utólagos felülvizsgálata során sem sikerült feltalálni, az eljárás számos adata, valamint a Magyar Külügyminisztériumtól beszerzett iratok, így különösen az 1956. december 1-jén kelt 007810/1956. sz. magyar Szóbeli Jegyzék kétségtelenné teszi, hogy a két kormány között ilyen egyezmény létrejött és annak a büntetőeljárás szempontjából leglényegesebb elemei ezekből megállapíthatók.

Így megállapítható, hogy 1956. november 3-ról 4-re virradó éjjel, illetve 4-én reggel Nagy Imre, Donáth Ferenc, dr. Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós és dr. Szilágyi József másokkal együtt a Jugoszlávia kormánya által felajánlott lehetőséggel élve, Jugoszlávia budapesti nagykövetségére mentek. Amíg Nagy Imre és társai a nagykövetségen tartózkodtak, a jugoszláv és a magyar kormány között tárgyalások folytak a nagykövetségen tartózkodók helyzetének és további sorsának megoldásáról. Az eljárás adatai kétségtelenné teszik, hogy 1956. november 21-én a két ország kormánya között olyan egyezmény jött létre, hogy a nagykövetségen tartózkodók elhagyhatják a területenkívüliséget élvező épü-

letet, és a magyar kormány garanciát adott arra, hogy korábbi magatartásuk miatt magyar részről büntetőjogi felelősségre vonásukra nem kerül sor.
Az első fokú bírósági eljárás idején hatályos 1956. évi II. törvénynek (Btá.) a népbíróság által figyelembe nem vett 7. §-a szerint a személyes mentességet élvező személyek büntetőjogi felelősségére nézve a nemzetközi szerződés vagy egyezmény stb. irányadó. A Btá-nak az előbb említett rendelkezése nem tesz különbséget aközött, hogy a nemzetközi egyezmény szerinti személyes mentesség külföldi vagy magyar állampolgárra vonatkozik-e. Ez a rendelkezés a törvény területi és személyi hatálya alól – mint főszabály alól – tesz kivételt.
A Magyar Népköztársaság nagyszámú olyan nemzetközi szerződést kötött, amely részben nem magyar, részben pedig magyar állampolgárok tekintetében korlátozza a büntető törvény területi – és személyi hatályára vonatkozó rendelkezéseinek az érvényesülését. Ezek a nemzetközi szerződések részben teljes, részben pedig részleges mentességet biztosítanak a büntetőjogi felelősség alól. Mindezekből az következik, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságoknak ebben az esetben is be kellett volna szerezni és figyelembe kellett volna venni a hivatkozott egyezményeket, ennek folytán meg kellett volna állapítaniuk a magyar joghatóság hiányát. Ez azért sem kerülhette volna el az ügyben eljárt hatóságok figyelmét, mert erre főleg Nagy Imre és dr. Szilágyi József ismételten és nyomatékosan hivatkozott.
Mindezekre azért kellett utalnom, mert azon túl, hogy ebben az ügyben a bűnösség megállapítása egyéb okokból is törvénysértő, a személyes mentességet biztosító egyezmény Nagy Imre, dr. Donáth Ferenc, dr. Jánossi Ferenc, Vásárhelyi Miklós és dr. Szilágyi József tekintetében akadályát képezte volna a büntetőjogi felelősségre vonásnak.
A kifejtettek alapján a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírósági Tanácsának TB. Nb. 003/1958–12. számú 1958. évi április hó 22. napján jogerőssé vált és a TB. Nb. 003/1958–18. számú 1958. évi június hó 15. napján jogerőre emelkedett ítéletei ellen, –

NAGY IMRE,
Dr. DONÁTH FERENC,
GIMES MIKLÓS,
TILDY ZOLTÁN,
MALÉTER PÁL,
KOPÁCSI SÁNDOR,
Dr. SZILÁGYI JÓZSEF,
Dr. JÁNOSSY FERENC és
VÁSÁRHELYI MIKLÓS

j a v á r a , a Be. 284. §(1) bekezdése alapján

t ö r v é n y e s s é g i ó v á s t

emelek.
Indítványozom, hogy a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa állapítsa meg, hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa a TB. Nb. 003/1958–12. szá-

mú és a TB. Nb. 003/1958–18. számú ítéletei meghozatala során eljárási törvénysértéseket követett el, a meghozott ítéletei pedig megalapozatlanok; állapítsa meg továbbá, hogy a Népbírósági Tanács ezekben az ítéleteiben törvénysértően alkalmazta a büntető anyagi jog szabályait, ezért a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának megtámadott ítéleteit helyezze hatályon kívül és

NAGY IMRÉT, Dr. DONÁTH FERENCET, GIMES MIKLÓST, TILDY ZOLTÁNT,
MALÉTER PÁLT, KOPÁCSI SÁNDORT, dr. SZILÁGYI JÓZSEFET,
Dr. JÁNOSSY FERENCET és VÁSÁRHELYI MIKLÓST

a Be. 214. § (3) bekezdés a/ pontjára figyelemmel, mivel a vád tárgyává tett cselekményük nem bűncselekmény, mentse fel.
Végül indítványozom, hogy a megtámadott határozatokban LOSONCZY GÉZÁRA vonatkozó ténymegállapításokat mellőzze.
Közlöm, hogy LOSONCZY GÉZÁVAL szemben indult nyomozást a Be. 139. § (1) bekezdés a/ pontja alapján megszüntettem. Az erről szóló határozat egy kiadmányát mellékelem.

Nagy Imrének a „Gondolatok, emlékek" Snagov 1957. és a Snagovban készült kézírásos feljegyzését, valamint a „Viharos emberöltő" című élettörténeti vázlatát Nagy Erzsébetnek kiadtam.

Budapest, 1989. évi június hó 9. napján

[saját kezű aláírás]
(dr. Szíjártó Károly)
[a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészének körpecsétje]

Eredeti példány Dornbach Alajos birtokában.
Az irat másolata megtalálható az 1956-os Intézet Könyvtárában, Kézirattár, 749. sz.

BUDAPESTI 5. SZÁMÚ
ÜGYVÉDI MUNKAKÖZÖSSÉG
Budapest V., Alkotmány utca 19.
1054
Telefon: 533-855
OTP csekkszámla:
565-225.614 – XIII. ker.
Dr. DORNBACH ALAJOS
ügyvéd

Budapest, 1989. július 5.

Ügyszám: 48166

Igen tisztelt Elnökségi Tanács!

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, illetve hazaárulás bűntette miatt megvádolt és elítélt Nagy Imre törvényes miniszterelnök és társai ügyében nem kétséges, hogy az ítélet politikai döntés eredménye volt. A jelen eljárásnak nem lehet tárgya azt vizsgálni, hogy a politikai döntés mechanizmusa milyen volt. A legfőbb ügyész által benyújtott törvényességi óvás kimutatja a törvénysértések egész tömegét, amelyek következtében az ítéletet a t. Elnökségi Tanácsnak felül kell bírálnia, hatályon kívül kell helyeznie és a vádlottakat bűncselekmény hiányában fel kell mentenie.

A védelem szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy nem egyedi törvénysértésről van szó, hanem a magyarországi sztálinizmus korszaka sok százezer törvénysértő ítéletben megtestesülő ítélkezési gyakorlata egy szélsőséges, a szereplők személye miatt nagy érdeklődéssel kísért megnyilvánulásáról. Ráadásul nemcsak az ítéletek voltak törvénysértők, hanem maguk a jogszabályok is sok esetben alkotmányos elveket sértettek. Fel kell vetni a kérdést, hogy miként torzulhatott el az igazságszolgáltatás működése, hogyan válhatott a bíróság a napi politika eszközévé.

Az ügyben a legfőbb ügyész óvásában részletezett törvénysértések legtöbbje egy alapvető törvénysértésből következik: a bírói függetlenség törvényellenes megsértése volt az ügyben az az alapvető törvénysértés, amelynek a sok egyéb törvénysértés már szinte következménye.

Az óvás kapcsán a t. Elnökségi Tanácsnak az már nem feltétlen feladata, hogy elemezze, hogy a sztálinista-rákosista korszak miért és miként rombolta le a bírói függetlenség védelmének még az intézményes rendszerét is, és miként tette a bíróságokat és jogszabályalkotást a hatalmi önkény kiszolgálójává.

A védelem mégis szükségesnek tartja, hogy vázlatosan foglalkozzon ezzel a kérdéssel:

Demokratikus társadalmakban az államhatalmi rendszer legitimitása attól függ, hogy hordozója-e a népszuverenitásnak. A sztálinista-rákosista államhatalmi berendezkedés ilyen szempontból illegitimnek minősül. Nem a népszuvereni-

tás hordozójaként került hatalomra, erőszakos eszközökkel ragadta meg a hatalmat. Ez a kisebbség hatalma volt. Hatalmát csak a diktatúra eszközeivel tudta fenntartani. Nem is oly régen Horváth Márton, a Párt 1950-es évekbeli egyik ideológusa írta a Társadalmi Szemlében közölt egyik tanulmányában, hogy az 50-es évek törvénysértései semmi mással nem magyarázhatók, mint hogy a hatalmat gyakorló kisebbségi csoport hatalmát csak a sokszor irracionális terror eszközeivel tudta biztosítani, amely igen gyakran támogatóit is sújtotta és ezzel csikart ki feltétlen engedelmességet támogatóiból is. A sztálinista rendszer megszüntette az államhatalmi ágazatok hagyományos tagolódását: a törvényhozó hatalom és a bírói hatalom is a végrehajtó hatalom eszközévé vált. Sőt, a végrehajtó hatalom eszközévé vált az ideológia is: a hatalom gyakorlói az ideológiát is képlékeny masszaként kezelték és aktuális céljaikra megfelelően úgy formálták, hogy azt használhassák fel saját legitimálásukra.
Beadványomban foglalkoztam néhány, a bírói függetlenséget sértő olyan törvénysértéssel, amelyekkel az ügyészi óvás nem foglalkozott, vagy nem olyan megközelítésben foglalkozott, mint amiként azt a védelem tette. Felszólalásomban ezekkel egyenként szükségtelennek látszik foglalkozni.
A védelem indítványozza, hogy a t. Elnökségi Tanács elvi éllel mondja ki, hogy a bírói függetlenség helyreállítása és megóvása érdekében a bíróságok kötelesek elhárítani mindenféle beavatkozást, amely az ítélethozatalt befolyásolni törekszik. Ha a bíróságok tagjaiban nincs meg a kellő erkölcsi bátorság, hogy szembeszegüljön a befolyásolási törekvésekkel, ha a politikai intézményrendszer alkotói nem törekszenek a bírói függetlenség intézményi hátterének megteremtésére, akkor ismét megtörténhet, hogy az igazságszolgáltatás, a büntető jog, a politikai ellenfelekkel való leszámolás silány eszközévé válik.
1956. november 4-e után, az úgynevezett konszolidáció időszakában, egy módosított sztálinizmus restaurációja történt, amely különösen az első szakaszban, az első években példátlan megtorlások sorozatával félemlítette meg a nemzetet. Ennek a megtorlási hullámnak estek áldozatául Nagy Imre és társai, valamint további százak.
Szilágyi József a vádiratra adott írásbeli észrevételeiben foglalkozott a törvénysértő bírósági eljárások kérdésével. Hangsúlyozta, hogy az 1949 és 1953 közötti időben tanúsított szerepéért a magyar bírói karnak van mit szégyellnie, van okulnivalója. Ezzel kapcsolatos igen világos okfejtéséből idéznem kell egy mondatot: „Bármilyen kis engedmény az önkénynek, a zuhanás kezdetét jelenti a lejtőn."
A jövőt illetően reményekre jogosít minket az, hogy az elmúlt években a törvényesség mindinkább helyreállt, és különösen reményre jogosít a közelmúltban alakult Ideiglenes Bírói Tanács pár napja elfogadott és közzétett nyilatkozata, amely szerint a jövőben bíró ne lehessen politikai pártnak vagy politikai jellegű szervezetnek tagja, a törvényhozó és végrehajtó hatalmat megtestesítő szervekben tisztséget ne viselhessen. A bírói függetlenség intézményes garanciájának ezen elvek törvényben való kimondása képezheti az egyik pillérét.

Óvásában a legfőbb ügyész helyettese a vádlottak felmentését kéri, mert a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa által terhükre megállapított cselekmények az akkori jogszabályok akkori korrekt értelmezése szerint sem minősíthetők bűncselekményeknek. Ezzel az érveléssel a legteljesebb mértékben egyetért a védelem, de szükségesnek tartja kiegészíteni a következőkkel:
A vádlottak cselekvőségét nem ellenforradalmi eseménysorozat keretei között elkövetett cselekményekként kell értékelni – mint azt a vádirat és az ítélet tette –, hanem egy jogos nemzeti népfelkelés forradalmi eseménysorozatába ágyazva kell vizsgálni, és a büntetőjogi felelősség szempontjából az a döntő, hogy a vádlottak megtették-e a lehetséges és szükséges intézkedéseket, vagy törekedtek-e ezek megtételére, annak érdekében, hogy elkerülhetők legyenek a hasonló történelmi események során szükségszerűen adódó szélsőséges kilengések.
Szilágyi József a nyomozás során 1957. szeptember 3-án az eléje tárt nyomozati anyagra egy több-oldalas feljegyzésben észrevételeket tett. Figyelemre méltó észrevételeinek egyik okfejtése. E szerint ellenforradalomnak minősül a néphatalom megtámadása. 1956. október 23-án azonban a hatalom gyakorlói nem a néphatalmat gyakorolták. Feljegyzésében visszaemlékszik arra, hogy 1956. október 23-án a Parlamentnél a tömeg helyeslően fogadta, tiltakozás nélkül tűrte az „ellenforradalmi" jelszavakat, vagyis a hatalom ellen irányuló jelszavakat. Őt megdöbbentette, hogy a tömeg egyhangúan magáévá tette a hatalom elleni jelszavakat. Utal arra, hogy 1945 és 1948 között ez elképzelhetetlen lett volna. Szerinte a munkásosztály gondolkodásában, a hatalom gyakorlóiról alkotott értékítéletében 1948 és 1956 között döntő változás következett be: a dolgozó nép a hatalom gyakorlóit önmagától idegennek tekintette és elutasította. A vádiratra adott észrevételében azt is hangsúlyozza, hogy a Párt centrumát történelmi felelősség terheli azért, hogy 1955-ben – Rákosi és klikkje hatalomba való visszasegítésével, Nagy Imrének és követőinek a hatalomból való eltávolításával – elszalasztotta a lehetőséget arra, hogy a helyzetet konszolidálja, a politikai és társadalmi folyamatokat helyes irányba terelje.
Nagy Imre 1955. decemberében írt, a vádiratban és a Népbírósági Tanács ítéletében terhére rótt „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdéseiről" című tanulmányában többek között azt írja: „Ma még úgy látszik, hogy az új szakasz politikájához való visszatérés, az ország gazdasági, politikai és kulturális életének a júniusi elvekre való alapozása áthidalhatná a mind jobban érlelődő válságot és megelőzhetné a katasztrófát…"
„A pártvezetés jelenlegi elhibázott politikája és embertelen módszerei vezettek oda, hogy ma kétségek és bizonytalanság mardossák a társadalom legszélesebb rétegeit… Súlyosan veszélyezteti a szocializmus sorsát, sőt társadalmi rendszerünk demokratikus alapjait is a hatalom elfajulása. A hatalom egyre inkább elszakad a néptől és mind élesebben szembekerül vele."
Nagy Imre legkülönbözőbb publikációiban nyomon követhető, hogy már 1949-től kezdődően fokozódó aggodalommal és igen nagy erkölcsi felelősségérzettel

szemlélte és elemezte az eseményeket. Ugyanettől a felelősségtudattól áthatva csatlakoztak hozzá munkatársai, barátai, a jelen perbeli vádlott-társai.
Velük kapcsolatosan egyszerűen botorságnak nevezhető, hogy cselekményeiket ellenforradalmi eseménysorozat részeként, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekményként értékelte a Népbírósági Tanács.
Végeláthatatlanul lehetne elemezni a képtelen ítéleti állásfoglalásokat, minősítéseket. Jelen felszólalásom keretei között szükségtelennek tartok erről többet beszélni. Az Ügyész Úr óvásában és felszólalásában részletezte a törvénysértéseket.
Szeretnék még szólni a vádlottaknak a nyomozás során és a per során tanúsított magatartásáról.
Jól ismerjük az 50-es évek, a Rákosi korszak koncepciós pereinek sémáját: a vádlottak töredelmes beismerő vallomást tettek, beismerték az el nem követett cselekményeket, vagy segédkeztek az elkövetett cselekmények torz megvilágításba helyezésében, valóságnak meg nem felelő elferdítésében, és bűnbánatot hangoztattak. Ez történt Szovjetunióban lefolytatott úgynevezett tisztogatási perek nagy tömegében is. Embertelen kínzásokkal szorítottak rá vádlottakat ilyen magatartásra. A módszereket ismerve sok vádlott fizikai kényszerítő eszközök alkalmazása nélkül is egyszerűen a megfélemlítés folytán, a túlélés reményében mindent hajlandó volt elismerni.
Ebben az ügyben a vádlottakkal szemben közvetlen fizikai kényszert nem alkalmaztak, de alkalmazták a közvetett fizikai kényszer lehetséges eszközeit: 14 hónapig magánzárkában voltak, nemcsak a külvilágtól, de egymástól is teljes elzártságban. Leromlott testi és lelki állapotban kellett elviselniük az eljárás megpróbáltatásait, a számtalan kihallgatást, megalázó és jogaikat naponta csorbító, sértő körülmények között. El kellett tűrniük a fenyegetéseket, a hozzátartozók számára kilátásba helyezett hátrányokkal való zsarolást, stb.
Mindezek dacára a nyomozó hatóságnak nem sikerült olyan koncepciót rákényszeríteni a vádlottakra, hogy egy igazságszolgáltatási komédia megrendezhető legyen. Nyilván ez is az oka annak, hogy a legszigorúbb titokban folytatták le a pert. Ha kisebb kérdésekben egyes vádlottak között sikerült is ellentmondást előidézni, a vádlottak a leglényegesebb kérdésekben mindvégig ragaszkodtak az igazsághoz. Különösen figyelemre méltó Nagy Imre és dr. Szilágyi József perbeli magatartása. Nyilvánvaló, hogy mindketten leszámoltak az életükkel. Nagy Imre nyilvánvalóan felmérte, hogy a vele szemben fellépő erők az életére törnek, ennek ellenére semmiféle megalkuvásra nem volt hajlandó, a legkisebb megingást sem tanúsította, annak érdekében, hogy enyhítsen helyzetén és reményt teremtsen a túlélésre. Az eljárás során mindvégig szinte végtelen türelemmel és higgadtsággal, szinte konok következetességgel szállt szembe vádlói érvelésével, és jogászi alapossággal bátran és okosan tette szóvá visszatérően az eljárási szabálytalanságokat, védekezési jogának korlátozását.

A börtönből kiszabadult vádlott-társaitól is tudtuk, most pedig az iratok ismeretében tudjuk, hogy dr. Szilágyi József megalkuvás nélkül is túlélhette volna a pert. Elég lett volna csupán hallgatnia, elég lett volna annyi, hogy bizonyos dolgokról ne mondja el a nagyon határozott véleményét. Őt azonban az igazságtalanság annyira felháborította, hogy az eljárásról, annak törvénytelenségéről egyetlen percig sem volt hajlandó véka alá rejteni a véleményét, – ellenkezőleg: minden alkalmat megragadva élesen bírálta nemcsak vallatóit, nemcsak a bíróságot, hanem a hatalom gyakorlóit is. Még az utolsó szó jogán se védekezett, hanem vádbeszédet mondott. Nyilvánvaló, hogy ezért kellett meghalnia.

A vádlottak legtöbbje sokak által megkötött kicsiny kompromisszum árán, nem látványos megalkuvás árán elkerülhette volna a felelősségrevonást. Ma már közismert, hogy Nagy Imrének és munkatársainak 1957. áprilisában bekövetkezett letartóztatásukig ismétlen felkínálták a politikai életbe való visszatérés lehetőségét, ehhez csupán azt kellett volna tenniük, hogy nyilatkozatban határolják el magukat a forradalomtól, a népfelkeléstől. Mind Nagy Imrében, mind vádlott-társaiban az igazsághoz és a néphez való hűség erősebb volt, mint az ideológiához vagy a párthoz való hűség. Ezért nincs még erkölcsi jelentősége sem annak, hogy az eljárást egyébként bátran vállaló vádlottak egy része a minden elemében törvénysértő eljárás során vagy az utolsó szó jogán kisebb-nagyobb mértékben bűnösnek vallották magukat és megbánásról beszéltek. Érthetően, túl akarták élni a pert.

Befejezésül szabad legyen idéznem Nagy Imre azon nyilatkozatát, amit az ítélet kihirdetése után akkor tett, amikor nyilatkoznia kellett, kér-e kegyelmet. Nem a tárgyalási jegyzőkönyvben szereplő szöveget idézem, hanem a magnetofonszalagról leírt és még meg nem szerkesztett csonkítatlan szöveget:

Az elnök kérdésére, hogy kér-e kegyelmet, Nagy Imre a következőket válaszolta: „Engedje meg az igen tisztelt Népbírósági Tanács, pár szóval indokoljam a kegyelmi kérelemmel kapcsolatos álláspontomat. A halálos ítéletet, amelyet rám az igen tisztelt Népbírósági Tanács kirótt, én a magam részéről igazságtalannak tartom, indoklását nem tartom megalapozottnak, és ezért a magam részéről, bár tudom azt, hogy fellebbezésnek helye nincs, elfogadni nem tudom. Egyetlen vigaszom ebben a helyzetben az, az a meggyőződésem, hogy előbb vagy utóbb a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály majd felment ezek alól a súlyos vádak alól, amelyeknek súlyát most nekem kell viselnem, amelynek következményeként nekem életemet kell áldoznom, de amelyet nekem vállalnom kell. Úgy érzem, eljön az idő, amikor ezekben a kérdésekben nyugodtabb légkörben, világosabb látókörrel a tények jobb ismerete alapján igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben is. Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok, kegyelmet nem kérek."

Nem kívánom misztifikálni Nagy Imre alakját. Biztos érhetné őt munkásságáért sok bírálat is. Ugyanez vonatkozik vádlott-társaira is. Önként vállalt mártíromságuk azonban minden tisztességes embert fejhajtásra késztet velük szemben,

emléküket nem szennyezheti be a most vizsgálat tárgyává tett eljárás semmilyen praktikája és igyekezete.
Világnézetem mindig Bibó Istvánéval volt azonos, politikai kérdésekben az ő állásfoglalásait tekintettem példa-értékűnek. Bibó István távol állott a marxizmustól és a kommunista ideológiától. Mégis készséggel vállalt közösséget Nagy Imrével. Nem véletlenül. Ennél a két különböző világnézetű politikusnál igen sok rokon-vonás mutatható ki. Nagy Imre írásaiban – különösen a vád tárgyává tett tanulmányaiban – ugyanaz a nemzetféltő aggodalom fogalmazódik meg, a kivezető útkeresésnek ugyanaz a bátor igyekezete mutatkozik, mint Bibó Istvánnál. A felismert igazságot ugyanolyan bátran fogalmazta meg és hozta a magyar és szovjet vezetés tudtára – nem minden kockázatvállalás nélkül –, mint amilyen bátran és félelem nélkül fogalmazott Bibó István.
Az igazság felismerésében és kimondásában mind 1956 előtt, mind a büntetőeljárás során nem korlátozták sem dogmák, sem a pártfegyelem elvárásai. Magatartása, tudatos mártírumvállalása példaértékű lehet minden tisztességes magyar állampolgár számára, aki szívén viseli a nemzet és az általános haladás ügyét – világnézeti különbségre és pártállásra tekintet nélkül. Ez vonatkozik vádlott-társaira, követőire is.

BUDAPESTI 5. SZÁMÚ
ÜGYVÉDI MUNKAKÖZÖSSÉG
Dr. DORNBACH ALAJOS ügyvéd
1054 Budapest, Alkotmány u. 1.
Telefon: 533-855
[pecsét]

Eredeti példány Dornbach Alajos birtokában.
Az irat másolata megtalálható az 1956-os Intézet Könyvtárában, Kézirattár, 750. sz.

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BIRÓSÁGÁNAK ELNÖKSÉGI TANÁCSA

Eln. Tan. B. törv. 660/1989/6. szám

A Népköztársaság nevében!

A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa Budapesten 1989. évi július hó 6. napján megtartott nyilvános ülésen meghozta a következő

h a t á r o z a t o t :

Nagy Imre és társai ügyében megállapítja, hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának TB. NB. 003/1958/18. számú és TB. NB. 003/1958/12. számú ítélete törvénysértő. Ezért ezeket az ítéleteket hatályon kívül helyezi.

Nagy Imrét, dr. Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Kopácsi Sándort és dr. Szilágyi Józsefet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének vádja alól, valamint Nagy Imrét a hazaárulás és Kopácsi Sándort a zendülés vezetésének vádja alól,
Tildy Zoltánt a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításának vádja alól,
Maléter Pált a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekmények és a zendülés vezetésének vádja alól,
dr. Jánossi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel vádja alól – bűncselekmény hiányában – felmenti.
A törvényességi óvás elbírálása során felmerült bűnügyi költséget az állam viseli.

I n d o k o l á s

I.

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az 1958. június 15-én kelt TB. NB. 003/1958/18. számú ítéletével N a g y I m r e I. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntett, valamint hazaárulás büntette miatt halálra és teljes vagyonelkobzásra;

dr. D o n á t h Ferenc II. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntett miatt 12 évi börtönre, a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;

G i m e s Miklós III. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetetett bűntett miatt halálra és teljes vagyonelkobzásra;

T i l d y Zoltán IV. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításával elkövetett bűntett miatt 6 évi börtönre, a

büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 6 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;

M a l é t e r P á l V. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett bűntett miatt és – mint vezetőt – zendülés bűntette miatt halálra, lefokozásra, a rend- és díszjelek elvesztésére, valamint teljes vagyonelkobzásra;

K o p á c s i Sándor VI. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntett miatt és – mint vezetőt – zendülés bűntette miatt életfogytiglani börtönbüntetésre, állásvesztésre, a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra, a rend- és díszjelek elvesztésére, valamint teljes vagyonelkobzásra;

dr. J á n o s s i Ferenc VII. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntette miatt 8 évi börtönre, a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra;

V á s á r h e l y i Miklós VIII. r. terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntett miatt 5 évi börtönre, a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 5 évi eltiltásra, és 1000 forint részleges vagyonelkobzásra ítélte.

A Népbírósági Tanács az 1958. április 22-én kelt TB BN 003/1958/12. számú ítéletével

dr. S z i l á g y i Józsefet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedéssel elkövetett bűntett miatt halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte.

A kihirdetésükkel jogerős ítéletek ellen a legfőbb ügyész Bfl. 21 206/1989. szám alatt törvényességi óvást emelt, eljárási szabálysértések, megalapozatlanság és a büntető anyagi jogi szabályok téves alkalmazása miatt. Az Elnökségi Tanács általános megállapításai az óvás elbírálásával kapcsolatban a következő:

Az Országgyűlés, a kormány és az MSZMP, valamint a magyar közvélemény ma merőben másként értékeli az 1956. évi eseményeket, mint akár néhány hónappal korábban, s ezen belül Nagy Imrének és társainak történelmi szerepét is. Politikai és erkölcsi rehabilitálásuk gyakorlatilag megtörtént. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának feladata, hogy jogi, törvényességi szempontból vizsgálja felül az ügyet, mind az eljárást, mind az ítéleteket.

A tényállás, amelynek alapján Nagy Imrét és társait annak idején elítélték, a törvényességi eljárásban nem módosítható, új eljárás lefolytatására pedig sem lehetőség, sem szükség nincs. Az Elnökségi Tanács mindenekelőtt azt vizsgálta, hogy a Népbírósági Tanács jogilag helyesen értékelte-e a tényeket, s a vád tárgyává tett cselekmények a helyes jogi értékelés szerint bűncselekményt valósítanak-e meg. Ehhez képest másodlagos – bár a korra és a törvényesség akkori állapotára jellemző –, hogy az ügyben megtartották-e az eljárási szabályokat.

Hasonló a helyzet az egyes ténymegállapításokat vagy ténybeli következtetéseket érintő megalapozatlansággal is. Ennek ma már csak annyiban van jelentősége, befolyásolta-e és hogyan a vád tárgyává tett cselekmények jogi értékelését. Kiküszöbölésükre pedig olyan módon van lehetőség, hogy az Elnökségi Tanács a jogi felülvizsgálat keretében figyelembe vesz egyes olyan köztudomású, a korabeli sajtóból is ismert tényeket, amelyekre tekintettel a vád tárgyává tett cselekményeket másként kell értékelni, mint a Népbírósági Tanács tette, illetve rámutat az ítéletek indokolásának belső ellentmondásaira.
Mindebből következik, hogy az Elnökségi Tanács szükségtelennek tartja az ítéleti tényállás részletes megismétlését, s a jogi felülvizsgálat szempontjából jelentős tények rövid összefoglalására szorítkozik.

II.

A Népbírósági Tanács TB. NB. 003/1958/18. sz. ítélete szerinti tényállás rövid összefoglalása.

A Népbírósági Tanács a büntetőjogilag jelentős tényállást a következő kérdések vizsgálatára korlátozta:
A/ Az a politikai erőcsoportosulás, amely Nagy Imre személye köré tömörült, a BHÖ 1. pontja szerinti „az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, illetve mozgalom" fogalomkörébe tartozik-e.
B/ Ha ez ilyen szervezkedés (mozgalom) volt, akkor tagjainak kollektív tevékenysége, amelyet ennek keretében kifejtettek, milyen büntetőjogilag jelentős szerepet játszott

1./ az 1956. október 23-i ellenforradalom kitörésében;
2./ 1956. október 23. és november 4. között az ellenforradalom kibontakozásában;
3./ 1956. november 4. után a proletárdiktatúra rendjének konszolidálása elleni küzdelemben.

C/ Az államrend elleni szervezkedés (mozgalom) e kollektív tevékenységébe beilleszkedett-e és hogyan az egyes vádlottak tevékenysége.

A/

1. 1955. március végétől polgári értelmiségi elemek tömörültek Nagy Imre körül. Nagy Imre kezdeményezésére 1955. végén kollektív fellépést terveztek a párton belül Nagy Imre kizárásának megakadályozására, majd Gimes Miklós, Jánossi Ferenc és Vásárhelyi Miklós kezdeményezésére az MDP kultúrpolitikájában fellelhető tényleges hibák ellen szerveztek kollektív fellépést. Megfogalmazták az ún. „írói memorandumot", és megszervezték annak aláírását. Ezzel túlléptek „a párton belüli frakciós tömörülés" keretein, és olyan tevékenységet folytattak, amely már az állam ellen irányuló szövetkezés ismérveit rejtette magában. Így sikerült a kulturális tömegszervezetekben (Írószövetség, Újságíró Szövetség stb.) megnövelniük Nagy Imrének és környezetének befolyását.
2. Ugyanebben az időben (1955. végén, 1956. elején) Nagy Imre írásban is lefektette, és közvetlen környezetében titkosan terjesztette politikai elképzelé-

seit. Ilyen jellegű írásai „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdései", „A marxizmus-leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése", „A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk időszerű kérdései". Ezekben többek között kifejtette: a pártvezetés csődbe vitte az országot, elfajzott, bonapartista hatalom, amelyet fel kell számolni. Közvetve tagadta a munkásosztálynak és pártjának vezető szerepét, elképzelhetőnek tartotta a visszatérést a többpártrendszerhez. Egyenlőségjelet tett a támadó jellegű tömbpolitika és az ellensúlyozására létrejött védelmi szövetség között és azt fejtette ki, hogy az imperialista tömbpolitika ellensúlyozására létrejött védelmi szövetségben való részvétel sérti Magyarország függetlenségét és szuverenitását.

3. 1956. tavaszától Nagy Imre „közvetlen környezete" a már megszerzett és megnövekedett politikai befolyását arra használta ki, hogy Nagy Imre eszméit terjessze az értelmiség, különösen az értelmiségi ifjúság körében. Erre felhasználták a Petőfi-kört, a TTIT-t és az egyéb kulturális fórumokat is. Tevékenységüket megbeszélték és összehangolták, az egyes tervezett felszólalásokat előre megbeszélték. Nagy Imre és társai – elsősorban Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós – Tánczos Gáboron és Kardos Lászlón keresztül érvényesítették befolyásukat.

4. Szilágyi József közel egy éven át próbálta Kopácsi Sándort beszervezni a társaságba, végül 1956. október elején Nagy Imrével való személyes találkozóját is létrehozta.

5. 1956. nyarán Gimes Miklós javaslatot tett Nagy Imrének arra, hogy hozzanak létre „illegális bizottságot" a csoport tevékenységének irányítására, de Nagy Imre ezt elhárította, mert fenn akarta tartani a legalitás látszatát és a saját egyszemélyi vezetését.

6. Nagy Imre megbízta Gimes Miklóst, Jánossi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst azzal, hogy adják át Georgievics jugoszláv követségi első titkárnak azokat az írásműveket, amelyeket a párt és állami vezetők előtt eltitkolt.

7. Losonczy Géza és Haraszti Sándor 1956. október közepén konspiratív találkozót szervezett meg Kéthly Annával, akivel arról tárgyaltak, milyen álláspontra helyezkednének a jobboldali szociáldemokraták egy olyan új Nagy Imre-kormánnyal kapcsolatban, amely az ismertetett célkitűzéseket valósítaná meg.

Mindezek alapján a Népbírósági Tanács arra a ténybeli következtetésre jutott, hogy a Nagy Imre személye körül tömörülő politikai erőcsoportosulás 1955. végére az államrend aláásására és megdöntésére irányuló szervezkedés jellegét öltötte magára.

B/

1. A szervezkedés tagjainak agitációs tevékenysége egyre erősödött, átterjedt a különböző szervezetekre, koncentrált támadást indítottak a párt és a kormány politikájának lejáratására. Az általuk létrehozott mozgalmat képtelenek voltak fékentartani. 1956. szeptemberében és októberében saját mozgalmuk is arra kényszerítette Nagy Imrét és szervezkedésének tagjait, hogy levonják elveik gyakorlati konzekvenciáit.

Az ellenforradalmat közvetlenül megelőző napokban és első korai szakaszában a különböző csoportok egységes politikai platformot próbáltak kialakítani az MDP-vel szemben. Pontokba foglalva terjesztették politikai programjukat, majd ezeket egyeztették. „Őrségváltást" követeltek, a demokratizmus olyan jellegű kiterjesztését, ami lényegileg a munkásosztály és a párt vezető szerepe ellen irányult, valamint az ország „semlegessé" nyilvánítását, a kilépését a Varsói Szerződésből.

1956. október 22-én és 23-án összejövetelt tartottak (Nagy Imre, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós stb. részvételével) és hozzáláttak a leendő Nagy Imre kormány programjának kidolgozásához, október 22-én este a Kardos László lakásán összejött társaság megbeszélte, hogyan vegyék át Nagy Imre hívei a DISZ vezetőségében a vezető funkciókat.

1956. október 22-én este a Műegyetemen tartott gyűlésen Szilágyi József kétszer is felszólalt. Állást foglalt a sztálinizmus elleni harc, a tüntetés mellett, majd felkereste Kopácsi Sándort és arra kérte, hogy a rendőrség ne akadályozza meg a tüntetést.

1956. október 23-án délelőtt a társaság tagjai Losonczy Géza lakásáról telefonösszeköttetést tartottak Tánczos Gáborral, aki a Petőfi-kör vezetősége részéről a tüntetést szervezte. Tánczos tájékoztatta őket a helyzet alakulásáról, ők pedig útmutatásokat adtak neki.

Mindezek alapján a Népbírósági Tanács arra a ténybeli következtetésre jutott, hogy Nagy Imrének és a szervezkedés többi tagjainak agitációja nyomán a szervezkedés által létrehozott mozgalom: a Petőfi-kör egyetemi fiókkörei robbantották ki az 1956. október 23-i tüntetést abból a célból, hogy a fennálló rendet megdöntve Nagy Imre eszméit diadalra vigyék.

2. A szervezkedés és az általa létrehozott mozgalom egyes tagjai 1956. október 23. és 28. között három, egymással szoros kapcsolatot tartó góc köré tömörültek. Ezek az MDP Központi Vezetőségének épületében Nagy Imre mellett, a Budapesti Rendőrfőkapitányságon Kopácsi Sándor mellett, illetve az Írószövetség épületében alakultak ki.

A kezdeményezést és az irányítást a Nagy Imre személye körüli góc tartotta kézben, bár főleg október 25. után a Deák téri gócban, különösen Szilágyi Józsefnél megvolt a hajlandóság arra, hogy magához ragadja a kezdeményezést. Október 23. és 25. között a szervezet tagsága és egyes vezetői küldöttségek útján követelték Nagy Imrétől, hogy az MDP vezetősége álljon a „forradalom" élére, támaszkodjon a „felkelők" fegyveres erejére. Így az „angyalföldi munkásküldöttségben" részt vett Szilágyi József és Gimes Miklós is.

1956. október 28-án a szervezkedésnek ez a koncentrált akciója kompromisszumra késztette az MDP vezetőségét, összehívták a szervezkedés, illetve mozgalom tagjait, híveit, és megalakították a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságát. A bizottság kiáltványt tett közzé, s úgy értékelte, hogy megnövekedett a „baloldali restauráció" veszélye. Megvitatták, hogy az MDP feloszlása esetén milyen új pártot vagy mozgalmat hozzanak létre.

Nagy Imre kormánynyilatkozata nem elégítette ki a szervezet tagjait. A legjelentősebb ellentét a nyilatkozat és a kiáltvány között abban állott, hogy a nyilatkozat a fegyverek beszolgáltatására szólított fel, s arra utalt, hogy megalakult az új karhatalom a honvédség, stb., valamint a munkásság és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból. Ezzel szemben a kiáltvány arra hív fel, hogy „a forradalom vívmányainak megőrzésére" hozzák létre ezt a szervezetet.

A rádióban elhangzott nyilatkozat után kampány indult Nagy Imre népszerűsítésére, arra hivatkoztak, hogy Nagy Imre eddig „az ÁVH foglya" volt és kényszerítették őt nyilatkozatainak megtételére. Október 30-án a rádió be is jelentette, hogy Nagy Imre nem tudott a szovjet csapatok Budapestre hívásáról és a statárium kihirdetéséről.

Nagy Imre nem hívta össze többé a Minisztertanácsot, nem lépett fel a lincselések és más kilengések ellen. A fegyveres csoportok tagjaiból kezdték megszervezni a nemzetőrséget, egyedül a Budapesti Rendőrfőkapitányságon Kopácsi Sándor – Nagy Imre utasítására – több mint húszezer fegyvert szolgáltatott ki az ellenforradalmároknak.

Nagy Imre tárgyalásokba bocsátkozott több csoport vezetőjével, és Király Bélát nevezte ki a nemzetőrség parancsnokának.

1956. október 28. után Nagy Imre nem tartott minisztertanácsot, a törvényes kormány helyett szűkebb „kabinetet" hozott létre koalíciós alapon, s a Minisztertanács, illetve az Elnöki Tanács jogkörét kisajátítva minden kormányzati kérdést ebben a testületben döntöttek el. A kabinet határozta el a kormány átalakítását, a Varsói Szerződés felmondását, a semlegesség kinyilvánítását, sürgönyöket küldött az ENSZ-nek, hogy a nagyhatalmak „garantálják" a kinyilvánított semlegességet.

Valótlan volt az a hivatalos közlemény, amely szerint az Elnöki Tanács a Minisztertanács addigi tagjait saját kérésükre felmentette és azokat a személyeket nevezte ki, akik a kabinetüléseken részt vettek.

1956. november 4-én a szovjet hadsereg fellépése után, Nagy Imre rádiószózatban nyilatkozott a rend helyreállítása ellen, majd csoportjának többsége a jugoszláv nagykövetségre menekült.

3. A jugoszláv nagykövetség épületében a csoport tagjai tovább konspiráltak, az MSZMP intézőbizottságának nyilvánítva magukat tárgyalásokba, illetve érintkezésbe bocsátkoztak a jugoszláv állam vezetőivel, a koalíciós partnerekkel, közvetett úton a Szabad Európa rádióval és a szervezkedésnek a követségen kívül maradt tagjaival a proletárdiktatúra helyreállítása ellen és a konszolidáció megakadályozása érdekében teendő lépésekről.

Üzenetük – 1956. november 10. körül a követségről kiküldött körkérdések – ösztönzésére november 13-án megalakult a „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom", amely azután kiadta az Október Huszonharmadika című ellenforradalmi lapot.

C/

1. A Nagy Imre egyéni tevékenységével kapcsolatos tényeket nagyobbrészt az A/ és B/ fejezet már rögzíti, ezért az ítéleti tényállás e részéből csak arra kell utalni, hogyan értékelte a Népbírósági Tanács Nagy Imre szerepét, illetve védekezését.

Nem fogadta el azt a védekezést, hogy Nagy Imre „mérséklőleg" hatott társaira, és megállapította, hogy csak taktikai nézeteltérésekről volt szó, illetve Nagy Imre óvatosabban tört államellenes céljai felé, mint némely társa.

Nem fogadta el azt a védekezését, hogy Nagy Imre az MDP vezető szerveinek állásfoglalásához igazodott. Valójában passzívan viselkedett, nem nyilvánított véleményt, de akadályozta is az elhatározott intézkedések végrehajtását (feloldotta a kijárási tilalmat, tiltakozott a Corvin közi ellenforradalmi góc felszámolására tervezett katonai intézkedések ellen stb.). Végeredményben kétértelmű magatartást tanúsított.

Alaptalan az a védekezése, hogy a Minisztertanács elnökeként járt el, egyébként is a nemzetőrség felállításának semmi köze a párton belüli kompromisszumhoz és a kormánynyilatkozathoz. A kormányátalakításokat, a Varsói Szerződés felmondását, és a semlegesség kinyilvánítását nem terjesztette a párt vezető szervei elé. Ezekkel az intézkedésekkel kapcsolatban még a kabinetet is kész helyzet elé állította.

2. Donáth Ferenc 1956. tavaszán csatlakozott a már kialakult Nagy Imre-szervezkedéshez, majd közreműködött annak szervező- és propaganda tevékenységében.

1956. október 23-án este részt vett a Nagy Imre programjának megszerkesztésére tartott értekezleten és vállalta e program mezőgazdasági részének kidolgozását.

A Központi Vezetőség Donáth Ferencet tagjává és titkárává kooptálta. Október 24-én lemondott funkciójáról, kijelentve, hogy gyökeres változásokra van szükség. A Központi Vezetőség október 25–26-i ülésén követelte az ellenforradalom „demokratikus mozgalom"-ként való értékelését, a fegyveres ellenforradalmárok beolvasztását a fegyveres erők kötelékébe. E fellépés eredménytelensége miatt megismételte lemondását.

Október 28-án jelen volt a kormánynyilatkozatot megfogalmazó értekezleten. Ugyancsak részt vett a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tájékoztató értekezletén.

November 4-én hajnalban részt vett Nagy Imre rádiószózatának megfogalmazásában, majd ő is a jugoszláv követségre menekült, és ott az ún. „intézőbizottság" tagjaként részt vett az ismertetett tevékenység elhatározásában.

3. Gimes Miklós újságíró 1955-ben az elsők között csatlakozott a Nagy Imre-csoporthoz. Cikkeiben is terjesztette Nagy Imre eszméit, és 1956. tavaszán ő tett javaslatot az illegális bizottság megalakítására.

1956. október 22-én részt vett a programszerkesztés céljából összehívott értekezleten és vállalta a külpolitikai rész elkészítését.

Október 23-ától 27-ig a Szabad Nép szerkesztőségében tartózkodott, és lényegében ő vezette a szerkesztőséget. Október 27-én a Budapesti Rendőrfőkapitányság épületébe ment át és részt vett a szervezkedés itteni gócának megbeszélésein. Tagja és egyik hangadója volt az „angyalföldi munkáskülddöttség"-nek, majd közreműködött Nagy Imre rádiónyilatkozatának elkészítésében.

Október 29-én több személlyel közösen létrehozta a Magyar Szabadság című napilapot, és ennek első számában ő írta a programadó vezércikket. A cikkben állást foglalt a „népképviseleti demokráciára" való visszatérés mellett.

November 4. után, amikor a csoport vezetői közül egyedül ő maradt a követségen kívül, röplapokat szerkesztett – november 6–8. között –, amelyeken harcra szólította fel a magyar népet, hogy a szovjet hatóságokat a Nagy Imrével való tárgyalásokra kényszerítsék.

November 13-án több gyűlésen vett részt, és kifejtette, hogy Nagy Imre kormánya a törvényes kormány, és addig nem szabad feladni a harcot, amíg ezt nem ismerik el.

Ezután Bohó Róbert lakásán többekkel együtt megbeszélést tartott. Ide juttatta el Nagy Balázs a jugoszláv követségen tartózkodó „intézőbizottság" Tánczos Gábor által közvetített üzenetét.

A megbeszélésen létrehozták a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom elnevezésű illegális szervezkedést és azt is elhatározták, hogy Gimes Miklós szerkesztésében kiadják az Október Huszonharmadika című lapot, mint a mozgalom lapját. Gimes Miklós letartóztatásáig a lap négy száma jelent meg. A cikkekben ellenállásra szólították fel a dolgozókat a kormány és a szovjet hadsereg ellen.

4. Tildy Zoltán 1956. október 23. után kapcsolódott be újra a politikai életbe. A párt vezetőinek kérésére megnyugtató jellegű rádiónyilatkozatot tett, majd a Nagy Imre kormány tagja lett államminiszterként. Támogatta Nagy Imre szervezkedését, követelte az egypártrendszer felszámolását és a koalíciós pártok bevonását a kormányzásba. November 2-ára sikerült is elérni, hogy a kabinet a Kisgazdapárt és más pártok tagjaiból álljon és így kiszorítsák a kommunista minisztereket a kormányzásból.

Tildy Zoltán fellépett Mindszenty József bíboros kiszabadítása, Budapestre hozatala és „jogainak visszaállítása" érdekében. Részt vett a „rehabilitációs nyilatkozat" elkészítésében, tárgyalt Mindszentyvel, és lényegében ő tette lehetővé, hogy minden ellenőrzés nélkül mondja el a rádióban emlékezetes „szózatát".

Október 30-i rádiónyilatkozatában önkényesen bejelentette Magyarország ENSZ képviselőjének azonnali hazarendelését, november 2-i sajtónyilatkozatában kijelentette, hogy „semleges államként" akarunk élni, s ezért a Varsói Szerződést is felmondtuk.

Nagy Imre november 4-i rádiószózatának elhangzása után Tildy Zoltán adott utasítást arra, hogy azt továbbítsák az ENSZ főtitkárához, és ő adott Háy Gyu-

lának engedélyt arra, hogy a segélykérő írószövetségi nyilatkozatot a rádióba beolvashassa.

5. Maléter Pál 1956. október 23. előtt nem állt kapcsolatban a Nagy Imre-csoporttal. Hivatásos katonatisztként 1956. október 25-én a Kilián laktanya megtisztítására kapott parancs végrehajtása során megingott és érintkezésbe lépett a Corvin közi ellenforradalmi csoporttal. Ekkor még bizonyos kettősség jellemezte magatartását, mert a tárgyalásokkal egyidejűleg fegyveres akciókat folytatott a Kilián laktanya megtisztítására. Később azonban bejelentette, hogy nem hajlandó engedelmeskedni a honvédelmi miniszter parancsának, egységével együtt átállt a „felkelők" oldalára.

Nagy Imre a „felkelők" képviselőjeként előbb a honvédelmi miniszter helyettesének, majd honvédelmi miniszternek nevezte ki.

A Népbírósági Tanács arra a ténybeli következtetésre jutott, hogy Maléter Pál előzetesen tudott a Budapesti Pártbizottság épületének 1956. október 30-i ostromáról, és előmozdította annak „sikerét", az ostrom idején fogvatartotta azt a személyt, (Virágh Jánost), akit azzal gyanúsítottak, hogy beépített ember és elárulja a pártház ostromának tervét.

Maléter Pál a különböző fegyveres erőket a szovjet csapatok ellen tömörítette parancsnoksága alatt, előkészületeket tett a Kilián laktanya védelmére a szovjet csapatokkal szemben.

6. Kopácsi Sándor a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetőjeként az 1956. október 23-i tüntetés előtt jutott el a szervezkedéssel való akarategységig. Szilágyi József kérésére ígéretet tett arra, hogy nem lövet a tüntetőkre.

Október 23. és 26. között az ő magatartását is bizonyos felemásság jellemezte. Szervezkedésbeli társait befogadta a rendőrfőkapitányság épületébe, eltűrte, hogy ellenforradalmi góc alakuljon ki mellette. Másrészt ebben az időben még harcolt az ellenforradalmárok ellen, és beosztottjait is erre utasította. Október 26-án azonban olyan utasítást adott ki a kerületi rendőrkapitányságoknak, hogy ne bocsátkozzanak tűzharcba, ha megtámadják őket, vonuljanak vissza.

Ezután az ő részvételével folyt a „nemzetőrség" megszervezése. Október 30-án Nagy Imre Király Bélát nevezte ki a nemzetőrség parancsnokává, Kopácsi Sándort pedig a helyettesévé, egyben utasította utóbbit a nemzetőrség felfegyverzésére. Ennek eredményeként Kopácsi Sándor több mint 20 000 fegyvert osztott ki ellenforradalmárok, huligánok között.

A továbbiakban Kopácsi Sándor erősen háttérbe szorult Király Béla és Maléter Pál mellett. November 5-én ugyancsak a jugoszláv követségre akart menekülni, de elfogták.

7. Jánossi Ferenc, Nagy Imre veje a családi kapcsolatoknál fogva titkári, szervezői tevékenységet fejtett ki Nagy Imre személye körül és összekötő szerepe volt a szervezkedés tagjai és Nagy Imre között. Így közreműködött abban, hogy Nagy Imre írásművei eljussanak a jugoszláv vezetőkhöz.

1956. október 23. után Nagy Imre „kísérőjeként" került a pártközpontba s innen ment el október 25-én az Írószövetségbe a küldöttség megszervezésére.

A készülő intézkedésekre, állásfoglalásokra vonatkozó értesüléseiről, amelyeket Nagy Imrétől szerzett, továbbította a szervezkedés más résztvevőinek, így a Deák téri gócnak. November 2-án Nagy Imre ismét vezérőrnagynak nevezte ki, és a HM Nevelésügyi Főcsoportfőnökség vezetésével bízta meg. November 2-án ő is a jugoszláv követségre menekült.

8. Vásárhelyi Miklós már kezdetben csatlakozott a Nagy Imre-csoporthoz, részt vett ennek a csoportnak szervezkedéssé változtatásában (írói memorandum), majd tevékenysége a szervezkedés kiszélesítésére és céljainak propagálására irányult.

1956. október 23. után részt vett Losonczy Géza és Donáth Ferenc második lemondó nyilatkozatának írásba foglalásában, majd döntő szerepe volt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága kiáltványának megvitatásában.

Ezt követően Nagy Imre és Losonczy Géza „sajtófőnökeként" tevékenykedett, majd társaihoz hasonlóan a jugoszláv követségre akart menekülni, de ez nem sikerült, ezért a követség egyik beosztottjának a lakásán bujkált. Az „intéző-bizottság" hozzá is eljuttatta körkérdéseit.

A TB. NB. 003/1958/12. sz. ítélet szerinti tényállás rövid összefoglalása.

Dr. Szilágyi József 1955. végén csatlakozott a Nagy Imre csoporthoz. 1956. közepén részt vett a Petőfi-körben folytatott propagandatevékenységben. Kopácsi Sándort olyan irányban befolyásolta, hogy fogadja el a Nagy Imre csoport politikai álláspontját, majd létrehozta Nagy Imrével való személyes találkozását.

1956. október 20-án Kecskeméten a megyei vezető funkcionáriusok előtt kifejtette, hogy a sztálinista elemeket el kell távolítani a párt és az állam vezetéséből.

1956. október 22-én felszólalt a műegyetem gyűlésén és a tömeget a tüntetés irányában befolyásolta. Telefonon, majd személyesen is kérte Kopácsi Sándortól, hogy a rendőrség ne akadályozza meg a tüntetést.

Október 23. után ugyancsak a Budapesti Rendőrfőkapitányságra ment és Kopácsi Sándort, illetve a főkapitányság vezető tisztikarát olyan irányban befolyásolta, hogy ne lépjenek fel a „felkelőkkel" szemben.

Október 27-én másokkal együtt részt vett az „angyalföldi" küldöttségben, és Nagy Imrét arra akarták rávenni, függetlenítse magát az MDP Központi Vezetőségétől, és álljon az ellenforradalmárok követelései mellé.

Október 29-től november 4-ig Nagy Imre személye körül működött abból a célból, hogy Nagy Imrét az ő politikai elképzeléseinek következetesebb végrehajtására bírja. November 4-én ugyancsak a jugoszláv követségre menekült.

III.

Az ügy jogi felülvizsgálata.

A legfőbb ügyész a törvényességi óvásban – az ítéleti tényállások szó szerinti közlése után – felsorolja azokat az eljárási és anyagi jogi szabálysértéseket,

amelyek miatt a Népbírósági Tanács ítéleteit törvénysértőnek tartja. A törvénysértések három fő csoportját különíti el.
Először – az óvás A/ fejezetében – az eljárási szabálysértéseket részletezi. Rámutat számos eljárási alapelv és rendelkezés megsértésére, amelyek lényegesen korlátozták Nagy Imrét és társait a védekezési joguk gyakorlásában, és oda vezettek, hogy a bizonyítás egyoldalúvá vált, a terhelő körülményekre helyezte a hangsúlyt.
Részben az eljárási szabálysértések miatt is, fejti ki az óvás B/ fejezete, az ítéletek tényállása hiányos, több ténymegállapítás nincs bizonyítékokkal megalapozva, illetve helytelen ténybeli következtetéseken alapul. Az óvás ismerteti ezeket a megalapozatlanságokat, és felhívja a figyelmet az indokolás több belső ellentmondására is.
Mindezek folyományaként a Népbírósági Tanács olyan eseményekért is felelőssé tette Nagy Imrét és társait, amelyek valójában nem róhatók a terhükre, illetve tévesen – és a terhükre – vett figyelembe több tényt.
Az eljárási szabálysértések és a megalapozatlanság önmagukban is elegendők lennének az ítéletek hatályon kívül helyezésére, de nem ez a döntő – hangsúlyozza az óvás –, hanem a büntető anyagi jogi szabályok helytelen alkalmazása. A Népbírósági Tanács ugyanis bűncselekménynek minősített olyan magatartásokat, amelyek valójában nem azok.
Az óvás a C/ fejezetében részletesen indokolja, hogy a politikai vita, a pártok bírálata kívül esik a büntetőjogi megítélés körén, nem tekinthető szervezkedés vagy mozgalom kezdeményezésének stb. Rámutat: a Népbírósági Tanács figyelmen kívül hagyta, hogy Nagy Imre 1956. október 23. után Magyarország törvényes miniszterelnöke lett, pedig ez lényegesen befolyásolja tevékenységének – és társai tevékenységének – büntetőjogi megítélését. Kifejti azt is, miért nem követett el Nagy Imre hazaárulást, illetve Maléter Pál és Kopácsi Sándor zendülést.
Az Elnökségi Tanács a törvényességi óvást a maga egészében alaposnak találta. A jogi felülvizsgálat keretében – mint már az I. fejezetben utalt rá – mindenekelőtt a büntetőjogi szabályok alkalmazásának törvényességét vizsgálja. Ezen belül utal egyes ténymegállapítások megalapozatlanságára, majd külön pontban az eljárási szabálysértésekre. Néhány – az egész ügy elbírálást nem érintő – részletkérdésben álláspontja eltér az óvásban foglaltaktól. Ennek indokait a megfelelő helyen kifejti.

A/

A büntetőjogi szabályok alkalmazásának törvényessége.

1. A vád tárgyává tett cselekmények elbírálásának idején alkalmazandó büntető jogszabályokat a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ) és a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény (Ktbtk) tartalmazta. Nagy Imrét és valamennyi társát a BHÖ 1. pontjának /1/, illetve /2/ bekezdése – vagyis az 1946. évi VII. törvény 1. §-a – szerinti szer-

vezkedésért ítélték el. Ezeknek a rendelkezéseknek az elbírálás idején irányadó szövege a következő volt:

„/1/ Bűntett miatt büntetendő, aki a Magyar Népköztársaság Alkotmányában meghatározott népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.

/2/ Büntettet követ el az is, aki az /1/ bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz, vagy azt előmozdítja."

Az Elnökségi Tanácsnak mindenekelőtt azt kellett vizsgálnia, hogy Nagy Imrének és társainak tevékenysége „a népi demokratikus államrend" vagy „népköztársaság" megdöntésére irányult-e.

A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény biztosította a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot és más állampolgári jogokat. A Magyarországon kialakult és az 1950-es évek elejére teljes mértékben kibontakozó struktúrában azonban az egyes állampolgári jogok gyakorlatilag nem vagy csak korlátozott mértékben érvényesültek. Bármilyen véleménynyilvánítást vagy tevékenységet, amely akár a legkisebb mértékben eltért a „hivatalos" álláspontól – vagyis a Rákosi–Gerő-féle vezetés álláspontjától – gyakran a népi demokratikus államrend elleni támadásnak tekintettek, és az igazságszolgáltatást nem egyszer arra használták fel, hogy a politikai ellenfelekkel vagy akár a más nézeteket vallókkal a büntetőjog eszközeit alkalmazva számoljanak le.

Az Elnökségi Tanács álláspontja szerint az említett időszakban bűncselekménynek minősített cselekmények jogi felülvizsgálata során nem az akkori eltorzult politikai és igazságszolgáltatási gyakorlatból kell kiindulni, hanem az Alkotmány rendelkezéseinek helyes értelmét alapul véve kell elbírálni, hogy valamely cselekmény „a népi demokratikus államrend" ellen irányult-e. Ez vonatkozik Nagy Imrének és társainak ügyére is.

2. Nagy Imre és társai 1955–1956-ban – október 23-át megelőzően – a korabeli párt- és állami modell, intézményrendszer reformjáért, a pártvezetés hibái és bűnei ellen léptek fel. Szóban és írásban terjesztették nézeteiket, és politikai eszközökkel is küzdöttek azok megvalósításáért. Tevékenységük az alkotmányos keretek között maradt és nem a népi demokratikus államrend megdöntésére irányult.

Az Elnökségi Tanács általánosságban leszögezi: a hatalmon lévő párt, a fennálló állami és társadalmi intézmények bírálata, illetve – az alkotmány keretei között – a megváltoztatásukra irányuló politikai tevékenység nem tekinthető az államrend elleni támadásnak.

A jelen ügyben a vád tárgyává tett cselekmények elbírálása szempontjából teljesen közömbös, hogy Nagy Imre és társai egyénileg vagy csoportosan, többé vagy kevésbé szervezetten, a párton belül vagy azon kívül fejtették-e ki eszmei tevékenységüket. Mindez nem változtat azon, hogy nem az államrend megdöntésére szervezkedtek, hanem éppen ellenkezőleg, annak megjavítására

törekedtek. A törvényességi óvás egyébként helyesen utal arra, hogy ez a tevékenységük – a Népbírósági Tanács megalapozatlan tényállításával szemben – nem volt „tervszerű, összehangolt és konspiratív", hanem formailag is hiányoztak belőle a szervezkedésnek ezek a jellemző vonásai.
Ennélfogva az Elnökségi Tanács nem tulajdonít különösebb jelentőséget annak a jogi kérdésnek, helyesen értelmezte-e annak idején a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 216. sz. állásfoglalása az idézett törvényi rendelkezést úgy, hogy a szervezkedés különleges politikai célzat nélkül is elkövethető (törvényességi óvás 59. old.). Mivel Nagy Imrének és társainak tevékenysége objektíve sem volt alkalmas az államrend megdöntésére, a célzat vizsgálatának kérdése fel sem merül. Közömbös az is, hogy a büntetőeljárás során a vádlottak „felelősnek" érezték-e magukat valamilyen cselekményért vagy történésért.
3. a/ A Népbírósági Tanács a Nagy Imre-csoport terhére írja, hogy kirobbantották és megszervezték az 1956. október 23-i tüntetést és kidolgozták a leendő Nagy Imre-kormány programját.
Történelmi tény, hogy az október 23-i tüntetés és az azt követő események a hosszú ideje érlelődő válság talaján kirobbant lényegében spontán reakció volt a legkülönbözőbb társadalmi csoportok részéről a merev, változtatásra képtelen párt- és állami vezetés magatartásával szemben. Előzményei között természetesen szerepet játszottak a Nagy Imre-csoport nézetei és törekvései vagy egyes tagjainak közvetlen fellépése, s a mozgásba lendült tömegek a helyzet megváltozását nagyrészt attól várták, hogy újra Nagy Imre kerül a kormány élére. Mivel magát a tüntetést végül is engedélyezték, nem tekinthető bűncselekménynek, hogy a Nagy Imre-csoport egyes tagjai közreműködtek az előkészítésében.
A leendő kormány programjának kidolgozása pedig – ami önmagában sem jogellenes – egyenesen szükségszerű volt az adott időpontban, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi vezetés már nem tudja tartani magát, és várhatóan Nagy Imrének ajánlja fel a kormányalakítást.
b/ A Népbírósági Tanács ítélete, amely szerint 1956. október 23. után a szervezkedés és az általa létrehozott mozgalom három, egymással szoros kapcsolatot tartó „góc" köré tömörült, figyelmen kívül hagyja, hogy Nagy Imre nem valamilyen „gócot" vezetett, hanem az MDP vezetőségének előzetes állásfoglalása alapján kinevezett törvényes kormányt.
Az ítélettel szemben ugyancsak törvényesek voltak a később történt kormányátalakítások is. Ezekről a Népköztársaság Elnöki Tanácsa határozattal döntött. Hasonlóképpen alkotmányos volt az ún. „kabinet" működése is; egyébként a kormány egészének folyamatos működésére az akkori helyzetben nem is volt lehetőség.
A kormány alkotmányosságának utólagos elismerését mutatja, hogy az Elnöki Tanács az 1956. november 4-ére keltezett és a Magyar Közlöny 1956. november 12-i számában közzétett 33/1956. sz. határozatával fel is mentette.
Valamely kormány tevékenységének megítélése nem büntetőjogi kérdés. Poli-

tikai felelősséggel tartozik a megfelelő alkotmányos szerveknek és erkölcsi felelősséggel az egész nemzetnek, de a kormány tagjait az alkotmányos keretek között végzett hivatali tevékenységükért nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni. Ezért a Nagy Imre kormánynak, illetve egyes tagjainak a hivataluk gyakorlásával összefüggő tevékenysége sem tekinthető szervezkedésnek.

c/ A Népbírósági Tanács – a bizonyítást, illetve az ismert tényeket mellőzve – nem vette figyelembe azt a rendkívüli helyzetet, amelyben a Nagy Imre-kormány működött, illetve azokat az intézkedéseket, amelyeket a törvényes rend fenntartása érdekében tett.

Így Nagy Imre október 23-án az MDP több akkori vezetőjének felszólítására tartotta meg a parlamenti beszédét, tőle várták a tömeg lecsillapítását. A következő napokban is intézkedéseket tett a közrend védelmében.

Tévesen írja az ítélet Nagy Imre terhére, hogy ellenezte a Corvin közi csoport felszámolását. Valójában azt kívánta, hogy olyan megoldást keressenek, amely nem jár nagyobb véráldozattal.

Azt is figyelmen kívül hagyja az ítélet, hogy az október 28-i tűzszünetről a pártvezetés és a kormány együttesen döntött.

A Népbírósági Tanács ítéletével szemben nem az „ellenforradalmárok felfegyverzését" szolgálta a nemzetőrség megszervezése, hanem éppen a közrend megteremtését: a fegyveres csoportok átvételét a honvédség és a rendőrség zárt kötelékébe, s ezáltal a kormány irányítása alá helyezésüket és katonai fegyelem alá vetésüket.

d/ A Népbírósági Tanács bűnösnek mondta ki Nagy Imrét a BHÖ 35. pontjának /1/ bekezdése – az 1930. évi III. törvény 58. §-a – szerinti hazaárulás büntettében is. E rendelkezés szerint a hűtlenség bűntettét követte el „…aki külhatalom kormányával vagy külföldi szervezettel szövetkezik vagy érintkezésbe bocsátkozik avégett, hogy a magyar állam ellen ellenséges cselekményre bírja, úgyszintén az is, aki valamely külhatalmat a magyar állam ellen háborúra vagy kényszerintézkedésre indítani törekszik".

Az ítélet szerint ez a bűncselekmény a Varsói Szerződésből való kilépéssel, a semlegesség kinyilvánításával és az 1956. november 4-iki rádiónyilatkozattal azért valósult meg, mert Nagy Imre a külhatalmakkal érintkezésbe bocsátkozván azokat nemcsak kényszerintézkedésre bírni törekedett, de felidézte annak közvetlen veszélyét is.

A kormány semlegesség kinyilvánításával és a Varsói Szerződésből való kilépésre utaló szándéknyilatkozattal – a november 2-i ülésén még csak küldöttséget jelölt ki a tárgyalásokra – az Elnökségi Tanács álláspontja szerint nem lépte túl a hatáskörét és így tagjai nem követtek el bűncselekményt. Nem büntetőjogi kérdés, hogy mindez célszerű és időszerű volt-e.

Ugyanígy ítélendő meg Nagy Imre november 4-i rádiószózata, amely csupán az ország lakosságának és a nemzetközi közvéleménynek szánt közléseket tartalmazott.

Nagy Imre mint miniszterelnök és megbízott külügyminiszter törvényesen lépett kapcsolatba bármely külföldi kormánnyal, szervezettel vagy az ENSZ-szel. Ezért az 1956. november 2-iki jegyzék, amelyet Budapestre akkreditált külképviseletekhez intézett, valamint az ENSZ-hez küldött levelek nem tekinthetők az idézett törvényes rendelkezés szerinti „külhatalom kormányával való érintkezésbe bocsátkozásnak", nem is szólva arról, hogy nem az volt a céljuk, hogy külföldi kormányt vagy szervezetet a magyar állam elleni ellenséges cselekményre bírjanak. Nagy Imre tehát nem követte el a hazaárulás bűntettét.

e/ Tildy Zoltán és Maléter Pál ugyancsak a törvényes kormány tagjai voltak, és e minőségükben kifejtett tevékenységükkel éppen úgy nem követtek el bűncselekményt, mint Nagy Imre.

Tildy Zoltán fellépése az egypártrendszer helyett a koalíciós pártoknak a kormányba történő bevonásáért legális politikai lépés volt, a kormány bázisának szélesítését, a nemzeti összefogást célozta. Közbenjárása Mindszenty bíboros „jogainak visszaállítása" és rádióbeszédének elmondása érdekében, amit az ítélet a terhére rótt, a helyzet konszolidálására irányult, mert – reálisan alapozva Mindszenty magatartására – a beszédétől a társadalom megnyugtatását várták. Egyébként Nagy Imre úgy intézkedett, hogy a beszédet előzetesen hangszalagra kell venni, és csak az ellenőrzött beszéd hangozhat el a rádióban.

f/ A Népbírósági Tanács Maléter Pált és Kopácsi Sándort bűnösnek mondta ki mint vezetőt a Ktbtk. 29. §-ába ütköző zendülés bűntettében is. E rendelkezés szerint „zendülést követnek el a katonák, ha csoportosan a katonai szolgálati renddel nyíltan szembehelyezkednek". Maga az ítélet sem állítja, hogy a katonai szolgálati renddel nyíltan szembehelyezkedő ilyen csoport Maléter Pál vagy Kopácsi Sándor vezetésével létrejött volna.

Maléter Pál a kapott parancsnak megfelelően megtisztította a fegyveresektől, majd biztosította a Kilián laktanyát. A felkelőkkel a tűzszünet elrendelése után, parancsra lépett kapcsolatba és igyekezett rendet teremteni. A törvényes kormány akaratának megfelelően járt el, majd annak tagjaként és a kormány politikáját képviselve teljesítette feladatait. Nem követte el tehát sem a szervezkedés, sem a zendülés bűntettét. Az a terhére rótt bejelentés, hogy a továbbiakban nem hajlandó a honvédelmi miniszter parancsát végrehajtani, olyan körülmények között történt, amikor ismételten eredménytelenül kereste a Honvédelmi Minisztérium felelős vezetőit, és ez egymagában nem alkalmas bűncselekmény megállapítására.

Megalapozatlanul – téves ténybeli következtetéssel – állapítja meg a Népbírósági Tanács ítélete, hogy Maléter Pál előzetesen tudott a pártház ostromáról, és annak sikerét előmozdította. Nincs semmi bizonyíték arra, hogy Virágh Jánosnak erről a tervről tudomása lett volna, s hogy egynapos fogvatartása azt célozta, hogy ne árulhassa el ezt a tervet. Maléter Pál tehát ezzel kapcsolatban sem követett el bűncselekményt.

g/ Hasonlóan kell megítélni Kopácsi Sándor tevékenységét is. 1956. október 23-án és a következő napokban személyesen is részt vett a felkelők elleni fegy-

veres harcban, amíg a kormány álláspontja meg nem változott. A kerületi rendőrfőkapitányságoknak nem eleve tiltotta meg az ellenállást, hanem kizárólag a reménytelen, csupán az áldozatok számát növelő ellenállás beszüntetésére adott utasítást.

Megalapozatlan az az ítéleti megállapítás, hogy Kopácsi Sándor Nagy Imre utasítására több mint 20 000 fegyvert szolgáltatott ki az ellenforradalmároknak. Az eljárás adatai szerint a belügyminiszter adott utasítást Kopácsi Sándornak fegyverek kiosztására. Egyébként a nemzetőrség felfegyverzése a kormány döntésén alapult, és törvényes volt.

Kopácsi Sándor tehát e cselekményeivel sem szervezkedést, sem zendülést nem követett el.

h/ Nem tekinthető szervezkedésnek a másik két „góc", illetve az eddig nem említett személyek 1956. október 23. és november 4. közötti tevékenysége sem.

A Nagy Imre-kormány működésével közvetlenül összefüggő ténykedések (pl. Jánossi Ferenc titkári és szervezői, Vásárhelyi Miklós sajtófőnöki tevékenysége, a közreműködés Nagy Imre kormánynyilatkozatának és rádiószózatának megszövegezésében Donáth Ferenc) stb., a törvényes kormány feladatainak ellátását segítették elő, s ezért nem tekinthetők bűncselekménynek.

Az un. gócok keretében vagy azon kívül folytatott egyéb politikai tevékenység pedig éppenúgy nem az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, mint az 1956. október 23. előtti cselekmények (l. az előző pontokban kifejtett indokokat.)

Az ilyen jellegű cselekményekért felelősségre vont személyek nem minden időben és nem minden vonatkozásban értettek egyet Nagy Imre kormányának és a pártvezetésnek az álláspontjával. Ezt mutatja a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának kiáltványa, Donáth Ferenc felszólalása a Központi Vezetőség ülésén és lemondása, az angyalföldi munkásküldöttség követelései (ebben részt vett Gimes Miklós és Szilágyi József) stb. Ezzel a politikai tevékenységükkel sem követtek el bűncselekményt.

Itt mutat rá az Elnökségi Tanács a Népbírósági Tanács ítéleti indokolásának arra a belső ellentmondására, hogy egyrészt utal ezekre a vitákra, amelyek a „szervezkedésen" belül zajlottak, másrészt Nagy Imrét mégis felelőssé teszi „társainak" a kormány tevékenységével ellentétes tevékenysége miatt.

4. a/ 1956. november 4. után Nagy Imre és legtöbb társa a jugoszláv követségre menekült. Ott, a Népbírósági Tanács ítélete szerint, „magukat az MSZMP intézőbizottságának nyilvánítva" tovább szervezkedtek. Tény, hogy az intézőbizottság tagjainak többsége valóban a követségen tartózkodott.

Hogy a csoport érintkezésbe lépett a jugoszláv állam képviselőivel, ez egyrészt a helyzetükből adódóan elkerülhetetlen volt, másrészt – amennyiben politikai tevékenységüket folytatták (l. a november 10. körül a követségről kijuttatott körkérdéseket), az ilyen jellegű külső kapcsolatfelvétel szintén nem tekinthető

bűncselekménynek. Ugyanis nem az államrend megdöntésére irányult, hanem a még le nem zárult politikai küzdelem része volt.
b/ Az eljárás adatai alapján – az ítélet ténybeli következtetésével szemben – nem állapítható meg, hogy 1956. november 13-án e körkérdések „ösztönzésére" alakult meg a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom és az Október Huszonharmadika című lap. Ugyanis ebben Gimes Miklós, másokkal együtt, ettől függetlenül is megállapodott.
Gimes Miklós 1956. november 4. utáni tevékenysége sem az államrend megdöntésére irányult, hanem ugyancsak az említett politikai küzdelem keretébe tartozott és nem bűncselekmény.
Összefoglalóan megállapítható, hogy a Népbírósági Tanács ítéleteiben elbírált cselekmények egyike sem bűncselekmény. Ezért az Elnökségi Tanács – a törvényességi óvást alaposnak találva – a törvénysértő ítéleteket a Be. 290. §-ának /3/ bekezdése alapján teljes egészében hatályon kívül helyezte és a rendelkező részben felsorolt személyeket a Be. 214. §-a /3/ bekezdésének a/ pontja alapján felmentette, mert a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény.
A bűnügyi költség viseléséről szóló rendelkezés a Be. 290. §-a /5/ bekezdésének utolsó mondatán alapul.

B/

Az eljárási szabályok alkalmazásának törvényessége.

Az Elnökségi Tanács a továbbiakban vizsgálta, miként alkalmazták az eljáró hatóságok az eljárási szabályokat az ügyben és – az óvásban foglaltakkal egyetértve – megállapította, hogy a büntetőeljárás több alapvető rendelkezését megsértették. Ismételten hangsúlyozni kell, hogy ezek az eljárási szabálysértések az ügy kimenetele szempontjából másodlagosak voltak.
Nagy Imre és társai ellen a többször módosított 1951. évi III. törvény és a népbírósági tanácsokról szóló 1957. évi 34. tvr. rendelkezései szerint folytatták le az eljárást. Az Elnökségi Tanácsnak a büntetőjogi szabályok alkalmazásának felülvizsgálatával kapcsolatos megállapításaiból kitűnik, hogy a Népbírósági Tanács ítélete több részében megalapozatlan (helytelen ténybeli következtetéseket tartalmaz), és a bíróság az eljárási szabályokat is megsértette: nem teljesítette indokolási kötelezettségét, illetve az indokolásban ellentmondások találhatók. Kifogásolható az ítélet stílusa is, mert a ténymegállapítások mellett – nemegyszer azok helyett – „minősítő jelzőkkel" elégszik meg.
1. 1958. január 20-ig tisztázatlan volt a büntetőeljárás alá vont személyek eljárási helyzete. Csak ekkor, közvetlenül a nyomozás befejezése előtt nyilvánították terheltté őket, holott Bp. 91/B. §-ának /1/ bekezdése szerint a nyomozóhatóságnak erről indokolt határozatot kellett volna hoznia, mihelyt elegendő adattal rendelkezett annak megállapításáról, ki követte el a bűncselekményt.
A határozatnak tartalmaznia kellett volna a bűncselekmény rövid indokolását is. Ez az eljárási szabálysértés korlátozta az említett személyek védekezési jogát, mert nem közölték velük az eljárás alapjául szolgáló tényeket, s csak 1958.

január 20-án biztosították számukra a védőválasztás lehetőségét is. Ezenfelül a terheltté nyilvánítás az előzetes letartóztatás elrendelésének feltétele is volt (l. a Bp. 97. §-át), ezt megelőzően törvényesen el sem lehetett volna rendelni ezt a kényszerintézkedést.

2. A nyomozás során és a tárgyaláson is megsértették a Bp. 3. §-ának rendelkezéseit, amely szerint az eljárás minden szakában ki kell deríteni és figyelembe kell venni a mentő és a büntetést enyhítő körülményeket is. Nagy Imre és társai számos, a Népbíróság által fel nem derített és ennek folytán figyelembe sem vett körülményre és bizonyítékra hivatkoztak. A terhelő körülményeket egyoldalúan előtérbe állító eljárás megalapozatlan ténymegállapításokat és téves büntetőjogi értékeléseket eredményezett.

A tárgyaláson Nagy Imrének és társainak nem volt módja arra, hogy védekezésüket összefüggően adhassák elő (Bp. 94. § /2/ bekezdés), illetve, hogy az egyes események hátterére, nemzetközi vonatkozásaira, mások tevékenységére és szerepére vonatkozó védekezésüket előterjeszthessék.

3. Az 1957. évi 34. sz. tvr. 2. §-ának /3/ bekezdése szerint az eljáró Népbírósági Tanács vezetőjét a Legfelsőbb Bíróság elnöke jelölte ki. Ez ugyan formálisan meg is történt, de a Népbírósági Tanács vezetőjére és tagjaira, sőt a jegyzőkönyvvezetőre és a tárgyaló ügyész személyére is a Belügyminisztérium tett „javaslatot". Ténylegesen a javasolt személyek jártak el az ügyben.

A Népbírósági Tanács tagja volt mindkét ügyben Lakatos Péterné, akinek a férje a Köztársaság téri események egyik áldozata volt. Bár a vádirat Nagy Imre és társai terhére rótta az 1956. október 23-i események kirobbanását, Maléter Pált illetően pedig azt, hogy előzetesen tudott a pártház ostromáról és annak sikerét előmozdította. Ilyen körülmények között Lakatos Péternével szemben kizárási ok merült fel (a Bp. 13. §-ának e/ pontja szerinti elfogultság), ezért azt haladéktalanul be kellett volna jelentenie, s a továbbiakban nem járhatott volna el az ügyben.

4. Eljárási szabályt sértett a Népbírósági Tanács azzal is, hogy a nyilvánosságot az egész tárgyalásról kizárta, beleértve az ítélet kihirdetését. Ennek a Bp. 7. §-a szerinti feltételei nem állottak fenn. Nem kétséges, hogy nyilvános tárgyaláson a vádlottak sikeresebben védekezhettek volna, és mód nyílott volna arra, hogy sorsukat a közvélemény figyelemmel kísérje.

5. A Népbírósági Tanács először 1958. február 5-én és 6-án tartott tárgyalást az ügyben. A második tárgyalási napon pótnyomozást rendelt el, és az iratokat visszaküldte a legfőbb ügyésznek. Ezután – dr. Szilágyi József elkülönített ügyének tárgyalását nem számítva – több mint négy hónap múlva, 1958. június 9-én tartott újabb tárgyalást, mégpedig megváltozott összetételű tanácsban. A Bp. 153. §-ának /2/ bekezdése értelmében 1958. június 9-én elölről kellett volna kezdeni a tárgyalást, mivel a tanács összetételében változás történt, és a korábbi tárgyalás óta egy hónapnál hosszabb idő telt el. Ezzel szemben a Népbírósági Tanács nem hallgatta ki újra teljes részletességgel a vádlottakat, hanem a korábbi jegyzőkönyv felolvasásával folytatta a tárgyalást. Ezzel olyan el-

járási szabálysértést követett el, amely miatt az akkori törvényes rendelkezések (a Bp. 202. §-ának b/ pontja) szerint feltétlenül hatályon kívül kellett helyezni bármely bírósági ítéletet.

6. Maléter Pál és Kopácsi Sándor ellen a legfőbb ügyész már 1957. február 28-án vádat emelt a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumánál. A Katf. I. 125/1957. sz. iratokból megállapítható, hogy a bíróság előkészítő ülést tartott, majd tárgyalást tűzött ki az ügyben. A tárgyalást utóbb elhalasztotta, majd 1957. augusztus 29-én – a vád elbírálása nélkül — irattárba helyezte az ügyet. (A nyomozási anyag holléte ismeretlen.)

7. Dr. Szilágyi József ügyének elkülönítésére és vele szemben külön ítélet meghozatalára nem volt törvényes indok.

Az Elnökségi Tanács – Nagy Imrének és társainak felmentésére tekintettel – a felsorolt súlyos eljárási szabálysértéseket illetően annak megállapítására szorítkozik, hogy az ellenük lefolytatott nyomozás és népbírósági tárgyalás alakilag sem volt törvényes. Mindenek előtt azt kell kiemelni: az Alkotmány és a bírósági törvény akkor hatályos rendelkezései kimondták, hogy a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve, a gyakorlatban azonban ezek a törvények erősen korlátozottan érvényesültek. Különösen a politikai ügyekben – mint ez az eljárás is igazolja – hiányoztak az alkotmányos elvek érvényesülésének működési biztosítékai. Ennek oka nem a korabeli téves tudományos nézetekben keresendő, inkább az elmélet próbálta időnként „igazolni" a gyakorlat torzulásait.

A törvényességi óvás szerint az 1950. évi II. törvény (Btá) 7. §-ának rendelkezésére tekintettel a Népbírósági Tanácsnak vizsgálnia kellett volna, hogy a jugoszláv nagykövetségre menekült személyeket nem illeti-e meg személyes mentesség. A jugoszláv és a magyar kormány ugyanis 1957. november 21-én olyan megállapodást kötött, amelyben a magyar kormány garanciát adott arra, hogy Nagy Imrét és társait a korábbi magatartásuk miatt nem vonja büntetőjogi felelősségre. A nemzetközi egyezmény szerinti személyes mentesség pedig – az óvás szerint – magyar állampolgárra is vonatkozik, ezért a bíróságnak be kellett volna szereznie az egyezményt és meg kellett volna állapítania joghatóságának hiányát.

Az Elnökségi Tanács álláspontja szerint azonban diplomáciai és a nemzetközi jogon alapuló egyéb mentesség Nagy Imrét és társait nem illette meg, mert ennek jogi feltételei nem állottak fenn.

A Btá. 7. §-a úgy rendelkezett, hogy a területenkívüliséget vagy személyes mentességet élvező személyek büntetőjogi felelősségére a nemzetközi szerződés vagy egyezmény, ennek hiányában pedig a nemzetközi gyakorlat irányadó. E rendelkezés nem utal arra, hogy a személyes mentesség csak külföldi állampolgárokra vonatkozik, de az egész jogintézmény szabályozásából ez következik. Ilyen jellegű mentességet tehát a magyar kormány érvényesen nem is adhatott, s az egyezmény helyes értelme szerint csupán arra tett ígéretet, hogy Nagy Imre és társai ellen nem indítanak büntetőeljárást és nem

emelnek vádat. Ezt az ígéretét nem tartotta meg, s ez politikailag és erkölcsileg kifogásolható.
A Bp 144.§-a /1/ bekezdésének b/ pontja – az akkor hatályos eljárási szabály – szerint a bíróság felfüggeszti az eljárást, ha területenkívüliségre vagy személyes mentességre vonatkozó kérdés esetén az igazságügyminiszter döntését kell bevárni. Az adott ügyben azonban ez szükségtelen lett volna, mert a kormánynak – a sajtóban is közzétett – nyilatkozata volt irányadó, amely szerint Nagy Imre és társait nem illeti meg mentesség. Ezt a kérdést tehát a Népbírósági Tanácsnak nem kellett vizsgálnia, a benyújtott vádiratot köteles volt elbírálni.

Losonczy Gézával szemben, aki még a vádirat benyújtása előtt meghalt, a legfőbb ügyész a nyomozást a Be. 139. § /1/ bekezdésének a/ pontja alapján megszüntette. A reá vonatkozó ténymegállapításokat az Elnökségi Tanács mellőzi, annak leszögezése mellett, hogy nem alkalmasak bűncselekmény megállapítására.
Végül az Elnökségi Tanács megjegyzi, hogy a legfőbb ügyész a törvényességi óvás elbírálásához szükséges és az adott ügyre tartozó összes iratokat a rendelkezésére bocsátotta.

B u d a p e s t , 1989. július hó 6. napján.

Dr. Szilbereky Jenő sk. az Elnökségi Tanács elnöke, Dr. Czili Gyula sk. előadó; Dr. Berkes György sk., Dr. Domokos Jenő sk., Dr. Fehér István sk., Dr. Pálinkás György sk., Dr. Rabóczky Ede sk. az Elnökségi Tanács tagjai.

Dr. Szeder Gyuláné
[aláírása]

Eredeti példány Dornbach Alajos birtokában.
Az irat másolata megtalálható az 1956-os Intézet Könyvtárában, Kézirattár, 751. sz.

g-Poissonnière, PARIS (9e)
URES DU MATIN
E FRANÇAIS
S'
POP
LE «RIDE
FIG
TIONALE DERNIÈRE
ÚJ
SZLOVÁKIA KOMMUN
Le
Re
HU
ORGANE CENT
SZO
RTJÁNAK NAP
IX. évfol
Li
N NÉPKÖZTÁRSASÁ
4 oldal

A NAGY IMRE-PER NEMZETKÖZI VISSZHANGJA[1]

Kádár tisztában van azzal, hogy igazán törvényes keretek között lefolytatott, nyilvános tárgyaláson magát a rendszert vonhatnák felelősségre. „Célravezetőbbnek" tűnik ezért titokban elítélni Nagyot, Losonczyt, Malétert stb. Nem kizárt, hogy végül is ez fog történni.

Thomas Schreiber
Le Monde, 1957. június 2.

Egy nap még kész helyzet elé fognak állítani bennünket: a magyar forradalom politikai és katonai vezetőit valószínűleg bíróság elé fogják állítani, és talán ki is végzik őket. Kizárólag a szabad világ figyelme vagy – a kommunisták kedvenc kifejezésével élve – a szabad világ ébersége mentheti meg az életüket.

Hungaricus
Saturne, 1958. január

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK
ENSZ Különbizottság

Maléter Pál, Nagy Imre és társaik kivégzése megdöbbentő fejlemény, de sajnálatos módon nem egyedi eset. Ezen jelentésünk, csakúgy, mint a Bizottság korábbi jelentése, további példákkal szolgál a Magyarországon jelenleg alkalmazott megtorlásról.

Azok után, hogy nagyszámú, nem hivatalos jelentés érkezett hozzánk további titkos tárgyalásokról és kivégzésekről, a Bizottság reményét fejezi ki, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya, számos ország közvéleményének elítélő vélekedése nyomán, nem fog több halálos ítéletet foganatosítani, és véget vet a jelenlegi kegyetlen megtorlásnak, s ezzel az emberi jogok sérthetetlen alapelveinek ismét érvényt szerez.

ENSZ Közgyűlés, A „magyar üggyel" foglalkozó ENSZ Különbizottság jelentése, 1958. július 14. 12. p.

1 Thomas Schreiber válogatása, in *La vérité sur l'affaire Nagy. Les faits, les documents, les témoignages internationaux*. Préface de Albert Camus. Avec une postface de François Fejtő. Paris, Plon, 1958. V, 256 p. (Les documents de Tribune Libre 3.) A szemelvényeket a jobb áttekinthetőség érdekében az országok betűrendjében közöljük.

Jogászok Nemzetközi Bizottsága

A Nagy Imre, Maléter Pál és a többi magyar politikus kivégzésének híre nyomán érzett felháborodás és döbbenet közepette szükségesnek tartjuk felhívni a figyelmet néhány olyan tényre, melyről amúgy kevés szó esik:

1. A magyar döntéshozók az ítéletek nyilvánosságra hozatalára olyan pillanatot választottak, amikor a világot sok más válsághelyzet, például Ciprus és Libanon is foglalkoztatja. A világ közvéleményével tehát számolnak, és tartanak is attól, hogy ellenük fordul.
2. A Nagy Imre és társai ellen hozott halálos ítéletek, illetve súlyos börtönbüntetések a politikai megtorlás nem egyedi, különleges esetei. A magyar kormány az év folyamán titkos politikai perek sorát rendezte meg, melyeknek hírét csak akkor szivárogtatták ki, amikor a közvéleményt egy eset túlzottan foglalkoztatta, vagy ellenkezőleg, túl gyengének találták ahhoz, hogy hathatósan tiltakozzon. Május 6-án például bejelentették, hogy megkezdődött több neves jogász perének tárgyalása, ahol a vádlottak között van az Ügyvédek Nemzetközi Szervezetének egykori elnöke is. Amennyire tudni lehet, ítélet azóta sem született az ügyben. Május 17-én a Magyar Távirati Iroda bejelentette, hogy négy vádlottat halálra ítéltek, és az ítéletet rajtuk végre is hajtották. Ők az 1957 októberében már elítélt tizenhat fős csoporthoz tartoztak, s akkor négyük közül hármat börtönbüntetésre, egyet pedig halálra ítéltek. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa – melyben a jogi gyakorlat nélküli, a párt által kinevezett ülnököknek egyenlő szavazati joguk van a képzett bírákkal, és ahol a vádlottaknak nincs joguk a maguk választotta védőügyvédekhez – újratárgyalta az ügyet, és halálbüntetést szabott ki rájuk.
3. A fentiekből az következik, hogy csak a világ közvéleményének határozott és kitartó nyomása tarthatja vissza a magyar hatóságokat, hogy folytassák vagy akár tovább szigorítsák kegyetlen elnyomó politikájukat, mellyel az emberiség és az igazságszolgáltatás legalapvetőbb elveit tapossák sárba.
4. A kérdés kapcsán a jogászoknak külön kötelessége szóvá tenni, hogy a magyar kormány megsérti a civilizált nemzetek által elfogadott igazságszolgáltatási és büntetőeljárásbeli alapelveket. Hosszú időre való elzárás bírói felhatalmazás nélkül, a kormányt kiszolgáló bíróságok által lefolytatott titkos perek, a védelemhez való legalapvetőbb jogok tagadása, a kegyetlen és irgalmatlan büntetések sértik az emberiességet és aláássák a jogászi szakma egész világon tisztelt hagyományait.

Norman S. Marsh
főtitkár
1958. június 17.

A Nemzetközi Munkáskongresszus visszavonta a magyar küldöttek mandátumát

Genf, június 26.

Szerdán a Nemzetközi Munkáskongresszus 142 igen, 48 nem és 29 tartózkodó szavazattal úgy döntött, hogy megvonja a magyar kormány küldötteinek man-

dátumát. Az esti ülésen 146 igen, 48 nem és 23 tartózkodó szavazattal megvonták a magyar alkalmazottak és munkások küldötteinek mandátumát is.
Ez a nemzetközi konferenciák történetében szinte példa nélkül álló döntés nyilvánvaló válasz a Budapesten elkövetett „jogi gyilkosságokra". A Nemzetközi Munkáskongresszus berkeiben, ahol nagyon is tisztában vannak azzal, mit kockáztat az intézmény az állásfoglalásával, érdemesnek tartják azonban megemlíteni, hogy kizárólag a küldöttségektől vonták meg a mandátumot, s a küldöttségek által képviselt országot nem zárták ki a szervezetből.
Le Monde, 1958. június 22.

Nemzetközi Szocialista Iroda
A Szovjetunió parancsol
A Nemzetközi Szocialista Iroda kiáltványban szólította fel a szervezet pártjait, hogy a „leghatározottabban tiltakozzanak az ilyen kegyetlen cselekedetek ellen", a legcélravezetőbb módon, minden lehetséges eszközzel ítéljék el ezeket a tetteket, és próbáljanak meg enyhíteni a börtönbüntetésre ítéltek sorsán.
„A Kádár-kormány irányította a pert, és a magyar kormány hajtotta végre az ítéleteket, de a Szovjetunió osztotta a parancsokat, és a Szovjetunió volt a fő cselszövő."
London, 1958. június 18.

Szabad Szakszervezetek
A szabad világ döbbenten fogadta a politikai gyilkosságok hírét
A szabad világ elhűlve hallotta, hogy milyen embertelenül bántak el Nagy Imrével, az egykori magyar miniszterelnökkel, Maléter Pál tábornokkal és az 1956-os magyarországi szabadságharc többi vezetőjével. […] A szovjet páncélosok által hatalomra juttatott elenyésző kisebbség bosszút állt, és most meg akarja félemlíteni a szerencsétlen sorsú ország lakosságát. Az utolsó ítélet napján nem lesz bocsánat ezekre a justizmordokra.
[…] Mi, szabad szakszervezeti aktivisták nagy aggodalommal látjuk a 10. és 11. paragrafusok megsértését, melyek rendes, nyilvános meghallgatást és független, pártatlan bíróságot írnak elő, valamint kimondják, hogy minden vád alá helyezett személyt ártatlannak kell tekinteni bűnösségének bebizonyosodásáig.
[…] Ezek a politikai gyilkosságok lerombolják a rendszer ún. liberalizációjának mítoszát, mely a szovjetek uralta országokban Sztálin halálát követően alakult ki.
Részletek J. H. Oldenbroek, a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Konföderációja főtitkárának beszédéből.
1958. június 17.

A Kulturális Szabadságért Küzdők Kongresszusa
A Kulturális Szabadságért Küzdők Kongresszusának végrehajtó bizottsága Nagy Imre és társai kivégzésével kapcsolatban az alábbi közleményt hozta a sajtó nyilvánosságára:

Moszkvából érkezett a hír, hogy Budapesten bejelentették Nagy Imre halálát. Magyarország miniszterelnökét, aki a hősies 1956. októberi napokban állt országának élén, kivégezték a magyar forradalom vérbefojtásának utolsó epizódjában. A történtek hallatán háborog az emberiség lelkiismerete. Cinikusan megsértették azokat az ígéreteket, melyeket e bátor, európai államférfi biztonságára és bántatlanságára tettek. A menedékjogot illetően a jugoszlávokkal kötött eredeti megállapodást már korábban, Budapest utcáin megszegték, amikor Nagyot elrabolták és deportálták. A Belgráddal szemben elhúzódó politikai viszály során Moszkva most gyilkossággal merevített ideológiai állásfoglalásán.

Egész Magyarországon, Kelet-Európában és kétségtelenül Oroszországban is meg fogják siratni ezt az embert. Az ő halálára, Maléter Pál, valamint társaik legyilkolására mindenhol emlékezni fognak. Nagy Imre bebizonyította, hogy bátor és becsületes ember, igaz hazafi. A vezető kommunista politikusok között ritkaságszámba menő tulajdonságokkal bírt. Országa és Európa történelmében tiszteletre méltó helye lesz, de nem csak ott, mert ez a gyilkosság tragikus helyet biztosított számára az emberiség szabadságért és emberi jogokért vívott küzdelmének történetében is.

Ez a kegyetlen tett azt mutatja, hogy feléledt a régi teória – noha hiábavaló és reménytelen, amint azt az oroszoknak a maguk történelméből tudniuk kell –, mely szerint a forradalmi szabadság eszméit eltaposhatják a büntetőosztagok. Reméljük, hogy a világ kormányai – és képviselőik az Egyesült Nemzetekben – hangot fognak adni a civilizált lelkiismeret igaz érzéseinek. Reméljük, hogy a világ értelmisége, amely ezekben a napokban oly sokat foglalkozik a nagy kiterjedésű, súlyos válságokkal, e férfi halálának okán csatlakozik a döbbenet és gyalázat diktálta kiáltásunkhoz.

A Kulturális Szabadságért Küzdők Kongresszusa végrehajtó bizottságának tagjai: Denis de Rougemont elnök, Georges Altman, Raymond Aron, Irving Brown, Nicola Chiaromonte, Julius Fleischmann, Sidney Hook, Minoo Masani, Malcolm Muggeridge, Michael Polanyi, David Rousset, Luis-Alberto Sanchez, Carlo Schmid, Ignazio Silone, Bruno Snell, Stephan Spender, Manès Sperber.

1958. június 17.

Nemzetközi Sajtóintézet

Emberiség elleni gyalázat

„A Nemzetközi Sajtóintézet határozottan tiltakozik a magyarországi bírói ítéletek miatt, melyeket olyan újságírók ügyében hoztak, akik az 1956. évi októberi forradalom idején az Intézet által is védett információs szabadság elvének tiszteletben tartásával csak kötelességüket teljesítették." A nyilatkozat az alábbiak szerint folytatódik:

„Gimes Miklós, akit Nagy Imrével együtt végeztek ki, a felkelés alatt nem töltött be hivatalos funkciót. Egyik alapítója, majd szerkesztője volt a *Magyar Szabadság* című napilapnak. Ez az újság, hasonlóan a vele egy időben megjelent más

lapokhoz, a szabad véleménynyilvánítás elvét hirdette. Gimes a forradalom leverése után is tagja maradt a Magyar Újságírók Szövetségének, melynek egyik, 1956. november 12-i ülésén felszólalt a sajtószabadság védelmében, és elítélte a szovjet beavatkozást. A Kádár-kormány ezt most megbosszulta.
Vásárhelyi Miklós, akit hét év börtönbüntetésre ítéltek, a forradalom kirobbanásáig, amikor is átvette Nagy miniszterelnök sajtóosztályának vezetését, gyakorlatilag mindig újságíróként dolgozott."
A nyilatkozat végezetül megállapítja, hogy:
„Lőcsei Pál, akit néhány nappal ezelőtt három év szabadságvesztésre ítéltek, a forradalom napjaiban, de a magyar felkelés bukása után is elsősorban újságírói munkáját teljesítette. Sopronban egy olyan lapot szerkesztett, mely a forradalom vívmányait, elsősorban a véleményalkotás szabadságát hirdette.
A Nemzetközi Sajtóintézet érdemesnek tartja megemlíteni, hogy 1956 novembere után Magyarországon több újságírót is perbe fogtak, főként hivatásuk gyakorlásáért.
A Nemzetközi Sajtóintézet határozottan tiltakozik a sajtószabadságot sértő igazságtalanságok ellen, melyeknek során politikai okokból az újságírói szakma képviselői közül választják ki irgalmatlanul a megtorlás áldozatait. Ez gyalázat az emberiség ellen."

Bertrand Russell bírálja a Béke Világtanácsot
Bertrand Russell tegnap este az alábbi kijelentéseket tette:
„Elegem van abból, hogy a kommunisták úgy lobogtassák a nevemet, mintha közéjük tartoznék, amikor nagyon is tisztában vannak vele, hogy ez nem igaz."
Russell hozzátette, hogy írt Vigne úrnak, a Béke Világtanács jövő heti stockholmi üléséért felelős francia szervezőnek.
„Közöltem vele, hogy többé nem kívánom a nevemet az ülés támogatói között látni. Abban a tudatban fogadtam el ugyanis a felkérésüket, hogy a találkozó semleges légköre hozzájárulhat a nemzetközi feszültségek enyhítéséhez. […] Most már világosan látom, hogy ebből semmi sem fog megvalósulni a konferencián. Most értettem csak meg, hogy az egész a kommunisták ötlete volt. Nem akarom, hogy kapcsolatba hozzanak bármi, nyilvánvalóan kommunistaszimpatizáns rendezvénnyel. Vignének megírtam, hogy a Béke Világtanács elsősorban a Nyugat, és nem a másik oldal hibáival foglalkozik, s hozzátettem, hogy amennyiben a találkozó bizonyítékát akarná adni elfogulatlanságának, módot találna arra, hogy elítélje Nagy és a többi magyar vezető kegyetlen kivégzését."
Daily Mail, 1958. július 12.

A Béke Világtalálkozó bírálja Russellt
Stockholm
A Stockholmban holnap megnyíló és egy hétig tartó Béke Világtalálkozó szervezői Bertrand Russell brit filozófusról, a Béke Világtanács egyik alapítójáról – az-

után, hogy Nagy Imre és Maléter Pál kivégzésére hivatkozva lemondta a találkozón való részvételét – ma kijelentették, hogy hisztérikus.
Arthur Lundquist, a kommunista találkozót szervező Béke Világtanács elnökségének tagja ma egy sajtótájékoztatón kijelentette, hogy lord Russell „hisztérikus". „Nem szakíthatjuk félbe a békéért hozott erőfeszítéseinket pusztán azért, mert néhány embert kivégeztek."
UPI, 1958. július 15.

ALBÁNIA

Tito hibája

A magyarországi események és Nagy Imre pere egyértelműen bebizonyították, hogy Nagy, Losonczy és tettestársaik már régóta a jugoszláv revizionizmus katonái voltak. Ez a banda a jugoszláv revizionisták uszítására és közvetlen utasításaira a szocializmus és a néphatalom ellen szövetkezett és cselekedett Magyarországon.
A hírhedt Petőfi Kör a Magyarországra küldött „ügynökök" és a jugoszláv nagykövetség utasításai szerint működött és játszott meghatározó szerepet az ellenforradalmi lázadás előkészítésében. […]
J. B. Tito még gratulált is kebelbarátjának, Nagy Imrének azért, hogy teljesítette küldetését, felszámolta a pártot, meggyengítette a népi demokratikus államot, és lehetővé tette, hogy mindenféle fasiszta és polgári párt újjászülessen, majd e pártok képviselőinek kormányzati posztokat osztogatott. Tito üdvözlete ugyanakkor arra is bátorította őket, hogy a megkezdett úton haladjanak tovább. Azáltal, hogy felvetette a szocialista országokkal fenntartott külkapcsolatok „rendezésének", valamint a szovjet csapatok kivonásának kérdését, Tito arra biztatta az összeesküvő Nagy Imrét, hogy szakítsa meg kapcsolatait a szocialista táborral, folytasson tömbön kívüli politikát, és így táplálja a szovjetellenes érzelmeket. Nagy Imre és barátja, J. B. Tito megpróbáltak a lehető legmesszebb elmenni céljuk elérése érdekében.
Zeri i Popullit, Tirana, 1958. június 20.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Eisenhower elnök sajtótájékoztatója

Eisenhower elnök mai sajtótájékoztatóján a magyar felkelés idején miniszterelnöki tisztet betöltő Nagy Imre és három társának kivégzéséről szólva kijelentette, hogy az oroszok aligha követhettek volna el a civilizált világot ennél erősebben megrázó cselekedetet.
Semmi más nem tudta volna „ennél érzékletesebben arra figyelmeztetni a szabad világot, hogy a kommunista imperialisták szavait és tetteit gyanakvással kell fogadnunk". Világosan kimondta, hogy a történtek megkérdőjelezik a csúcstalálkozók értelmét és hasznosságát.
A szabad világ nehezen hiszi el, hogy Oroszország jóhiszemű tárgyalópartner.

A történtek hatására szétfoszlottak a tárgyalások eredményességéhez fűzött remények. […]
A sajtótájékoztatón az elnök utalt arra is, hogy a kivégzések beszédes jelei annak, hogy az oroszok ellenfeleik legyűrésére a terror és az elrettentés politikáját alkalmazzák. Nagy és honfitársai nem vádolhatók ördögi tettekkel, pusztán megpróbáltak megszabadulni a szovjet gyámkodástól, korlátozni kívánták a szovjet befolyást.
Halálos ítéletük lerombolta a jóhiszeműségbe vetett hitet, tette hozzá az elnök, amivel egyértelműen arra utalt, hogy az oroszok bántatlanságot ígértek a jugoszláv nagykövetségen menedéket lelt Nagynak az épület elhagyása esetén.
Az elnöknek feltették a kérdést, hogy a jelen körülmények között van-e értelme folytatni a levélváltást Hruscsovval, az orosz miniszterelnökkel. Eisenhower erre azt válaszolta, hogy tanácsadóival komolyan meg fogják vitatni a lehetőségeket.
A Nagy-affér után erősen csalódott reményeiben, melyeknek ugyan nem volt soha semmiféle konkrét alapjuk, mégis fenntartották benne a hajlandóságot a közeledésre.
Daily Telegraph, 1958. június 19.

Vissza a sztálini módszerekhez
Dulles sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy Magyarország korábbi miniszterelnökének kivégzése „újabb lépés a Sztálin idejében alkalmazott kegyetlen önkényuralmi módszerek felé, melyeket a XX. pártkongresszuson Hruscsov egykor olyan keményen ostorozott".
AFP, 1958. június 18.

„Kegyetlenség és álnokság"
A szenátus ma elfogadott egy határozatot, mellyel a Szovjetunió „kegyetlensége és álnoksága" miatt érzett felháborodásának ad hangot Nagy Imre kivégzésével kapcsolatban.
A szenátus határozatát a külügyminisztérium nyilatkozata előzte meg, amelyben Nagy Imre és kormányának hadügyminisztere, Maléter Pál tábornok kivégzése miatt tiltakozott, az esetet azt „az Egyesült Nemzetek összes tagállama és a világ közvéleménye elleni támadásként" értelmezve.
A szenátus a határozati javaslatot egyhangúlag megszavazta, mely így a képviselőház elé került, ahol várhatóan hasonlóan rövid idő alatt döntenek róla.
A határozat szövegében az olvasható, hogy „a kegyetlen politikai megtorlás" a magyar lázadás után „megrendítette az emberiség lelkiismeretét".
AP, Washington, 1958. június 19.

Az Egyesült Államok külügyminisztériuma az ítéletről
Az Egyesült Államok örömmel nyugtázta, hogy az Egyesült Nemzetek magyar kérdésben vizsgálódó Különbizottsága úgy döntött, rövid időn belül összeül annak érdekében, hogy megvizsgálja a szovjetek által hatalomra juttatott magyar

kormány titkos „bírósági eljárását", valamint Nagy Imre, Maléter Pál tábornok és két másik honfitársuk kivégzését.
E magyar állampolgárok kegyetlen kivégzése támadás az Egyesült Nemzetek összes tagállama és a világ közvéleménye ellen. Sérti az Emberi Jogok Nyilatkozatát, és semmibe veszi az Egyesült Nemzetek XI. Közgyűlésén elfogadott 1133. számú, a magyar helyzettel foglalkozó határozatában kifejtetteket.
Az Egyesült Nemzetek magyar ügy kivizsgálására létrehozott Különbizottságának jelentését az ENSZ tagállamainak túlnyomó többsége elfogadta. A jelentés a napnál is világosabban bebizonyította, hogy a Magyarországon 1956 októbere és novembere közötti időszakban spontán, nemzeti felkelés zajlott, és arra a következtetésre jutott, hogy „a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, az Egyesült Nemzetek Alapokmányát megsértve, megfosztotta Magyarországot szabadságától és politikai függetlenségétől, valamint megfosztotta a magyarokat jogaik gyakorlásának lehetőségétől". A jelentés azt is megállapította, hogy „az aktuális magyar kormányt a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének katonai beavatkozásával ültették a magyar nép nyakára".
Nagy Imre úgy esett csapdába, hogy a szovjetek figyelmen kívül hagyták a magyar kormány menlevelét. Maléter pedig, aki jóhiszeműen tárgyalt a szovjet küldöttekkel a szovjet csapatok magyarországi kivonásáról, a szovjetek kétszínűségének esett áldozatul.
Az Egyesült Államok kormánya többször is tájékozódni próbált a magyarországi kormányerőknél Nagy Imre és társai sorsa iránt. Soha semmilyen információt nem kapott. A bizottságtól azt várják, hogy feltárja a borzalmas magyar tragédia legutóbbi epizódjának részleteit.
New York Times, 1958. június 20.

Összecsapások New Yorkban
A valaha riadóztatott legnagyobb rendőri erőkkel vették körül a szovjet ENSZ-delegáció irodáit, hogy megfékezzék tegnap délután azt a mintegy kétszázötven hangos tüntetőt, akik az épülethez vonultak.
A tiltakozók hangosan szidalmazták a „vörös gyilkosokat", de erőszakra és letartóztatásokra nem került sor. Nem úgy, mint a június 22-i tüntetésen, amikor hét rendőr is megsebesült, és tizenkét tüntetőt letartóztattak.
A demonstrálók, akiket a helyi magyar szervezetek támogattak, azt próbálták elérni, hogy a Szovjetunió, beváltva fenyegetését, kilépjen az ENSZ-ből. Kijelentették, hogy egész héten folytatják a tiltakozást a Park Avenue és a 68. utca sarkán levő irodánál.
Tegnap a jelek szerint a rendőrség túlzott intézkedéseket tett.
New York Times, 1958. június 14.

Szégyenérzet
Kevés szabad ember fog annyi könnyet ejteni a legyilkoltakért, mint a kommunisták, akik a saját embertelen ideológiájuk áldozataivá váltak. De minden sza-

bad ember meg fogja siratni őket, és tisztelni fogja bennük a hazafit és a mártírt, akik a válság idején ideológiájuk fölé tudtak emelkedni, hogy megvédjék egy kegyetlen, idegen hatalomtól országuk szabadságát és függetlenségét. A szabad nemzetek pedig – ideértve elsősorban az Egyesült Nemzetek tagországait, melyekhez Nagy Imre utolsó, kétségbeesett segélykiáltását intézte – nem mentesülhetnek a szégyenérzettől, amiért képtelenek voltak segítő kezüket kinyújtani.

New York Times, 1958. június 18.

Walter Lippmann

A magyarországi kivégzések kegyetlensége és csalárdsága elmérgesítette a nemzetközi légkört, melyben a nagyhatalmaknak a megegyezésen kellett volna munkálkodniuk. Nem ismeretes, miért döntött úgy a moszkvai kormány, hogy a kivégzésekre szükség van. Bizonyos azonban, hogy nem követtek volna el a világ közvéleménye ellen ilyen gyalázatot, ha nem lett volna rá hathatós indíték a kommunista tömbben.

New York Herald Tribune, 1958. június 23.

Hruscsov a véres oldalon

A négy magyar hazafi, Nagy, Maléter, Gimes és Szilágyi politikai indokú kivégzésének legfontosabb következménye, hogy Hruscsov ezzel a cselekedetével átlépett a vértől lucskos oldalra, amelytől öt éven át távol tartotta magát.

A egyetlen technikai jellegű kivétel Berija 1953. decemberi kivégzése volt. Az azonban más ügy. Azt meg kellett tennie, hogy megvalósíthassa az új, „kollektív vezetést" Sztálin halála után. Az a gyilkosság a sztálini időkkel való szakítást jelezte. Sztálin utódai azt követően egyetértettek abban, hogy belső rivalizálásukat vérontás nélkül folytatják. […]

A magyarok kivégzésével Hruscsov a nem kommunista országokban élvezett befolyását áldozta fel.

Joseph C. Harsch, *Christian Science Monitor*, 1958. június 20.

Végső megoldás

A szovjet kormány utolsó érve mindig is a gyilkosság volt, és még ma is az azokkal szemben, akik önkényuralma alól szabadulni próbálnak.

Az egykori magyar miniszterelnök, Nagy Imre és Maléter Pál tábornok kivégzése, akik a szovjet elnyomás elleni tragikus magyar felkelés vezetői voltak, ezt világosan bizonyítja.

[…] sem a szabad világ, sem a kommunizmus rabságában szenvedő régió nem bízhat a Kreml szavában.

Nem feledkezhetünk meg azonban arról a megkerülhetetlen tényről, hogy bármily kegyetlen és hitvány is, nagy hatalommal bír, és ezzel számolnunk kell.

New York Post, 1958. június 19.

ARGENTÍNA

A Szocialista Párt országos végrehajtó bizottsága osztja minden megrendült, érző lélek felháborodását és fájdalmat, és csatlakozik a megszállt és ellenálló Magyarország elleni, Moszkvából irányított szovjet önkény elítéléséhez.

Az argentínai szocializmus alapelve az emberi értékek iránti őszinte tisztelet, mely jól összeegyeztethető a történelem dinamikáját biztosító gazdasági törvényekkel. Következésképpen helyteleníti az emberek kertelését vagy kishitű és cinkos hallgatását, elutasítja azokat, akik a nemzeti szuverenitás megsértésének ürügyével próbálnak kitérni egy barbár önkényuralom, egy totalitárius rendszer gyalázatos tetteinek nyílt bírálata elől, mely nem tiszteli a függetlenséget, a külképviseletek által nyújtható menedékjogot és amely a terjeszkedőben lévő nemzetközi önkény parancsára politikai gyilkosságokat követ el.

Buenos Aires, 1958. június 23.

A Fiatal Szocialisták Szövetsége nyilatkozatot adott ki, melyben kifejtik, hogy „határozottan elítélik a magyarországi kivégzéseket, melyek a történelem rémisztő példájaként a szovjet rendszer kegyetlen és önkényes jellegét bizonyítják". A közlemény rámutat, hogy „a szovjet és a spanyol kormány hasonló eszközökkel él, s az utóbbi években csak ez a kettő folyamodott rendszeresen a halálbüntetéshez a demokratikus eszmék elfojtásának érdekében".

Az Argentin Demokrata Csoport „elítéli a barbár orosz vezetőket" az egykori miniszter, Nagy Imre meggyilkolása miatt. „Az amerikai demokrácia meggyőződéses híveként felháborodottan tiltakozik a moszkvai kommunizmus kegyetlen jellegéről árulkodó események miatt."

A csoport végezetül határozott lépéseket sürget a bűntényért felelős személyek ellen, és ilyen fellépést vár az Egyesült Nemzetek és az Amerikai Államok Szervezete részéről is.

La Prensa, Buenos Aires, 1958. június 26.

Parlament, 1958. július 4.

A magyarországi kivégzések elítélése

Amikor a Nagy Imre és Maléter Pál kivégzése elleni tiltakozó indítvány megszavazására került a sor, Rodriguez Araya, aki az alapvető emberi jogok megsértéseként értékelte a kivégzéseket, röviden ismertette a javaslatot. Őt Aquino úr követte (Corrientes, UCRI), és csoportja nevében azt indítványozta, hogy a határozati javaslatot terjesszék ki minden politikai indíttatású kivégzés elítélésére. Rodriguez Araya támogatta a kiegészítést, és hangsúlyozta, hogy el kell ítélni mindazokat, „akik hasznot húznak áldozataikból". Marini úr (Buenos Aires, UCRP) csoportja támogatását ígérte, majd Perette úr azt az óhajt fejezte ki, hogy a nyilatkozat hangot adhatna annak a reménynek is, hogy Magyarország és a többi szolgasorba jutott nemzet egyszer felszabadul.

A javaslatot végül az alábbi formában szavazták meg:

„A Nemzeti Képviselőház szükségesnek tartja kijelenteni azok után, hogy nyilvánosságra hozták az 1956-os felkelés vezetőinek kivégzését Magyarországon, hogy – legyen szó a világ bármely országáról – ismételten elutasítja a halálbüntetés politikai célokra való alkalmazását."
La Prensa, Buenos Aires, 1958. július 5.

AUSZTRÁLIA
Canberra
Richard Casey ausztrál külügyminiszter ma úgy nyilatkozott, hogy Nagy Imre és a többi magyar vezető kivégzése egy sajnálatos ügy kommunistákra jellemző tragikus végét jelenti.
„A terrorcselekményekhez hasonlóan a most történtek is meg fogják rázni a világ közvéleményét" – mondta.
Casey hozzátette: a mostani kivégzésekkel ismét bebizonyosodott, hogy a csatlós államok teljesen ki vannak szolgáltatva a Szovjetunió önkényének.
„A történtek – jelentette ki – ékesen bizonyítják a kommunisták és a mi normáink közötti különbségeket."
Reuter, 1958. június 18.

AUSZTRIA
Megfélemlítési kísérlet
A Szovjetunió ezzel a lépésével be akarta bizonyítani, hogy hiábavaló minden ellenállás a szovjet imperializmussal szemben, és a forradalom kizárólag a forradalmárok halálához vezethet. A kivégzések nyilvánosságra hozatalával nem csak a magyarokat akarták figyelmeztetni, az volt a céljuk, hogy elrettentsék a vasfüggöny mögötti összes országot.
Neue Kurier, 1958. június 17.

A hidegháború felélesztése
Nagy és Maléter kivégzése miatt várhatóan megtorpan a kelet–nyugati közeledés. Nyugaton a hír az enyhülést ellenzők pozíciójának erősödéséhez vezethet. Vajon gondolt-e erre az eshetőségre a Szovjetunió? Vagy talán éppen erre törekedett? A látszat mindenesetre az, hogy a szovjet kormány, mely egészen mostanáig a nemzetközi enyhülés feltétlen szorgalmazójának számított, most mindent megtesz annak érdekében, hogy felélessze a hidegháborút.
Mi, osztrák szocialisták, minden tőlünk telhetőt megtettünk a nemzetközi feszültségek enyhítésének érdekében. Igyekeztünk dicsérni az enyhülés legkisebb jeleit is a Szovjetunióban. Üdvözöltünk minden olyan kezdeményezést, amely enyhíthetett a nemzetközi légkör feszültségén. Annál fájdalmasabb számunkra, hogy Moszkva egyre inkább visszatér a Sztálin idején folytatott politikájához. Ezt a legnagyobb sajnálattal kell tudomásul vennünk. Nagy és Maléter kivégzése súlyos csapás mindazok számára, akik a békére törekednek.
Arbeiterzeitung, 1958. június 18.

Összecsapás Bécsben
Bécs
Bécsben Nagy Imre és társai emlékére csütörtökön este gyászmisét mondtak. A mise után kisebb összecsapásra került sor a rendőrség és a magyar menekültek egy csoportja között.
AFP, 1958. június 27.

Bécs
A bécsi magyar nagykövetség falát tiltakozó levelek borították el a magyar forradalom vezetőinek kivégzése után. „Gyilkosok!" „Szabadságot Magyarországnak!" „Megbűnhődtök még Nagyért és Maléterért" – hirdették a német nyelvű feliratok. „Kádár bűne" – festették fekete és zöld festékkel a homlokzatra. Az épület oldalán magyarul az volt olvasható: „Dögök!" és „Gazemberek!"
UPI, 1958. június 19.

BELGIUM
Brüsszel
Mise és néma felvonulás
Tegnap az esti órákban gyászmisét celebráltak egy brüsszeli templomban a kivégzett magyarok emlékére. A magyar menekültcsoportok szervezte mise után a résztvevők néma menete végigvonult Brüsszel utcáin, majd koszorút helyeztek el az Ismeretlen Katona sírjánál.
Reuter, 1958. június 22.

Üres a magyar pavilon
Nagy Imre és Maléter Pál kivégzése után a Nemzetközi Vásár magyar pavilonját elkerülik a látogatók. A magyar csarnok bojkottját nem ismert személyiségek vagy a sajtó kezdeményezte, a látogatók spontán reakciójáról van szó. A kivégzések előtt a magyarok kiállítása naponta mintegy tíz–harminc ezer látogatót vonzott.
UP, 1958. június 24.

BULGÁRIA
A magyar kormány hatalmának bizonyítéka
Az imperialisták hitvány talpnyalóira, a magyar nép és a szocializmus halálos ellenségeire igazságos és jogos ítéleteket mondott ki a magyar Legfelsőbb Bíróság. Az ítéletek a magyarországi néphatalom erejét és szilárdságát bizonyítják, és nyilvánvalóvá teszik, hogy a magyar nép megingathatatlanul arra törekszik, hogy megvédje a népi demokratikus rendszert, és a Szovjetunió iránymutatásával továbbhaladjon a megkezdett úton, a szocializmus útján, a szocialista tábor egysége felé.
Rabotnyicseszko Delo, Szófia, 1958. június 18.

BURMA

A gyilkosságok burmai sajtóvisszhangja

Nagy Imre és társai legyilkolásának híre éppen akkor érkezett, amikor Burmában a kommunista lázadók béketárgyalásokat kezdeményeztek, és a hatalmon levő AFPL párton belüli szakadás következtében meggyengült kormány már hajlandónak mutatkozott az engedményekre. Ezek a gyilkosságok intő jelek a kormány és a lakosság számára a tekintetben, hogy a kommunisták milyen ravasz és aljas eszközökhöz képesek folyamodni.

1958. június 21.

A kommunista országokban nincs kegyelem a hatalmon levő párt ellenségei számára. A demokratikus ellenzéket irgalmatlanul és kegyetlenül felszámolják […] Tartsuk észben a kommunisták taktikáit!

The Hanthawaddy, 1958. június 19.

CHILE

A Chilei Szocialista Párt, mely magát marxista–leninista pártként határozza meg, és választási szövetségben áll a Chilei Kommunista Párttal (FRAP), a központi bizottság június 20-i ülésén az alábbi állásfoglalás nyilvánosságra hozatala mellett döntött:

„A Szocialista Párt Központi Bizottsága határozottan elítéli Nagy Imre és a magyar forradalom többi vezetőjének szégyenletes kivégzését.

Ez visszalépés ahhoz a sztálinista gyakorlathoz, melyet a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusán is megbélyegeztek."

Socialismo Libre, Santiago, 1958. június 21.

A chilei parlament rendkívüli ülése

A chilei parlament június 24-én a késő esti órákban rendkívüli ülést tartott. A parlamenti pártok képviselői egyöntetűen hangot adtak Nagy Imre és társai kivégzése miatt érzett felháborodásuknak. A felszólalók között volt Reyes Vicuna (Kereszténydemokrata Párt), Valdes Larrain (Egyesült Konzervatív Párt), Barra (Szocialista Párt), Morales Adriazola (Radikális Párt), Duran (Radikális Párt), Coloma (Egyesült Konzervatív Párt) stb.

Zig-Zag, Santiago

Pablo Neruda apolitikussá lett

Nagy Imre kivégzéséről írt kommentárjában a *Politica y Espiritu* című santiagói lap július 1-jei számában elégedetten nyugtázta, hogy még a Chilei Kommunista Párthoz közel álló értelmiségiek is elítélik ezt a gyilkosságot.

A Pablo Neruda vezette írószövetség elnökségének hallgatása ilyen körülmények között több mint beszédes. Az elnökség azzal az ürüggyel utasította vissza az állásfoglalást, hogy az ügyet politikainak minősítette. Egy ember kivégzését politikai kérdésnek tekinti, amikor azért a kommunista párt a felelős. Az elnökség

nem kockáztatta meg, hogy olyan kérdést tűzzön napirendre, amely kényelmetlen helyzetbe sodorhatja „apolitikus" elnökét.

A Munkásfront

A Latin-Amerikai Szabad Munkásfront értesítette a sajtót, hogy a napokban Panamában tartott értekezleten elfogadott határozatukban a közép-amerikai területi bizottságok élesen tiltakoznak a magyar vezető, Nagy Imre és társainak kivégzése, valamint a vörös önkényuralom demokrácia és szabadság ellen intézett ismételt támadásai miatt.

El Mercurio, Santiago, 1958. június 27.

CSEHSZLOVÁKIA

Revizionizmus a bíróság előtt

Az a tény, hogy a jugoszláv nagykövetség volt az egyik olyan diplomáciai misszió, amely menedéket nyújtott az ellenforradalmároknak, jól mutatja a Jugoszláv Kommunisták Ligájának VII. kongresszusán hosszasan fejtegetett nézetek „gyakorlati alkalmazását". A jugoszláv revizionizmus és Nagy Imre közötti kapcsolat alátámasztja: helytálló az a vélemény, mely szerint a szocializmusra a revizionizmus jelenti az első számú veszélyt, ezért ellene szüntelen és megalkuvások nélküli harcot kell vívni. A Nagy Imre-per ismét lerántotta az álarcot napjaink revizionizmusának felforgató akcióiról és árulásáról.

Rudé Pravo, 1958. június 18.

DÁNIA

H. C. Hansen miniszterelnök a magyarországi eseményekről

Hansen dán miniszterelnök és külügyminiszter ma kijelentette, hogy „a Magyarországon történt végtelenül tragikus események sötét árnyékot vetnek a feszültségek oldódásának és az egymás jobb megértésének jövőbeli kilátásaira". „Az alapvető emberi jogok tragikus és számunkra teljességgel érthetetlen semmibevétele nem sok jóval kecsegtet a párbeszéd lehetőségeit tekintve – folytatta. – Érthetetlen, hogy miért van mindig szükség arra, hogy bezúzzanak néhány kirakatot – metaforikusan értve – azokban a pillanatokban, amikor már éppen egymás megértésének küszöbén állunk. Gyakran az az érzése az embernek, hogy amint megteszünk egy lépést előre, máris másfelet készülünk hátrálni."

Berlingske Aftenavis, Koppenhága, 1958. június 26.

A koppenhágai összecsapások Moszkvából nézve

Június 17-én este egy csapat huligán és tüntető, a dán rendőrséggel nyilvánvalóan összejátszva, a koppenhágai szovjet követség előtt tiltakozó felvonulást rendezett, helyesebben mondva a követség épülete ellen támadást intézett. A provokációra a koppenhágai esti lapok adták meg a jelet. Amikor Nagy Imrét és ellenforradalmi cinkostársait elítélte a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíró-

sága, az *Extrabladet*, a *B.T.* és más újságok is hírül adták, hogy tiltakozó gyűlést készítenek elő a szovjet követség elé. A városszerte olvasható plakátok arra szólították fel a lakosságot, hogy vegyen részt ebben a provokatív rendezvényben. Az esti órákban a szovjet követség közelében egy csoport fotóriporter és újságíró gyűlt össze. Aztán megérkeztek egy magyar menekülteket is összefogó konzervatív diákszervezet randalírozó tagjai is . A tömeg kövekkel dobálta meg a követség és a konzulátus épületét, néhány ablakot betörtek. A rendőrség úgy viselkedett, mintha a történtek egyáltalán nem rá tartoznának, és semmit sem tett, hogy gátat vessen az erőszaknak.
A dán napilapok szerint mintegy száz-százötvenen vettek részt az előre kitervelt provokációban. A *Social Demokraten* címlapján tárgyalta az esetet, és úgy próbálta bemutatni, mint a „közvélemény felzúdulását". A *Politiken* viszont megírta, hogy a tömeg nagy részét a hírhedt „bőrruhások" alkották. Ez a kifejezés a huligán szó dán megfelelője.
Figyelmet érdemel, hogy a dán rendőrség ténylegesen tettestárs volt ebben a provokációban, melynek során a huligánok betörték a szovjet követségnek otthont adó épület számos ablakát.
TASZSZ, Moszkva, 1958. június 18.

Koppenhágában sok zászlót félárbocra engedtek Nagy Imre és a magyar szabadságharc többi vezetőjének kivégzése után. A Szociáldemokrata Párt vörös zászlói is félárbocon lengnek.
Berlingske Aftenavis, Koppenhága, 1958. június 17.

Négy vagy öt gyilkosság
A Szovjetunió, hogy újraélessze a viszályt Tito marsallal, hivatalosan is bejelentette, kik azok, akiket parancsára legyilkoltak az elmúlt napokban […]
Képtelenség erről a jelentős politikai tényről kielégítő kommentárt készíteni, mert az olyan szavak, mint aljasság, képmutatás, esküszegés […] nem elengedők a tények minősítésére, és semmi újat nem mondanak.
Nem tehetünk mást, mint hogy rámutatunk: a kivégzéseknek politikai indíttatásuk volt. Ezt bizonyítja a távirat szövege is, mely azzal vádolja Nagyot, hogy „tevékenységét a számára menedéket biztosító jugoszláv nagykövetségről is folytatta", és a „nemzeti kommunizmus szakadár ügyét szolgálta". Az első mondat Titót veszi célba, míg a második figyelmeztetést hordoz minden kommunista párt, valamint a mi számunkra is. Most már világos, hogy Moszkva a nemzeti kommunistákat elhajlóknak tekinti.
És az elhajlókat felakasztják.
Talán el kellene egy kicsit gondolkodnunk a sokak szemében az üdvözülés egyedüli reményét tartogató csúcstalálkozók értelmén. Mi abból a nyugati világ haszna, ha elmegy egy konferenciára, hogy egy békeszerződés klauzuláiról tárgyaljon, még ha menlevele van is?

Ahogy Maléter Pálnak is volt.
És hogy higgyen az ígéretekben?
Ahogy Nagy Imre hitt…
Borge Outze, *Information*, Koppenhága, 1958. június 17.

FINNORSZÁG

Testvéred vére…

A budapesti halálos ítéletek a hatalmi politizálás jelei, s ugyanakkor visszatérést jelentenek a kegyetlenkedéshez, aminek láttán az ember nem tehet mást, mint emlékezetébe idézi az igét: „testvéred kiontott vére kiált hozzád a mennyekből [sic!]".
Hufvudstadsbladet, Helsinki, 1958. június 18.

FRANCIAORSZÁG

Quai d'Orsay: Rendkívül súlyos ügy

Ma reggel a Quai d'Orsay egyik szóvivője kijelentette:
„Nagy Imre, Maléter Pál tábornok és társaik kivégzését semmi sem indokolhatja. A per titkos tárgyalása, a törvényesség látszata, az Egyesült Nemzetek tagállamainak nagy többsége által elfogadott tényekkel való feltűnő szembenállás azt mutatják, hogy visszatérőben vannak a legrosszabb sztálinista módszerek, melyeket a Szovjetunió vezetői és a népi demokráciák maguk is elítéltek.
Nagy Imrét és munkatársait azért végezték ki, mert olyan politikai berendezkedést akartak országukban megvalósítani, melyben a nép kifejezheti akaratát, valamint azért, mert kiálltak a nemzeti függetlenség mellett.
A francia kormány e bátor és független férfiak kivégzését ezért rendkívül súlyos, messze ható következményekkel járó ügynek tekinti."
AFP, 1958. június 18.

Egy hátborzongató terv végeredménye

Erre a bűntettre nincs mentség, mert nem felindulásból vagy indulatból követték el, ez egy hátborzongató terv része volt.
Mindenkit a földkerekségen, aki méltó az ember megnevezésre, mélyen megráztak ma a történtek, s nincs egyetlen ember sem, aki közvetve maga is ne lenne felelős az események alakulásáért.
Magyarország minden barátja jól tudja, hogy Nagy Imre és társainak halála újabb döfés a magyarok szívébe, akik egy percig sem feledték és soha nem felejtik az 1956-os hősies felkelést.
Nem szabad feladniuk a reményt. Legyen a hóhér bármennyire is kegyetlen, eljön majd az a nap, amikor már nem tud gátat vetni a szabadság utáni vágynak, melynek értékét csak növelte Nagy Imre, Maléter Pál és mindazok önfeláldozása, akiket az elnyomó hatalom gyáva bosszúja elpusztított.
Robert Buron, a De Gaulle-kormány minisztere, a Szabad Magyarország Barátai elnevezésű parlamenti csoport elnöke.

Tiltakozások Franciaországból

Auguste Lecoeur, a Francia Kommunista Párt egykori titkára, akit 1955-ben kizártak a pártból, kijelentette: „Mindazok, akik még hisznek abban, hogy a kommunista ideológia a jövő felé vezető út, mély fájdalmat éreznek Nagy Imre és társai halálhírére.

A kommunista vezetők már soha többé nem mondhatják, amit Hruscsov beszéde után, hogy »ez nem az, amit akartunk, nem tudtunk a történtekről«.

Ezekben a halálos ítéletekben az a legocsmányabb, hogy példát akartak statuálni, nyomást gyakorolni velük, félelmet akartak kelteni."

Mitterand: „A visszatéréssel a legrosszabb sztálinista módszerekhez, melyeket még nem is olyan sokkal korábban a legmagasabb rangú vezetők is elítéltek, a kommunizmus csak azt érte el, hogy ellenszenvet keltett maga iránt, és elítéljük."

André Morice: „A szovjet vezetők e lépése annál gyalázatosabb, mivel korábbi ígéretüket szegték meg vele, melyben biztosítottak arról, hogy nem indítanak eljárást a magyar felkelés vezetői ellen."

Laniel: „A szabad világ ismét elborzadva és rémülten áll a keletről érkező hírek hallatán."

Mendès-France: „Nagy Imre és vádlott-társainak kivégzése durván sérti azok lelkiismeretét, akik vitatják, hogy »államérdek« indokával a halálos ítéletnek is lehet jogosultsága. Kegyetlen csapás volt ez a világ megosztottságát felszámolni kívánó enyhülés folyamatára. Fenntartások nélkül csatlakozom tehát az Emberi és Polgári Jogok Ligájának megrendítő tiltakozásához."

Egy francia jogászcsoport az alábbi üzenetet küldte a párizsi magyar követségnek, a Magyar Jogászok Szövetségének és a Szovjetunió párizsi követségének: „Az alulírott jogászok arra kérik, hogy továbbítsa megrendült tiltakozásukat Nagy Imre és társainak elítélése és kivégzése miatt, aminek körülményei ismételten megsértették a védelemhez való jogot, az egyéni szabadság védelmét és a bizonyítás szabályait, s így bebizonyították, hogy a kormány a legteljesebb mértékben elveti a civilizáció legértékesebb vívmányait.

Léon Lyon-Caen, a Semmitőszék első tiszteletbeli elnöke, Gérard Lyon-Caen, Pinto, Eisenmann és Byé professzorok, Thorp, a Jogászszövetség elnöke, André Haas, Claude Dennery, Claude Crémieux, Pierre Stibbe, Yves Dechezelles, Yves Jouffa, Marthe Jacquier, Gisèle Halimi, Charles Verny, François Sarda, André Boissarie."

Június 18-án este összeült a Francia Szocialista Párt végrehajtó bizottsága, és az alábbi közleményt hozta nyilvánosságra: „A Szocialista Párt végrehajtó bizottsága mély felháborodásának ad hangot Nagy Imre, Maléter Pál és a magyar forradalom más vezetőinek legyilkolása kapcsán […].

Remélhetőleg a dolgozó emberek, akik tisztelettel adóznak az áldozatok emléke előtt, megértik, hogy a mai világban csak kevés esély van arra, hogy elkerüljük a rabságot és a fasiszta vagy a bolsevik kegyetlenséget, ezek egyike, ha minden szabad ember felsorakozik a demokratikus szocializmus mellett."

A Munkáserő Szakszervezeti Konföderáció nyilatkozata „felháborodottan elítéli a szovjet kormány által elkövetett újabb brutális cselekedetet, melynek során kivégezték Nagy Imrét és társait", és hozzáteszi: „Még egyszer bebizonyosodott, hogy a jelenlegi szovjet vezetők liberális nyilatkozatai álszentek és hazugok. A Munkáserő elnöksége, határozottabban, mint valaha, elutasítja a totalitárius diktatúrákat, melyek ellen a szabad szakszervezeti mozgalom küzd."

A Francia Sajtó Nemzeti Szövetségének végrehajtó bizottsága plenáris ülésén elfogadott s nyilvánosságra hozott nyilatkozat tiltakozik Nagy Imre kivégzése ellen. „Mélyen lesújtva érzi magát, és üdvözletét küldi a magyar újságíróknak, akik Nagy Imréhez hasonlóan áldozatai a sajtószabadság felszámolására tett kísérletnek."

A baloldali Szocialista Unió megállapította, hogy „ezeket az embereket a diplomáciai garanciák és ígéretek megsértése után tartóztatták le. Ez újabb ok, amiért életben kellett volna hagyni őket, bármi követtek is el korábban. A kivégzések még inkább aláássák a nemzetközi együttműködés lehetőségébe vetett hitet."

A Nemzeti Oktatási Szövetség „szeretne hangot adni annak a szomorúságának és felháborodásának, amelyet a progresszív demokraták a magyar kommunista vezetők vád alá helyezése és kivégzése miatt éreznek".

A Progresszív Unió és a Békemozgalom számos tagja: Yves Farge, Emmanuel d'Astier, Bosc tiszteletes, Pierre Dreyfus-Schmidt, dr. Pierre Ferrand, Marc Jacquier, Jacques Madaule, Jacques Mitterand, Moullec admirális, dr. René Tzanck az alábbi üzenetet küldték a magyar miniszterelnöknek: „Két évvel az országában lezajlott drámai események után úgy gondoljuk, hogy ezek a kivégzések megakadályozzák a béke megteremtését, és hátráltatják a nemzetközi feszültségek enyhülését.

Még ebben az igazságtalanságok és hibák súlya alatt nyögő világban is úgy gondoljuk, hogy a halálos ítéletek sebtében való végrehajtása, különösen azok után, hogy helyreállt a rend, soha sem fogja győzelemre segíteni a politikai akaratot, még akkor sem, ha amúgy történetesen helyes lenne."

A Fiatal Köztársaság Pártja, „amely mindig elítélte a politikai gyilkosságokat, Nagy Imre és társai kivégzése kapcsán, amire csak az egyéni szabadságjogok semmibevételével kerülhetett sor, őszinte felháborodásának ad hangot".

A Keresztény Szakszervezeti Föderáció végrehajtó bizottsága „tisztelettel adózik a szabadság minden leheletnyi megnyilvánulását felszámolni törekvő elnyomás legújabb áldozatainak emléke előtt".

Több mint hiba: bűntett!

A Kreml urai a Berija-ügy óta először nyúltak a halálbüntetéshez annak érdekében, hogy megszabaduljanak riválisaiktól vagy engedetlen szolgáiktól, akiknek már esélyük sem volt arra, hogy visszatérjenek a hatalomba, vagy birodalmukra a legcsekélyebb fenyegetést jelentsék. Ez a per rehabilitálta a sztálinizmus sötét oldalát, amelyet Hruscsov titkos beszédében maga is elítélt. Ugyanakkor figyel-

meztetés is a többi kommunista vezetőnek, hogy mi vár rájuk, ha szembe merészkednek helyezkedni a moszkvai hatalom birtokosaival, bárki legyen is az. […]
A problémák hierarchiájában abszolút elsőbbség illeti meg náluk a „szocialista rend" fenntartását, és ennek érdekében még az 1953 óta tapasztalható viszonylagos nyájasságukat is készek félretenni. A „csúcstalálkozót" illetően – már amennyiben az oroszok őszintén akarják – súlyos hibát követtek el Nagy Imre kivégzésével, mivel a nyugati vezető politikusok mostanra már nem égnek különösebben a vágytól, hogy tárgyalhassanak azokkal, akik ezt a több mint hibát, bűntettet elkövették.
Le Monde, 1958. június 18.

„Mint 49-ben"
A desztalinizáció megindulása után két évvel az orosz kommunista politikusok levették álarcukat. Nagy Imre és három társának kivégzése a neosztálinista politika kezdetét jelöli […]. Az adott körülmények közepette elképzelhető, hogy a Kreml urai figyelmeztetni akarták Titót, ahogy azt már 1949-ben is tették, amikor Rajkot megölték.
Henri Dusart, *Le Populaire*, 1958. június 18.

„A következmények teljes tudatában"
Egy biztos, a Kreml urai tisztában voltak tettük következményeivel, és nem becsülték alá őket. A gyilkosságot vélhetően annak teljes tudatában követték el, hogy mit von maga után e gyalázatos tett. […]
Moszkva valószínűleg előre látta a nyugati fővárosok reakcióit. A szovjet vezetők ismét készakarva rontottak a nemzetközi feszültségek enyhülésének esélyein.
Roger Massip, *Le Figaro*, 1958. június 18.

Felszakadt seb
Négy sír fekszik keresztben az enyhüléshez vezető úton. A kivégzett Nagy Imréé, Maléter Pálé és két barátjuké, akiket szintén eltettek láb alól, nem tudjuk, hogy hol, hogy hogyan, egy tanúk nélküli per után, jogi sötétségben, a halálukat bejelentő Moszkva falazásával.
A seb, melyet a világ közvéleményének lelkiismerete lassan elfelejtett, most újra felszakadt. A frissen hullott magyar vér emlékezetünkbe idézi a kegyetlen megtorlás vörös patakjait.
Combat, 1958. június 18.

Újabb, hátborzongató gyilkosság
Nagy, Maléter, Gimes és Szilágyi álságos jogi keretek között megrendezett, húsz hónap erkölcsi és minden kétséget kizáróan fizikai kínzás utáni megölése a Sztálin és bűntársai számlájára írható legújabb, elképesztő gyilkosság. A bűntettet az elkövetés körülményei teszik igazán rettenetessé. Valójában Sztálin

posztumusz tettéről van szó, mivel a gyilkosságot az utódaira, egykori tettestársaira örökül hagyott hagyományokhoz híven követték el.
A sztálinizmus újabb négy magyar áldozata kommunista volt, ezért legyilkolásuk családi ügynek számíthat. Mégis, még a szovjet kommunizmus legádázabb ellenfelei is, ahogy világszerte az egyszerű emberek, megrökönyödtek ezen a gyáván és kegyetlenül elkövetett mészárláson. Hruscsov és klikkje ugyanis Nagygyal és Maléterrel a kommunistákban felébredt tisztességfélét akarta kiirtani, valamit, ami értékes és emberi, valamit, ami „nemzeti".
Boris Souvarine, *Esope*, Párizs, 1958. július 1.

A Francia Kommunista Párt és a Nagy-ügy
A Francia Kommunista Párt Nagy Imre ügyében elfoglalt álláspontja meglehetősen érdekes. Miközben 1949 októberében a *L'Humanité* „nagy megelégedettséggel párosult mély hálával fordult a magyar kormányhoz" a Rajk-perben hozott halálos ítélet kapcsán, most kevesebb és visszafogottabb hangú kommentárokat hallani tőlük. Fernand Grenier, aki úgy látja, hogy az ítéleteket „egy sor kétségtelenül beigazolódott tény alapján hozták", kijelentését azzal pontosította, hogy „más republikánus politikus más véleményen van az ügyben", de „bárhogy legyen is, ez a magyar kormány belügye".
A mérsékelt hang, mely éles ellentétben áll azzal, amit a *L'Humanité* a Rajk-per idején írt, és ellenkezik a „baráti" pártok véleményével is, a franciaországi belpolitikai helyzettel magyarázható. A budapesti kivégzések komoly csapást mértek a Népfront létrehozásának esélyeire.
Thomas Schreiber, *Preuves*, 1958. augusztus.

A francia írók tiltakoznak
Hazugságkultúra
Legyen akkor még több kulturális csere! De a holtak már nem kérdezhetik, mi okból ölték meg őket. Ez az, amiért Nagy és a többiek halottak, és ezért hallgattat el másokat is annak a gyakorlatnak baljós példája, amelyről ártatlanul elhittük, hogy a XX. kongresszus már felszámolta. Nem mintha a szélhámosság valaha is eltűrte volna a szabadság, a kíváncsiság, az érdeklődés és a vitaszellem leghalványabb megnyilvánulását is. Ez a halott lelkek érája, a boszorkánymester, aki kivetkőztette a szocializmust önnönmagából, és vázát palástnak használja csalásaihoz, hatalma vértől piros csillogásában csak azok felett uralkodhat, akiket már árnyékokká silányított. Uralkodjon azonban csak egyedül! Ne adjuk meg neki azt az örömöt – azzal, hogy technikáját kultúrának és elképesztő hazugságait civilizációnak nevezzük –, hogy becsaphatja azokat, akiket még nem hajtott szolgasorba.
Jogunk van hozzá, hogy így beszéljünk. Civilizációnknak sok hiányossága van – és még nagyobb bűnei –, de beszélünk róluk. Nem kényszerülünk arra, hogy elmeneküljünk, és nem kell hallgatnunk. Franciaország dicséretére legyen mondva: a legmagasabb egyházi méltóságtól a legszerényebb szemtanúig elítéltük

azt, ami Algériában bemocskolta országunk imázsát, azt az országképet, amelyet tisztán akarunk tartani, és amelyről azt reméljük, hogy visszanyeri természetes tisztaságát. Az igazság nem alkuszik. Visszaüt, bárhol is támadjanak rá. Annak, aki hallgat az igazság nevében elkövetett bűnökről, nincs joga mások bűneit elítélni. Ugyanaz a szigor, amellyel feltárjuk a szovjet csalásokat, visszatartja a szovjet csalókat attól, hogy másokra olyan ítéleteket mondjanak ki, amelyeket magukra nem alkalmaztak. A hibáik feltárásával tönkretennék magukat, de új vitalitást öntenének a szocializmusba

Louis Martin-Chauffier, *Le Figaro Littéraire*, 1958. június 28.

„…kegyelemdöfésben a remény…"

Ez a sokadik politikai gyilkosság egyetlen korábbira sem hasonlít. Nem csupán ártatlan embereket pusztított el. Megölte a reményt, amely Oroszország csatlósaiban Sztálin halála után született, azután, hogy az önkény módszereit ünnepélyesen beismerték és elítélték.

Nagy Imre és társai kivégzése adta meg a kegyelemdöfést ennek a reménysugárnak Budapesten, Prágában, Bukarestben, Szófiában ugyanúgy, mint Varsóban és Belgrádban, mivel most ismét Titóra került a sor az üldöztetésben.

Még mindig hiszem, hogy az új orosz csapat valóban meg akar szabadulni a sztálinista méregtől, és hogy a Szovjetunió alig tudott kitérni a csapás elől, amely számára könnyen végzetessé válhatott volna. A kísérletnek vége: a szovjet tömböt csak az erőszak tartja egyben. Az enyhülés legkisebb jelére szétesik.

Attól tartok, Nagy Imrével Kelet-Európa kis népeinek szabadságát is eltiporták, mégpedig a feltámadás reménye nélkül, mert – legalábbis a belátható jövőben – az atomkorszak mindennemű beavatkozást lehetetlenné tesz.

Ma senki sem tudja megmondani, mikor jön el a megváltás.

François Mauriac, Nobel-díjas, *Le Figaro Littéraire*, 1958. június 28.

„…Káin tettének rettenetes újdonsága…"

Az erőszak elharapódzásában az a legborzalmasabb, hogy oly mély kétségbeesésbe taszít bennünket, amikor már a történelem rémtetteiben keressük a megnyugvást. A felakasztottak és főbelőttek holttestei felett, a halál polcai előtt, folyosói mentén azt mondogatjuk magunknak, hogy mindig is így volt, és a hősök, szentek, alkotók történeteinek emlegetésével hóhérok, véreskezű megszállottak lelkünk mélyére temetett történelmét soroljuk. De hiába próbálunk meg létezni ebben a manicheus világban – elég egy újabb áldozat teteme, hogy elviselhetetlenné tegye. Sem a legerősebb pesszimizmus, sem a legsztoikusabb belenyugvás nem óvhat meg minket ettől a borzalomtól és undortól. Ezt az undort érezzük a legutóbbi mészárlás után is, melyet zárt ajtók mögött követtek el Budapesten. Hiába mondogatjuk magunknak, hogy ez csak eggyel több bűntett az emberiség förtelmes gyilkosságainak hosszú sorában. Jól tudjuk, hogy ez a fajta gyilkosság a szemünkben mindig Káin bűntettének rettenetes megismétlődése lesz.

André Chamson, *Le Figaro Littéraire*, 1958. június 28.

„…ahol korlátozott a szólásszabadság…"

Amikor Moszkva elrendelte Nagy Imre zárt ajtók mögötti legyilkolását, még csak szükségét sem érezte, hogy ürügyet keressen ünnepélyesen adott szavának megszegésére. Meglepő, hogy az a kormány, amely olyan sok energiával igyekezett meggyőzni a világot arról, hogy békét akar, nem érti, hogy határtalan cinizmusának köszönhetően egy csapásra elveszítheti hosszú hónapok munkájával felhalmozott hitelét.

Igaz, hogy a világ hosszasan figyelte Hitler fogadkozását és hamis esküvéseit, azt, ahogy *Mein Kampf*jában az igazmondás „nevetséges" értékét nyíltan idejétmúltnak mondta, anélkül, hogy felfogta volna a kihívás veszélyét. Mára végre sikerült megértenünk, hogy a szó két síkja – egy gondolat kifejezése és erkölcsi elkötelezettség – elválaszthatatlan egymástól, az egyiktől rejtélyes logika vezet a másikhoz. Minden olyan országban, ahol az ellenzékre szájkosarat tesz a cenzúra, és ahol a szólásszabadságot nem tartják tiszteletben, az adott szó értéke is hamar összezsugorodik, éppen akkorára, amekkora az uralmon lévő hatalomnak tetszik. A hallgatásra ítélt Magyarország gyásza a legfrissebb, tragikus bizonyíték erre, amit a vak is láthat.

Nem elég ezt felismernünk. Újból és újból, egyre erősebb és meg nem alkuvó meggyőződéssel kell elismételnünk, hogy ahol csorbul a szólásszabadság, ott az oxigénhiány elfojtja a gondolatot is, mi több, az erkölcs is átalakul.

Jean Schlumberger, *Le Figaro Littéraire*, 1958. június 28.

Egy „ellenzéki" felakasztása Budapesten, egy titokban, a börtön magányában végrehajtott akasztás jelenkori történelmünkhöz tartozik, annak borzalmait gyarapítja.

Biztosan nem voltam egyedül, mások is reménykedni kezdtek Sztálin szovjet bírálata után. A szovjet rendszer új kitaszítottjainak száműzetése azonban a kötelező nyugdíjazás volt, távoli pozíciókba, tisztogatás nem történt. Ezért érezzük döbbenetesnek a sztálinizmus hirtelen feléledését. Hirtelen és durván kitörölték a sok kis tréfát, a jó hangulatban felhörpintett vodkákat, a szívélyes bizalmaskodást. Ismét egy ember lóg egy börtöncellában a kötél végén.

Milyen gyengeségről árulkodik ez a hiba? Milyen klánon belüli pozícióharcra utal? Milyen új veszély fenyegeti az emberiséget? Ez az utolsó gyilkosság a bűntettek hosszú sorában? Vagy talán az első egy új sorozatban? A gyilkosságok sora sajnos úgy követi egymást, mint a tenger egyik hulláma a másikat.

Armand Salacrou, *Le Figaro Littéraire*, 1958. június 28.

Kádárnak küldött táviratában Tristan Tzara „felháborodottan tiltakozik a legutóbbi gyilkosságok és az igazságszolgáltatás kicsúfolása miatt". „A Rajk-per után most ismét fekete lapot írtak a szocializmus történetéhez" – teszi hozzá.

Budapesti gyilkosok

Budapesti gyilkosok, csak most gyilkoltátok meg Nagy Imrét! Az utóbbi napokban Franciaországban ez a gyilkosság az egyetlen hír, amiről beszélnek.

Budapesti gyilkosok, ne higgyétek, hogy a hierarchiában érdekesebb a ti ügyetek, akarom mondani, klinikailag arisztokratikusabb, mint a többi gyilkosé! Nem. Hadd mondjam, hogy ez az ügy már semmiben sem különbözik a többitől. Nincs két módja a gyilkosságnak: mindegy, hogy Önök vagy mások gyilkoltak-e. Egyetlenegy módja van: gyilkosság, tisztán és egyszerűen…

Mennyire szánalomra méltók! Igen, szánalomra méltók. Már elvesztették a szívüket, ahogy más a lábát veszíti el. És volt olyan idő, amikor még a szívük volt a legnagyobb büszkeségük! Most az a problémájuk, miként szabaduljanak meg ettől a halott szívtől. Furcsa, hogy mennyire nyilvánvalóak ezek a dolgok. Önök sántítanak, amikor futniuk kellene.

Megpróbálták önmaguktól elidegeníteni az embereket, és örömüket lelték a fájdalmukban. Megpróbálták rávenni őket, hogy el nem követett tetteket ismerjenek be, vagy hogy a zsidók – egyelőre nem tudni, mennyien – zsidónak tekintsék magukat. Megpróbálták rábírni az embereket, hogy becsapják az értelmüket és megfékezzék a képzeletüket.

Jaj! Igen, azt mondom, hogy jaj, mert Önök azok, akik becsapták az értelmüket és megölték a képzeletüket. Önök gyűlölik, amit mások szeretnek. És tessék, most itt állnak, s már gyűlölni sincs erejük. És most, még halottnak látszva is hibákat követnek el. Fél lábbal a sírban hiba volt meggyilkolni Nagy Imrét. […]

Marguerite Duras, *Le 14 Juillet.*

Párizs, 1958. június 19.

A negyvenhat tagot számláló Igazságot Kereső Írók Szövetsége, melynek Louis Matin-Chauffier az elnöke, az alábbi nyilatkozatot tette közzé:

„Miután értesültünk róla, hogy Nagy Imre és három társa az igazságszolgáltatás keretei között elkövetett gyilkosság áldozata lett, az Igazságot Kereső Írók Szövetsége kijelenti, hogy ez a cselekedet azoknak a szégyene, akik adott szavuk ellenére kívülről kikényszerítették, és mindenkinek, aki ott, ahol szólásszabadság van, például Franciaországban, egyet merészel érteni ezzel a gyilkossággal, osztoznia kell a gyalázatban.

A négy vádlott között, akik a szovjet hatóságok parancsára bitófán végezték, volt egy ragyogó politikai újságíró, Gimes Miklós.

Az Igazságot Kereső Írók ezúton is felhívják a figyelmet arra, hogy Déry Tibort, a legnagyobb kortárs magyar írót nemrég börtönbüntetésre ítélték, az ítélet, Déry életkorát és fizikai állapotát figyelembe véve, egyenlő a halálbüntetéssel. A Szövetség ismételten felhív minden francia és külföldi írószövetséget, hogy csatlakozzanak tiltakozásához és a Párizsban most alakuló Déry Tibor Bizottsághoz.”

Le Figaro Littéraire, 1958. június 28.

A *Revue des Temps Modernes*, amelyet Jean-Paul Sartre és Marcel Péju szerkeszt, „fenntartások nélkül" csatlakozik „e hátborzongató gyilkosság" elítéléséhez.
Georges Duhamel, René Courtin, Marc Blancpain, Rémy Roure és Henri Frenay, a Szabadság-díjat odaítélő bizottság tagjai „elborzadva állnak a csapdába csalt Nagy Imre és társai alantas bosszúvágyból, az éj leple alatt elkövetett legyilkolása előtt. Felszólítják a szabad nemzeteket, hogy mérlegeljék: e bűntett után mennyire bízhatnak a szovjetek ígéreteiben."

A magyar revizionisták áthágták „osztálykorlátaikat"

Ha van olyan ember, akire illik a „revizionista" jelző, az bizonyára Hruscsov, Sztálin utódja és Nagy Imre hóhéra. Jól ismertek a körülmények, amelyek a reformok felé sodorták: a Szovjetunió 1953. évi rendkívül komoly gazdasági nehézségei, a közhangulat bizonyos mértékű felismerése, és végül a személyes sérelmek emléke. Mindenki emlékszik titkos beszédének azokra a mondataira, amikor elmesélte, hogyan kellett Sztálin előtt guggolva táncolnia, amikor már sem fiatal, sem sovány nem volt. De ezek mellékes dolgok. A lényeges az, hogy Hruscsov revizionizmusa nélkül sem Lengyel Október, sem Magyar Október nem lett volna. A Párt új első titkára valóban felülvizsgált néhány, addig érinthetetlen sztálini dogmát, többek között azt, amelyik kimondja, hogy a szocializmus építése során az osztályharc még inkább elmérgesedik, meg azt az elméletet, hogy a burzsoázia hatalmát csak fegyveres forradalom útján lehet megdönteni, aminek következtében az addig elképzelhetetlen parlamentáris út is létjogosultságot kapott, és végezetül felülbírálta azt a tételt, hogy a szociáldemokraták a munkásosztály árulói. Hruscsov, éppen ellenkezőleg, nagy súlyt fektetett az együttműködésre a szocialistákkal és a befolyásuk alá tartozó szakszervezetekkel. Szükségtelen felemlegetnünk a Szovjetunióban bevezetett reformok sorát. Sztálin idejében az új elméletek töredéke elég lett volna ahhoz, hogy főbe lőjék.
Mégis, elsősorban a lengyelországi és magyarországi események hatására, Hruscsovnak be kellett látnia, amit Togliatti is megsejtett, hogy maga a rendszer elhibázott, és az általa kitárt ablakon besüvítő friss levegő elég erős lehet ahhoz, hogy őt magát is kisodorja. A következtetés nyilvánvaló, függetlenül attól, hogy nyíltan megfogalmazták-e vagy sem: mivel a gonosz magából a rendszerből ered, a hatalom megtartásához fel kell használni a rendszer bűneit is.
A magyar revizionisták történelmi érdeme, vereségük ellenére, hogy Hruscsovnál messzebb merészkedtek: „átlépték osztálykorlátaikat", s így nemcsak egy másként gondolkodó csoport, hanem az egész nemzet képviselőivé váltak. Annak érdekében, hogy a munkásoknak több kenyeret és emberhez méltóbb életet, népüknek nagyobb szabadságot teremtsenek, megkockáztatták személyes kiváltságaik és hatalmi helyzetük elvesztését. Közülük néhányan az emberibb szocializmus keresése során még a revizionizmusnál is messzebb jutottak.
Kísérletük főként azért bukott el, mert a hatalmi réteg konzervatív csoportja erősebb, befolyásosabb volt náluk. Az első nagy csatavesztés azonban nem be-

folyásolja a küzdelem végső kimenetelét. Még inkább igaz ez, ha nemcsak a nemzeti tényezőket vesszük figyelembe, hanem a nemzetközi politika tendenciáit is. A legmeglepőbb, hogy az uralkodó rétegen belüli válság és szakadás rendkívül rövid idő, mindössze néhány év alatt alakult ki, azaz mindenképpen gyorsabban, mint korábban bármilyen hatalmi réteg válsága. Ma a revizionizmusnak szilárd ideológiai alapjai vannak, részben Hruscsov, Mao és Togliatti tevékenységének köszönhetően. Bizonyos politikai és katonai erővel bír Tito Jugoszláviájában, és korlátozott mértékben a Gomułka vezette Lengyelországban. Nyikita Szergejevics most Nagy Imre kivégzésével az ideológiához mártírokat is teremtett.

Les Temps Modernes, 1958. július.

INDIA

Az emberi méltóság arculcsapása

Nagy Imre, Maléter Pál és két másik ismert magyar politikus kivégzése egy titokban tartott per után a szabadság és az emberi méltóság arculcsapása. Szovjet-Oroszország továbbra is érzéketlenül negligálja az alapvető szabadságjogokat. A magyar hazafiak legyilkolásával kihívást intézett a politikai szabadságot és az emberi lélek szabadságát tisztelőkhöz.

A Pradzsa Szocialista Párt felhívással fordul egyénekhez, pártokhoz és India kormányához, hogy emeljék fel szavukat, tiltakozzanak az elkövetett embertelenségek ellen, és követeljék a Magyarországon bebörtönzött politikai foglyok azonnali szabadon bocsátását. A hallgatás a magyarországi kínokról nemcsak hiba lenne, hanem bűnrészesség a magyarok rabszolgasorba kényszerítésében. Krisna Menon (Pradzsa Szocialista Párt).

The Sunday Statesman, Újdelhi, 1958. június 22.

Tisztelgés Nagy és Maléter előtt

A Magyarország Ügyével Szolidaritást Vállaló Indiai Bizottság tisztelettel hajt fejet, és szeretné leróni alázatos kegyeletét Nagy Imre, Maléter Pál és két vádlotttársuk előtt, akik egy és háromnegyed év szüntelen kínzás ellenére sem vallották be az általuk el nem követett bűntetteket, és hősiességükért halálbüntetést szenvedtek. Kivégzésük hidegvérű gyilkosság, az emberiség lelkiismeretének cinikus megsértése, mivel az elkövetők gátlástalanul megszegték bántatlanságukra tett ünnepélyes ígéretüket.

Mindenki, aki hallgat, és nem ítéli el a gyilkosságot, a bűntett passzív résztvevője. A szabadság oszthatatlan. A harangok nemcsak Nagyért és Maléterért, hanem mindazokért szólnak, akik saját hazájukban nem állnak ellen a kommunizmus térhódításának.

Times of India, 1958. június 28.

Az Indiai Szocialista Párt Kalkuttában tüntet

A Pradzsa Szocialista Párt szerdán este Kalkuttában tüntetést szervezett a szovjet konzulátus Theatre Road-i épülete elé, tiltakozásul Nagy Imre, Maléter Pál és a többi magyar kivégzése ellen.

A tüntetők „Le a szovjet imperializmussal!" „Ki a Vörös Hadsereggel Magyarországról!" és „Éljen Nagy Imre!" kiáltásokkal vonultak az utcákon, majd a College Square-i nagygyűlésen elfogadott határozat szövegét kiragasztották a konzulátus kapujára.

A tüntetés alatt rendőrök őrizték a konzulátust, a kapukat bezárták, és az épületet elsötétítették.

A határozat szövege kimondja, hogy „Kalkutta lakosainak gyűlése mély fájdalommal és felháborodással fogadta Nagy Imre, Maléter Pál és az orosz uralom ellen, a nemzeti felszabadulásért harcoló magyar népi felkelés többi vezetőjének kivégzését. A mártírok, akik bátran vezettek egy kis népet Európa leghatalmasabb katonai ereje ellen, új fejezetet írtak az emberiség szabadságért vívott küzdelmének történetébe, és lerántották a leplet az emberi szabadságjogok védelmezőinek szerepében tetszelgő kommunisták üres szemfényvesztéséről."

Hindustan Standard, 1958. június 26.

Szocialisták tüntettek Bombayben is

A heves zivatarral dacolva kétszázan tüntettek csütörtökön a bombayi szovjet konzulátus előtt, tiltakozásul Nagy és társainak kivégzése miatt. Az élen a Pradzsa Szocialista Párt két vezetője, Mohinuddin Harris és Madhu Dandavate haladt. A halálos ítéletek nyilvánosságra hozatala óta, az elmúlt két hétben ez volt a harmadik tüntetés.

AFP, 1958. július 11.

„Kétségbeesett intézkedések"

Nagy Imre, Maléter tábornok és két társuk hidegvérű kivégzése felháborodást keltett Nyugaton. Biztos vagyok benne, hogy Keleten és Afrikában is hasonlóan fogadták a híreket.

Az orosz birodalomban valószínűleg válságos a helyzet, ha ilyen kétségbeesett eszközökhöz kellett folyamodniuk. Az oroszok szántszándékkal vállalták annak a kockázatát, hogy maguk ellen hangolják a világ közvéleményét. Valami sokkal értékesebb foroghat kockán: az orosz birodalom jövője.

Dzsajaprakás Nárájannak, az Indiai Szocialista Párt alapítójának és egykori titkárának, a Kulturális Szabadság Megvalósításáért Küzdő Kongresszus tiszteletbeli elnökének sajtónyilatkozata.

„Kegyetlen és irgalmatlan cselekedet"

Pénteken a Mahábodh Társaság nyilvános ülésén elítélték Nagy Imre és a többi magyar vezető „kegyetlen kivégzését".

A találkozót a Fiatalok Tanácsa és a Fiatalok Szövetsége szervezte a magyar nép támogatására, hogy lerázhassa magáról a Kreml láncait, és megteremtse füg-

getlenségét. „Ez a kegyetlen és irgalmatlan cselekedet – mondja ki a gyűlésen elfogadott határozat – emlékeztet arra, hogy Budapest Szovjet-Oroszország rabigájában szenved."
A gyűlésen felszólalt Szumendranáth Tagore, és kijelentette, hogy Nagy Imre és a többi magyar vezető kivégzése a sztálinizmus újjáéledéséről árulkodik. Nyikita Hruscsov Szovjet-Oroszország pörölye, Sztálin ikertestvére.
Tárásankar Bandjópádhjája ismert bengáli író, aki nemrég tért haza Moszkvából, az afrikai és ázsiai írók Taskentben megrendezendő konferenciájának előkészítő tanácskozásáról, közleményében elítéli Nagy Imre és a magyar felkelés többi vezetőjének kivégzését.
„Mindenki számára, aki nem részese a politikai életnek, az egykori magyar miniszterelnök, Nagy Imre és társainak kivégzése komor tragédia. A per titkos lefolytatása és az ítélet-végrehajtás gyorsasága egyértelműen arra utal, hogy politikai céloknak estek áldozatul. Ezek a lépések következésképpen csak arra jók, hogy elmérgesítsék az emberi kapcsolatokat és beszennyezzék a nemzetközi légkört. A taktikázás már mindig a politizálás része lesz az ésszerűség, igazságosság, hit és tolerancia helyett? Bárki legyen is felelős a legutóbb történtekért, tiltakozom – sok hozzám hasonló honfitársammal együtt."
Amrita Bázár Patrika, 1958. június 28.

„Bizonyos nagyság"
Nagy Imrének nem volt nagy hatalma, még akkor sem, amikor miniszterelnök volt. Rabságban aligha jelenthetett veszélyt bárkire is, legyen az magyar vagy orosz. […] Nagy Imrét megölték. Talán valami olyat szimbolizált, amitől rettegett a hatalmas Kreml? Mi lehetett az? Most már nyugodt a Kreml urainak álma? Kétlem. Az emberek meghalnak, de az eszmék nem – még a kommunizmus eszméje sem. És mitől is kellene félnie a kommunizmusnak két kontinensre kiterjedő hatalma csúcsán? Nyilvánvalóan mégis fél. Kitől? A szabad embertől. Mitől? A szabad lélektől. Nagy egyiket sem testesítette meg igazán. Felesleges és megbocsáthatatlan legyilkolása, nevezzük néven a dolgokat, teszi őt és halálát naggyá és a Kremlt aljassá.
Hindustan Standard, 1958. június 18.

„Terror terrort fed"
Dr. Nihar Ranjan Roy parlamenti képviselő, Harendra Dev, Buddhadev Bosz, Amlan Dutta, dr. P. C. Csakraborti, dr. Nalinaksja Sanjal, A. S. Aijub professzor, K. K. Szimha, dr. Prataép Csunder, dr. Maitreja Bosz, Kázi Abdul Wadud, Rajani Mukerdzsi, Dzsátindra Gupta professzor, Szubrates Ghos professzor, Sib Narain Roy, Szusil Mukerdzsi az alábbi közös közleményt hozták nyilvánosságra: „Nagy Imrét kivégezték. Elrablása, amit az oroszok követtek el a magyar kormány menlevelének cinikus semmibevétele mellett, »perének« jellege, melyből Moszkva csak az ítéletet kürtölte világgá, kivégzésének körülményei, ideje, amikor a szovjet fennhatóságot már helyreállították Magyarországon, és Nagy már nem je-

lenthetett veszélyt a kommunizmusra, mind arra mutat, hogy a tettet a kiapadhatatlan bosszúvágy magyarázza, amely a XX. kongresszuson Hruscsov által is elítélt sztálini bűnöket juttatja eszünkbe.

Az, hogy az akkoriban keltett reményeket ilyen hamar letörték, korunk egyik legnagyobb tragédiájának mondható. […] A világ egyik felén alkalmazott terror más térségekben elkövetett kegyetlenkedéseket fedez, s így ördögi kör alakul ki. A legkevesebb, amit egy átlagos polgár tehet, hogy határozottan és egyértelműen elítéli a legutóbbi gyalázatot, és ezzel hozzájárul, hogy a hasonló erkölcstelen cselekedetekkel szemben megteremtsük az erkölcsi ellenállást."

Amrita Bázár Patrika, 1958. június 25.

Az Indiai Kommunista Párt és Nagy kivégzése

Nagy Imre és három társának kivégzése megrázta az Indiai Kommunista Pártot. Ismételten rámutatott a párt belső ellentmondásaira, melyek már a kezdetektől hátráltatták politikáját. A párt – a szovjet anyapárt iránti lojalitás és taktikai érdekei között hánykolódva, melyek megkívánnák, hogy alkotmányos és demokratikus pártként lépjen fel, hűen az Amritszárban meghirdetett békés elképzeléseihez – még mindig keresi a válságból kivezető utat. Nem ítélheti el a kivégzéseket, de nem is állhat ki mellettük. Ha az előbbit tenné, a revizionizmus bűnébe esne, ha az utóbbit […], megtagadná az amritszári programot, és veszítene a népszerűségéből. Mivel a Nagy Vezérek, Ghos és Gopálan éppen Moszkvában voltak, a titkárság itthon maradt hat tagjának kellett meghatároznia a követendő politikát addig, amíg a vezetők visszatérte után ki nem alakítják végleges álláspontjukat a Moszkvából érkező felvilágosítás és utasítások nyomán.

Az első héten úgy tűnt, mintha lebénult volna a párt. Bhupes Gupta, akit nem sokkal a hírek elhangzása után kérdeztek a történtekről, nem vállalkozott kommentárra. Hallani lehetett a párton belüli vitákról, de egyik kommunista vezető sem akart a nyilvánosság elé állni, a hírek ellenére – vagy éppen miattuk. Országszerte érezhető volt a zavarodottság. Június 29-én végül a párt két szóvivője, Dange és P. C. Dzsosi elmondták véleményüket, melyből világossá vált, hogy a kérdés erősen megosztja a kommunistákat. A riporterek sürgetésére Dange állítólag egyeztetett a párt titkárságának többi tagjával, mielőtt a nyilvánosság elé állt volna. A *Times of Indiá*ban „személyes véleményéről" beszélt, és kijelentette: „Jobb lett volna, ha Nagy Imre és három társának kivégzésére nem kerül sor." Aztán azzal folytatta, anélkül, hogy véleményét alátámasztotta volna: „Elképzelhető, hogy a kivégzésekre nem volt feltétlen szükség, de valamiféle büntetést ki kellett szabni." Majd a kommunista mozgalom „liberalizmusát" azzal próbálta menteni, hogy „Nagyot nem politikai vagy ideológiai meggyőződése miatt lőtték fejbe". Aztán azoknak, akiket „megingattak a kivégzések", azt tanácsolta, mondják ki nyíltan ellenvéleményüket, de ne hagyják, hogy „a reakciós erők arra használják fel az alkalmat, hogy a szocializmus erőivel szemben felléphessenek".

Dzsosi viszont a *New Age* 1958. június 29-i számában, enyhe zavarral ugyan, de közvetve helyeselte a kivégzéseket. Figyelemre méltó azonban, hogy véleménye nem a hetilap szerkesztőinek véleményeként jelent meg, hanem saját nevével, a „Heti jegyzetek" cím alatt. A követendő taktika az volt, hogy mindenki a személyes véleményét mondta, miközben a párt „kollektív vezetése" hallgatott. Ahelyett, hogy nyíltan kiállt volna a kivégzések mellett, Dzsosi csak „az imperialista államférfiakra és csapásaikra" szorítkozott Indiában, és támadta az indiai sajtót és a politikusokat, akik most „a Nagy Imre és társainak elítélése és kivégzése után szervezett világméretű antikommunista kampányban élik ki magukat".

A miniszterelnök különösképpen kivívta Dzsosi haragját, mert a kivégzésekkel kapcsolatban fájdalmának adott hangot, ugyanakkor „azon nem bánkódott, hogy Franciaországban De Gaulle lábbal tiporja a demokráciát". Hangot adott azon félelmének is, hogy „az Egyesült Államoktól kapott egyre nagyobb kölcsönök és támogatás hatására Nehru a korábbiaknál sokkal könnyebben hátat fordít eddig szilárdan vallott elveinek". Ennek hatására az Indiai Kommunista Párt feltehetően visszatérne 1955 előtti politikájához, amikor Nehrut állítólag „erősen befolyásolta az angol–amerikai imperialista tömb".

A *New Age* július 13-i számában Dzsosi már a legcsekélyebb fenntartás nélkül ki mert állni a kivégzések mellett.

Ugyanezen szám címlapján a vezércikk kemény szavakkal ostorozta az indiai sajtót és a nem kommunista politikusokat, amiért „szokatlanul ingerülten lármáznak az összeesküvő Nagy és társainak kivégzése után, holott az ítélet a magyar népi demokrácia törvényeivel teljes összhangban született". Nem tagadta azonban a párton belüli szakadást. „A magyarországi kivégzések kapcsán vannak ugyan véleménykülönbségek, de ezek érthetők. […] Amikor becsületes és jó szándékú emberek ellenzik a halálbüntetést, azt meg kell értenünk."

Más lapokból is következtetni lehet az Indiai Kommunista Párton belüli vitákra. A *Dzsugantar*, a kommunista párt maráthi nyelvű hetilapja 1958. július 6-i számában például ezt írta: „Jóllehet Nagy Imre azzal, hogy elárulta a munkásosztály ügyét, rászolgált a büntetésre, a jelen körülmények között mégis felvetődhet a kérdés, hogy kivégzése mennyire volt szükséges és indokolt egy titkos per után. Magyarországon ma már nincs polgárháború, külföldi megszállás sem fenyegeti az országot, és az ellenforradalmat is leverték. […] Ebben a helyzetben tanácsosabb lett volna a lehetőségekhez mérten elkerülni a titkos tárgyalást és a halálos ítéleteket."

Nyilvánvaló tehát, hogy a kommunista párton belül nézeteltérések vannak, sőt némi fejetlenség és zűrzavar tapasztalható. A legkényelmetlenebb helyzetben a Kerala Párt találta magát. Ez a Kerala államban hatalmon levő párt széltében-hosszában hangoztatta a békés parlamenti eszközökbe vetett hitét. Ott nagyobb szükség is volt rá, mint másutt, hogy „tiszteletreméltóként" léphessen fel, hisz a kivégzések híre komoly csapásként érte őket. E. M. S. Nambúdiripad nem nyilatkozott, de tudni lehet, hogy a Kerala Párt kérte a központi bizottságot,

ítélje el a kivégzéseket. A párt előtt álló dilemmát még súlyosbította, hogy a keralai Nemzetgyűlésben szűk többsége négy független képviselő támogatásától függ, közülük kettő a kormánynak is tagja. A történtek nem illenek mindenben a kommunisták filozófiájába, mondta egyikőjük, V. R. Krisna Iyer igazságügyi miniszter. Krisna Iyer a kivégzéseket „sötét drámának" nevezte, és hozzátette: „Kegyetlen és fájdalmas eseményként kísérti és mélyen elszomorítja azokat, akik, mint jómagam is, fizikailag viszolygunk a kivégzésektől."
Az aktivisták között egyéni tiltakozásokról és felháborodásokról is tudni. Sz. K. Csatterdzsi, az Indiai Kommunista Párt tagja a *The Statesman*ben (1958. július 6.) megjelent levelében azt írja: „Kommunistaként nem találok okot ezekre a kivégzésekre, és a kommunista pártban sokan mások, bár ódzkodnak kimondani, egyetértenek velem." Egy hasonló példa Karadkaré, a kommunista párt egy régi mahárástri tagjáé, aki felszólalt Púnában, a Pradzsa Szocialista Párt egyik rendezvényén, és határozottan elítélte a kivégzéseket. Néhányan a kommunista párthoz közel állók közül is szükségét érezték, hogy hangot adjanak ellenvéleményüknek. Daniel Latifi, a Demokratikus Jogászok Össz-Indiai Szövetségének (kriptokommunista szervezet) titkára, L. M. Zaveri és Ganes Sanbag, mindketten társutasok, a *Blitz* 1958. június 28-i számában a következőket írták: „Nagy elítélésének és kivégzésének módja felkavarta a lelkiismeretünket. […] A titkos tárgyalások kora visszatért. A világ közvéleménye nem fogja eltűrni a fasiszta módszerek újjáéledését, még az igaz ügy érdekében sem." Később a kommunista párt utasította aktivistáit, hogy a központi bizottság ülése előtt tartózkodjanak véleményük nyilvánosság előtti megszellőztetésétől.
Visszatekintve megállapíthatjuk, hogy Nagy Imre és társainak kivégzése sokkal nagyobb hatást váltott ki a közvéleményből, mint maga a magyar forradalom.
B. K. Deszái, *Freedom First*, 1958. augusztus

INDONÉZIA
A kivégzések híre megrázta az délkelet-ázsiai világot
The Indonesian Observer:
Erősen felzaklattak minket a legutóbbi hírek. Csak legalább annyira tiszteletben tartották volna a humanitárius elveket, hogy Nagynak és barátainak megadják a lehetőséget a védekezésre! Kivégzésük híre megrázta az egész délkelet-ázsiai világot. Sok ázsiai szemében teljesen lejáratta magát a magyar kormány, pedig eddig még éreztek iránta némi szimpátiát.

Indonesia Raya:
Ez a humanitárius elvek lábbal tiprása. Szükségtelen kommentálni azt, ahogyan Nagyot és barátait elítélték és kivégezték. A történtek megmutatták, mi módon szabadulnak meg a kommunisták ellenfeleiktől. Nagyot titokban ítélték el, nehogy leleplezze a nemzetközi kommunizmus színjátékát.
A szocialista *Pedoman* című lap szerint Tito elnök kétségtelenül tisztában van azzal, hogy az egykori magyar vezetők kivégzése milyen következményekkel jár-

hat rá nézve. A belgrádiak bizalmát végképp megtörte Nagy kivégzése. A lap biztosra veszi, hogy Moszkva legutóbbi lépése meglepetésként érte a jugoszláv kommunistákat.
Radio Dzsakarta, 1958. június 21.

IZLAND
„Szörnyű csapás"
A kommunista befolyás Izlandon, az egyetlen NATO-tagországban, ahol a kormányban kommunisták is vannak, nagymértékben gyengült Nagy Imre miniszterelnök és Maléter Pál tábornok kivégzésével.
A *Thjodvijinn*, a kommunisták napilapja – nem is akarván elrejteni az indulatokat vagy ellenállni a párttagok érezhető nyomásának – visszazökkent a valóságba, és mai számában nyilvánosságra hozta egy tiltakozó távirat szövegét, melyet a magyar miniszterelnökhöz, Münnichhez intéztek. A távirat feladója az írószövetség, melyet sok éven át a kommunisták irányítottak.
Az üzenet elítéli a kivégzéseket mint „szocialista országhoz méltatlan" cselekedetet.
Tegnap délután a Főtéren ezrek gyűltek össze a társadalom különféle rétegeiből a Szociáldemokrata Párt és a Haladó Párt hívására.
A zászlókat félárbocra engedték, feketébe öltözött, izlandi és magyar zászlót tartó diákok sorfala állt őrséget a magyar nemzeti színekkel díszített tribün előtt.
A gyűlés végén elfogadtak egy kommunizmust bíráló határozatot.
UPI, 1958. június 21.

JAPÁN
Tegnap Fudzsijama Aiicsiro japán külügyminiszter Nagy Imre volt magyar miniszterelnök kivégzéséről tömören annyit mondott: „nagyon megrázó".
A japán kormány első megnyilvánulásaként Fudzsijama kijelentette:
„Sajnálatos esemény, a kommunista országokat belengő baljós légkör bizonyítéka. Árnyékot vet az ott élőkre."
A külügyminiszter a külföldi újságírók részvételével tartott sajtótájékoztatón kifejtette, Japán mint a szabad világ része, biztos benne, hogy az ilyen lépések nem segítik elő a világbéke megteremtését.
Japan Times, 1958. június 21.

A szocialisták
Japán Szocialista Pártjának vezetői tegnap hevesen bírálták a Szovjetuniót az egykori magyar miniszterelnök kivégzése miatt.
„Ez azt bizonyítja – mondta Okada Sódzsi, aki a pártban a nemzetközi együttműködések osztályának vezetője –, hogy a Szovjetunió Hruscsov vezetésével visszatérőben van a titkos perek és gyilkosságok sztálini módszereihez."
Majd így folytatta: „Egészen nyilvánvaló, hogy a magyar hatóságok nem végezhették ki Nagyot a Szovjetunió tudta és jóváhagyása nélkül."

Okada, aki egyben a párt külügyi szakértője, végül kijelentette: „Nagy Imre kivégzésével megsértették egy korábbi kötelezettségvállalásukat."
AP, 1958. június 20.

Bizalomvesztés és szószegés
A Szovjetunió, miután késznek mutatkozott, hogy tárgyaljon a Nagy-kormánnyal a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonásáról, óriási katonai erők mozgósításával váratlanul megszállta Budapestet, és szovjetbarát kormányt segített hatalomra.
Az a mód, ahogy a Szovjetunió elbánt Nagy Imrével, kétségtelenül árulásnak és szószegésnek minősül. Végül sikerült, ha kevésen múlott is, megtartani Magyarországot a saját tömbjén belül, de csak erőszakos eszközökkel. Lábbal tiporták a magyar nép akaratát. A történet túlságosan tragikus ahhoz, hogy könnyen elfelejtsük.
Mainicsi-sinbun, Tokió, 1958. június 18.

Az egyetemisták
A tegnapi tokiói megemlékezésen, melyet a kivégzett magyar miniszterelnök, Nagy Imre és három társa emlékére szerveztek, mintegy ezerkétszázan gyűltek össze, többségükben egyetemisták.
A gyűlést a japán Segítsük meg Magyarországot Társaság égisze alatt tartották. Ezt a társaságot az 1956. októberi magyar forradalom után alapították, az egymilliós Japán Szakszervezetek Kongresszusának és a Magánegyetemek Autonóm Szövetségeinek Nemzeti Föderációja támogatásával.
Hét szónok ítélte el a kivégzéseket, köztük Asida Hitosi volt miniszterelnök. A gyűlés határozatot fogadott el, amelyben tiltakoznak a történtek miatt, és felszólítják az Egyesült Nemzeteket, hogy tegyen lépéseket a magyarországi terror felszámolása érdekében. A határozat egy-egy példányát elküldték az ENSZ-nek és a magyar kommunista kormánynak. Egyidejűleg ötvenhét japán jogász fordult levélben a Jogászok Nemzetközi Bizottságához (Hága), melyben támogatásukról biztosították a szervezet hasonló tartalmú nyilatkozatát.
AP, 1958. július 9.

JUGOSZLÁVIA
Csapás a szocializmusra
A történtek, melyek az egész világon megrázták a progresszió híveit, erős csapást mértek mindazokra, akik a szocializmusért harcolnak, és azokra – bárhol legyenek is a világon –, akik a szocializmus érdekeit a szívükön viselik.
Borba, Belgrád, 1958. június 19.

A desztalinizáció vége
Az alábbiakban egy hivatalos jugoszláv véleményt ismertetünk:
„Határtalanul megdöbbentünk, és fájdalmasan megrázott minket Nagy Imre

sorsának híre. Bizonyos értelemben felelősek voltunk a biztonságáért. Az oroszok egyszerűen rászedtek minket, amikor megengedtük, hogy elhagyja követségünket. A magyar kormány Nagy Imre és miniszterei kivégzésével és a per titkos tárgyalásával megerősítette azt a meggyőződésünket, hogy a szocialista tábor vezetői elhatározták a desztalinizációs folyamat lezárását."
Neue Zürcher Zeitung, 1958. június 19.

Kinek volt az érdeke?
A kivégzésre szükség volt, hogy elrettentse mindazokat, akik elleneznék a sztálinista politika újjáélesztését.
De „szükséges" volt abban a vonatkozásban is, hogy elmérgesítse a kapcsolatokat a miénkhez hasonló szocialista országokkal.
Politika, Belgrád, 1958. június 23.

Kivonat a Belgrádi Rádió kerekasztal-beszélgetéséből
1958. június 21-én délután két órakor a Belgrádi Rádió vitát sugárzott a Nagy-ügyről. A beszélgetésben négy újságíró vett részt. A következőkben a legfontosabb kérdéseket illetően idézünk részleteket:
„Azt hiszem, az első kérdés az, miért sértették meg gátlástalanul azt a megállapodást – egy hivatalos és közismert megállapodást –, amelyet a Nagy és munkatársainak nyújtott menedékjog megszüntetése kapcsán kötöttek."
„Amikor erről az esetről beszélünk, a perről és Nagy kivégzéséről, nem szabad elfelejtenünk, hogy itt mindenekelőtt egy megállapodás, egy a jugoszláv és a magyar kormány között kötött nemzetközi megállapodás megsértéséről van szó, ami nem szokásos a nemzetközi gyakorlatban. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a jugoszláv kormány menedéket nyújtott az akkori miniszterelnök Nagy Imrének és néhány miniszterének. Amikor a magyar kormány írásban garantálta, hogy semmi sem fog történni a menedékjog által védett személyekkel, az érintettek elhagyták a követség épületét. […] Ahelyett, hogy hazamehettek volna, Nagy Imrét és a többieket Romániába szállították. (*Közbeszólás:*) Elrabolták őket Budapest utcáin. (*Az előző hozzászóló folytatja*:) Igen, és az az érzésem, hogy a Nagy és társai kivégzéséről szóló közlemény célja, hogy elrejtse a tényeket, és Jugoszláviát vádolja. Érdekes, hogy Nagy Imre és a csoportjához tartozók perét akkor hozták nyilvánosságra, amikor a szocialista Jugoszláviára nehezedő nyomás ismét felerősödött. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Bolgár Kommunista Párt kongresszusa végén mozgósították a pártot a Jugoszlávia elleni küzdelemre, és hogy ez a per, melyet már megpróbáltak a Jugoszlávia elleni újabb támadásokhoz felhasználni, ennek logikus következménye. Ez a per hasonlít a múlt pereihez. […]"
„Mint a Rajk-per: valakit elítélnek, miközben a vádlottak padjára Jugoszláviát képzelik. Nyilvánvaló, hogy valakinek szüksége van a jelenlegi tömbkoncepciókkal egybecsengő, Jugoszlávia elleni hangos kampányra, és ez a valaki sürgette Nagy perét […]. Igen, eljutottunk arra a pontra, ahhoz a kérdéshez, amelyet ere-

detileg felvezetőmben akartam feltenni: Miért csak most közölték a nyilvánossággal a történteket? Kinek volt arra szüksége, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzetben rendezze a számláját, éppen most és ilyen formában? És vajon miért?"

„Úgy hiszem, hogy jogos ez a kérdés. Nincs objektív ok arra sem magyar, sem nemzetközi szinten, hogy ezt a pert épp most folytassák le. A magyarországi tragikus események óta eltelt húsz hónap alatt nem merült fel a per lehetősége. Sőt megígérték, hogy nem lesz per. Nagy Imre magyar volt, magyar miniszterelnök volt. Az a kérdés, hogy belügyi okok kényszerítették-e ki ezt a pert, majd Nagy és társainak kivégzését. Nyilvánvaló, hogy Magyarországon Nagy nem jelentett semmiféle veszélyt sem nézeteivel, sem jelenlegi pozíciójában vagy hatalmával. Ha ebből a szempontból közelítjük meg a kérdést, és ez így helyes, akkor egyértelmű, hogy a magyar pártnak és kormánynak nem volt szüksége erre a perre, mert csak felébreszti a régi gyűlöletet, és felnyitja a régi, éppen csak begyógyult sebeket, azaz csak felerősíti a meglevő nézetkülönbségeket. […]"

„Jellemző a mostani kelet-európai helyzetre, hogy a sztálinizmus és a sztálinista elvek ismételten teret nyernek. Ha az SZKP XX. kongresszusa jelentette a sztálinista korszak gyakorlatának tagadását, a teljes tagadását – ami az elhíresült Kominform-határozatban is tükröződött –, akkor az, hogy ismételten erre a dokumentumra hivatkoznak mint a jugoszláv revizionizmus bizonyítékára stb., kétségtelenül a XX. kongresszus határozatainak és légkörének tagadását jelenti. De nemcsak azt. Felmerül a gyanúja annak is, hogy a Nagy-per a XX. kongresszuson elítélt politika rehabilitációját jelenti. Ebben az esetben ennek az eseménynek komoly következményei lesznek vagy legalábbis lehetnek a nemzetközi kapcsolatokban […]."

„Tegyük most félre a reakciós köröket, melyek, ahogy Ön is mondta, soha nem akartak csúcstalálkozót, és Nagy tragikus kivégzését saját céljaikra akarják felhasználni. Azok azonban, akik készek voltak a XX. kongresszus és az általa nyújtott nemzetközi távlatok alapján a szovjet kezdeményezéseket támogatni, most azt kérdezik maguktól, vajon Nagy kivégzése nem határolja-e be ezeket a távlatokat. Fel kell tenniük ezt a kérdést, mert a kivégzés nem éppen a jóakarat jele. Aggodalomra ad okot a jelen helyzetben, hogy ez az esemény árnyékot vetett a világra, és csökkenti a lelkesedést, amellyel egy csúcstalálkozó megrendezésén és a nemzetközi feszültségek enyhítésén dolgozhatnának. […]"

„Ezért fogadjuk mi itt, Jugoszláviában, fájdalommal a történteket, nemcsak az emberiesség oldaláról nézve, vagy mert ez a velünk való kapcsolatok ismételt elfajulását eredményezheti, de mindenekelőtt azért, mert ez a per a tömbpolitika általános keretei között hosszú távú negatív következményekkel járhat, a tömbön belül csakúgy, mint a világpolitikában."

A jugoszlávok tudtak a második szovjet beavatkozásról

„[…] most már van bizonyíték arra, hogy a második, döntő beavatkozás előtt a szovjet vezetők értesítették a jugoszlávokat, egyeztettek velük, és Tito, noha né-

hány kérdésben nem értett egyet a szovjet helyzetértékeléssel, előzetesen hozzájárult a magyar forradalom leveréséhez. […]
Igazságtalan lenne Titót és csapatát vádolni azért, hogy elárulta a magyar demokrácia ügyét. Ők kommunisták, nem demokraták, és nem árulhatnak el olyan elveket, amelyeket sohasem vallottak. Elárulták azonban saját álmukat a semleges, haladó Magyarországról – abban a pillanatban, amikor az már nem volt összeegyeztethető a kommunista párt hatalmának megőrzésével, és Kádár mellé álltak Naggyal szemben, aki ragaszkodott az álomhoz. Utolsó szolgálatként átmeneti menedéket biztosítottak számára a jugoszláv nagykövetségen, de nem voltak elég erősek ehhez. Ha hagyták is magukat rászedni azzal, hogy a Kádár-kormány menlevelet ígért azoknak, akik elhagyják az épületet, követük, legalábbis az utolsó percben, tisztában lehetett az igazsággal. Ugyanis a magyar tiszt – immár külföldre menekült emigráns –, aki a Nagy számára kirendelt kíséretet vezette, ezekkel a szavakkal fordult hozzá: »Miniszterelnök úr, nem haza megyünk«, és ez még az épületen belül történt, mielőtt Nagy végső búcsút vett volna jugoszláv barátaitól."
Richard Lowenthal, *Encounter,* London, 1958. október

KANADA
Felháborodás és döbbenet
Ma a kanadai kormány hivatalosan is tiltakozott a magyar lázadók vezetőinek kivégzése ellen. John Diefenbaker miniszterelnök a képviselőházban bejelentette: Kanada jegyzékben tudatta a magyar kormánnyal, hogy osztozik a világ többi országának felháborodásában és döbbenetében.
Reuter, 1958. június 24.

Ottawa
Háromszáz, jobbára magyar származású tüntető piros tintával töltött üvegekkel dobálta meg a szovjet követség falát.
Reuter, 1958. június 24.

KÍNA
Örömteli hírek
Nagy Imre, a magyarországi ellenforradalomért leginkább felelős politikus halálos ítélete örömteli hír. Vele kapcsolatban ismét felelevenedik annak emléke, milyen gyalázatos szerepet játszottak a jugoszláv revizionisták a Nagy-klikk által kirobbantott ellenforradalmi lázadásban. […] Nagy és a hozzá hasonló revizionisták olyan provokatív jelszavakat adtak az emberek szájába, mint az úgynevezett nemzeti függetlenség, Magyarország és a Szovjetunió közötti egyenrangú kapcsolatok, egyedi magyar út stb. A jelszavakkal a nacionalista érzelmeket akarták felszítani, hogy a proletár internacionalizmus elvét megtagadhassák. Az volt a céljuk, hogy a Szovjetunió elleni hangulatkeltéssel gyengítsék a proletárdiktatúrát és a nemzetközi szolidaritást, annak érdekében, hogy magukhoz ragadhas-

sák a hatalmat, megdöntsék a szocialista rendszert, és visszaállítsák a kapitalizmust. […]

Nagy – amerikai dollárra vadászva – a jenki imperialisták kegyeit kereste. […] Október végén, az imperialisták követelésének teljesítése után, az volt az első dolga, hogy dollárt kért az Egyesült Államoktól. Az imperialisták cserébe a proletár rendszer felszámolását, Magyarország kilépésének bejelentését a Varsó Szerződésből és a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonását kérték. Eisenhower rögtön beleegyezett. Az összeg nem volt sem kicsi, sem nagy, pontosan annyi, amennyi a jugoszlávoknak adott kölcsön első részlete – húszmillió dollár.

Az 1956-os magyar válság végső egyenlege érzékletesen bebizonyította a revizionizmus reakciós voltát és kártékony hatását. A Jugoszláviából Magyarországra átterjedt revizionizmus – annak ellenére, hogy eleinte sokakat megtévesztett – rövid időn belül megmutatta igazi valóját. A magyar nép és az egész világ proletariátusa elutasította, és gyorsan összeomlott.

Zsenmin Zsipao, 1958. június 18.

KOREAI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG (ÉSZAK-KOREA)

A forradalom gyűlöletes renegátja

A koreai nép egyetértően és teljes mértékben támogatja a halálos ítéletet, melyet a magyar Legfelsőbb Bíróság a forradalom gyűlöletes renegátjára, Nagy Imrére kiszabott. A Nagy Imre-csoportra kiszabott szigorú ítélet kifejezi a magyar nép határozott szándékát, hogy a szocializmus építése során elért eredményeket a végsőkig megőrzi és továbbfejleszti a szocialista országok Szovjetunió vezette nagy családján belül. Így újabb kemény csapást mértek az imperialistákra és az agresszív körökre.

A *Nongmin Szinmun* kommentárja, elhangzott a Phongjang Rádióban, Phenjan, 1958. június 23.

KÖZTÁRSASÁGI SPANYOLORSZÁG

A Spanyol Köztársaság emigráns kormánya hevesen tiltakozik Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós és Szilágyi József zárt ajtók mögötti, jogszerűtlen elítélése és kivégzése miatt, amellyel a magyar kormány minden kétséget kizáróan megszegte a jugoszláv kormánynak és a világ közvéleményének tett, a sértetlenségüket szavatoló ígéretét.

Az államérdek hamis ürügyével elkövetett gyilkosságot semmi sem igazolhatja. Csalhatatlan bizonyíték ez arra, hogy visszatértek a sztálinista önkényuralom legsötétebb időszakának kegyetlen módszereihez, épp akkor, amikor már-már úgy tűnt, hogy Hruscsov kezdeményezésére némileg emberibb eszközökhöz folyamodnak.

Őszintén reméljük, hogy az emberi jogok és emberi szabadság ellen intézett új fenyegetés hatására a világ demokratikus meggyőződésű államai ragaszkodni

fognak ahhoz, hogy az Egyesült Nemzetek által 1956-ban felállított Különbizottság folytassa munkáját, és vizsgálja ki a Vörös Hadsereg által brutálisan vérbe fojtott magyar felkelés ügyét.
El Español, Caracas, 1958. június.

LENGYELORSZÁG
Hallgatásunk beszéljen helyettünk
A hivatalos források hallgatása megerősíti, hogy a kivégzések híre itt leplezetlen döbbenetet, sőt ellenérzést szült. A lengyelek tisztában vannak vele, hogy a szovjet tömbön belül az ő országuk az egyetlen, amely még nem reagált a magyar nyilatkozatra. Az összes lengyel sajtóorgánum közül egyedül a hivatalos kommunista napilap, a *Trybuna Ludu* hozta le a közlemény szövegét. Pillanatnyilag senki sem szándékozik ennél tovább menni.
Amint egy magas pozíciót betöltő kommunista funkcionárius kijelentette: „Nem tehetjük meg, hogy nem veszünk tudomást a történtekről, de politikailag időszerűtlen elítélnünk. Hallgatásunk beszéljen hát helyettünk."
George Sherman jelenti Varsóból, *The Observer*, 1958. június 22.

A lengyel magatartás Gomułka beszéde előtt
Közismert, hogy a varsói kommunista vezetők bizonyos tartózkodással reagáltak Nagy Imre kivégzésének hírére. Adam Rapacki külügyminiszter a napokban Poznańban, a Cegielski gyár munkásainak nagygyűlésén kijelentette: „Ha előre látjuk, hogy a Nagy Imre-ügy ilyen fordulatot vesz, megfontoltuk volna, hogy küldöttséget menesszünk Magyarországra."
Roman Zambrowski és Jerzy Morawski, mindketten a lengyel kommunista párt Politikai Bizottságának tagjai, varsói párttaggyűléseken azt éreztették, hogy nem értenek egyet a Nagy Imrére kiszabott ítélettel.
Ezzel egyidejűleg „szóbeli utasításokban" hatalmazták fel a párt helyi titkárságait, hogy „személyes véleményük szerint értelmezzék a párt vezetőségének hallgatását".
A *Pravda* kommentárjának megjelentetése a megfigyelők szerint azt a célt szolgálta, hogy helyreállítsa az egyensúlyt a lengyel sajtóban, és megnyugtassa Moszkvát. Hozzáteszik ugyanakkor: ha a Kremlnek valaha is voltak kétségei afelől, miként viszonyulnak a lengyelek a magyar ügyhöz, mostanra ezek a kétségek teljességgel eloszlottak. Nagy Imre és munkatársainak kivégzése Moszkva üllője és saját pártja, illetve a lengyel nép kalapácsa közé szorította Gomułkát. Az utóbbi szovjetellenességét szükségtelen magyarázni.
Le Monde, 1958. június 27.

Władisław Gomułka: Nagy lépésről lépésre haladt a kapituláció felé
[…] A magyar bíróság által kiszabott kemény ítélet a csaknem két évvel ezelőtti tragikus magyarországi események záróakkordja. Ezzel végleg lezárult az akkoriban Magyarországon kirobbant ellenforradalom története. Nem a mi tisztünk

megítélni a bűntett nagyságát és a Nagy-ügyben hozott ítélet igazságosságát. Ez Magyarország belügye. […]

A szocializmusellenes erők és az agresszív imperialista körök minden lehetőséget kihasználnak, hogy gyengítsék a szocialista országok egységét, és zavart keltsenek országunkban is. Nem riadnak vissza semmitől. Erre a legfrissebb példa az a propagandakampány, amelyet a magyar bíróság Nagy Imre és vádlott-társai ügyében hozott ítélete kapcsán kezdeményeztek. Mennyi badarságot, ostobaságot és hazugságot terjesztettek a nyugati rádióadók, hogy összezavarják az embereket, és zavart keltsenek a lengyel közvéleményben! Ezek a rádióadások és a nyugati sajtó lapjai ilyen szenzációkat terjesztettek: „Gomułka tiltakozó levelet küldött Hruscsovnak […] a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága elítélte a Nagy-pert, és ezzel kapcsolatban utasításokat küldött a pártszerveknek […] Gomułka távozik posztjáról […]."

A magyar események felidézésekor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy akkoriban a magyarországi társadalmi rend sorsa volt a kérdés. […] A revizionista Nagy Imre az ellenforradalom egyre növekvő hullámának hatására és a népi rendszerrel szemben álló erők nyomására lépésről lépésre az ellenforradalom előtti kapituláció felé haladt. Az ellenforradalom célkitűzéseinek megvalósításán, a magyarországi szocialista rend felszámolásán dolgozott. Bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, és az imperialista országok segítségéért folyamodott. […]

A Nagy-ügy körül kibontakozott reakciós sajtókampány azonban csak a naiv embereket vezetheti félre. Ez az eset is világosan mutatja, hogy mennyire helyes volt Pártunk állásfoglalása, milyen helyes volt politikánk 1956 októberének napjaiban. […] Következésképpen mindig is azon voltunk, hogy erősítsük, és a jövőben is erősíteni fogjuk szolidaritásunkat és baráti együttműködésünket hatalmas szomszédunkkal, a Szovjetunióval és a szocializmust építő országokkal.

Részlet Gomułka gdański beszédéből, 1958. június 30.

MEXIKÓ

Nincs szabadság az egyének tisztelete nélkül

José Vasconcelos író, korábbi oktatási miniszter: „Ez gyalázat, méltó ehhez a csőcselékhez. Az ember csak azt nem érti, hogy aljasságuk ennyi bizonyítéka ellenére még van, aki szimpatizál Leninnel és társaival. Ez a kivégzés válasz a nyugati államférfiak lagymatagságára is."

Aaron Saenz, egykori mexikói külügyminiszter kijelentette: „Nagy Imre, Maléter Pál és szerencsétlen barátaik kivégzése mélyen megrendítette a világ közvéleményét, történetük az emberi szabadságért vívott küzdelem történetének része."

„A gyilkosság felelősei előbb vagy utóbb belefulladnak a vérfolyamba, amelyet maguk fakasztottak, és a történelem ítélőszéke hóhérokként fog emlékezni rájuk. Nincs szabadság ott, ahol nem tisztelik az egyént. Nincs szabadság ott, ahol az emberek nem rendelkezhetnek önnönmagukról. Nem beszélhetünk szabadságról ott, ahol emberi áldozatokat követelnek. Mindez nem vezethet jobb és

civilizáltabb világhoz, mivel a kegyetlen és önkényes cselekedetekkel nem lehet az emberi boldogságot megteremtő új világot felépíteni."
Leopoldo Cea mexikói filozófus úgy nyilatkozott, hogy „ez embertelen cselekedet volt, ellentétes a szocializmus alapeszméjével, a társadalmi igazságossággal".
Excelsior, Mexikóváros, 1958. június 18.

A hazaszeretet megbocsáthatatlan bűne
[…] A magyar nép azzal, hogy az elnyomók ellen fordult, bebizonyította érettségét, és Nagynak volt bátorsága népe mellé állni. A kommunisták szemében a hazafiság ilyen megnyilvánulása megbocsáthatatlan. A magyarok azonban tisztában voltak ezzel, amikor kimentek az utcákra és amikor – legalább néhány napra – olyan kormányt hoztak létre, amely valóban az emberek akaratát képviselte. Nagy is tudta ezt, amikor elfogadta a sorsát. Megállapíthatjuk hát, hogy minden úgy történt, ahogy a szovjet kommunizmus kegyetlen logikája szerint történnie kellett. Az az abszurd és hihetetlen, hogy a nyugati országokban egyesek még mindig úgy gondolják, hogy a szabadság és a rabszolgaság, a civilizáció és a kegyetlenség nem összeegyeztethetetlenek.
Novedades, Mexikóváros, 1958. június 18.

Vissza a tisztogatásokhoz
A hír mélyen megrázta a nyugati világot, mert ez a két nagy ember olyan kegyetlen cselekedet áldozata lett, melyet „tisztogatás" néven ismernek és széles körben alkalmaznak a Szovjetunióban, és amelyet nemrég még Nyikita Hruscsov is bírált. Az eset megrázta a világot, mert egy színlelt per után titokban végezték ki őket, anélkül, hogy a védekezésre lehetőségük lett volna.
El Universal, Mexikóváros, 1958. június 19.

NAGY-BRITANNIA
A külügyminisztérium nyilatkozata
A külügyminisztérium ma szokatlanul erős hangvételű, szovjeteket támadó nyilatkozatban ítélte el a magyarországi kivégzéseket, miközben megállapította, hogy Nagy Imre és a vele együtt kivégzettek előtt „tiszteleg az egész emberiség". Maléter Pál tábornokról szólva, aki az 1956-os felkelés idején Budapest védelmét irányította a szovjet páncélosok támadásával szemben, a szóvivő kijelentette: „Maléter tábornok az a katona, aki bátran harcolt, függetlenül a csata várható kimenetelétől. Külföldi katonai beavatkozás mért vereséget rájuk."
A brit szóvivő hozzátette: „Nagyot annak ellenére tartóztatták le, hogy a szovjet hadsereg által Magyarország élére állított Kádár-kormány menlevelet adott neki. Maléter tábornok letartóztatására akkor került sor, amikor a szovjet katonai parancsnokság meghívására a szovjet katonai erők magyarországi kivonásáról tárgyalt." Mindkettőjüket titokban ítélték el és végezték ki, anélkül, hogy bármi esélyt kaptak volna, hogy megmagyarázzák álláspontjukat honfitársaiknak és a világ közvéleményének.

„Ők és mindazok, akik velük harcoltak, kiérdemelték az emberiség tiszteletét."
Egy külügyi szóvivő előre megírt, saját kezdeményezésű nyilatkozatában kijelentette az újságíróknak, hogy Nagy „volt a hivatalosan kinevezett kormányfő, aki Magyarországnak szabadságot és függetlenséget kívánt biztosítani".
New York Herald Tribune, European edition, 1958. június 18.

Selwyn Lloyd: „Tragikus példa"
Selwyn Lloyd külügyminiszter, azt hangsúlyozva, hogy a Nyugatnak óvatosan kellene közelednie a Szovjetunióhoz, a magyarországi kivégzéseket hozta fel „tragikus példaként" arra, hogy az oroszok tettekkel nem igazolt szavának mekkora hitelt lehet adni.
„Soha nem állítottam, hogy a Szovjetunióval képtelenség üzletet kötni – jelentette ki választókerületében, Cheshire-ben elmondott beszédében. – Azt mondtam, legyünk óvatosak a megkötött megállapodásokkal kapcsolatban."
Az egykori magyar miniszterelnökön, Nagy Imrén és társain végrehajtott halálos ítéletre kitérve a külügyminiszter kijelentette, „a jóhiszeműségen ütött tátongó rések" bizonyítják, hogy hibát követtünk el, amikor megegyezéseket kötöttünk az oroszokkal anélkül, hogy előbb próbára tettük volna őket.
AP, 1958. június 22.

A canterburyi érsek
A canterburyi érsek az Independent televíziónak adott interjújában tegnap este kijelentette, hogy a magyarországi kivégzéseket „borzalmasnak" tartja. A riporter, William Clark kérdésére, hogy mit gondol a magyarországi kivégzésekről, dr. Fisher azt válaszolta: egy civilizált országban a világi hatóságok kötelessége a jogszerűség és az igazságosság védelme. Az államnak az egyház támogatását élvezve kell teljesítenie ezt a feladatát.
„A magyar ügyről elég annyit mondani, hogy borzalmas. Ez azt jelenti, hogy a kormányoknak el kell gondolkodniuk azon, miként reagáljanak a történtekre, de az egyház továbbra is azt mondja, hogy a megbékülés és a megbánás az egyedüli út." Fisher végül hozzátette: „Erős megbánást kell azonban tanúsítaniuk, hogy megnyíljon előttük az út."
The Times, 1958. június 30.

Szakszervezeti Kongresszus: „Szószegés, önkény, gyilkosság"
Tegnap a Szakszervezeti Kongresszus Főtanácsának e havi esedékes értekezletén nyilatkozatot fogadtak el Nagy Imre és a többi magyar vezető kivégzésével kapcsolatban.
„A brit szakszervezeti tagság megbízásából – szól a közlemény – a Szakszervezeti Kongresszus Főtanácsa elítéli azt a kegyetlen és barbár bánásmódot, melyet az egykori magyar miniszterelnöknek, Nagy Imrének és az 1956-os magyar felkelés többi vezetőjének el kellett szenvednie."

„Csakúgy, mint a világon mindenütt a szabad férfiakat és nőket, a szakszervezeteket is megrázta árulással végrehajtott letartóztatásuk, a titokban lefolytatott, szemfényvesztő bírósági eljárás és a kegyetlen ítélet. A békére vágyó, jóakaratú férfiakat és nőket kiábrándítja a visszatérés a sztálini önkény legrémisztőbb túlkapásaihoz azok után, hogy a Szovjetunió vezetői korábban megpróbálták azt a látszatot kelteni, hogy támogatják a szovjetek befolyása alatt levő kormányok »liberalizálódását«."

„A szószegésre, önkényre és gyilkosságra nincs bocsánat."

The Times, 1958. június 26.

„Felesleges ostobaság"

Arthur Horner, a bányászok szakszervezetének vezetője, ismert brit kommunista politikus a hétvégén kijelentette, hogy „Nagy Imre és társai kivégzése felesleges ostobaság volt".

„Nem tudom, hogy a magyar vagy az orosz kormányt terheli-e érte a felelősség. Nincs is jelentősége."

„Szükség szerint börtönbe zárhatták volna őket, viszont megölni értelmetlen volt, mert az ügyet, amelyért harcoltak, nem ölhették meg velük együtt."

Daily Telegraph, 1958. június 24.

A Lordok Házában elhangzott vélemények

„Szégyenletes cselekedet"

A Lordok Házának elnöke délután fél háromkor nyitotta meg a felsőház ülését. Lord Birdwood arra kérte a kormányt, tolmácsolja a szovjet kormánynak: Nagy-Britanniában a közvélemény mélységesen felháborodott és elborzadt annak hírére, hogy Nagy Imrét és társait egy titkos per után kivégezték, valamint kérte, hogy hívják fel a szovjet kormány figyelmét arra is, milyen hatással lehet ez a lépés az esetleges jövőbeli csúcstalálkozók sikerére.

Lansdowne márkija, kamarás: – Őfelsége kormánya úgy látja, az a mód, ahogy Nagy Imrét és Maléter tábornokot elrabolták, rabságban tartották, titokban elítélték és kivégezték, az országunkban bevett joggyakorlat minden elvének ellentmond. *(Éljenzés.)*

A szovjet és a magyar kormány következetesen elutasította a magyar felkeléssel és az azzal kapcsolatos eseményekkel összefüggő diplomáciai kezdeményezéseket még akkor is, ha az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének támogatását is élvezték. Nincsenek kétségeim afelől, hogy ha most Őfelsége kormánya bármilyen diplomáciai lépést is kezdeményezne, azzal utasítanák vissza, hogy Nagy Imre, Maléter tábornok és társainak bíróság elé állítása a magyar kormány belügye.

Őfelsége kormánya üdvözli, hogy Lord Birdwood kérdése alkalmat teremtett, hogy jegyzőkönyvbe vegyék, mekkora iszonyatot és felháborodást váltott ki ez a legfrissebb, gyalázatos lépés ebben a Házban és szerte az országban. *(Éljenzés.)* Ez a barbár viselkedés igen jelentősen csökkentette a Nyugat szovjetek

iránti bizalmát, akár egy csúcstalálkozó előkészületeivel, akár a nemzetközi problémák más irányú rendezésével kapcsolatban. *(Éljenzés.)*

Lord Birdwood: Fontolóra veszi-e a kormány, hogy – esetleg a többi nagyhatalommal folytatott egyeztetés után – visszahívja budapesti követét? Továbbra is azt képviseli-e a szovjet kormány felé, hogy addig, amíg ezekben az erkölcsi kérdésekben javaslatainkat el nem fogadja, lehetetlen közöttünk igazi békéről beszélni, és komolyan veszélybe kerülhetnek az olyan témák is, mint a leszerelés? Ha nap mint nap és évről évre ezt sulykoljuk beléjük, egyszer talán eljut a csökött agyukba, hogy ez az, ami megosztja a világot, és nem a hidrogénbomba és a vele kapcsolatos problémák.

Lansdown márkija azt válaszolta, hogy Őfelsége nagykövete hónapokkal korábban bejelentett rendes évi szabadságára ma érkezik haza, és Lord Birdwood biztos lehet afelől, hogy ebben az ügyben egyeztetnek vele. Az Egyesült Nemzetek magyar kérdésben felállított albizottsága még létezik, és meg nem erősített értesülései vannak arról, hogy már össze is ült New Yorkban. A kormány együtt fog működni a bizottsággal, és minden tőle telhető segítséget megad ahhoz, hogy kivizsgálják ezt a borzalmas ügyet.

Alexander of Hillsborough vicomte kijelentette, hogy bármely országból tekintjük is, az igazságszolgáltatás kegyetlen és szégyenletes színjátékának lehettünk tanúi. Miközben osztja Lord Birdwood felháborodását, felteszi a kérdést, nem lenne-e meggondolatlan cselekedet az általa javasolt lépések bármelyike akkor, amikor a csúcstalálkozó előkészítésén munkálkodók még bíznak benne, hogy a találkozóra sor kerül, s az ottani események nagy valószínűséggel hozzájárulhatnak ahhoz, hogy megváltozzon az egymás közötti viszony. Ez célravezetőbb lenne, mint a Lord Birdwood által javasolt lépések.

Lord Conesford: Nem szégyenletes-e úgy tartani csúcstalálkozót, hogy napirendjéről eleve törölni kell Kelet-Európa felszabadítását?

Bessborough grófja: Mi a biztosíték arra, hogy e rettenetes és gyalázatos cselekedet ellenére a párbeszéd nem lanyhul Nagy-Britannia és a Szovjetunió között? Mert meggyőződésem, ez az egyetlen módja annak, hogy a szovjet állampolgárok is felismerhessék a szívünkhöz oly közel álló nyugati morális értékeket.

Lansdowne márki: Úgy látom, hogy a Ház mindkét oldala kellően világosan kifejtette véleményét. A kormány alaposan meg fogja fontolni a javaslatokat.

The Times, 1958. június 20.

„Kegyetlen cinizmus"

Rászedték és csapdába csalták, bebörtönözték és végül kivégezték. Kegyetlen cinizmus jellemzi Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós és Szilágyi József legyilkolását, s ez meg fogja mérgezni a nemzetközi légkört. […]

Nagy és a többi magyar sorsa soha nem számított magyar belügynek. Feltehetően Moszkvában adták ki az utasítást a megölésükre, s ezt nem tekinthetjük másnak, mint döntő bizonyítéknak: a „revizionizmussal", egykori és jelenbeli híveivel könyörtelenül szembeszállnak. […]

Mi lehetne az oroszországi „pártellenes" csoport számára hathatósabb figyelmeztetés Nagy kivégzésénél? A bejelentés időzítése azonban elárulja, ki az üzenet fő címzettje: Tito. A kelet-európaiakat már elrettentették attól, hogy hagyják magukat félrevezetni az efféle eretnekség által.
The Times, 1958. június 18.

„Mint Berija"
Hruscsovot alaposan sarokba szoríthatták, ha kísértetekkel is hajlandó körülvenni magát. Nagy Imre, Maléter tábornok és két másik magyar kommunista kivégzése egyértelműen arról árulkodik, hogy a szovjet vezetés súlyos válságban van. Sztálin halála óta még soha nem történt hasonló. […] A magyar vezetőket nem két évvel korábban, a megtorlás hevében végezték ki, s nem egy kirakatpert követően, hanem mint Beriját, titokban, titkolódzva, anélkül, hogy az ítélet végrehajtása előtt a vád akár egyetlen szava is kiszivárgott volna. A kommunista vezetők ezzel a lépésükkel nem csak annak a reményét vesztették el, hogy az el nem kötelezettek szemében megértő, okos és új testület benyomását kelthetik, amely már maga mögött hagyta Sztálin durvaságát. A történtek semmivé foszlatták az Oroszországon kívüli kommunisták minden reményét is, hogy némi szabad mozgásterük lehet, és a helyi igényekre a maguk módján kereshetnek megoldást. Súlyos árat kell majd fizetniük a négy ember kivégzéséért, amikor a szovjet külpolitika mosolygós arcát próbálja mutatni a világnak. Csak azok szánhatták rá magukat, hogy megfizessék ezt az árat, akiknek a hatalmát komoly veszély fenyegeti, és akik minden mást készek feláldozni annak érdekében, hogy megtarthassák markukban a Pártot. A jövőt még homály fedi, de nem lenne meglepő, ha rövid időn belül újabb kísértetek bukkannának fel a Kreml asztalánál.
Manchester Guardian, 1958. június 18.

Megfenyegették Titót, Nasszert és Nehrut
Hruscsov, akinek nem sikerült megszorongatnia Titót, megölte Nagy Imrét. Ezzel megmutatta, hogy a kommunista világot még mindig az önkény és az erőszak uralja, amelyről az optimisták már azt hitték, hogy Sztálinnal együtt a múlté. Nagyot menlevél birtokában tartóztatták le. Azzal követett el árulást, hogy országa érdekeit helyezte előtérbe. Ez olyan bűn, amelyért a szovjet birodalmon kívül minden el nem kötelezett vagy szimpatizáns élete veszélyben forog, az olyan államfőktől kezdve, mint Tito, Nasszer vagy Nehru egészen az átlagpolgárokig. Biztosak lehetünk benne, hogy a szovjet győzelem érdekében Hruscsov beáldozza őket, ha kell. A szovjet rendszer valódi arca az ehhez hasonló eseményekben mutatkozik meg a legtisztábban: egy csaló, gyilkos rendszer. A világbéke érdekében tárgyalnunk kell velük. Most azonban még egyszer bebizonyosodott, hogy mekkora távolságot ajánlatos tartani. […]
The Spectator, London, 1958. június 20.

Hruscsovi pofon Titónak

Nagy Imre, Maléter tábornok és az 1956-os magyar forradalom két másik vezetőjének a kivégzése, valamint a Tildy Zoltánra és másokra kirótt börtönbüntetések híre általános felháborodást keltett Nagy-Britanniában. Nehéz olyan eseményt felidéznünk a modern időkből, amelynek során hasonlóan sok hitvány emberi indíték érvényesült volna egyidejűleg. Mi már régóta azt valljuk, hogy egy politikai ellenfél legyilkolása, pusztán azért, mert más véleményen van, barbár cselekedet, amit egyetlen civilizált ország sem engedhet meg magának. S ez a mostani kivégzés valójában csupán egy az orosz csatlósoknál az utóbbi években elkövetett túlkapások közül. Nagy és Maléter sokáig szolgálták kommunista uraikat, ám ez a tény csak még jelentősebbé tette eszmélésüket az 1956-os forradalomban, melynek során mindketten nagy népszerűségre tettek szert – Maléter katonai hőstetteivel, Nagy heroikus küzdelmével, hogy az utolsó pillanatban visszaszerezze Magyarország szabadságát.

Ez nem a szokásos justizmord, melyhez sajnos már hozzászokhattunk. A bizalmon ütött rés egyre csak nő. Nagynak, aki a budapesti jugoszláv követségre menekült, bántatlanságot ígértek, ennek tudatában hagyta el menedékét. Aztán – a korábbi ígéretet cinikus módon semmibe véve – erőszakkal elrabolták. Maléter tábornokot akkor fogták le, amikor a szovjet parancsnokság meghívására tárgyalni ment a megszálló csapatok budapesti kivonásáról. Nehéz lenne e két szószegéshez fogható példákat idézni, és könnyű megérteni azokat, akik most azt kérdezik, vajon van-e értelme egyezkedni olyanokkal, akiknek a szava ilyen keveset ér. […]

Nem volt nehéz kitalálni, hogy Nagyon csak azért álltak ilyen sokára bosszút, mert Hruscsov megpróbált egyezségre jutni a jugoszlávokkal. Most, hogy Oroszország és Jugoszlávia között ismét fellángolt a viszály, ezeket az embereket gyilkolták le, merő rosszindulatból, s csak tovább rontva a szovjetek hitelén.

Hruscsov most Titót ütlegeli.

Talán egy kicsit Gomułkát is, mivel a bejelentést egyértelműen úgy fogalmazták meg, hogy mindenfajta „revizionizmus" gyűlöletes voltára utaljon, és törekvéseik veszélyességére figyelmeztesse mindazokat, akik megkérdőjelezik Oroszország vitathatatlan vezető szerepét.

Nem valószínű, hogy az úgynevezett magyar kormánynak lett volna szüksége erre a figyelmeztetésre. Amikor tavaly áprilisban Hruscsov Magyarországra látogatott, úgy tűnt, meg van elégedve tökéletes engedelmességükkel. A parancs azonban, amit most kaptak és végrehajtottak, kényelmetlen helyzetbe sodorhatja őket. Nem mintha szégyenkeznének, de félnek. Nem felejthetik el, hogy azok, akiket most legyilkoltak, Magyarország törvényes vezetői voltak, s a mészárosokat ma valószínűleg jobban gyűlölik, mint valaha. Most aztán fészkelődhetnek a helyükön, mert egy mártír koronája ritkán hoz áldást a gyilkosra.

Carlile Aylmer Macartney, az oxfordi All Souls College tanára, a Magyar Tudományos Akadémia külföldi tagja, több magyar témájú könyv szerzője.

Miért kellett meghalniuk?

Nagy, azt állítják, ellenforradalmár volt. A közbeszédben az ellenforradalom egy forradalmi kormányt megdöntő erőszakos cselekedet, amely a hatalmat a forradalom előtti vezetőknek adja vissza. Ebben az értelemben Magyarországon 1956-ban valóban ellenforradalom volt, csak nem október 23-án, hanem november 4-én, amikor a szovjet tankok eltiporták a forradalmat, és olyan kormányt ültettek az ország élére, amely az 1947–56-os időszakban hatalmon levőktől csak annyiban különbözött, hogy Kádár, Marosán és tsai. intellektuális és morális szintje meg sem közelíti Rákosiét és Gerőét. Az „ellenforradalomnak" azonban a kommunista kettős beszédben más jelentése van. A forradalom legkiemelkedőbb példája, az emberiség történelmének csúcspontja – ahogy szovjet történészek mondják – az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom volt, az egyetlen követendő példa, melyet valamikor, jelentéktelen eltérésekkel, a Föld minden országának követnie kell. Ilyen forradalom játszódott le Magyarországon 1945 és 1947 között Rákosi „szalámitaktikájának" és a megszálló szovjet csapatok erőfeszítéseinek köszönhetően. Következésképp az akkor létrehozott rendszertől való mindennemű eltérés ellenforradalmi, és bárki, aki ezért felelős, „fasisztának", „reakciósnak", „bűnözőnek" stb. tekintendő.

Nagy és társai egy másik, nem kevésbé szentségtörő bűntettet is elkövettek: katonai támadást intéztek a szovjet csapatok ellen. A szovjet doktrína szerint kétfajta háború létezik: igazságos és igazságtalan. Különbséget tenni közöttük igazán egyszerű. Igazságos az, amelyet a Szovjetunió vív – vagy egy másik kormány, a Szovjetunió támogatásával. Az igazságos háborút a bevett formula úgy határozza meg mint a „munkásosztályért" vagy a „nemzeti felszabadításért" folytatott küzdelmet. A világ munkásosztályának érdekeit természetesen a Szovjetunió testesíti meg, és a Szovjet Kommunista Párt mondja meg, mi is az a „nemzeti felszabadítás". A Grúzia és Üzbegisztán függetlenségéért harcoló mozgalmak például e szempontból szóba sem jöhetnek. A Szovjetunió ellen harcolni tehát ipso facto az emberiség ellen elkövetett bűncselekmény. Mindenki, aki felelős a Szovjetunió elleni támadásért vagy harcért, és szovjet fogságba esik, az életével fizet bűneiért. Bárdossy László és Ion Antonescu a polgári erkölcs normái szerint nem voltak bűnösök, de Moszkva ragaszkodott hozzá, hogy kivégezzék őket. Számos román és magyar tábornok jutott hasonló sorsra, akik csak abban voltak bűnösök, hogy hadműveletet irányítottak a szovjet hadsereg ellen. Mi sem logikusabb, hogy most ugyanazokat az elveket alkalmazták Nagyra és Maléterre is.

Hugh Seton-Watson, *Encounter,* London, 1958. augusztus.

Eltékozolt javak

Ismeretlen időpontban, ismeretlen helyen legyilkolták Nagy Imrét és három legközelebbi munkatársát. Ez volt a magyar tragédia rettenetes utolsó felvonása. De jelentősége több annál. A bitófa fekete árnya ismét a kommunista világra vetül. Sztálin halála után öt évvel, és két évvel azután, hogy – émelyítő részletes-

séggel – maga Hruscsov ítélte el a tisztogatásokat, ismét szalajtottak a hóhérért, hogy megszabaduljanak azoktól, akik, élve, kihívást jelentettek az ortodox vonal képviselőinek.

Ennek a bűntettnek ez adja a sajátosságát. Nem az, hogy eltettek az útból négy embert, ahogy tették azt Buharinnal, Kamenyevvel, Zinovjevvel, Rajkkal, Slánskýval és még több ezer másikkal, akik nem értettek egyet Sztálinnal. Hét évvel ezelőtt Nagy megölése rutineljárás lett volna a titkosszolgálat számára. A megrázó az, hogy azok élesztették újjá a bevett szörnyű eljárást, akik tisztában vannak vele, mennyi kárt okozott a sztálini terror. […]

Feltehetően a kommunista tábor belső ellentmondásai kényszerítették rá a Kreml vezetőit, hogy mindazt feláldozzák, amit az „enyhülés" éveiben elértek. De bármi legyen is az ok, nem csökkenti a következmények súlyát. Hruscsov tőkéjének értéke abban állt, hogy látszólag őszintén igyekezett eltéríteni a kommunista világot a Sztálin által kijelölt esztelen iránytól. A bizalmi tőkét azonban elpazarolták. Az árulás és a politikai ostobaság miatt ezek a gyilkosságok semmiben sem különböznek attól, ahogy Sztálin bánt a lengyel vezetőkkel, akik bíztak a nekik felajánlott bántatlanságban, vagy ahogy például Clementisre és a hozzá hasonló népszerű csehszlovák kommunista vezetőkre sújtott le. Mától kezdve a nem kommunisták csak akkor fognak üzletet kötni az oroszokkal és a többi kommunistával, ha látják, hogy az ígéretek nem csak papíron maradnak, és nem csupán átmeneti félmegoldások ígérkeznek.

New Statesman, London, 1958. június 21.

Nagy után Kádár?

Nagy Imre pillanatnyilag az egyetlen – és valószínűleg egyetlen is marad – a jelenlegi kommunista vezetők közül, aki az egész nem kommunista világ tiszteletétől övezve ment a halálba, és akit mindenki sirat. Magát Marx és Lenin igaz követőjének tartotta. Nemcsak mérsékelt volt, hanem emberséges, és mindenekelőtt igazi magyar hazafi. A vele együtt kivégzettek között van Maléter Pál tábornok, aki 1956 októberében az orosz hadsereggel szembeni ellenállást vezette, s méltán számíthatjuk ide Losonczy Gézát, akinek a neve szorosan kötődött Nagyéhoz – ő állítólag „betegségben hunyt el" a börtönben.

A mód, ahogyan Nagy életének véget vetettek, még kommunista mércével mérve is a végletekig cinikus és mocskos.

Kádár és társai hatalomra kerülésük óta rengeteg titkos perért és kivégzésért felelősek. Aligha érezhetik azonban biztonságban magukat Nagy sorsának ilyetén elrendezése után. A népi ellenállás egyik lehetséges gócpontját ugyan megszüntették, de tudniuk kell, hogy a magyarok Kádár-kormány elleni csillapíthatatlan ellenszenvét semmi más nem tudja annyira felszítani, mint annak az embernek a titkos kivégzése, akit sok magyar tragikusan félreértett a forradalom alatt, de akiben ma mindenki a hazafit látja. Kádár 1956 kulcsfontosságú októberében a Nagy-kormány tagja volt. Hogyan is szabadulhatott volna másképpen

a vádaktól, melyek alapján Nagy Imrét halálra ítélték, és melyeket Moszkva – tetszése szerint – bármikor ellene is felhasználhat?
The Economist, London, 1958. június 21.

„Hidegvérű politikai tett?"
Amikor Nagyot és Malétert 1956 novemberében alattomos módon elrabolták, azt lehetett gondolni, hogy a lépés – amely kísértetiesen hasonlított ahhoz, ahogy Zsukov marsall 1945-ben elrabolta a Lengyel Nemzeti Tanácsot – pánikreakció volt, a csata hevében. Meggyilkolásuk azonban már nem írható a pánik számlájára: kétségtelenül előre kitervelt, hidegvérrel végrehajtott politikai lépés volt. Az első kérdés, ami sokakban felmerül, hogy vajon Hruscsov és hírhedt barátai valóban előre látták-e, milyen hatással lesznek a Nyugatra ezek a gyilkosságok, vagy talán azt hitték, hogy nem fogunk törődni velük? […]
Mégis, mindannak a fényében, amit Hruscsov mondott és tett, úgy gondolom, hogy reakcióinkat kétségtelenül előre látta, és nem törődött a várható hatással, pontosabban: arra gondolt, hogy a bejelentés szovjet tömbön belüli pozitív hatása fontosabb, mint a tömbön kívüli negatív következmények. […]
Sokat hallani a pártelnökség tagjai közötti súrlódásokról. Úgy tűnik, igaz, hogy Hruscsov szinte egészen mostanig személyesen is ellenállt a kínaiak és a merevebb moszkvai elvtársak nyomásának.
A kockát azonban már elvetették. Változott a politikai irányvonal. Amíg Hruscsov marad, legalábbis azt mondhatjuk, hogy azért marad, mert idomult az új vonalhoz. Korábbi politikája romokban, függetlenül attól, hogy nekem van-e igazam, és valóban őszinte kísérletet tett arra, hogy a szovjet birodalmon belül egészségesebb légkört teremtsen, vagy ahogy mások gondolják: Hruscsov egész tényked ése előre kitervelt szemfényvesztés volt.
Edward Crankshaw, *The Observer*, 1958. június 28.

Nagy nem halt meg hiába
Levél a *The Times* szerkesztőjének
Uram! Talán enyhítheti a Nagy Imre kivégzése okozta felháborodást az a gondolat, hogy Nagy áldozathozatalának jelentős eredménye lesz. A kormányok nemzetközi befolyása, részben még a totalitárius államoké is, akárcsak nemzeti létük, a világ szemében kivívott helyüktől függ. A „szankció" szót csaknem negyven éven át a fizikai erő kiváltotta megszorítás és kényszer jelölésére használták. Most egy új, olcsó, biztonságos és lehetőleg végső szankcióval bővülhet a nemzetközi közösség fegyverarzenálja: a világ közvéleménye által kifejtett szankcióval.
A Szovjetunió magyarországi beavatkozása, amely megdöntötte a Nagy-kormányt, azt eredményezte, hogy az agresszor világszerte elvesztette hívei támogatását. Nagy-Britannia és Franciaország szuezi kalandja is jelentősen gyengítette a két nagyhatalom nemzetközi szervezetekben élvezett befolyását. A leg-

utóbbi magyarországi gyalázat oda vezetett, hogy még a Kremlhez legszorosabban kötődő, legszolgalelkűbb szolgák is kiábrándultak.
A kormányok számolnak külföldi pozícióikkal. Teszik ezt nemcsak hazafiságból: jó hírük növeli, széles körű bírálatuk és az irányukban megnyilvánuló megvetés viszont gyengíti a hatalmukat, és hosszú távon bukásukat okozhatja. Ha ezt a leckét megtanulják, Nagy már nem halt meg hiába.
Tisztelettel: Leonard F. Behrens
Netherby, 119 Barlow Moor Road,
Didsbury, Manchester 20.

Mindannyian felháborodottan állunk a történtek hallatán, de reméljük, hogy képesek leszünk hideg fejjel, alaposan átgondolni ezt a politikai problémát. Az, hogy Nagyot és Malétert minden emberi norma és jogi szokás semmibevételével végezték ki, valamennyiünket megrendít, ugyanakkor, higgadtan végiggondolva, a történtek ráébresztettek bennünket, hogy Moszkva szava és aláírása egy jövőbeli megállapodáson semmi nem ér. E logikai következtetésnek kell irányítania politikánkat, és nem az érzelmeink fűtötte ellenszenvnek.
Salvador de Madariaga, *Time and Tide*, London, 1958. július 19.

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

Fasiszta gyilkosokkal nem bánnak kesztyűs kézzel

Temérdek papírt és több tonna tintát pazarolnak egy olyan ítélet bírálatára, amelyet egy másik ország igazságszolgáltatása néhány hazaárulóra kirótt. Krokodilkönnyeket hullatnak egy olyan ügyért, amely elsősorban és leginkább a magyar népre tartozik. A béke és biztonság ellenségeire és azokra, akik ártani próbálnak a szocializmus ügyének, ugyanaz a sors vár, mint Nagyra és társaira, akik polgárháborúba akarták sodorni a magyar népet, és több száz ember meggyilkolásáért felelősek. A fasiszta gyilkosokkal pedig nem bánnak kesztyűs kézzel.
Martin Radmann kommentárja, Kelet-Berlini Rádió, 1958. június 19.

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

Adenauer kancellár: „Szörnyű tett"

Adenauer kancellár a külföldi sajtótudósítók vacsoráján mondott beszédében a magyar vezetők kivégzését „szörnyű tettként" minősítette. Meggyőződése szerint Moszkva ezzel a lépésével a csatlós államokban terjedő revizionizmusnak kívánt gátat vetni, valamint megpróbálja csírájában elfojtani azt ott egyre népszerűbb véleményt, miszerint a kommunizmust nem szükségszerűen csak Moszkva vezetése alatt lehet felépíteni. Adenauer mindazonáltal arra a következtetésre jutott, hogy „felháborodásunk" nem tarthatja vissza a nyugati hatalmakat attól, hogy megpróbáljanak egyezségre jutni a Szovjetunióval az általános, ellenőrzött leszerelésben. „A leszerelés – jelentette ki – annyira fontos az egész világ számára, hogy nem ülhetünk ölbe tett kézzel."
AFP, 1958. június 20.

Esküszegés és bitófa

Ezeknek a férfiaknak azért kellett meghalniuk, mert amikor ütött az óra, felelősséget éreztek, szabadsághoz és jogaikhoz akarták juttatni népüket. Halálukban ők annak a felkelésnek az utolsó, nemes áldozatai, melynek ereje és bátorsága lenyűgözte a világot. Előfordul, hogy ilyen kísérletek során a férfiak és a nők a halálba rohannak, siker és győzelem helyett vereség vár rájuk. Ebben az esetben azonban az az elképesztő, hogy a rideg bosszú másfél évvel a történtek után sújtott le. Megszegték az ünnepélyes ígéretet, melyet a kivégzetteknek tettek, korábban bántatlanságot ígérve nekik, és ezzel a világra ismét baljós és riasztó árnyékot vetettek.

Az esküszegés, halálos ítélet és bitófa nemcsak aljas és esztelen politikai eszközök, de éppen a népek és egyének közötti békés és toleráns együttélés legelkötelezettebb harcosait alázzák meg megengedhetetlenül.

Tisztelettel emlékezünk a magyarokra, a kivégzettekre, családjukra és bebörtönzött társaikra, miközben mély fájdalmat érzünk a nemzetközi békére mért 1958. június 17-i[2] csapás után.

M. Gerstenmaier, a Bundestag elnöke, *Süddeutsche Zeitung*, München, 1958. június 19.

„Felháborodás és döbbenet"

Egy szerda délután kiadott bonni hivatalos nyilatkozat megállapítja:

„A kormány osztozik a német nép és az egész szabad világ felháborodásában és döbbenetében a titkos kivégzésekről érkezett budapesti hírek nyomán."

Tagadhatatlan tény, hogy megszegték az ígéretüket, s ez felélesztí a múltbeli rossz tapasztalatok táplálta gyanakvást a bolsevik országokkal kötendő megállapodások őszinteségével szemben. Az a meghökkentő gyorsaság továbbá, amellyel a hírt a világ tudomására hozták, fájdalmasan emlékeztet mindannyiunkat arra, hogy a bolsevik kormány cselekedetei a végletekig kiszámíthatatlanok.

A német parlamenti küldöttség október 12-re tervezett moszkvai útja elmarad, mivel a kereszténydemokrata csoport részvételét szerdán lemondták.

AFP, Bonn, 1958. június 19.

Az adott szó értéke a szovjeteknél

Több szövetségi miniszter is elítélte a magyarországi kivégzéseket. Schröder belügyminiszter a sajtónak kijelentette, hogy a német egység napján különös fájdalmat váltott ki a hír. Schäffer igazságügyi miniszter a maga részéről megállapította, hogy bűnösök, mert megszegték esküjüket, ugyanakkor igazságügyi miniszterként nem nyilatkozhat, mert ez a tett nem mérhető a jog mércéjével. Strauss védelmi miniszter szerint a budapesti ítélet világosan mutatja, mennyit

2 A világ, csakúgy, mint a hazai közvélemény, a Nagy Imre-perről és a perben hozott ítéletekről az Igazságügyi Minisztérium 1958. június 17-i közleményéből értesült.

ér a szovjetek adott szava. A Bundestag több vezető politikusa is a miniszterekével egybecsengő véleményének adott hangot.
AP, Frankfurt, 1958. június 17.

Csapás a békés egymás mellett élésre
A Budapesten történtek azokat igazolják, akik fáradhatatlanul érvelnek amellett, hogy lehetetlen az együttélés a civilizált országok kormányainak mintájára a vasfüggöny mögötti népekkel. Mit számít az, hogy egyesek nem teljesen pártatlanul ítélik meg az ügyet, mit számít az, hogy nem csak az emberi méltóság megsértésén érzett felháborodás szól belőlük? Félő, hogy odáig fajul a helyzet, hogy felmentve érezhetjük magunkat az alól az elkötelezettség alól, hogy az együttműködés lehetőségeit kutassuk. Hogy is lehetne jobb ürügyet találni arra, hogy kitérjünk a nehéz kérdések megoldása elől, mint hogy kijelentjük: „Becsületes ember nem áll szóba az ilyenekkel!" – mondta Carlo Schmid, a Német Szocialista Párt vezetője, a Bundestag elnökhelyettese.

A Nyugat félreértette, a Kelet megtagadta
Sztálinista módra tették el láb alól a magyar forradalmi kormány vezetőjét, Nagy Imrét és társait. Velük együtt sírba temették azt a keleti és a nyugati világban egyaránt táplált reményt, hogy a kommunista birodalom reformálható.
Ezek a férfiak nem az imperialisták zsoldjába szegődött gazemberek voltak, ahogyan azt a moszkvai propaganda állítja. Lelkesen hittek a szocializmus eszméjében, s ez a hit hajtotta őket, amikor a népüket szebb jövő felé próbálták kormányozni. Tragikus vereséget szenvedtek. A Nyugat félreértette, a Kelet megtagadta őket. Most az ártatlan áldozatok sorát növelik, akik a lenini időktől kezdve a sztálinizmus évein át összekötik napjainkkal a kommunizmus kietlen földjét.
A magyarországi népfelkelés vérbefojtása tragikus fordulat a keleti tömb történetében. Azt bizonyítja, hogy a kommunista birodalmon belül minden reformkísérlet, miután egyesítette a nép erőit a kommunizmussal szemben, forradalomba torkollik. Következésképpen a Kreml elképzelése, hogy a kelet-európai csatlósokból őszinte szövetségesek által biztosított védőövezetet hozzon létre, eleve kudarcra van ítélve. Ebből a szemszögből az, ami most Keleten történik, a bolsevizmus 1956 viharos őszén elszenvedett döntő vereségének nyilvánvaló következménye.
Kurt Welkisch, *Die Welt*, Hamburg, 1958. június 19.

Az ítélet nem „jogerős"
„Az ítélet", ahogy a magyar igazságügyi minisztérium közleményében olvasható, „jogerős, fellebbezésnek helye nincs. A halálos ítéleteket végrehajtották."
Nem, ez nem jogerős ítélet! A jog – és nem csak a hatalom – mércéjével egy nap még biztosan átértékelik az ítéletet. Meglehet, az utóbbi pillanatnyilag szilárdan áll és hajthatatlan, egy nap azonban majd meg kell hajolnia a jog előtt,

legalábbis egy jobb rendszer igazságszolgáltatása előtt. Pontosan ezért a jobb rendszerért küzdött az 1956. októberi felkelés, 1956-ban, és nem a beláthatatlanul messzi távoli jövőben győzedelmeskedett átmenetileg a jobb rendszer. Biztosak lehetünk abban, hogy sem a június 17-i ítélet, sem az azzal védendő és dicsőítendő rendszer nem végleges. A lelkiismeret és a jobbító szándék mindig lázadni fog ellenük. De mit tehetnénk mi? Hogyan segítsük az igazság erőszakkal szembeni győzelmét? 1956 októberében tehetetlenül álltunk az igazságot az erőszaktól elválasztó határon. Tehetetlenül fogunk most állni az áldozatok sírjánál is, akik hittek abban, hogy az igaz ügyben rejlő erő elegendő kell hogy legyen az igazság helyett erőszakon alapuló hatalom legyőzésére.
Die Gegenwart, 1958. 13. szám

NORVÉGIA

H. Lange, külügyminiszter

Halvard Lange külügyminiszter parlamenti felszólalásában kijelentette:
„Reméltük, hogy Magyarország vezetői nem fognak ily módon bosszút állni. Nemcsak a kivégzések, hanem a szószegés miatt is tiltakozásunkat kell kifejeznünk. A budapesti kivégzések és a Jugoszlávia elleni újabb kampány mutatja, hogy a Szovjetunió újjáéleszti azokat az eszközöket, melyekről azt gondoltuk, már végképp elmerültek a múltban. Ez alaposan elbizonytalanított minket, bár még túl korai lenne végső következtetéseket levonni az esetből.
A bosszúban fogant további tetteket leginkább úgy előzhetnénk meg, ha a világ közvéleménye elég hangosan fellépne, mert ez arra kényszeríthetné a magyar hatóságokat és a mögöttük álló erőket, hogy ilyenfajta következményekkel is számoljanak.
Arbeiderblader, Oslo, 1958. június 19.

Vádolnak a tények

Vannak olyan kegyetlen és kimondhatatlanul aljas cselekedetek, melyek hallatán nehéz szavakat találni érzelmeink és gondolataink megfogalmazására. Azok számára, akikben van még humánum, maguk a tények a leghangosabb vádak.
Dagbladet, Oslo, 1958. június 18.

A robot

Az embernek jól körül kell néznie, hogy hasonló árulásra, az ígéretek ilyen cinikus megsértésére más példát is találjon. Nyilvánvaló, hogy Moszkvának mindenáron meg kellett szabadulnia Nagytól, s ebben a játékban Kádár engedelmes eszköznek bizonyult. Kétségtelenül ez a leglátványosabb példája annak, milyen mélységekbe taszíthatnak egy embert a kommunista rendőrség módszerei. Nem maradt más belőle, mint egy robot, amelyet Moszkva a leghitványabb feladatok végrehajtására használ.
Morgenbladet, Oslo, 1958. június 20.

Tüntetnek az egyetemisták

A Norvég Diákszövetség ezerfős gyűlést tartott. A találkozót a zuhogó esőben, villámok és mennydörgés közepette, az egyetemi árkádok alatt rendezték meg. A tömeg először a magyar diákokat hallgatta meg, akik elénekelték a magyar himnuszt, majd következtek a felszólalók: Trygve Ramberg, a diákszövetség elnöke, Eilif Skard professzor, végül a magyar diákok norvégiai szervezetének elnöke. […]

A szovjet nagykövetséghez és a magyar követséghez intézett tiltakozásuk megállapítja, hogy „Magyarországon a kegyetlenkedés újabb hulláma söpör végig". „Azt kérdezzük az orosz és magyar hatóságoktól: hol és mikor lesz már vége ennek a tragédiának?"

A tüntetők némán végigvonultak a Drammensveién. A magyar követség előtt nagy rendőri készültség állta útjukat. Egy négytagú küldöttségnek engedélyezték a belépést. A követség ajtajában egy alkalmazott közölte, hogy hivatali órán kívül nem vesznek át semmilyen levelet. Így a küldöttség vezetője a tisztviselő szeme láttára becsúsztatta a levelet a postaládába.

A tüntetők aztán a Drammensveién a szovjet nagykövetség felé indultak. Itt beengedték a küldöttség tagjait. Két tisztviselő azonban azzal fogadta őket, hogy a kérdéses ügy „Magyarország belügyének" számít, és nem vették át a legújabb magyarországi események elítéléséről szóló határozatot. A levelet, melyet a delegáció a nagykövetség egyik asztalán hagyott, a követségi források szerint vissza fogják küldeni a diákszövetségnek.

Arbeiderbladet, Oslo, 1958. június 19.

Nem vesznek át tiltakozó leveleket

A Norvég Diákszövetség mellett Norvégia Szocialista Egyetemistáinak végrehajtó bizottsága is tiltakozó levelet küldött a magyar képviselet címére, melyet a posta visszajuttatott a feladónak.

A tiltakozáshoz csatolt levélben Beck János magyar ügyvivő megírta, hogy nem hajlandó sem átvenni, sem továbbítani a magyar kormánynak a levelet, amely arra céloz, hogy egy külföldi hatalom beavatkozott a magyar belügyekbe.

Arbeiderbladet, Oslo, 1958. június 21.

„Ez magyar belügy, és nem veszünk át semmiféle levelet" – jelentette ki Mészáros László, a magyar követség egyik tisztviselője, amikor a Standard Telefon és Távíró Klub Bizottsága tegnap reggel megpróbálta átnyújtani az 1956. októberi magyar szabadságharcot vezető Nagy Imre és társai kivégzése ellen tiltakozó levelet.

Arbeiderbladet, Oslo, 1958. június 24.

OLASZORSZÁG

Giuseppe Pella: „Az alapvető jogok megsértése"

Róma

A Moszkvából érkező tragikus hírek hallatán az elszörnyedt világ arra keresi a választ, mi késztethette a kommunista vezetőket, hogy a jelen helyzetben, melytől már a feszültségek enyhülését vártuk, eddig hangoztatott szándékaikkal szemben ilyen drámai döntést hozzanak.

Most már nyilvánvaló, hogy mindaz, amiben reménykedtünk, mindaz, amiben néhányan hinni akartunk, csak illúzió volt. Az alapvető emberi jogok legújabb megsértése mögött az az elhatározás húzódik meg, hogy a dogmatikus sztálinizmus önkényének módszereit újjáélesztik és kibővítik, az a törekvés áll mögötte, hogy vérbe és kegyetlenkedésbe fojtsák a szabadság iránti vágy legkisebb megnyilvánulását is.

Mi, akik egy percig sem hittünk a kommunista világ megtérésében, tiszteletünk jeleként fejet hajtunk a hős magyar áldozatok előtt. A korábbiaknál sokkal eltökéltebben folytatjuk politikánkat, hogy az emberi értékeket, a demokráciát és a szabadságot minden áron megvédjük.

Giuseppe Pella, a minisztertanács elnökhelyettese. Sajtóközlemény,
1958. június 18.

Pietro Nenni: Ismét itt a sztálinizmus

A Sztálin-békedíjas Pietro Nenni az Olasz Szocialista Párt egyik mai gyűlésén kijelentette, hogy a magyarországi kivégzések a kommunisták által is elítélt sztálinista módszerek újjáélesztésére utalnak.

Felszólalása, amelyet a Nagy kivégzése okán érzett elkeseredettség hatott át, politikai jövőjét illetően bizonyos kétségeket vetett fel.

Visszautasította az Olasz Kommunista Párt főtitkára, Palmiro Togliatti ajánlatát, hogy „üljenek le tárgyalni a pártvezetők", hogy felélesszék az akcióegységet a kommunisták és az olasz szocialisták között.

Nenni egy éve is bírálta a kommunistákkal a háború után kötött akciószövetséget, abban a reményben, hogy pártja ismét egyesülhet a kommunistaellenes Olasz Szociáldemokrata Párttal, pártjának szocialistái mégis a kommunista ellenzéket támogatták a parlamentben. Nenni ennek ellenére mindig is azt állította, és ezt ma is elismételte, hogy pártja önállóan cselekszik.

Nenni, aki a magyarországi szovjet beavatkozás miatt visszaküldte Sztálin-díját, ma a párt közigazgatási tanácsában kijelentette:

„A személyi kultuszt elítélő XX. kongresszushoz hasonló események, a sztálini korszak párton belüli ellentéteinek feltárása és a nagyszámú ártatlan áldozat kivégzésének nyilvános beismerése nagy hatást gyakorolt ránk. Mi nem az egyének, hanem a rendszer tévedéseinek és hibáinak tulajdonítjuk őket."

AP, 1958. június 20.

Felkorbácsolt indulatok országszerte

A centrum pártjainak kezdeményezésére, amelyhez a jobboldali pártok és talán a szocialisták is csatlakoznak, a magyar forradalom vezetőinek emléke előtt holnap tiszteleg a Képviselőház.

Nagy Imre és Maléter kivégzését minden demokratikus párt annak jeleként értékeli, hogy Hruscsov elkerülhetetlennek tartja a sztálini módszerek alkalmazását.

Matteo Matteotti: „Minden szabad embernek a legteljesebb szigorral el kell ítélnie Nagy és Maléter kivégzését."

Giolitti: „Tito lába elé szánták ezeket a holttesteket, elrettentésül. Az, hogy a pert zárt ajtók mögött folytatták le, még az első sztálini időszak pereinél is gyalázatosabbá teszi a történteket."

La Stampa, 1958. június 18.

Nagy Imre sorsa

A Berija nevéhez szorosan kötődő rendőrségi terror felszámolása után Hruscsov hozzálátott a lenini párt felélesztéséhez. Politikájával Nagynál és Gomułkánál is sokkal jobban hozzájárult az 1956. októberi események kirobbantásához. Nagy kivégzésével most pontot tettek a lenini pártot feltámasztó folyamat végére. A politikai rendőrség visszanyerte hatalmát. Elképzelhető az is, hogy időközben Hruscsov a saját embereit ültette a rendőrségi hierarchia minden szintjére. Ez azonban nem tompítja az ellentmondást a rendőri önkény, a Szovjetunió, valamint a befolyása alatt élő országok gazdasági, technikai, katonai és kulturális vezetői körében megfogalmazott terjeszkedési vágy és a nyitás szükségessége között.

Leo Valiani, *Tempo Presente*, 1958. július.

Figyelmeztetés és fenyegetés

Róma

Nagy Imre, Maléter tábornok és barátaik legyilkolása elborzasztotta mindazokat, akik az 1956-os tragikus események nyomán szakítottak a kommunizmussal, azok után, hogy a történtek lerántották a leplet a kommunizmus nevében elkövetett bűnökről, azokról a bűntettekről, amelyeket ők addig nem akartak elismerni.

Ez az újabb gaztett remélhetőleg minden olasz felháborodását kiváltja, és fenntartások nélkül el fogják ítélni a politikájukat kegyetlen erőszakra alapozó kormányokat. Bosszúért kiált a legutolsó bűntett, melyet a magyar kormány a szovjetek felbujtására elkövetett, és újabb bizonyíték arra, hogy nem lehet hinni a kommunisták szavában, fogadkozásaiban és ígéreteiben.

A tett kegyetlensége, de főként értelmetlensége, akárcsak a Tito és Jugoszlávia elleni újabb támadások sora arra utal, hogy Moszkvában súlyos a helyzet. Közismert, hogy a népi demokráciákban valóban súlyos. A következtetés magától adódik: ez a súlyos helyzet késztette a kommunistákat arra, hogy figyelmeztetésképpen és fenyegetésképpen példát statuáljanak.

Eugenio Reale szenátor, sajtónyilatkozat, 1958. június 18.

Az olasz kommunisták felsorakoznak Togliatti mögött

1956-ban Magyarországon fegyveres felkelés tört ki, hogy megdöntsék a népi rendszert, és az országot a szocialista tábortól való elszakadás után az imperialista táborhoz kössék. Érthető, hogy a reakciós erők csalárd szándékuktól vezérelve múltbeli és jelenbeli céljaikat forradalminak nevezik. Tőlünk azonban senki se várja, hogy ugyanígy tegyünk.

[…] Azzal a kérdéssel kapcsolatosan, miért nem közvetlenül a történtek után került sor a felelősségre vonásra, megemlítendő, hogy országunkban – mivel törvénykezésünk nem ismeri a halálbüntetést – egy életfogytiglani börtönbüntetésről szóló ítéletet tíz év szünet után mondtak ki egy egykori partizánparancsnokra, aki az ország felszabadításáért vívott népfelkelésben pusztán a kötelességét teljesítette.

P. Togliatti nyilatkozata, *Paese Sera*, 1958. június 18.

Alberto Clerici: „… ahol bűncselekmény történt…"

Közismert, hogy Budapesten ítéletet hoztak azok ügyében, akik a leginkább felelősek voltak a sikertelen kísérletért, melyben fegyverrel akarták megdönteni a nép által választott hatalmat, és felelősek voltak egy olyan kísérletért, melyben több ezer magyar halt meg, hatalmas értékek pusztultak el, és a világháború szélére sodródott a világ. A felelősök megfizettek tetteikért, annak az országnak a törvényei szerint, amely ellen szervezkedtek.

Nem hiszem, hogy a budapesti ítéletek által keltett felháborodás erkölcsi és humanitárius eredetű lenne, már csak azért sem, mert a leghangosabban azok tiltakoznak, akik korábban ujjongva éltették a Nagy és Maléter fegyveresei által Budapest utcáin elkövetett mészárlásokat.

Prágai adás, olaszul, 1958. június 18.

Egy lemondás

Az Olasz Kommunista Párt napilapja, a *L'Unità* szerkesztője, Marcello Venturi benyújtotta lemondását, miután értesült Nagy Imre és a magyar forradalom több vezetőjének kivégzéséről. Venturi még aznap éjszaka otthagyta munkahelyét, amikor a hír érkezett. A szerkesztőségnek címzett levelében azt írja, hogy döntésének ideológiai, politikai és morális okai voltak. Venturi jól ismert, Viareggio-díjas író.

Le Monde, 1958. június 20.

Egy tiltakozás

A Kulturális Szabadságért Szövetség elnökségének tagjai – Carlo Antoni, Nicola Chiaromonte, Edigio Reale, Ignazio Silone és Lionello Venturi – bejelentették, hogy az olasz értelmiségiek nevében kemény hangú tiltakozó levelet juttattak el a római magyar követhez a Nagy Imre, Maléter Pál és társaik ügyében elkövetett justizmord miatt, amelyben azt állítják, a kivégzetteknek egyetlen bűne, hogy védték országuk függetlenségét és népük szabadságát.

Il Resto del Carlino, Bologna, 1958. június 18.

Még hiszem, hogy a francia munkásosztállyal kart karba öltve állhatunk, és nem hagyjuk megbontani sorainkat a szocializmus nevében Keleten végrehajtott kivégzések miatt.
Még hiszem, reménykedhetünk abban, hogy egy csúcstalálkozó hozzájárulhat a béke megszilárdításához anélkül, hogy a tanácskozást bitófák szegélyeznék.
Még hiszem, álmodozhatunk arról, hogy értékes emberi eszmékért élünk vagy ha kell, halunk, anélkül, hogy elfogadjuk az ahhoz fűződő vért és mocskot, a halálfejes ostobaságot és a vadállatarcú halált.
Azoknak a hóhéroknak a bűne, akik 1958 júniusában kivégezték Nagyot és társait, több annál, hogy legyilkolták ezt a négy embert anélkül, hogy szólhattak vagy védekezhettek volna. Az ő bűnük az is, hogy megpróbálták megölni a Reményt.
Barátaim, elvtársaim, kérlek Titeket, ha képtelenek voltunk kimenteni kezeik közül a négy budapesti halottat, legalább mentsük meg a Remény csíráját! Szükségünk van rá, hogy velünk harcoljon a szabadság ellenségeivel szemben.
Claude Roy, *Corrispondenza Socialista*, Róma, 1958. június 26.
(Idézet a *France-Observateur* elkobzott számából.)

PAKISZTÁN

A világbéke esélyei csökkentek

Bármit is gondoljunk a magyar felkelés okairól vagy leverésének módjáról, nem lehet elegendő indokot találni Nagy halálbüntetésére tizennyolc hónappal a harcok vége és a külföldi beavatkozás után. […] a világ már-már kezdte úgy látni, hogy Magyarországon az élet visszatért a normális kerékvágásba, és kezdte remélni, hogy a problémákat erőszak nélkül fogják megoldani. […]
Nagy Imre halála ártott az igazság ügyének, mert nem segíti elő a szocializmus ügyét, és valószínűleg felszítja a kelet–nyugati hidegháború tüzét, csökkentve a szabadság és a világbéke megvalósulásának esélyeit.
The Pakistan Times, Lahor, 1958. június 19.

PERU

Éljen soká az elnyomott magyar munkásosztály!
Ez az újság, az „áprilizmus" szócsöve, bármilyen színezetű imperializmus ellenzőjeként, antiimperialista elveihez híven és minden elnyomott nép iránti szolidaritásból felemeli a hangját, hogy a legszentebb emberi jogok megsértésének legújabb, a Szovjetunió által elkövetett példája ellen tiltakozzék. Feltétlen szimpátiájáról biztosítja a magyar dolgozó osztályt, diákságot és parasztságot, az egész magyar népet, melyre egy külföldi láb rátaposott.
La Tribuna, Lima, 1958. június 21.

Őrület vagy elfajzás?

Állítólag Sztálinnak Caligula-komplexusa volt, és ez a betegség váltotta ki a rettenetes cselekedeteket, melyek harminc éven át milliónyi tetemmel borították

be az orosz földet. A Magyarországon elkövetett bűntettel Hruscsov most Sztálin méltó utódjává lépett elő.
A történelmi helyzet világosan mutatja, hogy nem egyéneken múlik, és nem lehet elmebajjal magyarázni a történteket: az a kommunista rendszer, a marxista rendszer belső problémája, mely lényegét illetően szemben áll az emberi lét természetével.
La Cronica, Lima, 1958. június 18.

ROMÁNIA
Megegyezik a mi ítéletünkkel
A magyar népbíróság által hozott ítélet teljesen jogos, mivel nincs annál súlyosabb bűn, mint amit Nagy Imre és bűntársai a munkásság ellen elkövettek.
A román nép testvéri barátságot érez a magyar nép iránt. Ez a barátság akkor nyilvánult meg igazán, amikor a magyar népet az ellenforradalmi lázadás próbája alá vetették. Most, hogy ítéletet mondtak a Nagy Imre vezette árulók csoportjára, a román nép szolidaritásáról biztosítja a magyar dolgozó népet, amely a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány vezetésével azon dolgozik, hogy megszilárdítsa a néphatalmat, és sikeresen haladjon előre a szocializmushoz vezető úton. […]
Scânteia, Bukarest, 1958. június 20.

SVÁJC
Felzúdulás és szörnyülködés
Bern
„Felzúdulás és szörnyülködés…" – ezeket a szavakat használhatjuk arra, ahogy ma a svájci parlamentben az egykori magyar miniszterelnök, Nagy Imre és munkatársai kivégzésének hírére reagáltak.
Robert Bratchi, a parlament alsóházának számító Nemzeti Tanács elnöke a mai ülés végén szót kért, hogy elmondhassa: „1956 őszének magyar drámája most új, iszonyatos csúcspontját érte el.
Titokban mondtak ítéletet Nagy Imrére, aki jogilag még most is a minisztertanács elnöke, hadügyminiszterére, Maléter Pálra, valamint a szabadság más hőseire, és titokban végezték ki őket."
Bratchi azzal folytatta, hogy a magyar hatóságok lépése ismét rámutatott arra, milyen mély szakadék választja el a demokratikus rendszereket korunk totalitárius rendszereitől.
Felszólalása végén kijelentette: „A svájciak mély megindultsággal és erős ellenérzésekkel tekintenek ezekre az eseményekre."
UPI, 1958. június 17.

Fritz Staehli, a svájci Szövetségi Gyűlés elnöke tegnap este a parlamentben kijelentette, hogy ezek a kivégzések lassítani fogják a nemzetközi feszültségek enyhülését és a békefolyamatot.

„Nem maradhatunk közömbösek e vérlázító lépések iránt – mondta Staehli. – Nem fojthatjuk el felháborodásunkat láttukra, mert ezekkel a lépésekkel megszegik az ünnepélyes ígéreteket, és mély megvetést tanúsítanak törvényről, erkölcsről és igazságosságról alkotott alapvető elképzeléseink iránt.
AP, 1958. június 18.

Az „államérdek" többé nem ürügy
Még azok is másként fogják megítélni Nagy Imre és társai gyilkosait, akik 1956 őszén bizonyos fokú megértést tanúsítottak Szovjet-Oroszország államérdekei iránt. Most már nem arról van szó, hogy megértsük az „államérdek" mibenlétét. A Szovjetunió és a jelenlegi budapesti kormány jövőjére nézve Nagy Imre tényleges veszélyt jelentett.
Die Tat, 1958. június 18.

Példátlan gátlástalanság
A Jugoszlávia ellen intézett össztűz után most, íme, itt a Kreml és az általa irányított kommunizmus újabb vallomása, egy olyan bűntett beismerése, amely még borzalmasabb, egy émelyítően kegyetlen gyilkosságé, mely példátlan gátlástalanságról árulkodik napjainkban, amikor a gyilkosság nem számít ritkaságnak.
Volksrecht, Zürich, 1958. június 17.

A totalitarizmus ismét győzedelmeskedik
A kommunista rendszer olyan embereket végeztetett ki, akiknek korábban bántatlanságot ígért, s ezzel bebizonyította, hogy kizárólag erőszakkal tartható fenn. Időről időre gesztust gyakorol, és engedményeket tesz, de ez a politika csak átmenetileg érvényes. Az a gyakorlati célja, hogy gyengítse az ellenállást, reményt kíván kelteni, le akarja fegyverezni a kétkedőket és a szembenállókat. Ha huzamosabb ideig követnék, ez a politikai gyakorlat annyi erőt és olyan sok mélyen megbúvó emberi igényt szabadítana fel, hogy az már magát a rendszert fenyegetné. Ezért folyamodnak ismételten a sztálini törvényekhez és eszközökhöz, ezért végeztetnek ki embereket, és ezért győzedelmeskedik újra meg újra a totalitárius rendszer.
Milyen sokáig folyhat még ez a béke híveit rászedő, hol reményeket, hol felháborodást keltő kettős játszma?
La Gazette de Lausanne, 1958. június 18.

Az Egyesült Nemzetek felelőssége
Az a szégyenletes bosszú, amelyet Moszkva parancsára a Kádár vezette magyar bábkormány állt Nagy Imrén és szerencsétlen társain, véget vet a nyugati utópisták naiv illúzióinak, melyek szerint Szovjet-Oroszország őszintén akarná a közeledést és a békét.

1956 novemberének kritikus napjaiban az Egyesült Nemzetek viselkedése és végzetes határozatlansága volt a legfájdalmasabb. A Különbizottság elkésett jelentésének semmi haszna nem volt. Sőt később sajnos azt a benyomást keltette, hogy ahelyett, hogy segített volna, súlyosbított a szerencsétlen rabok helyzetén. A végzetes hibát az Egyesült Nemzetek Közgyűlése követte el a novemberi napokban, Dulles külügyminiszter állásfoglalásának köszönhetően. Amikor Nagy Imre az őt képviselő szocialista Kéthly Anna útján eljuttatta kérelmét az ENSZ-hez, a Közgyűlés volt olyan hihetetlenül szűk látókörű, hogy nem ismerte el az önálló, forradalmi kormányt.

Az orosz megszálló erők által hatalomra juttatott Kádár-kormány képviselője viszont minden nehézség nélkül bebocsátást nyert. Ez az érthetetlen baklövés örökre nyomot hagy az Egyesült Nemzetek történelmében.

National Zeitung, Bázel, 1958. június 19.

Bern

A rendőrség ma bejelentette, hogy az elmúlt éjszaka kommunistaellenes tüntetők kövekkel dobálták meg a magyar kommunista követséget. A nyilatkozat szerint a tüntetők – főként Svájcban élő magyar menekültek – fáklyás tiltakozó menete a svájci főváros utcáin a magyar követséghez vonult.

UPI, 1958. június 19.

SVÉDORSZÁG

Köszönjük, Kádár!

Nagy Imre és Maléter Pál gyilkosai iránt érzet gyűlöletünkbe és iszonyatunkba némi hála is vegyül. Hála azért, hogy időről időre megmutatkozik a kommunizmus igazi arca. Jó, hogy ez akkor történik, amikor oly sok zagyvaságot összehordanak a népfrontról, a kibékülésről és a békés egymás mellett élésről. Mintha lehetséges lenne a kibékülés egy olyan ideológiával, amelynek a kegyetlenség, gyilkosság, hazugságok és a fenyegetés a természetes kifejezésmódja. […]

A kommunista rendszer módszerei és mentalitása nem változik. A magyarországi nemzeti kommunisták kivégzése tragikusan hasznos emlékeztető a számunkra. Haláluk így nem volt hiábavaló.

Stockholms-Tidningen, 1958. június 18.

Égbekiáltó bűn

Égbekiáltó ez a bűntett, mivel hideg fejjel, előre kitervelték. Az, hogy történetesen egy budapesti bíróságot jelöltek ki, hogy szerepet vállaljon az ügyben, említésre sem méltó. Nagy Imre az oroszok foglya volt. […]

Nem számít, mit mond Nyikita Hruscsov, ő is árulást követett el, akár Sztálin és a történelem folyamán a keleti barbár uralkodók. Élve eltemetett foglyaik arra várnak, hogy mint egy köteg iratot, elővegyék őket a fiókból, és akkor végezzék ki őket, amikor cinikus börtönőreik érdeke megkívánja. A rendszerek változnak.

Azt állítják ugyan, hogy új lapot írnak a történelemben, de csak új, véres betűket nyomtatnak az üres oldalakra, miközben kiölik a következő generációból a szabadság reményét és az irgalmat.
Goteborgs Handels-och-Sjofarts-Tidningen, 1958. június 18.

A Rapacki-terv propagandistái gyilkolták le
Nagy Imrét nyilvános tárgyalás nélkül végezték ki, éppen úgy, ahogy Sztálin idejében szokás volt. Ő kiáltotta ki Magyarország függetlenségét. Kelet-Európaszerte emberek milliói értettek vele egyet. Ő adott hangot béke- és szabadságvágyuknak, a kelet-európai semlegesség elképzelésének történelmi szóvivője volt, akit a Rapacki-terv[3] propagandistái meggyilkoltak. Nem elég ez a moszkovita béke- és semlegességi propaganda tényleges tartalmának leleplezéséhez?
Helmut Rudiger, *Arbetaren Stockholm*, 1958. június 25.

Néma tiltakozás a stadionban
A magyar menekültek ma néma tüntetéssel tiltakoztak Nagy Imre kivégzése miatt. Tiltakozásuk színhelyéül a Rasunda stadiont választották, ahol a magyar válogatott a walesiekkel mérkőzött egy világbajnoki tornán.
A találkozó előtt egy órával a magyar menekültek az egyik kapu mögött piros-fehér-zöld, Kossuth-címeres zászlókat lengettek, amely az 1956-os lázadás jelképe volt.
UPI, 1958. június 17.

Elképedt a magyar csapat
„Ez nem lehet igaz." Ez volt a világbajnokságon játszó magyar csapat tagjainak első reakciója, amikor értesültek a Budapesten hozott halálos ítéletekről.
A magyarok egyszerűen nem tudták elhinni, hogy kivégezték Nagy Imrét, a forradalom miniszterelnökét, Maléter Pál hadügyminisztert és a többi forradalmi vezetőt.
Később sokuk magába roskadt, amikor megértette, hogy Magyarországon egyre keményebb lesz a kormány.
A magyar csapat tagjai, akik azt állították, hogy nem maradnak kinn, most sokkal tartózkodóbbak.
„Csak most értettük meg, hogy az oroszok azt teszik, amit akarnak. A Nyugat csak nézi, hogy mi történik, még azt is végignézné, ha az összes magyart darabokra szaggatnák" – mondta a csapat egyik tagja.
Expressen, Stockholm, 1958. június 17.

3 Utalás Adam Rapacki lengyel külügyminiszter közép-európai atommentes övezet létrehozására tett javaslatára, melyet a nyugati tömb országai elutasítottak, mivel egyidejűleg a hagyományos fegyverzetű erőket nem korlátozta volna a térségben.

SZÍRIA

„Mesterséges lárma"

Az áruló Nagy Imrének és három társának kivégzése ürügy az imperialistáknak a mesterséges lármára. Az Egyesült Államok nem vesztegette idejét, Nagy Imrét és társait mártírokká nevezte ki. De az a több százezer ember, akiket az imperialisták Algériában, Ádenben, Libanonban, Indonéziában és a világ más pontjain legyilkoltak, az ő szemükben csak „útonálló és felkelő".

Az amerikaiak négereket lincselnek meg a déli államokban, és világszerte irgalmatlanul kizsákmányolják dolgozó emberek millióit. Az amerikai imperialisták azonban azt hiszik, hogy ez nem fontos, ez nem méltó a figyelemre. Az amerikai imperialistáknak semmi joguk arra, hogy vélt „emberiességükkel" büszkélkedhessenek, vagy hangosan bírálják a magyar nép árulójának, Nagy Imrének a kivégzését, azét az emberét, aki százakat öletett meg az imperialisták által szervezett és a fasiszta rendszer visszaállítására törekvő magyar felkelés idején.

as-Sarhá, Damaszkusz, 1958. június 20.

SZOVJETUNIÓ

A világbéke érdekében

A szocialista országok közvéleménye a magyar nép árulóira kimondott igazságos ítéletet egyértelműen támogatja. Támogatásuk ismételt bizonyítéka annak a törhetetlen egységnek, mellyel a szocialista tömb országai segítették a magyar népet, hogy leverje az ellenforradalmat, és sikeresen folytassa a Magyar Népköztársaságban a szocializmus építését.

A szocialista tábor nemzetei hasonlóképpen egyértelműen visszautasítják az imperialista erők intrikáit melyek a világbékét és a biztonságot veszélybe sodorják. „Az amerikai imperialisták, akik bűnös támadást intéztek Libanon és Indonézia ellen, és kereken elutasítják egy csúcstalálkozó gondolatát – írja a *Zsenmin Zsipao* –, szégyenletes támadásokat intéznek a szocialista országok ellen, és Nagy Imre klikkjével szimpatizálnak. Ez már önmagában rávilágít a Nagy Imre bandája által szervezett ellenforradalmi felkelés igazi jellegére."

A Szovjetunió és a szocialista tábor országai mindig felhívták és a jövőben is fel fogják hívni a figyelmet a béke ellenségeire és mindazokra, akik rágalmazással és a kommunizmus elleni küzdelem hamis ürügyén más országok belügyeibe próbálnak meg beleszólni, az ellenségeskedés és gyűlölet magját igyekeznek elhinteni a nemzetek között, és a „hidegháborút" táplálják. A Szovjetunió a nemzetközi béke lenini politikájának alapelveihez hűen, a szocialista tábor más országaival egyetemben továbbra is minden tőle telhetőt megtesz, hogy a nemzetközi biztonságot erősítse, csökkentse a feszültséget, és biztosítsa a világ békéjét.

Pravda, 1958. június 24.

Spontán tüntetés

A szovjet nép erősen felháborodott annak a szovjetellenes provokációnak a hírére, melyet egy huligáncsoport szervezett június 17-én a Szovjetunió koppen-

hágai nagykövetségének épülete elé. Mivel a dán hatóságok és a rendőrség nem tett semmiféle ellenintézkedést, a huligánok nem riadtak vissza a fizikai erő alkalmazásától sem, jelentős anyagi kárt okozva így a szovjet nagykövetség épületében. A mai moszkvai újságok híradásai a provokációról dühvel vegyes felháborodást keltettek a szovjet népben. A felháborodás tiltakozó tüntetésbe torkollott a dán nagykövetség moszkvai épülete előtt. A tüntetők között gyári munkások, hivatalnokok, egyetemisták és háziasszonyok is voltak. A tiltakozó felvonulás résztvevői transzparenseiken elítélték a dán hatóságok magatartását, amely a huligánok által elkövetett gyalázatot lehetővé tette.

„Szégyen a dán NATO-bérencekre!" – volt olvasható a feliratokon. „Le a fasisztákkal!" „Le a NATO-val!" „Éljen a világbéke!" – ilyen és hasonló jelszavakkal mentek a moszkvai Orvosi és Vegyipari Egyetem diákjai a követség elé, ahol egyre többen gyűltek össze. Aztán egy fiatalokból álló menetoszlop közeledett a követséghez. „Szégyen! Szégyen!" – kiabálták, és ezt a szót festették az épület homlokzatára is. A felháborodott tüntetőket lecsillapítani próbáló rendőrség erőfeszítései ellenére sokan felmentek a követségre, és követelték, hogy a nagykövet azonnal fogadja őket. „Személyesen akarjuk közölni a nagykövettel, hogy tiltakozunk az arcátlan koppenhágai provokáció miatt" – mondták. Az elfüggönyözött ablakoknál azonban senki sem jelent meg.

A tüntetés spontán módon szerveződött, sok résztvevő sietve feljegyzett néhány felháborodás diktálta szót az újságlapokra és itt-ott talált fadarabkákra a követség előtt. Az Idegen Nyelvek Főiskolájának hallgatói egy kartondarabra dánul felírták: „Le a hidegháború bérenceivel!" Ez a transzparens aztán sok mással együtt hamarosan a követség falára került. A moszkvai dán nagykövetség előtti tüntetés a szovjet nép határozott tiltakozása volt a gátlástalan provokátorok és felbujtóik ellen, akik minden eszközt megragadnak, hogy fokozzák a nemzetközi feszültséget, bizalmatlanságot és ellenségeskedést szítsanak a nemzetek között.

Moszkvai Rádió, 1958. június 20.

A dán követség előtti pénteki tüntetés után most egy másik, még népesebb demonstrációt szerveztek hétfőn a nyugatnémet követség elé, válaszul a múlt pénteki bonni összecsapásra, melyről vasárnap adtak hírt a moszkvai lapok. Figyelemre méltó, hogy a szovjet közvélemény „felháborodása" a hírek olvastán csak tegnapelőtt tudott megnyilvánulni. Úgy néz ki, csak munkanapokon lehet tüntetni.

Michel Tatu, a *Le Monde* moszkvai tudósítója, 1958. június 25.

Kliment Jefremovics Vorosilov: Nagy Imre egyszerűen bolond volt

Szerdán délután a brüsszeli nemzetközi vásár magyar pavilonjának meglátogatásakor Vorosilov marsall meglepő kijelentéseket tett az 1956. októberi eseményekről. Miután belépett a magyar pavilonba, megállt Budapest panorámafotója előtt, és felkiáltott (az alábbiakban pontosan idézzük a szavait): „Milyen

szép város! Milyen szép ország! De milyen ostobaságokat követtek el! Volt, aki ellenforradalomnak, mások forradalomnak tartották. Én magam úgy gondolom, hogy egyszerűen ostobaság volt, elvesztették a fejüket."
Vorosilov fejét rázva megismételte: „Ostobaság, egyszerű ostobaság…" Aztán így folytatta: „Elképesztő tiltakozást keltett Nyugaton az, hogy túl szigorúan bántak Nagy Imrével. Talán lehetséges lett volna, hogy elkerüljön egy ilyen szigorú ítéletet, mert én azt hiszem, hogy egyszerűen csak bolond volt."
Majd felidézte azokat az időket, amikor a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökeként működött Magyarországon a felszabadulás után. Aztán kijelentette: „Nagy soha nem segített nekünk, még csak az ujját nem mozdította értünk. Nem volt igazi kommunista."
A magyar étteremben Vorosilov köszöntőt mondott a magyar népre: „Erélyes, békés és szorgalmas, de néha hajlamos a bolondságokra."
A magyar pavilon mezőgazdasági részlegében kijelentette: „A magyar parasztok jó parasztok, nemcsak munkájukban, hanem erkölcseikben is, mivel amikor a bolondságok elkezdődtek, nem értettek vele egyet, örülök, hogy nem tették."
AP-hír, 1958. augusztus 13.

THAIFÖLD
Sziám ENSZ-beli képviselője:
„Megpróbáltuk megmenteni az életüket."

Bangkok
Június 19-én Wan Waithayakon herceg, ENSZ-képviselő felszólalt az ENSZ Közgyűlésében, és elítélte Nagy Imre és társainak kivégzését. „Minden tőlem telhetőt megtettem – jelentette ki –, hogy megértessem a magyar küldöttséggel azt az általános véleményt, mellyel Ázsia is egyetért, hogy Magyarországon a forradalom után bebörtönzöttekkel emberségesen kellene bánniuk. Erősen elszomorít ez az embertelen kivégzés, biztos vagyok benne, hogy a világ összes humánus embere el fogja ítélni. Az Egyesült Nemzeteknek ismét foglalkoznia kell a magyar kérdéssel."
AP, 1958. június 19.

ÚJ-ZÉLAND
Most már csak egy út vezet a kommunizmusba
A *Wellington Domination* azt írja, hogy Nagy Imre és három társának kivégzése mindazokból iszonyatot és döbbenetet fog kiváltani, akik a kommunista világban az igazság híveiként bizonyítékokat kerestek arra, hogy Sztálin uralma lassan a múlté lesz. Hruscsov, aki megpróbálta Titót visszacsalogatni a kommunista tömbbe – azzal, hogy a XX. kongresszuson kijelentette: a kommunizmushoz különféle nemzeti utak vezethetnek –, olyan erőket szabadított fel, melyek rövid időn belül robbanáshoz vezettek, és nem hagytak nyugtot a Kremlnek. A szovjet uralommal szemben megnyilvánuló elégedetlenség, melyet Lengyelország-

ban is alig tudtak kordában tartani, Magyarországon olyan erőssé vált, hogy el kellett fojtani. A magyar nép spontán lázadását irgalmatlanul eltiporták. Már csak egy út képzelhető el a kommunizmusba. S ez megmagyarázza az oroszok rágalmait, melyeket a meg nem alkuvó Tito fejére szórnak. […]
AP, 1958. június 19.

VATIKÁN
Egyhangú és általános a történtek elítélése mindenhol, ahol emberiességre fogékony emberek élnek, nekik most kesztyűt dobtak az arcukba, a XX. század közepén. […]
L'Osservatore Romano, 1958. június 18.

VIETNAMI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG
Nagy Imre 1930 óta jobboldali opportunista vonalat követett, és az évek során az egyik legveszélyesebb forradalomellenes vezetővé vált, a reakciósok legtehetségesebb lakájává Magyarországon és külföldön egyaránt, aki a magyar népet vissza akarta juttatni az ínségbe és az elnyomásba.
A Nagy Imrére és társaira kimondott ítélet kiváltotta az imperialista háborús uszítók, a nemzetközi reakció dühét, és mindazokét, akik arról álmodtak, hogy Magyarországon diktatórikus, fasiszta rendszert vezethetnek be, és az országot Európa lőporos hordójává változtathatják. Az ítéletek nem tetszettek a revizionizmus híveinek sem. Minél elégedetlenebbek ezek az elemek, annál világosabbá válik, hogy az ítéletek jogosak voltak, és a magyar nép, a nemzetközi kommunista mozgalom és a világbéke érdekeit szolgálják.
Nhan Dan, ismerteti a Hanoi Rádió, 1958. június 21.

A NAGY IMRE-PER ÉS A PER VÁDLOTTJAINAK BIBLIOGRÁFIÁJA

A NAGY IMRE-CSOPORT

Az angol követ jelenti Belgrádból. A Nagy Imre-csoport sorsáról és a magyar–jugoszláv viszonyról. Közzéteszi és bev. Vida István. = *Világosság*. 33. 1992. 10. 766–784. p.

Betlen Oszkár: A Nagy–Losonczy-csoport szerepe az ellenforradalom eszmei előkészítésében. = *Ellenforradalom Magyarországon, 1956. Tanulmányok.* Kiad. Az MSZMP Párttörténeti Intézete. Szerk. Teleki Éva. 1. köt. Bp. Kossuth, 1958. 225–307. p.

Dokumentumok a jugoszláv menedékről és a Szántó Zoltán-ügyről, 1956–1958. Közread., [bev.] Kiss József, Ripp Zoltán. = *Múltunk*. 36. 1991. 4. 136–158. p.

Ember Judit: *Menedékjog – 1956. A Nagy Imre-csoport elrablása.* Bp. Szabad Tér, 1989. 160 p.

Fekete Sándor: A nagyimrések. Molnár Miklós régi-új könyve ürügyén. = *Tekintet*. 5. 1992. 1. 66–73. p.

Egy vereség diadala. A forradalom története. 2. kiad. Bp. Magánkiadás, 1991. 276 p.

„Hogy megkönnyítsék a Nagy-kormány likvidálását". Három dokumentum Nagy Imre és köre 1956. november 4. utáni történetéhez. = *Társadalmi Szemle*. 44. 1989. 12. 72–98. p.

Iratok a magyar–jugoszláv kapcsolatok történetéhez. Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. Az állami és pártkapcsolatok rendezése, az októberi felkelés, a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok. Gyűjt., vál., szerk. és a bevezető tanulmányt írta Kiss József, Ripp Zoltán, Vida István. Bp. MTA Jelenkorkutató Bizottság, 1995. 348 p. (Iratok a magyar diplomácia történetéhez, 1956–1989. B. sorozat.)

Iratok a magyar–jugoszláv kapcsolatok történetéhez. *Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. december–1959. február. A magyar–jugoszláv kapcsolatok és a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok*. Az iratokat gyűjt., vál., szerk. és a bevezető tanulmányt írta Kiss József, Ripp Zoltán, Vida István. Bp. MTA Jelenkorkutató Bizottság, 1995 [!1997]. 497 p. (Iratok a magyar diplomácia történetéhez, 1956–1989. B. sorozat.)

„Kádár kérte, segítsünk mi is". A Nagy Imre-csoport elrablása és deportálása Romániába. [Bev. és közread. Kiss József, Varga Andrea.] 1. = *Társadalmi Szemle*. 52. 1997. 10. 78–94. p. További rész nem jelent meg.

KOPÁCSI SÁNDOR: *Az 1956-os magyar forradalom és a Nagy Imre per.* 2. kiad. New Brunswick, Magyar Öregdiák Szövetség-Bessenyei György Kör, 1980. 64 p. (Tanúk – korukról.)

LITVÁN GYÖRGY: A Nagy Imre-csoport. = ~: *Maradjunk a tényeknél. Történeti-politikai írások.* Vál. és szerk. Gál Éva, Kende Péter. Bp. 1956-os Intézet, 2008. 273–284. p.

LITVÁN GYÖRGY: A Nagy Imre-csoport kialakulása és tevékenysége, 1955. április–1956. július. = *Társadalmi Szemle*. 47. 1992. 6. 89–95 p.

MARELYIN KISS JÓZSEF–RIPP ZOLTÁN–VIDA ISTVÁN: A magyar–jugoszláv–szovjet kapcsolatok és a Nagy Imre-csoport sorsa, 1953–1958. = *Századok*. 140. 2006. 5. 1079–1121. p.

Az MSZMP és a Nagy Imre-csoport. Kállai Gyula beszámolója. Közli Urbán Károly. = *História*. 15. 1993. 8. 13–16. p.

Az MSZMP Intéző Bizottsága a jugoszláv követségen, 1956. november 5.–november 22. Közzéteszi Glatz Ferenc. = *História*. 11. 1989. 4–5. 53–57. p.

MURÁNYI GÁBOR: Születésnap az Orsó utcában. Nagy Imre köszöntése avagy „politikai demonstráció". = ~: *Az átkos múlt hetek*. Bp. Magánkiadás, 1996. 132–143. p.

A Nagy Imre-vonal. Dokumentumválogatás. A bevezető tanulmányt írta és a dokumentumokat vál. Dér Ferenc. Bp. Reform, 1989. 343 p.

PAJCSICS JÓZSEF: Nagy Imre és mártírtársai sírhelyének felkutatása, 1988–1989. = *Rendészeti Szemle*. 31. 1993. 9. 89–106. p.

RETEGAN, MIHAI: Grupul Imre Nagy în România. = *Magazin Istoric*. 30. 1996. 11. 19–22. p.

A snagovi foglyok. *Nagy Imre és társai Romániában*. *Iratok.* Összeáll., a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta Baráth Magdolna és Sipos Levente. Bp. Napvilág–Magyar Országos Levéltár, 2006. 463 p.

[SZTIKALIN, ALEKSZANDR SZERGEJEVICS] STIKALIN, ALEXANDR S.: „Cazul Imre Nagy" in România. = *Revista Istorica*. Tom. 11. 1999. 3–4. 287–305. p.

[SZTIKALIN, ALEKSZANDR SZERGEJEVICS] STIKALIN, ALEXANDR S.: Soviet–yugoslav relation and the case of Imre Nagy. = *Cold War History*. 5. 2005. 1. 3–22. p.

VIDA ISTVÁN: Miért Románia? A Nagy Imre-csoport deportálása. = *Rubicon*. 4. 1993. 31. 25–26. p.

NAGY IMRE ÉS TÁRSAI PERE

Döntés a Nagy Imre-csoport ügyében. A Központi Bizottság zárt ülése 1957. december 21-én. Közzéteszi Ripp Zoltán. = *Múltunk*. 35. 1990. 4. 159–180. p.

El nem égetett dokumentumok. 1. Szerk. Koltay Gábor, Bródy Péter. Bp. Szabad Tér, 1990. 110 p.

Der Fall Imre Nagy. Eine Dokumentation. Mit einem Vorwort von Albert Camus. Köln–Berlin, Kiepenheuer – Witsch, 1958. 224 p.

FEHÉRVÁRY ISTVÁN: *Börtönvilág Magyarországon, 1945–1956*. Bp. Magyar Politikai Foglyok Országos Szövetsége, 1990. 227 p.

FEKETE SÁNDOR: Adatok Nagy Imre peréhez. = *Tekintet*. 13. 2000. 2–3. 51–59. p.

A fogoly Bibó vallomásai az 1956-os forradalomról. Összeáll., a bevezetést, a jegyzeteket, valamint a Bibó István és társai peréről szóló tájékoztatót írta Kenedi János. Előszó Kende Péter. Bp. 1956-os Intézet, 1996. 216 p.

A halálos ítélet hiba volt. Angol kommunisták Nagy Imre kivégzéséről. Közzéteszi Baráth Magdolna. = *Rubicon*. 9. 1998. 4–5. XIII–XV. p.

HARASZTI ÉVA, H.: Brit külügyminisztériumi iratok 1958-ból Nagy Imre kivégzéséről és annak hatásáról. = *Világtörténet*. Ú. f. 1997. Tavasz–nyár. 78–89. p.

HARSAY, GYÖRGY: Der Imre-Nagy-Prozess in Ungarn und seine politischen Hintergründe. = *Ungarn-Jahrbuch* (München). 2000. Bd. 24. 313–343. p.

Az igazság a Nagy Imre ügyben. Bruxelles, Európai Petőfi Kör, 1959. 199 p.

Az igazság a Nagy Imre ügyben. London, Linne Press, 1959. 199 p.

Az igazság a Nagy Imre ügyben. Szerk. Kenedi János. Előszó Kende Péter. Jegyz. Hegedűs B. András, Varga László. Bp. Századvég – Nyilvánosság Klub, 1989. X, 204 p. (Századvég Füzetek. 2.)

Az első angol nyelvű kiadást szerk. Becski Hanna, Kende Péter, Molnár Miklós, Schreiber Tamás.

Az ítélet Nagy Imre és bűntársai ügyében. Az Igazságügy-minisztérium közleménye. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 1. köt. 1–10. sz. 1981–1984. 423–426. p.

A „Jelcin-dosszié". Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János. Bp. Századvég – 1956-os Intézet, 1993. 242 p.

KIS JÁNOS: Kirakatper – zárt ajtók mögött. = *Halottaink, 1956*. Szerk. Balassa János, Gehér József, Kurdi Zoltán, Mécs Imre, Modor Ádám, Moldován László, Rózsa Gábor. Bp. Katalizátor Iroda, 1989. 1. köt. 66–99. p.

Ua.: *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 1. köt. 1–10. sz. 1981–1984. 431–444. p.

KOPÁCSI SÁNDOR: *Az 1956-os magyar forradalom és a Nagy Imre-per*. Utánnyomás. New Brunswick, Magyar Öregdiák Szövetség-Bessenyei György Kör, 1979. 64 p. (Tanúk – korukról.)

KŐ ANDRÁS–NAGY J. LAMBERT: A titkok országútján. = *Új Magyarország*. 5. 1995. 146. jún. 24. 12. p.

LITVÁN GYÖRGY: Nagy Imre meggyilkolt társai. ~: *Maradjunk a tényeknél. Történeti-politikai írások*. Vál. és szerk. Gál Éva, Kende Péter. Bp. 1956-os Intézet, 2008. 349–355. p.

LITVÁN GYÖRGY: A Nagy Imre-per politikai háttere. = *Világosság*. 33. 1992. 10. 743–757. p.

Ua. angolul: The political background of the Imre Nagy trial. = *The secret*

trial of Imre Nagy. Ed. Alajos Dornbach. Forew. János Radványi. London, Praeger, 1994. 161–182. p.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. 4. köt. *1957. május 21.–1957. június 24.* Szerk. és a jegyzeteket kész. Baráth Magdolna és Ripp Zoltán. Bev. Ripp Zoltán. Bp. Intera, 1994. 381 p.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. 5. köt. *1956. november 14.–1957. június 26.* Szerk. és a jegyzeteket írta Baráth Magdolna, Feitl István, Némethné Vágyi Karola, Ripp Zoltán. Bev. Feitl István. Bp. Napvilág, 1998. XV, 567 p.

Magyar–amerikai diplomáciai jegyzékváltás 1958 őszén. Közli Nagy Miklós. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 223–236. p.
Gimes Miklós, Maléter Pál és Nagy Imre kivégzése miatt.

Méray Tibor: Miért kellett meghalniuk? Jegyzet a Nagy Imre-perhez. = *Magyar változások, 1948–1978.* Szerk. Deák Ernő. Bécs, ÖH-Offset, 1979. 60–67. p. (Integratio. 13.)

„Mi inkább az elnapolás mellett vagyunk, minthogy enyhe ítéletet hozzunk most". Három dokumentum a Nagy Imre-per 1958. februári elhalasztásáról. Közread. és a bevezetőt írta Kiss József, Ripp Zoltán. = *Társadalmi Szemle.* 48. 1993. 4. 82–95. p.

Müller Veronika–Réfi Oszkó Magdolna: A Nagy Imre-per iratainak tematikus feldolgozása. = *Levéltári Szemle*. 43. 1993. 4. 3–12. p.

Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése. Bp. Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala, 1958. 159 p. (Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. 5.)

A Nagy Imre-per irataiból. Sajtófogadás 1956. november 3-án. Közzéteszi Vida István. = *Rubicon*. 3. 1992. 7. 31–34. p.

A Nagy Imre-per után. A jugoszláv–magyar jegyzékháború második szakaszának dokumentumai, 1958. október–1959. február. Közli Kiss József, Ripp Zoltán. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 171–203. p.

Pajcsics József: Nagy Imre és mártírtársai sírhelyének felkutatása, 1988–1989. = *Rendészeti Szemle*. 31. 1993. 9. 89–106. p.

„Politikai hiba volt az ítélet". Hangulatjelentések Lengyelországból a Nagy Imre-perről és az 1958. júniusi kivégzésekről. Közli Tischler János. = *Évkönyv. 2. 1993*. Szerkesztőbizottság: Bak János, Hegedűs B. András, Litván György, S. Varga Katalin. Bp. 1956-os Intézet, 1993. 143–161. p.

Rainer M. János: A Nagy Imre-per. = *História*. 17. 1995. 9–10. 18–20. p.

R[ainer] M. J[ános]: A Nagy Imre-per halottai. Életrajzok. Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Nagy Imre, Szilágyi József. = *História*. 26. 2004. 10. 33–35. p.

Rainer M. János: Hazugságok és hamisítások. Keletkezés, célok és módszerek – a Nagy Imre-per Fehér Könyve. = *Levéltár és nyilvánosság*. Szerk. Kresalek Gábor. Bev. Varga László. Bp. Budapest Főváros Levéltára, 1993. 29–42. p.

Schelzné Nagy Zsuzsanna: Emlékezés halottakra. Beszélgetés Krassó Györggyel a

Nagy Imre-perről és a magyar forradalomról. = *Kapu*. 7. 1994. 10–11. 116–120. p.

The secret trial of Imre Nagy. Ed. Alajos Dornbach. Forew. János Radványi. London, Praeger, 1994. 194 p.

Szász Béla: *Minden kényszer nélkül. Egy műper története*. Előszó Glatz Ferenc. Bp. Európa – História, 1989. 421 p. (Extra Hungariam.)

Szerencsés Károly: A Nagy Imre-per. ~: *„Az ítélet: halál". Magyar miniszterelnökök a bíróság előtt.* Bp. Kairosz, 2002. 259–291. p.

Szigorúan titkos. Dokumentumok. Összeáll. és közread. Pór Edit. = *Beszélő*. 3. 1. 1996. 9. 85–92. p.

Szirmai István: Hangulatjelentés. Budapest, 1958. június 20. Nagy Imre kivégzéséről. = *Rubicon*. 9. 1998. 4–5. 72–73. p.

Tájékoztató a Nagy Imre és társai elleni büntetőeljárás felülvizsgálatáról az MSZMP KB 1989. május 8-i ülésén. Előterjesztő Fejti György. = *Az MSZMP KB 1989. évi jegyzőkönyvei*. A bevezető tanulmányt írta Soós László, T. Varga György. Szerk. és jegyzetekkel ell. S. Kosztricz Anna, Lakos János, Némethné Vágyi Karola, Soós László, T. Varga György. Bp. Magyar Országos Levéltár, 1993. 1. köt. 872–873. p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok. 24.)

Tetemrehívás, 1958–1988. Összeáll. Rainer M. János. 2. kiad. Bp. Bibliotéka, 1989. 174 p.

Tóth Pál Péter: „Nagy Imre és társai". Tartalmi és módszertani problémák egy sajátosan képzett történelmi dokumentummal kapcsolatban. = *Társadalomkutatás*. 13. 1995. 1–4. 179–196. p.

The truth about the Nagy affair. Facts, documents, comments. (Az igazság a Nagy Imre ügyben.) Preface Albert Camus. [Eds. Hanna Becski, Péter Kende, Miklós Molnár, Tamás Schreiber.] Published for the Congress for Cultural Freedom. London, Martin Secker – Warburg, 1959. IX, 215 p.

La vérité sur l'affaire Nagy. Les faits, les documents, les témoignages internationaux. (Az igazság a Nagy Imre-ügyben.) Préface de Albert Camus. Avec une postface de François Fejtő. Paris, Plon, 1958. V, 256 p. (Les documents de Tribune Libre. 3.)

Vida Ferenc-interjú. Kész. Faragó Jenő 1990-ben. 1956-os Intézet, Oral History Archívum. 318. sz. interjú. 131 p.

DONÁTH FERENC

Donáth Ferenc könyvei, tanulmányai, interjúi[1]

A falu szocialista fejlődésének kérdései. Bp. Szikra, 1948. 22 p. (A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Akadémiája. 6.)

1 E rész összeállításában felhasználtuk Valuch Tibor bibliográfiáját. Lásd Valuch Tibor: Donáth Ferenc írásai c. tételünket.

A földreform mérlege. Bp. Szikra, 1946. 32 p. (A Magyar Kommunista Párt Politikai Akadémiája. 4.)

A kisparaszti mezőgazdaság, 1945–1949. = Vörös Lajos–Für Lajos et al.: *A magyar mezőgazdaság a 19–20. században*, *1849–1949*. Bp. Akadémiai Kiadó, 1976. 401–472. p. (Agrártörténeti tanulmányok. 4.)

A kollektivizált mezőgazdaság iparosodása Magyarországon. = *Közgazdasági Szemle.* 23. 1976. 6. 661–678. p.

A kommunisták munkája falun. Bp. Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége Propaganda Osztálya, 1945. 15 p.

A korszerű szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás feltételeinek kialakulása, 1962–1967. = *Agrártörténeti Szemle*. 18. 1977. 1. 104–143. p.

A közvetlen demokráciáról. 1–2. = *Kritika*. 20. 1991. 6. 11–14. p., 7. 29–30. p.

A magyar mezőgazdaság fejlődése, 1945–1948. = *Agrártörténeti Szemle*. 12. 1970. 1–2. 1–61. p.

A magyar szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás kialakulásának vázlatos története, 1949–1970. = *Agrártörténeti Szemle*. 14. 1972. 3–4. 292–330. p.

A Márciusi Fronttól Monorig. Tanulmányok, vázlatok, emlékezések. Vál. Valuch Tibor. Szerk. Szabó Judit, Valuch Tibor. Bp. MTA Közgazdaságtudományi Intézete – Századvég, 1992. 314 p. (Oeconomia publica.)

Bibó István és a magyar demokrácia alapkérdései. = *Bibó-emlékkönyv*. Az 1979-ben megjelent szamizdat kötet változatlan szövegű kiadása. Szerk. Réz Pál. Bp. – Bern, Századvég – Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1991. 1. köt. 313–333. p.

Demokratikus földreform Magyarországon, 1945–1947. Bp. Akadémiai Kiadó, 1969. 421 p.

Demokratikus népmozgalom a felszabaduláskor. = *Agrártörténeti Szemle*. 9. 1967. 1–2. 33–78. p.

Donáth Ferenc előadása a Rakpart Klubban, 1984. Közread. ifj. Donáth Ferenc. = *Kritika*. 22. 1993. 9. 28–29. p.

Donáth Ferenc és Losonczy Géza levele az MDP Központi Vezetőségéhez 1956. október 24-én. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 2. köt. 11–20. sz. 1984–1987. 576–580. p.

Donáth Ferenc levele Molnár Miklóshoz. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 1. köt. 1–10. sz. 1981–1984. 101–102. p.

Egy elkésett program. A Független Kisgazdapárt földreformtervezete. = *Agrártörténeti Szemle*. 4. 1962. 1–2. 279–292. p.

Földreformellenes hangulat a birtokos parasztságban. = *Agrártörténeti Szemle*. 12. 1970. 1–2. 85–101. p.

Interjú Donáth Ferenccel. Részletek. [Az interjút kész.] Hans-Henning Paetzke. = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre.* Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 453–462. p.

Ki jogosult a földre? Szegényparasztok vitái 1945-ben a föld felosztása körül. = *Agrártörténeti Szemle*. 7. 1965. 1. 60–85. p.

Községek közötti viták a földosztás során. = *Agrártörténeti Szemle*. 6. 1964. 1–2. 224–232. p.

Lettera di F. Donáth e G. Losonczy al C. C. del Partito dei Lavoratori Ungheresi, 24 ottobre 1956. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra.* A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 99–102. p.

Mit kell tudnia minden földhözjuttatottnak. Bp. Szikra, 1945. 15 p.

Pártunk parasztpolitikája és a választási agitáció. Bp. Szikra, 1949. 32 p.

Reform and revolution. *Transformation of Hungary's agriculture, 1945–1970*. Bp. Corvina, 1980. 489 p.

Reform és forradalom. A magyar mezőgazdaság strukturális átalakulása, 1945–1975. Bp. Akadémiai Kiadó, 1977. 282 p.

Termelőszövetkezetek története. Szerk. Donáth Ferenc. Bp. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, 1967. 364 p.

Termelőszövetkezeti mozgalmunkról. 1950. március 16-án tartott előadás. Bp. Szikra, 1950. 31 p. (A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Akadémiája. 3.)

Tulajdon és hatékonyság. = *Medvetánc. Magyar gazdaság és szociológia a 80-as években.* Vál. Miklós Tamás. Bp. Minerva, 1988. 236–242. p.

Visszaemlékezés. Tóth Pál Péter interjúja. = Antal János: *Hit és tévedés*. Bp. Magvető, 1985. 397–414. p.

Könyvek, tanulmányok Donáth Ferencről

Bozóky Éva: *Zord idők nyomában…* Pécs, Pro Pannonia, 1998. 384 p. (Pannonia könyvek.)

Eörsi István: Az időszerűtlen Donáth Ferenc időszerűsége. ~: *Üzenet mélyvörös levélpapíron. Esszék és publicisztikai írások*. Bp. Pesti Szalon, 1993. 139–143. p.

Kis János: Donáth Ferenc a történelemben. = Donáth Ferenc: *A Márciusi Frontól Monorig. Tanulmányok, vázlatok, emlékezések*. Vál. Valuch Tibor. Szerk. Szabó Judit, Valuch Tibor. Bp. MTA Közgazdaságtudományi Intézete – Századvég, 1992. 7–21. p. (Oeconomia publica.)

Kis János: Donáth Ferenc csatái. = *Élet és Irodalom*. 45. 2001. 28. 10. p.

Kis János: Valamit elindított. = *Magyar Füzetek*. 17. A szerkesztésért és a kiadásért felel Kende Péter. Malakoff, Dialogues Européens, 1986. 180–183. p.

Ludasssy Mária: Amikor a kövek megszólalnak. = *Élet és Irodalom*. 45. 2001. 28. 11. p.

Miszlivetz Ferenc: A magyar demokrácia válsága 1989 után. Donáth Ferenc üzenete. = *Kritika*. 22. 1993. 4. 14–17. p.

Valuch Tibor: Donáth Ferenc, 1913–1986. = *Nagy képes millenniumi arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből*. Szerk. Rácz Árpád. 2. jav. kiad. Bp. Rubicon–Aquila, 2000. 365–367. p.

VALUCH TIBOR: Egy elkötelezett reformer. Donáth Ferenc. = *Rubicon*. 6. 1995. 8. 18–22. p.

VALUCH TIBOR: Donáth Ferenc írásai. = Donáth Ferenc: *A Márciusi Fronttól Monorig. Tanulmányok, vázlatok, emlékezések.* Vál. Valuch Tibor. Szerk. Szabó Judit, Valuch Tibor. Bp. MTA Közgazdaságtudományi Intézete – Századvég, 1992. 307–310. p. (Oeconomia publica.)

GIMES MIKLÓS

Gimes Miklós könyvei

Harcolunk a békéért. *A nemzetközi békemozgalom útja*. Szerk. Gimes Miklós. Bp. Hungária, 1950. 32 p.

Népi demokrácia. Út a szocializmushoz. Bp. Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Oktatási Osztály, [1948]. 22 p. (Szemináriumi füzetek városi alapfokú szemináriumok számára. 3.)

Könyvek, tanulmányok, interjúk Gimes Miklósról

FEKETE SÁNDOR: Gimes Miklós mártíriuma. = *Tekintet*. 7. 1994. 1–2. 140–157. p.

HALDA ALÍZ: Emlékezés Gimes Miklósra. [Az interjút kész.] Bálint B. András. = *Kapu*. 2. 1989. 10. 20–23. p.

HALDA ALÍZ: Közelkép Gimes Miklósról. 1. A lélek próbája., 2. Akkor még mindannyian azt hittük., 3. A Magyar Nemzet szerkesztőségében., 4. A megsértett rítus., 5. Örökös kötélhúzás., 6. Elfogultságaink természetrajza., 7. Az imperialisták izzó szögei., 8. A Memorandum-akció., 9. Hol van az a kocsma?, 10. Ének a Petőfi Körben. = *Magyar Nemzet*. 53. 1990. 183. 7. p., 184. 7. p., 186. 7. p., 189. 7. p., 190. 7. p., 191. 4. p., 192. 6. p., 193. 4. p., 194. 10. p.

HALDA ALÍZ: *Magánügy. Dokumentum/regény*. Bp. Noran, 2002. 426 p.

KENDE PÉTER: A politikai ellenállás lelke volt. Gimes Miklós emlékezete. = *Népszabadság*. 55. 1997. 298. 8. p.

KENDE PÉTER: Arcképvázlat Gimes Miklósról. = *Századvég*. 1989. 1–2. 78–87. Ua.: ~: *Az én Magyarországom*. Bp. Osiris-Századvég – Budapest Főváros Levéltára, 1997. 135–152. p.

RÉVÉSZ SÁNDOR: A kockarázás… Részlet Gimes Miklós életrajzából. = *Kritika*. 27. 1998. 12. 25–29. p.

RÉVÉSZ SÁNDOR: *Egyetlen élet. Gimes Miklós története*. Bp. 1956-os Intézet – Sík, 1999. 493 p.

RÉVÉSZ SÁNDOR: Keresztút. = *Café Bábel*. 8. 1998. 1. 73–89. p.

RÉVÉSZ SÁNDOR: Rossz itt a levegő. Részlet Gimes Miklós életrajzából. = *Kritika*. 27. 1998. 10. 24–28. p.

RÉVÉSZ SÁNDOR: Tűz és salak. Részlet Gimes Miklós életrajzából. = *Kritika*. 27. 1998. 11. 6–10. p.

VIRÁGH ZOLTÁN: A kórház lakója. = *Új Látóhatár*. 6. 1963. 3. 395–413. p.

JÁNOSI FERENC

NAGY ERZSÉBET–VÉSZI JÁNOS: Dr. Jánosi Ferenc halálának 21. évfordulójára. = *Kapu*. 2. 1989. 9. 14–17. p.

KOPÁCSI SÁNDOR

Kopácsi Sándor könyvei, interjúi

A nemzetőrség. „…Szerov kirúgta képviselői igazolványomat a kezemből" – emlékezik Kopácsi Sándor. [Az interjút kész.] Stefka István. = Stefka István: *Ötvenhat arcai.* Bp. Kairosz, 2003. 175–183. p.

Au nom de la classe ouvrière. Les mémoires du préfet de police de Budapest en 1956. Récit recueilli par Tybor [Tibor Tardos]. Paris, Robert Laffont, 1979. 346 p. (Collection „Vécu".)

Az 1956-os magyar forradalom és a Nagy Imre per. 2. kiad. New Brunswick, Magyar Öregdiák Szövetség-Bessenyei György Kör, 1980. 64 p. (Tanúk – korukról.)

„Az igazat mondd, ne csak a valódit", 1956. Bp. C. E. T. Belvárosi Könyvkiadó, 2006. 232 p.

Den ungerska tragedik. Memoarer av Budapests polischef under Ungerrevolten 1956. Upptecknade av Tybor [Tibor Tardos]. Stockholm, Norstedt, 1979. 359 p.

Die ungarische Tragödie. Wie der Aufstand von 1956 liquidert wurde. Unter Mitarbeiter von Tybor [Tibor Tardos]. Stuttgart, Deutschen Verlags – Anstalt, 1979. 303 p.

Életfogytiglan. Tardos Tibor írói közreműködésével. Nyíregyháza, I. U. S., 1989. 291 p.

In the name of the working class. The inside story of the Hungarian revolution. New York, Press, 1987. XI, 304 p.

L'assasione di Géza Losonczy. In nome della classe operaia. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra.* A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 63–65. p.

„Nagy Imre és kivégzett társai voltak az igazi hősök". Interjú Kopácsi Sándorral. [Az interjút kész.] Szentirmay László. = *Élet és Irodalom*. 32. 1989. 24. 16. p.

Viszontlátásra, „főkapitány". Interjú Kopácsi Sándorral. [Az interjút kész.] Kálmán Éva. = *Kapu*. 2. 1989. 9. 17–21. p.

LOSONCZY GÉZA

Losonczy Géza könyvei, tanulmányai[2]

A középosztály válsága. Bp. Szikra, 1947. 16 p. (A Magyar Kommunista Párt Politikai Akadémiája.)

2 E rész összeállításában felhasználtuk Kövér György monográfiájának irodalomjegyzékét.

A magyar ifjúságért. Előszó Non György. Bp. Magyar Ifjúság Népi Szövetsége, 1948. 20 p.

A népi demokrácia harca az egyházi reakció ellen. Bp. Szikra, 1949. 23 p. (A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Akadémiája. 4.)

A politikai helyzet. = *Társadalmi Szemle*. 1. 1946. 11. 785–790. p.

A pozitív hős. = *Csillag*. 5. 1951. 3. 290–308. p.

A stockholmi értekezlet után. = *Társadalmi Szemle*. 5. 1950. 6. 436–442. p.

A választásoktól a kormány megalakulásáig. = *Társadalmi Szemle*. 2. 1947. 9–10. 617–623. p.

A Vatikán és az amerikai imperializmus szövetsége. *1950. március 30-án tartott előadás.* Bp. Szikra, 1950. 43 p. (A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Akadémiája. 4.)

A „vígszínházi csata" és a kritikátlan kritika. = *Társadalmi Szemle*. 5. 1950. 8. 630–633. p.

Az értelmiség útja. = *Fórum*. 2. 1947. 1. 81–89. p.

Donáth Ferenc és Losonczy Géza levele az MDP Központi Vezetőségéhez 1956. október 24-én. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 2. köt. 11–20. sz. 1984–1987. 576–580. p.

Ifjúság a válaszúton. = *Társadalmi Szemle*. 1. 1946. 2. 93–102. p.

Kommunista erkölcs. Kiad. a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Oktatási Osztály. Bp. Szikra, 1949. 23 p. (Szemináriumi füzetek városi alapfokú szemináriumok számára. 8.)

Lettera di F. Donáth e G. Losonczy al C. C. del Partito dei Lavoratori Ungheresi, 24 ottobre 1956. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra*. A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 99–102. p.

Losonczy Géza feljegyzései, 1956. november–1957. június. Közread. és bev. Kövér György. = *História*. 12. 1990. 2. 31–34. p.

Losonczy Géza levele Révai Józsefnek 1949. július 14-én. Dokumentum. = *Budapesti Negyed*. 3. 1995. 2. (28.) 223–226. p.

Losonczy Géza sajátkezű [!] feljegyzései október 27-én Kiss Károly elvtárssal folytatott beszélgetéséről, amelyet Romániában november 30-án írt. Közzéteszi Glatz Ferenc. = *História*. 12. 1990. 2. 53. p.

Pártok és jelszavak a választási harcban. = *Fórum*. 2. 1947. 9–10. 617–623. p.

Színházaink a szocialista fejlődés útján. = *Társadalmi Szemle*. 5. 1950. 10. 796–809. p.

Velünk a két legnagyobb szövetséges: az igazság és az erő. = *Fórum*. 4. 1949. 5. 390–396. p.

Tanulmányok Losonczy Gézáról

Ember Mária: Szerteágazó emlékek. Az elveszített sugárzás. = *Magyar Nemzet. 50 év. Emlékkönyv, 1938–1988*. Szerk. Martin József. Bp. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1989. 197–204. p.

KOPÁCSI SÁNDOR: L'assasione di Géza Losonczy. In nome della classe operaia. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra*. A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 63–65. p.

KÖVÉR GYÖRGY: 12 nap… Losonczy Géza életében, 1956. október 23.–november 3. = *Századvég*. 2. 1997. 6. 27–58. p.

KÖVÉR GYÖRGY: A halálhoz vezető út. Losonczy Géza, 1957. április–december. = *Valóság*. 34. 1991. 7. 41–54. p.

KÖVÉR GYÖRGY: Balra át… Losonczy Géza és a „Debreceni Márciusi Front", 1936–1938. = *Debreceni Szemle*. 4. 1996. 4. 483–504. p.

KÖVÉR GYÖRGY: Ellentmondások csapdájában. Losonczy Géza. = *Rubicon*. 6. 1995. 8. 26–31. p.

KÖVÉR GYÖRGY: *Losonczy Géza, 1917–1957*. Bp. 1956-os Intézet, 1998. 405 p.

KÖVÉR GYÖRGY: Losonczy Géza utolsó napja. = *Világosság*. 33. 1992. 11. 857–866. p.

KÖVÉR GYÖRGY: Reformált kommunizmus és bűntudat. Losonczy Géza, 1951–1956. = *Protestáns Szemle*. 55. 1993. 2. 126–138. p.

LŐCSEI PÁL: Emlékezés az újságíró Losonczy Gézáról. = *Magyar Hírlap*. 24. 1991. 299. 8. p.

MOLNÁR MIKLÓS: Fakereszt egy jeltelen sírra. Losonczy Géza emlékezete. = *Irodalmi Ujság*. Reprint kiad. Bp. Bethlen Gábor Könyvkiadó – Akadémiai Kiadó, 1993. 8. köt. 1986–1989. 39. 1988. 2. 5–6. p.

[SZÁSZ BÉLA] VINCENT SAVARIUS: A tiszántúli papfiú. = *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Szerk. Borbándi Gyula és Molnár József. München, Auróra Könyvek, 1966. 386–393. p.

Ua.: Losonczy Géza. = *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából*. Szerk. Kozák Gyula. Előszó Kende Péter. Bp. Századvég – 1956-os Intézet, 1992. 271–277. p.

MALÉTER PÁL

Maléter Pál feljegyzései a fogságban, 1956. december. Közli Horváth Miklós. = *Évkönyv. 2*. 1993. Szerkesztőbizottság: Bak János, Hegedűs B. András, Litván György, S. Varga Katalin. Bp. 1956-os Intézet, 1993. 143–161. p.

Könyvek, cikkek, tanulmányok, interjúk Maléter Pálról

BALOGH GYULA–MÓRICZ LAJOS: Maléter Pál, 1917–1958. = ~: *Honvédelmi miniszterek, 1944–1990*. Bp. Zrínyi, 1992. 67–71. p.

A forradalom honvédelmi minisztere. Összeáll. Tóth Csaba. = *Új Honvédségi Szemle*. 51. 1997. 10. 12–17. p.

GOSZTONYI PÉTER: A forradalom tábornoka. = *Tanulmányok a magyar forradalomról.* Szerk. Borbándi Gyula és Molnár József. München, Auróra Könyvek, 1966. 347–379. p.

Gosztonyi Péter: Emlékeim a Kilián laktanyáról. = *Évkönyv. 2*. Szerkesztőbizottság: Bak János, Hegedűs B. András, Litván György, S. Varga Katalin. Bp. 1956-os Intézet, 1993. 229–244. p.

Gosztonyi Péter: Ki volt Maléter Pál? 1–2. = *Respublika*. 1. 1994. 25. 38–40. p., 26. 76–77. p.

Gosztonyi Péter: Kilián laktanya – 1956. november 3. = *Korunk*. 3. f. 8. 1997. 10. 148–150. p.

Gosztonyi Péter: Kossuth-címer a Kilián laktanya főkapuján. Emlékek Maléter Pálról. = *Magyar Nemzet*. 60. 1997. 207. 8. p.

Gyenes Judith: Egy tiszt virággal. [Az interjút kész.] Jolsvai András. = *168 Óra*. 9. 1997. 35. 12–13. p.
Maléter Pál születésének 80. évfordulója alkalmából.

Gyenes Judith: „Itt most nem számít se feleség, se család". [Az interjút kész.] Molnár Adrienne. = *Beszélő évek*. *A Kádár-korszak története. 1. 1957–1968*. Szerk. Révész Sándor. Bp. Stencil Kulturális Alapítvány, 2000. 11–12. p.

[Gyenes Judith]: „Pali". = Csalog Zsolt: *Doku 56. Öt portré a forradalomból.* Bp. Unió, 1990. 297–358. p.
Interjú Gyenes Judithtal.

Gyurkó László: A laktanya, az ezredes, a legendák. Egy készülő könyv fejezete. = *Tekintet*. 8. 1995. 1–2. 101–127. p.

Haas György: Maléter Pálné. 1–2. = ~: *Fénylő csillagok. Interjúkötet*. Bp. Kairosz, 2005. 113–152. p.

Hegedűs B. András: A törvényes forradalom híve volt. Maléter Pál emlékezete. = *Népszabadság*. 55. 1997. 206. 9. p.

Horváth Miklós: A forradalom katonája. Maléter Pál. = *Rubicon*. 6. 1995. 8. 22–26. p.

Horváth Miklós: *Maléter Pál*. Előszó Mécs Imre. Bp. Osiris-Századvég – 1956-os Intézet, 1995. 399 p.

Horváth Miklós: *Maléter Pál*. 2. jav. kiad. Előszó Mécs Imre. Bp. Horváth és Társa Kulturális Szolgáltató Bt., 2002, 325 p.

Király Béla: „Maléter Pál le akart tartóztatni". Riporter Stefka István. = Stefka István: *Ötvenhat arcai*. Bp. Kairosz, 2003. 165–173. p.

Kő András–Nagy J. Lambert: *Tököl, 1956*. Győr, Publica Rt., 1992–1993. 183 p.

Kurucz, Tibor: Conversazione con la vedova di Pál Maléter Judith Gyenes. (Beszélgetés Maléter Pál özvegyével, Gyenes Judithtal.) = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra.* A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 69–78. p.

Magyar–amerikai diplomáciai jegyzékváltás 1958 őszén. Közli Nagy Miklós. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 223–236. p.
Gimes Miklós, Maléter Pál és Nagy Imre kivégzése miatt.

Ötvös Ervin: Maléter és a felkelők. A kommunista pártvezetőség kísérletei a forradalom letörésére – 1956 néhány kérdése. = *Szivárvány*. 11. 1991. 34. 114–127. p.

Ötvös Ervin: Maléter tábornok a forradalom mérlegén. Válaszok és kérdések ötvenhatról. = *Hitel*. 3. 1990. 7. 22–26. p.

Pongrátz Gergely: *Corvin köz, 1956*. Chicago, Magánkiadás, 1982. 250 p.

Pongrátz Gergely: *Corvin köz, 1956*. Bp. Magyar Színkör Kisszövetkezet, 1989. 250 p.

Szücs Miklós: *Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál*. Bp. Szabad Tér, 1989. 169 p.

Tóth Gyula: Hommage respectueuse Maléter Pálnak, 1917–1958. = *Tanulmányok és emlékmozaikok az 56-os forradalomról.* Szerk. Szabó A. Ferenc. Bp. Zrínyi Miklós Hadtudományi Alapítvány, 2007. 237–241. p.

Tóth Gyula: Találkozásaim Maléterrel – életében és halálában. = *Lyukasóra*. 5. 1996. 10. 21. p.

NAGY IMRE

Nagy Imre könyvei, tanulmányai

A XX. kongresszus után. Jegyzetek. = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre.* Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 118–129. p.

A magyar mezőgazdasági válság és a parasztság. Közli Sipos József. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 77–109. p.

A magyar nép védelmében. [Strasbourg], [Magyar] Forradalmi Tanács, 1957. 235 p.

A magyar nép védelmében. Nagy Imre rádióbeszédei 1956-ban. = *Századvég*. 1988. 6–7. 98–102. p.

A magyar nép védelmében. Vitairatok és beszédek, 1955–1956. Új, bőv., jav. kiad. Párizs – Highland Lakes, Magyar Füzetek – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat, 1984. 265 p. (Adalékok az újabbkori [!] magyar történelemhez. 3.)

A mai zászlóbontással a Hazafias Népfront elindul, hogy betöltse nagyszerű elhivatottságát a nemzeti egység megteremtéséért. = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre*. Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 62–72. p.

Elhangzott 1954. október 23-án a Hazafias Népfront I. kongresszusán.

Agrárpolitikai tanulmányok. Előadások az Agrártudományi Egyetemen és a Mezőgazdasági Akadémián. 1. köt. Bp. Szikra, 1950. 399 p.

Az 1945-ös földreformban betöltött szerepem meghamisítása. = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre.* Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 95–101. p.

Az államigazgatás és a tanácsok feladata. = *A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve, 1954. május 24–30.* Bp. Szikra, 1954. 406–466. p.

Egy évtized. Válogatott beszédek és írások. Bp. Szikra, 1954. 1. köt. *1945–1947*. 484 p., 2. köt. *1948–1954*. 600 p.

I „cinque principi" delle relazioni internazionali e la nostra politica estera. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra*. A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 81–96. p.

Însemnări de la Snagov. Corespondența, rapoarte, convorbiri. (Snagovi füzetek. Levelek, jelentések, beszélgetések.) Ed. îngrijită, selecție documente, note şi studiu introd. de Ilieana Ioanid. Iaşi, Polirom, 2004. 486 p.

„Konzultációk". Dokumentumok a magyar és szovjet pártvezetők két moszkvai találkozójáról 1954–1955-ben. Közli Rainer M. János, Urbán Károly. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 124–148. p.

Munkásmozgalom és „agrárszocializmus" a XIX. század végén Magyarországon. A Központi Pártiskola agrárpolitikai tanfolyamán 1949 júliusában tartott előadás. Bp. Szikra, 1950. 40 p.

Nagy Imre a magyar parasztságról és a mezőgazdaságról, 1928–1933. Dokumentumválogatás. A dokumentumokat vál., az előszót és az elemző tanulmányt írta Sipos József. Szerk. Dám László. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 1996. 486 p.

Nagy Imre a Nagyatádi-féle földreformról. Közli Sipos József. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 181–210. p.

Nagy Imre agrártörténeti tanulmánya, 1932. Közli Sipos József. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 77–109. p.

A magyar mezőgazdasági válság és a parasztság.

Nagy Imre beszámolója a MDP Központi Vezetőségének 1953. június 27-én tartott ülésén… = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre.* Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 17–39. p.

Nagy Imre két beadványa 1957-ből. Közli Rainer M. János. = *Világosság*. 33. 1992. 10. 758–765. p.

Nagy Imre szövetkezeti tézisei. [Bev. és] közli Sipos Levente. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 110–123. p.

Tervezet címmel írta 1948-ban.

Nagy Imre utolsó szavai. = *A magyar forradalom eszméi. Eltiprásuk és győzelmük, 1956–1999*. Szerk. Király Béla, Lee W. Congdon. Előszó Király Béla. Bp. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, 2001. 256. p.

On communism. In defense of the new course. New York, Praeger, 1957. XLIV, 306 p.

Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések, 1956–1957. Szerk. Szántó László, Vida István. Előszó Kende Péter. A bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket kész. Vida István. A kötethez mellékelt CD-ROM-ot kész. Pál Lajos. Bp. Gondolat – Nagy Imre Alapítvány, 2006. 447 p., 1 CD mell.

Un communisme qui n'oublie pas l'homme. Paris, Plon, 1957. 272 p. (Tribune Libre. 9.)

Viharos emberöltő. Az utószót és a jegyzeteket írta Szántó László. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 183 p.

Viharos emberöltő, 1896–195…?. Élettörténetem vázlata. Részletek. Közzéteszi, bev. és jegyz. Rainer M. János. = *Holmi.* 5. 1993. 10. 1376–1389. p.

Virágzó mezőgazdaságért, jómódú parasztságért. Nagy Imre beszámolója a Magyar Kommunista párt II. kongresszusán 1946. szeptember 30-án. Bp. Szikra, 1946. 24 p.

Könyvek, cikkek, tanulmányok Nagy Imréről

Argentieri, Federigo: Nagy Imre politikai örökségéről. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 59–65. p.

Balogh Sándor: Nagy Imre a népi demokráciáról és a magyarországi demokratikus fejlődésről. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 33–39. p.

Benziger, Karl Philip: Imre Nagy, martyr of the nation: Contested memory and social cohesion. = *East European Quarterly*. 35. Vol. 2002. 2. 171–190. p.

Bíró László: Jugoszlávia és Nagy Imre menedékjogának kérdése. = *Klió*. 11. 2002. 144–156. p.

Boldizsár Iván: Vasárnap délelőtt Nagy Imrénél. = *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre.* Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 161–164. p.

Borbándi Gyula: Nagy Imre és a forradalom. = *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Szerk. Borbándi Gyula és Molnár József. München, Auróra Könyvek, 1966. 331–346. p.

Dokumentum Nagy Imre elrablásáról egy Budapesten szolgáló csehszlovák diplomata értesülései alapján. Közli Janek István. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források*. 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 385–392. p.

Donáth Ferenc, [ifj.]: Nagy Imre 1956. november 4-i rádiószózata és a Genfi Egyezmények. = *Múltunk*. 52. 2007. 1. 150–168. p.

Fazekas György: *Forró ősz Budapesten*. [Az interjút kész.] Hegedűs B. András. Bp. Magyar Hírlap Könyvek, 1989. 233 p.

Feitl István: Zavarok Nagy Imre és Kádár János kormányainak archontológiája körül. = *Múltunk*. 38. 1993. 1. 102–113. p.

Fejtő Ferenc: Nagy Imréről – 1957-ben. = *Világosság*. 30. 1989. 12. 896–909. p.

Források a Nagy Imre-kormány külpolitikájának történetéhez. Közli Kiss József, Ripp Zoltán, Vida István. = *Társadalmi Szemle*. 48. 1993. 5. 78–94. p.

Földes György: Buharin és Nagy Imre. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 15–25. p.
Nyikolaj Ivanovics Buharin (1988–1938)

García Marquez, Gabriel: Nagy Imre hős vagy áruló? = *Nagyvilág*. 51. 2006. 9–10. 925–928. p.

Gati, Charles: Moszkva és Nagy Imre, 1953–1956. = ~: *Magyarország a Kreml árnyékában*. Bp. Századvég, 1990. 125–151. p.

Görgőy Rita: Nagy Imre útkeresése. = *Sic Itur ad Astra*. 12. 2001. 3–4. 197–268.p.

Görgőy Rita: Válaszúton: Nagy Imre 1953 és 1957 közötti szemléletváltozása. = *Tanulmányok fél évezred magyar történelméből*. Szerk. Fejérdy Gergely. Pilis-

csaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet – Pázmány Péter Történész Kör, 2003. 286–327. p.

Granville, Johanna: Imre Nagy, hesitant revolutionary. = *Cold War International. History Project Bulletin*. Issue 5. Spring 1995. 23. 27–28. p.

Hegedűs B. András: A százéves Nagy Imre. = *Közgazdasági Szemle*. 43. 1996. 6. 577–579. p.

Imre Nagy. Zur politischen und rechtlichen Bedeutung seiner Ermordung. Bern, Schweizerischen Ost-Instituts, 1959. 69 p.

In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre. Vál., szerk. és a bevezető tanulmányokat írta Tóbiás Áron. Bp. Szabad Tér, 1989. 559 p.

Ioainid Ilona: Töprengések Nagy Imréről. = *Múltunk*. 50. 2005. 2. 138–165. p.

Izsák Lajos: Nagy Imre. = Gergely Jenő–Izsák Lajos–Pölöskei Ferenc: *Századformáló magyarok. Arcképek a XX. századból*. Bp. Gesta Könyvkiadó, 2002. 243–254. p.

Izsák Lajos: Nagy Imre kiigazítási kísérlete. = *História*. 26. 2004. 1. 3–10. p.

Katona Judit–Vámos György: Nagy Imre és a Szabad Európa Rádió 1956-ban. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források.* 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 139–190. p.

Kirschner Béla: Nagy Imre a KMP parasztosztályának élén. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 39–98. p.

Kiss Sándor, M.: Ceruzarajzok Nagy Imréről. = ~: *Utak 56-hoz, utak 56 után. Válogatott cikkek, esszék, tanulmányok, 1981–2005.* Bp. Mundus, 2006. 259–268. p.

Kiszeljov szovjet nagykövet beszélgetései Nagy Imrével és Gerő Ernővel 1954 elején. [Bev. és] közli Baráth Magdolna. = *Múltunk*. 43. 1998. 1. 218–241. p.

Korom Mihály: Nagy Imre és az 1945-ös földreform koncepciójának, kormányrendeletének kidolgozása. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 99–128. p.

Levéltári dokumentumok Nagy Imréről, 1955–1956. Közread. és bev. T. Varga György. 1–6. = *Új Fórum*. 1. 1989. 5. 36–44. p., 6. 41–43. p., 7. 45–47. p., 8. 45–47. p., 9. 43–47. p., 10. 43–47. p.

Litván György: Imre Nagy's second government. = *1956. The Hungarian revolution and war for independence*. Ed. Lee Congdon, Béla K. Király, Károly Nagy. New York, Columbia University Press, 2006. 299–310. p.

Lőcsei Pál: Látogatóban Nagy Imrénél 1955 májusában. A földosztó miniszter és a szovjet marsall. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források*. 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 439–443. p.

Magyar–amerikai diplomáciai jegyzékváltás 1958 őszén. Közli Nagy Miklós. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 223–236. p.

Gimes Miklós, Maléter Pál és Nagy Imre kivégzése miatt.

Méray, Tibor: *Imre Nagy. L'homme trahi*. Paris, René Juillard, 1960. 357 p. (Les temps modernes)

MÉRAY TIBOR: *Nagy Imre élete és halála*. München, Griff, 1978. 388 p.

MÉRAY TIBOR: *Nagy Imre élete és halála*. Bp. Katalizátor Iroda, 1988. 388 p. Reprint kiadás.

MÉRAY TIBOR: *Nagy Imre élete és halála*. Bp. Bibliotéka, 1989. 300 p.

MÉRAY TIBOR: *Nagy Imre élete és halála*. 8. kiad. Bp. Noran, 2006. 438 p.

MÉRAY TIBOR: Nagy Imre november elsején. = *Magyar Füzetek*. 9–10. A szerkesztésért és kiadásért felelős Kende Péter. Malakoff, Dialogues Européens, 1981. 34–40. p.

MÉSZÁROS ISTVÁN: Kik a bukott rendszer örökösei? Adalékok Mindszenty és Nagy Imre viszonyához. = *Vasi Szemle*. 60. 2006. 5. 591–610. p.

MOLNÁR MIKLÓS: Nagy Imre a történelemben. = T*anulmányok a magyar forradalomról.* Szerk. Borbándi Gyula, Molnár József. München, Aurora Könyvek, 1966. 589–604. p.

Ua.: Tévhitek Nagy Imre megítélésében. = *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából*. Szerk. Kozák Gyula. Előszó Kende Péter. Bp. Századvég – 1956-os Intézet, 1992. 232–243. p.

MOLNÁR, MIKLÓS–NAGY, LÁSZLÓ: *Imre Nagy. Réformateur ou révolutionnaire?* Genève – Paris, Libraire E. Droz–Libraire Minard, 1959. 256 p. (Publications de L'Institut Universitaire de Hautes Études Internationale 33.)

MOLNÁR, MIKLÓS–NAGY, LÁSZLÓ: *Reformátor vagy forradalmár volt-e Nagy Imre?* Párizs – Highland Lakes, Magyar Füzetek – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat, 1983. 163 p. (Adalékok az újabbkori [!] magyar történelemhez. 2.)

MOLNÁR MIKLÓS–RAINER M. JÁNOS: Élet és utóélet. Vázlat Nagy Imre történelmi arcképéhez. = *Valóság*. 38. 1995. 1. 69–80. p.

NAGY BALÁZS: Nagy Imre és a magyar forradalom. = *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából*. Szerk. Kozák Gyula. Előszó Kende Péter. Bp. Századvég–1956–os Intézet, 1992. 189–231. p.

Nagy Imre. Egy magyar miniszterelnök. Élettörténeti kronológia, dokumentumgyűjtemény. Összeáll., szerk. Dér Ferenc. Pécs, Régió, 1993. 228 p.

Nagy Imre, a nemzet miniszterelnöke, 1953 és 1956. Írások Nagy Imréről a Dél-Alföldben. Szerk. Géczi József Alajos, Gellérfy László, Majzik István. Szeged, Nagy Imre Társaság Szegedi és Csongrád Megyei Csoportja – Bába és Társai, 2001. 112 p. (A Tisza hangja. 134.)

Nagy Imre elrablásának története. Csehszlovák–jugoszláv diplomáciai egyeztetés a miniszterelnök sorsáról. = *Közel-múlt. Húsz történet a 20. századból.* Szerk. Majtényi György, Ring Orsolya. Bp. Magyar Országos Levéltár, 2002. 60–64. p.

Nagy Imre élete a snagovi tó partján. Egy eddig titkos dokumentum. [Közread.] Varga Andrea. = *Kapu*. 11. 1998. 6–7. 88–92. p.

Nagy Imre és Gerő Ernő vitáinak egyik állomása. Dokumentumok. Közli Sipos Levente. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 211–222. p.

Nagy Imre Gallicus Reflektorában. Dokumentumok a Szabad Európa Rádió adásaiból. Közread., bev. Simándi Irén. = Sinkovicz István–Leopold László–

Áldozó István–Simándi Irén: *Négy tanulmány*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1999. 68–85. p. (Kutatási füzetek. 7.)

Nagy Imre mártír miniszterelnök relikviái a Magyar Nemzeti Múzeumban. *Katalógus*. Bev. és a katalógust szerk. Balahó Zoltán. Bp. Magyar Nemzeti Múzeum, 2006. 173 p.

Nagy István: Nagy Imre és Erdei Ferenc 1956-ban. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források*. 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 81–137. p.

A NATO Nemzetközi Titkárságának életrajzi jegyzete Nagy Imréről. 1956. november 2. Közli Kecskés Gusztáv. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források.* 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 377–383. p.

Nemes Dezső: Nagy Imre „eszméi" és az árulás ideológiai előkészítése. = *Társadalmi Szemle*. 12. 1957. 7–8. 62–82. p.

Ólmosi Zoltán: Nagy Imre, 1956 és az utókor. Kerekasztal-vita. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 65–76. p.

Pogány Mária: Nagy Imre és a (volt) népi kollégisták kapcsolatai. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források*. 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 219–240. p.

Pünkösti Árpád: Két vagon kalap begyűjtve. Nagy Imre miniszterelnöksége, egy párthatározat elsüllyesztése. = *Tiszatáj*. 54. 2000. 2. 52–67. p.

Rainer M. János: Fogságból visszatekintve – Nagy Imre 1956-ról. = *Élet és Irodalom*. 34. 1990. 41. 5. p.

Rainer, M. János: Imre Nagy. Leader and martyr of 1956. = *1956. The Hungarian revolution and war for independence.* Ed. Lee Congdon, Béla K. Király and Károly Nagy. Boulder–Highland Lakes, Social Science Monographs – Atlantic Research and Publications, 2006. 763–796. p. (War and society in East Central Europe. Vol. 40.)

Rainer, M. János: *Imre Nagy. The leader and martyr of the Hungarian revolution of 1956.* Bp. ARP Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, 2006. 68 p. (Bulletins on 1956. 1.)

Rainer, M. János: *Imre Nagy. Vom Parteisoldaten zum Märtyrer des ungarischen Volksaufstands. Eine politische Biographie, 1896–1958*. Geleitwort von György Konrád. Paderborn, Verlag Schöningh, 2006. 282 p.

Rainer, M. János: *Nagy Imre*. Bp. Vince, 2002. 184 p. (Tudomány – egyetem. Történeti életrajzok.)

Rainer M. János: Nagy Imre. Életrajzi kronológia. = *História*. 26. 2004. 1. Mell. I–VIII. p.

Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz*. Bp. 1956-os Intézet, 1996. 1. köt. *1896–1953*. 553 p., 1999. 2. köt. *1953–1958*. 486 p.

Rainer M. János: Nagy Imre életútja. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 3–14. p.

Rainer M. János: Nagy Imre és a szovjet kommunizmus. = *Beszélő*. 3. 1. 1996. 4. 4–8. p.

Rainer M. János: Nagy Imre két beadványa 1957-ből. = *Világosság*. 33. 1992. 10. 758–765. p.

Rainer M. János: Nagy Imre újratemetése – a magyar demokratikus átalakulás szimbolikus aktusa. = *A magyar forradalom eszméi. Eltiprásuk és győzelmük, 1956–1999.* Szerk. Király Béla, Lee W. Congdon. Előszó Király Béla. Bp. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, 2001. 240–258. p.

Rainer M. János: Nagy Imre utolsó szavai. = *História*. 26. 2004. 10. 25–31. p.

Rainer M. János: Nagy Imre, 1896–1958. = *Nagy képes millenniumi arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből*. 2. jav. kiad. Szerk. Rácz Árpád. Bp. Rubicon – Aquila, 2000. 348–355. p.

Rainer, M. János: National independence, neutrality and corporation in the Danube region. Imre Nagy's foreign policy ideas. = *Geopolitics in the Danube region. Hungarian reconciliation efforts, 1848–1998*. Eds. Ignác Romsics, Béla K. Király. Bp. CEU Press, 1998. 281–304. p.

Rainer, M. János: The life course of Imre Nagy. = *Hungary, 1956. Forty years on*. Ed. Terry Cox. London, Frank Cass, 1997. 141–151. p.

Rainer, M. János: The new course in Hungary in 1953. = *Cold War International History Project. Working Paper.* 2002. 38. 1–55 p.

Rainer M. János: Töprengések Nagy Imréről 1993-ban. = *Valóság*. 36. 1993. 10. 13–18. p.

Rainer M. János–Kovács Kiss György: Nagy Imre hagyatéka ma múzeumi darab. = *Korunk*. 3. 17. 2006. 10. 76–83. p.

Rákosi Mátyás és Nagy Imre a Kremlben, 1953. június 13. Közread. T. Varga György. = *História*. 14. 1992. 3. 15–19. p.

Ripp Zoltán: Belgrád és Moszkva között. A jugoszláv kapcsolat és a Nagy Imre-kérdés, 1956. november – 1959. február. Bp. Politikatörténeti Alapítvány, 1994. 95 p. (Politikatörténeti füzetek. 5.)

Romány Pál: A Nagy Imre-tanszék. = *Mezőgazdasági Kutatás, Fejlesztés és Környezet*. 20. 2006. 2. 33–36. p.

Sipos Levente: Nagy Imre „pártügyéről". = *Múltunk*. 51. 2006. 4. 136–185. p.

Sipos Levente: Nagy Imre ideológiai-politikai gondolatvilágáról. = *História*. 11. 1989. 6. 28–30. p.

Standeisky Éva: Déry Tibor és Nagy Imre. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 40–47. p.

Szabó Imre: Ügynök volt-e Nagy Imre? = *História*. 13. 1991. 2–3. 65–67. p.

Szántó László: Nagy Imre snagovi feljegyzéseinek forráskiadási kérdéseiről. = *Levéltári Szemle*. 56. 2006. 3. 54–60. p.

[Sztikalin, Alekszandr Szergejevics] Stykalin, Alexandr: The Romanian party leadership and the fate of Imre Nagy. = *Archivele Totalirismului*. 10. 2002. 3–4. 69–76. p.

Tischler János: Nagy Imre letartóztatása. A történelem hiányos mozaikkockái. = *Népszabadság*. 56. 1998. 126. máj. 30. 11. p.

Tischler, János: Władysław Gomułka und Imre Nagy. Das Verhältnis zwischen beiden Staatsmännern im Lichte ausgewählter Dokumente und Erinnerungen,

1956–1958. = *Das Jahr 1956 in Ostmitteleuropa*. Hrsg. Hans Henning Hahn und Heinrich Olschowsky. Vorwort Henrich Olschowsky. Berlin, Akademie Verlag, 1996. 141–146. p.

TÖRÖK BÁLINT: A mi Nagy Imrénk. = *Valóság*. 49. 2006. 10. 74–80. p.

UNWIN, PETER: *Pusztából kiáltott szó. Nagy Imre és a magyar forradalom*. Előszó Göncz Árpád. Utószó Nagy Erzsébet. Bp. Héttorony, 1993. 212 p.

UNWIN, PETER: *Voice in the wilderness. Imre Nagy and the Hungarian Revolution.* (Pusztából kiáltott szó. Nagy Imre és a magyar forradalom.) Forew. Árpád Göncz. London – Sidney, Macdonald, 1991. VIII, 262 p.

URBÁN KÁROLY: A Nagy Imre-kormány megalakulása, 1953. = *Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források.* 1. Szerk. Sipos József, Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2002. 39–80. p.

URBÁN KÁROLY: Nagy Imre, az államférfi. = *Múltunk*. 37. 1992. 4. 48–58. p.

URBÁN KÁROLY: Nagy Imre első miniszterelnöksége. = *Társadalmi Szemle*. 47. 1992. 6. 72–81. p.

URBÁN KÁROLY: Nagy Imre és G[eorgij] M[akszimiljanovics] Malenkov. Két miniszterelnök Sztálin után. = *Múltunk*. 41. 1996. 1. 129–180. p.

VÁMOS GYÖRGY: A Nyugat hangja. A Szabad Európa Rádió Nagy Imréről a forradalom napjaiban. = *Múltunk*. 50. 2005. 3. 123–161. p.

VARGA LÁSZLÓ: Moszkva–Belgrád–Bukarest. Nagy Imre a jugoszláv követségen. = ~: *Az elhagyott tömeg. Tanulmányok, 1950–1960-ról*. Bp. Cserépfalvi – Budapest Főváros Levéltára, 1994. 127–198. p.

VARGA LÁSZLÓ: Nagy Imre. Életrajzvázlat, 1989. január. = *História*. 11. 1989. 6. 27–28. p.

VÁSÁRHELYI, MIKLÓS: *La rivoluzione ungherese. Imre Nagy e la sinistra. Un'intervista di Federigo Argentieri*. Introd. di François Fejtő. Roma, Levi, 1988. 278 p.

ZSELICZKY BÉLA: Nagy Imre szerepének értékelése a rendszerváltás utáni orosz történelemben. = *Nagy Imre és kora. 4. Tanulmányok és források*. Összeáll. Sipos József. Szerk. Sipos Levente. Bp. Nagy Imre Alapítvány, 2006. 274–332. p.

SZILÁGYI JÓZSEF

ACZÉL TAMÁS: Szilágyi József. = *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából*. Szerk. Kozák Gyula. Előszó Kende Péter. Bp. Századvég – 1956-os Intézet, 1992. 249–270. p.

JAVORNICZKY ISTVÁN: *„Eljő az a nagy, szép idő…"* Bp. Héttorony, 1990. 211 p.

TILDY ZOLTÁN

Családi találkozó 1956-ban. Tildy Zoltán házi őrizetben. Közzéteszi Gyarmati György. = *História*. 21. 1999. 1. 28–29. p.

GECSÉNYI LAJOS–VIDA ISTVÁN: A budapesti osztrák követség titkárának beszélgetése

Tildy Zoltánnal, 1956. november 13–14. = *Történelmi Szemle*. 37. 1995. 1. 117–121. p.

Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete*. Bp. Magyar Napló, 2000. 359 p.

Palasik Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. = *Társadalmi Szemle*. 51. 1996. 8–9. 152–160. p.

Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra*. Bp. Ráday Gyűjtemény, 1995. 489 p. (A Ráday Gyűjtemény tanulmányai. 6.)

Sallai R. Benedek: Gondolatok egy telefonbeszélgetés kapcsán. Tildy Zoltán halálára. = *A Puszta*. 12. 1996. 110–111. p.

Tildy Zoltán Kádár Jánosról, Nagy Imréről. Az osztrák követ jelentése, 1956. november. Közzéteszi Gecsényi Lajos és Vida István. = *História*. 18. 1996. 4. 31–33. p.

Vida István: Tildy Zoltán 1956-ban. = *Rubicon*. 10. 1999. 8. XI–XII. p.

Vida István: Tildy Zoltán, 1889–1961. = *Nagy képes millenniumi arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből.* Szerk. Rácz Árpád. 2. jav. kiad. Bp. Rubicon – Aquila, 2000. 330–333. p.

VÁSÁRHELYI MIKLÓS

Vásárhelyi Miklós könyvei, interjúi

A bilincsbe vert beszéd. *Vásárhelyi Miklós sajtótörténeti tanulmányai*. Sajtó alá rend. Murányi Gábor. Bp. Irodalom Kft., 2002. 239 p.

A forradalom dinamikája és szelleme. = *Mozgó Világ*. 22. 1996. 12. 13–19. p.

A hatalom mestersége. Bp. Magvető, 1972. 303 p.

A Kádár-rendszer tájékoztatás-politikája. A cenzúra visszaállítása 1956 után. = *Hatalom és társadalom a XX. században. A kötet tanulságai [!tanulmányai] előadásként elhangzottak az I. Országos Jelenkortörténeti Konferencián, Debrecen, 1994. szeptember 1–3*. Szerk. Valuch Tibor. Közrem. Püski Levente. Bp. Osiris – 1956-os Intézet, 1995. 466–475. p.

A lord és a korona. Bp. Kossuth, 1977. 144 p. (Népszerű történelem.)

A magyar út a világban. = *A monori tanácskozás, 1985. június 14–16*. Szerk. Rainer M. János. Bp. 1956-os Intézet, 2005. 72–76. p.

A Nagy Imre-kormány sajtófőnöke voltam. Beszélő-beszélgetés Vásárhelyi Miklóssal. Az interjút kész. Szilágyi Sándor. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989*. Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 2. köt. 11–20. sz. *1984–1987*. 485–497. p.

A történelemben. Vásárhelyi Miklós válogatott beszédei és írásai a nyolcvanas–kilencvenes évekből. Előszó Kenedi János. Sajtó alá rend. Vásárhelyi Júlia. Bp. Irodalom Kft., 2006. 309 p.

Az ellenforradalmi rendszer baloldali sajtójáról. Szöveggyűjtemény. Összeáll. Márkus László, Vásárhelyi Miklós. Bp. Magyar Újságírók Országos Szövetsége, 1975. 1. köt. *1919–1932*. 502 p., 2. köt. *1933–1944*. 509 p.

Az első meghiúsított reformkísérlet. Az 1953-as kormányprogram. = *A forradalom előzményei, alakulása és utóélete. Tanulmányok és kronológia.* Szerkesztő munkaközösség: Decsy János, Fejtő Ferenc, Kemény István et al. Párizs – New Jersey, Magyar Füzetek – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat, 1987. 13–73. p. (Adalékok az újabbkori magyar történelemhez. 7.)
Ua.: *Ötvenhatról nyolcvanhatban. Az 1956-os magyar forradalom előzményei, alakulása és utóélete című 1986. december 5–6-án Budapesten rendezett tanácskozás jegyzőkönyve.* Szerk. és a jegyzeteket kész. Hegedűs B. András. Bev. Litván György. Bp. Századvég – 1956-os Intézet, 1992. 21–71. p.

Beszélgetések Vásárhelyi Miklóssal. Az előszót írta Massimo d'Alema. Az interjúkat kész. Federigo Argentieri és Barna Imre. Bp. Magyar Könyvklub, 2000. 252 p.

Ellenzékben. Bp. Szabad Tér, 1989. 377 p.

Fejezetek a Magyar Nemzet múltjából. = *Magyar Nemzet. 50 év. Emlékkönyv, 1938–1988.* Szerk. Martin József. Bp. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1989. 17–47. p.

Így élt Garibaldi. Bp. Móra, 1983. 194 p. (Így élt.)

Kezdettől nyilvánvaló volt, hogy koncepciós pert fognak összehozni. = *Beszélő. Összkiadás. 1981–1989.* Sajtó alá rend. Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő, 1992. 3. köt. 21–27. sz. *1987–1989*. 338–348. p.

Közjáték Algírban, 1942–43. Bp. Magvető, 1976. 117 p. (Gyorsuló idő.)

La rivoluzione ungherese. Imre Nagy e la sinistra. Un'intervista di Federigo Argentieri. Introd. di François Fejtő. Roma, Levi, 1988. 278 p.

„Lesz magyar újjászületés". Az új élet hétköznapjai, 1944. szeptember 1.–1945. május 1. Vál. és szerk. Pór Edit és Vásárhelyi Miklós. Bp. Magvető, 1975. 725 p.

Menekülés a fogságba, 1956. november 4–23. Vásárhelyi Miklós visszaemlékezése. = *Rubicon*. 9. 1998. 4–5. 76–78. p.

„Nagy? Credo ancora che avesse ragione". Intervista a Miklós Vásárhelyi. Dall'Unità del 24–X–1986. = *Il processo Nagy. Il revisionismo comunista alla sbarra.* A cura di Enrico Fedi e Matteo Matteotti. Roma, Tempo Presente, 1987. 55–60. p.

Nem engedélyezem! A cenzúra bizottság dossziéjából. Összeáll. Márkus László, Szinai Miklós, Vásárhelyi Miklós. Bp. Kossuth, 1975. 447 p.

Tito megrettent a magyarországi eseményektől. Egy Magyarországon eddig nem publikált Vásárhelyi-interjú 1997-ből. [Az interjút kész.] Varga Szilveszter. = *Élet és Irodalom*. 45. 2001. 32. 7. p.

„Vásárhelyi elvtárs, maga nem érti, miről van itten szó!" Vásárhelyi Miklóssal életének '45 és '56 közötti szakaszáról beszélget Hegedűs B. András és Kozák Gyula. = *Beszélő*. 3. f. 6. 2001. 10. 14–78. p.

Vásárhelyi Miklós korreferátuma. = *A monori tanácskozás, 1985. június 14–16.* Szerk. Rainer M. János. Bp. 1956-os Intézet, 2005. 261–265. p.

Verso la libertà. Due interviste a cura di Federigo Argentieri. Con una nota di François Fejtő e la prefazione di Massimo D'Alema. Soveria Manelli, Rubettino, 1999. 202 p.

„Világéletemben indokolatlanul optimista voltam". Vásárhelyi Miklós. = Bossányi Katalin: *„Mindannyian naivak voltunk…" Beszélgetések a demokráciáról.* Szombathely, Savaria University Press, 1994. 67–90. p. (Átiratok.)

Tanulmányok Vásárhelyi Miklósról

Litván György: Mikipressz. A bilincsbe vert beszéd. Vásárhelyi Miklós sajtótörténeti tanulmányai. = *Kritika*. 32. 2003. 2. 2–3. p.

Litván György: Vásárhelyi Miklós. = *Rubicon*. 12. 2001. 7. 50. p.

Rainer M. János: Vásárhelyi Miklós. = *Szürke eminenciások a magyar történelemben*. Szerk. Szentpéteri József. Bp. Kossuth, 2003. 224–227. p.

Rövidítések

ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
AFP, ÁFP	Agence France Presse
alez.	alezredes
aloszt.	alosztály
AP	Associated Press
ápr.	április
ARP	Atlantic Research Press
aug.	augusztus
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
B., b.	büntető
Bd.	Band
Be.	Büntető eljárás
bek.	bekezdés
bev.	bevezető/bevezetés
BFL	Budapest Főváros Levéltára
Bfl.	Büntető fellebbezési [ügy]
BHÖ	hatályos anyagi Büntetőjogi szabályok Hivatalos Összeállítása
Bír.	Bíróság(i)
BM	Belügyminisztérium
Bp.	Budapest
Bp.	Büntető perrendtartás
Bt.	betéti társaság
BTÁ, Btá.	az 1950. évi II. törvény a Büntető törvénykönyv általános részéről
c.	című
C. E. T.	Central European Time
CEU	Central European University
CHSZD	Centr Hranyenyija Szovremennoj Dokumentacii
cs.	csomó
db, drb.	darab
dec.	december
DISZ	Dolgozó Ifjúság Szövetsége
dossz.	dosszié
Dr., dr.	doktor
du.	délután

ed(s).	editor(s.), edited
ell.	ellátta
Eln. Tan.	Elnökségi Tanács
elvt.	elvtárs
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
et al.	et alii
ezds.	ezredes
f.	folyam
F., f.	fond
febr.	február
fhgy.	főhadnagy
fill.	fillér
FK[g]P	Független Kisgazdapárt
FM	Földművelésügyi Minisztérium
forew.	foreword
FRAP	Frente de Acción Popular
Ft.	forint
gy.	gyelo
gyűjt.	gyűjtötte
HM	Honvédelmi Minisztérium
Hrsg.	Herausgeber
ht.	hivatásos
I. U. S.	Irodalmi Újság Sorozata
ifj.	ifjú
IIB	Ideiglenes Intéző Bizottság
IKB	Ideiglenes Központi Bizottság
IM	Igazságügyi Minisztérium
introd.	introduction/introductione
ir.	iratok
ITT-ISEC	International Telephone and Telegraph Corporation-International Standard Electric Corporation
jan.	január
jav.	javított
jegyz.	jegyzetek
jkv.	jegyzőkönyv
júl.	július
jún.	június
Kat	katasztrális
Katf.	Katonai Főügyészség
KB	Központi Bizottság
ker.	kerület
kész.	készítette
KGB	Komityet Goszudarsztvennnoj Bezopasznosztyi

kiad.	kiadás
kiad.	kiadás/kiadja
Kmft.	kelt mint fent
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
korm.	kormány
köt.	kötet
közread.	közreadja
közrem.	közreműködött
KTBTK, Ktbtk.	Katonai Büntetőtörvénykönyv
KV	Központi Vezetőség
l.	liszt
máj.	május
MAORT	Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság
MÁV	Magyar Államvasutak
Mb.	megbízott
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MÉFB	Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága
MEFESZ	Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége
mell.	melléklet
MKP	Magyar Kommunista Párt
MOL	Magyar Országos Levéltár
MSZ[M]P	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZMP	Magyarországi Szocialista Munkáspárt
MSZSZ	Magyar Szabadságharcosok Szövetsége
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NB, Nb.	Népbíróság(i)
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NÉKOSZ	Népi Kollégiumok Országos Szövetsége
nov.	november
OHA	Oral History Archívum
okt.	október
Op. ir.	Operatív iratok
op.	opisz
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
Orsz. Bört. Pk.	Országos Börtön Parancsnokság
OTP	Országos Takarékpénztár
ő. e.	őrzési egység
őrgy.	őrnagy
összeáll.	összeállította
p.	pagina
PH	pecsét helye
pl.	például

pl., pld., péld.	példány
r.	rendőr
r.	rendű
rend.	rendezte
Rt.	részvénytársaság
s. k., sk.	saját kezű
shiv. tisztv.	segédhivatali tisztviselő
SS	Schutzstaffel
stb.	és a többi
sz.	szám(ú)
sz. n.	szám nélkül
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZER	Szabad Európa Rádió
szerk.	szerkesztette
szig.	szigorúan
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZÖVOSZ	Szövetkezetek Országos Szövetsége
T.	titkos
t.	tisztelt
t.	törvény
tan. eln.	tanácselnök
TASZSZ	Tyelegrafnoje Agensztvo Szovjetszkovo Szojuza
tc.	törvénycikk
TE[R]MÉRT	Terményforgalmi és Raktározási Vállalat
TIB	Történelmi Igazságtétel Bizottsága
TTIT	Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat
tvr.	törvényerejű rendelet
ú. f.	új folyam
u.	utca
ua.	ugyanaz
UCRI	Unión Cívica Radical Intransigente
UCRP	Unión Cívica Radical del Pueblo
ún., ú. n.	úgynevezett
uo.	ugyanott
UP	United Press
UPI	United Press International
USA	United States of America
vál.	válogatta/válogatás
Vizsg.	Vizsgálati
vol.	volume

Névmutató

Aczél György 46, 50, 109
Aczél Tamás 43, 154, 167, 226, 227, 253, 279, 410
Ádám György 69, 149, 150, 163, 197, 206, 260, 269, 293
Adenauer, Konrad 374
Adorján József 150
Adriazola, Morales 339
Aijub, A. S. 353
Áldozó István 408
Almási Ferenc *lásd* Almásy Ferenc
Almásy Ferenc 151, 163
Altman, Georges 330
Andropov, Jurij Vlagyimirovics 57, 82
Antal János 397
Antonescu, Ion 371
Antoni, Carlo 381
Aquino, David 336
Araya, Rodriguez 336
Argentieri, Federigo 405, 410, 412, 413
Arisztov, Averkij Boriszovics 4
Aron, Raymond 330
Asida Hitosi 358

B. Szabó István 150, 228, 230
Bak János 394, 401, 402
Balahó Zoltán 408
Balassa János 393
Bálint B. András 398
Baló Péter 64
Balogh Gyula 401
Balogh János 111, 223, 224, 324
Balogh József 157, 163
Balogh Józsefné 102, 145, 157, 163, 195, 202, 258
Balogh Sándor 114, 115, 405
Bánáti János 119
Bandjópádhjája, Tárásankar 353
Baráth Magdolna 64, 94, 392, 393, 394, 406
Bárd Imre 34, 35, 99, 103, 104, 108
Bárdossy László 371
Barna Imre 412
Barra, Salvador 339
Beck János 378
Becski Hanna 393, 395
Behrens, Leonard F. 374
Bell ezredes [Borsányi Julián] 138
Bencze László 83
Benjámin László 69
Benziger, Karl Philip 405
Beregfy Károly 154
Béres Andor 66, 67
Berija, Lavrentyij Pavlovics 335, 369, 380
Berkes György 324
Berle, Adolf *lásd* Berle, Adolph
Berle, Adolph 137
Bessborough, gróf [Federick Ponsonby] 368
Betlen Oszkár 391
Bibó István 58, 72, 228, 304, 393, 396
Bicskei Miklósné 64
Bimbó István 109, 111, 114, 115, 223, 224
Birdwood, Christopher Lord 367, 368
Bíró László 405

Bíró Mihály 84, 87, 109, 172, 221
Biszku Béla 33, 53, 54, 57, 68, 70, 72, 74, 93, 95, 96, 109, 121, 132
Blancpain, Marc 350
Bogár János 111, 114, 223
Bohó Róbert 197, 206, 260, 269, 293, 312
Boissarie, André 343
Boldizsár Iván 69, 405
Borbándi Gyula 401, 405, 407
„Borbíró Piroska" (Nagy Imre) 112
Borenich Péter 95
Bosc tiszteletes 344
Bossányi Katalin 413
Bosz, Buddhadev 353
Bosz, Maitreja 353
Bozóki Éva *lásd* Bozóky Éva
Bozóky Éva 174, 397
Bratchi, Robert 383
Bródy Péter 110, 392
Brown, Irving 330
Buharin, Nyikolaj Ivanovics 372, 405
Buron, Robert 342
Byé 343

Camus, Albert 327, 392, 395
Casey, Richard 337
Cea, Leopoldo 365
Chamson, André 347
Chiaromonte, Nicola 330, 381
Cholnoky Tibor 166, 187, 250, 278
Cholnoky Viktor 159, 207, 270
Clark, William 366
Clementis, Vladimir 372
Clerici, Alberto 381
Coloma 339
Conesford, Lord 368
Congdon, Lee W. 404, 406, 408–409
Cope, Christopher Lee 142, 229
Courtin, René 350
Cowley, Noel 153, 162, 211, 229
Cox, Terry 409
Crankshaw, Edward 373
Crémieux, Claude 343
Czili Gyula 118, 324
Czinege Lajos 103
Czvetkovics László 68, 69

Csakraborti, P. C. 353
Csalog Zsolt 402
Csatterdzsi, Sz. K. 356
Csolnoki [Tibor] *lásd* Cholnoky Tibor
Csolnoky Viktor *lásd* Cholnoky Viktor
Csou En Laj *lásd* Csou En-laj
Csou En-laj 133
Csúcs László 223
Csúcs Mátyás 111, 114
Csunder, Prataˊp 353

D'Alema, Massimo 412, 413
D'Astier, Emmanuel 344
Dallos Ferenc 166, 278
Dám László 404
Dandavate, Madhu 352
Dange 354
Darvas Iván 233
Deák Ernő 394
Dechezelles, Yves 343
Decsy János 412
Demény Pál 231
Dénes János 233
Dennery, Claude 343
Dér Ferenc 110, 392, 407
Déri [Tibor] *lásd* Déry Tibor
Déry Tibor 43, 55, 66, 69, 79, 95, 142, 143, 181, 182, 184–186, 192, 198, 226, 244, 245, 247–249, 252, 255, 261, 349, 409
Deszái, B. K. 356
Dev, Harendra 353
Diefenbaker, John Pierre 361
Dilinkó Gábor 152
Doktor János 111, 114, 115, 223, 224
Domokos Jenő 324
Domokos József 17, 33, 84, 94
Donáth Ferenc 30, 34, 36, 43, 49, 53,

55, 64, 73, 77, 79, 81, 89, 91, 92, 99, 101, 113, 119, 120, 137, 138, 142–144, 147, 148, 151, 158, 160, 174, 176, 179, 181, 182, 185–187, 191, 192, 201–204, 208, 210, 213, 216, 217, 219, 225, 227, 230, 238, 239, 242, 244, 248–250, 253–255, 264–267, 271, 273, 276, 288, 290, 296–298, 305, 309, 311, 314, 320, 395–398, 400, 405
Donáth Ferenc, [ifj.] 405
Donáth Lipót 174
Donkó Zoltán 64
Dornbach Alajos 8, 14, 17(–40), 40, 88, 119, 234, 237, 298, 299(–304), 304, 324, 394–395
Dreyfus-Schmidt, Pierre 344
Dudás József 64, 102, 167, 191, 204, 205, 254, 267, 268, 280
Duhamel, Georges 350
Dulles, John Foster 140, 333, 385
Duran 339
Duras, Marguerite 349
Dusart, Henri 345
Dutta, Amlan 353
Dzsosi, P. C. 354, 355

Egervári László 153, 163, 211, 274
Égető Mária 105, 174, 222
Eisenhower, Dwight David 140, 332, 333, 362
Eisenmann, Louis 343
Elon, Ámóc 226, 252
Elon, Ámos *lásd* Elon, Ámóc
Ember Judit 391
Ember Mária 400
Eörsi István 233, 397
Erdei Ferenc 46, 103, 408
Erdei István 143, 198, 261
Erdei Sándor 69
Erdélyi Tibor 233
Erdős Péter 45, 54, 55
Erdős Péterné 74

Fabriczky Emma 159, 175, 238
Fabrinczky Emma, Fabriczi Emma *lásd* Fabriczky Emma
Faragó Jenő 95, 395
Farge, Yves 344
Fazekas György 42, 52, 55, 66, 69, 73, 131, 147, 149, 153, 154, 157, 163, 165, 167, 182, 196, 204, 227, 245, 253, 259, 267, 277, 279, 405
Fedi, Enrico 397, 399–402, 404, 412
Fehér István 324
Fehér Kálmán 84, 87, 109, 172, 221
Fehér Lajos 50, 65, 69
Fehérváry István 111, 393
Feitl István 78, 394, 405
Fejérdy Gergely 405
Fejti György 395
Fejtő Ferenc 327, 395, 405, 410, 412, 413
Fejtő, François *lásd* Fejtő Ferenc
Fekete Gyula 65, 233
Fekete Sándor 69, 391, 393, 398
Ferencsik József 67, 72, 76, 94–96, 109, 121, 128
Ferrand, Pierre 344
Fickert Ferenc 103
Fisher, Geoffrey Francis 366
Fleischmann, Julius 330
Fogarasi Béla 54
Fónay Jenő 233
Forintos György 233
Földes Alíz 174
Földes György 405
Földes Péter 233
Földi Mihály 123
Földváriné 163
Frenay, Henri 350
Fried Ilona 175
Fuchs Aladár 24
Fudzsijama Aiicsiro 357
Fülöp István 114, 223
Für Lajos 396
Fürst Sándor 17

Gácsi János 78
Gál Éva 58, 82, 392, 393
Gáli József 86
Gáliné Káldor Vera 233
García Márquez, Gabriel 405
Garibaldi, Giuseppe 412
Gati, Charles 405
Gaulle, Charles de 355
Géczi József Alajos 407
Gecsényi Lajos 410, 411
Gehér József 393
Gellérfy László 407
Georgejevics, Georgievics, Georgijevics *lásd* Georgievič, Milan
Georgievič, Milan 183, 197, 213, 246, 260, 275, 276, 308
Gergely Jenő 406
Germuska Pál 67
Gérnyei Kálmán 166, 278
Gerő Ernő 44, 75, 125, 193, 201, 256, 264, 371, 407
Gerstenmaier, M. 375
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 48, 49
Ghos, Szubrates 353, 354
Gimes Miklós 29, 30, 38, 42, 54, 55, 57, 62, 64, 65, 69, 79, 89, 92, 93, 100, 104, 105, 108, 111, 112, 113–115, 119, 120, 137, 139, 142, 144, 145, 149, 150, 153, 154, 157, 159, 160, 167, 174, 176, 179, 182, 183, 187, 188, 191, 192, 197, 204–207, 212, 213, 216, 218, 220, 221, 223–225, 227, 230, 231, 238, 239, 242, 245, 246, 250, 251, 253–255, 260, 267–270, 275, 276, 279, 288, 298, 290, 293, 297, 305, 307–309, 311, 312, 320, 321, 330, 331, 335, 345, 349, 362, 368, 394, 398, 402, 406
Gimes Miklós, [id.] 174
Gimesi Miklós *lásd* Gimes Miklós
Gimes Miklósné 118
Giolitti, Antonio 380
Glatz Ferenc 392, 395, 400
Gombos Gabriella 164
Gomułka, Władisław 53, 351, 363, 364, 370, 380, 409
Gopálan 354
Gosztonyi Péter 401, 402
Gömbös Gyula 154
Göncz Árpád 79, 101, 233, 410
Görgőy Rita 405
Granville, Johanna 406
Grenier, Fernand 346
Grósz Károly 27–29, 37
Gupta, Bhupes 354
Gupta, Dzsátindra 353

Gyarmati György 410
Gyenes Antal 53
Gyenes Judit *lásd* Gyenes Judith
Gyenes Judith 119, 175, 233, 402
Gyenis Erzsébet 175
Gyurkó László 402

Haas György 402, 411
Haas, André 343
Hahn, Hans Henning 410
Hajdu László 83
Hajdu Lívia 159, 174, 238
Hajnal Imre 123
Halda Alíz 119, 233, 398
Halimi, Gisèle 343
Hámori Zoltán *lásd* Hámory Zoltán
Hámory Zoltán 151, 207, 270
Hankiss Elemér 233
Hansen, Hans Christian 340
Haraszti Éva, H. 393
Haraszti Sándor 42, 53, 55, 69, 73, 100, 142–144, 147, 149, 157, 158, 163, 179, 180–183, 185, 186, 188, 192, 197, 198, 202, 205, 226, 227, 242, 243–246, 248, 249, 251, 255, 261, 265, 268, 308
Harris, Mohinuddin 352
Harsay, György 393
Harsch, Joseph C. 335

Hatvany Lajos 143, 183, 246
Havas Ernő 157, 163
Havas Fanny 393, 396, 400, 411, 412
Háy Gyula 64, 65, 69, 139, 151, 163, 185, 209, 226, 248, 272, 312
Haynau, Julius, báró 231
Hazai Jenő 163
Hegedüs András 103
Hegedűs B. András 107, 118, 233, 393, 394, 401, 402, 406, 412
Hegedűs László 233
Herczeg Károly 166, 167, 278, 279
Herpai Sándor 69, 145, 149, 157, 163, 206, 269
Hervé, Lucien 134
Hidas István 103
Hillsborough, Alexander of, vikomt 368
Hitler, Adolf 348
Hook, Sidney 330
Horner, Arthur 367
Horthy Miklós 138, 231
Horváth Ibolya 57, 81
Horváth János 64
Horváth Miklós 65, 67, 401, 402
Horváth Márton 300
Horváth Mihály 152, 163
Hősz Dezső 233
Hruscsov, Nyikita Szergejevics 9, 31, 44, 134, 165, 166, 278, 333, 335, 343, 344, 346, 350, 351, 353, 354, 357, 362, 364, 365, 369, 370, 372, 373, 380, 383, 385, 389
Hungaricus [Fekete Sándor] 327
Huszár Tibor 58, 59

Imre Mátyásné 69
Ioanid Ilona 404, 406
Ioanid, Ilieana *lásd* Ioanid Ilona
Ipper Pál 157, 163
Iván Kovács László 152, 194, 257
Ivasutyin, Pjotr Ivanovics 57, 82
Izsák Lajos 406

Jacquier, Marc 344
Jacquier, Marthe 343
Janek István 405
Jánosi Ferenc 30, 43, 51, 53, 55, 69, 73, 79, 92, 100, 113, 114, 120, 137, 139, 143, 144, 148, 155, 157, 158, 160, 161, 175, 176, 179, 181, 183, 185, 188, 191, 197, 200, 203, 205, 212, 213, 216, 219, 220, 225, 227, 230, 238, 239, 242, 244, 246, 248, 251–254, 260, 263, 266, 276, 268, 275, 288, 290, 296–298, 305–308, 313, 320, 399
Jánosi Ferenc, [id.] 175
Jánossi Ferenc, Jánossy Ferenc *lásd* Jánosi Ferenc
Janza Károly 66, 101, 145, 163
Javorniczky István 94, 107, 410
Jelcin, Borisz Nyikolajevics 393
Korom Mihály 406
Jolsvai András 402
Jouffa, Yves 343
Jovánovics György 39
Józsa Lajos 152, 163
Józsa Péter 69, 163, 293
Juhász István 78

Kádár János 9, 13, 15, 16, 22, 23, 25, 26, 30–32, 34, 35, 39, 40, 45–54, 56–60, 63, 72, 73, 77, 78, 81, 91, 92, 94, 95, 101, 103, 109, 110, 129, 293, 348, 361, 371, 372, 377, 384, 385, 391, 411
Kalamár József 157
Kállai Gyula 50, 51, 66, 392
Kálmán Éva 399
Kamenyev, Lev Boriszovics 372
Kapitány István 67, 72, 76, 91, 128
Karadkar 356
Kardos László 79, 101, 142, 181, 187, 197, 201, 229, 244, 250, 261, 264, 308, 309
Kassai László 64

Katona Judit 405
Kaulich János 96
Kecskés Gusztáv 408
Kelemen Endre 107, 110, 111, 114, 115, 223, 224
Kemény István 412
Kende Péter (7–)16, 61, 86, 205–207, 268, 270, 392, 393, 395, 397, 398, 401, 404, 407, 410
Kenedi János 61, 72, 86, 393, 411
Kertész Dezső 233
Kéthly Anna 48, 143, 183, 198, 227–230, 246, 261, 308, 385
Király Béla 33, 43, 46, 54, 55, 78, 79, 89, 145, 154–159, 161, 194, 211–213, 229, 230, 257, 274–276, 285, 286, 310, 313, 402, 404, 406, 408, 409
Kirschner Béla 406
Kis János 393, 397
Kiss Gyula 64
Kiss József 55, 58, 65, 391, 394, 405
Kiss Károly 400
Kiss Sándor 150
Kiszeljov, Jevgenyij Dmitrijevics 406
Koltai Vilmos 152, 163
Koltay Gábor 110, 392
Komlósi Andor 165, 167, 168, 278, 280
Konrád, György 408
Kopácsi Sándor 10, 30, 31, 43, 46, 54, 55, 64, 65, 67, 71, 78, 92, 93, 100, 103, 113, 119, 120, 131, 132, 137, 139, 145, 147, 149, 153–157, 159, 161, 165–167, 175, 176, 182, 187, 188, 192–194, 211, 212, 216, 218, 220, 225, 227, 230, 238, 239, 245, 250, 251, 253, 255–258, 274, 275, 277–279, 281, 285, 287, 288, 295, 297, 298, 305, 306, 308–310, 313–315, 319, 320, 323, 392, 393, 399, 401
Kovács Béla 134
Kovács István 101, 144, 145, 153, 155, 163, 200, 209, 263, 273
Kovács István [ügyész] 69
Kovács János 129
„Kovács József" (Nagy Imre) 112
Kovács Kiss György 409
Kováts Albert 233
Kozák Gyula 401, 407, 410, 412
Kozma László 21
Kő András 107, 110–112, 393, 402
Köböl József 53, 103
Kőnig Zoltán 64
Kővágó Ferenc 150
Kővágó József 229, 230
Kövér György 82, 399, 401
Krassó György 394
Kresalek Gábor 102, 394
Krisna Iyer, V. R. 356
Kuczka Péter 69
Kurdi Zoltán 393
Kurucz Tibor 402

Lakatos Péter 87, 282
Lakatos Péterné 84, 87, 108, 172, 221, 282, 322
Lakner Margit 159, 175, 238
Lakos János 395
Lambrecht Miklós 233
Lange, Halvard 377
Laniel 343
Lansdowne, márki [George John Charles] 367, 368
Larrain, Valdes 339
Latifi, Daniel 356
Lecoeur, Auguste 343
Lengyel Zoltán 87, 89
Lenin, Vlagyimir Iljics 364, 372
Leopold László 407
Lippmann, Walter 335
Litván György 8, 9, 30, 34, 41(–62), 44, 233, 392–394, 401–402, 406, 412–413
Lloyd, Selwyn 366
Losonczi Géza *lásd* Losonczy Géza
Losonczy Géza 8, 14, 29, 30, 32, 33,

38, 42, 45, 49, 50, 53–55, 64, 66, 69, 73, 77, 78, 81–83, 90, 93, 103, 113, 137, 138, 140–151, 157, 158, 179, 181, 183, 186–188, 191, 192, 195, 197, 198, 202–204, 208, 209, 212, 213, 217, 225–231, 234–236, 242, 244, 246, 249–255, 258, 261, 265–268, 271, 275, 276, 284, 292, 298, 308, 309, 314, 324, 327, 332, 372, 391, 394, 396-397, 399–401
Lotz Etel 159
Lowenthal, Richard 361
Lőcsei Pál 55, 64, 66, 149, 154, 167, 179, 193, 204, 205, 233, 242, 253, 256, 267, 268, 279, 331, 401, 406
Lőweinstein *lásd* Löwenstein
Löwenstein Alajos, herceg 141, 229
Ludassy Mária 397
Lukács György 48–50, 52, 57, 82
Lundquist, Arthur 332
Lyon-Caen, Gérard 343
Lyon-Caen, Léon 343

M. Kiss Sándor 406
Macartney, Carlile Aylmer 370
Madariaga, Salvador de 374
Madaule, Jacques 344
Majtényi György 407
Majzik István 407
Malenkov, Georgij Makszimilianovics 44, 46, 410
Maléter István 175
Maléter Pál 14, 29–31, 38, 43, 46, 54, 55, 57, 58, 64, 65, 67, 76, 78, 85, 86, 88, 89, 92, 100, 101, 103–105, 108, 111–115, 119, 120, 137, 151–153, 159, 161, 175, 176, 194, 195, 209, 210, 212, 216, 218, 220, 221, 223–225, 228–231, 233, 238, 239, 257, 258, 272, 273, 275, 281, 282, 288, 292, 295, 297, 298, 305, 306, 313, 315, 319, 322, 323, 327–330, 332–338, 342, 343, 345, 346, 351, 352, 357, 362, 364, 365, 367–374, 380, 381, 383, 385, 386, 394, 401–403, 406
Mao Ce-tung 351
Marelyin Kiss József 392
Marián István 58, 156, 163, 166, 167, 233, 278, 278
Marian István *lásd* Marián István
Marini, Anselmo 336,
Markos György 69
Márkus István 65, 147, 149, 163, 187, 191, 250, 254
Márkus László 411, 412
Márquez, Gabriel García *lásd* García Márquez
Marosán György 54, 57, 371
Marsh, Norman S. 328
Martin József 400, 412
Martin-Chauffier, Louis 347, 349
Marx, Karl 372
Masani, Minoo 330
Massip, Roger 345
Matteotti, Matteo 380, 397, 399–402, 404, 412
Mátyás László 63, 64
Mauriac, François 347
Mécs Imre 233, 393, 402
Mecséri János 153, 211, 274
Mekis József 103
Mendès-France, Pierre 343
Menon, Krisna 351
Mensáros László 233
Mérai, Mérey [Tibor] *lásd* Méray Tibor
Méray Tibor 43, 110, 111, 142, 154, 167, 253, 279, 394, 406–407
Mészáros István 407
Mészáros László 378
Mićunović, Veljko 44
Miklós Tamás 397
Mikojan, Anasztaz Ivanovics 44–46, 99
Mindszenthy [József] *lásd* Mindszenty József
Mindszenty József 66, 92, 146, 151,

191, 195, 208, 228, 229, 254, 258, 271, 286, 287, 312, 319, 407
Miszlivetz Ferenc 397
Mitterand, François 343
Mitterand, Jacques 344
Modor Ádám 393
Mohácsi Károly 156, 163, 166, 278
Moldován László 393
Molnár Adrienne 402
Molnár Ferenc 233
Molnár Ferencné 102, 167, 280
Molnár József 153, 163, 211, 274, 401, 405, 407
Molnár László 283
Molnár Miklós 391, 393, 395–396, 401, 407
Molnár Zoltán 65
Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 52
Morawski, Jerzy 363
Morice, André 343
Móricz Lajos 401
Moullec, Raymond 344
Muggeridge, Malcolm 330
Mukerdzsi, Rajani 353
Mukerdzsi, Szusil 353
Murányi Gábor 392, 411
Müller Veronika 394
Münnich Ferenc 46, 49, 57, 81, 86, 100, 131, 132, 357

Nagy Balázs 142, 181, 196, 206, 226, 244, 259, 269, 312, 407
Nagy Elek 233
Nagy Erzsébet 110, 118, 175, 233, 298, 399, 410
Nagy Ferenc 141, 150, 208, 228, 271
Nagy Imre 7–10, 12–16, 21, 24, 27–35, 38–45, 53–55, 57–115, 117, 119–121, (122–)123, (124–)128, 135–144, 146–161, 163–169, 172–174, 176–187, 192–217, 219, 221, 223–233, 238–272, 275–292, 295–324, 327–374, 376–412
Nagy Imréné 96
lásd még Égető Mária
Nagy István 408
Nagy J. Lambert 107, 110–112, 393
Nagy József 105, 222, 174
Nagy Miklós 394, 402, 406
Nagy, Károly 406, 408
Nagy, László 407
Nagy Piroska 120
Nambúdiripad, E. M. S. 355
Nárájan, Dzsajaprakás 352
Nasszer, Gamal Abdel 369
Nehru, Dzsaváharlál 133, 355, 369
Nemes Dezső 408
Némethné Vágyi Karola 22, 33, 45, 47–49, 50, 52–54, 56, 59, 78, 394, 395
Nenni, Pietro 135, 379
Neruda, Pablo 339
Non György 400
Novobáczky Sándor 55, 69

Nyíri Sándor 118, (234–)237

Obersovszky Gyula 86, 233
Okada Sódzsi 357, 358
Oldenbroek, J. H. 329
Ólmosi Zoltán 408
Olschowsky, Heinrich 410
Outze, Borge 342
Ötvös Ervin 402–403

Paetzke, Hans-Henning 396
Pajcsics József 112, 392, 394
Pál Lajos 404
Palasik Mária 411
Pálinkás György 324
Pártai [Tivadar] *lásd* Pártay Tivadar
Pártay Tivadar 54, 148, 150, 151, 163, 196, 208, 233, 259, 271
Péju, Marcel 350
Pella, Giuseppe 379
Perette, Carlos Umberto 336

Péter Gábor 67
Petri György 111
Peyer Károly 141
Pinto, Louis 343
Piros László 131
Pogány Mária 408
Polanyi, Michael 330
Pomogáts Béla 233
Pongrátz Gergely 152, 403
Poór Edit 176, 395, 412
Pozsgay Imre 16**,** 29, 37,
Pőcze Tibor 66
Pölöskei Ferenc 406
Pünkösti Árpád 408
Püski Levente 411

Rabóczky Ede 324
Rácz Árpád 397, 409, 411
Rácz Erzsébet 411
Rácz Sándor 233
Radmann, Martin 374
Radó Zoltán 33, 55, 84, 87, 89, 90–95, 97
Radványi János 8, 26, 27, 40, 88, 394, 395
Rainer M. János 8, 10, 63(–112), 102, 393–395, 404, 405, 407–409, 411, 413
Rajk Júlia 57
Rajk László 12, 13, 22, 345, 372
Rajk Lászlóné [Földi Júlia] 82
lásd még Rajk Júlia
Rajnai Sándor 53, 63, 65, 67, 69, 70, 72, 74, 77, 81, 93, 95, 109, 111
Rákosi Mátyás 12, 23, 38, 41, 44, 73, 75, 86, 125, 126, 165, 201, 264, 278, 301, 371, 409
Ramberg, Trygve 378
Ranković, Aleksander 46
Rapacki, Adam 363, 386
Ray, Sib Narain 353
Reale, Edigio 381
Reale, Eugenio 380
Rédey Gábor 156
Réfi Oszkó Magdolna 394
Regéczi Nagy László *lásd* Regéczy-Nagy László
Regéczy-Nagy László 101, 142, 163, 181, 244
Reichart Ferenc 166, 278
Retegan, Mihai 392
Réti Ilona 234
Révai József 126, 400
Révai Tibor 108
Révész Sándor 398, 402
Réz Pál 396
Ring Orsolya 407
Ripp Zoltán 55, 58, 65, 94, 391, 392, 394, 405, 409
Rokosovszij *lásd* Rokosszovszkij
Rokosszovszkij, Konsztantyin Konsztantyinovics 133
Roman, Walter 48
Romány Pál 409
Romsics, Ignác 409
Rónai Sándor 103
Róth Irén 160, 176, 238
Róth Miklós 119
Rougemont, Denis de 330
Roure, Rémy 350
Rousset, David 330
Roy, Claude 382
Roy, Nihar Ranjan 353
Rózsa Gábor 393
Rudiger, Helmut 386
Rugyenko, Roman Andrejevics 57, 82
Russell, Bertrand 331
Rusznyák István 123

S. Kosztricz Anna 395
S. Varga Katalin 394, 401–402
Saenz, Aaron 364
Salacrou, Armand 348
Sallai Imre 17
Sallai R. Benedek 411
Sanbag, Ganes 356

Sanchez, Luis-Alberto 330
Sanjal, Nalinaksja 353
Sarda, François 343
Sartre, Jean-Paul 350
Savarius, Vincent [Szász Béla] 401
Schäffer, Fritz 375
Schelzné Nagy Zsuzsanna 394
Schlaghammer György 69
Schlumberger, Jean 348
Schmid, Carlo 330, 376
Schönherz Zoltán 94
Schreiber Tamás (Thomas) 327, 346, 393, 395
Schröder, Gerhard 378
Seton-Watson, Hugh 371
Sherman, George 363
Silone, Ignazio 330, 381
Simándi Irén 407, 408
Simon Ilona 159, 175, 238
Sinkovicz István 407
Sipos Gyula 69
Sipos József 403–406, 408, 410
Sipos Levente 45, 47–50, 392, 404–410
Skard, Eilif 378
Slánský, Rudolf 372
Snell, Bruno 330
Soldatić, Dalibor 47, 48
Solt Pál 57, 81
Soós László 395
Souvarine, Boris 346
Spender, Stephan 330
Sperber, Manès 330
Staehli, Fritz 383, 384
Standeisky Éva 66, 409
Stefka István 399, 402
Steiner Lajos 156
Stibbe, Pierre 343
Stikalin, [Stykalin] Alexandr S. [Sztikalin, Alekszandr Szergejevics] 392, 409,
Strauss, Franz Joseph 375
Sulyán György 84, 87, 109, 172, 221,
Szabó A. Ferenc 403
Szabó Ernő 111, 114, 115, 223, 224
Szabó Imre 409
„Szabó István” 86
Szabó János 64
Szabó Judit 396–398
Szabó Rozália 105, 121, 158, 174, 222, 238
Szakolczai Attila 107
Szalai József 85, 87, 90, 93, 96, 104, 109
Szalma József 53, 66–68, 72, 80, 81, 86, 93, 96
Szanati József 152, 163, 209, 273
Szántó László 404, 409
Szántó Zoltán 45, 46, 48, 52, 64, 65, 74, 82, 92, 99, 103, 147, 163, 196, 201, 204, 252, 253, 259, 264, 267, 391
Szász Béla 111, 395
lásd még Savarius, Vincent
Szeder Gyuláné 324
Szelepcsényi Imre 166, 278
Széll Jenő 233
Szénási Géza 54, 67, 68, 84, 94, 121, 163
Szentirmay László 399
Szentpéteri József 413
Szerencsés Károly 395
Szerov, Ivan Alekszandrovics 30, 46, 399
Szíjártó Károly (238–)298
Szilágyi József 8, 10, 12, 29, 30, 32, 35, 36, 38, 43, 52, 55, 57, 66, 69, 77, 79, 82, 88, 89, 92–94, 103, 113, 119, (129–)135, 137, 139, 142, 153, 154, 156, 157, 159, 161, 164, 165, 180, 182, 185–188, 191, 194, 198, 201, 211, 212, 215, 225, 226, 227, 230, 231, 238, 239, 243–245, 248–251, 253, 254, 257, 261, 264, 274, 275, 277, 282, 283, 288, 290, 296–298, 300–303, 305, 306, 308, 309, 314, 320, 322, 323, 335, 345, 362, 368, 394, 410

Szilágyi Józsefné 233
lásd még Gombos Gabriella
Szilágyi Júlia 118
Szilágyi Julianna 160, 164, 238
Szilágyi Sándor 411
Szilbereky Jenő 119, 324
Szimha, K. K. 353
Szinai Miklós 412
Szirmai István 395
Sztálin, Joszif Visszarionovics 13, 38, 41, 329, 333, 335, 337, 345, 347, 348, 350, 369, 371, 372, 382, 383, 385, 386, 389, 410
Szueta Erzsébet 160, 175, 238
Szuszlov, Mihail Andrejevics 46, 52
Szűcs Ferenc 66
Szücs Miklós 54, 101, 153, 163, 209, 211, 273, 274, 403

T. Varga György 395, 406, 409
Tagore, Szumendranáth 353
Takács István 69
Tamási Lajos 69
Tánczos Gábor 52, 55, 69, 86, 101, 140, 144, 150, 181, 188, 196–199, 206, 215, 226, 244, 251–253, 258, 260–262, 269, 308, 309, 312
Tardos Tibor 64, 65, 69, 181, 193, 244, 256, 399
Tari János 152, 163
Tatu, Michel 388
Teleki Éva 391
Thorp 343
Tihanyi Miklós 111, 114, 115, 223, 224
Tildy László 175
Tildy Zoltán 30, 54, 55, 61, 62, 64, 76, 78, 81, 92, 99, 100, 102, 113, 119, 120, 137, 141, 145–148, 150, 151, 159, 161, 175, 176, 201, 202, 207–209, 216, 218, 220, 225, 228, 230, 238, 239, 265, 270–272, 286, 288, 292, 297, 298, 305, 312, 319, 370, 410, 411
Tischler János 69, 394, 409
Tito, Josip Broz 44–46, 50, 54, 332, 341, 345, 347, 351, 356, 360, 361, 369, 370, 380, 389, 390, 412
Tóbiás Áron 71, 83, 110, 233, 396, 403–406
Togliatti, Palmiro 53, 56, 135, 350, 351, 379, 381
Tóth Csaba 401
Tóth Gyula 403
Tóth Lajos 101, 145, 152, 163
Tóth Pál Péter 395, 397
Tömpe András 72
Török Bálint 409, 410
Turchányi Egon 66
Tzanck, René 344
Tzara, Tristan 348
Tybor [Tibor Tardos] *lásd* Tardos Tibor

Újhegyi [Szilárd], Újhelyi [Szilárd] *lásd* Ujhelyi Szilárd
Ujhelyi Szilárd 43, 50, 69, 74, 82, 103, 144, 148, 157, 163, 179, 181, 188, 233, 242, 244, 251
Ujhelyi Szilárdné Haraszti Mária 233, 234
Ulbricht, Walter 41
Ungváry Rudolf 233
Unwin, Peter 409, 410
Urbán Károly 22, 50, 52, 53, 392, 404, 410
Uszta Gyula 101, 152, 163

Valiani, Leo 380
Valuch Tibor 395, 398, 411
Vámos György 405, 410
Váradi Gyula 101, 152, 163, 209, 272
Varga Andrea 391, 407
Varga Béla 138, 228
Varga Domokos 65
Varga László 393, 394, 410
Varga Szilveszter 412
Vári József 157, 163

Vas Zoltán 48, 50, 52, 57, 74, 82, 90, 144, 147–149, 163
Vásárhelyi András 176
Vásárhelyi Júlia 411
Vásárhelyi Miklós 10, 27, 30, 34, 36, 37, 42, 53, 55, 69, 71, 73, 79, 81, 83, 87, 92, 93, 100, 110, 113, 119, 120, 137, 139, 142, 144, 156, 157, 158, 160, 161, 165, 176, 179, 181, 183, 185, 188, 197, 213, 216, 219, 220, 225, 227, 230, 233, 238, 239, 242, 244–246, 248, 251, 253, 260, 276, 277, 288, 290, 296–298, 306–308, 314, 320, 331, 410–413
Vasconcelos, José 364
Végh Tivadar 154, 163
Venturi, Lionello 381
Venturi, Marcello 381
Verny, Charles 343
Vészi János 399
Vicuna, Reyes 339
Vida Ferenc 24, 33, 35, 36, 55, 81, 94–98, 100–103, 105, 109, 172, 221, 395
Vida István 391–392, 394, 404–405, 410–411
Vidić, Dobrivoje 45, 47, 48
Vigne, Nelson Delle 331
Virág János *lásd* Virágh János
Virágh János 152, 163, 200, 210, 263, 273, 287, 312, 313, 319
Virágh László 83, 86, 91
Virágh Zoltán 398
Vitál Ilona 158, 238
Vitál Margit 174
Vorosilov, Kliment Jefremovics 46, 52, 388, 389
Vörös Lajos 396

Wadud, Kázi Abdul 353
Waithayakon, Wan 389
Weisshaus Aladár 232
Welkisch, Kurt 376

Zambrowski, Roman 363
Zaveri, L. M. 356
Zelk Zoltán 64, 65, 69, 139, 193, 256
Zima Péter 86
Zimányi Tibor 233
Zinner Tibor 47
Zinovjev, Grigorij Jevszejevics 372
Zólomy László 55
Zsámboki Zoltán 233
Zseliczky Béla 410
Zsukov, Georgij Konsztantyinovics 373

Felelős kiadó az 1956-os Intézet Közalapítvány főigazgatója
Felelős szerkesztő Török Gyöngyvér
Kézirat-előkészítés, korrektúra, névmutató: Nácsa Klára
Nyomdai kivitelezés: Open Art Kft.
Felelős vezető Barcza András
ISBN 978-963-9739-07-9